DI IDEN FUN TSIRENDORF

Jakob Wassermann

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

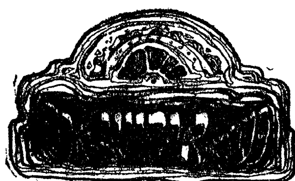

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

יעקב וואסערמאן

די אידען פון צירענדארף

ראמאן

1918. ניו יארק. תרע"ט.

די אידען פון צירענדארף

איבערזעצט פון דייטש דורך

לעאָן עלבע

פּראָלאָג

רוהיג ציהט זיך די צייט איבער לענדער און דורות. זי פארוויסט שטעדט און צעטרעט וועלדער און גלייכגילטיג באשאפט זי נייע שטעדט און נייע וועלדער. דאך איז די צייט ניט אימשטאנד אוועק־צונעמען ביי דעם היימישען באדען זיין ליעבליכקייט און זיין הארט־קייט, קורץ, יענעם אנבליק, וואס די היים לייגט ארויף אויף איהר זיהן, אזוי ווי זי וואלט איהם מאכען פאר זיין אייגענטום און אריינ־געלייגט אויף שטענדיג אין זיין הארצען די דאזיגע ווערטער: פון מיין לייהם ביסטו געמאכט!

די ליבליכע און פריינדליכע ליניע פון דעם האריזאנט, וועלכע ציהט זיך פון די נירענבערגער ווענט איבער אלטענבערג צו קאדאלצ־בורג צו, האט אין משך פון הונדערטער יאהרען זיכער קיין שום ענ־דערונג ניט געליטען; סיידען אפשר וואס א שטורמדיגער זומער האט אומגעווארפען אן איינזאמען פאפעלבוים, אדער א מורא'דיגע פאר־פלייצונג האט אועקגעטראגען א שטיל סאסנע־וועלדעל. דארטען וואו רעדניץ און פעגניץ גיסען זיך צוזאמען, האבען, אמת, די לעצטע צוויי הונדערט יאהר פארניכטעט די שעהנקייט פון די וועלדער, אבער ווייטער ארונטער, אויף יענער זייט פון דער אלטער פעסטונג מיט איהרע שטיין־גריבער און איהרע טענענבוימער, ציהט זיך פון אוראלטע צייטען די פרענקישע געגענד אלס א ווייטער, ברייטער, פרידליכער, פרוכטבארער פליין, וואו קארן און קארטאפעל וואקסען לרוב און מאהן בליהט און ווייסער ריבען צייטיגט זיך.

אבער אין יענעם שטילען ווינקעל צווישען דיביידע טייכען הא־בען די מלחמות פון דעם זיבעצעטען יאהרהונדערט שטארק צעשעדיגט

די נאַטירליכע שעהנקייט פון דעם באַדען. אין די דרייסיגער יאָהרען האָט זיך דאָ צעלעגט דער גרויסער לאַגער פון די שוועדען, און דער אַנגעשראָקענער פויער האָט געפונען זיינע גוטע פעלדער מיט בלוט באַ־מיסטיגט. שנעלפיסיג איז געלאָפען דער קריעגס־שרעק איבער פראַנ־קענלאַנד, און די איינוואוינער פון אַנאַלצבאַכישען קורפירסטענטום און די נירענבערגער איז געבליבען בלויז איין זאַך, און דאָס איז ניט צו פאַרלירען דעם מוט און דעם בטחון אין גאָט. לאַנגע יאָהר זיינען אַוועק, ביז די צעטראָטענע פעלדער האָבען צוריקגעקראָגען זייער נאַ־טירליכע פּרוכטבאַרקייט, און שוין אפילו נאָכ'ן שליסען פרידען זיי־נען נאָך אַנדערע שטיקער לאַנד געבליבען וויסט. אומעטום האָבען זיך געזעהן שפּורען פון דער פרעכער האַנט פון שונא. ניט ווייט פון דער קאַפּעלע פון קאַרל דעם גרויסען, וועלכע שטעהט אויפ'ן שיס־פּלאַץ אין פירט, האָט זיך געזעהן אין דער הויך אַ גרויסע קופּע שטיינער, און מען זאָגט, אַז די שוועדען האָבען דאָס אויפגעשטעלט פאַר אַ צייכען פון זייערע נצחונות, און אַז יעטווידער שטיין האָט באַטייט אַ צעראָבירט הויז. לאַנגזאַם האָט זיך דער פרידען ווידער צעבליהט: אַזוי ווי אין שרעק איז ער אויסגעוואַקסען, און האָט אַראָפּגעקוקט מיט אומגלויבינגע אויגען אויף דאָס פלאַכע לאַנד פון רעגניץ. דאָס פאָלק האָט אָנגעהויבען צו פאַרגעסען, און עס איז געקומען אַ צייט, ווען בלויז מאַטעם און אַלטע וועטעראַנען פלעגען דערצעהלען פון די שרעקען פון שלאַכט, און זיי האָבען פריי געלאָזען זייער פאַנטאַזיע, ווען זיי האָ־בען גערעדט פון די אַלע שרעקען, וואָס זיי האָבען איבערגעלעבט. און פרעמדע העלדענטאַטען האָבען זיי צו זיך צוגעשריבען. אַזוי איז שוין דער מנהג פון קריעגס־לייט זינט מלחמות עקזיסטירען, און די פראַנקען זיינען אימער געווען מעהר העלדען מיט'ן מויל ווי מיט די הענט. די מלחמה געווינט אין פאַרביגקייט און לע־בעדיגקייט, ווען די יאָהרען טראָגען זי ווייט אַוועק, און ניט איינער דערצעהלט מיט אַ שמייכעל פון יענע גרוילען, וועלכע האָבען איהם אַמאָל אויפגעטרייסעלט ביז טיף אין דער נשמה אריין.

אויף יענעם שוועדען־שטיין לעבען דער קאַפּעלע האָט זיך געפונען צווישען פיעל אַנדערע ברוכוואַרג אויך אַ גוט אַרומגעהאַקטער גראַ־ניט־שטיין, וועלכער איז געווען פאַרשריבען מיט מאָדנע און פרעמדע אותיות. דאָס איז געווען אַ אידישער אויפשריפט אויף אַ מצבה, און

די שווערדע האבען דאס אוועקגע׳גנב׳עט פון דעם אידישען בית־עולם און עס דא צווישען די שטיינער פון רעכטגלויביגע קריסטען אוועקגעווארפען. קיין קריסט האט ניט געוואגט אוועקצונעמען דעם שטיין, ווייל דער שטיין מיט זיינע אויסגעצאצקעטע אותיות האבען גרויס ערשטוינען ארויסגערופען. און זיי האבען מורא געהאט, אז דער שווארץ־יאהר וועט זיי נעמען, אויב זיי וועלען מיט זייערע ריינע הענט זיך צוריהרען צום גאטלאזען אידישען שטיין. מעהר ווי דריי צעהנדליג יאהר איז די מצבה אזוי געלעגען. ווען מען זעצט איבער זיין אויפשריפט אויף דער שפראך פון יענער צייט, וואלט זיך דאס אזוי געלייענט: „דער שעהנער יוסף, וואס מיר פלעגען זיך זאט ניט קענען אנקוקען אויף איהם, די פרייד פון אונזערע אויגען, איז שוין מעהר ניטא. אצינד זיינען זיינע היטער גבריאל פון דער רעכטער האנט און מיכאל פון דער לינקער האנט. די יאהרען פון זיין לעבען זיינען געווען ווייניג און שלעכט. ער האט דערלעבט נאר ביז זיבעציג יאהר. ער איז געווען אזא פיהרער ווי ברק און דבורה, וועלכע האבען דאס פאלק מיט גרויס רוהם רעגירט. ער האט געזוכט זיין פרייד אין דער תורה. ער איז געשטארבען אהן זינד, אזוי ווי ער איז געבארען געווארען אהן זינד. ווען זיין נשמה איז פון איהם ארויס אין דעם פינפטען טאג פון דער וואך, האט זיך דערהערט א יללה און א געוויין. ער איז נסתלק געווארען אין פריידען אין באמבערג, דעם אכט־און־צוואנציגסטען טאג אין סיון. אצינד איז די צייט, אז מיר זאלען פאר יאמער און יסורים אונזערע קליידער צרייסען און פון אונזערע אויגען לאזען טרערען רינען. נאך זיין פטירה האט מען איהם אין פירט צו קבורה געבראכט. זאל זיין נשמה זיין געבונדען אין דעם צרור־החיים מיט די נשמות פון אברהם, יצחק ויעקב און שרה“.

א לאנגע צייט איז עס פאר אידען געווען אן עגמת־נפש צו זעהן אז א שטיין פון היילינגן ארט זאל אזוי פארשוועכט ווערען. זיי האבען אויך געגלויבט, אז די נשמה פון יוסף־גבריאל, דער זוהן פון נפתלי, קען קיין רוה ניט געפינען און בלאנדזשעט ארום אלע נאכט קלאגענדיג ביים שווערדען־שטיין. און אויך זיי האבען ניט געוואגט דעם שטיין אוועקצונעהמען, ווייל דער שווערדען־שטיין האט געהאט א נאמען פאר א מין פריידענס־סימבאל, און יעדע באשעדיגונג וואלט באטראכט געווארען ווי א סימן פאר א נייער מלחמה. די שטאדט־מענשען

און די פויערים האָבן נאָך אַלץ געטראָגן די שווערע קריגס־לאַסטן און פיעלע האָבן באַשטעלט ביי די גלחים תפילות פאַר אַ לאַנגן פרידען.

אזוי איז אַלזאָ געשטאַנען די אידישע מצבה צווישן ניט־גלייכע חברים אַזוי ווי אַ פרעמדער פון אַ ווייטן לאַנד. זי האָט גע־רעדט אַן אומבאַקאַנטע שפּראַך, און איהר אײדעלע פאָרמע האָט פאַר־דיענט אַ בעסערן מזל. זי האָט ניט אַרויסגעקוקט אויפ׳ן פלאַך־לאַנד, נאָר צו די נידעריגע הייזער און צו די קרומע און געדרעהטע גאַסן פון פירט. דערנעבן רוישט דער טייך אַרונטער ביז צום בישאָפטום פון באַמבערג, און ווען ער שליידערט אין הערבסט די געלע כוואַליעס צום ברעג, און נאָך ווייט אַריבער, אַזוי מוזן שוין שטענדיג אייניגע לינדענבוימער אויפ׳ן שיס־פּלאַץ אָפּזעגענען זיך מיט זייער לעבן. דאָס וואַסער ברעכט זיי ווי פאַרדאַרטע צווייגלעך און טרייבט זיי אַוועק צום מאַין־לאַנד אין חברותא מיט קלעצער און צווייגען און כלי־בית און אַלערליי אויסטערלישע זאַכען, וועלכע דער ווילדגעוואָרענער שטראָם האָט מיט זיך געטראָגן פון דער גוטער שטאָדט נירענבערג.

אויב די מצבה פון יוסף־גבריאל האָט פאַרלאָרען די רוהיגקייט פון בית־עולם, דערפאַר אָבער האָט זי געוואונען אין וועלט־חכמה און אין קענען זאַכען און מענשען. ערנסט האָט זי צוגעקוקט. ווי עס האָוען די מענשען, וואָס האָבן זיך אַרום איהר געדרעהט אזוי ווי שפּערלינגען אַרום אַ געדעקטען טיש. שטורעמס און זאַווערוכעס, רעגען און זונען־היץ — אַלץ האָט זי אַריבערגעטראָגן מיט דער זעלבער געדולדיגקייט. און ווען די זאַנפטע נאַכט האָט פאַרדעקט איהר גרויען שטערן, האָט זיך אויסגעדוכט, אַז אויף איהר שפּיגעלט זיך נאָך אָפּ אַ זיסער אָפּ־גלאַנץ פון דעם לעצטען פּורפּורנעם זונען־אונטערגאַנג, אָדער אַ פאַר־גלאַנץ פון דער פריהמאָרגען־רויטקייט. וואָרים אין דעם זעלביגען ערד־ווינקעל שיינט די זון ביים אויפגאַנג און אונטערגאַנג מיט אַן אומגע־הערטע רויטקייט, וואָס די געלערנטע שרייבען דאָס צו צום נעבעל־רייכטום פון לאַנד.

יום־טובים, טענץ און יריד׳ען זיינען שוין פון לאַנג געווען איינגע־פיהרט ביי די פראַנקען, וועלכע צייכענען זיך אויס מיט זייער לייכט־זיניגקייט און טראָגען מיט חשק זייערע פעניגס צום שענקער. איינ־מאָל אין אַ קירכען־פעסט אין אָקטאָבער, זיבעצעהן יאָהר נאָכ׳ן גרויסען

פרידענס־אַפּמאַך — אַך, ווי דאָס פאָלק האָט דאָס יענעם טאָג גע־הוליעט אויפ'ן שים־פּלאַץ, ווי די מיידלעך האָבן דאָס געטאַנצט און כ'אַרא לוסטיגע ניגונים די ציגיינער און די קלעזמער האָבן דאָס געשפּיעלט! — איז אַן אַלטער מאַן צוגעגאַנגען צו דער לאַנקע, נאָכ־דעם ווי ער איז אַ לאַנגע צייט געשטאַנען פאַרטיפט אין זיינע געדאַנ־קען פאַר דער אידישער אויפשריפט אויפ'ן שוועדען־שטיין. דער אָוונט האָט זיך שוין אַרונטערגעלאָזן, און דער הימעל איז געווען אָנ־געזאַפּט מיט אַ מאַטער רויטקייט. בלויע שאָטענס זיינען געפאַלען אויפ'ן רוישענדיגען טייך, די האַמערס פון שמידען האָבן זיך גע־הערט פון ווייטע גאַסען. אַ שאַרפער געשריי האָט זיך צעטראָגען ווייט איבער די לאַנקעס. דאַן האָט זיך ווידער אָנגעהויבען די מוזיק: אָרגעל און פידלען, טראָמפּייטען און פלייטען. די בחורים לאַכען און שפּרינגען אַלץ ווילדער אַרום די בוימער, און ביי די מיידלעך גלאַנצען אין דעם יום־טוב נאָך מעהר די אויגען. די נירענ־בערגער סוחרים באַטען אַן נאָך קיינמאָל ניט געזעהענע סחורות, און די קונצען־מאַכער, פאַקוסניקעס און ציגיינער זאָגען צו גאָר וואונ־דער צו באַווייזען.

ווען די דעמערונג האָט זיך אַרונטערגעלאָזן האָט מען צוגעפּעס־טיגט פעד־פאַקלען צו די שטאַמען פון די בוימער און צו די אומפּאַה־רענדיגע הייזער פון די קאָמעדיאַנטען, און דער שווערער ברוינער רויך האָט זיך געהויבען אין ווייטע וועלען און זיך אַריבערגעצויגען צום שטראָם, און איבער די לאַנקעס, און איינצעלנע ווילע פונקען זיינען קנאַקענדיג אַריינגעשפּרונגען אין די צווייגען פון די לינדענבוימער. דער שטיקענדיגער פלאַם האָט צוגעגעבען די געזיכטער פון די מענשען אַן אומגעוועהנליך פאַרבען־שפּיל, און די שטערען איז הימעל האָבן בלאָס אויסגעקוקט פאַר די, וואָס זיינען אין דעם דאָזיגען ליכט־קרייז גע־שטאַנען. דער אַלטער איד האָט געהאַלטען די רעכטע האַנט ווי אַ שירעם איבער די אויגען און אומעטיג און טשיקאַווע געקוקט אויפ'ן לוסטיגען עולם. זיין געזיכט האָט געהאַט אַ קאָליר פון גרין־וויים, און אַ רויטע באָרד האָט שיטער אַרומגענומען, אַזוי ווי אַ ראָם, די באַ־קען און דאָס קין, אַזוי אַז דאָס האָט דעם געזיכט צוגעגעבען אַן אויס־זעהן פון עפּעס זונדערבאַרעס, פון עפּעס דערשרעקענד־אויסדריקלי־כעס. היינט זיינע אויגען: די ברוינע שטערען האָבן אומרוהיג אַרומ־

געבלאַנדזשעט אין די גערויטעלטע ווייסלען, און די שוואַרצאַפּלען האָ־בען צייטנווייז ראָש זיך פאַרגרעסערט אַזוי ווי ביי אַ רויב־טיער. דאָס זיינען געווען אידישע אויגן — פול מיט אומרוה, פול מיט מורא, פול מיט אומבאַשטימטען בעטען זיך און מיט אַ געדריקטער האַרציגקייט, אָט פלאַקערנדיג מיט אַ ליידענשאַפט און אָט אין טרויער פאַרלירענדיג יעדען ברעג, די אויגען פון אַ געָרודפ׳טער חיה, וועלכע ווענדט איהרע בליקען אַנגסטפול און קראַמפּלאַז צום פאַרפאָלגער, אָדער קוקט אַרויס אין ציטערדיגער בענקשאַפט צום רייכען, ווייטען לאַנד פון פרייהייט. „דאָס פאָלק איז ווילד“, האָט ער געמורמעלט, „דאָ טאַנצען זיי און פייפען אין פייפלעך, און מאָרגען וועט שוין קומען גאָט׳ס משפט, וואָס אַזוינס איז נאָך ניט געהערט געוואָרען.“ ער איז געבליבען שטעהן, האָט זיך טיף אַ בוק געטאָן צו מזרח־זייט און האָט מיט די שמאָלע ליפען אָפּגעשעפּטשעט אַ קורצע תפילה.

אונטער די לינדענבוימער אויף דער לאַנקע האָט אַ ציגיינער־מיידעל געטאַנצט עפּעס אַ מאָדנעם טאַנץ, און צוויי יונגען האָבען צוגעשפּיעלט אויף פידלען. אַן עולם צוקוקער האָט זיך אַרומ־געקליבען אין אַ ברייטען קרייז, און דאָס טונקעלע ליכט פון די פאַקלען האָט געמאַכט אַלע אויגען גרעסער און ליכט־רייכער און האָט צוגעגעבען די פּנים׳ער אַ נייעם מאָדנעם אויסדרוק. אַזוי פלעגט דאָס שוין אַלע מאָל זיין אין פּורים אין די טעג פון רעמיגיוס, לעאָדעגאַר און לוקרע־ציע: די מענשען האָבען ערוואַכט פון דעם דריקענדען טרוים פון זייער זאָרג, און אַ ליעבע זון האָט זיי אין האַרצען אַריינגעשיינט.

נאָך דער ציגיינערקע איז לאַנגזאַם אַרויסגעקומען אינמיטען דעם קרייז אַ יונגע מיידעל, אַ מערקווירדיג שעהנע. וואונדערליך האָבען שמאָלע שאָטענס געבלאַנדזשעט אויף איהרע בלייכע באַקען און אויף איהר שטערען, און זי איז געווען שלאַנק אַזוי ווי די פּרויען, וועלכע מען פלעגט דענסטמאָל מאָלען אין פלאָרענץ. אַ לאַנג קלייד איז אַרונטערגעהאַנגען פון איהר לייב, און ניט באַוועגענדיג מיט די אָרימס, ניט אויפהייבענדיג די אויגען פון דר׳ערד, האָט זי מיט אַ קלאָגענדיגער שטימע אָנגעהויבען אַ רעטשיטאַטיוו:

איך ווייס ניט, וואו ס׳איז פייגעלע,
איך ווייס ניט, וואו ס׳פליהט אום.

אונטער׳ן קליינעם לאָדענדעל,
ווער פליהט דאָרט ארום?

עס זיצט דאָך ניט דאָס פייגעלע
אין נעסט דורך נעכט און טעג;
עס שפרייט די פליגעלעך דאָך אויס
און לאָזט זיך וואו אוועק.

אַוואו געלעגען בין איך מיר,
א דאָס פאַרבאָרג איך ניט.
ביים קוסט דאָרט, צווישען אינגלעך צוויי
ליג איך מיר אין נויט*.

אָבער פארוואָס האָט זי דאָס געזונגען אזוי שטיל און אומעטיג? איהרע ליפּען האָבען געציטערט און דער קאָפּ האָט זיך טיף ארונטער־געלאָזען אויף דער ברוסט. דער ליצ איז געקומען און האָט זי איבער־געמישט, אָבער זי האָט זיך ניט געריהרט, אזוי ווי א סטאַטוע; דער נאר האָט זי גענומען ארומשמעקען פון אַלע זייטען, און ענדליך האָט ער מיט חוזק דערקלערט, אז זי וואָלט געוועזען א גוטע באַדיענערקע ביי זיין ווייב. ער האָט זי שוין געוואָלט א נעם טאָן און אוועקטראָ־גען, אָבער דאָ איז געקומען א ריטער מיט שיינענדיגע כלי־זיין זי צו באפרייען. און דער פּאַיאַץ האָט זיך פארוואנדעלט און באַוויזען זיך אין זיין ריכטיגער געשטאַלט: ווי דער טייוועל. ער האָט גענומען ראַנגלען זיך מיט׳ן ריטער. און ווען ער האָט שוין געהאַלטען נאָהענט ביים זיג, האָט דער ריטער ארויסגעצויגען א וויים, עלפענביינערן קרו־ציפיקס און דאָס אויסגעשטרעקט צום ניט־גוטען. דער שטן האָט ארויס־געלאָזען א שרעקליכען געשריי און איז אוועקגעשפּרונגען מיט גרויסע שפּרינגג.

פון א לעדיגען אָרט אין דעם קרייז פון די צוקוקער איז דאָן ארויסגעטראָטען דער אַלטער איד, איז אריבערגעקראָכען די באַנק וואָס

*) אָט דאָס ליעד און די איבעריגע ליעדער, וואָס געהען אַריין אין דעם ראָמאַן זיינען איבערזעצט פון זישא לאַנדוי.

האָט פאַרצאַמט, און זיין לאַנגער קאַפּטאַן האָט געפלאַטערט אינ'ם אָוועגט־ווינט, בעת ער איז צוגעגאַנגען צו דער בלאָסער מיידעל. זי האָט אויפגעהויבען אויף איהם איהרע אויגען און האָט זיך מיט אַמאָל געגומען טרייסלען ווי אין אַ קדחת. זיינע בליקען האָבען זי ווי נאָדלען געשטאָכען, און אין דעם פלאַקערדיגען פייער פון זיינע אויגען האָט זי געלייענט עטוואָס אַזוינס, וואָס האָט שוין לאַנג לאַנג אַנגעפילט איהר נשמה מיט מאָדנער מורא, מיט נייגעריגער מורא. איהר נשמה איז ווי מיט אַ מאָל פאַרכאַפּט געוואָרען פון זכרונות פון פריהסטער קינדהייט און איז טיף אויפגעטרייסעלט געוואָרען. מען האָט דאָ אויך געקענט זעהן די אַנגסט פאַר דאָס אומבאַגרייפליכע פון דער דאָזיגער פלוצלונגער קלאָרקייט, דעם שרעק איבער די געשפּענסטיגע ערשיינונג פון דעם אידען מיט דער רויטער באָרד. ער האָט מיט זיינע פינגער, אַזוי ווי מיט צוואַנגען, אַרומגענומען איהר אָרים, און ער האָט איהר אַריינגעקוקט גלייך אין די אויגען, אַזוי ווי ער וואָלט געוואָלט טיף אין איהר הארצען אַריינזעצען אַ וואונש, אַן אומווידערשטעהליכען באפעהל, — אַזוי טיף, אַז קיין שום מענש זאָל דאָס פון דאָרטען ניט קענען אַרויסרייסען. די מוזיק איז אַנטשוויגען געוואָרען. דער ליאַרעם נאָהענט אַרום איז אַריבער אין אַ געמורמעל, פּיעלע האָבען דערפיהלט אַ גרונדלאָזען שווידער, אַנדערע — נאָר נייגעריגקייט און ערוואַרטונג. מען האָט געהערט דעם טייך רוישענדיג און דעם ווינט שאַרכענדיג צווישען די בוימער. ער האָט אַרונטערגעוואָרפען געלע בלעטער, און אַ לייכטע קיהלקייט האָט זיך צעטראָגען איבער דער לאַנקע. דער איד האָט זיך איינגעבויגען און געמורמעלט דער מיידעל אין אויער: „געדענקסטו נאָך די שרפה אין דיין היים, צירעלע? דעם פאָטער, די מוטער, די ברידער און די אַלע אַנדערע וואָס זיינען שוין טויט? צירעלע, געדענקסטו עס נאָך?" — אָהן אַז אויפהער האָבען זיך די טרערען געגאָסען פון דער מיידעל'ס באַקען, און זי האָט געקוקט לגמרי פאַרזונקען אין דער לאַנג פאַרגאַנגענער נאַכט. און דער אַלטער האָט צו איהר ווייטער גערעדט: „אינמיטען נאַכט ווען די לבנה וועט ווידער זיין פול מוזטו צו מיר קומען; דו וועסט דאָן קענען געפינען זכריה נאָאַר, וואו ער זאָל ניט זיין. איך זאָג אַז דאָס קומען פון משיח, ווען די טיפע סודות פון דער וועלט זיינען אַנטפּלעקט געוואָרען."

עס האָט זיך אויפגעהויבען א מורמעל פון אומצופרידענהייט אי־בער די שטערונג פון דעם יום־טוב און דער שמחה. זכריה נאָאר האָט זיך אָפּגעקערט פון דער מיידעל און האָט לאנגזאם אוועקגעשפּרייזט צום ארויסגאנג פון דער לאָנקע. קיינער האָט איהם ניט געקענט. אלע האָבען איהם אויסגעמידען, און אַ וואָרט איז שנעל געלאָפען פון מויל צו מויל: אהאספערוס! „יא, יאָ, ער לויפט ארום ווי דער משוגע'נער איד", האָט אַ זאָג געטאָן אַ צונויפגעקאָרטשעטע, איינגעהויקערטע אל־טיטשקע, און אַ ציה געטאָן די לופט מיט איהר דינער נאָז. זי ווייסט, האָט זי געזאָגט, אַ לידעל, און זי האָט דאָס איבערגעגעבען מיט איהר טרייסעלדיגער שטימע פאר די יונגע לייט, וועלכע האָבען זי ארומגע־רינגעלט:

דער איד אהאספערוס, ווי יעדען באקאנט,
פון שטענדיג אָן וואַנדעלט פון לאַנד צו לאַנד.
לשונות רעדט ער פון גאָר דער וועלט
און וואָס פון קריסטוסען רעדט ער,
פערנעמען זאָל דיר זיין ניט שווער.
פעראַכט איהם ניט, דו לאָז איהם געהן,
ער ווערט געפיהרט פון גאָט אליין.
אַז וואָס פון קריסטוסען ער רעדט
זאָל זיין בלויז לויב. דאָך דו ניט שפּאָט
פון איהם און לאָז איהם געהן זיין וועג,
גאָט קען דאָך אלע זיינע טעג
און אויב דאָס האַרץ בעהאַלט וואָס אויס,
ברענגט דאָך דאָס מויל עס אָפּט ארויס.

זכריה נאָאר איז געגאַנגען דורך די טונקעלע גאַסען פון'ם שטעד־טעל אין שוהל אריין. דאָרטען האָט מען נאָך געדאַווענט, ווייל עס איז געווען ערב יום־כפור. באַלד איז ער אומבאַמערקט געשטאַנען צווישען דער עדה מתפללים מיט'ן טלית אויף די אַקסלען און האָט מיט ברע־נענדיגע אויגען געקוקט צום ארון־קודש. קיין פרידלכע יום־טוב'דיגע שטימונג האָט אין שוהל ניט געהערשט. עס האָט אויסגעזעהן, ווי יע־דערער בעט צו זיין אייגענעם גאָט, און פון צייט צו צייט איז ארויס־

געקומען אז אומבאשטימטער ליארעם, אין וועלכען עס האט זיך באַ־
זונדערס געהערט א שרייעדיגער אדער קוויטשעדיגער קול. א שטיקענ־
דיגער געדויך פון א קעלער מיט אלטען לעדער, מיט אלטע זאכען, מיט
רויך און מיט פוילען האלץ האט אנגעפילט גאט'ס הויז. קינדער
זיינען געשטאנען ארום און האבען געגלאצט זייערע אויגען מיט
טעמפער עהרפורכט אין די ספרים מיט די טונקעלע בלעטער. די
שוהל האט אויסגעזעהן ווי אן אונטערערדישע הייהל פון פארשווע־
רער, ווי א קלויסטער פון אסקעטען וואס פייניגען זיך, ווארים
ניט קיין לעבענס־פרייד און ניט קיין גאט'ס פרייד האט מען
דא געקענט געפינען. די ליכט האבען געדרויכערט, און ווער עס איז
פון דער פרייער לופט אריינגעקומען, האט גלייך געמיינט, אז ער איז
דא אריינגעפאלען אין א שטיקענדיגער הייהל, וואו מען בעט פאר־
צאגטע צו א שטרענגען גאט.

מען האט שוין אפגעזאגט דעם לעצטען קדיש: אלע האבען זיך
שוין געגרייט געהן אהיים. דא איז זכריה נאאר צוגעגאנגען צום ארון־
קודש און האט אויפגעהויבען די האנט: א צייכען, אז ער וויל רעדען.
עס איז שטיל געווארען, און אלע אויגען האבען זיך צום אורח גע־
ווענדעט. ער האט אנגעהויבען — ניט הויך, און ווי עס האט אויסגע־
זעהן, מעהר פאר זיך אליין. ער האט גערעדט צוערשט אין האסטיג
אנגעווארפענע ווערטער וועגען די דערנידעריגונג און ליידען פונ'ם
אידישען פאלק, וועגען די אונטערדריקונג, וואס עס ליידט, און וועגען
די צעשפרייטונג אין אלע טיילען וועלט. דאן, ווען ער איז שוין גע־
ווען זיכער, אז אלע הערען אויפמערקזאם צו, איז שוין זיין שטימע
העכער געווארען, זי האט פארלארען דעם טאן פון ניט־זיכערקייט, און
זיינע אויגען האבען געגומען בליצען. ער האט גערופען צום אלטען גאט
פון די אידען, וועלכער האט געגעבען הבטחות נאך הבטחות, און דאך
נאר די ארימקייט אויסגעגאסען אויף זיין אויסדערוועהלטען פאלק, און
די עינוים פון גלות, נאך ערגער ווי אין דער צייט פון גלות־מצרים. עס
איז געווארען טויט שטיל. אפילו די קאלטע ווענט האבען געשיינט צו
הערען און זשעדנע איינגעזויגט אין זיך די דאזיגע ווערטער. דער רעד־
נער האט ווייטער גערעדט: „דער צארן פון גאט דעם האר האט זיך
ווידער אנגעצונדען אויף זיין פאלק, און ער שטרעקט יוידער אויס זיין
האנט און ער שלאגט עס, אזוי, אז די בערג ציטערען, און זייערע פגרים

ליגען ווי מיסט אינמיטען די גאסען. האבען זיי דען ניט באשולדיגט אונז: איהר פאר'סמ'ט אונזערע ברונימער? האבען זיי ניט אויסגע־קוילעט אונזערע ברידער אין די טויזענטער? האבען זיי ניט געשריען: איהר נעמט דאס בלוט פון אונזערע קינדער צו באנוצען אויף פסח צום סדר? איהר נעמט דאס בלוט און באנוצט עס פאר אייערע טרא־געדיגע ווייבער? האבען זיי אונז ניט ארויסגעטריבען פון זייערע שטעדט און אונזערע הייזער פארברענט און אונזערע גיטער גערויבט? האבען מיר דען ניט געמוזט וואנדערען ווי פויגעל אין הי־מעל, און פיעלע האבען קיין ארט ניט געפונען, אזוי ווי קין, וועלכער האט זיין ברודער דער'הרג'עט? זיינען זיי דען ניט מיט רעדער איבער אונזערע ביינער געפאהרען און אונז איבערגעגעבען אזוי ווי קראנקע פיה אין די הענט פון תליון? ניט פארברענט אונזערע קינדער, ניט געשענדעט אונזערע ווייבער, און ווען די מגפה איז געקומען, האבען זיי ניט געבושעוועט צווישען אונז נאך ערגער ווי די מגפה אליין? און נאך די אלע זאכען האט זיך דער צארן פון גאט דעם האר ניט אפגע־קערט. אבער אצינד וועט ער אויפהויבען א באנער צו א היידען־פאלק פון דער ווייט און ער וועט צו איהם פייפען פון עק ערד, און נון, שנעל, גרינג קומט עס אן. קיין מידער און קיין שטרויכלענדער איז ניטא ביי איהם: ניט עס דרעמעלט, ניט עס שלאפט: עס בינדט זיך ניט אפ דער גארטעל פון זיינע לענדען, און עס צרייסט זיך ניט דער רימען פון זיינע שיך. די קאפיטעס פון זיינע פערד זיינען גלייך ווי שטיין, און זיינע רעדער ווי דער שטורעמווינט. עס האט א קול פון א לייבין, און עס ברילט ווי די יונגע לייבען און ברומט און פאקט דעם רויב און טראגט דאס אוועק און קיינער קען ניט ראטעווען. און עס וועט שטורעמען איבער יהודה אזוי ווי דער ים טוט שטורעמען, און וועט מען צו דער ערד א קוק טאן, און נון, עס איז פינסטער, אנגסט, און דאס ליכט איז פינסטער געווארען איבער די וואלקענס. גענעהענט, היידען, צו הערען, און איהר פעלקער פארנעמט! זאל הערען די ערד און אלץ וואס פילט זי אן, די וועלט און אלץ וואס שפראצט פון איהר ארויס. דען גאט האט א צארן אויף אלע היידען, ער האט זיי בא־שטימט פאר אויסשלאכטונג, און זייערע דערשלאגענע וועלען צע־ווארפען ווערען, און פון זייערע פגרים וועט א געשטאנק ארויס, און די בערג וועלען צעגעהן פון זייער בלוט. די שטערען וועלען צעברע־

קעלט ווערן און ווי א פארמעט וועט דער הימעל צונויפגעוויקעלט ווערן. אבער אונזערע לענדער וועלען לוסטיג זיין, עס וועט זיך פרע־הען אונזער וויסטע און בליהען ווי א נארצים. זי וועט בליהען, יא, בליהען און פרעהען זיך און יובלען! די הערליכקייט פון דעם לבנון ווערט איהר געשענקט און די פראכט פון דעם כרמל. שטארקט די שוואכע הענט, און די שטרויכלענדיגע קני קרעפטיגט! זאגט צו די שוואכהערציגע: זייט שטארק! אויפגעמאכט וועלען ווערען די אויגען פון די בלינדע, און די אויערען פון די טויבע וועלען געעפענט ווע־רען! דענסטמאל וועט ווי א הירש שפרינגען דער לאהמער, און עס וועט זינגען די צונג פון דעם שטומען. דען זעהט: א מאן איז אויפ־געשטאנען אין דער קליין־אזיאטישער שטאדט סמירנא, דאס איז דער אמת'ער משיח און די מלכות־שמים איז נאהענט! יא, איך זעה אייערע בליקען לייכטען און אייערע הענט הויבען זיך! האט איהר איהם ניט געהערט רופען פון די ברעגען פון ים־התיכון? א נייע דער־לייזונג געהט פאר איהם, און אן עולם התיקון וועט אנקומען. די מציאות השם האט ער אליין דערקענט — שבתי צבי! פארזא־מעלט זיך, ברידער, לערנט אייערע קינדער זיין נאמען אויסצו־רעדען, און אייערע יתומים טרייסט מיט זיין ווארט! אינ'ם יאהר 5408 זינט די וועלט איז באשאפען געווארען האט די גאולה אנגע־הויבען צו טאגען, און אין דעם זעלביגען יאהר האט זיך שבתי־צבי צו אונז אנטפלעקט. וואונדער איבער וואונדער האט ער געטאן, און די אידען פון קליין־אזיען און טערקיי רופען צו איהם מיט פרייד."

א שרעקליכער טומעל האט איבערגעהאקט דעם רעדנער. לאנג שוין איז אין פראנקענלאנד ארייננעדרונגען די ידיעה וועגען דער געשעהעניש, אבער ס'איז אלץ געווען נאר טונקעלע קלאנגען, סודות'־דיגע רמזים, פארטראגען אהער פון וואנדערנדיגע מאנאכען, פון וואנ־דערנדיגע אידען אדער גאר פון ציגיינער. עס איז געווען נאר אזוי ווי דער טעמפער גערויש פון א זעהר ווייטען שטורעם, וועלכער איז אמת אימשטאנד אין דער שטילקייט און טרוימערייען פון דער נאכט די געמיטער אויפצורודערען, אבער דאס ליכט פון טאג ברענגט צוווייפ־לען און אומגלויבען. צום ערשטען מאל איז עס אלזא געווען ווי א טראמפייטען־רוף וואלט זיך ארייננעריסען צו די אידען אין די אויע־רען, ווי א העלער, שארפער שלאכטרוף, א קלינגען פון טויזענטער

שילדרען און שווערדען, אז אמת׳ער תחית־המתים געשריי. עס איז זיי ליכטיג געווארען אין די אויגען, ארום און ארום איז געווארען טאג. דער לאנגער גורל פון אונטערדריקונג האט געשיינט צו אן ענדע צו קו־מען: זון, פרייהייט, געטליכעס אויסדערוועהלטזיין פאר גרויסע זאכען, גלאנץ און פרייד און באגייסטערטע בענקשאפט — ווי א וואונדערפולע ערפילונג פון טויזענטיעהריגע תפילות. און זייערע געדריקטע הערצער האט זיך דאס אריינגעריסען ווי אן אויפרוף צו א נייער וועלט־ארדע־נונג; אינגלעך האט זיך אויסגעדוכט, זיי זיינען מענער געווארען, די מענער האבען צוזאמענגעדריקט זייערע פויסטען און איבער׳ן רוקען איז זיי דורכגעגאנגען א קעלט און א היץ. און ווען דער ערשטער טור־מעל האט זיך איינגעשטילט, האבען זיי זיך גענומען דרענגען ארום דעם אורח, פארווארפען איהם מיט פראגען און אהן אן אטעם זיך צוגע־הערט. מען האט זיך גאר פארגעסען, אז מען דארף אהיים געהן: מען האט פארגעסען, אז עס איז א תענית: די ווייבער האבען זיך געשפארט פון ווייבערשער שוהל אין האבען זיך צוגעהערט מיט צעפלאמטע בא־קען, און זיי האבען איהם געזעהן אין זייער פאנטאזיע אזוי ווי א לע־בעדיגען, דעם געהיימניספולען נביא פון סמירנא, וועלכער איז אין העלען טאג פון דער געשיכטע דורכגעפלויגען ווי א ברענענדיגער מע־טעאר, און פארכאפט פון דעם אר״י׳ס קבלה, האט ער געגלויבט, אז ער ברענגט דעם קץ אויף דער וועלט. זכריה נאאר האט דערצעהלט און דערצעהלט, ווי ער וואלט אין חלומות געוועז פארזונקען: ווי שבתי האט זיין לייב געפייניגט, און זומער און ווינטער, טאג ווי נאכט, זיך אין ים געבאדען. ווי זיין לייב האט פון דעם באדען זיך אין ים א ריח ניחוח געקראגען, און זיינע אויגען זיינען פון דעם קלאר געווארען. קיינמאל האט ער קיין פרוי ניט באריהרט, און כאטש ער האט חתונה געהאט מיט צוויי פרויען, האט ער זיי אויסגעמידען און דערנאך פאר־שטויסען זיי אינגאנצען. ערנסט און איינזאם איז זיין לעבען, און ער האט א שעהנעם קול, מיט וועלכען ער זינגט קבלה־שירים, אדער זיינע אייגענע שירים. דאס יאהר 1666 באצייכענט ער אלס דאס יאהר פון משיח׳ס קומען: ער וועט ברענגען די אידען א נייע הערליכקייט און זיי וועלען זיך צוריקקערען קיין ירושלים. זיין נשמה גיט זיך מיט פרייד איבער דער זיסער בארוישונג פונ׳ם געטליכען באוואוסטזיין. מען האט איהם פון סמירנא ארויסגעטריבען, אבער דאס פייער, וואס האט

בלויז געטליהעט, האט זיך דאן צעפלאקערט אין א גרויסען פארצעה־רענדיגען פלאם. זיין דערנידעריגונג איז זיין גרויסקייט און ליכטיגקייט געווארען. ער האט אין סאלאניקי געלאזט מאכען א יום־טוב, און האט אין דער געגענווארט פון זיינע פריינד פייערליך חתונה געהאט מיט דער הייליגער תורה. תורה, די טאכטער פון הימעל, איז פאראייניגט געווארען מיט דעם זוהן פון הימעל אין אן אומצושיידבארען בונד. פופציג ישיבה־לייט עסען ביי זיין טיש, און קיין ארימאן געהט הונגעריג פון זיין טיר ניט אוועק. ער פארגיסט טייכען מירערען ביים דאווענען. און דוד נעכט לאנג ביים העלען שיין פון ליכט זאגט ער תהילים. ער זינגט אויך ליעבעס־ליעדער. ער זינגט דאס ליעד פון דער שעהנער בת־מלכה מעליזעלדע:

איבערשניידענדיג א בארג
און א טאל אויך, קוק איך אן
צו דער שעהנער מעליזעלדע,
כ'קוק אין זאל פון קעניגס טראן.
לייכט איז זי אין זאל אריין,
ס'זיסע פנים איינגעהילט
האבען פלאטערנדיגע האר,
און עס קלינגט איהר שטימע מילד.
ס'גלאנצט איהר פנים, ווי א שווערד,
רויט די ליפען, ווי קאראלען,
ווייס איהר לייב איז, און ווי שטאל
איהרע אויגען־בעקלעד שטראלען.

די קינדער געהען איהם נאך אין די גאסען און די מוטערס לויבען זיין נאמען. און ער האט מודיע געווען, אז ער וועט פון יענער זייט טייך סמבטיון די צעהן שבטים קיין ארץ־ישראל אוועקפיהרען, רייטענדיג אליין אויף א לייב, וועלכער וועט האלטען אין מויל א דראקאן מיט זיבען קעפ.

ווי פון א כישוף פארכאפט, זיינען די אידען אהיים אוועק. עס האט זיי אנגענומען דאס פיבער פון ערווארטונג. וואס האט געפליסט

פון לאנד צו לאנד אזוי ווי א בארוישענדער שטראם. אין דער דאזי־
גער נאכט האט שוין קיינער ניט געקענט שלאפען.

דעמאלט האט מען געזאגט, אז דער האר פון די וועלטען עפענט
זיינע טויערען מקבל צו זיין דעם נביא, אז דער נביא רייסט די שטערען
פון הימעל, פונקט ווי זיי וואלטען געווען טרויבען פון א ווייגשטאק,
דאס פאלק זעהט אן איידעל ליכט, און די שאטענס פון טויט פאר־
שווינדען ארום איהם; עס ווערט געשטירצט די פראכט פון די מלכים
און דאס געזאנג פון זייערע הארפען; דער נביא שטייגט צום הימעל
ארויף און איבער די שטערען שטעלט ער אויף זיין טראן; פיעלע שטי־
מען שרייען צו איהם ארויף: וועכטער, וויפיעל איז שוין פון דער נאכט
פארבליבען? דא זאגט ער שוין אן דעם אויפגאנג פון דעם מארגענ־
שטערען. ארום איהם איז שוין מעהר ניטא קיין אלטעגליכעס, דער
פירסט זעהט שוין אוים צו זיין גלייך מיט'ן פויער, דער בעטלער מיט'ן
ריכטער, קיין רחמנות'דיגע האנט ווערט שוין מעהר ניט אויסגע־
שטרעקט צום קראנקען, און עס איז אפילו אויך גרויס און שעהן ארי־
בערצוטראגען אלע יסורים און עינוים, און א דערשלאגענער צו ווי־
נען אנטקעגען דער אויפגעהענדער זון פון גענאד. די מקובלים האבען
געגלויבט, אז זיי פארשטעהען קלערער די בשורה. פון דעם געטליכען
שוים איז ארוים די נייע געטליכע פערזאן, דער אמת'ער מלך המשיח,
דער דערלייזער און באפרייער פון דער וועלט. און די הערשאפט פון
מטטרון ענדיגט זיך. עס שטעהט אין זוהר, זאגען זיי: מטטרון איז
דער ערשטער פון די באשאפענע, דער אפגלאנץ פון גאט; ער איז דער
מיטעלסטער זייל (עמוד התיכון), וואס מאכט דאס ,זימלישע פאלקא־
מען; ער איז דער וואס פאראייניגט אין דער מיטען. דען דער אמת'ער
משיח איז דער פארקערפערטער אור־מענש, דער אדם הקדמון פון דער
תורה, א טייל פון דער גאטהייט.

דער טאג איז אנגעקומען, א טריבער און פארנעבעלטער הערבסט־
פריהמארגען. א קיהלער טרוקענער ווינט האט זיך געטראגען איבער
די גאסען. די קריסטליכע איינוואוינער זיינען געווען פארוואונדערט,
וואס די אידען זיינען צעטראגען. רבי בערמאן איז א בלייכער ארומ־
געלאפען פון הויז צו הויז. רבי זלמן קלעף איז שטונדענלאנג געשטא־
נען ביי זיין הויז לייענענדיג א פארגעלבטען פארמענט. זלמן אולמאן

קעזבויער האָט מיט א לעבהאפטער שטימע נאָכגערופען דעם נעכטיגן אורח. הוצעל דוד'ל האָט פארטראכט ארומגעהונקען. און ברוך קלעם איז ניט מיד געוואָרען צו דערמאָנען אַז דעם הייליגען פאַסט־טאָג און אַז מען דארף אין שוהל אריין געהן. ארום ניין דעם זייגער איז א שטויב־באדעקטער שליח געקומען פון דעם וועג פון דער שטאָדט ני־רענבערג. ער האָט געבראכט א בריף. מיכל חסיד, דער חזן, האָט דאָס ביי איהם צוגענומען, און די אידען, מענער, פרויען און קינדער האָבען אין אלץ וואקסענדע צאָהלען ארום איהם זיך ארומגעקליבען, ווען ער האָט דאָס פאָרגעלעזען הויך אויפ'ן קול. דער בריף איז דאָס געווען פון דעם באריהמטען שמואל פרימאָ, א תלמיד פון שבתי צבי, און דאָרטען איז אזוי געשטאַנען: „דער איינציגער און ערשטגעבאָרענער זוהן פון גאָט, שבתי צבי, משיח און גואל פון אידישען פאָלק, שיקט צו אלע קינדער ישראל'ס זיין ברכה, שלום. נאָכדעם ווי איהר האָט זוכה געווען צו זעהן דעם גרויסען טאָג און די ערפילונג פון גאָט'ס וואָרט דורכ'ן נביא, אזוי דארפען אייערע קלאָגען און זיפצען אין פרייד פארוואנדעלט ווערען, און אייערע פאסט־טעג אין פייער־טעג. דען איהר וועט שוין מעהר ניט וויינען. פרעהט זיך מיט געזאנג און ליעד און פארוואנדעלט דעם טאָג פון באטריבעניש און טרויער אין א טאָג פון פרייד, ווייל איך בין געקומען".

טויט שטיל איז געוואָרען נאָך די דאָזיגע ווערטער. די פאָדערונג פון דעם נביא איז געווען עטוואס שרעקליכעס און ניט־געהערטעס פאר דעם דאָזיגען פאָלק, וואָס האָט זיך געהאלטען מיט אַן אומערשי־טערליכען פאנאַטיזם אַן זיינע דינים און מנהגים. וואָלף קעזבויער איז געוואָרען וויים ווי שניי און זיינע ליפען האָבען געשטאָמעלט א תפילה. פיעלע אנדערע, באזונדערס פרויען, האָבען איהם נאָכגעזאָגט. אבער עס זיינען דאָ אויך געווען אזעלכע, וואָס זיינען מיט מיט אָנגעפילט גע־וואָרען פאר דער נייער און גרויסער זאַך. זיי האָבען געשריען „הללויה" און זייערע אויגען האָבען מיט פרייד געלויכטען אנטקעגען דאָס קומענדיגע. דער משיח — ווייל ער איז אזוי ווייט — איז אָהן א שיעור אויסגעוואקסען פאר זייערע אויגען, זיין קאָפּ האָט ווי גאָלד געשיינט אין דעם מאָרגען־וואָלקען. זייער נשמה איז אָנגעפילט גע־ווען מיט איהם, וואָרים דער דרוק פון נידעריגער אונטערטעניגקייט איז ווי א לאסט געלעגען אויף זיי, די פאראכטונג פון א גאנצען פאָלק, פון

א גאנצער וועלט. טעג־לאנג האָט א טעמפּע אנגסט געשוועבט איבער די אידען אין פירט: זיי האָבען ניט געוואוסט פון די הייזער ארויסצו־געהן, זיי האָבען זיך איינגאנצען אָפּגעגעבען צו די געפיהלען פון דער־שלאָגענקייט אָדער פארביטערטקייט, אָדער פון חרטה און פון האָ־פענונג.

אויפ'ן צווייטען טאָג נאָך יום־כפור איז פון צ׳פון געקומען די ידיעה, אז דער באריהמטער האמבורגער איד עמנואל טעקסיירא, דער מקורב פון דער קעניגין כריסטינא פון שוועדען, איז אין שוהל עפענט־ליך ארויס פאר דעם משיח. פון אמסטערדאם, פון לאָנדאָן, פון פּראג, פון מאַניץ, פון פראנקפורט און פון וויען האָט מען געשיקט אויס־דריקונגען פון טרייקייט צום נביא, און זונדערבארע צייכענס אויפ'ן הימעל האָבען אפילו די קריסטען שווער געמאכט אויפ'ן הארצען. דער איד וואסערטרידינגער, דער ווייבער־למדן, ווי מען האָט איהם גערופען אין פירט, ווייל ער פלעגט געהן צו מעוברת'ע ווייבער זאָגען תחינות פאר זיי, האָט נעמליך שבת אָוונט, ראש־חודש טבת, געזעהן אין צפון־זייט פון הימעל א גרויסען אויפגעפלאַמטען פייערשיין. זיינע אויגען זיינען נאַס געוואָרען פאר שרעק, און מיט זיין הינקענדיגען פוס איז ער געלאָפען אזוי שנעל, ווי עס האָט געקענט געהן, איבער די אידישע הייזער און געשריען מיט א האלב־פארשטיקטער שטימע, אז גאָט האָט א צייכען געגעבען. א גרויסער עולם האָט זיך שווייגענדיג אויפגעקליבען אויף די ברעגען פון רעדניץ און פּעגניץ, און אידען און קריסטען זיינען געשטאנען שולטער צו שולטער אין גלייכער מורא, אין גלייכער מיסטישער עהרפורכט. זכריה נאָאַר האָט זיך ווי פון דער ערד באוויזען, איז געפאלען מיט'ן פנים צו די וואסער־שטעקלעך פון טייך, און געווענדט זיין געלב געזיכט מיט די ברייט אויפגעעפענטע אויגען צו דעם הימלישען פייער. ער האָט גענומען זינגען א קלאָג־ליעד, רחמים ותחנונים בעטען צו גאָט'ס זוהן פון סמירנא, און די גאנצע עדה האָט אין כאָר אונטערגעכאפּט דעם לעצטען פערז. איינזילביג האָט געדרוישט דער טייך דורכ'ן לאנד, און די בלאס ווערענדע רויט־קייט אין הימעל האָט ניט־זיכער באלויכטען די טונקעלע אויבער־בגדים פון די אידען, וועלכע זיינען מיט זיסער התפעלות אהיים גע־גאנגען.

אין דער זעלביגער נאכט האָט זיך אויפגעהייבען א גוואַלדיגער

שטורעם און האָט ארונטערגעריסן דעם היייליגן צלם פון דער קאַ־טוילישער קירכע, און ווען די אידען זיינען אין דערפריה געגאנגען דאוונען, האבען זיי אויף דעם נידעריגען פּאָרטאַל פון דער שוהל גע־זעהן אויפגעשריבען מיט גאָלדענע אותיות די ראשי־תיבות פון שבתי־צבי'ס נאָמען.

אין יענער צייט איז אין פירט געווען א מאן, וועלכען מען האָט גערופען מאיר קנעקער. ער האָט אויך געהייסען מאיר נאטאן (נתן), און ביי די קריסטען — מאיר סאטאן (שטן). ער האָט געהאט א ברייט מויל און א העסליכע נאָז, און איז געווען זעהר פארהאסט פאר זיין וואוכעריי. קנעקערען הייסט ביי די אידען שטאַמלען, און מאיר קנעקער, אָדער נאטאן, איז געווען א שטאַמלער. ער האָט געקוקט מיט קרומע אויגען אויף דעם, וואָס זיינע גלויבענס־ברידער געהען ארום אזוי פארשמאיעט, און אינמיטען דער אלגעמיינער פאר'שכור'טקייט איז ער געבליבען ניכטער און קאלט. ער איז נאָר געווען באזארגט, ער זאָל פון זיין געלט גארנישט ניט פארלירען, און ער האָט זיך אָפּט מיישב געווען מיט זיין ווייב ווי מען זאָל די קאסע אָם בעסטען איינהיטען. ער האָט געוואוינט אין אז אלטען הויז מיט א סך לעכער און ווינקלען, און יעדען טאָג אין דער וואָך האָט ער פארשטעקט זיין געלט אין אנדער לאָך. ווי נאָר עס פלעגט אנקומען א ידיעה פון דרויסען וועגען עפּעס א וויכטיגער געשעהעניש, אָדער אז אומערקלערליכער פאסירונג, אזוי פלעגט מאיר קנעקער אָנהויבען צו ציטערען און איז געלאָפען אהיים א קוק טאָן זיינע אוצרות. און ווען דער שטראָם פון די געשעהענישען האָט זיך אויפגעהייבען און צע־גאָסען זיך און די לענדער באדעקט, איז ביי דעם קנעקער אין הארצען געוואקסען אויך די מורא פאר דעם פארלוסט פון זיין פארמעגען, און קיין רוהיגען שלאָף האָט ער שוין מעהר ניט געקענט געפינען און ביים עסען פלעגט פון צעטראגענקייט זיך שטעלען ביי איהם דער ביסען אין האַלז. ער האָט זאָגאר װעניגער געגומען דאוונען, אום צו קענען בע־סער היטען זיין האָב און גוטס. ער האָט געשאָלטען די דאָזיגע אומ־רוהיגע צייטען, און עס פלעגען זיין טעג, ווען ער האָט מורא געהאט אין גאַס ארויסצוגעהן, און ער האָט פארשפּארט די טירען, כדי א גע־היימניספולער פיינד זאָל ניט קענען אריינקומען.

עס איז אבער געווען נאָך א שרעק אין דעם דאָזיגען קרומען און

ווינקעלרייכען הויז, וואָס האָט געשיינט יעטווידע שטונדע איינצופאַלען און וואָס האָט ביים העלען לבנה־שיין פון דער הערבסט־נאַכט אויסגע־קוקט אַזוי ווי אַ חורבה. מאיר קנעקער האָט געהאַט אַ טאָכטער. זי איז דוקא ניט געווען קיין שעהנע, זי איז אָבער קערפּערליך געווען גוט פּאַרמירט, האָט פאַרמאָגט די אויסערליכע ליידענשאַפט פון די אידישע פרויען, און אין איהרע אויגען איז געלעגען עפּעס אַ טעמפּע תאוה, וואָס האָט צוגעצויגען צו איהר די מענער. רחל האָט שוין אַלזאָ פון לאַנג געפיהרט אַ ליעבע מיט אַ קריסטליכען סטודענט פון ערלאַנגען און זי איז שוין אין זיינע אַרימס געווען. שוין עטליכע חדשים, ווי זי האָט געפיהלט אַ יונג לעבען באַוועגענדיג זיך אין איהר לייב, און בעת זי האָט וועגען דעם געטראַכט, וואָס טאַטע־מאַמע וועלען אויף דעם זאָגען, ווען זיי וועלען זיך דערוויסען, אַזוי האָט איהר אין האַרצען גענומען וועה טאָן. איהר הילפלאָזיגקייט און טרויעריגקייט האָבען איהר לעבען פאַר׳חושכ׳ט און געמאַכט איהר יוגענד פינסטער און טרויעריג. אָבער ווען די כוואַליע פון דער משיח־באַגייסטערונג האָט זיך אַריינגעריסען אין דעם שטילען שטעדטעל, האָט די געפּייניגטע מיידעל דערזעהן אין דעם אַ מין ישועה. איהר איז איצט געווען לייכטער ווי אימער צו פאַרבאַרגען איהר פיזישען און גייסטיגען צו־שטאַנד, וואָרים צוליעב דער אויפרעגונג פון די געמיטער האָט מען זיך שוין מעהר ניט אומגעקוקט אויפ׳ן יחיד. אָבע־ די צייט האָט זיך כסדר גערוקט נעהענטער, ווען עס איז שוין מעהר ניט מעגליך געווען צו באַהאַלטען, ווען זי האָט שוין אָהן ווערטער געמוזט אויפדעקען איהר סוד. זי האָט געטראַכט און געטראַכט אין שלאָפלאָזע נעכט, האָט פאַרגאָסען טרערען אָהן אַ שיעור, און ענדליך האָט איהר די איינ־געבאָרענע ווייבערשע כיטרעקייט געוויזען אַ געוואַנטען אויסוועג פון איהרע צרות. זי האָט באַשלאָסען צו בעטען איהר געליעבטען, ער זאָל איהר העלפען.

מאיר קנעקער איז געקומען פון מעריב אהיים און האָט אומעטיג דערצעהלט, אַז ער און נאָך פיער אידען האָבען געמוזט אַזוי אוועק־געהן פון שוהל. די אידען האָבען זיך פאַרגעסען קומען צום מנין, און ער זעהט דערין אַ שרעקליכען צייכען. און מיט אַ פאַרקלעמט האַרץ האָט ער אַרויסגעקוקט אין גאַס, ווי ער וואָלט פון שטונדע אויף שטונ־דע ערוואַרט אָנצוקוקען פּנים אל פּנים דעם אומ׳ברחמנות׳דיגען שונא

פון שלום־בית. דאָ האָט אַ קלונג געטאָן דאָס הויז־גלעקעל, און איציק גענסהענקער איז אַריינגעקומען און האָט אָהן אַן אָטעם דערצעהלט, אז עס איז ווירקליך געשעהן אַ נס מן השמים. ביים ברעג פון צפון־שאָטלאַנד האָט זיך נעמליך באַוויזען אַ שיף מיט זיידענע זעגלען און זיידענע שטריק, און די שיפסלייט, וואָס האָבען די שיף געפיהרט, האָבען גערעדט העברעאיש, און די פלאַג האָט געטראָגען די אויפשריפט: די צוועלף שבטים פון ישראל. די דאָזיגע שיף איז געווען באַשטימט פאַר משיח׳ס כלה.

זיי האָבען אַלזאָ גערעדט פון פאַרשיידענע זאַכען, און טעלזועלע, דעם קנעקער׳ס ווייב, האָט זיך אויך אַריינגעמישט אין דעם געשפּרעך, ביז ברוך קלעס איז געקומען און מען האָט זיך געוואָלט נעמען צו די גמרות. קלעס האָט אויך געוואוסט פון דער געהיימניספולער שיף, און אַלע, אַלע ביז איינעם האָבען שוין געוואוסט. וועגען לערנען גמרא איז שוין קיין רייד ניט געווען, וואָרים ברוך קלעס האָט געוואוסט פון אַנ־דערע נייע זעלטענע פּאַסירונגען צו דערצעהלען: ווי אַ אידישער שניידער אין מילאַן איז מיט אַמאָל משוגע געוואָרען, און פון דעמאָלט אָן וואַרפט ער זיך אין פּראָפעטישער התלהבות; שטונדענלאַנג ליעגט ער אויף דער ערד און רעדט, אָט לאַכענדיג, אָט וויינענדיג, פון דער נאָהענטער גאולה און פון שבתי־צבי׳ס מאַכט אויפ׳ן הימעל און אויף דער ערד. ווייטער דערצעהלט ער, אז זיין פעטער האָט זיך צוריקגע־קעהרט אהיים פון טערקיי. ער איז אינגאַנצען צעמישט פון דאָס גרוי־סע און וואונדערבאַרע, וואָס ער האָט דאָרטען געזעהן. דאָס פאָלק פון סמירנא איז ווי משוגע, און מיט יובעל־געזאַנגען נעמען זיי אויף דעם באַפרייער, וועלכער געהט דורך די גאַסען אין פּראָצעסיעס פון נאָך ניט געזעהענער פּראַכט. די אומגלויביגע, די כופרים, זיינען מיט זייער לעבען ניט זיכער. חיים פּעניאַ איז פון פאָלק שיער אויף שטי־קער ניט צעריסען געוואָרען, ווען ער איז אַרויסגעטראָטען קעגען שבתי־צבי. דאָ איז אָבער געקומען פּעניאַ׳ס טאָכטער, און האָט מיט גרויס התלהבות גענומען זינגען און לויבען דעם גואל, האָט נביאות געזאָגט און זי איז אַזוי ווי באַרוישט געווען. דאָס פאָלק האָט דאַן אָפּגע־לאָזען חיים פּעניאַ, און ער איז שפּעטער געוואָרען שבתי־צבי׳ס אַ תלמיד. אַזוי האָט מען ווייטער דערצעהלט, און ברוך קלעס האָט אי־מער געוואוסט נאָך מעהר זאַכען צו דערצעהלען, און ערשטוינליכערע

זאכען, ווי איציק גענסהענקער. מאיר קנעקער אבער האָט געשוויגען מיט א שווער הארץ. ארום און ארום האָט ער געזעהן דעם ווילדען טאַנץ פאַנאַנדערפלאקערענדיג זיך. זיין קלוגקייט האָט איהם געוואָרענט, ער זאָל זיך אנטקעגען ניט שטעלען, בפרט נאָך אין דער זעלביגער נאכט האָט זיך פאַרשפּרייט דער קלאנג, אז זכריה נאָר שטעהט אין פאַרבינדונג מיט'ן נביא אליין. ער האָט דורך דעם געקראגען א פאָרמעלע איינוועהונג. ער איז געגאנגען איבער די אידישע הייזער, האָט איבערצייגט די צווייפלער און אויפגעפלאמט די גלויביגע. אומעטום איז ער געגאנגען, אומעטום האָט מען איהם געטראָפען. אפּט האָט מען איהם איינזאם אין דער נאכט ארויסגעזעהן אין דער טונקעלקייט פון די פעלדער.

דער גלאָק האָט געקלונגען אויף האלבע נאכט. א יונגערמאן איז גע'גנב'עטערהייט געגאנגען איבער'ן ליליענפלאַץ אין דער וואסער־גאַס צום הויז פון דער קנעקער. ער האָט געהאט באהאלטען א לאנגען רעהר אונטער זיין מאנטעל, און זיין קאָפּ איז געווען גוט איינגעדעקט אין א קאפּיושאָן. די רויטע לבנה האָט זיך ארונטערגעלאָזען צו מערב־צו און האָט אזוי ווי געשאָטען צויבערהאפטע בלומען איבער די דעכער. זי האָט געוואָרפען געלבע בלומען, צאַרטע נעבעל־שלייער, אזוי, אז קיינער האָט ניט געזעהן, און די שטיינער זיינען מעהר קיין שטיינער ניט געווען, נאָר זיי זיינען געווען קנאָספּען פון לבנה־בלומען, און יעדער שטאַקעט פון צאם האָט ערוואכט פון א טרוימלאָזען שלאָף און שווערמוטיג געקוקט אויף דער דאָזיגער וועלט פון פארקערטקייטען. די חורבה'דיגע הייזער האָבען אויסגעקוקט נאַקעט, הילפלאָז און פאַרלאָזען פון גאָט! אנדערע האָבען אויסגעזעהן ריהרענד ביז גאָר אין זייער טרייסטלאָזער אלטקייט, און זייערע פענסטער האָבען געקוקט ווי טרויעריגע אויגען אין דעם נעבעלדיגען הימעל־געוועלב, ווי זיי וואָלטען פארבלענדט געוואָרען פון דעם זאנפטען בייניאַכטיגען שיין.

דער יונגערמאן האָט אריבערגעקלעטערט א נידעריגען צאַם און גענומען געהן אויף שמאָלע צעבראָכענע טרעפּ, צוקומענדיג אזוי צום דאַך, און דאָרט איז ער אויף די שפּיץ פינגער ווייטער געגאַנגען. ער האָט זיך אָפּגעשטעלט ביי א פענסטער מיט גרינע לאָדען און האָט דורכגעשטעקט זיין רעהר דורך א שמאָלען שפּאלט. דאן האָט ער אויסגערופען דורך דער רעהר מיט א טעמפּער און פארשטעלטער

שטימע: „ברוך אתה אדני אלהינו! אַ, איהר פרומע און גאָטספאָרכ־טיגע לייט מאיר נאטאַן און טעלזעלע! פרעהט זיך, דען אייער טאָכ־טער, וועלכע איז נאָך אַ בתולה, טראגט אין איהר לייב אַ טאָכטער, וועלכע וועט זיין די כלה פון דעם גואל פון פאָלק ישראל, פון דעם משיח פון סמירנא!“

דער קנעקער, וועלכער האָט זיך אומזיסט גערדעהט אויף זיין קישען אום איינצושלאָפען, האָט געוועקט זיין ווייב. „אַ, מיין ליעבס־טע!“ האָט ער פארקלעמט געפליסטערט, „האָסטו געהערט די הימעלשע שטימע? דאָס איז אַ מלאך דאָ געוועזען. שטעה אויף, מיר וועלען גאָט בעטען, אז דו זאָלסט אויך זוכה זיין צו הערען די שטימע פון הימעל“.

די פרוי, וועלכע איז געוועזען שוואַך, אָבער האָט נאָך אַלץ געהאַט שעהנע קלאָרע אויגען, האָט זיך אויפגעהויבען, ציטערענדיג מיט איהר גאנצען קערפּער. זי האָט זיך צוגעהערט צו דער שטילקייט פון דער נאכט, האָט ארויפגעלעגט איהר פארמאטערטע האנט אויף דער קלאַ־פּענדיגער ברוסט און איז געפאַלען אויף די קני. דאָ האָט די שטימע פון דאָס ניי זיך דערהערט: „איהר זאָלט אייער טאָכטער אין גרויס כבוד האַלטען, און פיעל קרעפטען אַנווענדען, זי גוט צו באַזאָרגען. דען פון איהר מיידעלשען לייב וועט משיח׳ס כלה געבאָרען ווערען.“

דאָ האָט טעלזעלע אַ כאַפּ געטאָן איהר מאַן פאַר דער האנט און איהם אריינגעשלעפּט אין צימער, וואו די טאָכטער איז געשלאָפען. זי האָט געשיינט רוהיג צו שלאָפען. זי האָט אויסגעזעהן אויסגעמאַ־טערט, און איהרע אויגען־דעקלעך האָבען עטוואָס געציטערט. און ווען די מוטער האָט געוואָלט אַ שלעפּ טאָן די דעקע פון איהר קער־פּער, האָט זי ארויסגעלאָזען אַ הייזעריגען געשריי און באַפאַלען פון טויט־שרעק האָט זי זיך מיט די הענט שטארק איינגעשטשעמעט אין דער קאָלדרע. אָבער דער קנעקער האָט איהר געגלעט די באקען און געשטאַמעלט אומפארשטענדליכע צערטליכקייטען, און טעלזעלע האָט ארומגעטאַפּט דער מיידעל׳ס לייב, האָט ערנסט אַ שאָקעל געטאָן מיט׳ן קאָפּ, און פאַר גרויס יראת־הכבוד איז איהר איבער׳ן לייב אַ שוידער דורכגעגאַנגען. אַ גרויסע פרייד איז באַפאַלען מאיר נאַטאַן: זיין הויז איז אויסדערוועהלט געוואָרען פאַר אַזעלכע וואונדערליכע זאכען! ער האָט אַזש אין דער דאָזיגער שעה גאָר פארגעסען צו טראַכטען וועגען זיין געלט, און איז מיט זיין ווייב געבליבען זיצען ביים געלעגער פון

דער טאָכטער, אום מיט אומגעדולד צו וואַרטען ביז עס וועט טאָג ווערען. איבער רחל'ס באַקען האָבען ביטערע טרערען גערונען. מיט ברייט־אויפגעעפענטע אויגען האָט זי כסדר געקוקט אויף איין פּינטעל. בייזע גייסטער האָבען געשיינט צו פייניגען זי; די ליכטיגקייט האָט איהר וועה געטאָן, און יעטווידער טרייסטונג האָט איהר יסורים פאַר־שאַפט.

דערווייל האָט מאיר נאַטאָן, פאַר וועמען אַ גאַנץ נייע וועלט איז אויפגעגאַנגען, זיך פאַרגעשטעלט, אַז ער איז דער פּאַטריאַרך פון דער געמיינדע, און אַלע לויבען איהם ווי דעם פאָטער פון אַ גאָר ניט־געהערטען גליק. ער האָט גענומען זיין ווייב פאַר דער האַנט, האָט זי צוריק אריינגעפיהרט אין שלאָפצימער, האָט עפּעס געשטאַמעלט צעדרעהטע רייד, וועלכע טעלזעלע אין איהר צעמישטקייט האָט גאָר־ניט געקענט פארשטעהן, און ער איז אוועקגעגאַנגען אויפזוכען צוערשט זיין פריינד ברוך קלעס און דערנאָך דעם חזן.

דער פריהמאָרגען איז שוין נאָהענט געווען. אַ מאָדנע דריקענדיגע פוסטקייט איז געלעגען אויף די גאַסען. פון דער ווייטען האָט גערוישט דער טייך, און פון צייט צו צייט האָט זיך געהערט אַ קול, ווי דאָס קלאַפּען פון אַ מיהל־ראָד אָדער ווי דער קלאַנג פון די גלעקלעך אויף די קיה. אַ גרויסער געדיכטער וואָלקען האָט באַלאַגערט דעם זעניט. ווי אַ רויב־טיער איז ער געלעגען, און עס האָט געשיינט, ווי ער איז מוכן ומזומן אַ וואָרף צו טאָן זיך אויף דער ערד.

כמעט אין אַלע אידישע הייזער איז געווען ליכטיג, וואו מאיר קנעקער זאָל ניט צולעגען זיין נייגעריג אויער צו אַ טיר־שלאָס אָדער צו אַ דינער מויער־וואַנט, האָט ער געהערט ווי מען שעפּטשעט תפילות, מען קלאָגט און מען רופט צו וועמען און מען לויבט.

ווען ס'איז געוואָרען העלער טאָג, האָט מען גאָר וואונדער גע־הערט. מען האָט געמליך דערצעהלט, אַז די אידען פון'ם שטעדטעל אוּוריקור האָבען זיך געגרייט אין וועג אריין, קיין ירושלים. אויך האָט מען דערצעהלט, אַז יעקב סאַספּאָרטאַס, דער שרעקליכסטער שונא פון שבתי־צבי, איז פּלוצלונג געוואָרען זיינער אַ פאַרברענטער חסיד, און מיט אַ ספר־תורה אין די הענט האָט ער געטאַנצט מיט התלהבות איבער די גאַסען פון וואָרמס. ווייטער איז געקומען אַ ידיעה, אַז עמנואל טעקסיירא איז מיט צעהן ראשי־העדה אוועק עולה רגל

זיין קיין סמירנא און האָט זיך משיח'ן צו די פיס געוואָרפען. נתן העזתי איז באשטימט געוואָרען פון שבתי־צבי פאַר קעניג פון גרי־כענלאַנד, און אלישע הלוי, דער בעטלער, פאַר קיסר פון אפריקע. די ארץ־ישראל־אידען, וועלכע האָבען דורך יעקב צמח אויסגעדריקט זייער טרייקייט צום נייעם אידישען מלך, האָבען באַפּוצט זייערע שוה־לען, און זיי האָבען געמאַרשירט דורך דער שטאָדט זינגענדיג קאַ־פּיטלעך תהילים און וואַרפענדיג בלומען, גאַר ווי אין דוד'ס צייטען. שבתי־רפאל פון פּוילען און מתתיהו בלאָך האָבען אזוי ווי רוח־הקודש געקראָגען און זיי האָבען גענומען נביאות־זאָגען אויפ'ן אָפענעם מאַרק אין ווארשא און אין טאָרן.

אזוי ווי דער וויכער קומט זיך צו טראָגען אין פריה־יאָהר און אין הערבסט איבער דאָס דייטשע הויכלאַנד, אזוי זיינען אָט די אלע נייסען געקומען צו פליהען קיין פירט. אפילו די קריסטען זיינען גע־וואָרען פאַרכאַפּט און באַדריקט פון דער משא פון די אומגעוועהנליכע געשעהענישען. מיטעל־איירָאפּע איז ווי פאַר'שכור'ט געוואָרען — יענע מיטעל־בערג־לענדער, צו וועלכע עס קומען צו אזוי גרינג פאַנאַ־טישע שטרעמונגען, וואָס בילדען אויף אבי וועלכען פּלאַץ א ווילדען, דורשטיגען ווירבעל־שטראָם, וועלכער שלעפּט ארונטער אין דעם שוואַר־צען תהום אל'דאָס צאַרטע און אל'דאָס פרידליכע. עס האָט אויסגע־זעהן, ווי די אלטע וועלט ערוואַכט פון א שלאָף. דער אונטערדריקער האָט מורא געהאַט פאַר'ן אונטערדריקטען, דער קנעכט האָט פיעל פאַנטאַזירט פון פרייהייט. עס איז א טאָג ניט אוועק, וואָס עס זאָל ניט קומען אן אויסעראָרדענטליכע ידיעה, ווען עס האָט זיך אפילו נאָר געהאַנדעלט וועגען א געהיימניספולען, פיעלבאַדייטענדען וואָרט פון דעם משיח. ער שטעהט, למשל, אויף א טעראַסע ביים ים, זיינע הענט אויסגעשפּרייט צו כאַלקידיקע, און ער רעדט: „זעהט, איך גיב אייך היינט דאָס לעבען און דעם טויט!" דאָס האָבען וואַנדערנדע אי־דען דערצעהלט, אָדער בריף פלעגען אָנקומען אין שטאָדט. וואונדער־ליכע זאַכען האָבען זיך אין דער לופט געטראָגען.

מאיר נאַטאַן, דער קנעקער, וועלכער האָט מיט התפּעלות ווייט צעטראָגען די נייס וועגען דאָס אומערוואַרטעטע גליק, וואָס איז איהם באַשערט געוואָרען, איז צום ערשטען באַגעגענט געוואָרען מיט מיס־טרויען, דערנאָך מיט פאַרוואונדערונג און צום לעצטען מיט בלינדען

גלויבען. ער האט געפונען א באגייסטערטען אפאסטאל אין ברוך קלעם, און דער דאזיגער בארעדזאמער מאן האט זיך באמת ארויסגעוויזען צו זיין דער בעסטער פארטיידיגער פון אזא גאט־באשערטע זאך. די ראשי־העדה זיינען געקומען צו רחל'ען, צו הייליגען זי מיט תפילות. אין דעם זעלביגען אווענט איז פארגעקומען א גרויסער פעסטמאל אונטער'ן פארזיץ פון דעם רב־הכולל, און דאס הויז פון דעם שטאמלער איז אזוי ווי דערקלערט געווארען פאר א מקום קדוש. אבער רחל אליין איז געבליבען אומעטיג און אפגעזונדערט. זי האט פון איטליכען געווייכט, און זיך פארגעסען אפילו ווי צו קוקען פאטער און מוטער גלייך אין די אויגען. ווען איינער האט מיט איהר גערעדט א לענגערע צייט, האט זי גענומען ציטערען. איהרע הענט זיינען געווען פייכט, איהרע ליפען טרוקען און צעשפאלטען, איהרע אויגען רויט. זי האט בייינאכט שוין מעהר ניט געקענט שלאפען; די פינסטערניש האט איהר אויסגעקוקט ווי מיט פורפור געפארבט, אזוי, אז עס איז ווי א פארהאנג געהאנגען איהר פאר די אויגען, אומדורכדרינגליך און שרעקאנווארפענד. אפט, איידער עס איז נאך טאג געווארען, פלעגט זי זיך אויפהייבען פון געלעגער און זיך ארויפשלעפען אויפ'ן בוידים און זיך אוועקזעצען אויפגעקארטשעט ביי א לאך און שטונדענלאנג קוקען מיט שטארע בליקען. אדער זי פלעגט ארונטערגעהן אין קעלער, וואו ס'איז געווען קאלט. אבער עס האט איהר הנאה געטאן דאס פריהרען: זי האט געוואלט פריהרען, זי האט געוואלט ליידען, ווארים אן אויסערליכער שמערץ האט געמילדערט דעם אינערליכען. שבת נאכ'ן שוהל פלעגען די ווייבער קומען צו איהר, אבער זי איז געווען אזוי דערשלאגען, אז זי פלעגט הויך זיך צעוויינען פאר די באזוכערינס. זי האט געבראכען די הענט, געקרעכצעט, זיך געווארפען צו דער ערד, מיט די צייהן געקריצט און געמורמעלט ווערטער אהן א זין און אהן א קלאנג. דאס איז געווען פאר די ווייבער א זעהענסווירדיגער ספעקטאקעל, א באשטעטיגונג פון דעם נס, וואס איז געשעהן מיט דער בתולה. זיי האבען געבראכט מתנות, אבער די מיידעל האט דאס זיי צוריקגעשליידערט, געשאלטען און געסטראשעט עפעס גאר אהן א זין. אויך א סך מאנסבילען זיינען געקומען: טוראטארא, וואלף באטש, זעליגמאן שרעניץ, זעליגמאן רומפעל, הירש און הערץ פון די רומפעלס, וואלף בירעזעל, יואל און דוד פון די בי־

רעזועלס, מאיר אנשעל און איציק גענסהענקער, און אפילו משה באַק פון ווירצבורג און מיכאל ב"ר אברהם פון ערלבאַד. אזוי שנעל האָט זיך די נייס פאַרשפּרייט איבער'ן לאַנד. אַלע האָבען געבראַכט איהר מתנות: גילדערנע שלייערס, אָדער שטערנטיכלעך, אָדער מיט גאָלד־געשטיקטע שטערנטיכלעך, אָדער דעקטיכער פון דראַפּ ד'אָר אָדער מיט גאָלד געשטיקט, מיט גאָלדענע אָדער זילבערנע בלומען, קליידער פון סאַמעט מיט ברעגען געשטיקט מיט בלומען, אַ מאַנטעל פון דמשק־געוועב, שיך אָדער פּאַנטאָפעל מיט ברעגען פון גוטען אָדער שלעכטען גאָלד, אָדער מיט בענדלעך, אָדער פון שוואַרצען אָדער פון קאָלירטען לעדער, קאַרטעלשטיינער אָדער אַנדערע צירונגען, אויך בראָסלעטען און האַלזבענדער, גילדערנע גאַרטלען און אַ גאַרטעל פון גאָלד מיט דימענ־טען באַזעצט, רינגען און אויריננגלעך, פּוטערנע האַנטשען און האַלז־טיכער, וואָס האָבען געקאָסט ביז צוויי גילדען.

פאַר מאיר נאָטאַן דעם קנעקער איז דאָס געווען אַ גאַנצע שמחה. מיט ציטערדיגע הענט האָט ער איבערגעטאַפּט דעם גאַנצען פאַרמע־גען; ער האָט גענומען די טיכער, האָט זיי צוריק צונויפגעלעגט, האָט געצערטעלט און געגלעט די שיך און די רינגען, האָט אָנגעטאָן די צי־רונג אויף זיין האַלז און איז דערמיט שטאָלץ אַרומגעגאַנגען איבער'ן צימער הין און צוריק; ער האָט זיך אויך געשטעלט דערמיט ביים שפּיגעל, פאַרנייגט זיך, געמאַכט לעכערליכע גרימאַסען און איז מיט אַ קינדערשער פרעהליכקייט נעגאַנגען דעם שיקזאַל אַנטקעגען.

אין דעם יום־טוב פון דיאָניסיוס איז די לופט געווען אזוי קלאָר, אַז עס האָבען זיך געהערט די קירכען־גלאָקען פון נירענבערג. אַ געלער שימער איז געלעגען אויף די לאָנקעס, און דער הימעל איז געווען מאַרמאָרירט מיט ווייסע, דינע, רונדע וואָלקענדלעך. אַ קאַפּעליע אידישע קלעזמער, וועלכע זיינען אַרויסגעטריבען געוואָרען פון באַמ־בערגער בישאָפּסטום, האָבען געבראַכט די נייס, אַז משיח איז שוין אַרויסגעפאָהרען פון סמירנאַ און ער קומט קיין דייטשלאַנד, צו פאַר־זאַמלען אַרום זיך די גלויביגע און פיהרען זיי קיין ארץ־ישראל.

ווען רחל האָט דאָס דערהערט, האָט זי ערוואַכט פון איהר לאַנגער אַפּאַטיע. זי האָט נאָר איין געדאַנק געהאַט: אַז זי מוז אוועק פון'ם לאַנד, וואו איהר געליעבטער וואוינט, וואָרים אין איהר הייסער און אויפגערעגטער פאַנטאַזיע איז אַ קלאַנג געווען אַלץ איינס ווי אַ געשע־

העניש. מיט ברענענדיגע אויגען האָט זי גענומען לויפען דורך די גאַסען; קיינער האָט זי היינט ניט באַמערקט. אַ סך האָבען אויסגע־זעהן, ווי אַ משוגעת וואָלט זיי אָנגעכאַפּט, גלייך ווי אַ מחנה פאַר־שמאַכטע, וועלכע מען האָט אַנגעטרונקען מיט פייערדיגען וויין. קיין אידישקייט האָט מען שוין מעהר ניט אָפּגעהיט, קיין מנין ניט אין דערפריה, ניט אויף דערנאַכט, ניט קיין בן־זכר, ניט קיין ברית־מילה. איבער׳ן ליליענפּלאַץ איז געלאָפען אַ יונגערמאַן מיט דעם אויבערשטען טייל פון קערפּער נאַקעט. ער האָט זיך אויף דער ברוסט אָנגעשריי־בען די ווערטער: „ווי מיר זיינען ווערט, אַזוי האָבען מיר; מיר ליידען יסורים אין הייסע פלאַמען.“ שמואל, דער דיין פון דער קהילה, אַ מאַן פון זיבעציג יאָהר, וועלכער איז געזעסען יומם ולילה און געלערנט, האָט זיך אויפ׳ן שוהל־הויף ביז׳ן האַלז אין דער ערד איינגעגראָבען, און זיין קערפּער איז כמעט ווי פאַרגליווערט געוואָרען. ער האָט ליידענשאַפטליך אויסגעשריען אין העברעאיש אַ לויב־געזאַנג צו משיח׳ן, און פיעל מענשען זיינען געשטאַנען ארום איהם בלייכע און פול מיט יראת־הכבוד. רחל האָט זיך געאיילט צום שים־פּלאַץ, וואו עס זיינען נאָך געשטאַנען די ציגיינערשע בוידען פון דעם קירכען־יום־טוב אָן, און דאָן איז זי אוועקגעלאָפען צום שוועדען־שטיין, וואו זי איז אָהן כוחות געפאַלען אויפ׳ן גראָז. זי האָט געהערט די ציי־גיינער שרייענדיג אויף זייער קוידער־וועלש און זי האָט זיי געזעהן מאַכענדיג מיט די הענט, כאָטש אַ נעבעל איז געלעגען איבער דער לאַנדשאַפט. דער שוהל־קלאַפּער און דער קברות־מאַן זיינען פאַרביי־געלאָפען די קאַפּעלע, אבער זי האָט זיי ניט באַמערקט. עס האָט זיך איהר אויסגעדוכט, אַז זי ליעגט שוין דאָ ווער ווייסט וויפיעל טעג, ניט וויסענדיג ווי די צייט לויפט, און אַז זי מוז נאָך דאָ טעג־לאַנג און וואָכען־לאַנג ליעגען, אומפעהיג צו באַגרייפען וואָס אין איהר קומט פאָר. דער הימעל האָט זיך באַדעקט מיט וואָלקענס, און עס האָט גע־נומען געהן אַ דראָבנער פּערעל־רעגען. איינער פון די דאָזיגע וואָל־קענס, וועלכער האָט זיך באַוויזען פון פעסטונג־וואַלד, האָט געהאַט די געשטאַלט און די געזיכטסציגען פון דעם יונגען סטודענט, וועלכען זי האָט געליעבט. זי האָט עס גענוי געזעהן: דער וואָלקען האָט געהאַט אַ שוואַרצע באָרד, וועלכע האָט שעהן אַרומגענומען דאָס קין און די באַקען און איז געווען אונטען קאָקעטיש פאַרשפּיצט. זי האָט געזעהן

אויך דאָס קליינע מויל און די קליינע נאָז און די אומרוהיגע אויגען. און דאן האָט ער פלוצלונג זיך אוועקגעשטעלט לעבען איהר, אָט דער טאָמאס פעטער הומעל, און עס האָט זיך איהר אויסגעדוכט, אז זי קען זיין האנט אָננעמען. ער האָט צו איהר גערעדט פיין און שנעל און קלוג, און ווען ער האָט זי איבערצייגט, איז עס ניט געווען מיט דעם וואָס ער האָט געזאָגט, נאָר מיט זיין שטימע, מיט זיין פלינקער, שלאנ־גען־ארטיגער מאניר, מיט זיין פרעהליכען פלוידערען. ער האָט גע־קליבען זיינע ווערטער ווי א שארפער פאָליטיקער און האָט געשפיעלט מיט געפיהלען ווי א קונצענמאכער. אָבער ווי עס פיהרט זיך אויף דער וועלט — זי האָט איהם ליעב געהאט.

א מאן און א פרוי האָבען זיך באוויזען אויף דער לאָנקע. זייער רוהיגער גאנג האָט געוויזען, אז זיי אַרט ניט דער רעגען. רחל האָט דערקענט זכריה נאָאָר און יענע שלאָנקע מיידעל, וועלכע זי האָט ביי דער פארשטעלונג אויפ׳ן שיס־פלאץ געזעהן. זי איז געווען שעהן, מען מוז די אויגען צומאכען, ווען מען גיט א קוק אויף איהר, האָט רחל געטראכט. זי איז געווען בלאס און קראנק, ווי פארצעהרט פון א געהיימער בענקשאפט. יעטווידע ליניע אויף איהר קערפער האָט געהאט אין זיך עטוואס ליידענדעס, און די פאָרמע פון איהר מויל האָט אויסגעדריקט געדולד און ליעבליכקייט. פונדעסטוועגען איז געווען אין איהר אזוינס, וואָס איז געווען אין ווידערשפרוך מיט דעם: פיליכט איז דאָס געווען די ברענענדיגקייט און די טראָציגקייט פון איהרע אויגען. באלד זיינען זיי פארשוואונדען געוואָרען דאָרט וואו דער וועג פון לאָנקע פארקירעוועט זיך. רחל האָט שטאר געקוקט אויף דער רוהיגער דעמערנדער לאנדשאפט, און זי איז געווען צופרידען וואָס מען האָט זי ניט באמערקט. זי האָט זיך ניט געפיהלט גענוג שטארק צוריק אַהיים צו געהן, און זי האָט אויך מורא געהאט דאָ צו בלייבען נעכטיגען. זי האָט זיך געזעהן פארשטויסען און פארפאָלגט, פאראור־טיילט צו פארטראָגען אליין שמאך און שאנדע, אונטערדריקונג, רוה־לאָזיגקייט און היימלאָזיגקייט. זי האָט מעהר ניט געוואָלט אהיים געהן. זי האָט געהאסט פאָטער און מוטער; זי האָט געהאַסט די בלייכע, שטענדיג אין תפילות פאר׳דבקה׳טע, אידישע מענער; זייערע אָנגעפרעסענע ווייבער, וועלכע פלוידערען כסדר; די איינגלעך, וואָס זיינען קלוג ניט נאָך די יאָהרען; די מיידלעך, וואָס ווערען פריה ציי־

טיג; די קינדישע, פאנאטישע אלטע לייט — אלע, אלע האבען זיי איהר אויסגעזעהן פארעכטליך און אומריין. דאך, וואוהין זאל זי געהן, ווען ניט אהיים? זי האט געטראכט: ענדלאז איז די וועלט, אבער פאר א אידיש מיידעל איז ניטא קיין רחמנות און קיין מקום־מנוחה. איטליכער קריסט, א קנעכט, א רויבער אפילו, קען זי מיט די פיס טרעטען. שליסליך, שטעכען זיי דיר גאר אויס די אויגען, ווען עס פארווילט זיך זיי, און דאן מוזטו גאר פארהונגערט ווערען אויף טויט. זי האט ניט געגלויבט אין דעם דאזיגען משיח, זי האט פאר־אכטעט זיינע פראפעצייהונגען, פיליכט נאר דערפאר, ווייל עס האט זיך איהר איינגעגעבען דורך א האמעטנעם באטרוג צו פארפיהרען אלע, וועלכע זיינען ארום איהר געווען.

בעת זי האט אזוי געטראכט און דערביי געקוקט אין מערב־זייט פון הימעל, האבען זיך דארט די וואלקענס צעטיילט, און מיט איין מאל האט די אונטערגעהענדע זון אווארף געטאן אויפ'ן גאנצען הימעל־געוועלב א כוואליע פון שוועבעל־געלען ליכט. בוימער, שטיי־נער, לאנקעס, דאס וואסער, דער וואלד, די הייזער, וואס האבען זיך פון ווייטען געזעהן, די קירכען־טורעמס, אפילו די לופט, אלע זיינען ווי גאנץ דיק געווארען פון דער דאזיגער געלקייט. דא האט רחל א שמייכעל געטאן, און די געשפאנטקייט פון איהר זעלע איז לויז גע־ווארען. א טיפע רוהיגקייט האט זי אנגעפילט, און טרוימענדיג האט זי צוגעשלאסען די אויגען.

א פויער איז געגאנגען איבער'ן פעלד איינגעוויקעלט דעם קאפ אין א זאק. ער האט דערזעהן די אידישע מיידעל איינגענורעט אויף דר'ערד, איז ער אזוי דערשראקען געווארען פון איהר אויסזעהן, אז ער האט זיך איבערגע'צלמ'ט און מיט אלע כוחות זיך געלאזט לויפען צו די הייזער פון שטעדטעל. אנטקעגען איז איהם אנגעקומען א מחנה אידען, וועלכע זיינען געגאנגען צום שוועדען־שטיין, מיט גוואלד אוועקצונעמען די מצבה פון יוסף־גבריאל בן־נפתלי, וויבאלד אז די משפחה האט גארנישט ניט געקענט פועל'ן ביים סטאראסטע און ביים פרידענס־ריכטער. דער פויער פון ראנהאף אדער פאפענרייט, וועלכער איז געווען בלינד אויף איין אויג, האט דערצעהלט די אידען, אז ער האט ביים שוועדען־שטיין געזעהן א מכשפה. אבער יענע האבען שוין פון ווייטען דערקענט דעם קנעקער'ס טאכטער, און איינער איז

צוריק אוועקגעלאפען ברענגען מאיר נאטאן. דער ראנהאפער פויער האט שנעל דערהערט, אז די אידען ווילען באריבען דעם שוועדען־שטיין. ער האט סטראשענדיג א מאך געטאן מיט דער האנט, איז אוועקגעלאפען און האט גערופען צו הילף א הארנמאכער, א שניידער, א גאלדשמיד און צוויי קצבים־יונגען, וועלכע האבען געארבייט ניט ווייט פון שים־פלאץ. ווען מאיר קנעקער, א בלייכער און אהן אן אטעם, האט זיך באוויזען פון דער פישער־גאס, האבען זיך אויף איהם ארויפגעווארפען פול מיט רציחה הארנשוד דער קאם־מאכער און פעדערליין דער שניידער, און א פאר גוט־אויסגעדארטע אלטע ווייבער זיינען ארויסגעלאפען מיט א זידלעריי פון דער קעלער־וואוינונג פון א גרינעם הויז, ניט קענענדיג איינהאלטען זייער שנאה צום אידען־געזינדעל. די אנדערע העלדען זיינען געלאפען מיט'ן ראנהאפער פויער צום שוועדען־שטיין און זיינען געווען מלא שמחה מיט'ן געשלעג, וואס זיי וועלען באלד מאכען. לויפענדיג האבען זיי איינגעטיילט צווישען זיך די קרבנות, און האבען אויסגערעכענט, אז איטליכען וועט אנקומען אויף זיין חלק אן ערך דריי אידען אנצוברעכען די ביינער.

עס איז טונקעל געווארען. א זאנפטער, מילדער אווענט קענען אלע ערווארטונגען. די שטערען האבען ארויסגעקוקט פון אונטער די וואלקענעס; אויף די פולע לבנה איז ארוים אין מזרח־זייט, פונקט איבער די טורעמס פון נירענבערג. עס האט פון איהר ארויסגעשטראלט א ליכט פון אליוועז־קאליר, און אין מערב־זייט האט זיך ביסלאכווייז אויסגעלאשען די טונקעלע רויטקייט און דאס בראנזענע גאלד. ווען מען לאזט זיך ארונטער אויף די קני, אדער מען ציהט זיך אויס אינגאנצען אויף דער ערד, און מען קוקט גוט אריין אין דאס ברייטע פלאכע לאנד, וואלט מען געקענט גלויבען, אז די ערד אטעמט ווי א מענש, אז גלייך ווי דאס מעלאנכאלישע פראנקענלאנד וואלט געווען די ברוסט פון דער ערד, וואס באוועגט זיך ארויף און אראפ מיט א רוהיגען ריטם.

קוים זיינען די סקאנדאליסטען צוגעקומען צום שוועדען־שטיין, זיינען זיי געבליבען שטעהן ערשטוינט און צעטומעלט. שלמה שניאור'ס, דער אידישער ראש־הקהל, איז געשטאנען א נאקעטער און מיט א קורצער בייטש, וואס האט כמעט אויסגעזעהן ווי א שטעקעל, זיך געשלאגען מיט א רציחה איבער'ן לייב. זיין געזיכט איז אזוי

צעקרימט געוועז פאר וועהטאג, אזש עס איז געווען עקעלהאפט צו קוק־קען אויף איהם, און זיינע גראבע בלוט־רויטע ליפען האבען זיך גע־שאקעלט שעפטשענדיג א תפילה. זיין קערפער האט זיך געצוקט פאר יכורים, און די ריפען האבען אינגאנצען ארויסגעסטארטשעט אונטער דער מאגערער, צעקאליעטשעטער הויט. די איבעריגע אידען זיינען טויט־בלאס געשטאנען ארום איהם ווי שומרים, און צום טאקט געבויגען די קני. בערמאן לעווין האט געלייענט הויך א מאמר פון קבלה מיט א קול, וואס האט שארף און אומהיימליך אפגעקלונגען אין דעם פריד־ליכען אווענט פון די פעלדער: „דער מלך המשיח וועט אנקומען, און איין שטערען, וואס געפינט זיך אין מזרח־זייט, וועט פארשלינגען זיבען שטערען, וואס געפינען זיך אין צפון־זייט, און א שווארצע פייער־זייל וועט זעכציג טעג לאנג ארונטערהענגען פון הימעל. דעמאלט וועלען אלע פעלקער אינאיינעם ארויסטרעטען אנטקעגען די זרע יעקב, און א גרויסע פינסטערניש וועט פופצעהן טעג לאנג זיין אויף דער וועלט.“

מאיר נאטאן, ווען די פיינד האבען ענדליך אפגעלאזען, האט זיך מיט א ווילדען געשריי אריינגעריסען אין דעם קרייז, האט אנגע־כאפט מיט ביידע הענט רחל'ס קאפ, האט זי געגלעט און מיט טויט־שרעק אין דער שטימע געפרעגט, פארוואס איז זי אוועק, און צי זי איז ניט קראנק. רחל האט בלויז געשאקעלט מיט'ן קאפ אויף ניין.

דער שניידער פעדערליין און דער הארנמאכער האבען פארלארען זייער גאנצען מוט, און צוזאמען מיט די איבעריגע זיינען זיי אוועק מיט גארנישט. זיי האבען נאר געשיקט דעם פויער צום גלח וואגענ־זייל, ער זאל דערצעהלען וואס דא איז געשעהן, און מען זאל צו זיי קיינעם קיין טענות ניט האבען וועגען דעם שוועדען־שטיין. די צוויי קצבים־יונגען און דער גאלדשמיד, וועלכע האבען אלע דריי אויסגע־זעהן זעהר דערשלאגען, האבען גלייך געזאגט א גוטע נאכט, און דער שניידער און הער הארנשוך זיינען אליין אוועק ווייטער. ביי דער קאנאווע איז זיי אנטקעגען געקומען א פוהר. דער הארנמאכער האט זיך געקענט מיט'ן פוהרמאן, און זיי האבען ביידע זיך צערעדט וועגען דער געשיכטע. דער פוהרמאן האט געהאט צו דערצעהלען וואונדערליכע זאכען וועגען הימעל־צייכענס און וועגען דעם סוף פון דער וועלט, וואס איז נאהענט. עס איז נאך גוט, האט ער אויסגע־

דריקט זיין מיינונג, וואָס אין נירענבערג זיינען קיין אידען ניטאָ; דאָרטען זיינען די בירגער נאָך אויף וויפיעל עס איז ביים זינען גע־בליבען. און ער האָט פארבייגעהענדיג דערצעהלט, אז אויפ'ן אידען־בערגעל אין נירענבערג האָט ער אַ גרויסען שטיין געזעהן מיט דער אויפשריפט:

דער שטיין איז נאָך די אידען געבליבען,
ווען זיי זיינען פון נירענבערג געוואָרען פארטריבען.
אין וואָלפגאַנג אייזענ'ס הויז, דאָס איז וואָהר,
אין פערצעהן־הונדערט־ניין־און־ניינציגסטען יאָהר.

די לבנה איז אויפגעגאנגען אַליץ העכער און העכער, און די גאסען זיינען וואָס אמאָל ליכטיגער געוואָרען. פון דעם פעסטונגס־וואלד האָ־בען זיך גענומען הויבען געדיכטע הערבסט־נעבלען. די בלעטער פון די בוימער, אביסעל פייכט פון רעגען, האָבען ווי זילבער געשימערט און ליכט געציטערט אין דעם אָווענט־ווינט.

כמעט אַלע פענסטער אין די הייזער זיינען געווען באלויכטען. די אידען האָבען היינט, דאכט זיך, דריי מאָל אזוי פיעל ליכט גע־ברענט, און די קריסטען, ניט וויסענדיג אליין פארוואָס, זיינען געבלי־בען וואך די נאכט. אור־אַלטע נביאות האָט אזוי ווי געהאלטען ביי מקוים צו ווערען, און די שטיקענדיגע היץ, וואָס איז פון מזרח געקומען, איז געווען אַ סך דריקענדער, ווי אמאָל מיט זעכצעהן הונדערט יאָהר צוריק, בעת מען האָט יעזוס קריסטוס געקרייציגט.

יונגע אידישע מיידלעך זיינען ארומגעלאָפען איבער די גאסען מיט צעלאָזענע האָר; אנדערע האָבען געהאט די בריסט אנטבלויזט און זייערע אויגען האָבען געגלאַנצט ווי זיי וואָלטען זיך איבערגעטרונקען מיט וויין. אינגלעך זיינען געזעסען גרופענווייז ביי די טירען און האָ־בען געזונגען פסאַלמען און הימנען צו משיח'ן. אין די צימערען האָ־בען זיך גרייזען פאַרזאמעלט און האָבען זיך מיט טיפער התמדה אָפּ־געגעבען צו קבלה לערנען. אין איין הויז אויפ'ן קויהלען־מארק, צום ביישפיל, האָט זיך אויפגעהויבען דער ניינציגיעהריגער חיים ראַפּאַ־פּאָרט און האָט געזאָגט: „וואָלט ער ניט געווען געקומען איבערצונע־מען אויף זיך די יסורים פון ישראל, וואָלט באמת קיין מענש אימ־

שטאַנד ניט געווען דאָס אריבערצוטראָגען. אונזערע קראַנקהייטען וועט
ער טראָגען, און אַל'דאָס בייז און יסורים נעמט ער צו פון דער וועלט."
דאַן האָט ער דערצעהלט, אַז שבתי־צבי האָט געוואגט דעם שם „יהוה"
ארויסצורעדען, און דער טערק מוראד עפענדי איז דורך דעם באַקערט
געוואָרען.

ביים רב־הכולל אין הויז האָבען זיך פאַרזאַמעלט אויף א מאָלצייט
פופציג מענער און פרויען. וואָס טיפער דער אָוועגט איז געוואָרען,
אַלץ אומגעצאַמטער איז די פריידענס־בארוישונג געוואָרען. אַלץ היי־
סער זיינען די קעפּ געוואָרען פון וויין, פון שפּיל, פון מאָדנע אויפרע־
גונגען. פּיעלע האָבען געטאַנצט אין רב־הכולל'ס געבעט־זאַל זינגאַזע
טענץ און האָבען געוואָרפען זילבערנע בעכערס אין דער לופטען, און
פּיעלע, וואָס זיינען שפּעטער געקומען, האָבען זיך אַנידערגעקניט און
אויסגעזונגען תפילות מיט הייזעריגע שטימען. עס איז געווען דער
רב אַליין, וועלכער האָט צום ערשטען פון זיך ארונטערגעוואָרפען די
זאַכען, און דערנאָך האָט ער ביי דער יונגער, שעהנער אסתר פרענקעל
דאָס קלייד פון לייב ארונטערגעריסען. זייערע ליפּען האָבען זיך גע־
קושט, און ווי צוויי וואָס טרינקען זיך, האָבען זיי זיך ארומגעכאַפּט
און נאַקעטע געטראָגען זיך אין אַן אָרגיען־טאַנץ. אַנדערע האָ־
בען זיי באַלד נאָכגעטאָן.

איבעראַל האָבען זיך פון טיש אויפגעהויבען בלייכע געזיכטער. ברע־
נענדיגע אויגען האָבען פאַרצווייפעלט זיך געווענדט צו דער קומענדיגער
וועלט פון דער גאולה, און נאַקעט צו זיין האָט ביי זיי אויסגעזעהן צו
זיין דער העכסטער פּרייז, וואָס גאָט קען פאָדערן: פּונקט אַזוי ווי אַ
שרעקעדיגער שקלאַף ווערט פּלוצלונג פריי, און אין ווילדער אומגע־
צאַמטקייט צערייסט ער זיך אין שטיקער און צעשטערט זיין אייגען
האָב און גוטס. מענער, וועלכע זיינען שוין געשטאַנען אויפ'ן שוועל
פון אַלטקייט, זיינען ווי סאַטירען געוואָרען. ווייבער מיט גרויע האָר
האָבען זיך איבערגעגעבען צ. שכרות, וואָס אַן אנדערש מאָל וואָלט
דאָס זיי אויסגעקוקט ווילד און באַדויערענסווערט. טעלזעלע דעם קנע־
קער'ס האָט אַהן אויפהער געטרונקען שטאַרקען בורגונדען־וויין און מיט
אַ קינדערשער שטימע האָט זי געפּלאַפּעלט העברעאישע ווערטער ווע־
גען משיח'ס כלה, ביז זי איז אָהן א זינען געפאַלען צו דער ערד. עס

זיינען אויך געווען יונגע מיידלעך, וועלכע האָבן זיך איבערגעגעבן צו א משוגע׳נער ווילדער ליבעס־לוסט, גלייך ווי זיי וואָלטן דערמיט פון זייער געדעכעניש וועלן אָפּווישן די לאַנגע יאָהרען פון צוריק־געהאַלטענקייט. אנדערע האָבן אויסגעזעהן ווי פוריעס, וועלכע גע־העז לעכצענד איבער פון לוסט צו לוסט און גאָר אָהן שאַנדע פאַלען זיי אַרונטער אין תהום פון זינד. עס האָבן זיך געהערט געשרייען, אַכצען און הייזעריגע געזאַנגען, און פינף שכור׳ע קלעזמער האָבן גע־שפּיעלט אבשייליכע ניגונים. און אין דעם טומעל האָט זיך דערהערט אַן אומעטיגע תפילה, וואָס דריי אָדער פיער מענער האָבן געזאָגט אין א טונקעלען ווינקעל; אָדער א ווילדער געשריי נאָך דערלייזונג, וועלכער איז אונטערגעכאַפּט געוואָרען ווייט אין א הויז ערגעץ אויף א ווייטער גאַס. מיכל חסיד דער חזן האָט געבראַכט א ספר־תורה פון שוהל און אומגעטאַנצט דערמיט ווי מיט א געליעבטער. ער האָט געטאָן מיט איהר לעכערליכע און שרעקליכע אומווירדיגקייטען, און צום סוף, ווען ער האָט זיך געשטיקט בלייבענדיג שוין אָהן אַן אָטעם, האָט ער זיך א לאַנגע שטאָלענע נאָדעל טיף אריינגעשטאָכען אויבען אין אָרים, און זיין טונקעל־רויט בלוט האָט א שפּריץ געטאָן אויף דער ספר־תורה און אויף׳ן דיל. ברוך קלעס, וואָלף באַטש און די רומפּעלס האָבן זיך אויף די קני געשטעלט און קוויטשענדיג געלעקט און גע־זויגען דאָס האַלב פארגליווערטע בלוט, און דער חזן איז בלייך און פארשטיינערט געפאַלען אין די אָרימס פון זיין זוהן. צוויי יונגע לייט האָבן אויף איין ווייל געזעהן זכריה נאָאָר מיט דער רויטער באָרד דורכ׳ן צימער דורכגעהענדיג. ער האָט געהויבען די הענט אין געבעט, און איז ווידער פארשוואונדען. אפילו דער אַלטער טוראַטאַרא, ביי וועמען די רויטע אויגען האָבן ארויסגעקוקט אזוי ווי פון א דינעם שפּאַלט, האָט דאָס געזעהן, און ער האָט געזאָגט, אז יענער האָט נאָך געטראָגען אויף די הענט א בלאָס קינד, און דאָס גאַלדלאָקיגע באַשעפעניש האָט לעבעדיג, שמייכלענדיג צוגעקוקט דעם שרעקליכען ספּעקטאַקעל. דער אַלטער זעליגמאַן שרענץ האָט געוואָלט צודעקען די נאַקעטקייט פון זיין טאָכטער, האָט געוואָלט מיט זיין מאַנטעל זי איינוויקלען; אָבער די שעהנע נעמי איז יויכצענדיג, מיט האַלב־געעפענטע ליפּען פון איהם אַנטלאָפען, א וואָרף געטאָן זיך אין די אָרימס פון איהר פריינ־דינע, דעם שוהל־קלאַפּער׳ס שוועסטער, און די ביידע מיידלעך האָבן

זיך געקושט, געוואָרפען צו דער ערד און געדריקט זיך איינע צו דער אַנדערער מיט זייערע פיבער־הייסע קערפּערס.

און איין הויז ווייטער איז דאָרט מאיר למדן געלעגען מיט זיין פאַמיליע אויפ'ן דיל, וואָרים מעהר אין בעטען זיינען זיי שוין ניט גע־שלאָפען. ביי־טאָג האָבען זיי זיך איינגעדעקט אין טיכער פון גראָבען שטאָף און ניט אויפגעהערט גאָט צו בעטען. עס זיינען געווען מענער, וועלכע האָבען זיך אינגאַנצען איינגעהאַלטען פון שלאָף, און יומם ולילה זיך אָפּגעגעבען מיט לערנען תורה, וואָרים דורך תיקון חצות ווערען די זינד אָפּגעווישט. מאיר־וואָלף, דער פינקלער, ווי מען האָט איהם גערופען, און זיין ברודער שמואל פינקלער זיינען געגאַנגען אין פריהמאָרגען אין קיהלען הערבסט־וועטער באָדען זיך אין טייך, אום זייער לייב צו רייניגען. אזוי איז געוואַקסען און געוואַקסען די אויפ־רעגונג פון די געמיטער, און עס איז שוין באַלד געווען א געוועהנליכע זאַך צו זעהן נאַקעטע מענשען וואַקלענדיג דורך די גאַסען און שמיי־סענדיג זיך מיט ריטער, ביז דער גאַנצער קערפּער איז מיט בלוט באַ־גאָסען געוואָרען.

פרייטאָג, אין דעם טאָג פון סעראַפּיאָן, ווען דער גלאָק האָט גע־שלאָגען צעהן דעם זייגער אין אָוועגט, איז די פאַמיליע פון יוסף־גבריאל בן־נפתלי זיך צונויפגעקומען אויפ'ן ליליענפלאַץ, און פיער יונגע לייט האָבען אוועקגעשלעפּט די מצבה פון דעם שוועדישען דענקמאַל. א סך מענשען זיינען דערביי געווען: פרויען און קינדער, וועלכע האָבען זיך אויסגעפּוצט אין יום־טוב'דיגע קליידער און האָבען געזונגען פרעהליכע געזאַנגען. אויך א סך מענער זיינען געווען. איז א לאַנגזאַמער שמאָ־לער פּראָצעסיע זיינען זיי געגאַנגען צום בית־עולם, אפריהער די פיער מיט דער מצבה, וועלכע איז געווען אַרומגעוויקעלט מיט א גאָלדגע־שטיקטען סאַמעטענעם טוך. די לבנה האָט דערביי אַרויסגעקוקט פון איבער'ן דאַך פון דער קירכע סט. מיכאל, און עס האָט זיך אויסגעדוכט, ווי מען וואָלט אפריהער מוזען דורכרייסען דעם דינעם נעבעל, אום אַריינצוזעהן אין דער בלויער נאַכט. איבער'ן טייך, ווייט אַרונטער ביז צו די ווייטע וואַלד־גרעניצען, איז געלעגען דער נעבעל, אזוי ווי א ווייסער געוועלב, אָדער אזוי ווי דער לאַנגער זייל־ען־קאָרידאָר פון א שלאָס. דאָ און דאָרט האָט אויפגעפלאַמט א מיסטעריעזעס ליכט אין רויטע, מאַטע פלעקען. דאָס וואַסער האָט רוהיג גערוישט, און מען

האָט ניט געקענט זעהן קיין זאך באוועגן זיך, אחוץ די ליכטיגע, שיער בלענדענדע וואָלקענס אין הימעל און די אידישע פּראָצעסיעס אויפ'ן וועג.

ווען זיי האָבן זיך דערנעהענטערט צו די ווענט פון בית־חיים, איז פון דעם ברייט־געעפענטען טויער ארויסגעלאָפען א פרוי מיט צע־שויבערטע האָר און האָט שטאַמלענדיג, אָפּט אונטערבראָכען דורך שטוינענדע, דערשראָקענע אויסגעשרייען פון די צוהערער, דערצעהלט, אז א רוח שוועבט איבער די קברים און זינגט וואונדערבארע ניגונים און רופט: „משיח, אָ, משיח, אָ, שבתי־צבי, שטערען פון הימעל!"
אַלע האָבען אָנגעשטערענגט זיך אומגעקוקט. דער בית־עולם איז געלע־גען אויסגעשפּרייט ביים פוס פון א בערגעל, און די צאָהללאָזע מצבות האָבען איהם צוגעגעבען א פאנטאַסטישען אויסזעהן פון טיפע בערג־שפּאַלטען. הינטער איהם האָט זיך געצויגען דאָס נעבעל־שימערענדי־גע פלאַך־לאַנד, אַהן בוימער, אַהן הייזער, עהנליך צו איהם, אויף וועל־כען איינזאַמע דערפער זיינען ווי טויטען־אינזלען געלעגען.

די אידען האָבען גאָרנישט ניט באמערקט פון דעם רוח, פון וועל־כען מען האָט זיי דערצעהלט, זיי האָבען בייגעקומען זייער נאַטירליכע שרעקעדיגקייט, און ציטערנדיג און קווייקלענדיג זיך זיינען זיי אריין אין טויער. פאַרזיכטיג, כסדר איינקוקענדיג זיך, זיינען זיי געגאַנגען מיט'ן ברייטען הויפּטוועג צום קבר פון יוסף־גבריאל. מוטיגער פאַר אַלעמען זיינען געווען די אינגלעך: זיי האָבען געזונגען א ליעד וועגען דער גרויסקייט פון ציון, און זייערע טייערע פרישע שטימען האָבען אָנגעפילט די נאכט מיט א פרייד.

דער קבר איז געלעגען ביי דער מערב־וואַנט, וועלכע איז געשטאַ־נען האַרט ביים קריסטליכען שעכט־פּלאַץ, וואו מען פלעגט אויך הינ־ריכטען די פאַראורטיילטע פאַרברעכער. עס האָט זיך דייטליך געזעהן די אלטע פעסטונג מיט איהר פינסטערען וואַלד, און א שטילער דינער קול־שופר האָט זיך דערהערט. עס איז געקומען דער קברן, און עובדיה ענזעל שטיינבלאָזער איז ארויסגעטראָטען אלס דער חזן, זאָגען די תפילות, ווי עס שטעהט אין שולחן־ערוך. אָבער ער האָט ניט אָנגע־הויבען. מינוטען זיינען אוועק, און ווייל די וואָס שטעהען פון הינטען האָבען זיין געזיכט ניט געקענט זעהן, האָבען זיי זיך גענומען שפּאַרען פאַראויס. איינע האָבען שוין פארשאָלטען די מורא פאַר די קרים־

טען, וואָס האָט זיי געטריבען צו פּראָוון די צערעמאָניע ביינאַכט, און פיעל וויבער האָבען די אויגען צוגעמאכט, אום ניט דאַרפען צו קוקען. ווען אבער עובדיה ענזעל האָט נאָך אַלץ קיין קלאַנג ניט ארויסגעלאָזען, האָבען זיך אַלע גענומען רוקען נעהענטער צו איהם, און דאַן האָבען זיי דערזעהן, ווי ער שטעהט מיט אויפגעעפענטע אויגען און מיט א טויט־בלאַסען פּנים קוקט ער כסדר אויף איין פּינטעל. זיי האָבען נאָכגעפאָלגט זיין בליק, און זיי האָבען דערזעהן א פרויען־געשטאַלט שטעהענדיג ביי א ווײַדען־בוש צווישען די מצבות. עס איז געוואָרען א שטילער טויט־שרעק, גלייך ווי אַלע וואָלטען מיט איין מאָל אויפגעהערט צו אָטעמען. שטיל און איינדרינגליך האָט גענומען פון ד'אָרטען קלינגען א מיידעל־שטימע — א מעלאָדיע מיט א פרעמדען ריטם און אויף א פרעמדער שפראַך. אלחנן הירש דער קברן און ר'בי זעליגמאַן זיינען געווען די מוטיגסטע פון אַלעמען, און אַזוי ווי די שטימע, וואָס זיי האָבען געהערט, איז דאָך געווען א מענשליכע שטימע, זיינען שליסליך זיי נאָכגעגאַנגען אויך די איבעריגע מאַנזסביל, דאַן די קינדער און צום לעצטען אויך די פרויען.

קיינער האָט אין דער יונגער מיידעל ניט דערקענט צירעלען. ווער עס האָט זי אפילו פריהער געזעהן ביי די ציגיינער, האָט איצטער ניט דערקענט זי נאָך אמאָל. זי איז דאָ געשטאַנען אין איין העמד, און עס האָט אויסגעזעהן, אַז זי פריהרט ניט פונדעסטוועגען. ווער עס האָט זי אַזוי געזעהן, האָט געמוזט אין זיך פיהלען אַלע יסורים, וועלכע פּייניגען זי. אבער עס איז געווען עטוואָס פאַלשעס אין איהר שמערץ, און עטוואָס באַגעהרליכעס אין איהרע קלאָגענדיגע אויגען. זי האָט געהאַט א לאַנגע שמאָלע האַנט מיט אַ סך קנייטשען, מיט איבערראַשענדיגע באוועגונגען. אָפּט שיינט, ליעגט די גאַנצע נשמה פון א פרוי אין די פאָרמען פון איהר האַנט.

— איך האָב גאָרנישט, — האָט די מיידעל געזאָגט, — איהר קענט מיט מיר טאָן וואָס איהר ווילט. לאָזט מיר נאָר דאָ זיין.

— פיליייכט ליעגט דיין מוטער דאָ באַגראָבען ? — האָט אלחנן פרענקעל געזוכט צו דערגעהן ביי איהר.

א יונגע פרוי האָט איהר געוואָלט געבען א שוואַרצען ענגלישען שאַל אויף איינצודעקען זיך, אָבער צירעלע האָט אָהן ווערטער זי אָפּגעשטויסען.

— הערט נאָר, וואָס איך וויל אייך דערציילן, — האָט די מייד־דעל געפּליסטערט, און א לייכטער שוידער איז איהר איבערגעלאָפן איבער׳ן לייב, בעת אלע האָבען זיך ארום איהר נעהענטער ארומגע־קליבען, — איך בין געווען אין מאָנאַסטיר. די מאָנאַשקעס האָבען מיך געלערענט צו גלויבען אין יעזוס קריסטוס. וואָס איך בין געווען אלס קינד, דאָס איז אוועק, ווארים איהר דאַרפט וויסען, אז דאָס איז געווען אין פּוילען. איך געדענק דאָס נאָך איצט אזוי גענוי. די קריסטען, וויפיעל זיי זיינען געווען אין גאַנצען לאַנד, זיינען אונז באַ־פאַלען, און די גאַסען זיינען געווען פול מיט בלוט. אונזער ווייס טישטוך איז געווען איינגעטונקען אין בלוט און די בעטען אויך. מיין פּאַטער און מיין מוטער און די צוויי ברידער און די צוויי שוועסטער האָט מען זיי אלעמען דער׳הרג׳עט. ביינאַכט האָבען זיי אונטערגע־צונדען די הייזער. פיעלע, פיעלע פרויען און יונגע מיידלעך האָבען זיי פאַרשפּאַרט אין שוהל און אונטערגעצונדען. אוי, וואָס פאַר א יללות און געשרייען! און אומעטום אין פּוילען איז אזוי געווען. איך האָב זיך באַהאַלטען אין א שטאַל, וואו עס זיינען געווען לויטער חזירים און שאָף. איך האָב קיינמאָל ניט געוואוסט, ווען עס איז טאָג און ווען עס איז נאַכט, האָב געליטען הונגער און בין געלעגען, וויפיעל טעג ווייס איך אליין ניט. איך בין דערנאָך אוועק א באַרוויסע און האָב זיך צע־בלוטיגט די פיס אַן די שטיינער. דאַן האָבען זיי מיך אריינגענומען אין מאָנאַסטיר. די צייט איז געגאַנגען, אבער ווען איך האָב אפילו קריסטליכע תפילות געזאָגט, האָב איך דאָך ניט פאַרגעסען. שטענדיג האָט זיך מיר אויסגעדוכט, אז איך זעה מיינע ברידער און שוועסטער. אויך דעם גאַרטען האָב איך געזעהן און די חנוכה־ליכט און ווי מיר זיינען ראש־השנה צום תשליך געגאַנגען. געוויס איז דאָס אימער ווי א חלום געווען, און איך ווייס גאַרניט, ווי אזוי איך בין אריינגעפאַלען צו די ציגיינער. אָפט האָב איך פרעמדע שטימען געהערט, אפילו ווען איך בין גאַנץ אליין געווען אין דער נאַכט. „א חתן וואַרט אויף דיר“, האָבען זיי געזאָגט, „ער שטרעקט זיינע אָרימס אויס און ער ערוואַרט דיך. ער איז נאָך מעהר ווי יעזוס קריסטוס, ער איז גאָט אליין.“ און אז אַנדערע שטימע האָט מיך גערופען מעליזעלדע מיט די פלאַטערדיגע האָר, בת־מלכה, משיח׳ס כלה.

— נעכטען, זעהט איהר, נעכטען איז צו מיר מיין פּאַטער גע־

קומען אין חלום. ער האָט געזאָגט, אַז גאָט האָט מיך באַשטימט צו זיין שבתי־צבי'ס כלה. „דו זאָלסט איהם אנטקעגען־געהן, דען ער איז דער שטעדען, וואָס איז אויפגעגאנגען פון יעקב, אזוי ווי אין דער תורה שטעהט". דאן בין איך א גאנצען טאָג גאָר אויסער זיך געווען פאר שרעק און איך האָב קיין רוה ניט געקענט געפינען. און היינט בין איך געלעגען, ערשט עס קומט ווידער מיין פאָטער'ס גייסט און האָט מיך אָנגענומען מיט זיינע הענט און מיך געבראכט אהער צו טראָגען.

זי האָט אָפּגעדעקט דאָס העמד פון זיך און האָט געוויזען סימנים פון נעגעל אויף איהר לייב, דאָרט וואו איהר פאָטער'ס האנט האָט זי אָנגענומען. אויבען איבער דער רעכטער ברוסט און אויף דער לינקער זייט זיינען געווען בלוטיגע שטראָמען.

עס איז געוואָרען שטיל אויף א לאנגע צייט. א מאָדנע שרעקע־דיגקייט האָט אלעמען אָפּגעהאלטען פון צו רעדען צו דער יונגער מיי־דעל. שטילע שווערמעריי, פאנאטישע גלויביגקייט, געהיימניספולער עקסטאַז און באקכאנטישע בארוישונג — דאָס אלעס האָבען זיי גע־זעהן אָדער געפיהלט. אָבער דער באשיינפערליכער וואונדער, וואָס איז זיי אזוי נאָהענט פאר די אויגען געווען, האָט זיי צעמישט און מיט שרעק אָנגעפילט.

א שוואַרצע מאַסע האָט זיך באוויזען געהענדיג צום טויער. זי האָט זיך דערנעהענטערט מורמלענדיג טומפּ און אומרוהיג. ביים טהרה־שטיבעל האָבען זיי אָנגעצונדען פאקלען, וועלכע האָבען געוואָר־פען א בלוטיגען שיין איבער די פּנים'ער, און זייער רויך האָט פינסטער געמאכט די לבנה. זכריה נאָאַר האָט זיך באוויזען פון ארונטער דעם בערגעל, האָט אָנגענומען צירעלען ביי דער האנט און געזאָגט צו איהר הויך און דייטליך: „פיהר זיי, דו טאָכטער פון ציון! אלע די וואָס קומען דאָ, וועלען זיך צו דיר בוקען".

אויף די גאַסען פון שטעדטעל איז פון נאכט טאָג געוואָרען. או־מעטום זיינען געשטאַנען אויפגערעגטע מענשען. עס זיינען געקומען צו געהן די אידען פון אַטענזאַאַס, פון שנאַיטאַד, פון אונטערפאַרענ־באַד און פון היטענבאַד. קיינער האָט ניט געוואוסט, ווי אזוי האָט זיך דאָס אזוי גיך פארשפּרייט דער קלאַנג, אַז אין פירט אויפ'ן בית־עולם איז פאָרגעקומען אויסערגעוועהנליכעס און כמעט יעטווידע שטונ־דע ברענגט אלץ נייע געשעהענישען. צוויי אידען, שמואל ערמרייטער

און נחמן זאנדעל מאהלער דער מארקגראפישער שוהל־קלאפער, האבען אויסגעשפרייט אין גאס גרויסע טייערע טעפיכער און מיט בלומען אויסגעשאטען: רויזען, לעפקאיען, נעלקען און ארכידעען פון די ספעקטען פון דעם בעסטען גערטנער. גירלאנדען זיינען געהאנגען איבער די פענסטער, און גאלדענע און זילבערנע לייכטער זיינען געשטאנען אויף די געזימסען — א וואונדערליכער געגענזאץ צו די אלטע, האלב־איינגעפאלענע הייזער. העכער און העכער, אזוי ווי א שטורעמדיגע כוואליע, האט געשטייגט די אויפרודערונג פון די געמיטער. דא איז געווען א קלוגער איד, וואס איז א וועלט אויסגעוועזען, מיט'ן נאמען דוד טישבעק, וואלף בירעזעל'ס א ברודער'ס א זוהן, האט ער דערצעהלט, אז אומעטום, אין דייטשלאנד, אין עסטרייך, אין איטאליען, אין שפאניען הערשט אזא ווילדע בארוישונג, אזא שרעקליכע מהומה, אז קיינער ווייסט ניט, צי זיין שכן, זיין ווייב אדער זיין קינד זיינען נאך ביים פולען זינען. עס זעהט אויס, ווי די לופט אליין וואלט געווארען א שטארקער בארוישענדער וויין, און ווער עס אטעמט זי אריין, דער מוז אויך שכור ווערען. קיינער איז ניט ביים קלארען זינען, און מלכים האבען אנגעהויבען צו ציטערען פאר זייערע טראנען.

ביים ערשטען שיין פון מארגענשטערען איז זכריה נאאר פארבייגעגאנגען דעם רב־הכולל'ס הויז, וואו עס האבען נאך געברענט די ליכט. עס האבען זיך געריסען פון דארט פארשטיקטע, טרויעריגע אויסרופען, ווילדע געשרייען, ליידענשאפטליכע געבעט, שמערצליכע קרעכצען. נאאר איז פארטראכט ווייטער געגאנגען זיין וועג צו מערבצו, וואו די הייזער זיינען באלד פארשוואונדען אין פריהמארגען־נעבעל. דער מאגערער מאן מיט זיין שפיציגען קאנישען הוט, וועלכער איז נאך דער פארשריפט פון יענער צייט געווען אראנזש־געל מיט א ווייסען ראנד, איז געגאנגען אונטער די טיף־הענגענדע צווייגען און געל־געווארענע בלעטער האבען זיך שטיל באוועגט, ווען דעם אידענ'ס הוט האט זיי פארטשעפעט. זכריה נאאר האט זיך אנידערגעזעצט אונטער אן עפעלבוים, און האט געקוקט אויף דער פריהמארגען־רויטקייט. דאס פלאד־לאנד האט אזוי ווי אויסגעצויגען זיך און אויסגעשפרייט, און דער שלאף איז פון איהם אוועקגעפלויגען אין געשטאלט פון ראבען און קראהען. דער וואנדערער האט ארויסגענומען א שווארצע טאפעל און א שטיפט פון זיין

בגד און מיט טרוימעריש־צעגערענדע פינגער האָט ער גענומען פאַר־ מירען בוכשטאַבען און ווערטער, און וואָס אַמאָל אַלץ באַשטימטער און ראַשער. „מיין מויל איז שווער ווי דאָס מויל פון א מערדער. מיין גייסט רופט צו דיר. דער בלאַסער פריהמאָרגען דריקט צו דיינע צי־ טערנדיגע אויגען־דעקלעך, ווען דו קומסט. דו ליעגסט שוין און שלאָפט, און איך קוש דיין קלייד אין דעם גרינליכען שיין פון דעם מאָרגענשטערען. קראַפט, דרייסטקייט, שטאָלץ און באַפרידיגונג זייַ־ נען גאָרנישט אנטקעגען דיר. זאָל איך שמייכלען אנטקעגען דעם אָנ־ קומענדיגען טאָג, אז דו געהסט אוועק? די ליעבע געהט מיט שמחה אנטקעגען דער פינסטערניש און לאַכט זיך אויס פון דעם רעגענדיגען טאָג. וואָס איז אין הימעל און אויף דער ערד. אויסער דער ליעבע. לייב פון לייבער און שוים פון אַלע שויסען? דאָס פאַרבאָרגענע פייער פון דער ערד־ברוסט וואוינט אין דיר. איך געה דורך די דעמערונג, וואו די שטורעמס שלאָפען. ארונטער אין דער יאָהרלאָזער איינזאַמקייט פון די גרויסע אייביגקייטען. איך געה גאָט זוכען". האסטיג איז דער שטיפט איבערגעגאַנגען דאָס געשריבענע און געמאַכט דאָס אומלעז־ באַר. דאַן האָט נאָר אַלץ אָפּגעווישט מיט פייכטע גראַז, און האָט מיט א ביטערען אויסדרוק פון מויל געקוקט אויפ׳ן פעלד, איבער וועלכען די זון איז ארויס. צום ערשטען מאָל האָט ער גענומען דעם שטיפט און האָט געשריבען פּאָוואָליע, ביי יעטווידען שטריך ווי ער וואָלט דעם שטיפט אין טאָפעל איינגעגראָבען. „איז פאַראַן א גאָט אין דעמ־ דאָזיגען פוסטען אוניווערזום? איך וויל צו איהם שרייען, איך וויל איהם דאָס פייער פון מיין נשמה פאַר א קרבן ברענגען. איז דאָ א גאָט, וואָס ער נעמט נקמה פאַר אומגערעכטיגקייט, פאַר באַליידיגונג פון שטאָלצקייט: וואָס ער דערנידעריגט הויפלייט? איז דאָ א באַרעמ־ הערציגער פאָטער, וועלכער לעשט דאָס פייער, ווען דאָס לעקט דעם דאַך פון׳ם אָרימען? וועלכער באַוואַכט דעם וואָס שלאָפט אויף דער הוילער ערד און גיט א לאָד דעם הונט וואָס פריהרט? איך רוף דיך. אייביגער, און דיינע וועלטען ווילען דיך ניט קענען. דיינע זונען פאַר־ לייקענען דיך. איך האָב דיך געזוכט און ערגעץ דיך ניט געפונען. די הימלען בלייבען אָהן א ווידערקלאַנג, ווען איך רוף דיך, און די וועלדער קוקען שווייגענדיג. אליין בין איך געגאַנגען אנטקעגען דער שווערער נאַכט, און די טונקעלקייט איז געווען מיין מאַנטעל און מיין קומער־

קלייד. ברייט איז דער ים און טיף, און אָהן א שיעור ציהען זיך די הימלען, אָבער דו ביסט ניטאָ. יאָהרטויזענטער פאַרשווינדען ווי א שמייכעל, און דער גוטער געהט פאַרלאָרען, און די פאַלשע און די ניט־געטרייע ווערען נביאים. אבער לאָז עס לויפען, דאָס פאָלק, לאָז עס שפּרינגען צו די קאַמערען פון טויט. וואו ביסטו, גאָט ? ביסטו דאָרט, וואו דאָס יאָהר איז צייטלאָז, און די אומענדליכקייטען זיינען צוזאַמענגעשרומפּען ווי א בר־מינן ? ביסטו דאָרט, וואו די זון הויבט זיך אויף פון מערב און די לבנה שטראַלט ארויס פון ברונים ? ביסטו אויפ'ן מאַלצייט פון די טויטע און האָסטו פאַרשלאָפען דעם נייעם פריהמאָרגען פון די וועלטען ? אַך, וואוהין זאָל איך לויפען ? דער הימעל איז נאָר אין מיר, וואו איז אן אָרט פאַר מיין נשמה ?"

ווען ער איז פאַרטיג געוואָרען, האָט זכריה נאָך צעשמעטערט די טאַפעל אָן דעם שטאָם, פון א בוים, און האָט צעוואָרפען די שטיקלעך אין אַלע זייטען. דאַן האָט ער זיך אויפגעהויבען און גענומען געהן צו די הייזער.

אויפ'ן שינדעל־הויף האָט איהם באַגעגענט א פּראָצעסיע פון אידען, מענער און פרויען מיט ליכט אין די הענט. פיער יונגפרויען האָבען געטראָגען א פּורפּור־חופּה, אונטער וועלכער עס זיינען אונטערטאַנצענדיג געגאַנגען א אינגעל מיט א מיידעל, ביידע נאָך קינדער. זיי זיינען דאָס געווען חתן־כלה, וואָרים אין יענער צייט האָט מען געגלויבט, אז דורך דעם וועט מען מתקן זיין די נשמות, וועלכע זייענען נאָך ניט ארונטער אויף דער ערד, און אזוי וועט באַזייטיגט ווערען דער לעצטער מכשול פאַר'ן תקון־עולם במלכות־שדי. די קינדער, וועלכע האָבען זיך גערופען בנימין און חוה, האָבען זיך געהאַלטען שטאַרק פאַר די הענט און זייערע אויגען זיינען געווען פול מיט טרערען. ווען זיי פלעגען זיך איינע די אנדערע אָנקוקען, פלעגט עס אימער געשעהן גלייכצייטיג, און זיי האָבען דערביי א ביסעל שווערמוטיג געשמייכעלט ווי קינדער, וועמען עס ערוואַרט א שטראַף, פון וועלכער זיי וועלען זיך ניט קענען אויסדרעהען און וועלכע זיי האָבען אויך ניט פאַרדיענט.

— פאַרוואָס טראָגען זיי עפּעס ליכט ? — האָט געפרעגט דער קליינער בנימין.

— אזוי טוט מען אויף א חתונה, — האָט חוה געענטפערט.

— איבעריגס בין איך צופרידען, — האט זי ווייטער געזאגט,— איך האב שוין לאנג געוואלט חתונה האבען; אלע זיינען זיי אזוי מיר אבשייליך.

— אלע מיידלעך און אינגלעך האבען חתונה, — האט דער אינגעל געפליסטערט, — אויפ'ן שוהל־הויף ווארטען זיי אויף אונז.

פלוצלונג האט זיך חוה'ס פנים באדעקט מיט א גליהענדער רויטקייט. די שעהנע נעמי און איהר חבר'טע זיינען איגנאנצען נאקעטע ארויסגעלאפען אויפ'ן גאס, און ניט קוקענדיג אויף דער פרישער הערבסט־מארגען־לופט האבען זייערע קערפערם אויסגעזעהן היים צו זיין פון טאנצען און הוליען. ווי אהן א זינען, דאך גראציעז, ווי געזעגעלען, זיינען זיי געלאפען, און אין יעטווידער באוועגונג זייערע איז געווען עפעס תאוה'דיגס, און אין יעטווידען קלאנג, וואס זיי האבען ארויסגעלאזען, איז געווען עטוואס באקכאנטישעס. די קליינע חוה האט ניט געוואוסט, וואס צו טאן פאר שאנדע, און אין הוילער פארצווייפלונג האט זי מיט איין ארים ארומגעכאפט דעם אינגעל'ס האלז, און מיט דער לעדיגער האנט האט זי איהם פארשטעלט די אויגען.

די זונדערבארע הייראטס־פראצעסיע האט אנגעטראפען אויף אן אנדער טשיקאווע פראצעסיע. איבער'ן גערטנער־פלאץ זיינען געגאנגען קינדער, און איטליכס קינד האט געטראגען א שווערען טעלער מיט פרוכט פון די דרום־לענדער, טאסען מיט וויין אדער געבעקס. דאס איז געווען פאר די הונגעריגע, אין נאמען פון דעם משיח. אין די דאזיגע טעג פון וואהנזין האבען אפילו קריסטען אוועקגעווארפען זייערע געשעפטען, און קיינער, ווי מעכטיג ער זאל ניט זיין, האט ניט פרובירט צו לעשען, אדער אפילו ניט אויסצולאכען דעם ליידענשאפטליכען בראנד, וואס האט זיך צעפלאקערט ביים פאראכטעטען און פארהאסטען אידישען פאלק. העברעאישע ליעדער האבען זיך געהערט פון פיעלע הייזער און האבען באלעבט די הערצער פון די שרעקעדיגע און בלוטלאזע. פרעמדע מוזיקאנטען זיינען געקומען צו געהן (קיינער האט ניט געוואוסט, פון וואנען) און האבען געשפיעלט אויף אינסטרומענטען, וועלכע מען האט גאר פריהער ניט געזעהן. אלעס איז געווען צויבערליך, איבערערדיש, אויפרעגענד און איבערראשענד.

עטוואס נאך ניט געהערטעס האט פאסירט אויפ'ן פלאץ, לעבען גלח'ס הויף. דארט האט א יונגע און שעהנע מיידעל אפגע־

טאָן א סימבאָלישען אקט, וואָס די באדייטונג דערפון איז געווען, אז אויך די חיות וועלען זוכה זיין צו די טעג פון משיח'ן. די צערעמאָניע איז אָפּגעטאָן געוואָרען מיט א גרויסען הונט, און די יונגע מיידעל האָט דערביי געזונגען ווילדע לידער, אָדער זי האָט געשריען פאר התלהבות. אַלע וואָס זיינען דערביי געשטאַנען, זיינען ווירקליך ערשטוינט געוואָרען, אָדער ערשיטערט, אָדער פארוואונדערט, אבער זיי האָבען דאָס אויפגענומען ווי א טיף־פייערליכען רעליגיעזען אקט. זיי זיינען ארום געשטאַנען מיט בלייכע באקען און האָבען געציטערט פאר גרויל. אין שוהל האָט מען שופר געבלאָזען, און עס האָט ווי אן איינזאמער וועקרוף אָפּגעקלונגען אין אלע גאסען און איז ארייגעדרונגען אין אלע הייזער — ווי א רוף פון די טונקעלע טיפקייטען פון דער קבלה. צירעלע איז געקומען צו געהן מיט א קרוין אויף'ן קאָפּ און מיט א סוויטע ווי אן אמת'ע מלכה. ווער עס האָט זי דערזעהן, איז ווי פאר'כשופ'ט געוואָרען און האָט געגלויבט אין איהר ווי אין דעם נייעם גואל אליין. א יונגער קריסט, מיט'ן נאָמען וואַנגענזייל, דעם גלח'ס זוהן, איז איהר נאָכגעגאנגען די טריט ווי פאר'כשופ'ט. שליסליך האָט ער שיער מיט דיכטערישע ווערטער געזונגען א שבח צו שבתי'ן, און צירעלע האָט איהם דערהערט נאָך איידער דער טאָג איז אוועק. זי האָט ניט געוואוסט פון קיין שום מורא, אין יעטווידער באוועגונג איהרער איז געווען עטוואס גלענצענדעס. די מענער האָבען פארלאָרען יעדעם ברעקעל פארשטאַנד, בעת זי איז פאר זיי געשטאַנען, און דער כבוד, וואָס זי איז משיח'ס כלה, האָט צוגעגעבען איהר וואָרט אן אומווידערשטעהליכען צויבער. זי איז געקומען צו די וואָס פאסטען און די וואָס בעטען, און האָט זיי אויפגעמונטערט. וואָרים אנדערע האָבען זיך טעג־לאַנג געקייקעלט אויף דער ערד אזוי ווי ווערים, צוריקגעהאלטען זיך פון יעדער שום נאהרונג, אָדער זיינען באוועגונגסלאָז געזעסען אין די פייכטע ווינקלען פון די קעלערען און האָבען געזעהן זעהונגען. „שטראַלענדיגע נעכט", ווי זיי האָבען געזאָגט, געטליכע געזיכטער, זייענען בייגעשטאַנען אלע נסיונות פון דעם שטן און בייגאכט האָבען זיי אַנגעפילט די לופט מיט זייערע קלאָג־ליעדער. ניט מיד ווערענדיג, האָבען זיי געלערענט אלע ספרי־קבלה, אלע בלעטער פון דעם תלמוד, זוכענדיג נייע און וואונדערבארע רמזים. זייערע ווייבער, ווען זיי זיינען ניט געגאנגען צו אָרגיעס, האָבען זיך אָפּט איבערגעגעבען צו א

גרענעצלאָזע פאַנאַטיזם, האָבען זיך געשטעלט אויפ'ן מארק צווישען פיעל מענשען, און ווי אמאָל פעטער פון אַמיען האָבען זיי געפּרעדיגט די נוצלאָזע גרויזאַמקייטען און נוצלאָזע פאַרברעכענס און האָבען גע־שאָלטען די קריסטען מיט ביטערע קללות. די קינדער, ווי קליין זיי זאָלען ניט זיין, האָבען זיי איבערגעלאָזען אליין. א סך זויג־קינדער האָ־בען אומזיסט געשריען נאָך דער מוטער'ס ברוסט און זיינען געשטאָר־בען אזוי. הונגער און שפּע, לוקסוס און אָרימקייט האָבען זיך די הענט געגעבען. קיין רעגעלמעסיגער גאָטעסדיענסט איז שוין מעהר ניט פאָרגעקומען, און ווען מען פלעגט זיך יאָ צונויפקומען אין שוהל דאַוו־נען, איז דאָס גיכער געווען א שענדונג פון דעם אלטען גאָט. ציגיינער האָבען אַרומגעוואַנדערט און נאָך פאַרמעהרט די אומהיימליכקייט און די צעטומלעניש. דער פּויפּסט און דער קיסר האָבען אויך אהער, פּונקט ווי אין אלע שטעדט, געשיקט באַאַמטע און געזאַנדטע, אָבער זיי האָבען געמוזט אוועקפאָהרען מיט גאַרנישט. די פרייע שטאָדט נירענ־בערג האָט געשיקט א הויפּטמאַן מיט פופציג רייטער, אָבער נאָך דעם זעלביגען אָוועגט האָט מען געזעהן דעם הויפּטמאַן מיט זיינע רייטער אַרומגעהענדיג שכור'ע איבער די גאָסען מיט ווילדע געשרייען. אויבען ביים טייך, אויפ'ן וועג צום דאָרף בוך, האָט געוואוינט א בכבוד'יגער קריסט, א היבש געלערענטער מאַן. ער האָט גרינדליך געקאָנט די קלאַסישע שפּראַכען און האָט זיך אויך פאַרנומען מיט אסטראָלאָגיע און אַלכעמיע. א סך מענשען האָבען דערצעהלט, אז ער האָט שוין לאַנג געפונען דעם פילאָזאָפישען שטיין און האָט איהם פאַרקויפט דעם טערקישען סולטאַן פאַר א גוואַלדיגען אוצר. אַלזאָ, האָט מען איהם געפרעגט, וואָס ער דענקט וועגען דעם גאַנצען שטורעם און אויפרודער. האָט ער געענטפערט: „דער איד איז א ווילדע חיה. ווי איהר לאָזט איהם ארויס פון שטייג, אזוי פרעסט ער אייך אויף מיט די ביינער צוזאַמען. כל־זמן ער איז אבער אין שטייג, איז ער שטיל ווי א הונט. ער האָט פיעל פאַרשטאַנד, דער איד, און ער איז אזוי ווי א וויקעל־שלאַנג. ווען מען צעהאַקט איהם אין צווייען, פּויזען דענסטמאָל אַוועק צוויי שלאַנגען."

קיינמאָל איז די אַנאַרכיע ניט געשטאַנען אזוי דראָהענד איבער די קעפּ פון די פעלקער, ווי אין דער דאָזיגער צייט פון דעמאָניע און עקסטאַז. ווען ס'איז אָנגעקומען די ידיעה, אז די אידען פון פראַנק־

פורט, ווארמס און מאַניץ גרייטען זיך שוין אין וועג קיין ציון, איז געוואָרען אזא מין התלהבות, וועלכע קען נאָר פאַרגליכען ווערען מיט א לאנגער, הייסער תפילה. אלע בענקשאַפטען האָבען נאָר איין ציל באקומען, און יעדערער האָט געוואוסט: „אויך איך וועל פאָלגען דעם רוף פון דעם נביא.“

אין דעם זעלביגען טאָג, אין דעם „טאָג פון אלע זעלען“, איז רחל מיט טעמפּער אפּאטיע געלעגען אויף א דיוואן און האָט גלייכגילטיג געקוקט דורכ'ן פענסטער אויפ'ן אָווענט־הימעל. דאָס הויז איז געווען פּוסט, אבער צייטענווייז האָבען זיך אזוי ווי טריט געהערט, און די דילען האָבען אָפּט געטרעשטשעט פון זיך אליין. רחל האָט ניט געזעהן די מוטער שוין פון צוויי טעג, און אויך דער פאָטער איז שוין פון אינדערפריה אוועק. די לעצטע צייט האָט קיינער זיך ניט געקימערט וועגען איהר, און קיינע פון די אידישע פרויען איז ניט געקומען מעהר שטונדען־לאַנג צו זיצען לעבען איהר. אבער וועגען דעם האָט זי ניט געטראַכט. זי איז געווען צופרידען, וואָס די נאַכט קומט ווידער, און זי וועט ניט דארפען אזוי פיעל זעהן, און זי וועט פילייכט אויך קענען שלאָפען.

ווען ס'איז טונקעל געוואָרען, איז מאיר נאַטאַן אהיים געקומען. ער האָט אויסגעזעהן צעטראָגען, און פון צייט צו צייט האָט ער אויסגעפלאצט אין א קורצען מעקענדיגען געלעכטער. ביים שיין פון אן עהל־לעמפעל האָט ער איבערגעצעהלט זיינע געלט און האָט שפּעטער פארגראבען א קאַסטען מיט פּערעל און צירונג אויפ'ן הויף לעבען ברונים. צעהיצט פון דער ארבייט, קוים אָטעמענדיג און קייכענדיג, איז ער צוריקגעקומען און האָט זיך אוועקגעזעצט לעבען זיין טאָכטער מיט'ן קין אָנגעשפּארט אויפ'ן הענטעל פונ'ם גראבאייזען. ער האָט געזיפצט, מיט די פינגער געפיהרט איבער די האָר, האַוואַיעס געמאכט, און איז ענדליך אויפגעשפּרונגען, א שליידער געטאָן פון זיך דאָס גראבאייזען, א מאך געטאָן מיט די הענט אין דער לופטען און האָט אויסגעבראכען אין א שרעקליכען געוויין. רחל האָט זיך קיין ריהר ניט געטאָן. זי איז דערצו געוועהנט געווען, זינט צירעלע האָט זיך געוויזען. „שדי, שדי, גנעדיגער גאָט!“ האָט דער קנעקער אויסגערופען. „איך האָב די שטימע פון הימעל געהערט, איך האָב זי דאָך גאַנץ זיכער געהערט מיט מיינע אויערען. זאָל דער ליעבער גאָט מיך שטראָפען.

אבער מיין רחל'ע איז דאך ניט קיין זונה!" ער האט זיך געשטעלט אויף די קני פאר רחל'ען, האט מיט דער האנט געגלעט איהר די האר און געשטאמעלט: „דו ביסט דאך מיין רחל'ע, מיין גוט קינד, מיין מלאך. א מיתה משונה אויף די נאראנים, וועלכע גלויבען אין דער פאלשער כלה. זאלען זיי פון צרעת שטארבען!" און ער האט זיך אויפגעהויבען און איז ארויסגעלאפען, ווי געטריבען פון בייטשען.

די נאכט איז געווען א שווערע און א שטורעמדיגע. ווילדע ווינטען זיינען געקומען פון דרום. און דרויסען אויפ'ן פלאך-לאנד האט געראושט ווי אין א ווירבעל-שטראם. די לבנה האט פון צייט צו צייט בלאס געשמייכעלט דורך די פאנאנדערגעריסענע וואלקענס. און עס האט אויסגעזעהן, ווי זי אליין וואלט זיי צעריסען, און צעריסענע יאגט זי זיי פון זיך איבער'ן הימעל. ארום האלבע נאכט האט אויסגעבראכען א ערבסט-שטורעם. פלאטערנדיגע, שווערע, גרויע ליכט-זוינגענדיגע נעבלען זיינען ארונטערגעפאלען, און די בליצען האבען זיי דורכגעשניטען מיט א זיס-גנעלער ליכטיגקייט. רחל האט דאס צוגעזעהן, און פאר שרעק איז איהר געווארען ביטער אין האלז. הינטער'ן הויז איז געווארען א גערודער אין הינער-שטאל. די הינער האבען געקוואקטשעט און דער האן האט מורא'דיג געקרעהט, און ווייט האבען די הינט געוואיעט.

רחל איז געווען מיד. וואס עס האט זיך געטאן דרויסען אויף דער וועלט, האט איהר ניט געקימערט. זי האט אין קיין זאך ניט געגלויבט, אינמיטען הויז פון משוגעים איז זי געבליבען רוהיג און ערנסט. פונדעסטוועגען האט זי מורא געהאט פאר דער צוקונפט. זי האט געטראכט: „ווען זיי וועלען דאס אלעס דערגעהן, וועלען זיי מיך פארשטיינען." און וואס וועט פון דעם קינד ווערען? האט זי געטראכט. ארום צוויי דעם זייגער האט זיך דער שטורעם איינגעשטילט, און דער שופר האט גערופען די אידען צום שוהל-הויף. זכריה נאאר האט איבערגעלייענט שבתי-צבי'ס א בריף צו זיין כלה צירעלע, וועלכע ער האט גערופען צילה. עס איז געווען א ליעבעס-געדיכט, פול מיט פייער און תאוה, און צום שלום האט עס געהייסען, אז ער וועט זי צוזאמען מיט איהר פאלק, די לעבעדיגע און אויך די טויטע וואס וועלען תחית-המתים אויפשטעהן, צונעמען צו זיך אין סאלאניקי, דעם זיבעצעטען טאג אין חודש תמוז. נאכדעם האט זכריה נאאר געשטעלט דריי פרא־

געם צו דער שווייגענדיגער עדה: וועלען זיי זיך מיט גוט און בלוט זיך אפגעבען צו משיח׳ן? וועלען זיי זיך ניט אפשרעקען פאר די מאַ־טערנישען און שווערקייטען פון דער לאנגער וואנדערונג? וועלען זיי אהן שום טענות ומענות אנערקענען די געטליכקייט פון משיח׳ס כלה און פאלגען איהרע באפעהלען? — א שטילער, ציטערנדיגער „יא" איז ארוים פון פיעל הונדערטער העלזער. דאן האט זיך צירעלע גע־שטעלט אינמיטען ראד, האט מיט התלהבות אויפגעהויבען איהרע ארימס צום הימעל, און זי האט געזאגט א תפילה פול מיט ליידענ־שאפט, וואס האט דערוועקט אין די אלע וואס זיינען ארום געשטא־נען א חשק און באגעהר צו דאס נייע, גרויסע, וואונדערבארע, וואס עס ווארט אויף זיי. זיכער אין דעם זיינען זיי נאך ניט געווען, אבער עס האט זיך זיי געוואלט גלויבען און עס האט זיי געצויגען צו דאס קומענדע מיט אומגעצוימטער באגייסטערונג. מיט שמחה האבען זיי געוואלט פארלאזען א לאנד, וואס האט זיי געגעבען נאר פאראכטונג און אוממענשליכע גרויזאמקייט. עס האט אויסגעזעהן גאנץ לייכט אלצדינג צו ווארפען הינטער זיך, ווען פון מזרח האט גערופען צו זיך די גוטע פאשע פון נחלת־אבות, ווען א קעניגליכער נביא האט זיי גע־רופען צו א בונד, וואס וועט ניט צעשטערט ווערען. דאס היגע לאנד איז פאר זיי קיין פאטערלאנד ניט געווען און וועט עס קיינמאל ניט ווערען, מעגען זיך אפילו די צייטען בייטען.

די ראשי־העדה האבען זיך ערקלערט גרייט צו דער רייזע. טאקע גלייך אויף מארגען זאל מען זיך נעמען גרייטען. ווי מען האט זיך געוואלט פאנאנדערגעהן, אזוי האט מאיר נאטאן דער קנעקער פלוצלונג מיט א געשריי זיך א ווארף געטאן אויף צירעלען, האט זי אנגענומען ביי די האר און א שליידער געטאן צו דער ערד. די איבעריגע אידען, ערשטוינט און צעקאכט, וואלטען איהם זיכער אין שטיקער צעריסען, ווען זיין ווייב טעלזעלע און די גוטהערציגע טריינעלע, רבי מאנ׳ס ווייב, וואלטען זיך ניט איינגעשטעלט פאר איהם און רחמים ותחנונים פאר זיין לעבען געבעטען.

טונקעל, אזוי ווי א ווייטער בראנד־שיין, האבען זיך באוויזען די ערשטע שטרייפען פון דער פריהמארגען רויטקייט, און הויך אויבען אין דער לופט זיינען דורכגעפלויגען פויגלעך מיט א קורצער צווי־טשעריי

ווען מאיר קנעקער איז געקומען אַהיים, האָט ער געפונען זיין טאָכטער שלאָפענדיג. אָבער זי האָט נאָר גערדאַרפט א שטילע באַריהרונג, און זי האָט זיך שוין אויפגעכאַפּט. איהר בליק איז געווען שרעקעדיג, צעמישט און פורכטזאם. „א דאנק גאָט, איך האָב איהר געגעבען!“ האָט נאַטאַן געזאָגט מיט א טעמפּער שמחה, „אומבאַשריען. איך האָב איהר די האָר אויסגעריסען, דער פאַלשער כלה.“ ער האָט לאַנג דורכדרינגענדיג אָנגעקוקט זיין טאָכטער, האָט פאַרזאָרגט א שאַקעל געטאָן מיט'ן קאָפּ, און דאַן געפרעגט ביי טעלזעלע'ן, ווי לאַנג עס קען נאָך נעמען ביז רחל וועט האָבען דאָס קינד. די אָרימע פרוי האָט ווי צעמישט געענטפערט, אַז זי ווייסט ניט; יעדענפאַלס אָבער נאָך פון פיער ביז זעקס וואָכען. ארום האַלבען טאָג איז געקומען דער רב־הכולל מיט אַן אומעטיגען פּנים, אין דער באַגלייטונג פון פינף ראשי־העדה. מיט שאַרפע ווערטער האָט ער גענומען דעם קנעקער אויפ'ן צימבעל, און האָט איהם שליסליך געגעבען צו פאַרשטעהן, אַז ער צווייפעלט, אויב ער האָט ווירקליך געהערט א שטימע פון הימעל. דער קנעקער איז אָבער ממש אויסער זיך געווען וועגען דעם. זיין לייַדענשאַפטליכער פּראָטעסט און טעלזעלע'ס שוועריגעמוטיגע באַשטעטיגונג פון דער געשיכטע האָבען ווייכער געמאַכט דעם רב, און חיים ראַפּאָפּאָרט מיט זיין געוועהנליכער גוטמוטיגקייט האָט אויסגעדריקט זיין מיינונג, אַז מען קען דאָך אָפּוואַרטען ביז צום סוף פון דער שוואַנגערשאַפט; אויך קען דאָך געמאָלט זיין, אַז פאַר משיח'ן זיינען צוויי כלות באַשטימט געוואָרען, כאָטש זכריה נאָר איז קענען אזא אָנזיכט.

ווען מאיר קנעקער איז ארויס אין גאַס, האָט מען אויף איהם געקוקט מיט מיסטרויען, און זיינע אַמאָליגע פריינד האָבען פון איהם געווייכט. נאָר צוליעב דעם וואָס מען איז געווען אומעטום צעקאָכט און פאַרהאַוועט, איז ער אויסגעהיט געוואָרען פון בייז. דאָך האָט ער ערגעץ קיין רוה ניט געהאַט. עס האָט איהם געדריקט א טיפער שמערץ איבער די ווילדע צושטענדען. ער האָט אויסגעזוכט זיינע בעלי־חובות איינעם נאָכ'ן צווייטען און זיך אומעטום געזידעלט און געסטראַשעט מיט'ן לאַנדגעריכט. דאַן איז ער שנעל צוריק אַהיים געלאָפען, צו די קאַמערען, צו זיינע אוצרות און פאַנד־פּאַפּירען. זיין איבער דער מאָס דיקע און ווייט אָפּגעשטאַנענע אונטערשטע ליפּ האָט

זיך מעכאניש באוועגט אין בייזע קלאנגען. אזוי ווי ער האט געזעהן, מען פאראכטעט איהם אזוי שטארק, איז די ליעבע צו זיינע אוצרות נאך גרעסער געווארען און אזוי איז אויך גרעסער געווארען די פאר־עקשנ׳טע אמונה אין דער מיסיאן פון זיין טאכטער, און מיט צארענדי־גער אומגעדולד האט ער ערווארט דאס אנקומען פון דעם גאט־גע־הייליגטען אייניקעל, איבערצייגט, אז עס וועט דערביי ניט פעהלען קיין הימעלשע און גוט קאנטיגע צייכענס.

ענזעל עובדיה און הוצעל דוד׳ל זיינען דעם פערטען גאווע־מבער איז אוועגט געשטאנען אונטער א טויער און האבען זיך געשושקעט, אויסדריקענדיג זייער זארג, וואס יעטווידע שום גאטעסדיענסט איז פארנאכלעסיגט געווארען. ניט קיין שחרית, ניט קיין מנחה, ניט קיין מעריב. „ווען עס וועט שוין קומען צו דעם, אז פיעלע וועלען נעמען טרינקען“, האט הוצעל דוד׳ל מיט ציטער געזאגט, און זיינע מייזישע אויגלעך האבען בלישצענדיג געקוקט צום הימעל ארויף. „דאן האט דאס גאט דער האר געוואלט.“ דוד׳ל האט געברויכט דאס ווארט „טרינקען“, און מיינען האט ער געמיינט דעם טויט, ווארים די אי־דען רעדען ניט גערען פון שטארבען, און נאך אין דער מסכתא כתובות שטעהט די דאזיגע רעדענסארט פון טרינקען. אז אלטער־כראניקער, וועלכער האט געלעבט אין פירט, שרייבט: „עס איז גאר קיין חידוש ניט, וואס דאס דאזיגע פאלק האט שטענדיג אזוי מירא פאר׳ן טויט. דאס נעמט זיך דערפון, וואס זיי וויסען ניט, ווי אזוי זיי וועלען זיך קענען ראטעווען פון גאט׳ס שטראף. דאס שטארבען ביי די אידען איז דערפאר תמיד ארומגערינגעלט מיט פורכט און שרעק. אלע, אלע מוזען זיי זיך שיידען פון דער וועלט מיט שרעק פאר דאס, וואס ערווארט זיי.“

דער יום־טוב סוכות, וועלכער האט הונדערטער יאהרען אויס־געגאסען דעם זיסען צויבער פון א אידיליע, איז אומבאמערקט אנ־געקומען אין מיטען דער בארוישונג און ווירוואר פון דער קומענדי־גער גרויסער וואנדערונג. ביי די אידישע הייזער האט זיך כסדר געהערט דאס קלאפעריי פון ברייטע לאסט־וואגענס, וועלכע מען האט אויפגעקויפט ביי די פויערים אין די דערפער אדער אפילו ביי די קריסטען אויפ׳ן מארק.. די קריגערייען פון די פוהרמאנעס האבען זיך צונויפגעמישט מיט די זידלערייען פון די ווייבער. מיט גרויס

ליארעם זיינען איינגעהאנדעלט געווארען פערד, אייזלען און רינדער. די גאסען זיינען געווען פארלעגט מיט צעבראכענע כלי־בית, לעדיגע קעסטלעך, טראנטעס פון קליידער און שטיקער לייוונט צעריסענע, שטרוי, פארמעט און שפענער. ווען קריסטען זיינען פארבייגעגאנגען, האבען זיי געהאט פינסטערע און בייזע פנים'ער, און עס האט אויסגעזעהן, ווי זיי וואלטען טראכטען וועגען מיטלען, ווי אט די אלע הכנות צו נישט צו מאכען.

אויף איין קעסטעל איז געזעסען פארטראכט דער קליינער בנימין און האט געשאקעלט היז־הער מיט די פיסלעך. ער האט געטראכט: וואו קען דאס נאר חוה זיין? איהם איז געווען מאדנע קאלעמוטנע אויפ'ן הארצען. ער האט אריינגעקוקט אין מאיר למדנ'ס הויז דורך די הוילע פענסטער־לעכער: ער האט געזעהן קאסטענס אויף קאסטענס אנגעלעגט, ער האט געזעהן די ווייבער מיט ווייסע טיכלעך אויף די קעפ ארומפליהען היז־הער, ווי זיי לעדיגען אוים די שאפעס און פארפאקען דאס געשיר, און ער האט געהערט דאס זילבערווארג קלינגענדיג און דעם ליארעם פון האמער און דלאטע. און דערביי איז געשטאנען דאס הויז פון שמואל ערמרייטער. דער האט געהייסען זיינע זיהן דעם דאך אראפטראגען, כדי עס זאל פאר די גוים גארנישט ניט איבערבלייבען פון זיין האב און גוטס. ביי איציק גענסהענקער האבען זיך צונויפגעקליבען א סך יונגע מיידלעך און פלייסיג גענעהט דעקעם פאר די וואגענס און רייזע־קליידער און האבען דערביי געזונגען אלטע לידער. שטונדע נאך שטונדע האבען זיך דורך דער הויפטגאס געצויגען ארימע אידען פון פרעמדע שטעטלעך, און אין דעם פרישען ברען פון זייער באגייסטערונג זיינען זיי אימשטאנד ניט געווען לענגער אפצושטעלען זיך, ווי נאר אויף אפצודאווענען. דאן האבען זיי אזוי שנעל ווי זיי האבען געקענט געאיילט ווייטער אין זייערע שמאטעס מיט זייערע צרה'דיגע האב און גוטס.

א באטריבטער, איז בנימין מיט פוילע טריט געגאנגען פארביי די הייזער. ער האט אריינגעקוקט אין די גערטענער, וואו אלע בליהונגען זיינען פארוועלקט געווען און אלע בלעטער האבען באדעקט די ערד. ער האט מיט אמאל דערזעהן די קליינע חוה איילענדיג זיך איבער'ן גאס, און ער האט מיט שמחה א לאז געטאן זיך צו איהר.

אבער דאס קינד מיט פארקאשערטע ארבעל און געדרויטעלטע באקען, האט שטארק א שאקעל געטאן מיט'ן קאפ אויף ניין און געזאגט, אז זי האט צופיעל צו טאן און זי האט קיין צייט ניט צו פלוידערען. בנימין איז געווען הונגעריג, און ווייל מען האט איהם אינדערהיים ניט געגעבען עסען, איז ער אוועק צום טייך, וואו ער האט געוואוסט, אז ניסלעך וואקסען און ער קען זיך אנזעטיגען. ער האט געהערט צו יענע קינדער, וועלכע לעבען כסדר אין פאנטאזיעס, און וועמען די וועלט, ווי זי איז, גיט אזוי ווייניג, אז זיי ווערען פאר'חושכ'ט. האט ער אלזא געזעהן אין זיין מעלאנכאלישער שטימונג עטוואס הערליכעס קומט פאר. פארב, גלאנץ און העלדענטום זיינען דארטען געווען, איהם אריינצוברענגען אין התפעלות און זיין הארץ אנצופילען מיט א שטורעמדיגער בענקשאפט. מיט א קלאפענדיגען הארצען האט ער געטראכט פונ'ם פארשפראכענעם לאנד, וואו עס זיינען ניטא קיין קריסטען און קיין שלעכטע שטאדט־געפענגעניש און קיין מאטער־אינסטרומענטען און קיין לויפען צווישען ריטער. ווי קלאר און פורכט־באר ער האט זיך דערמאנט אן דעם טאג, ווען זיין פאטער איז גע־מאטערט געווארען פאר כלומר'שט גנב'ענען א זאמד־זייגער. און זיין פעטער האט מען פון נירענבערג מיט בייטשען ארויסגעטריבען, ווייל ער האט דארטען איבערגענעכטיגט. און די מאמע דערצעהלט, אז איהרער א מומען האט מען פארברענט אלס מכשפה, כאטש זי איז געווען א פרומע און שטילע פרוי, דאס אלעס האט איהם געמאכט אומגעדולדיג, צו ווערען מעכטיג און שטארק.

א יובעל־געזאנג האט ארויסגעשאלט פון די הייזער. ער האט א ווײלע צוגעהערט זיך, און ער האט זיך געשטעלט די פראגע, פארוואס אייגענטליך די אידען זיינען אזוי פאראכטעט. אבער ער איז ניט גע־קומען צו קיין שום שלום. עס האט איהם טיף וועה געטאן, אוועק־צוגעהן פון די דאזיגע פעלדער, ווער ווייסט ווי ווייט. עס איז דאך אזוי שעהן דא! ווי ברייט און רוהיג דאס לאנד ליעגט דא! א גרויער, גלאנצלאזער נעבעל איז געקראכען איבער די ווייטע פעלדער, און אויף יענער זייט ליעגט נירענבערג מיט איהר קייזערליכען שלאס, מיט איהרע שטארקע מויערן, מיט איהרע שמאלע, שטאלצע טורעמס. אלע הייזער זיינען אודאי פון מירמעלשטיין געבויט, היינט די שטא־פען און דאס פולע גאלד און די הערליכע פערד, די קאמף־שפילען.

דער יאַריד אויף דער שיט־אינזעל, דער קצבים־שפּרונג — ווי בונט, ווי פאַרשיידענאַרטיג, ווי פריידיג און שימערענד דאָס אַלעס איז!

און בּיסלאַכווייז איז אַלעס פּאַרזונקען געוואָרען אין דעם בין־השמשות. ער איז געגאַנגען אהיים, די טעמפּע, אזוי ווי דראָהענדע פאַרהאַוועטקייט, וואָס האָט אומעטום געהערשט, און איז וואָס אַמאָל אַלץ גרעסער געוואָרען, האָט אין איהם דערוועקט אַן אומבּאַשטימטע אַנגסט. ביי אַ גאָרטען־טיר איז געלעגען אַ שטיין, און ער האָט זיך אויף דעם אַ מידער אנידער־געזעצט. שמשון וויינשענק און זיין הויז־געזינד האָבען שוין צוויי וואָגענס פול אָנגעפּאַקט, און זיי זיינען אַלזאָ געזעסען צווישען ליידיגע ווענט: אויך דוד טישבעק און שמואל שרענץ און הוצעל דוד׳ל און לייב וואַסערטרידינגער און משה קעז־בויער און מאיר וואָלף, אַלע, אַלע זיינען שוין געווען מוכן ומזומן דאָס לאַנד פון פּעגניץ אויף אייביג צו פאַרלאָזען. דער אינגעל האָט אזוי ווי פאַראויסגעפיהלט ווי אַ רייהע שווערע שיקזאַלען, דערפאַר איז ער געווען אזוי אומעטיג. דאַן איז ווידער געקומען דאָס זאָגענ־האַפטע, וואָס האָט פאַר איהם אַלעס אַרום פאַרוואַנדעלט אין אומ־ווירקליכקייט, אזוי, דאָס ער האָט אַרום יעטווידע זאַך געזעהן ריזען־גרויסע בלומען אויסוואַקסענדיג. אַדער אַ שמערצליך־שעהנע מוזיק האָט זיך געלאָזט הערען פון ערגעץ־וואו און אָהן אויפהער זיך גע־צויגען דורך די צרה׳דיגע גאַסען פון דעם אידישען קוואַרטאַל.

דער אינגעל האָט אַ קוק געטאָן און דערזעהן רחל נאָטאַן געהענ־דיג מיט שווערע, אָבער האַסטיגע טריט. זי האָט געוואָלט פאַרביי־געהן, אָבער בנימין האָט זי אַ רוף געטאָן. זי האָט אויפגעציטערט. האָט אַ מאַך געטאָן מיטביידע הענט און געוואָלט שנעל ווייטער געהן — צו די הייזער פון די קריסטען. זי האָט אָבער באַלד חרטה געקראָגען און זי האָט זיך אוועקגעזעצט לעבען דעם אינגעל אויפ׳ן שטיין. „מאָרגען געהט מען אוועק, ווייסטו דאָס, אינגעל?״ — האָט זי אַ פרעג געטאָן. זי האָט די „ריש״ ניט געקענט גוט אויסרעדען. און דאָס האָט איהר שטימע צוגעגעבען עטוואָס פרעהרענדעס. דער אינגעל האָט איהר געענטפערט, אָבער זי האָט מעהר ניט געהערט. עס האָט אויסגעזעהן, ווי זי וואָלט אינגאַנצען אין זיך אוועק. דער אינגעל האָט געזעהן, ווי זי האָט פאַרדעקט איהר פּנים מיט די הענט, און צוליב דעם נידעריגען זיצען זיינען די עלענבויגענס געווען איינ־

געגראבען טיף אין שוים. ער האט זיך דערמאנט, אז על פי דין טאר מען אזוי נידעריג נים זיצען, נאר „שבעה" נאך א טויטען דארף מען אזוי זיצען. ער איז האסטיג אויפגעשטאנען. אבער איידער ער האט זיך ארומגעקוקט, האט איהם די יונגע מיידעל העפטיג אנגעכאפט ביים ארים, האט איהם א ציה געטאן צו זיך, אריינגענומען זיין קאפ צווישען איהרע ביידע הענט און האט איהרע גליהענד-הייסע טרוקענע ליפען ליידענשאפטליך צוגעפרעסט צום אינגעל'ס מויל. בנימין האט געגלויבט, אז ער פאלט באלד אנידער, אויף זיין שטערען האט זיך געפערעלט א דראבנער שוויים, וועלכער האט איהם אזוי ווי מיט נאדלען געשטאכען. און ער האט געהערט ביי רחל'ען דאס הארץ ווי מיט האמערס קלאפענדיג, די ווארימקייט פון איהר קערפער האט צו איהם געשטראמט, די כוואליעס פון איהרע האר האבען זיין קאפ באדעקט. און דאן זיינען נאסע טראפענס ארונטערגעפאלען אויף זיינע באקען, און ערשט ווען ער האט דערהערט דאס הויך שלוכצען פון דער יונגער מיידעל, האט ער פארשטאנען, אז דאס זיינען מסתמא טרערען געווען. זי האט זיך מיט אמאל א הויב געטאן, האט גראב אפגעשטוי-סען פון זיך דעם אינגעל און גענומען שנעל געהן. זי האט זיך אבער באלד אומגעקערט. איהר שטימע איז געווען רוהיג, און זי האט זיך געשעמט אזוי אפען פאלען אויף די קני פאר'ן אינגעל. „זאג קיינעם נים, וואוהין איך געה", האט זי געשטאמעלט, „דער ליבער גאט וועט דיר באצאהלען דיין שכר."

אויף דער רויזען-גאס איז געשטאנען א קליין גרין-געפארבט הויז, וואו היינט איז דאס אידישע יתומים-הויז. דארטען האט גע-וואוינט דער קריסטליכער סטודענט טאמאס פעטער הומעל. רחל איז מיט מאטערניש דורכגעקראכען די פינסטערקייט פון פירהויז. און עס איז איהר פלוצלונג איינגעפאלען, זי וויים נים פארוואס, א מאמר פון דער מסכתא תענית: „און איך וועל פארשטערען אלע זייערע שמחות, זייערע יום-טובים, חדשים און שבתים". א הייזע-ריגער געזאנג האט ארויסגעשאלט פון א הינטערשטען צימער, דאן האט זיך דערהערט א ווילדער ליארעם און ריידעריי, א קלינגעריי פון גלעזער און אויסגעשרייען און אויף איין מאל איז צוריק שטיל גע-ווארען. א ווייכער, בוויגיגער באריטאן האט אנגעהויבען צו זינגען א ליד, און רחל האט דערקענט די שטימע, וועלכע איז אזוי פארפיה-

רעריש געווען און אויף וועלכער זי האָט געמיינט, אַז קיינער קען איהר ניט ביישטעהן. עס איז געווען אַ שטימע, פון וועלכער מען האָט נעכט־לאַנג געקענט טרוימען. „עס איז איין רויז פאַרשוואונדען פון אַ גרויסער צאָהל“, האָט ער געזונגען — און אַלט ליד פול מיט טרויער און טיפער בענקשאַפט. ווער עס האָט דאָס געזונגען, האָט געוויס גע־מוזט ליידען פון ליבע. עס האָט אויסגעזעהן, ווי אַ פויגעל וואָלט געפאַנגען געווען, אַ פויגעל, וואָס קען אָהן פרייהייט ניט לעבען, און ער זיצט פאַרשפּאַרט אין אַ שמאָל שטייגעל און צעקלאַפּט זיך די פליגלען אויף בלוט. דאָס ליד איז שוין לאַנג געווען געענדיגט, אָבער רחל איז נאָך אַלץ געשטאַנען באַוועגונגסלאָז, און אַ שמאָלער ליכט־פּאַס איז דורך דעם טיר־שפּאַלט איהר געפאַלען אויפ׳ן שטערן. פּלוצלונג האָט זיך די טיר אויפגעריסען, און לאַכענדיג איז טאַמאַס פּעטער הומעל ארויס, אין איין האַנט האַלטענדיג דעם וויין־קרוג און מיט דער אַנדערער, מיט אַן איבערטריבענער לוסטיגקייט, אויף וועל־כער איז פּעהיג געווען, צואווינקענדיג צו דער מהנה סטודענטען, וואָס זיינען געזעסען ביים טיש. דאָס צימער איז פול געווען מיט רויך, וואָרים די יונגע לייט זיינען אַלע געזעסען מיט פּיפּקעס אין מויל און האָבען געפּיפּקעט אויף וואָס די וועלט שטעהט. הומעל האָט צוריק פאַרמאַכט די טיר, און האָט מיט אַ פּייער־שטיין אָנגעצונדען אַן עהל־לעמפּעל, אום אין קעלער אַרונטערצוגעהן. ווען ער האָט זיך אומגעדרעהט מיט׳ן לעמפּעל אין האַנט, האָט ער דערזעהן רחל׳ען. ער איז בלאַס געוואָרען און ער האָט קיין וואָרט ניט געקענט ארויסרעדען. זיין קליין מויל האָט זיך צונויפגעדריקט, זיינע שוואַרצאַפּלען האָבען זיך אויסגעצויגען ווי ביי אַ קאַץ, און ענדליך האָט ער אַרויסגעלאָזען אַ טעמפּען, פרעגענדען קלאַנג. „מיר געהען פון דאַנען אַוועק“, האָט רחל געמורמעלט, און איהר קין איז געפאַלען אויף דער ברוסט. דער סטודענט האָט גלייך אַ שמייכעל געטאָן אונטער זיינע שוואַרצע, קאַ־קעטישע וואָנצען, און האָט געזאָגט, אַז אין צימער קען ער זי ניט אריינגעמען, זאָל זי מיט איהם ארונטערגעהן אין קעלער. ער איז גלייך צוריקגעלאָפען, האָט געפונען שנעל אַן אויסרייד פאַר די שכור׳ע קאַמעראַדען, ווי אַוועקצוגעהן פון זיי אויף אַ ביסעל לענגער, און רחל איז איהם נאָכגעגאַנגען אין נאַסען קעלער. הומעל האָט זי אַנידערגע־זעצט אויף אַ פּוסט פּעסעל, האָט גענומען איהר האַנט און זעהר שעהן

געֿרעדט צו איהר. שעהן צו רעדען — אויף דעם איז ער א מייסטער געווען. ער האָט פארגעסען אי אַז זיך אי אַז אנדערע, ער האָט אויך פארגעסען דעם צוועק פון זיין רעדען, האָט געבראַכט הונדערטער ראיות און טעמים, וועלכע וואָלטען קיין שום מענשען ניט איינגע־פאַלען, איז אריבער פון צעהנטען צום צוואנציגסטען און אפילו נאָך ווייטער, האָט אויף א ווײַלע ניט אָפּגעשטעלט דעם שטראָם פון זיינע רייד, וואו עס האָט געפּאסט, האָט ער אריינגעהאקט א געלערענטע ציטאַטע אנשטאט אַן אייגענע מיינונג, אָדער ווי אַנגעמאָסטען גע־בראכט א לעהררייכע געשיכטע פון שפּאַנענדער ערפינדונג, קורץ, ער האָט געוואוסט אזוי פּאַלקאָמען צו באנוצען דאָס וואָרט, אז אין ווניג צייט איז ער אימשטאַנד געווען פון א גרויסען אומגליק א גאַרנישט צו מאכען, און ער איז אינגאנצען געווען א ביישפּיל צו באַשטעטיגען דעם אַלטען ציצעראָ'ס מיינונג וועגען רעדנערקונסט. דערצו איז זיין שטימע געווען שטיל און פארפיהרעריש, איינדרינגליך. און אויך ערציהענד, זיינע זשעסטען זיינען געווען רונד און העפליך, געמעסיג און גנעדיג, באזונדערס, ווען ער פלעגט ביי די שפּיצען צונויפדריקען דעם גראָבען פינגער מיט'ן צייג־פינגער און דאן מאַכענדיג מיט'ן האנט ארויף און אראָפּ, אזוי ווי א פּערפּענדיקעל. ער האָט ווירקליך אויסגעזעהן די פארקערפּערונג פון ליעבע און אומאייגעננוציגקייט, און אַלץ וואָס ער האָט געזאָגט, האָט געהאַט קלאַנג און פארנונפט, געווען קיילעכדיג און שפּיציג, ווי מען זאָגט, און ער האָט געהאַט בכוח א מענשען צו טרייסטען, אזוי, אז יענער זאָל אַז אַלע יסורים זיינע פארגעסען און אזוי אַנזעטיגען זיך מיט פרייד, גלייך ווי ער וואָלט ביים טיש פון דעם גרויסען מאָגול די טייערסטע שפּייזען גע־געסען.

רחל האָט זיך אויפגעהויבען, האָט געגעבען דעם סטודענט די האנט און איז אוועקגעגאנגען, גראַד ווען פון אויבען האָט זיך דער־הערט דאָס אומגעדולדיגע קלאַפּעריי מיט די פיס פון די איבעריגע סטודענטען. זי איז ארויסגעגאנגען אין דער נאַכט. זי האָט זיך ניט קלאָר דערמאַנט, אז טאַטאַס פעטער האָט איהר געראַטען צו וואַרע־נען די אידען, אז עפּעס גרייט זיך פאַר זיי, אָבער דאָס האָט זי קאַלט געלאָזען. זי האָט זיך געפיהלט ווי דאָס טויטע ווערקצייג אין א פרעמדער, שטאַרקער האנט. זי האָט געטראַכט פון דעם געליעב־

טען, מיט וועלכען זי האט זיך אקארשט אויף אזא מאָדנעם אופן גע־
שיידט אויף אייביג, און גלייך האט א שוידער איהר די ברוסט צו־
זאמענגעצויגען, און איהר הארץ איז ווי בליי געלעגען אין קערפער.
יענעם הויז, וואס האט פאר איהר געהאט באהאלטען אזוי פיעל
טייערקייט, קען שוין מעהר ניט באשעהנען איהרע טרוימען. ניט
אומזיסט איז איבער'ן ארייננאנג געשטאנען א גראבער סאלדאטסקער
אויפשריפט, נאר וואס אנגעצייכענט:

„ווער עס פיהרט זיך אזוי ווי איך, פיהרט זיך שלעכט.
„מיין פאטער'ס גוטס האב איך פארטרונקען,
„ביז דעם אלטען פילץ־הוט.
„איינעם האב איך, וועל איך איהם אויך באלד פארטרינקען.“

די נאכט איז געווען קאלט און פינסטער. די וואלקענס אין הימעל
האבען געהאט אין זייער געלען שיין און ניט־קלארע ליניען עט־
וואס וועזענהאפטעס און פערזענליכעס. ביי די טירען פון אנדערע
קריסטליכע הייזער זיינען געשטאנען מענער פאר'ן שיין פון טונקעל־
ברענענדיגע ליכט און האבען אפען ארומגערעדט די געשעהענישען
אין דעם אידישען קווארטאל. זיי האבען אויסגעזעהן צו זיין באַ־
זארגט, ווארים ווי פארהאסט דאס דאזיגע פאלק איז ביי זיי ניט
געווען, האבען דאך די אלע זאכען באליידיגט זייער הארץ־געפיהל,
און עס האט זיך זיי ניט געוואלט דערלאזען, אז די קנעכט זאלען זיך
אזוי לייכט באפרייען און אוועקגעהן. פארשטעהט זיך, אז די וואס
זיינען שולדיג געווען געלט צו די פראצענטניקעס, האבען זיך שטי־
לערהייט די הענט געריבען און געפרעהט זיך מיט די קאפיטאלען,
וואס זיי וועלען זיך אהן שום מיה ערווערבען.

רחל האט ניט געוואגט צו געהן אהיים. זי האט ניט געוואוסט,
וואס עס האלט זי אפ דערפון, אבער איהר זעלע איז אינגאנצען
אויסגעגאנגען פאר מורא. זי האט געוואנדערט ווייטער, ניט טראכ־
טענדיג פון קיין שום ציל. זי האט דורכאויס געלעבט אין איהר איי־
גענער טונקעלער וועלט, און אין די בליקען, וואס זי האט געווארפען
אין די באלויכטענע פענסטער פון די וואוינונגען, איז געווען עטוואס
וואהנזיניגעס. ווי אלע מאל איז זי אריין אין הויז פון דעם פרומען

אליעזר ראפאפארט, וועלכער איז געווען איהרער א קרוב. די גאנצע פאמיליע איז געזעסען ארום דעם גרויסען טיש, ווייטער זיינען די ווענט געווען גאנץ הויל, די אלמערס אוועקגענומען, געשיר, בעטען, וועש און קליידער. עס איז געווען אומהיימליך צו קוקען, ווי די מענ־שען זיינען געזעסען צונויפגעקארטשעט ארום דעם פינסטערען, רוי־בערדיגען לעמפעל, מיט בלאסע, ערוואַרטונגספולע געזיכטער, אדער שוין אפילו מיט מילדע געזיכטער, אין וועלכע עס האט אבער גע־לויכטען נאך א דערוויטערטע, אן אוועקפליהענדיגע בענקשאפט, א ניט זיכערע האפענונג, און ווי זיי האבען זיך צוגעהערט, וואס אליעזר האט געלייענט. און אויף דרויסען האט דער ווינט געבושעוועט, און אומעטום האט עס געקלאפט און געבריאזגעט, און אפט האבען דער־שראקענע רינדער געמעקעט אדער פערד האבען געהירזשעט.

רחל האט זיך אנידערגעזעצט אין א ווינקעל פון שטוב, וואו א באלקען האט ארויסגעשפארט פון וואנט. קיינער האט זיך אויף איהר ניט אומגעקוקט, דען מען איז כמעט שוין געווען צוגעוועהנט צו דעם, זי זאל זיך שטילערהייט אריינ'גנב'ענען און אין א האלבע שטונדע ארום שוין ניט ווערען. אליעזר האט געלייענט פון דעם ספר „שמחת הנפש" (די פרייד פון דער זעלע), וועלכער איז אין פראנקפורט און אין זולצבאך אפגעדרוקט געווארען אויף עברי־טייטש. מיט א ציטערדיגער שטימע האט דער אלטער געלייענט דעם משל אנטקעגען די שטארקייט פון דער אמונה: „איינער האט דריי גוטע פריינד: איינער איז זיין ליעב־פריינד, דער אנדערער איז אויך א גוטער פריינד, און דער דריטער, דעם האט ער גארניט געאכט. פלוצ־לונג שיקט דער מלך, דער קיניג, א שליח נאך דעם מענשען, ער זאל געשווינד צום מלך קומען. דער מענש דערשרעקט זיך זעהר, ער דענקט, וואס קען דאס באדייטען, וואס דער מלך שיקט נאך מיר, און ער האט זיך זעהר געפארכטען, און געהט צו זיין ליעב־פריינד, ער זאל מיט איהם געהן צום מלך, דער וויל אבער ניט געהן מיט איהם. געהט ער צו דעם אנדערען פריינד, ער זאל מיט איהם געהן צום מלך, זאגט צו איהם יענער, איך וועל דיך באגלייטען ביז צו דעם שלאס, אבער ווייטער וועל איך ניט געהן. דא געהט ער צו דעם דריטען פריינד, וואס ער האט איהם גארניט געאכט. זאגט יענער, איך וועל מיט דיר געהן צום מלך און דיך באשירעמען. און איז מיט איהם געגאנגען

צום מלך און האט איהם באשירעמט. אזוי זיינען אויך די דריי פריינד: איינער, דאס איז געלט; דער אנדערער, דאס איז זיין ווייב און קינד; דער דריטער פריינד, וואס דער מענש האלט איהם פאר גארנישט, דאס איז די תורה, די מצוות, די מעשים טובים, וואס דער מענש טוט זיי ניט אכטען. דער מלך דאס איז גאט, דער שליח דאס איז דער טויט, וואס גאט שיקט פלוצלונג, ער זאל דעם מענשען זיין נשמה נעמען. דער בעסטער פריינד דאס איז געלט, וואס עס בלייבט אינדערהיים, וואס וועז ער זאל נאך אזוי פיעל פארמאגען, קען ער דאך דאס מיט זיך ניט נעמען. דער אנדער פריינד דאס איז זיין ווייב און קינדער, געהען מיט איהם ביז צום קבר, שרייען און וויינען, קענען איהם אבער ניט העלפען. דער דריטער פריינד, וואס דער מענש טוט איהם גארניט אכטען, דער געהט מיט איהם צום מלך.“

די שטימע האט געקלונגען ווי אין א הייהל. אין צימער האט זיך נאך אבער געפונען א ראב, וועלכען עובדיה ענזעל האט אויסגע־האדעוועט, און וועלכער האט תמיד ווידערהוילט א זעהר זונדער־בארע רעדענסארט פון זיין באלעבאס. ער איז געזעסען אויף א שטאנג, פלעגט זיך אנבויגען און זיך אריינמישען מיט זיין קראקען אין דער גרעסטער פלוגתא. רחל האט די גאנצע צייט געקוקט אויפ׳ן פויגעל, ווארים עס האט זיך איהר געדאכט, אז אין איהם איז א מענשליך וועזען פארבארגען, און זי האט אפילו געטראכט: „אזוי איז מיין גאנצעס פאלק, ווי דער דאזיגער ראב“. טאפעלט שווארץ און טאפעלט אומרוהיג האט ער אויסגעזעהן אין געגענזאץ צו די פייער־רויטע געזיכטער ביים טיש. אינמיטען דער טונקעלקייט זיינען אלע געזעסען אין א ליכט־קרייז ווי אויף אן אינזעל אין אן אקעאן פון פינס־טערניש.

אומעטום האט מען די דאזיגע נאכט פארבראכט אין תפילות און תעניתים. עס האבען פארשטעהט זיך, געפונען זיך אזעלכע, וואס האבען ווידער גענומען קוויינקלען זיך. און אנדערע, וואס וואל־טען בעסער געוואלט צוריק בלייבען. אבער זכריה נאאר איז צו זיי געקומען. עס האט אויסגעזעהן, ווי ער וואלט די שוועבלינגען און פייגלינגען אויפ׳ן קוק דערקענט. עס איז געווען צו באוואונדערען, ווי ער האט צו זיי גערעדט, און זיי האבען איהם געפאלגט ווי הינט.

ווען ער האט אויף זיי אנגעשטעלט זיינע אויגען און אויף א געהיימ־ניספולען אופן זייערע הערצער ווי ליים געקנאטען.

דער צוג פון די וואנדערענדע אידען האט ניט אויפגעהערט. די אויפרעגונג אין דייטשלאנד איז וואס אמאל אלץ שטארקער געווארען. אין אריענט האבען זיך געקליבען די געשעהענישען איינע נאך די אנדערע אויף א משונה'דיגען אופן. א ידיעה איז געקומען, אז שבתי־צבי איז איינגעלאדען געווארען איין געסט צום טערקישען סולטאן און ער פאהרט אויף א שיף קיין סאלאניקי אין באגלייטונג פון זיינע צוועלף תלמידים און א גרויסע מחנה פון לומדים, א גאנצע פלאטילע פון סמירנער שיפען געהען איהם נאך, ווייבער האבען פון זיינטוועגען פארלאזען זייערע מענער, מוטערס זייערע קינדער, מיידלעך און בחורים די היים פון זייערע עלטערן. גאלד און בריליאנטען פליסען צו איהם ווי פון אן אומערשעפליכען קוואל, און די כאליפען פון בוכארע און די פירסטען פון אפגאניסטאן און די ראדזשאס פון אינ־דיען שיקען איהם פערעל און טייערע שטיינער, שיקען שלוחים, שיקען שפייזען פאר זיינע מאלצייטען, קליידער פון פורפור, זייד און סאמעט. די און נאך אזעלכע מעשיות האבען ווי פאר'שכור'ט דאס אידישע פאלק אויף דער גאנצער ערד. זייערע ערווארטונגען האבען קוים גע־קענט נאכגעהן זייער פרייד, עס האט זיי אנגעפילט א זינלאזע פאר־געטערונג פאר דעם מענשען־גאט, און דער איד, וועלכער גיט זיך אזוי לייכט אפ צו כל־המיני משוגעת'ן, האט דערביי פארגעסען זיין ערדישעם האב און גוטס און אלע ערדישע זאכען. מלאכים האבען געשפילט אויף פייפיאלען, און דער אלטער, בייזער גאט פון ישראל, וועלכער האט משה'ן דערהויבען און פרעה'ן באשטראפט, איז אליין געקומען משיח'ן אנטקעגען. דערפאר איז שוין קיין וואונדער ניט געווען, וואס צירעלע איז אזוי הויך דערהויבען געווארען. איהר נשמה וועלכע איז אין אנפאנג געווען א ביסעל פרעמד צו דער דאזיגער מי־סיאן, האט אויפגעפלאמט אין אנגעזיכט פון דעם וואונדערבארען סוד. זי איז ניט געווען קיין צנועה. ווער עס פלעגט איהר געפעלען זיין, דעם פלעגט זי זיך אפגעבען, אפט מעהר פון רחמנות וועגען ווי פון חשק, ווארים זי פלעגט זעהן ווי די מענער ווערען פאר איהר צע־שמאלצען אזוי ווי וואקס. פונדעסטוועגען האט זי געקוקט מיט שווי־דער אהין, צום הייליגען לאנד, וואו עס ווארט אויף איהר דער זוהן

פון הימעל, וועלכער איז אזוי שעהן, אז קיינער קען זיך אין זיין פנים ניט ארייננקוקען, ניט ווערענדיג בלינד. זי האט אויף א רעטזעלהאפטען אופן געקראגען פון איהם בריף, וועלכע האבען מיט זייער אינהאלט אהן א שיעור ברייטער געמאכט דעם קרייז פון גליקזעליגקייט פאר איהרע טרוימען אין חלום און אויפ'ן וואהר.

איינמאל איז זי פארבייגעגאנגען דעם קנעקער'ס הויז, און האט געזעהן רחל'ען זיצענדיג אונטער'ן טיר. עפעס איז געווען אין דער מיידעל'ס פנים וואס האט זי צוגעצויגען, אפשר די הילפלאזע אויגען, אדער דאס הילפלאזע מויל, וואס איז אפט אביסעל אפען געווען. צירעלע איז נעהענטער צוגעגאנגען, האט זיך אוועקגעשטעלט לעבען רחל'ען, האט גענומען איהר האנט און זי ווייך געדריקט. רחל האט פארוואונדערט געשאקעלט דעם קאפ און עקשנות'דיג געשמייכעלט. אבער פלוצלונג האט זי זיך מעהר ניט געקענט איינהאלטען: עס האט אויסגעזעהן, ווי עפעס וואלט אין איהר צעבראכען געווארען, זי איז געפאלען אויף די קני און שלוכצענדיג געדריקט איהר פנים צו צירעלע'ס שויס. און צירעלע'ן איז געווארען אזוי שווער און אומעטיג, צ, זעהן דער מיידעל'ס ליידען. אויפ'ן גאס איז געשטאנען וואגען אויף וואגען, פול געפאקט פאר דער לאנגער, שווערער רייזע. דאס אלעס און די מינעס פון די אלטע לייט, וועלכע זיינען געווען אזוי באזארגט און דאך פרעהליך און פול מיט בטחון, האבען פלוצלונג ווי אויפגעטרייסעלט צירעלע'ן.

מאיר נאטאן איז מיט יעדען טאג אומרוהיגער געווארען, האט געפרעגט זיין טאכטער, ווען, רעכענט זי, וועט דאס גרויסע געשעהן, און איז געגאנגען עצות פרעגען ביי דער אידענע פעסעל, א געניטע באבע, אזא, וואס וועגען איהר קען מען נאך אין די אלטע כראניקעס לייענען: אז זי פלעגט יעדען פריהמארגען לויפען אין שוהל אריין, אז זי האט פיעל יאהרען ניט געגעסען קיין פלייש און ניט געטרונקען קיין וויין און איז אויף דער הוילער ערד געשלאפען. ווען נאטאן האט באטראכט זיין ווייב, וועלכע איז איננאנצען באפאלען געווארען פון א שטילען אומעט, אזוי, אז ער האט זי אפט געזעהן שטונדען־לאנג זיצענדיג מיט פארמאכטע אויגען, דאן איז איהם ווירקליך אומעטיג געווארען אויפ'ן הארצען, און זיין לעצטע טרייסט זיינען געווען זיינע אוצרות. ער האט אויך געטאן אלצדינג, אום צו ציהען אויף זיך

די אויפמערקזאמקייט, און ער האָט דאָס נאָך מעהר געטאָן, וואָס שטאַרקער ער האָט געפונען די פאַראַכטונג, מיט וועלכער מען האָט איהם באַגעגענט. אזוי האָט ער איינמאָל ביינאַכט פאַנאַנדערגעלעגט א גרויס פייער הינטער זיין הויז און איז געשטאַנען פאַר דעם ווי פאַר אַן אַלטאַר און האָט מתפלל געווען בעת דאָס פייער האָט פלאַקערענדיג זיך געצויגען צום הימעל. מענשען זיינען געקומען צולויפען דער־שראָקענע און פרעגען איהם, וואָס דאָס מיינט. „איך האָב פלאַקס אריינגעוואָרפען." האָט נאָטאָן געזאָגט, דאָך האָט קיין שום מענש דאָס ניט געקענט פאַרשטעהן. „איך פאַסט", האָט ער ווייטער גע־זאָגט, „א תענית חלום, און רבי בר מחזיה זאָגט, אז פאַסטען פאַר א חלום איז ווי פייער פאַר פלאַקס". אַלע האָבען מיט חוזק א שאָקעל געטאָן מיט די קעפּ און זיינען אַוועק. עס האָבען זיך פאַרשפּרייט ווענען רחל'ען מיאוס'ע און געוואָגטע קלאַנגען, און זי האָט באַלד געקראָגען ניט קיין שעהנעם נאָמען, און זי אַליין האָט ארומגעוואַנ־דערט ווי אין שלאָף, האָט געטראַכט פון די טעג, ווען די ליעבע האָט נאָך פאַרשענערט איהר לעבען, ווען קיין נאַכט איז ניט געווען גענוג לאַנג פאַר דעם פרישען טרונק פון גליק, ווען די גאַנצע וועלט איז געווען גלייך צו א גן־עדן — אבער דאָס איז שוין אַלץ פאַרביי.

שבת ראש־חודש, דעם 28טען נאָוועמבער, האָט מען זיך גע־דאַרפט לאָזען אין וועג אריין. גאַנץ אינדערפריה, לאַנג איידער דער מזרח האָט גענומען זיך רויטלען, האָט זיך די געמיינדע פאַרזאַמעלט אין שוהל. מען האָט ארויסגענומען די ספר־תורות פון ארון־קודש, און דער גבאי האָט מיט א געבויגענעם קאָפּ, הכנעה'דיג און בלייך, זיי ארויסגעטראָגען, און די גאַנצע קהילה, איינער נאָכ'ן צווייטען, זיינען מיט תפילות איהם נאָכגעגאַנגען, און דער שמש האָט די ליכט פאַרלאָשען, גוט פאַרשפּאַרט די טיר און דעם גרויסען אויסגעהוילטען שליסעל פאַרגראָבען אין א זיכערען אָרט לעבען דער קלויז. דאַן האָט זיך דערהערט א געוויין הינטער פיעלע ווענט: מען האָט זיך גע־זעגענט מיט'ן אָרט פון קנעכטשאַפט און פאַראַכטונג.

ניט ווייט פון דער וואַנט פון בית־עולם, דאָ וואו עס שטעהט היינט דער דאַגעלעס־גאַרטען, זיינען זיך די פוהרען צוזאַמענגעקומען. דער רעגען האָט געגאָסען אין דעם גראָהענדיגען טאָג און דער שטורעמ־ווינט האָט געפייפט דורך די וואָגען־ביידלער: טאַפּעלט וויסט זיינען

געלעגען די ברייטע פעלדער אין דער דעמערונג, און דארטען די פאר־
לאזענע הייזער האבען אזוי ווי גערופען, זייערע פוסטע פענסטער הא־
בען עפעס ווי געצויגען און געווארענט. ווייבער האבען געקוויטשעט
אויפ׳ן נאסען פלאך־לאנד, הינט האבען געבולען, קינדער האבען געפיש־
טשעט, די מאנסביל האבען גערופען זייער הויז־געזינד און די אקסען
האבען גערעוועט. ניט ווייניג האט זיך אין דעם גאנצען טומעל
אנגעזעהן עובדיה ענזעל׳ס ראב. ציגיינער זיינען צוגעשטאנען צום
צוג און מען האט זיי געדולדעט, וויל זיי האבען געקענט דיענען פאר
וועגווייזער. זייערע ווייבער האבען אין דעם ברויזענדען ווינט גע־
שריען איינע צו די אנדערע אויף זייער אויער־רייסענדען קוידער־
וועלש, און פון א צוגעמאכטען ציגיינער־וואגען האבען זיך געהערט
מיט אן מערקווירדיגער זארגלאזיגקייט די טענער פון א פידעל אין
לאנגע מינארנע אקארדען. דאן איז געקומען א שטאפעט און האט
געמאלדען, אז די פרייע רייכס־שטאט נירענבערג וועט ניט דורכלאזען
פריי דורך איהר גבול. איז געבליבען נאר איין וועג צו געהן — די
שוועדישע פעסטונג אין דרום־זייט, און דאן ווייטער שטערונגען. עס
איז אויך געווען א מורא, אז די נירענבערגער זאלען ניט שיקען קיין
סאלדאטען און ניט לאזען די אידען אוועקגעהן. פאר פיעלע האט דאס
אויסגעזעהן, ווי עס וואלטען זיך איבערגע׳חזר׳ט די געשעהענישען
פון מצרים. דער הימעל האט דאס באשטעטיגט. פאר אלע מכות
האט געשיינט די מכה פון חושך אנצוקומען. דער טאג איז שוין
אנגעקומען. און דאך איז נאך נאכט געווען. די וועגען זיינען געווען
דורכגעווייקט, און די רעדער פון די וואגענס זיינען געשטאנען טיף
אין בלאטע. צירעלע, וועמען מען האט אפגעגעבען א מין געהויבע־
נעם קאראט, האט א בלאסע, צוקענדיג מיט די ליפען, זיך אנגעלעהנט
אין הינטערשטען זיץ. אין גוס־רעגען איז דער יונגער וואגענזייל גע־
שטאנען פאר׳ן קאראט. ער איז געווען ווי פאר׳שכור׳ט פון זיין ליעבע.
מיט גרוים פאראד האט ער נעכטען זיך אפגעזאגט פון קריסטליכען
גלויבען און איז געווארען משיח׳ס א תלמיד. ער האט אלזא געוואלט
מיטגעהן, האט געוואלט אפען אלע בענדער מיט דער היימאט צעריי־
סען, נאר ער זאל קענען כסדר אין דעם דאזיגען וואונדערפולען פנים
קוקען. וואס זי איז געווען שבתי־צבי׳ס כלה, דאס איז פאר איהם גע־
ווען ניט וויכטיג. אין דעם איז געווען אזוי פיעל איבער־ערדישעם

און איבער אלע חושים, אז עס האט איהם גארניט באומרוהיגט ביי דעם דאזיגען געדאנק. ער האט, פארשטעהט זיך, ניט געוואוסט, אז ער האט אין זיין האנט געטראגען דאס אומגליק פאר דער דאזיגער געמיינדע. די שטילע אויפרעגונג צווישען די קריסטען פון שטעדטעל איז פון דעם אלטען גלח וואגענזייל אויפגעבלאזען געווארען אין אן אפענעם פלאם, און נאך אין פארלויף פון טאג איז געקומען צו אן אפמאך מיט די נירענבערגער, אז זיי זאלען שנעל עפעס טאן. נאר די מורא פאר דאס גלאריאזע און ערהאבענע, וואס איז געלעגען אין דער שטימונג פון דעם טאג, האט געלעהמט דעם פיינדליכען ארים.

צו פארזיכערען דעם בית־עולם פון בויאנסקע הענט, האט מען פארשלאסען דעם טויער מיט א פינפאכען הייליגען זיגעל. ארום אכט דעם זייגער האט זיך אין דער רעכטער מהומה דער שופר געלאזט הערען דריי מאל — דאס איז געוועזן דער סיגנאל אין וועג אריין. די ציגיינער האבען זיך צוגעשארט צו די פוהרען, וועלכע זיינען פול געוועזן מיט כל־טוב, און האבען ווי די וועלף זיך געריסען איבער די פלייש און ברויט. אין דעם טומעל האט איינער דעם צווייטען ניט פארשטאנען. מוסר און רייד האבען גארנישט ניט געהאלפען. אין אנדערע אויגען האט אויפגעטויכט יענע געהיימניספולע פארצווייפלונג, וועלכע קריגט דורך אן אומזיכערען און ברענענדיגען גלאנץ דעם שיין פון מוט און דורך רוהלאזע באשעפטיגקייט ווערט זי ניט צו דערקענען. דער ליארעם און דאס געשריי האט זיך ווייט ווייט געלאזט הערען, האט מיט שרעק פארטריבען די קראהען פון די הוילע פעלדער, און דאס קנאקערייי פון די בעל־עגלה'שע בייטשען האט דורכדרינגענד זיך פארטראגען ביז'ן סאמען וואלד און צוריק אפגעקלונגען ווי א שרעקעדיגער, ציטערענדיגער ווידער־קול. די וואלקענס האבען אויסגעזעהן ווי צעריסענע שטיקער לייווענט, און דער גאנצער הימעל ווי א גרוי דין טוך. ביים קרייצוועג קיין אונטערפארענבאד האט זיך די קליינע אידישע קהילה פון דעם דאזיגען דארף, און דאס גלייכען אויך די קהילות פון ערמרייט און באקסדארף, אנגעשלאסען אן דעם גרויסען הויפט־צוג. באלד האבען געפלאטערט אויפ'ן ווינט שלעכטבאפעסטיגטע געצעלטען, און אלערליי לייכטע זאכען זיינען אין לופטען ארומגעפלויגען. וואס העלפען די תפילות פון די פרומע און די פרומע פירושים פון די תלמודיסטען? וואס העלפט דער שטרענגער גלויבען

און די זיבערע באגייסטערונג? דער פאראומערטער אידישער גאט לאזט קענטיג מיט זיך ניט שפאסען און שטרעקט ארונטער זיין גרויזאמע האנט, וועלכע שטעלט זיך אוועק ווי א וואנט פאר יענע זיסע און צוציהענדיגע צילען וועלכע א מארגענלענדישע פאנטאזיע האט גענעגט ארויסצוויבערען. אפט זיינען די פוהרען געבליבען שטעהן אין דער טיפער בלאטע און פופציג אדער מעהר מענער האבען געמוזט מיט אלע כוחות אונטערשפארען די אקסלען און ארויסשלעפען. איין וואגען האט גהדיענט פאר א שוהל, און דארט איז אויך געווען באהאלטען דער ארון־קודש, גרויסארטיג פארפוצט. דער רב־הכולל און דער חזן און די רומפעלם און וואלף באטש זיינען געזעסען ארום און האבען געזונגען ליעדער פון שבתי־צבי. ברוך קלעם האט אין זיין וואגען געהאלטען ארומגענומען זיין ווייב. עפעס א מין ווארמעס, א פעטער מעהליגער מאכל, איז געשטאנען פאר זיי אין א צינערנעם שיסעל, אבער זיי האבען ניט געגעסען, נאר זיי האבען מיט טעמפע בליקען געקוקט אויף דעם עסען וואס ווערט קאלט. טעמפע געשרייען האבען זיך געהערט אין זייער קלאגעדיגער וואוינונג. אנדערע האבען נאך מיטגענומען די קעץ, וועלכע האבען געמיאוקעט אהן אויפהער ערגעץ־וואו פארשטעקט אין לעבער. דאן האט דער ווינט ווידער גענומען הויך הודזשען, און אויף די מאגערע בוימער־אלעען פון גאס זיינען די ברוינע, נאסע בלעטער אומגעפלויגען אין א גייסטערהאפטען טאנץ. און די צווייגען האבען קנאקענדיג זיך געבויגען, אבער ניט געבראכען. דער רעגען האט געקלאפט און געפויקט איבער די דינע דעכער, די אקסען פון די וואגענס האבען אויך געסקריפעט, אין פיעל געשפאנען זיינען די פערד געבליבען שטעהן און מען האט זיי בשום אופן פון ארט ניט געקענט ריהרען, ניט מיט בייזען, ניט מיט גוטען. די גאנצע נאטור איז אויפגעלייזט געווארען אין א דריקענדער באנגקייט. אין מאיר דעם קנעקער'ם פוהר איז געווען רוהיג, ווארים אין איין ווינקעל איז טעלזעלע געזעסען צונויפגעקארטשעט, און אין דעם אנדער ווינקעל איז רחל אזוי געזעסען. נאר נאטאן אליין האט אויסגעזעהן פרעהליך, לעבעדיג. ער האט עפעס געשיינט צו זיין זעהר גליקליך, האט כסדר נאריש געבורטשעט, האט פריינדליך געמאכט מיט די אויגלעך און געפרעגט: „רחל'ע, ווען קומט דאס גילדערנע מיידעלע, דאס הימעלשע טעכטערעל?" זיין אונטערשטע ליפ איז זיבער נאך

גרעבער געווארען און זיינע אויגען האבען זיך שווינדזיכטיג גערויטעלט.

ענדליך, נאך פיער שטונדען, האט דער קאראוואן דערגרייכט דעם וואלד. א פוסגעהער וואלט א פערטעל פון דער דאזיגער צייט געדארפט האבען. מען האט איצט געדארפט געהן אין זאנפטער שטייגונג בארג־ארויף, אבער אפריהער האט מען זיך אפגעשטעלט אויף א שטונדע אפצורוהען. דער וואלד איז געווען פינסטער. ער האט דענסטמאל נאך שטארק אויסגעזעהן ווי די אור־וועלדער פון פארצייטען. עס איז געווען אזוי טונקעל, ווי עס איז אין טיפער דעמערונגסצייט אין פרייען פעלד, די צווייגען האבען געטריפט מיט רעגען, דער באדען איז געווען גאנץ שווארץ און שלאמיג. א מאדנער גערויש איז דורכגעגאנגען ווי א כוואליע דורכ'ן גאנצען וואלד. צווישען די שטאמען אין דער טיפקייט איז די נאכט ווי א קלעק געלעגען, און די גרינע נאדלען און די בלעטער אויף דר'ערד זיינען געווען נאס און גליטשיג. פון צייט צו צייט האט מען געקענט הערען דאס ווייטע געשריי פון א ווילדע חיה אדער א גערויש ווי מען וואלט געהאקט מיט א האק. דער הימעל איז פארשוואונדען געווארען, אויך דעם פליין האט מען מעהר ניט געקענט זעהן, און דער רעגען־שלייער און דער נעבעל־שלייער האבען געמאכט דעם וועג אויסזעהן ניט־זיכער. א פויגעל האט זיך באוויזען און איז אוועקגעפלויגען שרעקעדיג און האסטיג צו באהאלטען זיך אין די טיפערע בוימער, אין דער טיפערער שטילקייט פון וואלד. איבער דעם זומפיגען גרונד איז געלעגען א שווערע פארגליווערטקייט, ווי עפעס געלעהמטעס. ווי ווייט האבען זיך שוין אלע געפיהלט פון דער היימאט, פון זייערע גערטנער, פון זייערע הייזער, פון דעם שפיעלפלאץ פון זייערע קינדער־יאהרען, פון דעם שויפלאץ פון זייערע זארגען. רחל, איינגעדעקט אין א דיקען וואלענעם טוך, האט זיך צוגעשפארט צו א בוכענבוים. יא, זי איז געווען תמ'עוואטע און מיד, דאך האט זי געפיהלט אין זיך עטוואס, וואס טיילט זי שטארק אפ פון אלעמען. זי האט זיך געפיהלט, אז זי איז איידעלער און בעסער, גלייך ווי די איבערגעלעבטע ליידענשאפט וואלט זי הייליג געמאכט. שוידערענדיג האט זי אויך געפיהלט אין זיך דאס יונגע לעבען, וואס א טאג אלץ מעהר, וואס א טאג אלץ שרעקליכער, און דאך איז עס געווען אזוי מערכענהאפט און אומגלויבליך דאס צו טראגען.

אזוי אז די זעלע איז שטארק געווארען און זיך אויסגעגלייכט, אזוי ווי זי וואלט אויך געווען עטוואס קערפערליכעס. זי האט געטראגען די צוקונפט אין שויס, א נייעם דור, א קעמפער פון שפעטער־דיגע צייטען.

דער סיגנאל צו לאזען זיך אין וועג אריין איז געגעבען געווארען. עס איז געגאנגען בארג־ארויף, דארט וואו די פעסטונג איז געשטאנען. פון וואנען מען קען דערגרייכען צום טאל פון רעגניץ. מענער און פרויען זיינען ארונטער און האבען זיך געשלעפט צו־פוס. פיעלע פון די פוהרמאנעס האבען שוין געמאכט שטעכיגע און פיינדליכע באמערקונגען. מען האט זיי געדונגען פאר שווערע געלט, ווייל די מיימטע אידישע יונגע לייט האבען ניט געוואוסט, ווי ארומצוגעהן מיט פערד, און ביי דער נעקסטער גרענעץ האבען אנדערע זיי געדארפט איבערבייטען. א סך פרויען האבען געטראגען זייערע קינדער אויף די רוקענס, איינגעוויקעלט אין פאטשיילעס. ווי פאמעלעך און מיט מאטערניש זיי האבען זיך געשלעפט! דאס געשריי פון די פוהרמאנעס האט אנגעפילט די לופט, די ציגיינער האבען אריבערגעשריען איינע די אנדערע, אזוי, אז עס האט ארום געקאכט ווי אין א קעסעל, און ווען א ווילדער חזיר איז מיט אמאל דעם וועג איבערגעלאפען, האבען די דערשראקענע געמאכט א מורא'דיגע קוויטשעריי, און אפילו א סך מאנסביל זיינען בלאס געווארען און האבען פארלארען אויסגעשטעלט די אויגען. אין האלב־וועג פון אז ארויף־בארג האבען זיך אנגעהויבען די שטיינגריבער, וועלכע די נירענבערגער האבען אפגעקויפט נאכ'ן גרויסען פרידען און שוין זיי אויסגעהאקט. איצט האט מען געדארפט אפראמען פון וועג די ווילדע געוויקסען און די אראפהענגענדיגע צווייגען, און מען האט געמוזט פארזיכטיג זיין, אז קיין ראד זאל ניט צוקומען נאהענט צום אפגרונד פון א שטיינגרוב. אונטען איז געווען שווארץ וואסער, און עס האט אויסגעזעהן אזוי טיף ווי א ברונים. פון דעם רעגען זיינען געווארען שמאלע קרייזען, און דער הימעל האט אריינגעקוקט און פינסטער זיך אפגעשפיגעלט דארטען. שפיציגע שטיינדלעך, קיילעכדיגע קיזעלשטיינער און גרויסע ניט ארומגעהאקטע שטיינער זיינען געלעגען ארום און ארום; פון אומעטום האבען ארויסגעקוקט לעבער און פארדעטערישע גריבער, און אויף די משופע'דיגקייטען איז געוואקסען ווילד־קרויט און קראפיווע. ווי גרויסע חורבות

האבען אויסגעזעהן די דאזיגע שטיינגריבער, ווי צעשטערטע הייזער פון ריזען, און זיי האבען דערצו נאך געהאט דאס אויסזעהן פון עפעס אקארשט פארלאזענעם, און אז אט־אט יועט פון דעם אפגרונד ארויס־קריכען דער אומגעהויערער קערפער פון דעם באוואוינער.

עס איז געווארען אווענט. געדיכטע לזשעס מיט רעגענוואסער זיינען געשטאנען אין די לעכער פון דעם וועג, אדער אין דעם וועג־גראבען, און די רעדער זיינען אריינגעפאהרען און דאס וואסער האט הויך ארויפגעשפריצט. עס איז געווען ערשטוינליך, און אין דער זעל־בער צייט אויך אומהיימליך, וואס קיינער האט נאך ניט געטראכט פון צוריקקערען זיך, זעהענדיג פאר זיך נאר יסורים און מאטערנישען. זיי האבען אומערשיטערט געקוקט פאראויס אין די מיסטעריעזע ווייטקייטען, און עס איז געווען א טעמפע איבערגעבענהייט, וועלכע האט זיי אונטערטעניג געמאכט, פארשטומט פאר דעם אומהערבארען געבאט פון דעם פאסטוך אין דער ווייטקייט. האבען זיך ספקות גע־גריבעלט אין זייערע נשמות? זיינען זיי געווען צו מיד, אום אפצו־געבען זיך מיט זייערע ספקות? צו מטאאיש אדער צו שקלאפיש, צו ברעכען דעם ווילען פון יענער אידעע? צו שרעקעדיג, אום אפצוגעבען זיך צו אהנונגען? ווער קען דאס וויסען! א געדולדיגער פאטאליזם איז איבער זיי געקומען. ווען עס האט גענומען ווערען אלץ טונקעלער און טונקעלער, האט זיך אויפגעהויבען א ווילדער שטורעם. די שטאַ־מען פון די בוימער האבען זיך געטרייסעלט. א סך פעדער־פאקלען זיי־נען פארלאשען געווארען און די פונקען זיינען מורא'דיג געפלויגען צו די שפיצען פון די בוימער.

פלוצלונג (עס האט געמוזט זיין אין דער זעקסטער נאכמיטאג־שטונדע) האבען גלייכצייטיג פון אלע פיער זייטען אין דער טיפעניש פון וואלד זיך דערהערט טראמפייטען־סיגנאלען. דער גאנצער וואגען־צוג האט כמעט מיט איין מאל זיך אפגעשטעלט. אין איין אויגענ־בליק איז אלעס פאר שרעק אנטשוויגען געווארען, טויט־שטיל געווא־רען. אלע האבען געוואוסט, וואס עס קען קומען, און זיי זיינען אזוי שרעקעדיג געווען, אז זיי האבען זיך איינגאנצען צוזאמענגעשרומפען פאר אנגסט. דא און דארט, אין די בלויזען צווישען די בוימער, האט זיך באוויזען א רייטער אין דער אוניפארם פון די נירענבערגישע ביר־

גער־סאלדאטען, באלויכטען פון די פאקלען, וועלכע זיי האבען צוגע־ פעסטיגט צו די רוקענס פון די פערד. מיט א חוזק־שמייכעל האבען זיי באטראכט דעם מאטען צוג פון די אויסוואנדערער. זיי האבען פאראכטעט די קריגערישע אויפגאבע, וואס איז זיי געגעבען געווא־ רען. די שטימע פון דעם יונגען וואגענזייל האט זיך געלאזט הערען: „צו די וואפען! צו די וואפען!" עס איז געווען א הייזעריגער גע־ שריי, האלב דערשטיקט פון דערקענען די האפנונגסלאזיגקייט און דעם טעות. עס האט א קראך געטאן א ביקס, שווער און דונערענד: דער אל־ טער רבי אליעזר איז, אהן א ווארט ארויסצולאזען, געפאלען אויף דער ווייכער ערד, און זיין אלט בלוט האט ווי א טייך געגאסען און זיך צונויפגעמישט מיט'ן רעגען. איצט האבען זיך אלע אויפגע־ כאפט. זיי האבען געפיהלט, אז עס איז ניט נאר געווען די פריי־ הייט, וועלכע זיי דארפען זיך ערווערבען: דא שטעהט איך קעגען קריסט, גלויבען קעגען גלויבען. פיעלע זיינען פלוצלונג ווי באטרונקען געווארען. זיי האבען זיך א לאז געטאן צו די וואגענס, האבען געכאפט וואס עס איז זיי אונטער דער האנט געקומען: קיך־כלים, א שטריק, א שייטעל האלץ, אן אייזען־שטאב, א בעזים, א פלאש, אן אלטען איי־ זערנעם שלאס פון א טיר, א פאר לייצעס פון א פערד, שטיינער, שטע־ קענס און צווייגען פון בוימער — דאס אלעס האבען זיי גענומען אויף צ׳ פארטיידיגען זיך אנטקעגען די וואפען פון געניטע לאנדסקנעכט. נאר צעהן אדער צוועלף זיינען אימשטאנד געווען צו קריגען ביקסען; אבער אזוי ווי זיי האבען ניט געוואוסט ווי דערמיט ארומצוגעהן, הא־ בען זיי לויפענדיג אנגעכאפט די ביקסען פארענט פאר די שטאמען און האבען זיך מיט די הענטלעך פארמאסטען אין דער לופט. נאר די ני־ רענבערגער האבען שוין פון אלע זייטען געקנאלט מיט זייערע גע־ וועהר, און איין אינגעל מיט צוויי פרויען זיינען געפאלען טויט נאכ'ן ארימען אליעזר. די ווייבער האבען אויפגעהויבען א הארצרייסענדען געוויין: דאס שלוכצען האט געמוזט ארייגדרינגען טיף אין שוים פון דער ערד, ווארים נאך היינט הערט מען עס ביינאכט דארטען אין די וועלדער. די ציגיינער נאר האבען געוואוסט ווי צו שיסען, אבער זיי איז געווען שלעכט צו צילעווען זיך, ווייל די פערד פון די אנגרייפע־ זיינען געווען זעהר אומרוהיג און געשפרונגען אין שרעק פון בוים צו בוים, און ביים שיין פון די פאקלען האבען זיי פאר זיך געזעהן טאנ־

צענדיג זייערע אייגענע שאָטענס. פיעלע אַלטע אידען האָבען מיט פאַנאַטיש גלאַנצענדיגע אויגען זיך איינגענורעט אין דעם וואַגען, וואו די ספר־תורה איז געווען. מיט ציטערנדיגע ליפּען האָבען זיי געקושט די ספר־תורה און האָבען שמונה־עשרה געזאָגט און תהילים געזאָגט. די קינדער זיינען פאַרקראָכען אונטער די רעדער און זיינען געזצליך־פאַרשטיינערט געוואָרען פאַר שרעק. איינער פון די אַנגרייפער האָט פון זיין פערד עפּעס געשריען, אז מען זאָל זיך אונטערגעבען און צו־ריקקעהרען זיך. אבער זיינע ווערטער זיינען פאַרהילכט געוואָרען, און דאַן איז דער באַפעהל געגעבען געוואָרען ווידער צו שיסען. דאָ האָבען שוין ברוך קלעם און וואָלף בירעזעל געמוזט גלויבען אין דעם פינסטערען טויט, און זיי זיינען אַנידערגעפאַלען און אויסגע־שטרעקט זיך צו יענעם לאַנגען און מורא'דיגען פרידען. די פאַרצווייפ־לונג האָט ארויסגערופען אַ ווילדען סאַלדאַטסקען גייסט. מיט זייערע גראַטעסקע וואפען האָבען זיך די אידען אַ וואַרף געטאָן צו זייערע גרויזאַמע פיינד, ניט מורא האָבענדיג ניט פאַר'ן טויט ניט פאַר וואונ־דען. זיי האָבען מעהר שוין ניט געזעהן וואָס עס טוט זיך ארום זיי. זיי זיינען געווען ווי פאַר'שכור'ט, זיי האָבען געשריען העברעאישע ווערטער, און זייער מאָדנע קליידונג האָט זיי צוגעגעבען עטוואס גע־שפּענסטערהאַפטעס. איין טייל איז געפאַלען אויף דער ערד איבער סוקעס און וואַרצלען, וואָרים די ערד איז געווען גליטשיג: די נאַסע צווייגען האָבען זיי געשמיסען אין פּנים אריין, און זיי זיינען אזוי גע־לעגען און געקייקעלט זיך אין קאַנוואולסיווע צוקונגען. עס האָט אויס־געזעהן, ווי עס קען זיי שוין גאָרנישט ניט העלפען. אַ בלוטיגע נאַכט האָט געשיינט אַנצוקומען, ערשט עס האָט זיך פּלוצלונג דערהערט אזוי ווי אַ ווילדע, שאַרפע שטימע: „פייער! דער וואַלד ברענט!" און עס האָט זיך גלייך צעטראָגען דאָס געשריי איבער דער גאַנצער קייט: „דער וואַלד ברענט! דער וואַלד ברענט!" די שטאַמען פון די טענענבוימער ביי דער צווייטער שטיינגרוב האָבען ווי פון זיך אַנגע־צונדען זיך מיט אַ דיקען, גלייכמעסיגען פלאַם. אין דער טיפעניש פון וואַלד איז רוהיג און בלענדענד ארויפגעשטיגען אַ ברייטער ליכט־קאַנוס. די לופט איז געווען דורכגעדרונגען מיט'ן פורפור פון די פלאַמען, עס האָבען געגלאַנצט די נאַסע בלעטער, עס האָט געגלאַנצט דער נאַסער מאָך. ביז טיף אויפ'ן גרונד פון די שטיין־גריבער האָט

געלויכטען דער בראנד. שלענגעלענדע פלאמען האבען בליציג זיך אפ־
געשפיגעלט אין די נאכט־שווארצע בלאטע־וואסערען. אויפשטייגענ־
דיג און אויפשטייגענדיג ווי פון אן אומערשעפליכען תהום האט זיך
אלץ פארמעהרט די קראפט פונ׳ם פייער. דאס פייכטע האלץ האט
געטרעשטשעט און געקנאקט, די פלאמען האבען זשעדנע געלעקט איין
בוים נאכ׳ן צווייטען, אנגעטריבען פון דעם פייפענדיגען שטורעם,
וועלכער האט זיך געטראגען פון די פעלדער. עס איז געווארען דרי־
קענד היים. צווישען די פלאמען האבען זיך באוויזען די חורבות פון
דער שוועדישער פעסטונג, גלייך ווי זיי וואלטען פון צווישען די וואל־
קענס ארויסגעטראטען. עס האט זיך געלאזט הערען געשריי נאך גע־
שריי, וועלכע דער וואלד האט קיינמאל ניט פארנומען, ניט פריי־
הער, ניט שפעטער. די פערד פון די לאנדסקנעכט האבען געהירזשעט
מיט אזעלכע קולות, וואס האבען פאר שטונדען־וויים אריינגעדרונגען
אין לאנד, און זיינען ווילד געלאפען בארג־ארונטער איבער קוסטעס
און פעלזען. איין יונגער רייטער, דער זוהן פון דעם נירענבערגער
שטאדט־שרייבער, איז געבליבען הענגען מיט זיינע לאנגע האר אויף
א צווייג, בעת דער משוגע׳נער פערד איז געלאפען ווייטער ארונטער.
הילפלאז, מיט אלץ שוואכער ווערענדע הילפסרופען, איז ער געהאנגען
ווי אמאל אבשלום, און ער האט געמוזט צוזעהן, ווי די פלאמען גנב׳ע־
נען זיך צו איהם און לעקען איהם דעם לעבעדיגען קערפער. צווישען
די אידען איז די מהומה אזוי גרויס געווען, אז פיעלע האבען זיך גע־
וואלטווארפען גלייך אין פייער. די וואגענס האבען זיך געקייקעלט
ארונטער גלייך נאך די פערד, וועלכע זיינען אין שרעק געלאפען, און
זיינען האלב צעשמעטערט געווארען. שמערצליכע קרעכצען האבען
זיך געהערט פון אלע עקען, און די ציגיינער האבען זיך באנוצט מיט
דער מהומה און האבען גע׳גנב׳עט אלעס, וואס איז זיי נאר אונטער׳ן
האנט געקומען. אין דער גרעסטער צעטומעלניש האט זיך זכריה נאך
באוויזען. ער האט זיך אוועקגעשטעלט פאר די פליהענדע, האט אויפ־
געהויבען די הענט, און איהם האט זיך איינגעגעבען אפצושטעלען דעם
געלאף. ער האט זיי דורכגעפיהרט אזוי זיכער דורך די פלאמען, גלייך
ווי די דאזיגע פלאמען וואלטען מיט גרויס דרך־ארץ אפגעטראטען
איהם דעם וועג, און אלע האבען איהם נאכגעפאלגט אזוי ווי לעמער דעם
הירט, און די פוהרמאנעס האבען רוהיג נאכגעפיהרט די וואגענס.

ביי מאיר קנעקער אין וואַגאָן אויפ'ן הויכן דיל איז געלעגען א נייגעבאָרענע באַשעפעניש. ערשיטערט פון די אלע שרעקענישען, האָט רחל געבאָרען דאָס קינד פאַר דער צייט. זי איז געלעגען באַ־וועגונגסלאָז אין ווינקעל אויף נאַקעטען שטרוי, און דער גרויסער טו־מעל פון דרויסען האָט צו איהר ווי דורך וועגט דערגרייכט ווי קולות פון א ווייטער וועלט. זי האָט קוים געוואוסט, ווי אזוי זי האָט דאָס גאָר געקענט אריבערטראָגען, און דאָך איז איהר איצטער געווען אזוי גוט! זי האָט געהערט ווי די ביידע אָקסען, וועלכע זיינען געווען איינ־געשפּאַנט אין וואַגען, האָבען גוטמוטיג געמוקעט; איהר האָט זיך אויס־געדוכט, אז זי איז ווידער ביי איהר אלטער מומען אין ראַט, אזוי ווי פאַר צוויי יאָהרען. א שוואכער ליכט־שיין, וועלכער איז וואָס אמאָל אליץ שטאַרקער געוואָרען, איז געפאַלען אין וואַגען אריין, וואו זי איז געלעגען, אבער אויך דאָס האָט פאַרמעהרט איהר פאַרגעניגען. עס האָט זיך איהר אויסגעדוכט, ווי איהר געליעבטער וואָלט ביי איהר גע־לעגער אויף דער וואַך געשטאַנען און געגלעט זי, און זי האָט געזעהן פאַר זיך שוועבען אַן אלטען געפּרעסטען לעדערנעם איינבונד פון א בוך, וועלכען זי האָט אָפט געזעהן אין זיין וואוינונג, און וועלכער האָט געהאַט אין זיך עטוואָס פרעמדעס און ליעבליכעס, עטוואָס מער־כענהאַפטעס. ער האָט זי אָפט געוואָלט באַקעהרען צו יעזוס קריס־טוס, אָבער וואָס איז איהר אָנגעגאַנגען יעזוס קריסטוס, און וואָס איז איהר אפילו אָנגעגאַנגען דער גאָט פון איהרע עלטערען אין איהר בי־טערער און ליידענשאַפטליכער ליעבע, וועלכע זי האָט אזוי שטאַרק דורכגעפיהלט! שטאָלץ האָט עס געזונגען און געקלונגען אין איהר פון אלטע ליעדער מיט א זיסען, הילכיגען ניגון, וואָרים דער אָוועגט פון מאַי קומט און ער הויכט צאַרט ארום די בליהונגען און די שטילע נאַכט איז פול מיט ליעבע!

טרייסלענדיג זיך איז דער וואַגען געפלויגען נאָך די איבעריגע אונטער דער פיהרונג פון זכריה נאָאַר ארונטער אין טאָל. אָהן ווער־טער האָט מאיר נאָטאַן זיך געקניט פאַר דעם נייגעבאָרענעם און איהם האָט ניט געאַהרט דאָס דורכדרינגענדיגע קוויטשען פון דעם וואָרעם. ער איז געווען אינגאַנצען אויפגעקאַרטשעט, דערזעלבער נאָטאַן, און ער האָט אויסגעזעהן ניט מעהר ווי א הויפען קליידער. ער האָט געמאַכט די פויסטען ווי אויף צו שלאָגען זיך, און פון צייט צו צייט האָט ער

אויפגעציטערט מיט'ן גאַנצן קערפּער. דאָס באַשעפעניש, וואָס האָט זיך געדרעהט ביי זיינע פיס, איז געווען אַ אינגעל. ווייטער האָט ער גאָרנישט געהאט וואָס צו טראַכטן. אין זיין האַרצן איז געווען אַ לאָך, און אַרום איהם איז געווען קאַלט און פינסטער. אַנטקעגען איהם איז געזעסען זיין ווייב. זי האָט געהאָלפען ביי דער געבורט. קיין זאַך האָט ניט געקענט ריהרען זי. עס האָט אויסגעזעהן, ווי קיין זאַך אין דער וועלט קען זי שוין מעהר ניט איבעראַשען, ניט רייכקייט און ניט די טייערסטע זאַכען, ניט שמערצען און ניט די ענדערונגען פון דעם בלינדען שיקזאַל.

די פּויערים זיינען געשטאַנען אויף די פעלדער און האָבען אַרויפגעקוקט צו דער ברענענדיגער הויכקייט און צו דעם גליהענדיגען הימעל. מיט מורא האָבען זיי צוריקגעווייכט פון די אידען, וועלכע האָבען אָנגעהויבען לאַנגזאַם אָנצוקומען. פון אַלע זייטען זיינען געקומען די צעשפּרייטע און האָבען זיך מיט פריידענס־אויסגעשרייען צונויפגעקליבען. אַ לאַגער איז אויפגעשטעלט געוואָרען פאַר דער נאַכט. די ציגיינער, אין וועמעס הילף מען האָט זיך איצט גענויטיגט, זיינען שפּורלאָז פאַרשוואונדען געוואָרען. זכריה נאַאַר איז אַ פאַרטראַכטער געשטאַנען ביי אַ קוסט און מיט אַ פינסטערען שמייכעל געקוקט אויף זיין אַרבייט: דער ברענענדיגער וואַלד.

נאָך ביינאַכט איז געקומען צו געהן אַ גרויסע מחנה פּויערים, באַוואָפענט מיט קאָסעס, העק און דובינעס, און נאָר מיט גרויס מיה און מיט אַ סך מתנות פון גאָלד און זילבער האָט מען ביי זיי געקענט פּועל'ן, אַז זיי זאָלען אוועק צוריק בשלום פון וואַנען זיי זיינען געקומען. ווייטער איז די נאַכט אָפּגעגאַנגען רוהיג, אָבער אויף מאָרגען מיטאָגצייט האָט מען געדאַרפט זיך איילען אין וועג אַריין, אום צו אַנטלויפען פון דער שנאה פון די נירענבערגער און געהן ווייטער, זוכען שוץ ביים מאַרקגראַף פון אַנאַלצבאַך. דער פאַרמיטאַג האָט געדאַרפט אָפּגעגעבען ווערען אויף צו באַגראָבען די טויטע. וואָלף באַטש'עס קינד און שמואל ערמרייטער'ס ווייב האָט מען אין איילעניש געלאָזען ליעגען אין וואַלד און זייערע טויטע קערפּערס זיינען פאַרברענט געוואָרען. אליעזר'ס פאַמיליע איז די גאַנצע נאַכט געבליבען וואַכעדיג, געזעסען ביים טויטען קערפּער פון דעם זקן, און די ווייבער האָבען גענעהט די תכריכים. אויך אין די אַנדערע וואָגענס, וואו עס זיינען

געווען געשטאָרבענע, איז דאָס פייער געבליבן ברענען, און די אבלים האָבן געוויינט מיט ביטערע טרערן. אָפט האָט דאָס געשריי פון די חיות אָראָפּגעקלונגען פון דער הויכקייט פון וואלד, וואו דאָס פייער האָט זיך באַרוהיגט; איבער די רואינען איז אַ שווערער רויך געלעגען, און די נאָך טליהענדיגע שטאָמען פון די בוימער האָבן הערליך געלויכטען אין דעם ברייטען פלאַך־לאַנד.

דער פריהמאָרגען איז געקומען מיט אַ געדיכטען, באַוועגונגס־לאָזען נעבעל. די קברים זיינען שנעל אויסגעגראָבען געוואָרען, וואָרים דאָס ווערט ביי אידען געטאָן מיט חשק, ווייל זיי האַלטען פאַר אַ גרויסע מצוה אַלץ וואָס דאַרף געטאָן ווערען פאַר אַ טויטען. די ווייבער האָבן געמוזט בלייבען אין דערהיים, זיי האָבן ניט געטאָרט געהן צו די לויות, אחוץ די נאָהענטסטע קרובות, און אויך יענע טאָרען פאַר דער צייט ניט דערנעהענטערען זיך צו אַ מאַן, ווייל עס הייסט, אַז דער מלאך־המות טאַנצט מיט'ן בלויזען שווערד אַרום די ווייבער. איידער דער קערפּער ווערט אַריינגעלעגט אין דער מטה, גיסט מען איהם אָפּ דריי מאָל מיט וואַסער, און אַן אַלטער כראָניקער שרייבט, אַז אַט דאָס באַטייט שוין עפּעס אַנדערש, דאָס הייסט מטהר זיין, אַן אויסערליכע רייניגונג. דערביי האָבן פייערליך געקלונגען די ווערטער פון דעם נביא: „איך וועל אויף אייך שפּריצען ריין וואַסער, אַז איהר זאָלט ריין ווערען פון אייערע אומרייניגקייטען, און פון אַלע אייערע געצען וועל איך אייך רייניגען“. און נאָך דער טהרה נעמט אָן דער חזן דעם בר־מינן ביים גראָבען פינגער פון פוס און זאָגט איהם „אָפּ־חבר“ אין נאָמען פון דער גאַנצער געמיינדע. דאַן טוט מען אָן דעם בר־מינן די תכריכים און מען דעקט איהם איין אין טלית פון קאָפּ ביז די פיס און מען לעגט איהם אַריין אין אָרון. די ציצית, וועלכע מען מוז אָפּריהער איבערזעהן צי זיי זיינען כשר, זעהען זיך אַ שטיק אַרויס פון אָרון, און ווייל די אידען האַלטען די ערד פאַר אומריין, אחוץ ארץ־ישראל ערד, באַדעקען זיי דערפאַר די אויגען פון דעם טויטען מיט אַ ווייסער ערד, וועלכע קומט הייסט עס פון דעם הייליגען לאַנד, און אויף די ערד לעגען זיי אַרויף צעבראָכענע שערבלעך פון טעפּ. און דאַן ווערט דער אָרון געטראָגען צום קבר, און עס איז אַ מנהג אַראָפּצושטע־לען דעם אָרון דריי מאָל אויפ'ן וועג. און איטליכער פריינד שיט אַריין דריי לאָפּעטעס ערד אין קבר, און דער נאָהענטסטער בלוטפאַרוואַנדטער

רייסט קריעה. דער קברן נעמט דערביי א מעסער פארקערט אין האנט און מאכט אויבען א שניט אין בגד פון דעם אבל, און דערנאך ענדיגט מען שוין דעם ריס מיט די הענט.

באלד זיינען די באערדיגונגען געווען צו ענדע. די זון האט דורכגעריסען די וואלקענס און באלויכטען אלעם וואס אויף דער ערד. לאנגזאם זיינען די אבלים געגאנגען צוריק און זיי האבען דריי מאל גע־וואשען זייערע הענט, ווייל זיי האבען זיך מטמא געווען מיט'ן מת. און אנדערע האבען אויסגעריסען דריי מאל גראז און דאס געווארפען אהינטער.

די צוריקקערענדיגע זיינען אויפגענומען געווארען מיט דער נייס, אז מאיר נאטאן דער קנעקער איז איינגאנצען אראפ פון זינען. דער איינדרוק פון דער דאזיגער ידיעה איז ניט געווען טיף, בפרט נאך אז זכריה נאאר האט פאר'ן ריהרען זיך אין וועג אריין מיט ווערטער פול מיט איינדרינגליכער קראפט אויפגעבלאזען דעם מוט און דעם בטחון, אזוי ווי דער שטורעם בלאזט אויף א זעגעל וואס לאזט זיך אפ. זיי האבען ווידער פארגעסען נויט און מאטערנישען און האבען זיך איי־גאנצען אפגעגעבען צום גלויבען אין דער גרויסער צוקונפט, אין דער מאכט און קראפט פון אל־דאס לאנג־געהאפטע, לאנג־געגארטע. אין אזא צושטאנד פון בטחון האט יעטווידע הערבסט־בלום, וואס האט בלאס און אומעטיג ארויסגעקוקט פון די פעלדער, געווירקט ווי א סימן פון פרייד, יעטווידער פריהעגדיגער זונען־שטראל האט געהאט אין זיך עטוואס בארוישענדעס, לעבענסווירדיגעס און צוצי־הענדעס. איין מענש דעם צווייטען האט געמאכט צו פיהלען גוט אז פרעהליך; עס איז א שטומער צונויפרעדען זיך צווישען זיי, א זיך־באשטארקערונג אהן ווערטער. עס איז ,אזוי ווי דאס אומגליק וואלט זיי איצט הייליג געמאכט צום דיענסט פאר רעכט, צום דיענסט פאר גליק, און ווען איינער באמערקט אין דער נאכט א פאלענדיגען מעטעאר איז דאס איהם א גאראנטיע פאר גליק אויף טעג, אויף וואכען. עס טרעפען פעריאדען אין דער מענשליכער געשיכטע, ועלכע פארמאגען עטוואס פון דער דערשרעקענדער עמפפינדליכקייט פון יונגע און פיי־ערדיגע פערד, און וואס א זעלטענער פריהמארגען־טרוים באגייסטערט זיי צו גרויסע מעשים. ווארים אין זיך גופא איז ניטא קיין פריידען

און קיין דערלייזונגען אין דעם דאָזיגען וואונדערליכען לאַבירינט פון שיקזאַלען אין וועלכען מיר לעבען.

מיט לייכטע הערצער האָבען זיך געצויגען די אידען אין שיין פון דער הערבסט־זון ארונטער צום טאָל פון רעדניץ. דריי וואָגענס — עובדיה־ענזעל'ס, הוצעל־דודל'ס, שמעון פרענקעל'ס — זיינען שוין פריהער אַפּגעגאַנגען און זיי האָבען אזוי ווי געבילדעט דעם אוואַנ־גאַרד. זיי זיינען שוין מעהר ניט געפאָהרען אזוי פּאַמעלער ווי מיט א טאָג פריהער. די ווייסע דעקעס פון די וואָגענס האָבען פריינדליך גע־לויכטען אין דער לאַנדשאַפט, דער וואַלד איז געשטאַנען אין זיין מאַ־טער גרינקייט ווי א נידעריגע וואַנט ביים האָריזאָנט, דער הימעל איז געוועזען קלאָר און ריין און באַגאָסען מיט ליכט, און די ליכטיגקייט האָט פארשוועכדעריש געשטראָמט איבער די פעלדער. אויף יענער זייט, ווייט אויף יענער זייט איז געלעגען די אַלטע קאַדאַצבורג, און אויף דער אנדער זייט, נאָך ווייטער, קוים צו דערקענען אַלס צאַרטער סילועט, דער קייזער־שלאָס פון נירענבערג.

דער הויפּט־צוג האָט פּלוצלונג דערזעהן, ווי זיין אוואַנגאַרד האָט זיך אָפּגעשטעלט. מאיר למדן האָט געהאַלטען די האַנט איבער די אוי־גען און געזאָגט, אז ער זעהט עפּעס א צאָהל פרעמדע וואָגענס, וועלכע זיינען ארויסגעפאָהרען פון א וואַלד, וואָס האָט זיי ביז איצט פאַר־שטעלט. איצט זיינען פיעלע ארויסגעקראָכען אויף די קעלניעס און האָבען אויפמערקזאַם ארויסגעקוקט. די מייסטע האָט דאָס האַרץ געקלאַפּט, ווייל זיי האָבען מורא געהאַט פאַר א נייעם איבער־פאַל. דער יונגער וואַגנזייל, וועלכער האָט געהאַט אויסגעצייכענטע אויגען, האָט געזאָגט, אז דאָס זיינען לייט, וועלכע טראָגען מאָדנע קליידער, ווי פון א פרעמדען לאַנד, אָבער ער גלויבט, אז דאָס זיינען אידען. דערנאָך האָט ער געזאָגט, אז עובדיה־ענזעל איז צוגעגאַנגען צו די פאָדערשטע פון דעם אומבאַקאַנטען קאַראַוואַן. דאַן האָבען אַלע געזעהן, ווי זיי האָבען זיך געטראָפען און ווי זיי האָבען א קורצע צייט דורכגעשמועסט זיך. און דאַן האָבען זיי געזעהן, ווי עובדיה־ענזעל האָט אויסגעשפּרייט די הענט ווי איינער וואָס טרינקט זיך און איז באַלד אנידערגעפאַלען ווי א שטעקען. און דאַן זיינען צוויי צוגעלאָפען און האָבען אויך געערדט. און עס האָט אויסגעזעהן, ווי זיי ברעכען אויס אין א געוויין און האַלטען זיך אזוי ווי פאַררוקטע. צירעלע איז גע־

שטאַנען און האָט אַלץ געקוקט אין דער ווייטקייט אריין. דאָרט וואו די דאָזיגע סצענעס האָבען זיך אָפּגעשפּיעלט, און פּלוצלונג האָט זי ארויסגעלאָזען אַ מאָרך־ערשיטערענדען געשריי, פּונקט ווי זי וואָלט פון דער לופט דערשמעקט וואָס עס איז געשעהן, און זי איז ארונטער־געפאַלען פונ'ם וואָגען. די פאַדערשטע וואָגענס האָבען זיך אומגע־קערט, און אין א קורצע צייט האָט זיך אויסגעגאָסען אַ פאַראַליזי־רענדע, טויטענדע תוכחה פון ווילדע יסורים אויף די נאַר־וואָס וואָנ־דערלוסטיגע מענשען.

שבתי־צבי איז אריבערגעגאַנגען צום איסלאַם.

דער נביא, וועלכער האָט אויפגערודערט זיין צייט אזוי ווי א זעלטענע הימלישע ערשיינונג, האָט ביי זיין דור און ביי דער וועלט, וואָס איז געקומען נאָך איהם, איבערגעלאָזען פון זיך נאָר א טונקעל בילד פון געהיימניספולעם און רעטזעלהאפטעס. אויב ניט זיין אויסערגע־וועהנליכע שעהנקייט האָט פאַר'שכור'ט געמאכט די וועלט, איז עס אָבער געווען דער צויבער פון זיין גייסט, די גרויסקייט פון זיין נשמה, אָדער זיין וואָרט וואָס פלעגט הינרייסען מענשען. אפשר איז קיין זאך פון די דאָזיגע ניט געווען? עס זיינען דאָ מיינונגען פון יענער צייט, וועלכע האַלטען איהם פאַר א טייוועל, אָדער פאַר א שווינדלער, אָדער פאַר א בעל־תאוה, אָדער פאַר א באַנאַלען שאַרלאַטאַן. אָבער ווער קען וויסען די ספּרוזשינע וואָס האָט באַוועגט זיינע האַנדלונגען? אָפּט איז די געשיכטע ווי א דומע פרויענצימער, און זי לאָזט זיך פאַרפּיה־רען פון פאַבעל און רוהם, און דאָס איז גוט, וואָרים ווי זאָל דער אָרי־מער נאָכגעבאָרענער פאַרטראָגען די גאַנצע דריקענדע וואָרהייט, וועל־כע קען איהם אַנדערש ניט איינהאַלטען? דער פונדאַמענט, אויף וואָס אַלצדינג האַלט זיך, איז דער וואָוילטעטיגער ליגען. ווען אין פוילען קומט אויף דער וועלט א פּראָש־מענש און דער טערק מאכט פון דעם א גאָט־מענש, איז דאָס ניט ווייניגער וויכטיג ווי די וואָהרהאַפטיגע מיסיאָן פון א דערלייזער.

דער פּרעמדער צוג, וועלכער האָט די פירטער אידען אזוי פּלוצלונג אָפּגעשטעלט דעם וועג, איז געווען א קליינער טייל פון די וויענער אי־דען, וועלכע זיינען ארום דער צייט ארויסגעטריבען געוואָרען פון לאַנד דורך קייזער לעאָפּאָלד. די פאַרצווייפלונג פון די אידען איז געווען גרויס און קאַן ניט באַשרייבען ווערען מיט די געוועהנליכע ווערטער.

עס איז געווען אזוי ווי עס זאָל פּלוצלונג אוועקשטארבען א האָפ־נונגספולער זוהן, אויף וועמען מען האָט אַלע האָפנונגען ארויפגע־לעגט, פון וועמען מען האָט אַלעם ערווארט, און ער איז אוועק. און דאָס איז נאָך ערגער געווען. עס איז געווען מעהר ווי דער טויט, שרעקליכער ווי דער טויט, עטוואס, וואס די גאנצע אומ'ממשות'דיג־קייט פון לעבען האָט געוויזען אויף א העלען בילד. די אידען זיינען א שטארק און איינגעשפּארט פאלק, אבער זיי זיינען נאר דאן גרויס, ווען עס געלינגט זיי אביסעל, און זיי זיינען ניט לאנג גרויס, ווארים אין דעם ערשטווינען ברעכען זיי לייכט איבער זייער אייגענע גרויסקייט. אויך שבתי־צבי איז געווען א איד, פיליכט דאָס קלאָרסטע בילד פון דעם אידען, א שטיק אידען־שיקזאל: מאכט אָדער שקלאַפעריי.

א סך זיינען אוועק צוריק קיין פירט. אייניגע פאמיליעס פון די עסטרייכישע פארטריבענע, וועלכע האָבען געליטען גרויס נויט און האָ־בען הינטער זיך געהאט שרעקליכע צרות, האָבען זיך באזעצט צוזאמען מיט אייניגע יונגע לייט פון פירט אין דעם שטילען טאָל. מיט זיי איז געבליבען מעלזועלע, די ווייב פון דעם משוגע'נעם מאיר נאָטאַן, מיט איהר טאָכטער און איהר אייניקעל, וועלכער איז געוואָרען דער שטאַמ־פאָטער פון יענעם מערקווירדיגען מענשען, וועגען וועלכען עס רעדט זיך אויף די פאָלגענדע זייטען פון דעם בוך. מעלזועלע איז צו מיד געוואָרען, אום צוריקצוקערען זיך אין דער שטיפמוטערליכער היימאָט און צו לעבען אין שכנות מיט די קריסטען, און דער אָרט, וואו זי האָט געליטען, זאָל איהר כסדר דערמאָנען אָן איהרע בערג מיט צרות. זי האָט פארקויפט איהר הויז, און דאָרט אויף יענער זייט האָט זי אויסגעבויט א ניי הויז. זי האָט שוין מעהר ניט געוואָלט פונ'ם לע־בען; זי איז אויך ניט געווען די פרוי, וואָס זאָל מאכען א גרויס ווע־זען פונ'ם לעבען. זי האָט קנעכטיש געליטען און שטיל געליטען. זי איז געבליבען ביים פארשטאַנד, אָבער איהר פארשטאַנד האָט געהאט אין זיך עטוואס טונקעלס, ביטערס און מוסר־השכל'דיגס.

יענער אָרט, וועלכער איז אויפגעשטעלט געוואָרען מיט דער ער־לויבעניש פון דעם פריינדליכען פּריץ פון אַנאַלצבאַך, האָט צום ערש־טען געהייסען ציונ'סדאָרף, אבער שפּעטער האָבען דאָס די איינגע־וואנדערטע קריסטען איבערגעביטען אויף צירענדאָרף. דער אָרט האָט מצליח געווען, די פעלדער ארום איהם זיינען געווען פרוכטבאר אין

פול מיט מזל־ברכה און זיי זיינען תמיד באריים געווען. צוריקצוגע־
בען די אנפארטרויטע זריעה צעהן מאל אזוי פיעל. שעהן איז דאס
לאנד און פול מיט אוממיטעלבארער פאעזיע פאר דעם. וואס איז דארט
געבארען!

זכריה נאאר און צירעלע זיינען אויף אייביג פארשוואונדען גע־
ווארען. זייער לעבען האט זיך פארלארען אין א קייט פון לעגענדעס.
און שליסליך זיינען אויך זייערע מעשים געווארען לעגענדאריש. איין
דור נאכ'ן צווייטען איז געקומען און איז אוועק. און א נייע צייט
איז געקומען. און דאס קומענדיגע איז געווען תמיד גרעסער. פרייער
און פאלקאמענער ווי דאס פארגאנגענע. און דער איד. וועלכער איז
פון אנפאנג געווען א קנעכט. גרייט צו קושען די טריט פון דעם שלעכט־
געשטימטען פריץ, האט זיינע אויגען געעפענט און דערזעהן די שוואכ־
קייטען און אויסגעפונען די סודות פון דעם פריץ. ער האט זיך באלד
אנגעכאפט מיט זיינע הענט אן דער מאשינעריע פון די פעלקער און
זייערע געריכטען און זייערע קריעגען. און אפט האט ער אומגעזעהן
אויפגעטאן ווארהאפטיג קייזערליכע זאכען. אין דער צייט וואס די
מאנארכען זיינען געשלאפען און די מיניסטארען זיינען שוואך געווען.
שבתי־צבי איז געווארען א מוסולמאנער. און אנדערע זאגען. אז לפנים.
איז דער איד געווארען א קולטור־מענש. און אנדערע זאגען. אויך לפנים.
אנדערע זאגען. אז אין איהם זיצט דער פארדארבער און דער פאר־
פיהרער. און ער פארשטעהט די ביהנע פון דער וועלט בעסער ווי
איהרע אויפבויער. דאס איז זיכער: אן אקטיאר אדער א פריינדלי־
כער מענש, פול מיט אינערליכער שעהנהייט און דאך העסליך, א בעל־
תאוה'ניק און אן אסקעט, א שארלאטאן אדער א שווינדלער, א פאנא־
טיקער אדער א שרעקעדיגער שקלאף — דאס אלעס איז דער איד.
האט דאס די צייט איהם אזוי געמאכט, די געשיכטע, די יסורים אדער
דער ערפאלג? גאט אליין ווייסט דאס. פאר די אויגען וויקעלט זיך
פאנאנדער א גרויס בילד אהן א שיעור. ווארים דאס וועזען פון א
פאלק איז ווי דאס וועזען פון אן איינצעלנעם מענשען: זיין כאראק־
טער איז זיין שיקזאל.

די אידען פון צירענדארף

ערשטער קאַפּיטעל.

איז דעם יאָהר 1885 האָט עטליכע טעג נאָכ'ן יום־טוב פון „מאַריע'ס הימעל־אויפשטייגונג" אָנגעהויבען צו רעגענען; אין דעם פליין פון רעדניץ און פּעגניץ און עס האָט אזוי אָהן אויפהער גערעגענט ביז איבער מיטען־אויגוסט. די זריעות פון די פעלדער זיינען אינגאַנ־צען צו גרונד געגאַנגען, און צום סוף אויגוסט איז דאָס גאַנצע לאַנד, וואָס איז איינגעשלאָסען אין דעם רינג פון די דערפער פּאַפּענרייט, קאַלקרייט, בוך, אַלטענבערג, קאַדאָלצבורג, צירענדאָרף, באַך און אונ־טערפאַרענבאַך, געוואָרען איין אָזערע. די פאַרפלייצונג האָט דער־גרייכט אפילו נאָך ווייטער, ביז אין דעם טאָל פון צען, און אויך קיין צפון אין דער ערלאַנגער און באַיעסדאָרפער געגענד. מיט גרוי־גע־לען קאָליר און מיט א גאַרגלעריי האָט דאָס וואסער געשטורעמט די אייזענבאַהן־דאַמבע אין פירט, ווי דאָס וואָלט אין כעס געווען, וואָס עס קען אזוי הויך ניט דערלאַנגען. דער פראָהנמילערס־שטעג איז אַוועקגעריסען געוואָרען, אפילו די שטאַרקערע בריק, וועלכע פיהרט קיין ווײלער־דאַמבאַך; די באָד־אַנשטאַלט איז אינגאַנצען חרוב גע־וואָרען; טעג־לאַנג האָט מען געזעהן די ברעטער און באַלקענס און די קליינע שינדעל־דעכער פון די הייזלעך טראָגענדיג זיך מיט'ן שטראָם. אויף דער פישער־גאַס און אויף דער פּעגניץ־גאַס און אויפ'ן שיס־פּלאַץ און אין אלע קליינע ווינקעלעך האָט דאָס וואסער געלעקט די הייזער, אָנגעפילט די קעלערס און בייז געשטורעמט די שוועלען פון אַנדערע קליינע קרעמלעך אָדער פלייש־געשעפטען. אָדער די נידעריגע געזימסען פון די גאָלדקלאפּער־וואוינונגען, וואו די האמערס פלעגען אימער קלאַפּען לוסטיג און מיט אַנציהענדער טאַקטמעסיגקייט. ווען די ווייבער פלעגען אין דער פריה וועלען געהן אין גרינעם מאַרק אריין,

פלעגען זיי מוזען פאהרען אין שיפלעך כמעט ביז צו דעם שטאדט־וועג, און דערביי פלעגען זיי א סך צרות אויסשטעהן.

ווי א גרויסער, בערגיגער און געהיימניספולער אינזעל האט אויסגעזעהן דער פעסטונגס־וואלד מיט זיין פיערעקיגען טורעם אינ׳ם פארפלייצטען לאנד. ווען מען האט פון דארטען אראפגעקוקט צו צירענדארף, האט דאס אויסגעזעהן ווי דער אקעאן אליין. נאר א פאר פאפעל־בוימער, אדער אויבס־בוימער, אדער ווייט־ווייט אין דער קווער אנגעלעגטע האפען־שטאנגען, אדער דער הויכער שטאנג, אויף וועלכען ביי פעסטונגען איז דער אפגעפארבטער אדלער באפעסטיגט, האבען ארויסגעשפארט פון וואסער, וואס איז ווי א מאטער שפיגעל געלעגען געל־שימערענדיג, אהן א באזונדערע באוועגונג. דאס דארף גופא איז צום גרעסטען טייל געבליבען געשווינט, ווייל עס איז געלעגען עטוואס העכער. קיין רויך איז ניט געגאנגען פון די קוימענס פון דער ציגעלניע, וואס ביים אריינגאנג אין דער הויפט־גאס. די אלע רויטע דעכער האבען אויסגעזעהן ווי אונטערטעניג אין דער העלער גרויקייט פונ׳ם הימעל, און די ראבען, וועלכע האבען זיך געצויגען הויך אין דער לופט קלאפענדיג מיט די פליגלען אומרוהיגער ווי אימער, האבען געהאט עטוואס שמערצליכעס, אפשר אפילו פארצווייפעלטעס אין זייער פלוצלונגען הילכיגען שרייען.

ביי אזעלכע נאסע צייטען איז שלעכט געגאנגען די שענקארעס פון דארף, איבערהויפט צווייען: זיריך שפערלינג, דער באלעבאס פון „סט. זעבאלד“, און מארטין אמברון, וועלכער האט געהאלטען דעם „גלעזערנעם פאלאץ“. אויך דער טורן־פעסט איז אפגעלעגט געווארען אויף דעם אנדער זומער, און דער פירטער קירכען־יום־טוב איז שוין ביי דער טיר געשטאנען: נו, וועט דאך אלץ איינס דאס גאנצע געלט ווידער אין שטאדט אוועק. ווען דער שענקער פון דעם „גלעזערנעם פאלאץ“ האט שוין מעהר קיין אויסוועג ניט געזעהן, האט ער געשיקט אנזאגען צו אלע אידען ארום, אז פון איצטער אן וועט ער שוין האבען אויך כשר פלייש, און אז דער שוחט וועט אפהיטען אלע נויטיגע דינים. אויך דער פויער האט שווער געליטען פון דער פארפלייצונג, און דער וואס האט ביז אהער געהאט עטליכע טאלער אין זיין בייטעל, האט זיך שוין איצט אריינגערוקט איינגעבויגען און פאר׳חושב׳ט אין שענק, אום אויסצוגיסען זיין ביטער הארץ פאר די טרינק־

ברידער. צווישן די דערפער אַלטענבערג און צירענדאָרף, וועלכע זיינען געלעגן נאָהענט איינע פון די אַנדערע, איז אַנגעגאַנגען דער פּאַרקער דורך שיפלעך. דאָס איז געווען איינמאָל אין אַ דאָנערשטאָג. די וואָלקנס זיינען געהאַנגען נידעריג און זיי זיינען געווען צעפּאַטעלט און פול מיט רעגן, זיינען צוויי שיפלעך אָפּגעפאָהרן אומגעפעהר אין איין צייט, איינס פון צירענדאָרף און דאָס אַנדערע פון אַלטענבערג און זיי האָבן זיך באַמערקט איינס דאָס אַנדערע פון דערווייטענס, נאָך איידער יעדעס איז אָפּגעגאַנגען אַ הונדערט מעטער. דער ווינט האָט געגלעט דאָס וואַסער און אויפגעהויבן קורצע, קלאַנגלאָזע וועלן, אַזוי אַז אַ צאַפּלדיג לעבן האָט באַריהרט די פאַרגלייווערטע אויבערפלאַך פון׳ם וואַסער. ניט ווייט איינער פון׳ם אַנדערן האָבן זיך פון וואַסער ארויסגעהויבן די שאָסיי־בוימער, און די דינע צווייגן זיינען ווי טרויערענדיג ארונטערגעהאַנגען, און דאָס וואַסער האָט זיי געשווענקט. די בוימער האָבן געוויזן דעם וועג, און די שיפלעך האָבן זיך ראַש גענעהענט איינס צום אַנדערן; אָבער דאָס שיפעל וואָס איז פון צירענדאָרף געגאַנגען און אין וועלכן עס זיינען געזעסן זיריך שפּערלינג, זיינע צוויי משרתים, דער מילכמאַן פון אַלטענבערג, דער קצב פריהוואַלד פון פירט און אַ גאַנץ פרעמדער פיין אויסקוקענדער יונגערמאַן, איז געגאַנגען פיעל שנעלער ווי דאָס אַנדערע שיפעל. זיי זיינען אויך צעהן מריט נאָהענט צוגעקומען איינס צום אַנדערן, און זיריך שפּערלינג האָט אויסגעשריען, אַז מען זאָל זיך היטען, אָבער אין זיין קול איז געווען עטוואָס פיינדליכעס, און עס האָט אויסגעזעהן, ווי ער וואָלט געזוכט איבערצוקוליען דאָס קלענערע שיפעל. די געסטראַשעטע האָבן מיט שרעק גענומען אויסווייכן, אָבער זיריך שפּערלינג, וועלכער האָט באַנוצט פאַר אַ שטייער אַן אַלטע קויהלען־לאָפּעטע, האָט נעלאָזען געהן דעם שפּיץ פון זיין שיפעל צו דער ברייטער זייט פון דעם אַנדערן שיפעל, און דאָס לעצטע איז צוליב דעם שטאַרק אריינגעפאָהרען אין אַ בוים. גלייך האָט זיך דערהערט אַ גוואַלדיגער געשריי פון פינף אָדער זעקס העלזער, און איין יונגער מענש פון אַ יאָהר זיבעצעהן איז אריינגעפאַלען אין וואַסער. „לאָזט דער אידישער באַנדע זיך דערטרינקען!“ האָט זיריך שפּערלינג געבורטשעט, און די צוויי משרתים און דער הער פריהוואַלד האָבן גענומען לאַכען, האַסטיג אָפּפאָהרענדיג פון דעם פּלאַץ. אפילו

דער שוואַרץ־בערדיגער יונגערמאַן האָט אויסגעשטעלט די ציינער ווי צו שמייכלען, קענטיג נאָר זיינע מיטרייזענדע געפעלען צו זיין. דאַן האָט ער קנייטשענדיג דעם שטערן אריינגעוואָרפען אין וואַסער דאָס עקעל פון דעם ציגאַרעט, און האָט מיט אָנגעשטרענגטע בליקען גע־נומען קוקען צום פּלאַץ פון אומגליק. עפּעס פינסטערס און בייז האָט געפינקעלט אין זיינע אויגען, דאָך איז עס קוים קלאָר גע־ווען, אַנטקעגען וועמען אַזעלכע געפיהלען ווערען געווענדעט. זיכער שפּערלינג׳ס שיפעל איז אוועקגעפּאָהרען ווייטער אָהן שום רחמנות, און זיי האָבען איבערגעלאָזען פאַר די אידען ארויסצושלעפען די פאַר־אומגליקטע פון וואַסער.

עס איז דאָרטען געווען א גרויסער טומעל. דער שטאַרקער ווינט און דער לייכטער שטראָם האָבען געטריבען דאָס לייכטע שיפעל, און די קעפּ זיינען אַזוי צעטומעלט געווען, אז איין רודערער האָט גע־פיהרט דאָס שיפעל אהין און דער אנדערער אהער. שווימען האָט קיי־נער ניט געקאָנט. וואַסער איז פאַר זיי געווען א זיכערער טויט, און ווען עלקאַן גייער האָט אין הוילער אַנגסט פאַר זיין זוהן דאָך פון זיך אראָפּגעוואָרפען זיין ראָק, אום צו שפּרינגען אין וואַסער, האָבען איהם זעקס אַרימס צוריקגעהאַלטען, און דערביי האָט זיך שיער דאָס שיפעל ניט איבערגעקערט. פּלוצלונג האָט בערמאַן שראַט ארויסגע־לאָזען א פריידענס־געשריי. אַגאַטאַן איז ארויסגעקומען פון וואַסער, האָט א כאַפּ געטאָן דעם ווייט אריבערהענגענדען צווייג פון א באַרענ־בוים, און מיט א קראַפט, וואָס איז ווערט געווען צו באַוואונדערען, האָט ער אויך מיט דער אנדער האַנט זיך אָנגעכאַפּט אָן דעם צווייג. דאַן איז ער שנעל ארויס פון וואַסער און מיט דער פלינקייט פון א מאַלפּע האָט ער ארויפגעקלעטערט אויפ׳ן בוים צווישען די געדיכטע צווייגען. ווען ער איז שוין געזעסען אויבען, האָט ער ארויסגעשטעקט זיין קאָפּ ווי פון א קאָרב און האָט בייז ארונטערגעקוקט אויפ׳ן שיפעל.

— קום ארונטער; אַגאַטאַן, קום ארונטער! — האָט עלקאַן גייער גערופען מיט דער ניט־זיכערער צערטליכקייט פון איינעם. וואָס ער פיהלט זיין שולד.

— איך וויל ניט! — האָט זיך דערהערט א קורצער ענטפער.

— אָבער, אגא, קום ארונטער! — האָט עלקאַן דערשראָקען זיך געבעטען.

— איך וויל אָבער ניט! איך וויל ניט מעהר זיין אין אייער שיפעל.

— אָבער, אַגאַ, דיינע קליידער זיינען נאַס, און דו וועסט נאָך געפעהרליך קראַנק ווערען.

— גוט, וועל איך געפעהרליך קראַנק ווערען.

— ליבער יונג, אַנו, שפּרינג אַרונטער! — האָט איזידאָר ראַזענוי אַ רוף געטאָן אַנטשלאָסען און באַפעהלענד.

— איך וויל אייך עפּעס זאָגען, — האָט אַגאַטאָן געענטפערט זעהר ערנסט. — איך וועל וואַרטען ביז זיריך שפּערלינג וועט צוריק קומען, אפילו עס זאָל נאַכט ווערען, אפילו עס זאָל טאָג ווערען. איך וויל איהם זאָגען, אַז ער איז אַ הונט, איך וויל איהם זאָגען, אַז דאָס וועט איהם טייער קאָסטען. איהר, איהר לאָזט דאָך אַלץ אייערם אי־בערגעהן. זיי מעגען אייך אפילו די אויערען אָפּרייסען, קושט איהר זיי נאָך די האַנט. בלויז אינדערהיים קענט איהר זידלען און שימפּפען.

— אָבער, אַגאַ, קום אַרונטער! — האָט זיך עלקאַן גייער געבעט־טען, — דו קאָנסט דאָך ניט דאָרטען אויבען ביז נאַכט בלייבען זיצען, חס ושלום, גאָט באַהיט!

— יאָ, איך בלייב זיצען, — האָט זיך אַגאַטאָן איינגעשפּאַרט און זיינע אויגען האָבען געפינקעלט.

— אַזאַ משוגעת. — האָט איזידאָר ראַזענוי אַנטריסטעט אויס־גערופען, — און ער האָט אַ כאַפּ געטאָן זיין רודער און אָפּגעשטוי־סען דאָס שיפעל פון'ם בוים.

עלקאַן גייער האָט יאָמערענדיג אַ קלאַפּ געטאָן מיט די הענט און ער האָט געבעטען, מען זאָל פונדעסטוועגען זיך צוריקקערען און איינער זאָל אַרויפקריכען אויפ'ן בוים. אָבער די אַנדערע האָבען איהם אויסגעלאַכט:

— אַ חוצפּה פון דיין יונג! וואָרהאַפטיג אַ געמיינהייט! — האָט געזאָגט בערמאַן שראָט, — פאַרוואָס האָסטו ניט בעסער ער־צויגען דיין ילד? מיינער טוט אַזוינס ניט חלילה, איך וואָלט איהם אַ טויט געמאַכט!

דאָס שיפעל איז שנעל געפלויגען צום דאָרף־צו, און עלקאַן גייער האָט אומגעדולדיג געוואַרט, מען זאָל שוין אַרונטער, און ער אַליין זאָל קענען ווידער צוריקפאָהרען. ער איז געזעסען מיט'ן קאָפּ

אין די הענט און האָט פאַרטרוימט געקוקט צום האָריזאָנט, וואו אַ שטילע, טריבע רויטקייט האָט גענומען אַרומזוימען די וואָלקענס. וואָס דאָס האָט זיך אויך אָפּגעשפּיגעלט אין וואסער מיט אַ זעלטענעם ציטערענדען שיין. עס איז בכלל געוועזן עפּעס פאַרטרוימטעס אין זיין גאַנצען וועזען; אין זיין בליק איז געלעגען אַ בעטענדיגע הילפלאָזיגקייט; זיינע פריה גראָהע געוואָרענע האָר האָבען געקענט זיין עדות, אַז ער נעמט זיך אַלעס צום האַרצען, וואָס אַנדערע טראָגען עס ניט לאַנג. יאָ, ווען אַנדערע וואַרפען דאָס אוועק, איז עלקאַן גייער הויבט דאָס ערשט אויף, און ער האָט געוואוסט זיינע געשעפטען תמיד אָנצוכאַפּען פון דער שלימזל'דיגער זייט.

אַגאַטאַן האָט שרעקליך געפראָרען אויפ'ן בוים, אבער ער האָט ניט אַרויסגעוויזען קיין שום מינע, ווען ער האָט אפילו געשוידערט אין די נאַסע קליידער. ער האָט געמאַכט אַ פּנים, ווי ער וואָלט זיך אַליין באַהאַלטען פון זיינע אייגענע ליידען. אונטען האָט דאָס וואַסער געבולבעט; ווען מען הערט דאָס אַ לאַנגע צייט, דוכט זיך אויס, ווי דאָס פּלוידערט כסדר אין דעם זעלבען מידען ריטם, מיט העלע, צוריקקומענדע קלאַנגען.

אין דעם אויגענבליק האָט ער דערזעהן אַ זעלטענע ערשיינונג. פונ'ם וואסער האָט זיך אַרויסגעהויבען אַ קערפּער, וועלכער האָט זיינע אָרימס געשטרעקט אין דער לופטען, דאָס געזיכט כמעט אין בענקשאַפט ציהענדיג אַרויפצוצו. קלאַנגלאַז איז די געשטאַלט אויסגעוואַקסען, און די מוסקלען פון די אָרימס האָבען זיך אַנגעבלאָזען ווי אונטער אַ גוואַלדיגער אָנשטרענגונג. און דערביי האָט זיך באַוויזען אַ קליין מענשעלע, אַ שפּיציגעס, אַ פּיטשינקס, מיט אַן אונטערטעניגען שמייכל אויפ'ן פּנים, און כסדר געהאַלטען אין בויגען זיך און ברעכען זיך, און האָט דער גרויסער געשטאַלט דערלאַנגט די האַנט. אָבער ווי יענע האָט די האַנט גענומען, אזוי האָט זי גענומען זינקען אַלץ טיפער און טיפער אין וואסער, איז אָפּגעטראָטען פול מיט שרעק, זיך אַ שטרויכעל געטאַן און איז ניט געוואָרען אין דעם נעבעל, וועלכער איז געלעגען דאָרטען ווייט איבער'ן וואסער־שפּיגעל. אַגאַטאַן האָט געקוקט אהינצו מיט אַן אויסגעשטרעקטען האלז און האָט טיף אָפּגעאָטעמט ערשט דענסטמאָל, ווען ער האָט שוין מעהר ניט געזעהן ווי נאָר דעם גלאַטען אויבען פונ'ם וואסער.

ווען עס האָט אָנגעהויבען צו דעמערען, האָט זיך דערהערט א קלאַפּעריי פון רודערס. עלקאַן גייער איז געקומען. אגאַטאַן האָט זיך ניט געלאָזט בעטען (בפרט נאָך, אז דאָס איז זיין פאָטער אליין גע־ווען), און נאָכדעם ווי ער האָט געכאַפּט א קוק אויפ׳ן האָריזאָנט, איז ער אַרונטער אין שיפעל. זיי זיינען אהיים געפאָהרען איבער׳ן שטי־לען וואַסער, איבער וועלכען עס איז לאַנגזאַם טונקעל געוואָרען, און זיי האָבען אייגער צום צווייטען קיין וואָרט ניט אויסגערעדט. די קראָהען זיינען געפלויגען אַרום שיפעל, קלאַנגלאַן און דערשראָקען, און ביסלאַכווייז איז דאָס וואַסער באַדעקט געוואָרען מיט א שיכט געלע בלעטער. די רויטקייט אין מערב־הימעל איז געווען גלייך צו א שמאָלער סטענגע און איז קענטיג טריבער געוואָרען, און דאָרטען האָבען זיך צולעגט אייניגע וואָלקענס, וועלכע האָבען אויסגעזעהן ווי גרויסע מענער מאַכענדיג מיט קאַסעס. ביים קירך־הויף זיינען זיי אַראָפּ אויפ׳ן ברעג, זיינען אוועק אַרויפצוצו מיט די קויטיגע גאַסען און זיינען שוין באַלד געווען אינדערהיים: אין א קליינעם, גרין־געפאַרבטען הייזעל, וואָס האָט שוין דער אַלטקייט מעהר קיין ווידער־שטאַנד ניט אַרויסגעוויזען און האָט געשיינט אין יעדער רגע איינצו־פאַלען. דער דאַך האָט שווער געדריקט אויפ׳ן פראַנטאַן און אויף די ווענט, און די פענסטער זיינען געווען אזוי אומרעגעלמעסיג געבויט, אז מען האָט זיי געקענט לייכט פאַרגלייכען צו די קאַסע אויגען פון א מענשען. עלקאַן גייער איז געגאַנגען דורכ׳ן לאַנגען פינסטערען קאָ־רידאָר מיט׳ן ברעכיגען ציגעלנעם דיל, פאַרבייגעגאַנגען א סך טירען, ביז ער איז אַריין אין קאַמער, וואו ס׳איז געלעגען באַהאַלטען די אויבסען מיט די שפייזען מיט די בשמים, וואָס מען האָט געדאַרפט פאַר דער קליינער קראָם. א מאָדנע געמישעכץ פון ריחות איז דאָ געווען: עס האָט געשמעקט מיט פרישע עפּעל און מיט אַלטע שטאָ־פען, מיט שלעכטען שאָקאָלאַד, מיט געפרעגעלטע פּרוכטען, מיט עסיג און מיט קאָנסערווען, מיט גערויכערטען פלייש און מיט קאַווע. דערצו איז א דינער מעהל־שטויב געשטאַנען אין דער לופט און א טונקעל־גרין טוך איז געווען אויסגעשפּרייט איבער גרויסע קאַסטענס.

אגאַטאַן איז נאָכגעגאַנגען זיין פאָטער, וועלכער האָט אָנגעצונדען א שטיקעל ליכטעל און געקוקט פאַרזאָרגט אויפ׳ן טונקעלען פלעמעל. מיט זיין מידער שטימע האָט ער גענומען רעדען, אז ער, זיין עלטסטער

זוהן, וואָלט איהם געקענט לייכטער מאכען דאָס לעבען, ווי ער טוט דאָס איצט, און ווי אייגענטליך שטעלט ער זיך פאָר, אגאַטאַן, די צו־קונפט? אַז דעם הענגט איצט אָפּ אלעס, מעהר ווי אלעם: דאָס איז ביטער ערנסט, און ער, עלקאַן, ווערט איצטער אלט און עס ווערט איהם שוין שווער, צו צאָהלען דאָס גרויסע שול־געלט. אויך דאַרף ער זיך איצט ניט שלעכט באַנעמען אַנטקעגען זייריך שפּערלינג, וואָרים ער, עלקאַן, איז טיף פאַרשולדיגט ביי דעם דאָזיגען מענשען, אַזוי, אַז ער קען זיך קיין שום עצה ניט געבען וואָס צו טאָן. קיינער וויל ניט העל־פען, אפילו ניט דער זיידע הענאָך קאַרקוי, וועלכער וואָלט זיכער דאָס געקענט. עלקאַן גייער האָט, פאַרשטעהט זיך, געזאָגט מעהר וויפיעל ער האָט גערעכענט. ער האָט ענדליך באַמערקט, ווי אַגאַטאַן'ס גלידער ציטערען, פיליכט ניט נאָר פון די נאַסע קליידער אליין. ער האָט איהם געהייסען אויף גיך זיך איבערטאָן, אבער ער זאָל דאָס אַזוי מאכען, אַז די מאמע זאָל גאַר נישט ניט באַמערקען.

פאַרטיפט אין גערדאַנקען איז עלקאַן גייער אַרוים אויפ'ן קליינעם הויף, וואָס איז געלעגען צווישען דעם הויז און דעם גרינס־גאַרטען, און כאָטש עס איז שוין געווען גאַנץ טונקעל, האָט ער נאָך געטראָפען זיין אלטען שווער אַרבייטענדיג. הענאָך קאַרקוי איז געווען צוויי־און־אכטציג יאָהר אלט, אבער ער האָט נאָך געטאָן זיין אַרבייט — אַ שטריקמאַכער איז ער געווען. ער איז נאָך אלע טאָג געגאַנגען דעם לאַנגען מהלך קיין פירט, געווען אַ שווייגעדיגער און אַן אַנגעבלאָ־זענער, און קיינמאָל וואָלט מען איהם מעהר ווי זעכציג יאָהר ניט גע־קענט שאַצען. ער האָט קיינמאָל אין זיין לעבען ניט געשלאָפען אונטער אַ פרעמדען דאַך, ער האָט קיינמאָל ניט פאַרלאָזען דאָס דאָרף לענגער ווי אויף צעהן שטונדען. דאָ איז איהם יעטווידער שטיין געווען באַ־קאַנט, און די גאַנצע איבעריגע וועלט איז פאַר איהם נאָר אַ משל גע־ווען. ער האָט ניט געוואוסט פון קיין אַנדער בענקשאַפט, ווי נאָר די בענקשאַפט נאָך גאָלד, און אַנדערע מיני געפיהלען זיינען פאַר איהם געווען אינגאַנצען פאַרשלאָסען. די וועלט, אין וועלכער ער האָט גע־לעבט, האָט איהם ניט אלט געמאַכט, און ער האָט אויך ניט גע־טראַכט פון דעם טויט. ער איז געווען פרום, ד. ה., ער איז געגאַנגען אלע אינדערפריה אין שוהל אריין, און דאָס אייגענע אויך אלע אָוועגט, כדי ווידער אַמאָל אַ קוש צו טאָן דעם טלית, וועלכען ער האָט שוין

זינט נייז־און־זעכציג יאָהר געלעגט אויף זיינע אַקסלען, און ווידער אַמאָל צו מישען די ברויז־געוואָרענע בלעטער פון דעם האַלב־צעריסע־נעם סידור. דאָס איז פאַר איהם געוואָרען אַ טויטע פליכט, איבער וועלכער מען פאַרטראַכט זיך ניט. דער גאַנג פון דער וועלט האָט איהם ניט אינטערעסירט. די שטורעמס, וועלכע האָבען אינמיטען פון דעם יאָהרהונדערט אויפגעטרייסעלט די פעלקער, דער בירגער־קריעג אין לאַנד אַכטצעהן יאָהר שפּעטער — ער האָט וועגען דעם כמעט ווי ניט געפרעגט. דער קאַמף פון די זיבעציגער יאָהרען, כאָטש ער האָט איז דעם אַ זוהן פאַרלאָרען, איז ביי איהם געווען אַ משוגעת, אַ נאַ־רישקייט. אַזוי האָט ער זיין לאַנג לעבען געלעבט, און איז אַלט גע־וואָרען.

אייניגע שטערען האָבען אַ ציטער געטאָן אונטער שנעל־לויפענדע וואָלקענס. די לופט איז געווען פול מיט פייכטקייט און געהאַט אין זיך עטוואָס דורכדרינגענדעס. די בלעטער פון די ווילדע וויינטרוי־בען זיינען געווען רויט ווי בלוט און האָבען אפילו געלויכטען אין דער טונקעלקייט. פון דעם „גלעזערנעם פּאַלאַץ" האָט זיך דערהערט דאָס געשריי פון די טרינקער און איינער פון זיי האָט מיט איינפאַכער גע־דולד און מיט כלומר'שט אַ וויינענדיגער שטימע כסדר געזונגען דעם זעלבען ניגון: „שפּין, שפּין, טאָכטערל!" די אָווענט־גלאָקען האָבען גענומען קלינגען: דאָס האָבען זיי זיך געהערט ווייט, דאָס נאָהענט, און יעדערער, וואָס איז געגאַנגען אין גאַס, האָט זיך ניט ווילענדיג אויסגעמאַכט זיין אייגענעם ניגון פון די אָפּגעהאַקטע קלאַנגען.

הענאַך קאַרקוי האָט אָנגעצונדען אַ קליינע, פאַרזשאַווערטע און צעבויגענע לאַנטערנע, האָט געבראַכט צו שלעפּען אַ פּעסעל, וואָס איז געווען אָנגעפּילט מיט שאָפענע קישקעס, און ער האָט דאָס צוגעדעקט מיט אַ רונדען, טעלעראַרטיגען דעק, וואָס ער האָט, נאָכדעם ווי ער איז פאַרטיג געוואָרען מיט זיין אַרבייט, אויסגעשניטען איןביידע זיי־טען פאַר די אויערלעך פון'ם פּעסעל.

— נו, פאָטער, — האָט עלקאָן גייער שטיל אַרויסגערעדט, און האָט פאַרזאָרגט געקוקט אויפ'ן אַלטען'ס הענט, וועלכע זיינען געווען באַדעקט מיט גרויסע, ברוינע פלעקען און מיט לאַנגע האָר.

הענאַך האָט געשוויגען.

— און ווען יעטע וועט זיך דערוויסען ? — האט עלקאן געמורמעלט, — סוף כל סוף איז זי דאך דיין קינד.

— זי ווייסט גארנישט, — האט הענאך בורטשענדיג געענטפערט.

— וועט זי באלד וויסען. זיריך שפערלינג איז א האלז־שניידער.

— האסטו ניט געזאלט זיין לייכטזיניג. מיר האבען קיין שייער ניט געדארפט בויען. וואס האסטו, נו ? איך קאן דיר ניט העלפען. איך האב קיין געלט ניט.

עלקאן האט שטום געבראכען די הענט. דאן האט ער געזאגט:

— דו האסט אזוי פיעל מענשען דאס מעסער אין גארגעל אריינגעהאקט, פאטער ! איך קאן שוין פארשטעהן, אז דו ביסט אזוי אויך אנטקעגען דיינע קינדער.

הענאך האט זיך לאנגזאם אויסגעגלייכט, און האט געמאכט אן אפוועהרענדע באוועגונג מיט די הענט. גלייך נאכדעם איז ער אוועק אין הויז. די לאנטערנע האט געציטערט אין זיינע הענט און זיין שאטען האט זיך איהם נאכגעשאקעלט איבער דער שווארצער ערד.

פארענט אין צימער אויפ׳ן טיש האט שוין א פארע געזעצט פון די קארטאפעל, און צוויי הערינג זיינען געלעגען אין געלען ליאק אין א גרויסען שיסעל. לעבען די קינדער זיינען געשטאנען בלעכענע טעלער, וועלכע האבען אויסגעזעהן אלט און ניט אפעטיטליך. נאר די דיענסטמויד און פרוי יעטע האבען געהאט פארצעלייענע טעלער. אין דער גרויסער יאמקע פון אויוועו האט זיך די קאווע געקאכט מיט א ניגון, און איהר גערוך האט זיך צוזאמענגעמישט מיט די אויסגעלאפענע און צוגעברענטע מילך. דער חדר איז געווען נידעריג און פארשטיקט, און עס האט געהערשט אן אומארדנונג, וואס האט זיך אנגעקליבען שוין פון טעג. די מעבעל האבען געשיינט צו שטעהן קרום. די דילען זיינען געווען צעטרעשטשעט, און אין די גארדינענלאזע פענסטער האט אהן שום שטערונג געקענט אריינקוקען די שווארצע נאכט אדער עמיצער אנדערש ווער עס האט געוואלט. און דאך האט אלצדינג געוויזען אויף דער האנט פון א באלעבאסטע, וועלכע האלט אין איין שייערען, נאר זי איז צו שוואך פולשטענדיג צו רעגירען איבער דער מלוכה וואס איז איהר געגעבען געווארען. זי האט אויך איהרע קינדער ניט באהערשט, דאס האט מען שוין געזעהן אן די

פנים׳ער פון די קינדער, וועלכע זיינען זיך אזוי זארגלאז געזעסען, גלייך ווי זיי וואלטען ניט האבען וועמען צו פאלגען. זיי האבען אליין זיך גענומען קארטאפעל, אזוי פיעל וויפיעל זיי האבען געוואלט, אי׳ן פוטער מיט ברויט, און ווען איין קינד האט געכאפט א גרעסערען שטיק הערינג, האט דאס אנדערע פאר קנאה ארויסגעלאזען א שרעקליכען געשריי. א קאץ איז אומגעגאנגען אונטער׳ן טיש, האט זיך געריבען אן די שטול־פיסלעך און פון צייט צו צייט ארויסגעלאזען א שטילען, באנעהרליכען מיאוקען, פון וואס די קינדער און די דיקע פויערען־מויד האבען מיט ווילדער פרייד געלאכט.

— וואו איז אגא, מאמע? — האט א פרעג געטאן דער אינגעל, א באיבאק פון פינף יאהר מיט געקרייזעלטע האר.

פרוי יעטע׳ס מויל האט זיך א קרים געטאן ווי פאר וועהטאג.

— רעד ניט, ווען דו האסט א פול מויל! — האט זי א געשריי געגעבען און א קלאפ געטאן מיט׳ן פויסט איבער׳ן טיש.

ווי אלע פרויען וועלכע ווערען טיראניזירט פון זייערע קינדער, האט זי מיט גרונדלאזער צעקאכטקייט געזוכט צו פארדעקען איהר שוואכקייט. הענאך קארקוי איז אריינגעקומען מיט מידע, טאפענ־דיגע טריט, האט אויסגעלאשען זיין לאנטערענדעל און דאס אוועקגע־שטעלט אין א דריי־עקיגען ווינקעל־אלמער, וואו מען האלט אויך די וועש, האט זיך געוואשען די הענט און געמאכט די געוועהנליכע ברכה. קיינער האט זיך אויף איהם ניט אומגעקוקט. אזוי ווי ער האט שוין געפונען דעם טיש באזעצט, האט ער זיך שווער ארונטערגעלאזען אויף א ברעג פון דער לעדערנער סאפקע, האט א זיפץ געטאן און געקוקט מיט גלאנצלאזע אויגען אין אויוועז־לאד, פון וואנען דער פורפורנער פייער־שיין האט געציטערט.

— זיידע, פארוואס זינגט עפעס דער מאן אלע מאל? — האט א פרעג געטאן אינגעל דער באיבאק.

הענאך האט א בורטשע געגעבען און א שאקעל געטאן מיט׳ן קאפ.

— וואס זינגט ער אבער, זיידע?

— זיי שטיל! — האט פרוי יעטע א געשריי געטאן הייזעריג און אויפגערעגט און האט א קלאפ געגעבען מיטביידע פויסטען איבער׳ן טיש, אזוי, אז אלעם האט זיך געטרייסעלט.

— „שפּין, שפּין, טאָכטערל“, זינגט ער, — האָט מיט מורא שטיל א זאָג געטאָן צום באַבאַק די עלטערע שוועסטער, מרים, א קינד, א וואונדערבארע שעהנהייט.

הענאָך איז פּלוצלונג אויפגעשפּרונגען, האָט אָנגעכאַפּט מיט איין מאָל דאָס קעצעלע פאר׳ן אויפגעשטעלטען עק, אויפגעעפענט די טיר און א שליידער געטאָן מיט כח דאָס קוויטשענדיגע באַשעפעניש אַן דער אנטקעגענדיגער וואַנט פון פירהויז. גראָד איז עלקאַן גייער אַריבער די שוועל, האָט א וואַרף געטאָן צום אַלטען א שמערצליכען בליק און זיך א בויג געטאָן.

א פענסטער־שויב האָט א ציטער געטאָן און לייכט א בריאַזג געגעבען. אַלע בליקען האָבען זיך אַהין א קער געטאָן. מרים האָט אַרויסגעלאָזען א געשריי און האָט מיט די הענטלעך פאַרשטעלט די אויגען. פרוי יעטע׳ן איז דער ביסען געבליבען שטעהן אין מויל.

— זיריך שפּערלינג, — האָט הענאָך א מורמעל געטאָן.

עס איז טאַקע געווען דער רויטער פּנים פון דעם שענקער, זיין ברייטער, שוידערליכער פּרצוף, אויגענלאָז און מיט א צוגעפּליעשקע־טער נאָז. עלקאַן גייער איז טויט־בלאַס געוואָרען און האָט געמאַכט א שריט צום פענסטער. דאָ איז שוין זיריך שפּערלינג ווידער ניט גע־וואָרען. מרים, שנעל פאַרגעסענדיג אַן אַלע שרעקען, איז מיט פריי־דענס־געשריי אריינגעפאַלען צום פאָטער אין די אַרימס. דער פאָטער האָט דאָס קינד אויפגעהויבען און דאָס שטאַרק א קוש געטאָן. די דיענסטמויד האָט אָהן שום גרונד זיך געשטיקט אין זיך פאַר גע־לעכטער, און הענאָך איז ווידער אוועק צו זיין סאָפּע־ווינקעל, זיצען און וואַרטען, ביז ער וועט קענען געהן עסען.

— וואו איז אַגאַ? — האָט איצטער אויך פרוי יעטע געפרעגט און האָט פאַרשענדיג געקוקט אויף איהר מאַן.

עלקאַן גייער האָט ערשטוינט זיך אומגעקוקט, אוועקגעשטעלט דאָס קינד אויף דר׳ערד און א שאָטען פון רעטזעלהאפטער פאַרזאָרגט־קייט איז דורכגעגאַנגען איבער זיין שטערען. ער האָט געעפענט די טיר און א רוף געטאָן אין פירהויז:

— אַגאַטאַן! אַגאַטאַן!

קיינער האָט ניט געענטפערט אויף זיין רופען, און די שטיל־

קייט אין הויז האט אויסגעזעהן צו זיין גוואלדיג און דריקענד. די קינדער האבען געשוויגען ארום טיש, אפילו די גראבע דיענסטמויד האט אויפגעהערט צו כיכען. און עלקאן האט זיך צוגעהערט און געהערט האט ער נאר דאס טיקען פון דעם וואנט־זייגער אין צי־מער. ער האט עפעס מורא געהאט און ער האט ווייטער ניט געטראכט, ווי נאר דאס, וואס דער נאמען קלינגט אזוי מאדנע, ווען מען שרייט איהם הויך אויס: אגאטאן! פרוי יעטע האט געוואלט ארויסגעהן א זוך טאן. אבער עלקאן האט זי צוריקגעהאלטען, ער האט בורטשענדיג צוגעמאכט די טיר און זיך אוועקגעזעצט צום טיש עסען.

אין א האלבע שטונדע ארום זיינען אריינגעלאפען אין הויז די ראזענוי־מיידלעך, מיט צעלאזענע האר, לאכענדיג אהן א שיעור, אהן אן אטעם. אלע מאל איז עפעס געווען צוליעב וואס זיי זאלען זיין אהן אן אטעם. נאך זיי איז געגאנגען זייער ברודער איזידאר: ווירדיג, ערנסט, געלאסען. די מיידלעך האבען גערעדט דעם פויערען־דיאלעקט פון דער געגענד, וואס דאס האט זעהר ניט הארמאנירט מיט זייערע ווילדע און זידליכע געזיכטסציגען. זיי האבען זיך פריי געהאלטען אין אלע זאכען, בעת איזידאר האט זיך געמאטערט אויסצוזעהן שטא־טיש. ער האט געטראגען א שטייפען ענגלישען הוט, קראוואטען נאך דער נייסטער מאדע, פארקאשערטע הויזען און העל־געלע, באטש קויט־בארעקטע שיך. זיינע פינגער זיינען געווען באזעצט מיט כל־המיני רינגען. און ס'קייטעלע פון זיין זייגער איז געווען שווער באהאנגען מיט גאלדענע צאצקעלעך. ער האט געהאט עפעס א מין חוצפה אין זיין האלטען זיך, ווי א מענש, וואס קיין זאך אין דער וועלט קען איהם שוין ניי ניט זיין. אין שטאדט פלעגט ער ליבערשט געהן אהין, וואו מען קען איהם ניט, ווייל קיין זאך פלעגט איהם אזוי ניט הנאה טאן, ווי ווען מען האט איהם ניט אנגענומען פאר קיין אידען. די מייד־לעך האבען געקושט די קינדער, איינס נאכ'ן צווייטען. און איזידאר האט געזאגט א וויץ און זיך ארומגעקוקט, אויב עמיצער לאכט ניט. קלארא ראזענוי האט האסטיג דערצעהלט די נייסטע נייס: אין דארף איז דא פון נעכטען אן א יונגערמאן, וואס זיינער א קרוב קויפט אפ די ציגעלניע. ער איז זעהר א שעהנער און ער הייסט סטעפאן גודשטי־קער, דאך ווייסט קיינער ניט, וואס ער איז און וואס וויל ער. ביים אנרופען דעם נאמען האט פרוי יעטע געגומען ציטערען, האט זיך אהן

קרעפטען אנגעלעהנט אהינטער און צוגעמאכט די אויגן. די מיידע־לעך האבען דאס ניט געזעהן: זיי פלעגען גארנישט ניט באמערקען אין דער וועלט, וואס איז זיי אליין ניט נוגע.

עלקאן גייער און איזידאר זיינען געשטאנען ביים אויזווען און האבען שטיל גערעדט צווישען זיך. עפעס א ווילדע בארעדזאמקייט האט, ווי ס'שיינט, אנגעכאפט דעם שוואכליכען און שרעקעדיגען עלקאן. אבער איזידאר האט אלץ געצויגען מיט די אקסלען און זיין געזיכט איז געווען גרויזאם און קאלט.

— דיין שוועד איז ברוך השם א בטוח, — האט ער שטעכיג א זאג געטאן.

— און ווען ער וועט ביי מיר אוועקנעמען דאס הויז און דאס לעצטע שטיקעל ברויט, וועט זיך צום סוף נאך אלץ געפינען אן אויס־וועג. גאט וועט העלפען!

איזידאר האט קאלט און אויבערפלעכליך א שמייכעל געטאן, קלאפענדיג מיט די טאלערס אין זיין קעשענע. און עלקאן גייער האט ווייטער גערעדט:

— דער זיריך איז ניט ווי גלאט א קרעדיטאר, דאס דארף מען ניט גלויבען. עס איז עפעס א באזונדערער גייסט אין איהם. אומרוהיג קומט ער אריין, און זיינע אויגען פינקלען פאר האס. ער קומט אריין, ציהט אויס זיין האלז, לאכט אדער קנאקט מיט די פינגער. איך וויים ניט וואס דאס איז. געווים איז ער אומהיימליך, אבער ער האט עפעס איידעלעס אין זיך.

די פרויען און די קינדער האבען זיך פארבראכט אן א זייט. נאר הענאך האט שטאר געקוקט אויף די ביידע מאנסבילען און זיין געל געזיכט מיט דער צעפאלעטער בארד האט געשיינט צו זיין אמת פאר־שטיינערט. ער האט זיך געערגערט אויך איבער דעם, וואס מען האט איהם גארנישט ניט געגעבען עסען און וואס אלע האבען אן איהם פארגעסען ווי אן א כלי, פון וועלכער מען האט שוין קיין נוצען ניט. „זיי ווארטען אלע אויף מיין טויט", האט ער געטראכט, „אבער איך וועל זיי די געפעלינקייט ניט טאן." דאס קעצעל האט געמיאוקעט ביי דער טיר. ער האט דאס ניט געהערט; די פארגאנגענהייט האט זיך באוויזען אין טונקעלע בילדער און האט זיך אויף א זאנדערבארען אופן צוזאמענגעמישט מיט בילדער פון טאג.

— אַ יאָ, איך האָב אייער אַנאַ'ן געזעהן! — האָט העלענע ראַזענוי פּלוצלונג אַ זאָג געטהאָן.

מיט אַמאָל האָט זי אַ גאַנצע דראַמע גענומען שילדערען, און אַלע האָבען אויפגערעגטע זיך צוגעהערט. מיט'ן פייער פון איהרע רייד האָט זי ווי געזוכט אויסצוקויפען איהר לייכטזיניגקייט, איבער וועלכער זי האָט אַזוי לאַנג פאַרשוויגען די געשיכטע.

זיריך שפּערלינג איז געשטאַנען ביי זיין הויז אויפ'ן קירכען־פּלאַץ. דאָס הויז איז געווען באַלויכטען מיט דעם העלען פייער פון דעם שמיד וואָס איז אַנטקעגען. עס איז פאַרבייגעגאַנגען דער קליינער לעמעלע ערדמאַן, וועלכער איז שוין דרייסיג יאָהר אַ בעל־קריאה אין שפּיטאָל־שוהל. ער האָט זיך דערפאַר געשאָקעלט און דאָס קעפּעלע האָט זיך געוויגט אהין און אהער. זיריך שפּערלינג האָט איהם אַ רוף געטאָן, ער זאָל צוגעהן צו איהם, און אַזוי ווי לעמעלע האָט אויס מורא געוואָלט אַנטלויפען, איז זיריך צוגעגאַנגען און האָט איהם פאַר די אויערען צוגעשלעפּט צו זיינע טרעפּ. ער האָט דעם אידעלע געקוקט לאַנג אין די אויגען, און זיין רויט געזיכט איז בלייך געוואָרען. עס האָט זאָגאַר געקראַגען פאַר דעם אויגענבליק אַן אויסזעהן פון עט־וואָס מאַיעסטעטישעס; זיין מויל האָט גענומען שמייכלען, שמערצליך שמייכלען. „וואָס פאַרפאַלען, איז פאַרפאַלען“, האָט ער אַרויסגע־רעדט און אַ מאַך געטאָן אומבאַשטימט מיט דער האַנט. „איך בין אַ מענש, וואָס קען ניט לעבען גוט מיט דער וועלט. ווען איך זעה אַ אי־דען, קאָכט אַזוי אויף מיין בלוט, אַז איך מוז עס שטילען. איך קען דערשמעקען אַ אידען פון ווייטען, אַזוי ווי אַ הונט דערשמעקט אַ חיה אין וואַלד. קום נאָר אהער, דו שמיד, און לעג אוועק דעם נפש אויף דיין קאַוואַדלע!“ דער שמיד איז אַרויס אין דרויסען און האָט זיך פריינדליך אַ נייג געטאָן פאַר זיריכ'ען, וועלכער האָט אַזוי אַרונטער־געשלעפּט לעמעלע'ן דעם קאָפּ, אַז יענער האָט אָנגעהויבען צו שרייען. דאַ איז אָנגעקומען אַגאַטאַן גייער פון אהינטער דעם ברונים, האָט זיך אַ לאָז געטאָן צום שענקער און איהם אַ שפּיי געטאָן אין פּנים. זיריך שפּערלינג האָט אָפּגעלאָזען זיין קרבן, האָט אַ כאַפּ געטאָן אַגאַטאַנ'ען, גענומען איהם ווי אַ פּעקעל און איז פאַרשוואונדען מיט איהם אין הויז אריין. דער שמיד האָט געלאַכט, די מיידלעך ביים ברונים האָבען

אויך געלאכט; זיי האבען שטענדיג געהאלטען דעם שענקער פון „זעג־באלד״ פאר זעהר שפאסהאפט.

אין דער אמת'ען אבער איז ער געווען א פרעכטיגער מענש. ער איז געווען געבויט אזוי ווי א סטאטוע. „ער איז א גערמאנער, דאס אור־בילד פון די גערמאנער״, האט געזאגט פראפעסאר ברינאטע אין פירט. עס האט אויסגעזעהן ווי אין איהם וואלט זיך פאראייניגט אלדאס גלעצענדע און גראבע, אלדאס קראפטפולע און אומגעלומפערטע פון דער ראסע. ער האט געליעבט און געהאסט אהן חשבון און אהן נעקינצעלטקייט. אהן בארעכענונג און אהן איבערלעגונג. ער האט געהאסט די אידען אומבאשרייבליך; יעטווידע מינע, יעטווידער טאן פון דער שטימע, יעטווידע האנדלונג האט איהם אויפגערעגט ווי ווייז. עס איז נאך אזוינס ניט געהערט געווארען און עס איז געווען וואונ־דערליך: קיין שום מענשענ'ס ערפאהרונג האט נאך ניט געוויזען אויף אז עהנליכען פאל. ער איז געווען א חיה: ווילד, שטאלץ, אומגע־צוימט, ניט צוגעפאסט פאר קיין פארנונפט־געזעץ אין דער וועלט. ער האט קיינמאל דעם נאקען ניט געבויגען פאר א האר; ער האט גארניט אפגעשטאמט פון קנעכט אזוי ווי אנדערע יונגע לייט. עס זיינען געווען מענשען, וועלכע האבען זיך געשראקען, ווען עמיצער פון דער רעגירונג איז אראפגעקומען אין דארף; זיי האבען מורא געהאט פאר אן אומגליק פאר דעם רעגירונגסמאן און פאר דעם שענקער. ווארים זיריך שפערלינג האט פאראכט דעם אדעל און האט פאראכט דאס גע־זעץ און האט פאראכט די גלחים, און די וואס זיצען ביים רודער האט ער פאראכט. ער איז געווען א זוהן פון דער דאזיגער גרויסער נא־טור וואס ארום און ארום. פון אט דעם ברייטען פליין. וואס האט זיך צעלעגט און צעשפרייט מיט זיין ריזיגען קערפער. ווען ער פלעגט דערזעהן א סאלדאט, פלעגט ער מיט א קורצען געלעכטער אויס־שפייען אין א ווינקעל. יא, ער האט אפילו ניט אריינגעלאזען צו זיך אין שענק קיין סאלדאטען; זיי פלעגען איינפאך קיין ביר ביי איהם ניט קריגען. און דאך האט ער געהאט א קינדישע נשמה, און עס איז לייכט געווען צו באהערשען איהם. אפט איז ער ווי א רעטעניש גע־ווען פאר אלעמען, ער האט געשריען און געליארעמט, און אין זיך איז ער געווען טרויעריג. זיין פאטער, זאגט מען, איז א ריז געווען, און פון זיין מוטער דערצעהלט מען זיך גאר אז אזעלכע וואונדערליכע

זאכען, וועלכע דערמאָנען אָן די מעשׂיות וועגען קלעאָפּאַטרע. זיגפריד שפּערלינג האָט זיך ניט אַריינגעפּאַסט אין דער דאָזיגער וועלט. דאָס „אור־בילד פון די גערמאַנער" האָט ניט געפונען קיין בעט, וואו ער זאָל קענען ליגען באַקוועם.

צווייטער קאַפּיטעל.

ווי נאָר די שוואַרצע העלענע האָט דערצעהלט וואָס זי האָט געזעהן, אַזוי האָט עלקאַן גייער מיט אַ שוואַכען אויסגעשריי אַ ריס געטאָן זיין הוט פון טשוואַק און איז אַרויסגעלאָפען. די קינדער האָבען נים באַגריפען וועגען וואָס דאָ האַנדעלט זיך, און זיי האָבען געוואָרפען שרעקענדיגע און פרעגענדיגע בליקען. איזידאָר איז אונטערזיננענדיג, שטיל און פאַרלעגען, געשטאַנען ביים הייסען אויווען און האָט געפיהרט מיט די פינגער איבער די קאַכעל. דער אַלטער הענאָך איז געווען שטיל; זיין בליק האָט זיך ווי פאַרצויגען מיט אַ שלייער; עס האָט אויסגעזעהן, ווי פון איהם וואָלט איהם אַרויסגעקומען די באַאומרוהיגענדע שטימונג.

עלקאַן גייער איז שנעל אַרונטער אין גאַס. ביים ברונים זיינען נאָך געשטאַנען די אימער פלוידערענדע מיידלעך. דאָס וואַסער איז מיט אַ פליעסקעריי געלאָפען איבער דער קאַרעטע, און דער פליסיגער שטראַל איז געווען רויט ווי בלוט אין דעם אָפּשיין פון דעם שמיד'ס פייער. זיריך שפּערלינג איז געזעסען ביי זיין הויז, דאָס געזיכט איינגעקוועטשט צווישען די הענט און האָט אַלץ געהאַלטען זיינע אויגען געווענדט צום האָרנע פון דער קוזניע, אַרום וועמעס פייער די אַרבייטער זיינען אַזוי ווי סילועטען אַרומגעלאָפען היז־העה. עלקאַן גייער איז צוגעגאַנגען צו איהם און האָט אַ פרעג געטאָן:

— וואָס האָט איהר געטאָן מיט מיין זוהן? זאָגט מיר!

זיריך שפּערלינג האָט געשוויגען, יאָ, ער האָט אפילו די אויגען נים אויפגעהייבען. עלקאַן האָט מעכאַניש איבערגע'חזר'ט זיין פראַגע, אָבער יענער האָט דאָס מאָל נים געענטפערט, האָט קיין באַוועגונג נים געמאַכט, איז געבליבען פאַרשטיינערט ווי אין שלאָף. זיין געזיכט

האָט געהאט דעם אויסדרוק ווי ביי אַ מענשען, וועלכער טראַכט איבער דאָס טיפסטע און געהיימניספולסטע פון לעבען, אָדער ווי ביי אַ קראַנקען, וועלכען מען זאָגט אָן דעם טאָג פון זיין טויט. „וואָס איז מיט איהם געשעהן?“ האָט עלקאָן געטראַכט, און ער האָט געוואָגט דעם דאָזיגען פיינד ביים אקסעל אַ טרייסעל צו טאָן. ער וואָלט אויף דעם קיין מוט ניט געהאט, ווען ניט מורא און פאַרצווייפלונג וואָלטען איהם דערצו געטריבען. זיריך שפּערלינג האָט זיך אויפגעשטעלט און איז שווייגענדיג אריין אין הויז. עלקאָן, וועלכער האָט זיך ניט געטרויט איהם נאָכצוגעהן, האָט געציטערט פאַר באַזאָרגטקייט. ער איז איבערגעגאַנגען צו די מיידלעך. יאָ, האָבען זיי געזאָגט, זיי האָבען געזעהן אַגאַטאַנ׳ען, און האָבען מיט דער האַנט אָנגעוויזען צו דער זייט פון עלקאַנ׳ס הויז. ער האָט סעקונדען־לאַנג געהאַלטען די אויגען צוגעמאַכט, ער האָט זיך געפיהלט ערלייכטערט און זיפצענדיג האָט ער זיך צוריקגעקערט מיט׳ן פינסטערען און שמוציגען וועג.

פרוי יעטע איז איהם אנטקעגען געקומען אין פירהויז, און איהר פּנים, וואָס איז שוין אזוי אויך געווען פון אַ קראַנקער, טונקעלערגעלקייט, האָט אויסגעזעהן זעהר דערשרעקענד. איהרע אויגען האָבען געפרעגט, ניט איהר מויל. כאָטש עס איז געווען כמעט שטאָק־פינסטער, האָט עלקאָן דאָך דערזעהן דאָס; ער האָט באמערקט דעם דאָזיגען בלאַנדזשענדיגען גלאַנץ, אין וועלכען עס איז געלעגען אַלדאָס אויסגעגראַבענע פון דער פרויען־נשמה. די ראַזענוויס האָבען זיך ארויסגערוקט מיט באַנאַלע טרייסט־ווערטער: ווען עס איז ערגעץ־וואו שוין מעהר ניט מונטער און לעבעדיג, פיהלען זיי זיך שוין אומבאַקוועם.

— ער איז ניטאָ דאָ? — האָט עלקאָן ארויסגערעדט מיט היץ. בעת ער איז אריין אין שטוב און האָט זיך אומרוהיג ארומגעקוקט.

קיינער האָט ניט געענטפערט. אָבער קוים האָט פרוי יעטע צוגעמאַכט הינטער זיך די טיר, ערשט זי האָט זיך ווידער שטיל געפּענמ. און אַגאַטאָן איז אריינגעקומען. באַלד האָבען זיי אלע באמערקט, אפילו דאָס קלענסטע פון די קינדער, אז אין זיין געזיכט איז עפּעס געווען אזוינס, וואָס פריהער האָבען זיי דאָס ניט געזעהן. ער האָט זיך מעהר גע׳גנב׳עט, ווי געגאַנגען, האָט קיין „גוט׳נ׳אָווענט“ ניט געזאָגט און

אויך ניט קיין שום זילבע, האָט זיך אנידערגעזעצט אויף א הילצער־נעם בענקעל לעבען זיין שוועסטער מרים, וועלכער ער האָט, עטוואס שמייכלענדיג דערביי די האָר א גלעט געטאָן, האָט גענומען פון הוילען טיש א קאַלט געוואָרענע קאַרטאָפעל, דאָס אָפגעשיילט און גענומען עסען. אלע אויגען האָבען אויף איהם געקוקט, אָבער ער, ווי עס האָט אויסגעזעהן, האָט דאָס ניט געמערקט. מיט א בלייענעם און גלאַנצ־לאָזען בליק האָט ער געקוקט אויף זיין טעלער און האָט געגעסען קענטיג מיט עקעל און גרויס מאַטערניש. אויף זיין האלז איז געוועזן א בלור־טיגער שראַם.

— וואו ביסטו געוועזן? — האָט עלקאָן גייער א פרעג געטאָן מיט ריכטערליכער ווירדע און איז צוגעגאַנגען צום טיש. זיין שטימע האָט געציטערט.

אַגאַטאָן האָט אויסדרוקסלאָז אָנגעקוקט זיין פאַטער און האָט ווייטער געקייעט. פרוי יעטע, אָנשפּאַרענדיג דעם קאָפּ אויפ׳ן האַנט, האָט זיך אויסגעצויגען איבער׳ן טיש און האָט דורכדרינגענד אָנגע־קוקט איהר זוהן.

— פון וואַנען האָסטו דעם שראַם? — האָט עלקאָן גייער ווײַ־טער געפרעגט און האָט אָנגעשפּאַרט ביידע קולאַקעס אויפ׳ן טיש.

זיינע ווייכע, גוטע אויגען האָבען גענומען פינקלען. אויך העַנאָך איז איצטער צוגעגאַנגען, האָט אָפּגעשטופּט מיט׳ן האַנט אַגאַטאָנ׳ס קאָפּ, אזוי, אז דער פּנים זאָל צו איהם זיין גלייך געווענדט, און ער האָט איהם אָנגעקוקט מיט פינסטערע בליקען. אַגאַטאָן האָט אַרונטער־געלאָזען די אויגען.

— פון וואַנען האָסטו דעם שראַם? — האָט פרוי יעטע זיך צע־וויינט אויף איהר שטימע.

— פונ׳ם בוים, — האָט אַגאַטאָן אַרויסגעמורמעלט.

עלקאָן גייער האָט זיך געביטען אין פּנים און צום ערשטויינען פון די אלע איבעריגע האָט ער גענומען דערצעהלען וועגען דעם, ווי ס׳איז איהם צוגעגאַנגען זיין רייזע קיין אַלטענבערג.

אַגאַטאָן האָט זיך אויפגעהייבען און פאַרלאָזען דאָס צימער.

— זאָג מיר נאָר, אום גאָטעסווילען, וואָס איז דאָס מיט׳ן יונג? ער איז משוגע, ריין משוגע, — האָט פרוי יעטע געקלאָגט.

עלקאן איז געשטאַנען ביים פענסטער, פון וואַנען מען האָט גע־קאָנט זעהן די גאַנצע גאַס. איהם האָט זיך אויסגעדוכט, אז ער זעהט דעם וואַסער־שפּיגעל דאָרטען ווייט, אָדער ער שפּירט דעם פייכטען קיהלען הויך פון דער פאַרפלייצונג. איהם האָט גענומען שטיקען אין האַרצען. אין איהם האָט געלעבט יענער הינרייסענדיגער בטחון אין גאָט און אין דאָס קומענדע, אין משיח'ן, וואָס עס שלומערט ביי אַלע פרומע אידען, און וואָס האָט איהם זעלטען פאַרלאָזען, אַזוי ווי איצט. קוים אַרויסגערעדט.

ער איז געגאַנגען זעהן, וואו אגאַטאַן איז, וואָרים דער געדאַנק וועגען איהם האָט איהם געדריקט דעם זינען. ער האָט געעפענט אַ טיר פון'ם פינסטערען פירהויז און איז אַריין אין אַ קאַלטען, הוילען צימער, וואו אַ ליכט איז געשטאַנען אויף אַ צרה'דיגען טיש מיט הויכע פיסלעך. אגאַטאַן האָט זיך געבויגען איבער אַ גראָבען בוך, און די פינגער איינגעגראָבען אין די האָר. עס איז געווען דער „ברית־חדשה". קוים האָט עלקאַן דערזעהן דאָס בוך, האָט ער דאָס מיט רציחה אַ כאַפּ געטאָן, אַרויסגעריסען פון אונטער אגאַטאַנ'ס עלענבויגען, צעריסען די בלעטער און דעם איינבונד אַ וואָרף געטאָן אין אַ ווינקעל.

— דאָס טוסטו? דאָס טוסטו מיר? — האָט ער אָהן אַן אָטעם קוים אַרויסגערעדט.

אגאַטאַן האָט געשוויגען, און האָט די אויגען ניט אַראָפּגענומען פון זיין פאָטער, בלייבענדיג אַזוי זיצען ווי ער איז געזעסען. עלקאַן האָט פּלוצלונג דערפיהלט אַן אומערקלערליכע מורא פאַר איהם, האָט זיך אַוועקגעזעצט אויפ'ן ברעג בעט און האָט שרעקעדיג אַ פרעג גע־טאָן:

— וואָס האָט ער דיר געטאָן, אָט דער זיריך?

אגאַטאַנ'ס אויגען האָבען געפינקעלט ווי ביי אַ קאַץ. ער האָט אַ שאָקעל געטאָן דעם קאָפּ און האָט מיט אַ זשעדנעקייט געקוקט אין דעם שמאָלען שפּיגעל וואָס אויף דער גרינער וואַנט, גלייך ווי ער וואָלט דאַרפען שטודירען יעטווידע פאַרענדערונג פון זיין געזיכט.

— קאָנסטו מיר ניט זאָגען? מ י ר, דיין פאָטער?

— ניין!

— יאָ, אָבער...

— ניין. פאַרוואָס האָסטו אָבער דאָס בוך צעריסען?

— ווייל עס איז א עבירה דאָס צו לייענען, א עבירה אנטקעגען דעם גאָט פון ישראל. פון וואנען האָסטו דאָס?

— א עבירה? דאָס קאָן איך זיך ניט פאָרשטעלען. דו זאָגסט, ישראל איז גאָט'ס באליעבט פאָלק? ער באשיצט עס פון אלעמען?

— יאָ.

— דאָס איז אומזין, ווירקליכער אומזין.

— אגאַטאַן!

— יאָ! דאָס איז געווים דום. איז דאָס אמת, אז מיר פארגיפטען דאָס בלוט פון אלע פעלקער?

— וואָס פאר א דיבורים איז דאָס!

— מיר האָבען יעזוס'ען געקרייציגט און...

— מיר? ניט מיר, אגא!

— אָבער אָהן דעם וואָלט ער דאָך יעזוס ניט געוואָרען. זיי האָבען אלזאָ אונז צו פארדאנקען פאר יעזוס'ען!

— נאַטירליך.

— אָבער דאָס איז דאָך דאָס, — האָט אגאַטאַן ווייטער גערעדט מאכענדיג א מאָדנעם געדאנקענשפרונג, — מיר האָבען ניט קיין פאָטערלאנד.

— פארוואָס ניט? דאָ איז אונזער פאטערלאנד! דייטשלאנד! אונז באשיצט דער קייזער און דאָס געזעץ.

— טאַטע, אבער קייזער און געזעץ זיינען ניט דייטשלאנד. און וואו מען מוז באשיצט ווערען, איז מען אויך ניט אין דערהיים!

— דו ביסט א גמרא־קעפעל. דו ווילסט זיין צו קלוג. דאָס לעבען איז א סך איינפאכער ווי די חכמה פון א אינגעל.

— איך בין שוין מעהר קיין אינגעל ניט, טאַטע! אויב דאָס פאָלק האָט אונז ליעב, טו פארוואָס קענען מיר ניט זיין קיין אָפיצערען? נאר מיר זיינען ניט קיין גלייכגעבאָרענע דאָ אין לאנד, און דאָך זיינען מיר מעהר ווי אלע, שטארקער ווי אלע!

ווידער האָבען זיינע אויגען גענומען בלישטשען און פלוצלונג איז א שטארקער ציטער איהם אריבער איבער'ן לייב; ער איז געשטאַנען, זיין שמאָל געזיכט איז געווען צעקרימט, זיינע הענט זיינען געווען איינגעקלאמערט איינע אין דער אנדערער, און ער האָט פאר גרויל א געשריי ארויסגעלאָזען. עלקאַן האָט צעמישט זיך ארומגעקוקט, אבער

ער האט גאָרנישט ניט באמערקט. ער האט אָנגעכאַפּט אַגאַטאַנען ביי די אָרימס, האט איהם א טרייסעל געטאָן און באַגעגענט אַן אויס־דרוקסלאַזען, פּוסטען, פארגליווערטען בליק.

די טיר האט א סקריפּע געטאָן, און פרוי יעטע איז אריין. זי האט געזאָגט, אַז אַן אָרימער אורח איז געקומען און ער וויל שטעהן איבער נאכט. עלקאַן האט כמעט ווי מעכאַניש פארלאָזען דאָס צימער. ווען ער איז ווידער געגאַנגען איבער'ן פירהויז, איז איהם דריקענדיג באַ־פאַלען דאָס געפיהל פון זיין נויט. מאָרגען וועט ביי איהם זיריך שפּערלינג אַלץ צונעמען פאַר'ן חוב, און אַפילו דאָס שטיקעל קרע־מעל, פון וואָס ער האט זיין טעגליכע אויסקומעניש, וועט צו גרונ־געהן. אַה, ווען ער וואָלט געקענט באַקומען פון לעווענגאַרד'ען זיינע קינדער'ס געלט! אָבער עס איז דאָך ניטאָ וואָס צו טראַכטען פון דעם.

דער אורח, וועמען מען האט גערופען יואַלזאָן, איז געשטאַנען ביי א האַלבע שטונדע און האט געדאַווענט. ער האט זיך אודאי הונ־דערט מאָל א בויג געטאָן. זיינע אויגען זיינען זשעדנע געלאָפען אי־בער די שמוציגע בלעטער פון דעם סידור, און זיין פּנים האט געהאַט דעם אויסדרוק פון טעאַטראַלישער התלהבות. ווען ער איז פאַרטיג געוואָרען מיט'ן דאַוונען, האט ער גענומען קוקען מיט פינסטערע און בייזע בליקען. ער האט געענטפערט אויף אַלע פראַגען אַזוי קורץ ווי מעגליך, האט קיינעם ניט געקוקט אין פּנים אריין, און ווען די מויד איז צוגעגאַנגען מיט די אָנגעוואָרימטע קאַרטאָפעל און האט כיכענדיג דאָס פאַר איהם אַוועקגעשטעלט, האט ער זיך אָפּגעקערט, און פאַר־שטעלט דאָס געזיכט מיט די הענט, כדי ניט טמא צו ווערען, וואָס ער וועט א קוק טאָן אויף א גויה. זיין היטעל, וואָס ער האט געטראָגען אויפ'ן קאָפּ די גאַנצע צייט פון עסען, האט קענטיג שוין געהאַט דערגרייכט א טיפען עלטער.

אַלע זיינען אַוועק שלאָפען, אויך דער אורח, וועמען מען האט געגעבען אין דער אויבערשטער קאַמער א פּלאַץ אויף צום שלאָפען. עס האט זיך רק געהערט, ווי עס רייסט זיך אריין אין דאָרף עפּעס ווי א רוישען פון וואַסער און א פּליעסקען פון כוואַליעס. אַזוי ווי שאָטענס האָבען זיך אומעטום אַרומגעדרעהט. דער רעגען האט א גאָס גע־טאָן, דאַן איז ווידער שטיל געוואָרען, דערנאָך איז געקומען א זשור־מענדער ווינט, דאַן איז ווידער די לבנה אַרויסגעטראָטען פון צווישען

די וואָלקענס, און איהרע שטראַלען האָבען ווי דערשראָקען זיך אויס־געלעגט אויף די דעכער און אויפ'ן וואַסער. אויף מאָרגען אינדערפריה האָט פרוי יעטע דערצעהלט, אז זי האָט צוויי מאָל געהערט דעם הויפּט־טויער סקריפּענדיג, אָבער אַלע האָבען זיך פון איהר אויסגעלאַכט. באַזונדערס איזידאָר ראַזענוי, וועלכער איז שוין ווידער געקומען אהער. „אויף איין שפּרונג", ווי ער האָט געזאָגט, און ער האָט דערקלערט, אַז בנאמנות ער צווייפעלט, צי ס'איז גאָר דאָ „רוחות". פּריש, וואַרים ברויט איז געלעגען אויפ'ן טיש, און די קאַווע האָט זיך שוין ווידער געקאָכט אין יאַמקע. אינדרויסען איז דער הערבסט געלעגען, איצט שוין אָפען און ניט פאַרדעקט, מיט א בלייענעם הימעל און שטאַרקע ווינטען. די מאַנסבילען זיינען אריין מיט די תפילין, דאַוונען אינ־דערהיים, וואָרים זיי האָבען ניט געקאָנט געהן אין שוהל אריין צוליעב דעם וואָס דער אַלטער חזן האָט ניט געקענט אָנהאַלטען די חזנות אי־בער די העסליכע מחלוקות און קנאה, וואָס האָבען תמיד געהערשט צווישען די אידען פון דאָרף.

די קינדער זיינען אריין לאַכענדיג און פּלוידערענדיג, קנאַפּ־וואָס אַנגעשראָקען פאַר'ן פינסטערען און אַסקעטישען אויסזעהן פון דעם יואַלזאָן. עס איז נאָך געווען א לאַנגע צייט ביז צום געהן אין שולע אריין, נאָר אגאַטאָן האָט זיך שוין געגרייט צו געהן: אַכט אַזייגער מוז ער שוין זיין אין פּירט, און עס איז א שטונדע צו געהן. און ער מוז אַזוי געהן יעדען טאָג הין און צוריק. מיטאָגס עסט ער פריי ביי רייכע אידען פון שטאָדט. ער האָט אריינגערוקט אין טאָרבע די ביכער, וועלכע ער דאַרף היינט האָבען, און איז דערביי געווען ווענינער אנט־שלאָסען און איבערלעגט ווי אַלע מאָל. אָפט האָט ער זיך לאַנג פאַר־טראַכט, פאַרקוועטשט די אויגען, האָט געקוקט מאָדנע אויף אַלע וואָס זיינען אין צימער געווען, אויף זיין שוועסטער און ברודער און אויף זיין מוטער. ווי א שילער פון דעם אויבערשטען קלאַס אין פּירט, האָט ער געשפּיעלט אין דאָרף א געוויסע ראָליע, אָבער עס איז זיכער, אַז דאָס האָט איהם ניט געמאַכט פאַר קיין בעל־גאוה. עלקאַן גייער איז שוין געווען אוועק פון הויז, ווי ער האָט געזאָגט צוליעב די געשעפטען. אין דער אמת'ן אָבער אויס אנגסט פאַר זיריך שפּערלינג.

פרוי יעטע האָט געהאַלטען אין דערצעהלען וועגען א שפּאַס וואָס כ'ען האָט אָפּגעטאָן איבער דעם מוהל פון דער געמיינדע און הענאָך

האט מיט א גרויסען רעש געכליאפטשעט זיינע קאווע, ערשט אויף דרויסען האט זיך דערהערט א הילכענדער, דורכדרינגענדער געשריי. ווי איינער וואלט מיט די פינגער צווישען די ציינער, מיט אלע קרעפטען א פייף געטאן, אזוי ווי די קצבים־יונגען פייפען. דאן איז דער פויער יאכען ווערסערליין פארבייגעלאפען, ד. ה. ער האט פאר איילעניש שיער זיך ניט איבערגעקוליעט. דאן איז געקומען פאוולאווסקי דער זשאנדאר: ער איז כמעט ווי ניט געלאפען, אבער ער איז געגאנגען אזוי שנעל, ווי מען האט איהם נאך קיינמאל אין דארף ניט געזעהן געהענדיג. זיין קערפער איז ביי יעדען טראט דורכגעטרייסעלט געוואָרען. איזידאר האט אן עפען געטאן דאס פענסטער און ארויסגעקוקט: דאן האט ער געלאזען דעם פלאץ ביים פענסטער, א כאפ געטאן זיין שטייפען הוט און איז ארויסגעלאפען. אגאטאן איז געשטאנען אינמיטען צימער, ווייס ווי א העמד, און א משוגע'נער אדער טריאומפירענדער שמייכעל האט זיך געשפיעלט ארום זיינע ליפען. פרוי יעטע, וועלכע האט זיך ווייט ארויסגעבויגען, האט געזעהן אויפ'ן קירכען־פלאץ א סך מענשען שטעהענדיג: אויך ביי מארטין אמברונ'ס שענק זיינען זיי געשטאנען און האבען געקוקט. דער קליינער באַיבאַק האט געקווישעט, מרים האט פארוואונדערט געשמייכעלט און יואל־זאן האט פארעכטליך געשמייכעלט.

די דיענסטמויד קאטרין איז אריינגעפאלען אין הויז. דעם אויסדרוק פון איהר געזיכט האט מען שוין מעהר ניט געקענט אנרופען קיין שרעק, עס איז געווען א מין קאנוואולסיווער אויסדרוק. די אונטערשטע קינבאק איז ביי איהר ארונטערגעהאנגען, אזוי, אז דאס מויל איז ביי איהר געווען ברייט אפען, און זי האט בלויז געמאכט באַוועגונגען, ווי אויפצוהייבען די האנט.

— וואס איז דער מער? — האט פרוי יעטע א פרעג געטאן מיט א פארגליווערטען הארצען.

קאטרין האט קיין ווארט ניט געענטפערט. אלע האבען זיך ארומגעשטעלט ארום איהר, און ענדליך האט די מיידעל ארויסגעפליסטערט:

— זיי האבען... זיי האבען... דערשטאכען!

— עלקאן! — האט פרוי יעטע אויסגעשריען מיט אויפגעהויבענע הענט.

די דיענסטמויד האט א שאקעל געטאן מיט'ן קאפ.

— ניין, ניין, — האט זי ארויסגערעדט אהן אן אטעם, — זיריך שפערלינג, היינט ביינאכט.

אלע האבען געשוויגען. יואלזאן און הענאך קארקוי האבען געשאקעלט מיט די ליפען. די קינדער זיינען ארויסגעלאפען אינדרויסען, זיי זיינען אבער געבליבען שטעהן ביי דער טיר שטיל און מיט מורא.

אגאטאן האט באלד פארלאזען דאס דארף, אום צו געהן קיין פירט. צום ערשטען איז ער געגאנגען מיט'ן וועג. וואס געהט ארויף בארג קיין מערב, און פון דארטען איז ער געגאנגען מיט'ן קאם פון די היגלען איבער דאמבאך און דער שלאכט־הויז־בריק וואס אויף יענער זייט. ער איז אין האלב־קרייז געגאנגען ארום די פארפלייצטע ערטער: אומעטום האט גערוישט און געבושעוועט דאס וואסער, און ווען די ווייטע פריהמארגען־נעבלען האבען גענומען זיך הויבען, זיינען ארויסגעקומען פאנטאסטישע בילדער פון שטעדט. בייב שלאכט־הויז איז די מהומה געווען גוואלדיג גרויס: דאס קלאפעריי פון די וועגענער אויפ'ן בריק איז פארשלונגען געווארען אין די קולות פון די כוואליעס.

שוין אכט טאג צייט ווי אגאטאן פלעגט טרעפען דא, געהענדיג מיט אט־א־דעם וועג, יעדען טאג צו דער זעלבער מינוט און אויפ'ן זעלבען פלאץ א פרוי, וועלכע פלעגט קומען אהער שטיל מורמלענדיג, קומענדיג אייגענטליך מעהר צו קריכען ווי צו געהן. זי האט געהאט לייכט גערויטעלטע באקען, פיליכט איז זי אמאל זעהר שעהן געוועזען, אויך איז זי ניט געווען ארים געקליידט. צום ערשטען האט אגאטאן זיך וועניג אומגעקוקט אויף איהר, דערנאכדעם האט זי זיך איהם גענומען ווארפען אין די אויגען מיט דעם הארטנעקיגען, בייזען און טראציגען אויסדרוק, מיט וועלכען זי האט איהר קארב געשלעפט. נאכדעם האט ער זי אנגעהויבען פיינט צו האבען, אליין ניט וויסענדיג פארוואס. שטענדיג, ווען זי פלעגט איהם איבערגעהן דעם וועג, האבען זיינע אויגען געשפריצט מיט פונקען. ווען ער האט זי איינמאל געוואלט אויסמיידען, האט זיין הארץ גענומען קלאפען און געטריבען איהם דורכאויס אנטקעגען איהר. ווען ער פלעגט זי דערזעהן, פלעגט איהם איינפאלען, אז אלץ וואס ער וועט אין דעם טאג וועלען טאן, וועט זיך איהם ניט איינגעבען.

היינט איז זי ניט געקומען. ער האט זיך אפגעשטעלט ביים ערש־טען בריק־סלופ און האט זיך אומגעקוקט. זי איז ניט געקומען צו געהן. דורכגעהענדיג דעם גאנצען וועג ווי אין א חלום, האט ער איצט ערשט אזוי ווי געגומען ערוואכען און האט א פיהר געטאן מיט דער האנט איבער די אויגען. זיין בליק האט דורכגעדרונגען די אויפשטיי־גענדע גאסען פון דעם ברעג־קווארטאל.

אימער וועניג געניינט צו געשפרעכען, האט ער אויפ'ן אויבס־מארק גענומען רעדען צו א שול־חבר, א קליינער אומבאהאלפענער אינגעל, וועלכער האט אויסגעזעהן זעהר אידיש.ביידע זיינען א צייט לאנג געגאנגען אהן ווערטער, ענדליך האט דער קליינער, פיהלענדיג זיך געדריקט פון אגאטאנ'ס שווייגען, זיך אפגערופען:

— ווי מאדנע דא שמעקט! ניין? אזוי פריש!

— מיט קויהלען, — האט אגאטאן סארקאסטיש געענטפערט.

— אה! — האט דער קליינער אויסגעשריען ענטוזיאסטיש. ער איז גאר אנטציקט געווארען פון דעם דאזיגען כלומר'ש'טדיגען וויץ. — האסטו איינגע'חזר'ט די סאלישע קייזארים? — האט ער דערנאך א פרעג געטאן.

— איך לערען נים. איך קאן נים לערנען, — האט אגאטאן גע־מורמעלט, — איך קאן נים אריינפויקען אין זיך צאהלען און נעמען און רעגלען, וואס וויים איך. דאס מוטשעט מיך. ווען באיעזען וואלט ניט געוועזען, וואלט איך גארנישט ניט געקענט טאן, גארנישט ניט גע־קענט דענקען אין די אלע שטונדען. דאס איז אלץ טויט.

דער קליינער האט געשיינט צו זיין זעהר ערשטוינט און צעמישט, און באלד האט ער גענומען קלאגען און וויינען, אזוי ווי פון העלער הויט, אז דער פוס טוט איהם וועה. וואס נעהענטער זיי זיינען געקומען צום שולהויז, אלץ בלייכער איז אגאטאן געווארען. אין אלע גאסען זיינען שוין די קראמען געווען אפען, און די קרעמער און זייערע משרתים, מייסטענס אידען, זיינען געשטאנען ארומגעפריזירט און ערשט איינגעוואשענע ביי די טירען און די שויפענסטער, די הענט אין די הויזען־קעשענעס טיף אריינגעשטעקט. די משרתים פון די קרא־מען האבען איצט זיך געמאכט וואזשנע פנים'ער; זיי האבען זיך אלע אויסגעצייכענט מיט זייערע שטארק ארויפגעדרעהטע וואנצעס און זיי

האבען זיך איינגאנצען באנומען ווי זיי וואלטען געווען די וויכטיגסטע פארשוינען אין דער וועלט.

שוין פון ווייטען האט מען געזעהן די מחנה שילער פאר דער שול־געביידע. א שווארצע אומדורכדרינגליכע מאסע. א סך זיינען געשטאנען ארום א סלופ, וואו א געטין פון פארגונפט האט אויף א גרינעם פלאקאט געהאלטען אין דער הויך א געל שטיק זייף, גלייך ווי דאס וואלט געווען א בראנד־פאקעל. די שילער האבען געמאכט זייערע אומאנשטענדיגע באמערקונגען וועגען די נאקעטקייט פון דער געטין פון די זייף. איז געגאנגען אגאטאן מיט זיין באגלייטער, וועלכער איז שוין איצט פון זיין זייט געווען פארטיפט אין א פילאזאפישען שווייגען און נאר צייטענווייז א קרומען בליק פון דער זייט געווארפען אויף די מיט־שילער. ווי נאר זיי זיינען צוגעקומען צום ראג מאטילדע־גאס, אזוי האט זיך צו אגאטאנ׳ען א לאז געטאן א גאנצע חברה קלאס־חברים איהם אנגענומען פאר די אקסלען און די ארימס און געשריען צו איהם: מען זאגט דאך, אז איינער איז דערמארדעט געווארען אין צירענדארף, צי ער האט איהם געזעהן, און זאל ער דערצעהלען, ווי אזוי און פארוואס דאס האט געטראפען א. אז. וו. די שילער פון די נידעריגערע קלאסען האבען מיט גרויס דרך־ארץ געמאכט אווארע און האבען קוים געוואגט ביים עק קרייז אנצושפיצען זייערע אייערען, אום עטוואס צו כאפען. אגאטאן האט זיך דערזעהן געדיכט ארומגערינגעלט, און דער קליינער האט א קוק געגעבען אויף איהם פול מיט נאאיווער מורא און א פרעג געטאן:

— פארוואס האסטו דאס מיר ניט געזאגט?

הער פעדעל דונקעלשאפט האט בלאזענדיג זיך באוויזען אויפ׳ן שוועל פון שולהויז, און די מחנה האט אהן אפהאלט און שטארק ליארעמענדיג אריינגעשטראמט אין דעם הילכיגען קארידאר. דער מארד האט באשעפטיגט די יונגע מוחות. זיי האבען ווי געזעהן די פינסטערע נאכט פונ׳ם דארף און האבען געהערט דעם לעצטען פארשטיקטען געשריי פונ׳ם קרבן. אגאטאן איז באלד געזעסען אויף דעם קליינעם צונויפגעלייגטען שטול, שטייף און שטיל — און האט גאר־נישט ניט געהערט פון דעם טומעל וואס ארום איהם. ער האט דערפיהלט אין זיך אז איידעלען, זיסען פארגעניגען. דער אויווען האט

געזשומעט אין זיין זייט, און דרויסען איז געלעגען דורכזיכטיג דער ליכטיגער הערבסט־נעבעל. ער האט געזעהן די לאנדקארטעס און האט אזוי אויך געזעהן די וויימע לענדער, דעם גלאבוס, און ער האט זיך געפיהלט הויך איבער דער ערד. ער האט זיך געפיהלט איידעלער און עלטער, ווי א מענש, וואס האט דערגרונטעוועט זיינע טיפסט־שלומערענדע ליידענשאפטען.

עס האט זיך אנגעהויבען דער אונטערריכט. הער „פראפעסאר" שאכנא האט קאקעטירענדיג ארומגעשפאצירט מיט זיינע קורצע דיקע פיסלעד און עס האט אויסגעזעהן, ווי ער וואלט צייטענווייז געכאפט א דרעמעל געהענדיג. אדער ער האט צופרידען אונטערגעמורמעלט פאר זיך א שטילען ניגון, גלייך ווי דאס וואלט געווען א הימנע צו יענער זאנפטער מילדקייט, מיט וועלכער ער האט די וועלט באטראכט. זיין הויפט־טעטיגקייט איז באשטאנען אין ארויסגעבען שטראף־ארבייט. דאס האט געשיינט ביי איהם צו זיין דאס העכסטע אידעאל פון דער פעדאגאגיק. א פארגעסען העפט, א שלעכט אויסגעלערנטער פערז, א פלעק פון טינט, א צעלאכען זיך פון העלער הויט, אן אומאנשטענדיגער גרעפץ, — דאס אלץ זיינען געווען פעהלערען, וועלכע מען קען נאר אויסראטען דורך אן אוניווערסאלען מיטעל — שטראף־ארבייט. ער האט געלערנט דייטשע ליטעראטור און ער האט אזוי גערעדט וועגען געטע'ן, גלייך ווי געטע'ן וואלט הנאה גע־טאן צו האבען איינעם א סיגיזמונד שאכנא אלס זיינעם א נאכגעבארענעם. ער האט ווידער גענומען זשומען און געכאפט אביסעל א דרעמעל אויך, ערשט אגאטאן האט זיך שוואנ־קענדיג אויפגעהויבען און מיט אן אויסגעלאשענעם בליק אנגעוויזען פונקט אנטקעגען זיך. אויף זיין געזיכט איז געלעגען א טיערישער־שרעק. אלע תלמידים האבען זיך מיט מורא און שעפטשענדיג אויפגע־הויבען. אגאטאן האט זיך א לאז געטאן צום פארדערגרונד, איז געפאלען אויף די קני, געמאכט א באוועגונג מיט די הענט, גלייך ווי ער וואלט ארומגעקלאמערט די פיס פון א מענשען און מיט פינסטערע בליקען האט ער ארויפגעקוקט צו דער דאזיגער אומזיכטבארער געשטאלט — זיריך שפערלינג'ס.

דריטער קאַפּיטעל.

קיינמאָל זינקט ניט ארונטער דער אָוועגט אזוי שטיל און אזוי אומבאַמערקבאַר, ווי בעת די קירכען־גלאָקען נעמען קלינגען, ווייט אָדער נאָהענט. דער נעבעל לאָזט זיך אראָפּ אויף די דעכער ווי אן אומ־ממשות׳דיגע שפּינוועב. גליטשט זיך ארונטער אויף די ווענט פון די הייזער און פלאַטערענדיג הילט ער איין די לאָמפּען פון די לאַנטערנעס. שטאַר און גראָה ליעגט ער אין די גערטנער און ער מאַכט זיי אויס־זעהן ווי דער ים. די טריט, דאַכט זיך, ווערען שטילער, אזוי ווי מען וואָלט אויף טעפּיכער געהן.

אגאַטאַן איז געשטאַנען אויפ׳ן נעבעל־נאַסען ברוק און האָט ארויפגעקוקט אויבען צו א גלענצענד באלויכטענעם עטאַזש. ער האָט עפּעס ווי פארוואונדערט נאָכגעדענקט וועגען די פּראַכט און עשירות פון דעמדאָזיגען אידישען הויז, וואָרים דאָ אין דער שטאָדט זיינען געווען מעהר אידישע פּאַלאַצען ווי קריסטליכע הייזער, און דאַן איז ער אוועק ווייטער און האָט באַגעגענט אידען, וועלכע זיינען פון שוהל פון מעריב געגאַנגען מיט די סידורים אין די הענט און האָבען הויך אויפ׳ן קול גערעדט זיך און נע׳מסחר׳ט. זעהענדיג זיי, האָט אגאַטאַן געפיהלט, אז דידאָזיגע אלטע אידישע רעליגיע מוז זיין עטוואָס טויט. קען שוין מעהר ניט ארויסווייזען קיין לעבעדיגקייט, איז פארשטיי־נערט, געשפּענסטערהאַפט. ער האָט אָפּגעקערט זיינע אויגען פון די־דאָזיגע העסליכע פּנימ׳ער, פול מיט שאַכער־מאַכער גייסט און צבוע׳־צטווע.

די יריד־ביידלעך האָבען פארנומען דעם קויהלען־מאַרק, די קעניג־גאַס ביז צו דער פּראָטעסטאַנטישער קירכע און דעם גרינעם מאַרק. עס האָט געקישעט דאָרטען מיט א יום־טובדיגער מאַסע. די אויסרופער פון

די שויפלעצער האבן געשריען ביז צו הייזעריגקייט און האבן גע־דרעהט זייערע קערפערס גלייך ווי זיי וואלטען בויכוועהטאג געהאט. מיט צעשויבערטע האר האבן זיי אויסגעשריען די מעלות פון די מערקווירדיגקייטען וואס איז דארטען צו זעהן. ווילד און שניידענדיג האבן געקלונגען די ארגלען, פייפלעך און טראמפייטען, און פון דער מענאזשעריע האט זיך געריסען דאס רעווען פון די חיות. עס האבן זיך געהערט קינדער־טראמפייטען, פייפלעך און גראגערס, א ווילדע זשומעריי, הוזשעריי און קלאפעריי. קינדער מיט פנים'ער בלייך פאר נייגעריגקייט האבן סאפענדיג זיך דורכגעשפארט אומעטום. אין די שענקען האבן די טרינקער געריסען זיך אויף די העלזער. פונ'ם געסעל הינטערן קעניגספלאץ האט זיך געטראגען א גערוך פון פיש; הערינג־בראטערייען האבען פארשפרייט זייער געשמאק. ביים ביידעל וואו מען זאגט די מזלות איז מען געשטאנען קעפ אויף קעפ אין א באוווע־גונגסלאזען געדרענג. דערביי איז געלאפען א גרויסער קארוסעל אויף רעלסען, געטריבען מיט א ווילדער שנעלקייט דורך א קונציגען מעכא־ניזם. מען האט דענסטמאל נאר געזעהן שאטענהאפטע געשטאלטען, צעקרימטע פנים'ער און מען האט געהערט באקכאנטישע געשרייען. אונטער די לייוועטענע דעקעס פון די געצעלטען האבען געגרענט פעד־פאקלען; עס האט אויסגעזעהן ווי א גיהנם, דורך וועלכער עס ציהט זיך א שווארצער געדיכטער רויך ווי מאט־גלאנציגע שלייערס.

אגאטאן האט זיך דורכגעשפארט צווישען דעם עולם, און זיין נשמה איז געווארען געריהרט און מאדנע ווארעם. א היים, ציהענד היימאטס־געפיהל האט איהם דורכגענומען; אלע פארבען האט ער טאָ־פעלט־אינטענסיוו דערפיהלט. ער האט געקוקט מיט פריידיגע אויגען אויף אלץ וואס עס קומט פאר דא ארום איהם, ער האט געקוקט מיט צערטליכע בליקען אויף די פיעלע זאכען, וועלכע ווערען אומעטום ארויסגעשטעלט פאר'ן עולם, גלייך ווי ער וואלט וועלען זיי דער־הויבען מיט די ווארימקייט פון זיין נשמה. ער האט געזעהן א סך באקאנטע פנים'ער, ניט טראכטענדיג, צי ער האט זיי ערגעץ־וואו גע־זעהן. ער איז געשטאנען ביים קאספערל־טעאטער און האט געקוקט אויף די ניט־וויכטיגע באוועגונגען און קונצען פון דעם הילצערנעם מענשע־לע. אן אלטער ארביימער מיט גראהע געלאקטע האר און מיט כמעט א פארצייטיגען פראפיל, קענטיג א איטאליענער, איז געשטאנען לע־

בען איהם, און איז שיער ניט געשטאָרבען פאַר געלעכטער. דער קירכען־גלאָק האָט ווידער גענומען קלינגען. א צעטומולטער האָט אַגאַטאַן ארויפגעקוקט צום טורעם.

דער אויסרופער פון דעם קאַבינעט מיט די וועקסענע פיגורען האָט זיך פיליכט מעהר אַנגעשטרענגט ווי אלע זיינע קאַמעראַדען. מיט אַ רויטען פּנים ווי ביי אַ ראָק האָט ער געשריען, געדרעהט די אויגען און האָט כסדר געוואָרפען בייזע בליקען אַנטקעגען אויפ׳ן אויסרופער פון דעם פלאַי־טעאַטער. דערנאָך האָט ער אַ קלונג געטאָן, געגעבען דעם אָרגעל אַ וואונק, ער זאָל זיך לאָזען הערען, און די קאָרפּולענטע דאַמע ביים קאַסע־טישעל האָט שווערמוטיג אַנגעשפּאַרט דעם קאָפּ אָן האַנט.

— דאָ קאָן מען זעהן די ליידען פון קריסטוס אונזער דערלייזער אין זיבעצעהן בילדער, גרויסאַרטיג, מיינע דאַמען און הערען, גרויס־אַרטיג! — האָט געשריען דער מאַן וואָס מיט׳ן קאָפּ פון אַ ראָק, וועלכער האָט זיך נאָר געקענט לאָזען הערען דורך ווילדע קולות.

ווי עמיצער וואָלט איהם מיט אַ קולאַק אַ שטויס געטאָן, איז אַגאַטאַן ארויף אויפ׳ן פּאָדיום, האָט באַצאָהלט צוואַנציג פעניג, דאָס איינציגע געלט־שטיק וואָס ער האָט געהאַט, און איז האַסטיג פאַרשוואונדען געוואָרען הינטער׳ן ברוינעם פאָרטיער.

טיף אָטעמענדיג איז ער געשטאַנען אינווענינ אין דער טוכלער לופט. נאָר אביסעל מענשען זיינען אומגעגאַנגען מיט ציטערדיגע טריט. אַנטקעגען אַ שאַרלאַך־רויטער וואַנט האָבען זיך זאַנפט באַוויזען די גרופּען פונ׳ם פּאַסיאָן־שפּיל. דאָס גלייכמעסיגע און באַרוהיגענדע ליכט האָט געמילדערט די שוידערליכקייט פון די וועקסענע פיגורען. עס האָט גערוהט עפּעס אַ שטילקייט, אַ דערהויבענקייט, אַ הייליגקייט איבער די געשטאַלטען, עפּעס וואָס עס האָט ארויסגערופען אַ יראת־הכבוד. ווייטע צייטען האָבען לאַנגזאַם אויפגעשטייגט, און עס האָט זיך געדאַכט, ווי די געטין פון שיקזאַל וואָלט טרוימענדיג די אויגען אויפגעעפענט, אום צו מאַכען דעם צוקוקער איבערראַשט און פאַרלאָרען. „דאָס איז דער דערלייזער“. האָט אַגאַטאַן פאַרוואונדערט געטראַכט, שטעהענדיג פאַר׳ן בילד וואו יעזוס ווערט פון קרייץ ארונטערגענומען. ער האָט צונויפגעדריקט די הענט און נאַכגעדענקט. פריינד און עלטערען זיינען ווי וואַנדעלפיגורען אין אַ צוגעגרייטער

רייה איהם פארבייגעגאנגען. און די טויטע בילדער זיינען פאר איהם לעבעדיג געווארען. ער האט טויעריג געשמייכעלט און באגריפען, אז מען האט איהם אין עפעס אפגענארט, וואס ער האט דאס גאר ניט געקענט פארמיידען.

דרויסען איז דער נעבעל געדיכטער געווארען. א סך קראמען זיינען שוין געווען געשלאסען. אגאטאן האט זיך געלאזען ווייטער געהן, ביז ער איז געקומען אין די טונקעלע, אומבאלעבטע גאסען. זיינע טריט זיינען וואס אמאל אלץ שנעלער געווארען און זיינע געדאנקען זיינען וואס אמאל אלץ פייניגענדער געווארען. אומערוואוטעט, האט ער דערזעהן, אז ער שטעהט ביים שוהל, וואו נאר די פרימסטע אידען האבען זיך פארזאמעלט מעריב צו דאוונען. א שמייכעל, פון וועלכען ער אליין האט ניט געוואוסט די באדייטונג, איז אריבער איבער זיין פנים, און ער איז אריין אין דער טונקעלער, פאראומערטער און נידעריגער קלויז. דער חזן האט ביי זיין קליינעם עמוד מיט א ציטעריגען קול'כעל שוין „עלינו" געזאגט, נאר אין דעם חזן איז געלעגען עטוואס גלויביגעס, ווייטער אבער זיינען דא געווען נאר פארביסענע, שטיינערנע פנימ'ער, פול מיט האס, פארביטערטקייט און קנאי'שען גלויבענספאנאטיזם. אגאטאן האט דאס געזעהן. צום ערשטען מאל אין זיין לעבען איז איהם קלאר געווארען, אז צו זיין א איד הייסט דאס צו זיין אן אויסנאם; צום ערשטען מאל האט ער געהערט דידאזיגע העברעאישע תפילות מיט אומזיכערקייט און האס און ער האט געגלויבט, אז ער איז דאס אריינגעפאלען אין א מין צעלע, וואו עס ווערט געפלאנעוועט זו שעדליכע פארשווערונג.

דער שוויס האט זיך געפערילט אויף זיין שטערען בעת ער האט די שוהל פארלאזען. ווען ער איז ארויס אויפ'ן גאס, האט ער א דערשראקענער זיך א ווארף געטאן צוריק. סטעפאן גודשטיקער איז געשטאנען פאר איהם און האט אנגעשטרענגט ארויפגעקוקט צו א באלויכטענעם פענסטער. די גאס איז געווען זעהר שמאל, דערפאר האט ער געמוזט שטארק דעם קאפ אפבויגען. האלטענדיג נאך אלץ אין געהן אויף צוריק אנטקעגען דער וואנט, האט ער זיך פלוצלונג אנגעשטויסען אויף אגאטאנ'ען, וועלכער איז דא באוועגונגסלאז געשטאנען. ער האט געבעטען אום פארצייהונג און האט פלינק א כאפ געטאן זיך פאר'ן ראנד פון הוט.

— אַך, איהר זיינט דאָך דער יונגערמאַן ע... איהר זיינט דאָך דאָס? איהר זיינט דאָך דאָ ניט לאַנג פאַהרענדיג אין שיפעל... — די שוואַרצע אויגען האָבען ביי איהם געשווינד אַ בלישטשע געטאָן דורך די גלעזער, כמעט ווי דראָהענדיג. — זאָגט נאָר, יונגערמאַן, האָט איהר אפשר ביי זיך אַ שוועבעלע?

אין דער רגע איז פון טויער ארויסגעקומען מיט האַסטיגע טריט אַן אַרבייטער מיט אַ ברענענדיגען ציגאַר. גודשטיקער האָט מיט עט־וואָס איבערטריבענער העפליכקייט געבעטען ביי איהם פייער. דאַן איז ער ווייטער צוגעגאַנגען צו אַנאַטאָנ׳ען.

— נו, וואָס איז אייער מיינונג וועגען דער געהיימניספולער גע־שיכטע מיט׳ן מאָרד? — האָט ער אַ זאָג געטאָן, ארויסלאָזענדיג פון נאָז דעם רויך אין דער מיט נעבעל אָנגעפילטער לופט.

— איך?

— יאָ... נאַטירליך.

— איך ווייס ניט.

— עס אינטערעסירט אייך גאָרניט? אַזוי ווייזט דאָס וועניגס־טענס אויס. וואוהין געהט איהר איצטער?

— צו באַראָן לעווענגאַרד.

— אַזוי? וואָס דאַרפט איהר דאָרטען?

— איך דאַרף דאָרטען עסען אווענט־ברויט. — האָט אַנאַטאָן בייזיג געענטפערט.

גודשטיקער האָט הויך אַ לאַך געטאָן.

— יאָ, דינסטאַג און פרייטאַג. איך בלייב שוין דאָרטען אויך נעכטיגען, ווייל מיטוואָך און שבת הויבט זיך שוין אָן די שולע זיבען אַזייגער.

— דאָס אַלץ דאַרפט איהר? אפילו איבערנעכטיגען? קאָמיש. איז ער אַ איד, אָט דער... באַראָן? נאַטירליך. נו, זאָגט זשע מיר... אייערע עלטערען זיינען אפנים זעהר אָרים?

— יאָ.

— אויך דער אַלטער, דער שטריקענמאַכער, קאַרקוי, אָדער ווי ער הייסט דאָרטען...?

— יאָ.

— ווי אַלט זיינט איהר דען? זעכצעהן?

— זיבעצעהן.

— נו, איז נאך בעסער. קענען מיר זיך אלזא. איך היים גודש־טיקער. ערשטער נאמען: סטעפאן. געבארען דעם 12טען מאי 1859. זונטאג נאכמיטאג. באשעפטיגונג אומבאקאנט. דער מארד אלזא אינ־טערעסירט אייך ניט?

אנאטאן איז געבליבען שטעהן און האט זיך אנגעשפארט אן וואנט.

— איך ווייס אביסעל און איך וואלט גערען געוואלט מעהר ווי־סען. איהר זיינט א שטאלצער, יונגערמאן, דאס איז מיר קלאר. אבער דערצעהלט מיר כאטש, וואס האט זיריך שפערלינג דעמאלט געטאן? ער האט אייך גענומען אונטער'ן ארים און איז מיט אייך אריין אין הויז. איהר האט זיך ניט א ריהר געטאן. אנדערע וואלטען זיך געצא־פעלט ווי א פיש. יא, ווי א פיש. יא, איך האב אלצדינג געזעהן פון אויבערשטען שטאק. יא, איך האב געוואוינט אין „סט. זעבאלד."

שווייגענדיג זיינען זיי ביידע וייטער געגאנגען.

— נו, פארוואס רעדט איהר ניט?—האט גודשטיקער ווידער אנ־געהויבען און האט אויפגעשטעלט דעם קאלנער פון זיין מאנטעל — איך וועל געווים שווייגען. איך האב שוין לאנג געקענט אט דעם זיריך שפערלינג. דער וואס האט איהם אומגעבראכט, האט געמוזט זיין א פוינעל אדער א זשעני פון א פארברעכער. יא, א זשעני. ער האט א שטאך אין דער ברוסט ניט גרעסער ווי א ביס פון א שלאנג. דער וואס האט דאס געטאן, האט ארויסגעקלעטערט אויף דער אלטאנקע אזוי ווי א נאכטוואנדלער. ווירקליך! האט זיך דורכגעקוועטשט דורך א פענסטער־גראטע און גארנישט ניט גערויבט, אבסאלוט גארנישט! א פאטאלע זאך. מיר איז דאס אלץ איינס, אבער זיריך שפערלינג איז ניט געווען קיין געוועהנליכער עקזעמפלאר פון א מענש. ער האט זיך געקענט ארומשלעפען זיבען נעכט נאכאנאנד, ניט פיהלענדיג קיין שלאף. ווען ער פלעגט ווערען מיד, פלעגט ער זיך איינפאך אנידערזעצ־צען אויף א שטול, צוגעמאכט אויף צוואנציג מינוטען די אויגען און דאן האט ער שוין מעהר ניט געוואוסט, ניט פון זיך, ניט פון דער וועלט. האט ער זיך ווידער אויפגעהויבען, איז ער געווען אזוי פריש, ווי מיט זיבען טעג צוריק. איינמאל, ווערענדיג מעלאנכאליש, איז ער אוועק אין זיין שפייכלער און האט מיט'ן הוילען קולאק צעשמעטערט

ארום זיך אין פיצלער קעסטלעך און קאסטענס און ברעטער. זיין הונט, ווען ער פלעגט איהם ניט פאלגען, פלעגט ער האלב־טויט שלאגען איהם, און דערנאך פלעגט ער זיך אוועקזעצען און נעמען וו־ינען ווי א קליין מיידעלע. ביז מיט זעקס יאהר צוריק האט ער איבער־הויפט קיין שום פרוי ניט אנגעריהרט, און אז עס איז איהם שוין געקומען דערצו, איז די ארימע פרוי שיער אין זיינע ארימס ניט געשטארבען. דאס איז געווען א מענש!

ער איז ווידער אויף לאנג אנטשוויגען געווארען. גודשטיקער'ס גאנצע האלטונג האט אגאטאנ'ען שטארק וועה געטאן. זיין רעדען אהן א שיעור האט איהם באאומרוהיגט און זיין יעטווידער זשעסט האט איהם געשראקען.

— ווי הייסט איהר אייגענטליך? — האט גודשטיקער א פרעג געטאן.

— אגאטאן.

— א — גא — טאן? אגאטאן ג י י ע ר?

— יא.

— מאדנע. ווי אזוי קומט איהר צו דעם נאמען? אגאטאן... אזוי האט דאך מיין פאטער געהייסען. ווייטער ווייס איך קיינעם ניט אין דעם גאנצען קרייז, און איך בין דאך באקאנט אזוי ווי א ראבער הונט. נו, ס'איז אלץ איינס.

ווידער א פויזע. דאן איז גודשטיקער'ס שטימע געווארען פריינד־ליך און מוטערליך.

— זעהט איהר, איהר זיינט מיר געפעלען. איך ווייס קוים פאר־וואס, נאר פיליי כט שטעקט עפעס אין אייך וואס אין מיר איז דאס ניטא. איהר זיינט א איד. ביי די מענשען גיבען זיך אפטמאל איין אינדיווידומען פון וואונדערליכער קראפט. באזונדערס אין אייער עלטער. עס קען זיין, אז איז דעם ליגט דאס. ווען איהר זיינט נאך יונג, איז אייער נשמה אנגעפילט מיט א ריינליכען, אומבאשמוצטען פייער. איהר זיינט שטארקע טרוימערס, איהר מעגט אראפנעמען די וועלט פון די זאווייעסעם און דאך גארנישט ניט וויסען פון דער וועלט. ווען זיי וואלטען נאר געוואוסט! נעהט אהין, אגאטאן, וועקט אויף אייער פאלק! זאגט אזוי ווי דער נביא אין דער ביבעל: וואך אויף, מיין פאלק! דאן וועלען זיך אויך די דייטשען אויפכאפען, איבער־

הויפט דא אויבען אין צפון. וואך אויף, צפון! איינס אדער דאס אנ־
דערע, וועט דענסטמאל טויט געשלאגען ווערען. מילא, ס'איז אלץ
איינס, וואס קימערען מיר די פילאזאפען? רעכענט איהר, אז עס וועט
נאך היינט ביינאכט רעגנען?

— איך וויים ניט. פיליכט יא. פיליכט וועט שנייען. און פי־
לייכט גארניט.

— אה, איהר זיינט אין כעס! מילא, ס'איז אלץ איינס. איך
מוז אייך זאגען, אז עס איז ניט קיין נייגעריגקייט געווען. ווען איך
האב אייך פריהער געפרעגט, וואס זיריך שפערלינג האט מיט אייך
געטאן. אויך ניט קיין פאראינטערעסירטקייט. נו, ווערט נאר ניט
ווידער אומגעדולדיג! שטעלט זיך נאר פאר די נאכט, די ווארימע
הערבסט־נאכט און די סיטואציע! שפעטער איז זיריך געקומען אין
מיין צימער, בלייך, אויפגערעגט, און האט גערעדט וועגען גלייכגיל־
טיגע זאכען. ער האט דערצעהלט וועגען דער ציגעלניע, וועלכע מיין
כלה'ס פאטער האט איצט געקויפט, און פלוצלונג האט ער זיך אוועק־
געלעגט אויף מיין בעט און מעהר קיין זילבע ניט גערעדט.

— מעהר קיין זילבע? — האט אגאטאן מעכאניש א פרעג גע־
טאן.

— אזוי איז דאס געווען. אין פינף מינוטען ארום איז ער אויפ־
געשטאנען, איז ארויס פאר'ן הויז און איז געזעסען דארטען ווידער
צוויי זייגערגע שטונדען, ניט געבענדיג זיך אפילו קיין ריהר. ניין אזוי־
גער איז דער שמיד געגאנגען אהיים און ער האט איהם א רוף געטאן.
ווער האט אבער ניט געענטפערט. דאס איז געווען זיריך. און ווער
האט ארום צעהן דעם זייגער זיך ארומגעוואקעלט ביי זיך אין צימער,
ניט קימערענדיג זיך וועגען שענק, איז דאס געווען זיריך. נון, אויף
מארגען אינדערפריה איז דאס „פערזאניפיצירטע גערמאנענטום" גע־
ווען טויט, און עס איז א רעטעניש, ווער עס האט איהם אומגעבראכט.
ווען ניט די צעבויגענע אייזערנע גראטעס פון פענסטער און ניט די
דעמאלירטע אלטאנקע, וואלט איך געגלויבט, אז ער אליין... נו, נו,
וואס איז דען דער מער?

אגאטאן האט מיט די הענט ארומגעכאפט גודשטיקער'ס ארים
און ער האט זיך געוואקעלט, גלייך ווי ער וואלט וועלען פאלען אויף
דר'ערד. גודשטיקער האט א שאקעל געטאן מיט'ן קאפ און א ווארף

געטאָן דאָס עקעל פון דעם ציגאַרעט ווייט אַריבער׳ן גאַס. אַגאַטאָן האָט איהם געשפּאַנט אָנגעקוקט ביים מאַטען שיין פון גאַסען־לאַמפּ. גלייך ווי ער וואָלט קיינמאָל ניט וועלען פאַרגעסען זיין געזיכט, און ניט זאָגענדיג קיין וואָרט, איז ער אַוועק ווייטער צו לעווענגאַרד׳ס פּאַלאַץ אויפ׳ן צווייטען ראָג. מיט ציטעריגע טריט איז ער אַריין אין דעם ברייטען, ליכט־באַגאַסענעם, מיט שווערע טעפּיכען באַדעקטען וועס־טיבול. דער סופיט און די ווענט זיינען געווען פון אַ קינסטלער־האַנט באַמאָלט מיט בילדער פון דער מיטאָלאָגיע פון אַלטערטום. ווי אַ לע־בעדיג געשטאַלט איז פאַר איהם געשטאַנען קאַסאַנדראַ, מיט׳ן אָרים אויפגעהויבען אַנטקעגען דער ברענענדיגער טראָיאַ. זי איז געווען כמעט אינגאַנצען נאַקעט, די בריסט זיינען געווען אויפגעשוואָלען פאַר האַס. תמיד האָט אַגאַטאָן געמוזט אַרונטערלאָזען די אויגען פאַר׳ן בילד. די אידישע נאַטור צו שעמען זיך פאַר נאַקעטקייט האָט ביי איהם דערגרייכט ביז צו פיזישען שמערץ. אויך פלעגען זיינע געדאַנ־קען אָפט ווילד אויפגערעגט ווערען, ווען ער פלעגט זיך ביינאַכט דערמאָנען אָן דעם בילד.

סטעפאַן גודשטיקער האָט כמעט ווי ניט אויפגעהערט צו שאָק־לען דעם קאָפּ. דאַן האָט ער זיך אַ קער געטאָן צו דער פרידריך־גאַס. האָט מיט אַן אַראָפּגעלאָזענעם קאָפּ זיך צוגעהערט צום מישמאַש פון די שטימען פון די גאַסטהייזער, וואָס האָט זיך געהערט צוזאַמען מיט׳ן פּישטשען פון די פידלען און דעם פּיסטעל־געזאַנג פון די דאַמען מיט די האַרפען. שווייגענדיג זיינען איהם פאַרביינעגאַנגען מוזיקאַנטען, אין דער עלטסטער האָט אַלע מאָל געצעהלט די איינגאַמע פון טאָג. גוד־שטיקער האָט דאָס אַלץ געזעהן מיט די אויגען פון אַ באַאָבאַכטער, וועלכער פרעהט זיך, וואָס איהם געהט ניט אָפּ פון דאָס מינדסטע אין לעבען, און וועלכען די געוועהנהייט פון שאַרפזין האָט דערצו גע־פיהרט, ער זאָל דעם גאַנצען, רייכען פאַרשיידענאַרטיגען בוי פון דער וועלט אָפּ׳פטר׳ען מיט אייניגע קלוגע ווערטלעך.

די לבנה האָט זיך באַוויזען מיט איהר קאַלטען גלאַנץ. גודשטיקער איז געגאַנגען אַרויף און אַראָפּ ביים ברעג גאַס, גערויכערט אָהן אויפ־הער און נאָכגעקוקט אַלעם און אַלעמען. די טורעם־זייגערס האָבען געשלאָגען אַכט, מיט אַ קוויטשעריי זיינען אַרונטערגעפאַלען די ראָל־לאָדענס, די קליינע קרעמערקעס זיינען כיבענדיג אַוועק פון דאַנען און

די אַנגעשטעלטע האָבען צוריק אַרויפגעדרעהט די אַרונטערגעפאַלענע שפּיצען פון די וואָנצעס.

ענדליך איז זי געקומען, קעטע עסטריך. מיט אַ שוואַכען שמייכעל האָט זי זיך אָנגעהאַנגען אָן דעם אָרים פון איהר חתן און זיך צוגעטוליעט צו איהם.

— שטעל זיך פאָר, איך האָב קוים געקענט קומען. דער טאַטע האָט זיך אַזוי געזידעלט איבער דיר! ער האָט גע׳טענה׳ט, אַז דו טויגסט צו גאָרנישט ניט אין דער וועלט. זיי מוטשען מיך אימער איבער דיר און פייניגען מיך. אַך, ווען דו װערסט ענדליך באַריהמט. סטעפאַן! ביסט בייז? איך בעט דיך, זיי ניט בייז? איך האָב דאָך נאָר דיך, נאָר דיך אַליין!

— איך בין ניט בייז, אָבער דו דאַרפסט ניט רעדען אַזוי דום. וואָס מאַכסטו?

— שלעכט.

— ביסטו געװעזען ביים דאָקטאָר?

— ניין.

— ניין! ווען דיין זיסהאַרציגער פאָטער וואָלט בעסער געקימערט זיך ווענגען דיר אייִדער צו זידלען זיך איבער מיר, וואָלט אַ סך גלייכער געוועזן. אָבער אונזער גאַנצער בירגערטום איז אַזוי באַשרענקט. פון הונדערט מיידלעך זיינען ניינציג בלייכזיכטיג און לעבענסמיד.

— אַך, סטעפאַן, איך וואָלט וועלען שטאַרבען — מיט דיר!

— שטאַרבען? יאָ, ווי עס וואָלט מעהר גאָרנישט ניט געוועזן ווי שטאַרבען. גאָט מיינער!

— דו ביסט אַזוי קאַלט צו מיר! — האָט קעטע געפּליסטערט און עס האָט זי דורכגענומען אַ שווידער, גלייך ווי דידאָזיגע קעלט וואָלט זי געמאַכט פריהרען. — איך מוז געהן צוריק אַהיים. — האָט זי ווייטער גערעדט מיט דערזעלבער שטילער שטימע. — איך האָב נאָר געוואָלט זעהן דיך.

גודשטיקער האָט כמעט ווי געמוזט זי טראָגען. ווען זיי זיינען שוין געקומען צום פּלאַץ, האָט ער איהר אויף גיך אַ קוש געטאָן אין באַק, און געלאָזען זי אַליין.

אין דעם אידישען יתומים־הויז, וואו ער איז פאַרבייגעגאַנגען,

איז שוין געווען טונקעל אין אלע פענסטער. אונטער'ן פארטאל איז געשטאנען א אינגעל אין שמאטעס, טויט־בארעקט, פארוואהרלאזט. אבער צוויי קלארע אויגען האבען ארויסגעקוקט מיט מערקווירדיגער טרייהערציגקייט אין די באלויכטענע טרעפ.

— ווי הייסטו? — האט גודשטיקער א פרעג געטאן און זיך איינגעבויגען צום קינד, וואס האט זיין פינגער געהאלטען אין מויל און פארלעגען געקוקט צו דער ערד. — ווי הייסטו? — האט ער איבערגעפרעגט, כמעט ווי שטרענג.

— איך ווייס ניט.

— צו וועמען געהערסטו אבער?

— ווייס ניט.

— וואו איז דיין מאמע?

— טויט.

— און דיין טאטע?

— אויך טויט, — האט דער אינגעל געזאגט און געמאכט א באוועגונג מיט'ן האנט, וואס האט געזאלט אויסדריקען די גרעסטע ערשטוינונג.

— אבער וואס טוסטו דא?

דער אינגעל האט זיך שרעקעדיג צו איהם צוגערוקט און א פרעג געטאן אומעטיג:

— זאג נאר, ביסטו דער האר יעזוס?

דא האט זיך דערהערט א הארצרייסענדיג געשריי פון אינוועני פון יתומים'ס־הויז.

— הערסט? הערסט? — האט דער אינגעל געמאכט, אויס־געשטרעקט די ארימס פאר זיך און גענומען שטיל כליפען.

גודשטיקער האט אנגענומען דאס קינד ביי דער האנט און איז מיט איהם ארויף אויף די טרעפ.

פיערטער קאפיטעל.

אזוי ווי פון א ווירקליכען טרוים געפאנגען, איז אגאטאן אריין אין קיך, וואו עס האט געשמעקט מיט די טייערסטע מאכלים, און ער האט געגעסען וואס מען האט איהם געגעבען פון די איבער־געבליבענע און פון דעם וואס מען האט ניט געקענט צום טיש דערלאנגען. דערנאך איז ער ארויף אין א קאמער אויפ'ן בוידים, וואו ער האט געדארפט פארברענגען די נאכט. פון אונטען האט זיך געהערט מוזיק, א קלינ־געריי פון גלעזער, טעמפע אויסרופען פון פרעהליכקייט, דאס שארכען פון די טאנץ־טריט און דאס לאנגע הודזשענדיגע מורמלען פון די געשפרעכען. ער האט היינט דערפיהלט אין זיך עטוואס נייעס און פייערליכעס, וואס האט איהם געוויזען די וועלט אין אן אנדער ליכט ווי ביז אהער, דאך איז נאך אלץ געווען פארהילט.

ער האט זיך א לאנגע צייט שלאפלאז אומגעווארפען אויפ'ן שטרויענעם געלעגער, און האט ארויסגעקוקט אין דער טונקעלער, שווערער נאכט. פון צייט צו צייט האט א ביטער געפיהל אנגעפילט זיין הארץ, וואס אין הויז פון דעם רייכען קרוב מוז ער שלאפען אויף שטרוי אונטער'ן דאך. ווארים, אז דער באראן איז זיין מוטער'ס א שוועסטערקינד, דאס האט ער שטאלץ פארשוויגען פאר סטעפאן גור־שטיקער. ער האט דערשמעקט אין דעמזעלביגען מענשען א שונא, וועלכער האט אין דערזעלבער צייט פארמאגט עטוואס וואונדערבאר־אנציהענדעס. ער האט אזוי ווי געבראכט דעם פרעמדען קלאנג פון דעמדאזיגען פרעמדען לאנד. מען האט איהם אין דער שולע געלע־רענט די ליעבע צום דייטשען פאטערלאנד. א געהיים פייער האט געברענט אין זיינע אויגען, וואס האט געשיינט צו רעדען, אדער האט געשיינט צו זוכען פאר איהם א ניי פאטערלאנד. ארער איז דאס

דייטשלאַנד געווען? היינט וואָס זשע האָט באַדייט דער שטומער פּראָטעסט אויף די פּנים'ער פון די מיט־שילער, אָדער דער קיהלער בליק פון דעם לעהרער, בעת ער האָט אַנגעריהרט אַגאַטאַנ'ען? און דייטשלאַנד האָט זיך אויך גאָרניט זעהר שטאַרק באַמיהט צו מאַכען זיך ביי איהם אנגענעם אלס פאָטערלאַנד. דייטשלאַנד איז נאָר געווען פריינדליך איהם צו דולדען, און ער האָט דערפאַר געדאַרפט מיטזינ־גען די גרויסע הימנע. אָבער וואו זשע איז דאָס געווען אָט דאָס פאָטערלאַנד, דאָס געהיימניספולע, דאָס ליבעספולע?

ער האָט ניט געקאָנט שלאָפען. זיין שאַרף אויער האָט נאָך דורכ־דרינגענדער פאַרנומען דעם ליאַרעם פון דער שמחה. און עס האָט זיך אויסגעדיכט, אַזוי ווי אַ שטימע וואָלט איהם גערופען. אַ טונקעלע בענקשאַפט האָט איהם געמאַכט צו ציטערען פאַר אומגעדולד. ער איז אַראָפּגעשפּרונגען פון בעט, האָט זיך צוריק אָנגעטאָן, און די אויגען נאָך פאַרשלייערט פון דער פינסטערניש, איז ער אַרונטער די טרעפּ מיט'ן באַוואוסטזיין פון אַ שולדיגען. איהם איז אַלץ איינס געווען וואוהין ער זאָל ניט אַריין: ער האָט דערפאַר אויפ'ן צווייטען שטאָק געעפענט אַ טיר (פיעל דייטליכער האָט ער געהערט די מוזיק און די טענץ פון אונטען), און ער איז געשטאַנען שוין אין אַ גרויסען סאַלאָן, וועלכער איז נאָך געווען וואַרים פון שוין פון אַ לאַנג אויסגעלאָשענעם קאַמין־פייער, און כאָטש עס איז געווען טונקעל, האָט ער געגלויבט, אַז די מעבעל און די טאַפּעטען אַרום איהם מוזען זיין גרין. ער האָט אַ שמייכעל געטאָן, האָט זיך אַריינגעזעצט אין אַ ווייכען פאָטעל ביים קאַמין און איז איינגעזונקען געוואָרען אין דעם ווי אין אַ געלעגער פון פוך. ער האָט איצט דורכאויס געוואָרט אויף דעם, וואָס עס האָט איהם אָהער גערופען. די מוזיק אונטער איהם האָט געמאַכט די טונקעלקייט אַרום מאָדנע צו ציטערען.

ער האָט דערהערט פון דעם דערבייאיגען צימער אַ גערויש, אַזוי ווי איינער וויינט און ער וויל ניט מען זאָל דאָס הערען. אַגאַנטאַן איז אוועק אַהין, האָט געעפענט די טיר און פאַרלעגען און צעטומעלט איז ער געשטאַנען פאַר זיין קוזינע, וועלכע איז געווען די גליקליכע כלה, און וועמעס תנאים מען האָט געפּראַוועט היינט מיט גרויס פּאַראַד. זי איז געזעסען פאַר אַ ליכט און האָט געבליפּעט אין איהר טאַשענטוך. זשאַנעטע האָט אויפגעהויבען איהרע אויגען, און פאַר ער־

שטוינען האט זי קיין ווארט ניט ארויסגערעדט. ענדליך האט זי הייזעריג ארויסגעמורמעלט א פראגע: וואס זוכט ער דא?

אגאטאן האט א צוק געטאן מיט די אקסלען.

— איך... גארנישט. איך האב נאר דערהערט ווי דו וויינסט אזוי.

— פון אויבען? פון דיין קאמער?

— יא, פון מיין קאמער.

אגאטאן איז בלייך געווארען און האט גענומען פארעכטליך ווארפען די אויגען איבער'ן קעניגליך פארפוצטען בודואר.

— ניין, — האט ער פלוצלונג א זאג געטאן אנטשלאסען, — ניט פון מיין קאמער.

— נו?

אגאטאן האט געשוויגען. דער מיידעל'ס גרויסע, דורכדרינגענדע פון טרערען נאסע אויגען האבען דערוועקט אין איהם א געפיהל פון נידעריגקייט. זשאנעטע האט איהם האסטיג אנגענומען ביי דער האנט.

— נו, זיי זיך מודה! צוליעב וואס ביסטו געקומען? ביסטו הונגעריג? דאן וועט דיר באבעטע געבען וואס דו ווילסט. אויך וויין וועסטו קריגען. איך וועל עס איהר גלייך זאגען. אדער ווילסטו אפשר געלט? אט איז מיין גאנצער בייטעל.

זי האט ביטער א שמייכעל געטאן און געוואלט אויפשטעהן. אבער אגאטאן, וועלכער איז אלץ בלאסער און בלאסער געווארען, האט גענומען איהר האנט און האט זי מיט אזוי פיעל כח פעסט צוזאמענגעדריקט, אז די מיידעל איז צוריקגעפאלען שמערצליך זיפצענדיג אין איבערראשט.

— איך בין ניט דאס וואס דו מיינסט, — האט אגאטאן געזאגט.

— אזוי?

א מאמענטאנער און אומזיכערער שפאטישער אויסדרוק האט זיך באוויזען אויף זשאנעטע'ס געזיכט.

— איך בין ניט הונגעריג, — האט אגאטאן שטיל געזאגט.

— דאס מוזט דו יעדענפאלס וויסען.

— איך דארף אויך ניט קיין געלט. אלזא, נעם דא דיין געלט

שוין צו, אויב ניט וועל איך דאָס נעמען און אַרויסוואַרפן דורכ'ן פענסטער.

זשאַנעטע האָט קווייקלענדיג זיך אויסגעצויגען איהר האַנט נאָכ'ן געלט און האָט דאָס לאַנגזאַם צוגענומען. זי האָט לאַנג געקוקט אין אַגאַטאַנ'ס אויפגערעגטען פּנים, דאַן האָט זי פּלוצלונג איהם אַנגענו־מען פאַרביידע הענט, האָט איהם אַ ציה געטאַן צו זיך און האַרציג אַרויסגערעדט:

— נו, רעד!

אגאַטאַן האָט אַ שאָקעל געטאַן מיט'ן קאָפּ.

— איך האָב גערעכענט, אַז דו האָסט וואָס צו זאָגען. איך האָב ניט געוויינט. נו, געוויס, ווי אַזוי קענסטו האָבען צוטרויען צו מיר, וויבאַלד איך געה אַזוי שלעכט געקליידט?

ער האָט ווידער אַ שמייכעל געטאַן, האָט אָפּגעקערט דעם פּנים און שטאַר געקוקט אין דער טונקעלקייט. עס האָט אויסגעזעהן ווי די ווענט נעמען זיך פּאַנאַנדער פון זיינע בליקען און פון צאַהללאָזע אויגען קוקען אויף איהם אַרויס די דאגות, אונטער וועלכע די מענשען שאַרען צונויף אוצרות, כדי זיי ווידער פון דאגות צו לאָזען באַוואַכען.

— טאָקע דו! — האָט זשאַנעטע איצט אויפגערעגט געפּלים־טערט. זי האָט שוין זיין האַנט מעהר ניט אָפּגעלאָזען, און ער האָט געפיהלט, ווי היים איהר האַנט איז. — איך האָב דיך תמיד פאַרזעהן אַזוי ווי אַ שאָטען. דו האָסט זיך אויך אַזוי שמאָל געמאַכט ווי אַ שאָטען, דו וואונדערליכער אגאַטאַן! אָבער דו האָסט קאָמישע אוי־גען, זעהר!

אגאַטאַן האָט ניט געענטפערט.

— זאָג, אגאַטאַן, האָסט שוין אייגענטליך אַ סך שלעכטס גע־טאַן? פאַרוואָס זשע ציטערסטו? אַך, וואָס איז דאָס מיט דיר?

— שלעכטס, זאָגסטו? פאַרוואָס פרעגסטו דאָס? דאָס וואָס איך האָב געטאַן, איז ניט געווען קיין שלעכטס. עס איז אויך ניט געווען גוט. ניין, עס איז עטוואָס אַנדערש ווי דאָס. עס וואָלט נאָך שלעכטער געווען, ווען איך נעם אַוועק ביי אַ פויגעל די פליגלען. אָדער קען עס דען זיין שלעכט, ווען דאָס דערהויבט דיך, מאַכט דיך גליקליך? אָדער קען עס זיין גוט, ווען דאָס לאָזט דערקענען דאָס גאַנצע פינסטערע לע־

בען און אלץ וואס מען האט פארזאמט און וואס אנדערע האבען פאר־זאמט ?...

זשאנעטע, זעהר אויפגערעגט איבער דעם יונגען מענשען׳ס האל־טונג, האט פארהאקענדיג זיך געפליסטערט:

— זעץ זיך צו לעבען מיר! אט אזוי. שפעטער אמאל מוזטו אפטער קומען. בלויז צו מיר אליין. זעהסטו זיי ווילען מיך פאר־קנס׳ען צו אן אלטען, וואקעלדיגען, ציינלאזען, קראנקען מאן, און דאס אלץ פון געשעפטס־פארבינדונגען וועגען. איך ווער פארקויפט, און מען וויל, אז איך זאל זיך רוהיג לאזען פארקויפען אין בעט פון דעם דאזיגען חזיר. ווער נים רוים אין פנים, אגאטאן, דאס איז ניט די צייט אויף רוים צו ווערען. געוויס איז דאס ניט ניי, וואָרים ביי אונז ווערען אלע מיידלעך פארשאכערט ווי הייזער און שטיקער ערד, אבער דו ווייסט דאך צוגעבען, אז אפטמאל קאן מען אויך הייראטען אוים אנדערע גרינדען. ווי? אוים ליעבע, צום ביישפיעל, יא?

— אוים ליעבע, יא — האט אגאטאן ווידערהאלט און זיך צו־זאמענגעדרעהט.

— זעה נאר, זעה נאר, — האט די מיידעל געזאגט, און איהרע רויטע האר זיינען געפאלען ווילד און אהן אן ארדענונג אויף׳ן שטערען, און זי האט אגאטאנ׳ען נאך נעהענטער צוגעצויגען צו זיך. — האב איך נים די ווייכסטע הויט, וועלכע דו קאנסט זיך נאר פארשטעלען? ריהר מיך נאר אן! האב איך ניט א צארט מויל? דו זעהסט, איך קוש דיך דערמיט! און א האריץ וואס קלאפט? און טאר איך נים וועלען אלעס וואס שעהן איז, צ. ב. ש. דיינע אויגען? און ווען דו ליעבסט מיך, זעהסטו, דאן דארף אויף איין זייט א קלויסטער פול מיט געלט און כבוד זיין, און אויף דער אנדער זייט — איך: פארשט. יסען, פאר־אכטעט, אדער א פרויענצימער, וואס פארקויפט זיך אדער לאזט זיך פארקויפען פאר געלט, דאן נעמסטו מיך, אויב דו ליעבסט מיך, פאר־שטעהסטו? יא, דו פרעהסט זיך זאגאר, ווען דו קענסט מיר וויי־זען, וויפיעל דו גיסט פאר מיר און דו לאכסט זיי אלעמען אין פנים אריין. און דאך איז פאראנען א מאן, אין וועמען איך האב געגלויבט, און וועלכער האט אנדערש געהאנדעלט, ווי איך זאג דיר — ניט פאר קלויסטערס פול מיט געלט און כבוד, נאר בלויז דערפאר ווייל ער האט געוואלט ליידען צוליעב מיר. איז דאס ניט נאריש? איך זיץ דא מיט

מייז הארצען פול מיט לעבען. וואס עס ברענט אזוי און דאך חתונה האבען מיט'ן חזיר! איך האב צוגעשטימט נאר אויס ראכע אנטקעגען יענעם וואס ער וויל ליידען. אויב דו ווערסט איהם אמאל טרעפען, אגאטאן, טו גיב איהם אט־א־דאס האר פון מיר, זאג איהם, ווי שעהן מיינע האר זיינען, ווי זיי קרייזלען זיך און פלאטערען און ציטערען אזוי ווי ביי א פעע, און זאג איהם, ווי מיינע אויגען לייכטען אין דעם דאזיגען רייכטום ארום מיר, און ווי איך פאראכט איהם, און די אנשטענדיגקייט און די בירגערליכקייט א. אז. וו. טפו!

אגאטאן האט צעטומעלט געקוקט אין דעם דאזיגען ווילדען, צי־גיינערשען, ליידענשאפטליכען פנים. זשאנעטע איז אויפגעשפרונגען און האט גענומען פאטשען מיט די הענט.

— איך וויים שוין! — האט זי אויסגעשריען און זיך צעלאכט מיט א שניידענדיגען געלעכטער, — איך וועל עטוואס געטליכעס אויפ־טאן. דו מוזט אלץ טאן וואס איך וויל און קיין ווארט ניט זאגען. היינט נאר זאלסטו טאן וואס איך וויל, און איך וועל אימער דיין דיענסט זיין. א לייטענאנט איז אויך דא, וואס זאגסטו דערצו? אן אדלער אין טויבען־נעסט. צו אל'די שווארצע יאהר!

זי האט געלאכט נערוועז און גענומען אגאטאנ'ען צופוצען. זי האט איהם ארומגעלעגט ארום האלז א ווייסע שטיקעריי, האט איהם געגעבען רויטע סאפיאן־שיך, אין וועלכע ער איז קוים אריינגעקראכען, ווייסע האנטשען, א רויטען שאליק און עפעס א מין זעלנערשע היטעל. דערנאך האט זי ארויסגענומען א ליאלקע פון איהר אלמער, האט דאס איינגעוויקעלט אין זיידען־פאפיר, גענומען אגאטאנ'ען ביים האנט און האט געשלעפט דעם ערשטוינטען און ווילענלאזען, וועלכער האט ניט באגריפען וואס מיט איהם קומט דא פאר, דורכ'ן טונקעלען צימער צו די טרעפ, דאן ארונטער די טרעפ, ביז זי איז מיט איהם צוגעקומען צו דער זאל־טיר, וועלכע דער לאקיי האט גלייך אויפגע־עפענט מיט א געמיש פון רעספעקט און ערשטוינונג. מיט בליצענדע אויגען האט זשאנעטע געקוקט, ווי די געסט זיינען פארהאוועט. ניט איין מאל האט זי די האר געבראכט אין ארדענונג. זיי זיינען אבער אלץ געהאנגען אויפ'ן שטערען ווילד און אהן אן ארדענונג אזוי ווי פריהער.

דע' באראן איז האסטיג צוגעקומען און ווארפענדיג א בייזען

בליק אויף אנאטאנ׳ען, האט ער זי געפרעגט, וואו איז זי געווען אזוי לאנג און וואס באטייט אט דאס מיאוס׳ע שטיק. אלע, זאגט ער, האבען שוין נאכגעפרעגט זיך אויף איהר. זשאנעטע האט א ציה געטאן מיט די אקסלען, האט אויף איהם גארניט א קוק געטאן, אוועק צום מיטען זאל, וואו די הערען האבען זי אויפגענומען מיט שטילע הענטקלאפערייען און מיט איינגעהאלטענע, כלומר׳שט ליעבליכע הורא־געשרייען. די דאמען האבען זיך צוריקגעצויגען מיט פאררייסענע נעזער.

— אלזא, מיינע הערען, — האט זשאנעטע אנגעהויבען, — דא איז דער גענעראל און דער פרייז־ריכטער. ער האט צו דעם צוועק א רויטען שאליק. ער איז מיין פריינד. איך האב פאר איטליכען פון אייך אן אויפגאבע. ווער עס וועט זי לייזען, דארף מיך א קוש טאן.

— בראוואָ! — האבען אלע שמייכלענדיג אויסגעשריען אין כאָר.

— איך האף, מיין חתן וועט מיר געבען די ערלויבעניש?

— מען דארף ניט פרעגען, — האבען אלע אין כאר ארויסגעמורמעלט מיט חשק.

— דער פרייזריכטער מוז זיך באקענען מיט מיין חתן. סאלאמאן! סא־לא־מאאן!

אן אלטער, מיט אן אויסגעשטשירעטען מויל, געבויגען־געהענדיגער מאן, מיט א ברוינעם פארוק און געפארבטער באָרד איז זיך געקומען צו שלעפען. ער האט געהאט א זיסליכען שמייכעל, וועלכער איז אט געווארען פריינדליך, אט שפאטיש, אט טרויעריג, ניט פארלירענדיג אבער קיינמאל דעם אויסדרוק פון זיסליכקייט. מיט א טיפען, איראנישען פארנייגען זיך האט זשאנעטע פארגעשטעלט דעם אלטען: „סאלאמאן העכט, אן אלמן.“ איהר פאטער האט זי געוואלט אפשלעפען אן א זייט, אבער זי האט אויף איהם א ווארף געטאן א לאנגען, בייזען בליק, אזוי, דאס ער האט אפגעלאזען, שאקלענדיג דערביי דעם קאפ, און מיט אנגסט געווארט, וואס וועט דא ווייטער זיין.

הערען און דאמען זיינען לויערענדיג געשטאנען אין א האלבען קרייז ארום דער יונגער מיידעל. עס איז געווען א גאנץ ניט־געמישטע געזעלשאפט: אידישע סוחרים מיט די געוועהנליכע פארמען פון בערד און גלאטע פאמאדירטע האר. אידען פון דער פרעסע מיט׳ן ביטרען, אלעם צונעמענדען, אלעם אנטשולדיגענדען שמייכעל, מיט די שמאלע טורנירען און טאנצענדיגע טריט. אידען קליינע רעגירונגס־באאמטע

מיט גרויסהאַלטענדיגער וואַזשנעקייט און אומערשיטערליכער ערנסט־קייט. אידישע דאָקטוירים און אַדוואָקאַטען מיט כלומר'שט שטעבע־דיגע מאַניערען, פול מיט העפליכקייט און לאַקייסטווע. אַלע פּנים'ער האָבען אַרויסגעוויזען אינטעליגענץ, אָבער נאָר די אינטעליגענץ פון מאָמענט, וועלכע ווייסט גאָרנישט פון דער פאַרבאַרגענער ווערדע פון האָבען געהאַט עטוואָס איבערגעלעבטעס. עטוואָס אויסגעלאָשענעס, שטונדע און שליסט צו די אויגען ווען די נאַכט קומט. אַלע פּנים'ער האָבען געהאַט עטוואָס איבערגעלעבטעס, עטוואָס איבערגעברענטקייט, ווי דאָס געוועהנליכע לעבען ברענגט מיט זיך. דאָס אײדעלערע איז אָפּגעווישט געוואָרען פון די פרייד איבער מאָמענטאַנען גענוס, פון דער פאַראַכטונג פון דער אמת'ער ערנסטקייט, פון פריוואַליטעט און דעם באַגעהר צו נעמען לייכט דאָס לעבען. זיי האָבען אַלע געטראָגען פראַ־קען און טאַדעללאָזע וועש, אָבער דערין איז געלעגען עפּוואָס מערק־ווירדיג אַנאַכראָנישעס, וואָס לאָזט זיך ניט אויסדריקען אין ווערטער. די געשעפטסלייט האָבען געהאַט דאָס איבערגעוויכט, דאָס איז קלאָר. זיי האָבען געפיהלט דאָס געלט קלימפּערענדיג אין זייערע קעשענעס און זיי זיינען געווען איבערצייגט פון דער העכסטער אייגענשאַפט פון דער דאָזיגער מאַכט: ווי שקלאַפען, וועלכע באַהאַלטען חניפה'דיג זייער גיפט און וואַרטען נאָר אויף דער שטונדע, ווען זיי ווילען קענען זייערע נעגעל ציינען.

זשאַנעטע האָט גענומען איהר ליאַלקע און אַ לאַנגען שנירעל, אין האָט איין עק שנירעל אַרומגעבונדען אַרום דעם פּאָרצעלייענעם האַלז פון דער ליאַלקע. דערנאָך האָט זי זיך אַרויפגעשטעלט אויף אַ שטול, און מיט ערשטוינליכער קונציגקייט האָט זי דאָס גרינגע שפּיעלצייג אַזוי אַ שליידער געטאָן אין דער הויך, אַז דאָס שנירעל האָט זיך פאַרטשעפּעט אָן אַ שטאַלענעם האָקען אין סופיט. דאָן האָט זי דאָס אַ ציה געטאָן אַרונטער, אַזוי, אַז די ליאַלקע איז געבליבען הענגען אַן ערך דריי מעטער פון דר'ערד.

— נו, מיינע הערען! — האָט זשאַנעטע אויסגערופען און אַ ציה געטאָן די ברעמען אַרויפצוצו, און באַלד האָט זי זיי פאַנאַנדערגעצויגען ווי ביי אַ קאַץ. — איצט מוזט איהר שפּרינגען! פאַנאַנדערלויפען זיך ביז'ן שוועל פון סאַלאָן. אָפּשפּרינגען פונ'ם ראַנד פון טעפּיך. ווער עס וועט דערלאַנגען די ליאַלקע מיט די פינגער און זי קענען אַרונטער־

שלעפּען, דער וועט זיין דער זיגער. אויב מעהר ווי איינער וועט זיגען, דאַן מוזען די באַטרעפענדע נאָך איין מאָל שפּרינגען. קיינער טאָר זיך ניט ארויסדרעהען, דאָס איז די איינציגע באַדינגונג. — און זי האָט שטאָלץ א וואָרף געטאָן אהינטער דעם קאָפּ און וואַרטענדיג האָט זי צונויפגעלעגט די אָרימס אויפ׳ן ברוסט.

אַלע זיינען צוריקגעטראָטען און האָבען צעטומעלט אַנגעקוקט איינע די אנדערע. פיעלע האָבען אומגעלומפּערט געשמייכעלט, איינינגע האָבען פאַרזיכטיג זיך א קער געטאָן צום טיר.

— די לאַקייען זאָלען צושליסען די טירען! — האָט זשאַנעטע אויפגערעגט אויסגעשריען.

עס האָט זיך גענומען הערען אַן אומווילינגע מורמלעריי. דער באַראָן איז מיט ענערגישע טריט צוגעגאַנגען צו זיין טאָכטער און געוואָלט רעדען. זי האָט איהם אָפּגעהאַקט דאָס וואָרט.

— איין זילבע נאָר, טאַטע, און איך אָנטזאָג זיך צו פאַרלאָבען זיך מיט׳ן חזיר! — האָט זי צו איהם אין דער שטיל א זאָג געטאָן.

דער באַראָן האָט זיך אוועקגעזעצט ביים טיש און שטאַרק אין כעס גענומען זיך קאַלופּען די נאָז. די דאַמען זיינען בלייכע, מיט האַלבגעשלאָסענע אויגען און מיט אַזוי צו זאָגען פאַרריסענע אַקסלען אוועק אין א דערבייאיגען צימער. איינינגע אינגערע הערען האָבען אָנגעהויבען צו נעמען די זאַך גאַנץ פרעהליך, אפשר כדי ניט צו גילטען פאר טרוסען, אפשר אוים מורא פאר זשאַנעטע׳ס שפּאָטישער צונג. דער לייטענאַנט, וועמען אַלע האָבען מיט די אויגען געזוכט, איז נעלם געוואָרען. ענדליך האָט עליאָס היימאַן, דאָס „טוד־געשעפּט“, גענומען שפּרינגען מיט א מעגליכסט אומשולדיגער מינע. ער האָט געזוכט צו מאַכען דעם אָנשטעל, ווי ער שפּרינגט דאָס פאר א פּראָבע נאָר, צו באַווייזען כלומר׳שט, אז ער נעמט אָן די גאַנצע געשיכטע פאר א שפּאָס. אָבער דאָס „טוד־געשעפּט“ האָט ניט נאָך זיך קוים איין שפּאַן פון דר׳ערד אויפגעהויבען, נאָר ער איז נאָך אויך אַנידערגעפאַלען ביים ראַנד פון טעפּיך און האָט סאָפּענדיג אוועקגעהונקען אין א ווינקעל, אום זיך אָפּצוגעבען אויף א פּערטעל שטונדע מיט באַטראַכטען דעם זאַנפטען אויסגעשטערענטען הימעל. אַגאַטאָן האָט זיך צעלאַכט, אָבער דאָס לאַכען איז אָפּגעשטאָרבען אויף זיינע ליפּען, גלייך ווי ער האָט א קוק געטאָן אין דעם באַראָנ׳ס אויגען, אין

וועלכע אַז אומהיימליך פייער האָט געברענט. ער האָט צוזאַמענגע־ביסען די ציינער, און פּלוצלונג האָט ער זיך ניט ווילענדיג פאַר־טראַכט וועגען דער אָרעמער, נידעריגער שטוב אינדערהיים, און דאָס גאַנצע געזיכט פון זיין מוטער האָט פאַר איהם אויפגעשטייגט ווי פון א גאַנצע מחנה שאָטענס. און ער האָט זיך אליין פאַרלאָרען: פון דעם דאָזיגען שאָטען האָבען זיך אויפגעהויבען דורות, זקנים און זקנות, וועלכע זיינען פאַרביינגעגאַנגען מיד שאָקלענדיג מיט די קעפּ.

זשאַנעטע האָט א פּאַטש געטאָן מיט די הענט, און עס האָט א שפּרונג געטאָן נאָטאָן קירשבוים, דאָס „באַנק־געשעפט", רויט אין פּנים, מיט פאַרלאָפּענע אויגען, און ער האָט זיך אוועקגעקייקעלט ווי א יונגער הונט אויפ'ן גלאַטען פּאַרקעט. דערנאָך האָט געשפּרונגען די „האָפען־האַנדלונג" אַלאַ קאָהן מיט'ן שותּף, דאָס „פּיה־געשעפט" עדוארד שטיינאַם, די „פאַבריק פון קליינע וואַרע" רענע ריינעמאַן, דער פּעליעטאַניסט מאָריץ גאָלדבאַד. עס איז געווען גראַטעסק, ווען זיי האָבען אויסגעשטרעקט די הענט אין דער לופטען, די פּיס צוזאַמענ־געצויגען, דעם קאָפּ אין די אַקסלען איינגעגראַבען, און דאַן אינגאַנצען צעשמעטערט, ווי זיי וואָלטען פּלאַצען פאַר שאַנדע און מענשענהאַס. ווידער דערלאַנגט די ערד. מען האָט דערביי זעהר ווייניג געלאַכט, די פּנימ'ער זיינען געוואָרען וואָס אַמאָל פינסטערער, און ענדליך, ווען קיינער האָט שוין מעהר ניט געוואָלט שפּרינגען, איז דער באַראָן ארויסגעטראָטען מיט א הייזעריגער שטימע:

— זאָל שוין זיין גענוג!

זשאַנעטע, וועלכע איז ביז אהער געבליבען ערנסט, האָט זיך אריינגעזעצט אין א לעהנשטול, און האָט אָנגעהויבען אזוי צו לאַכען, אז אַלע האָבען ערשטוינט זיך ארומגעקוקט. עס איז געווען עטוואָס היס־טערישעס, עטוואָס ביטערס און טראַגישעס אין דעם דאָזיגען לאַכען. דאַן האָט זי פּונקט אזוי פּלוצלונג אויפגעהערט, איז צוגעגאַנגען צו אַגאַטאָנ'ען, האָט אראָפּגעריסען פון איהם די שמאַטעס, מיט וועלכע זי האָט איהם אויסגעפּוצט און האָט באַפעהלענד א געשריי געטאָן צו איהם:

— שפּרינגט איהר!

אַגאַטאָן, איבערראַשט פון דעם פּלוצלונגען איהרצען, האָט זיך צו־ערשט ניט א ריהר געטאָן. אָבער דערנאָך האָט ער זיך ניט פאַנאַנדער־

געלאָפּען, נאָר ער האָט זיך שנעל אַ הויב געטאָן אין דער הויך פון די־
שפּיץ פינגער, אָנגעכאַפּט די קוקלע און זי אַרונטערגעריכען.

— גאָט צו דאַנקען! ענדליך אַ מאַן! — האָט זשאַנעטע אויס־
געררופען, האָט אַ נעם געטאָן זיין קאָפּ צווישען איהרע הענט און איהם
אַ קוש געטאָן אין מויל מיט אַ געהיימניספולען און דורכדרינגענדען
פייער. איהרע ליפּען זיינען געווען פייכט, איהרע האָר זיינען גע־
ווען פייכט און דאָך האָבען זיי זיך געשאַרשקעט, און איהר אָטעם איז
געווען היים אַזוי ווי איהרע הענט.

עס איז געוואָרען אַן אייז־טויטע שטילקייט. אַנאַטאָנ'ען האָט
אויפגעשווידערט ביז טיף אין האַרצען פון איהר קוש. דאַן איז זשאַנע־
טע העפטיג אָפּגעריסען געוואָרען פון איהם. און דער באַראָן, מלא
חמה, איז געשטאַנען מיט צונויפגעדריקטע פויסטען הינטער איהר.
בעת דער חתן דערביי האָט מיט מורא געשמייכעלט.

— וואָס ווילסטו? — האָט זשאַנעטע געפּליסטערט.

דער באַראָן איז געוואָרען שניי־בלאַס.

— איך וויל דיך פון הויז אַרויסשמייסען! — האָט ער געזאָגט
טרייסלענדיג זיך.

— איך וויל אויך, אַז דו זאָלסט מיך אַרויסשמייסען, הערסטו?
דאָס קענסטו נאָר איינמאָל טאָן, אָבער ווען איך האָב חתונה פאַר'ן
חזיר, ביז איך אויף אַלע מאָל געשמיסען. איך וויל האָבען אַ מאַן, און
ניט קיין זאַק מיט תבואה און ניט קיין געלט־שראַנק און ניט קיין
צעהן־פּראָצענטיגע אַקציעס. פאַרשטעהסטו דאָס ניט? פאַרשטעהסטו
ניט, אַז איך קען ניט פאַרקערען צווישען די דאָזיגע אָפּגעריסענע
פּאַפּיר־נשמות? זיינט איהר דען מענשען, וואָס? זאָגט אַליין! וואָס
זאָל איך דען אָנהויבען צו טאָן ביינאַכט מיט דעם דאָזיגען חזיר, ווען
איך טרוים גאָר פון מענער, וועלכע האָבען ניט אַ פּאָר מאַטע נאַכט־
לאָמפּען אין קאָפּ, נאָר אויגען, אויגען, אויגען?... ווען איהר ווילט
נאָר דאָס וואָס איהר ווילט, דאַן האַנדעלט! פאַרהאַנדעלט אייער
לעצטען פלעדערוויש אין לעצטען מיסט־פּעסעל, אָבער איך וויל זיך
ניט אָפּגעבען אַזוי ווי אייערע הויכמוטיגע ווייבער, וועלכע גלאָצען
אויף מיר איצט די אויגען ווי אויף אַ מכשפה. אָט האָט איהר אייך!
אָט האָט איהר, און לאָזט מיך צופרידען! אָט־אַ! אָט־אַ! אָט־אַ!

און זי איז אַוועק ווייס ווי קאַלך, האָט אַריינגעוואָרפען די קאָסט־
באַרע בראַשקע אין קאַמין־פייער, און די בראַסלעטען און די רינגען

פון די פינגער, זי האָט די שפּיצן איבער'ן ברוסט אינצווייען צעריסן און מיט איין מאַך פאַנאַנדערגעשפּיליעט די קנעפּ פון דער טאַליע.

דאָ האָט זיך לעווענגאַרד ארויפגעוואָרפן אויף זיין מאַכטער מיט אומגעלומפּערטע קולות, האָט זי אָנגעכאַפּט פאַר'ן אָרים און געוואָלט זי אוועקטראָגן, ארויסטראָגן. זי האָט זיך ווילד געוועהרט, און אין דעם קאַמף איז זי אַנידערגעפאַלן אויף דר'ערד. די דאַמען זיינען צוגעלאָפען, יאָמערענדיג, שילטענדיג, דער חתן האָט געזוכט ארויס־צונעמען פון קאַמין־פייער די קאַסטבאַרקייטען, צוערשט מיט די הוילע הענט, דערנאָך מיט אַ לאָפּעטע, פיעלע האָבען שרעקעדיג און פאַר־כמורעט זיך אַ לאָז געטאָן צום טיר, דער לאַקיי האָט מיט אַן אייגענטימ־ליכען שמייכעל געקוקט אין דער שטיקענדיגער לופט, וואָס האָט אָנגעפילט דאָס צימער, און מיט אמאָל זיינען אלע געבליבען שטעהן ווי סטאַטועס.

דער וואָס איז איצט אריינגעקומען, ווען דער לאַקיי האָט אפילו ניט פּרובירט אָפּצוהאַלטען, איז געווען אַ זקן פון אריבער ניינציג יאָהר. אויף איהם איז געלעגען עפּעס ווי אַ גרויסע, מערקווירדיגע רואינע: עס איז געלעגען עפּעס אויף זיין פּנים, וואָס מען קען דאָס אומפאַרגעגגליך אָנרופען: עפּעס אזאַ מין שימער פון ניט־פאַרשוויג־דענדער מילדקייט און גוטסקייט. ריזענהאַפּט אין זיינע גלידער, אין די אויגען יענער מין פינקלען, וואָס מען זעהט צייטענווייז ביי אלטע לייט, וועלכע זעהען די יוגענד מיד אוועקגעהענדיג און אליין שיינען זיי קיינמאָל ניט מיד צו ווערען, — אָט אזוי איז ער אריינגעקומען, און אַגאַטאָן האָט אַ שמייכעל געטאָן אויף זיין שטילען אופן, אזוי ווי אַ קינד, בעת דאָס קומט צום ווענדע־פּונקט פון אַ מעשה, וואו די גוט־באַ־קאַנטע גוטע פעע קומט, דעם פּלאָנטער פאַנאַנדערצופּלאָנטערען. איט־ליכער אין די דערפער האָט געקענט גדליה לעווענגאַרד פון ראָט אין זיינע אָרימע שמאַטעס.

דער אַלטער איז גלייך געגאַנגען צו זיין זוהן, ער איז אָבער גע־בליבען שטעהן, ווען ער האָט דערזעהן, ווי אויף זיין זוהן'ס פּנים האָט זיך אַ בושה פול אויסגעגאָסען, און ער האָט די האַלב־אויסגעשטרעקטע האַנט צוריק ארונטערגעלאָזען און זיך רוהיג אַנידערגעזעצט. זעהענ־דיג, אַז דער זוהן שעמט זיך מיט אים, האָט ער גאָרנישט ניט געזאָגט, נאָר ער האָט זיך ארומגעקוקט שמייכלענדיג און נייגענדיג זיך. דאַן

האט ער גענומען דעם „באראנ׳ס" האנט, האט אים א ציה געטאן צו זיך, האט אנגעוויזן א פאר מאל אויפ׳ן קאמין־פייער און האט ארויס־גערעדט, אפשטעלענדיג זיך נאך איטליכען ווארט:

— אזוי האט גאט געוואלט!

דער באראן האט א פארשעממטער פון אים זיך פריי געמאכט, א ווארף געטאן אויף דעם לאקיי א צארענדיגען בליק, און יענער האט דאס צוגענומען מיט א ציה מיט די אקסלען. מיט א צעטומעלטען געלעכטער איז ער צוגעגאנגען צו זיינע געסט, וועלכע האבען פאר אים אזוי ווי א ווארע געמאכט. זשאנעטע איז אויף די קני צוגעקרא־כען צום אלטען, האט געגלעט זיינע גרויסע הענט און געפרעגט:

— זיידע, וואס האט געטראפען מיט דיר? פארוואס ביסטו גע־קומען צו אונז אזוי שפעט אין דער נאכט?

מיט א שרעקעדיגען און בארוהיגענדען זשעסט האט זי זיך דער־נאך א קער געטאן צו די איבעריגע און ארויסגערעדט:

— ער וויינט!

דער אלטער גדליה האט שנעל א כאפ געטאן איהר האנט און גע־שעפטשעט צו איהר:

— זאג זיי ניט! זיי ווילען ניט זיין געשטערט. און מיין זוהן האט פארגעסען, אז איך האב נ״ט פאר וואס צו קויפען א פראק. האט ער פארגעסען, אז איך בין ארים, היינט אין אוועגט איז גאנץ ראט אפגעברענט געווארען. גאט דער האר האט מיר געוואלט דערמאנען, אז מיר איז צו גוט געגאנגען אין לעבען. זיי רוהיג, זיי רוהיג, איך זאג דאס בלויז דיר! מיין הויז, מיין הויף, מיין ביסעל פיה, נעביך, אלץ איז אוועק מיט׳ן פייער!

באלד האבען דאס אלע אין זאל געוואוסט. דער פעליעטאניסט האט מיט א בייזען קוק פון דער זייט אויפ׳ן באראן פארגעשלאגען מען זאל צונויפקלייבען נדבות. איבעריגס איז שוין די גוזעלשאפט גע־שווינט צוגאנגען זיך, און דער באראן, צעטומעלט און פארצווייפעלט, האט געשאלטען זיך און זיין טאכטער און איז קוים אימשטאנד גע־ווען אפילו אן אויבערפלעכליכע סימפאטיע ארויסווייזען אין דעם אומגליק פון זיין פאטער, הייסענדיג אים אנווייזען א צימער צום שלא־פען. דערנאך האט ער אויפגעפאדערט זשאנעטע׳ן, זי זאל געהן מיט אים. אגאטאן האט געהערט אים שרייענדיג; ער איז אלץ מעהר הייזעריגער געווארען און עס האט אויסגעזעהן, ווי ער כאפט זיך שלא־

גען צו אַלעמען... דער לאַקיי האָט געזוכט אָנצוקניפּען אַן אינטימען געשפּרעך מיט אַגאַטאָנ'ען; אָבער זיינע ווערטער האָבען עקעלהאַפֿט אָפּקלונגען פון די ווענט פון דעם פּוסט־געוואָרענעם זאַל. אַגאַטאָן האָט פאַרשעמט זיך אַוועקגערוקט אין זיין קאַמער, האָט זיך אין די זאַכען אַ וואָרף געטאָן אויפ'ן געלעגער און איז גלייך איינגעשלאָפען מיט אַ שווערען שלאָף.

אינדערפריה האָט ער געהערט פונ'ם הויז־געזינד, אַז פריילין זשאַנעטע איז פאַרשוואונדען געוואָרען. אַגאַטאָן האָט זיך געפילט גליקליך איבער דעם, ניט וויסענדיג אַליין פאַרוואָס. די לופט איז געווען קיהל, שאַרף און ריין, בעת ער איז אין שולע געגאַנגען. די וועלט האָט אויסגעזעהן ניי. אינדערפריה האָט אַלעס געהאַט נאָר איין קוק, אַהין צום ליכט; אַלעס האָט געהאַט צוועק, באַדייטונג, פאָרמע און רונדיגקייט. איבערהויפּט אין דעמדאָזיגען נעבעלדיגען אָקטאָבער־פריהמאָרגען. אַלעס איז מיט פרידען געזעטיגט, די דעכער גלאַנצען, די זון שווימט לאַנגזאַם אַרוים מיט קופּערדיגען גלאַנץ, דער רויך הויבט זיך אין דער הויך גלייך ווי אַ ליכט, יעטווידער קוימען שיינט גרויס צו האַלטען זיך מיט זיין פליכט וואָס ער ערפילט. די דינסט־מיידלאַך טראָגען ווייסע פאַרטיכער, און דאָס שאָרשקעט פיין, ווען זיי געהען אין מאַרק. די בעקער־אינגלעך פייפען ליעדער, וואָס מען האָט ערגיץ ניט געהערט. זיי ציהען אוים לאַנג יעטווידען טאָן, באַזונדערס אין דער הויך. איבער דער גרויסער בריק רוישט און גליטשט זיך דער שנעל־צוג, פון וועלכען עס קוקען אַרוים רעטזעלהאַפטע, איבערנאַכטיגע פּנימ'ער איבער דעם ברייטען, פאַרפלייצטען פליין. דאָן רייסט זיך דער צוג אַריין מיט אַ פייפעריי, די גרעניץ איז ביים דאַמבאַכער וועג געשלאָסען, גאַנצע רייהען אָקסען שטעהען דאָ און וואַרטען גוטמוטיג. און דער צוג פאַרשווינדט צווישען די הייזער, רוישענדיג, קלאַפּענדיג, בלאָזענדיג, און אַגאַטאָן הערט ווי ער שטעלט זיך אָפּ אויפ'ן וואָקזאַל מיט אַ שאַרפען פייף און זיין בענקשאַפט איילט זיך אַהין און נעמט דעם צוג, אום צו פאָרען אין איהר געהיימניספולען פאָטער־לאַנד.

ער געהט גראָד פאַרביי דעם הויז פון אברהם פאָרקעס, וועלכער פאַרמאָגט מיליאָנען און איז באַקאַנט אַלס נאָבעלער מענשען־פריינד; איבער אַ האַלבען מיליאָן האָט ער אָפּגעזאָגט פאַר'ן יתומים־הויז. עס זיינען דאָ אַ סך זאַכען, וועלכע אַגאַטאָן באַוואונדערט, און ער ליבט די מענשען. די ענדערונג, וועלכע ער האָט דורכגעמאַכט דאָ פאַר אַ

קורצע צייט, קומט איהם מערקווירדיג פאר. ער ווייסט, אז עס איז ניי דאס וואס ער פיהלט, אבער ער וויל זיך ניט אויספארשען. עס איז אזוי ווי מען וואלט אין זיין הארצען עטוואס בויען, און ער וויל ווארטען ביז עס וועט פארטיג ווערען. ער טראכט וועגען יענעם ערשטען בילד פון דעם פאסיאן־שפיל, וואו דער נאקעטער אינגעל נעמט מיט א צוואנג ארויס ביי יעזוס'ען פון דערנער־קרוין די דערנער. און ווי ער טראכט פון דעם, אזוי דערשרעקט ער זיך, בלייבט שטעהן און הארכט. אבער דאס פייפען נאר די בעקער־יונגען מיט זייער מאנאטאנעם דיסקאנט.

אין דער שולע האט ער גארנישט ניט געהערט פון דעם וואס מען האט געלערענט, האט גארנישט ניט געלערענט, ניט אנגעשריבען קיין וויכטיגע לעקציע, און מען האט איהם אריינגעשריבען אין דעם שטראפבויגען, און ער האט זיך וועגען דעם גארניט געקימערט. ער האט ניט געקענט באגרייפען פארוואס ער זאל אין זיך טויטע וויסענשאפט אריינשטאפען בעת עס איז דא גענוג פריש לעבען. ער האט אבער באגריפען די פאראכטונג, אין וועלכער די מייסטע לעהרער שטעהען ביי די שילער ; עס האט זיך ניט געהאנדעלט וועגען דער פערזאן, נאר וועגען דעם אמט. דרויסען איז געווען די פרייהייט, דער וואלד, אומבאגרענעצט, טונקעל, פול מיט דערלייזונגען פאר דעם וואס זוכט דאס ; אבער די שולע האט געוואלט, אז מען זאל קיין אנדער זאך ניט וועלען ווי נאר די שולע. דאס האט איהם געמאכט צו פאראכטען דעם לעהרער און זיין ארבייט, די גרויסע, פייערליכע זאכען פון דער געשיכטע אזוי צו זאגען, גלייך ווי עס וואלט גארנישט ניט געווען צו לערנען ווי נאר מיטאלאגיע, גלייך ווי עס וואלט געווען זעהר וויכטיג אז אדרעס־בוך דורכצולייענען. אין דעמדאזיגען פריה־מארגען האט אגאטאן אנגעהויבען פלוצלונג זיין נשמה צו זעהן דורך א וואונדערבאר שפיל, פונקט ווי א ברעט וואלט אוועקגענומען געווארען פון זיינע אויגען. און די דאזיגע גרויסע איבערקערעניש האט איהם זעהר באשעפטיגט, אזוי, אז זיינע באקען זיינען דא און דארט בלאס געווארען. נאר איין לעהרער איז געווען, וועלכען ער האט ממש פארגעטערט, צו וועלכען ער האט ניט געוואגט זיך צוצוריהרען מיט קיין שום הויך פון קריטיק. עס איז קיין זאך אין איהם ניט געווען ווי נאר דאס, וואס ער האט פאר די שילער צעגלידערט די וויסענשאפט פון דער כעמיע, אזוי, אז אפילו די טעמפע און די שלעכטע זיינען ביי איהם אויפמערקזאם

געוועז. ער פלעגט אזוי ווי ארײַנלעגען זיין האַנט אין דער נאַכט פון דער נאַטור, אָדער אין פייער פון דער נאַכט, און ארויסנעמען פון דאָר־טען איהרע רעטענישען, און טראָץ אַלע דערקלערונגען פלעגט ער זיי לאָזען בלייבען רעטענישען און וואונדער פאַר די אויגען פון זיינע צו־הערער. ער האָט זיך ניט גרויס געהאַלטען מיט דער וויסענשאַפט און האָט זיך קיינמאָל ניט געשפּילט מיט איהר, האָט אויך ניט געמאַכט פון דעם קיין „אינטערעסאַנטעס“, נאָר גיכער עטוואָס הייליגעס. ער איז געשטאַנען הינטער זיינע רעטאָרטען און רעהרען ווי איינער וואָס שטעהט אינ׳ם טעמפּעל און איז גרייט צו פּרעדיגען אַ גאָט, וועמעס גאַנצע שענקייט און גרויסקייט נאָר ער אַליין האָט דערקענט. ער איז קיינמאָל ניט איינגעגאַנגען אויף דער טויטער פאָרמולע, פּונקט ווי אַ יונגער פּריסטער, וועלכער פאַראַכט די געדרוקטע געבעט־ביכער און וויל האָבען און האָט זיין אייגען געבעט. אזוי איז געוועזען עריך באַ־יעזען.

אזוי ווי אַגאַטאַן האָט פאַר קיין פאַל ניט געוואָלט אויפ־מערקזאַם זיין, האָט „פּראָפעסאָר“ שאַכנאָ זיך באַנוצט מיט דער גע־לעגענהייט איהם צו פאַרגעבען פינף מאָל איבערצושרייבען די „כלה פון קאָרינט“. אַגאַטאַן האָט אַ שמייכעל געטאָן.

פינפטער קאַפּיטעל.

ווען סטעפאַן גודשטיקער איז מיט'ן קליינעם אינגעל,
וועלכער האָט כסדר פאַר זיך שטיל געכליפּעט, אריין אינ־
וועניג אין דער גרויסער, הילכיגער געביידע, האָט דאָס שרייען
ווידער אויפגעהערט. אָבער ער האָט באַשלאָסען צו דער־
געהן די זאַך ביז'ן גרונד, און ער איז ארויף אויף די
טרעפּ. ער איז אריין אין אַן ערענסטער שטימונג פון דעם פייערליכען
דאַך פינסטערען סטיל פון דעם הויז, האָט געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ ווע־
גען די קאַרגע באַלייכטונג און געמאַכט באַמערקונגען וועגען דעם גרוי־
סען, באַמאַלטען גלאָז־פענסטער, וואו ס'איז געווען פאַרגעשטעלט יפתח
מיט זיין טאָכטער אויף אַ נאַאיווען און האַרציגען אופן, וואָס האָט
דערמאָנט אַן קראַנאַכ'ען און זיין שולע. אין דעם גרויסען קאָרידאָר
איז געווען שטיל און פּוסט. ער האָט אַן עפּען געטאָן די נעקסטע טיר,
און דער אינגעל האָט זיך דערביי אומגעדולדיג אַ שפּאַר געטאָן צווי־
שען זיינע פיס, אום אויך עפּעס צו זעהן. ער האָט פאַר זיך דערזעהן
אַ גרויסען, ווייס־געקאַלכטען, כמעט פינסטערען זאַל, וואו עס איז גע־
שטאַנען אַ בעט אויף אַ בעט, אַ דרייסיג אָדער אַ פערציג שטיק, אזוי
ווי אין אַ קאַזארמע און איבער יעטווידען פון די ווייסע טיכער האָט
אַרויסגעקוקט אַן עטוואָס ווייסער קינדערשער פּנים, מיט צוגע־
מאַכטע אויגען, געשלאָסענע ליפּען, אָנגעשטרענגטע ליפּען, וועלכע
האָבען אזוי ווי געמאַטערט זיך צוריקצוהאַלטען די זיפצען. אַ טוכלע
לופט האָט געשלאָגען אַזוי ווי פון אַ קאַטאַקאָמבע, און גודשטיקער האָט
שנעל צוגעמאַכט די טיר, האָט ניט געוואוסט וואָס צו טאָן ווייטער, און
ער האָט געזעהן די אויגען פון דעם אָפּגעריסענעם אינגעל קוקענדיג
אויף איהם פול מיט פאַרערונג און געבעט. דאָ האָט זיך ווידער דער־
הערט דאָס שרייען : שוין העכער, קלערער און דורכדרינגליכער. דער
קליינער האָט שטום געבראָכען די הענט, און דאָס עקיגע און פאַרצוויי־

פּעלטע אין דער האַלטונג האָט געווירקט אויף גודשטיקער׳ן מעהר ווי
ו[illegible]

אין אַ שמאָלען, טונקעל באַלויכטענעם צימער איז געזעסען דער שמש אין בלויע ברילען, ריזענהאַפטע פּילצענע שיך, מיט אַ גראָבען זייגער־קייטעל און אין אַ מין קאַפּטאַן, און האָט שלעפעריג געשאָקעלט זיך; און ווען דער פילאַנטראָפּ אברהם פּאַרקעס, וועלכער איז געזעסען אנטקעגען איהם, פלעגט צו איהם נעמען רעדען, פלעגט ער זיך אַ כאַפּ טאָן פון שלאָף, מאַכען אַ פרומען פּנים, און דאַן זיך ווידער נעמען צום דרעמלען. אינמיטען צימער איז אַ אינגעל, פיליייכט פון אַ יאָהר דרייצעהן, געוועזי איינגעבונדען מיט אַ רימען צו אַ ברעט, און ווען דער שמש, מיט אַ רוט אין האַנט, פלעגט זיך אַ כאַפּ טאָן מיט זיין פרומען פּנים, פלעגט ער צו דערזעלבער צייט אַ קלאַפּ טאָן מיט׳ן רוט מיט אַ קנאַק איבער דעם אינגעל׳ס רוקען. דער אינגעל פלעגט דענסטמאָל עפּענען דאָס מויל אַ געשריי צו טאָן, און דאָס געשריי פלעגט לאַנג אָפּקלינגען און לאַנגזאַם אָפּשטאַרבען, און דערנאָך פלעגט דאָס אינגעל אריינפאַלען אין אַ שמערצליכער פאַרגליווערטקייט. דאָס אַלץ האָט געהאַט אין זיך עטוואָס געשפּענסטערהאַפטעס, און סטעפאַן גודשטיקער וואָלט זיך געמוזט צעלאַכען, ווען ער וואָלט גלייך ניט דערזעהן דעם פּנים פון דעם אינגעל, וועלכער האָט זיך מיט מאַטערניש אויפגעהויבען: אַן אידעלער, ריינער פּנים מיט אַ ליבליכקייט, וואָס האָט זיך נאָר געפּאַסט צו די פריהיגע יסורים, מיט אַן אומערפאַרענער גלויביגקייט. שוואַרצע לאָקען זיינען אַרונטערגעפאַלען אויפ׳ן שטערען, אויף די דייטליכע ברעמען, אונטער וועלכע עס האָבען הילפלאָז ארויסגעשיינט פרעגענדיגע אויגען מיט יענעם קינדערשען בליק, איבער וועלכען אַן אַנדער מענש מיט ערפאַרונג מוז זיך פאַרטראַכטען. קוים האָט דער קליינער אינגעל וואָס ביי סטעפאַן׳ס זייט דערזעהן זיין פריינד׳ס אומגליק, האָט ער זיך אַ וואָרף געטאָן צו איהם, וואָרים מיט די הענטלעך האָט ער אים ניט געקאָנט דערלאַנגען, און ער האָט ביטער אָנגעהויבען צו וויינען.

— רוהיג! וואָס איז געשעהן דאָ? — האָט דער פילאַנטראָפּ אַ זאָג געטאָן מיט אַ זאַנפטער באַס־שטימע.

— רוהיג! וואָס איז געשעהן דאָ? — האָט דער שמש געטריי ווידערהוילט און האָט געוויזען אַ צאָהן ווי פון אַן אמת׳ען שווערד־

פיש, וואָס האָט אַרויסגעשפּאַרט ווי אַ לאָפּעטע פון דער אונטערשטער ליפּ.

— ווי אַזוי קומט איהר אַהער ? — האָט דער פילאַנטראָפּ אַ פרעג געטאָן און האָט באַטראַכט זיינע דיקע פינגער, גלייך ווי זיי וואָלטען באַשמוצט געוואָרען דורך דער ערשיינונג פון דעם פרעמדען.

— ווי אַזוי קומט איהר אַהער ? — האָט אויך דער שמש אַ פרעג געטאָן און האָט באַהאַלטען זיין צאָהן אַזוי וויט ווי עס האָט זיך געלאָזען.

סטעפאַן גודשטיקער האָט גאָרנישט ניט געענטפערט, האָט גענומען זיין מעסערעל, איבערגעשניטען דעם רימען און אַראָפּגענומען דעם אינגעל.

— אינגאַצעלע, גוטער אינגאַצעלע, — האָט געפּליסטערט דער קליינער מיט דעם קול פון אַ מוטער, — זעהסט מיך ניט ? טוט וועה ?

— רוהיג ! — האָט אברהם פּאַרקעס געדונערט, — וואָס ערלויבט איהר זיך דאָס, יונגערמאַן ?

— יאָ, וואָס ערלויבט איהר זיך דאָס ? — האָט אַ זאָג געטאָן דער שמש מיט אַן אומבאַשרייבליכער שטימע און האָט זיך אויסגעשנייצט די נאָז אין אַ בלויער פאַטשיילקע מיט טאַלער־גרויסע, רויטע פלעקען.

— וואָס האָט דער אינגעל געטאָן ? — האָט גודשטיקער אַ פרעג געטאָן מיט אַ גרויסקייט, וועלכע האָט אים אַליין איבעראַשט און זעהר צופרידענגעשטעלט.

— ער טוט מיאוס'ע מעשים, פאַרשטעהט איהר מיך, און דאָס מוז באַשטראָפט ווערען. אַזוי ווי אַלע אַנדערע מיטלען העלפען ניט, מוז ער באַשטראָפט ווערען. זיין מוטער אַליין האָט איהם אַהער געבראַכט. קורץ און גוט, וואָס דאַרפט איהר דאָ האָבען און אָט־אָ־דער גולם דער לא־יוצלח ?

— יאָ ! — האָט אַ זאָג געטאָן דער שמש און געמאַכט אַ שטרענגע מינע.

גודשטיקער האָט זיך צעלאַכט.

— וועט איהר מיר געבען דאָס קינד ? — האָט ער דערנאָך געפרעגט, — איך וועל איהם היילען. ער אינטערעסירט מיך.

— זייט איהר אַ איד ?

— ניין.

— אויב אזוי, טוט מיר לייד. עס טוט מיר זעהר לייד.

— אבער, הער קאמערציענראט! איהר, מיט אייער פארשטאנד און אייער בילדונג! איהר קענט אויך מיין מוטער, עליזע גודשטיקער. יא, אייך איז אלץ איינס. און ווען איהר וועט איהם צוריק פארלאנגען, קענט איהר איהם האבען.

— יא, אויב איהר גלויבט אזוי, — האט פארקעס געזאגט, ניט אנטשלאסען. — גוט, — האט ער דערנאך ווייטער געזאגט, — אויף אכט טאג אבער מיט'ן תנאי, אז עס זאל גארנישט ניט געשעהן וואס איז שייך אונזער רעליגיע... נא, אלזא, גוט, דער יונג ווייסט שוין דאס אליין. אדיע, יונגערמאן מאכט דאס גוט! גריסט אייער מוטער. איהר געפעלט מיר.

גודשטיקער איז אהיימגעגאנגען מיט די צוויי אינגלעך. דער אפגעריסענער האט זיך גארניט געקענט שיידען און ער האט דעם אי־דישען אינגעל געגלעט און געקושט אהן א שיעור. גודשטיקער האט א ציה געטאן ארויף מיט די אקסלען און האט א לאך געטאן אין זיך. ער האט געוואוסט, אז דיביידע זיינען געוועזען צופרידען פטור צו ווערען פון די אינגלעך.

קומענדיג אהיים, האט ער געפונען זיין מוטער ניט געזונט. זי איז געלעגען אויף דער סאפע, האט אויסגעקוקט עטוואס טרויעריג, זי האט אבער גארניט געבעטען ביי איהם קיין דערקלערונג, ווי אזוי ער קומט צו די קינדער. זי האט שוין גוט גענוג געקאנט זיין נאטור, איינגענווילליג און שנעל צו האנדלען. זי האט אויך צו גוט געקאנט זיין נאטור צו רעדען א סך און צו פריינדלען זיך מיט אלעמען, אום צו ווייזען זיין נייגערינקייט. פאר איהר אפאטישער און אויסגערעכענטער נאטור איז דאס געוועזען פרעמד. איהר לעבען האט זיך באוועגט היג־ הער צווישען זיפצען און גלייכגילטיג ארויסגעבראכטע שמייכלען, דערביי האט זי געהאט יענע אייגענטימליכע שטרענגקייט, וועלכע גיט דעם בליק עטוואס אומווידערשטעהליכעס, א בליק, פון וועלכען מען גלויבט, אז ער דרינגט דורך דעם קערפער ווי א גלאז. זי האט אנ־ געקוקט דעם אידישען אינגעל, האט שטיל און הארט א לאך געטאן, האט באטראכט זיינע לאנגע, דינע פינגער, האט א ווינק געטאן צו סטעפאנ'ען, זיך רוהיג צוריק אנידערגעלעגט און האט מיט א שפאטישען שמייכעל געקוקט אויפ'ן לאמפ.

— מאמע, זיי קענען דא שלאפען, אדער אין דער קאמער?

דער אידישער אינגעל, וועמען זיין קליינער חבר האט גערופען, גאט ווייסט פארוואס, איגנאצעל בעת אין דער אמת'ען האט ער גאר' געהייסען סעמא העלמוט, האט קיין ווארט ניט גערעדט. אבער ער האט געשיינט צו באנעמען טיף אלצדינג וואס ער האט געזעהן און געהערט; דאס האט מען געקענט זעהן אן דעם טרוימערישען שפיל פון זיינע אויגען. די דאזיגע איינפאכע און געמיטליכע שטוב מיט'ן ווייסען קאכעלנעם אויווען, וועלכער האט כסדר שטיל געברומט אין זיך, די נאכט אינדרויסען מיט דעם איינטאניגען גערויש פון טייך, דער שטילער לאמפ, די אלטע בילדער. אויף די ווענט — אלעס האט ער באטראכט מיט שיינבאר פארעכטליכער געלאסענקייט, דאך מיט א געוויסער אינערליכער אומרוהיגקייט. ווי עס האט אויסגעזעהן, האט ער זיך גארניט געקימערט וועגען די אהנאויפהערליכע לאסקעס פון זיין פריינד, דאך האט ער פון צייט צו צייט אנגסטפול א קוק געטאן אויף דעם קליינעם, אפגעריסענעם אינגעל.

— נו, דאס איז דאך אידישע דעגענעראציע, ווי דאס שטעהט אין בוך, — האט גודשטיקער געזאגט צו זיין מוטער.

— איך ווייס ניט, וואס אין בוך שטעהט, — האט זי לאקאניש געענטפערט, — איך וויל דיר זאגען, אז די אידען זיינען פיעל בעסערע מענשען ווי מיר, איידעלערע מענשען. זיי זיינען אייגענטליך פיעל עלענדער אין דער וועלט ווי מיר. אויב עס קומט ביי אונז עפעס ארויס האבען מיר דאס בלויז די אידען צו פארדאנקען.

— אזוי מיינסטו ? דאס האט אבער צוויי זייטען. עס זיינען דא אזעלכע אידען און אזעלכע. איין סארט אידען שיינען צו זיין אויסדערוועהלט פאר אלץ וואס גוט איז, גרויס און פראפעטיש. די אנ־דערע אבער, די מערסטע, זיינען ווערים, שלאנגען, מיסט. איך בין מיט דער מיינונג און דאס לאזט זיך אויך גארניט אפפרעגען, אז אונ־זער גאנצע קולטור־קראנקהייט הייסט אידענטום.

— ווער ווייסט, פיליכט הייסט זי אויך אנדערש, — האט פרוי גודשטיקער געזאגט מיט א מאדנעם שמייכעל און האט זיך געשפיעלט מיט אן עלפענביינערנעם קרוציפיקס אויפ'ן וואנט, — דאס זיינען נאר ווערטער, מיין ליבער ! אבער איך קאן וועגען דעם ניט רעדען. איך בין צו דום. אלע פרויען זיינען דאך דום. — (ווידער דער צארטער שמייכעל).

גודשטיקער האט געשוויגען און ער האט זיינע אויגען ניט אראפ־

גענומען פון אַן איינגעצאַרטיגער טאַצעגע ביי זיינע פּיס. דער גרויסער בערנאַרדינער־הונט, פּאוסט, אַן ענערגיש, איידעל און שאַרפזיניג באַשאַפעניש, איז אַרויס פון זייןווינקעל ביים אויווען, צוגעקראָכען צו די צוויי קינדער, האָט אַרומגעשמעקט דעם אָפּגעריסענעם אינגעל, וואָס האָט אויסגעקוקט לעכערליך, אַ ברום געטאָן (ער האָט ניט ליעב געהאַט קיין קינדער), האָט אַרומגעשמעקט סעמאַ'ן, און אָנשטאָט ווידער אַ ברום צו טאָן, האָט ער גאָר געלעקט דעם אינגעל'ס האַנט, פרעהליך און לגמרי הכנעה'דיג, דערנאָך האָט ער זיך אַוועקגעלעגט לעבען סעמאַ'ן און האָט ניט אויפגעהערט אויף אים צו קוקען מיט אַ מין געשפּאַנטקייט, גלייך ווי ער וואָלט אויף אַ באַפעהל וואַרטען. עס איז אויסגעקומען אַזוי ווי אַ בילד פון אַן אַלטען און פאַרגעסענעם בוך.

דאָ האָט סעמאַ באַמערקט אַ פידעל אויפ'ן וואַנט איבער'ן קאָמאָד; זיינע אויגען זיינען געוואָרען גרויס און באַגעהרליך. ער האָט זיך אויפגעשטעלט, געמאַכט אַ בעטענדיגע מינע, אָנווייזענדיג דערביי אויפ'ן אינסטרומענט, און האָט זיך קוים דערוואַרט אויפ'ן ערשטוינטען שאָקעל מיט'ן קאָפּ פון פרוי גודשטיקער. דאַמאָלט האָט ער זיך אויפגעשטעלט אויף די שפּיץ פינגער און האָט אַרונטערגענומען די וויאָלין, זיך צוריקגעקערט אויף זיין פּלאַץ און האָט פאַרזיכטיג צוהערענדיג זיך גענומען אָנשטעלען די וויאָלין. נאָכדעם האָט ער גענומען דעם בויגען און געשפּיעלט. אָבער צו זאָגען, ער האָט געשפּיעלט, דאָס איז צו ווייניג. עס איז שוין מעהר ניט געווען דער קליינער אינגעל מיט דעם פון צייט צו צייט אויפשטראַלענדען בליק און מיט דער מידער בלאַסקייט פון די באַקען; עס איז געווען עפּעס אַ פאַרשטאָרבענע וואונדערפולע קינסטלער־נשמה, וועלכע האָט מיט אַ פלייש־געוואָרענער האַנט געפירט דעם אָרימליכען בויגען. עס זיינען געווען אַזעלכע טענער, וועלכע האָבען אַזוי ווי דעם הימעל דורכזיכטיג געמאַכט, און גאָט אליין האָט מען דאָרטען ניט געפונען. עס איז געווען אַ שווערמוטיגע הימנע צו אַלדאָס ליבליכע פון דעם פריהלינג און זומער, וואָס איז אומבאַקלאָגט אַוועקגעגאַנגען, אום מעהר ניט צו ערשיינען, אָדער עס איז געווען דער טרויער אויף דער יוגענד, וועלכע האָט צו ליידען, אָדער אַ פאַנטאַסטישע מעשה, פון זיך אַליין אויסגעטראַכט אין אַן איינזאַמער נאַכט — גאָרניט מיט ווערטער אויסצודריקען.

ווען סעמאַ האָט אַרונטערגעלאָזען זיין אָרים האָט ער אַליין נאָכגעפאָלגט די טענער. עס האָט אויסגעזעהן, ווי ער אַליין וואָלט ניט

באגרייפען וואס ער האט מיט זיין שפּיעלען געטאן. ער האט נאר, באוועגענדיג זיך, געקוקט אויף זיין קליינעם פריינד ווענדעלין, וועלכער האט שטיל פאר זיך געיאמערט, אויף דער פרוי גודשטיקער, וועלכע איז געלעגען באוועגונגסלאז אויסגעצויגען, אויף דעם טרוימענדיגען יונגענמאן, וועלכער האט זיך ווי פארלארען. ער האט כמעט אומבאמערקבאר א טרייסעל געטאן דעם קאפּ, האט זיך אויפגעשטעלט, אוועקגעלעגט די פידעל אויפ'ן קאמאד, איז צוגעגאנגען צום אויווען, געריבען זיינע הענט אן די קאכעל, צוגעלעגט דעם שטערען צו דעם מעשענעם רינג פון דער נישע, און ביי אלעם דעם האט איהם נאכגעפאלגט דער גרויסער הונט פאוסט און ניט אויפגעהערט צו קוקען אויף איהם מיט זיינע פייכטע, טרייע, גלאנציגע אויגען.

אויף מארגען צו מיטאג צו, קורץ נאכדעם ווי ער איז אויפגעשטאנען, האט גודשטיקער געבעטען געלט ביי זיין מוטער. ער האט ניט מעהר, האט ער געזאגט, און מארגען וועט ער ווידער קריגען. זי האט איהם אבער געזאגט, אז זי האט פאר איהם קיין געלט ניט, זאל ער זיין זייגער פארזעצען.

— מאמע! — האט ער ערענסט א זאג געטאן — דו ווייסט דאך, אז איך פארזעץ גארנישט. דאס איז קעגען מיין נאטור. אלזא, ווילסטו, אדער דו ווילסט ניט?

זי האט געגעבען וויפיעל זי האט געקענט אפּשפּארען.

— ווי לאנג וועט עס נאך נעמען מיט דיינע גרויסע אידעען?

— האט זי געזיפצט. — מיר אלע האבען געהאט צו ליידען פון דיינע גרויסע אידעען.

גודשטיקער האט פארעכטליך א לאך געטאן און איז אוועק. נאכ'ן עסען איז ער אוועק אין קאפע־הויז, האט זיך פארגראבען אין די צייטונגען, האט אריינגעזויגען אין זיך אלע בעלעטריסטישע פּאליטישע און פארשיידענע נייסען, אזוי ווי א טרוקענער שוואם נעמט אין זיך אריין דאס וואסער, האט באצאלט ערשט ווען עס האט גענומען דעמערען, דאן איז ער אוועק צו א טענדלער, האט פארזעצט זיין זייגער און האט זיך געלאזט געהן קיין צירענדארף, אום צו פארברענגען די נאכט אויף דער ציגעלניע.

דאס וואסער איז שוין געוועזן אזוי ווייט צוריקגעטראטען, אז מען האט שוין געקענט געהן מיט די געוועהנליכע וועגען: מיט דער דאמבע ביז צו דער אויסערען גימנאסטישען זאל, דאן טיפער ארונטער אין

טאָל, דורך פעלדער און לאַנקעס. ביי דאַמבאַך האָט מען אוועקגעלעגט
א קלאָרקע, וועלכע האָט זיך געוויגט הין־העֶר אזוי ווי א הוידעלקע. דער
אָוונט־נעבעל האָט זיך ווי א שאָטען געדרעהט איבער'ן וואַסער,
וואָס איז געלאָפען ארונטער מיט נערוויש און צאָרען. דאַן איז די
לבנה ארויס, א האַלבע לבנה, קאַלט און קלאָר. פון דעם וויסטען פליין
איז געוואָרען א קעניגרייך פון נעבעל און עלפען, די ווייטע שטאָט האָט
אויסגעזעהן ווי אַן אַלטע פעסטונג פון רויך און שטויב געבויט, דער
וואַלד איז אזוי ווי געשפרונגען, אָדער זיך אוועקגערוקט ווי א קוליסע.
די לבנה איז געווען צו זעהן טויזענט מאָל אין טויזענט וועלען אויך
אין דעם רוהיגען, ברייטען וואַסער, מיט וועלכען די לאַנקעס זיינען
געווען פאַרפלייצט. „קרא !“ האָבען געמאַכט די ראָבען און האָבען
אזוי ווי זיך מיישב געווען וואוהין צו פליהען. פייערען האָבען ארויס־
געקוקט פון א דאָרף, אָהן א גלאַנץ, מאַטע פינטעלעך, אזוי ווי פייער־
פליגען. א פויער האָט א געשריי געטאָן, א הונט האָט א ביל געטאָן,
דאַן האָבען פלוצלונג די גלעקער אין שטאָט גענומען קלינגען איינע צו
די אַנדערע. עס האָט אויסגעזעהן ווי דער סקעלעט צו א מעלאָדיע,
וועלכע דאַרף זיך לאַנג און פייערליך ארויסגיסען, אזוי ווי טונקעלער
וויין פון א גרינעם גלאָז.

גודשטיקער האָט דערזעהן פאַר זיך א געשטאַלט. זי האָט זיך
כמעט ווי ארומגעדרעהט פוסט־און־פאָס, פאַרטשעפּעט די קוסטעס
אויפ'ן וועג, די שטרויעלאַך, שטיינער געוואָרפען אין וואַסער אריין.
דאָס איז געווען אגאַטאָן. גודשטיקער איז צו איהם צוגעלאָפען און
האָט איהם געזאָגט א גוט'נ'אָוונט. אגאַטאָן האָט זיך דערשראָקען.

— וועגען וואָס טראַכט איהר דעם גאַנצען וועג געהענדיג אין
דאָרף אריין ? — האָט גודשטיקער געפרעגט.

— וועגען פיעלעס, אָדער וועגען גאָרנישט.

— ווייסט איהר, ווי איהר קומט מיר פאָר ? איהר זיינט א טרוי־
מער, אָבער אַן אויפגערעגטער. איהר וועט זיכער אמאָל נאָך אַנמאַ־
כען א טומעל אויף דער וועלט. איהר זייט א באַהאַלטען קאָכענדיג
וואַסער. קיינעם וועט ניט איינפאַלען, אז עס קאָכט, אָבער מיט אמאָל
פליהט ארונטער דער דעקעל — !

אגאַטאָן האָט א שמייכעל געטאָן באַדענקענדיג זיך.

— וואָס מיינט איהר אייגענטליך דערמיט ? איהר קענט דאָך
מיך גאָרניט. איהר ווילט מיר נאַר אימפּאָנירען.

גודשטיקער האָט מעלאַנכאָליש אַ טרייסעל געטאָן דעם קאָפּ. דאַן האָט ער ווייטער גערויכערט, שטאַרק פאַרטיפט אין געדאַנקען, ביז ער האָט איבערגעבראָכן די שטילקייט.

— נו, וואָס זאָגט איהר צו דעם אָווענט? איך וואָלט דאָ ממש געקענט שטאַרבען. אָבער איהר האָט פאַר דעם קיין שום חוש נישט. אידען האָבען ניט קיין חוש פאַר דער נאַטור. אַך, איך מוז אייך עפּעס דערצעהלען! איך האָב אָנגעטראָפען נעכטען אויף אַ מערקווערדיגער פּאַסירונג. עס איז שטאַף פאַר אַ ראָמאַן. עס איז זעהר פיין, רעט־זעלהאַפט, מעטאַפיזיש אַזוי צו זאָגען. ווען איך בין פאַרבייגעגאַנגען אַ־ער יתומים־הויז, האָב איך דערהערט אַ מורא'דיג געשריי. די גאַס איז געווען פּוסט פון מענשען, נאָר איין קליינער אינגעל האָט זיך אַ גאָז געטאָן צו מיר, הער יעזוס מיך גערופען, געשלעפּט מיך אַרויף די טרעפּ, דורך דריי, פיער שלאָפצימערען דורך אַ פּוסטען שול־צימער, דורך אַ מין סאָרט קאָרצער אָדער געבעט־הויז, און מיט אַמאָל האָב איך ווידער דערהערט שרייענדיג.

— אין הויז?

— אין הויז. איך עפען אַ טיר, ערשט עס שטעהען צוויי גרויסע חברה־לייט אין שוואַרצע קאַפּאָטעס, איינער דאַווענט און דער צוויי־טער שטעכט מיט דינע נאָדלען אין דעם קערפּער פון אַ אינגעל — מערקט אייך! —דער אינגעל איז געהאַנגען אויף דער סטעליע מיט די פיס אַרויף. איך בין ווי משוגע געוואָרען, האָב איינעם אַ שליידער גע־טאָן אויף דר'ערד, דעם צווייטען צוגעקוועטשט צו דער וואַנט, האָב אָפּגעשניטען דעם אינגעל פון סטעליע און בין מיט איהם אַוועק. אינ־דערהיים ביי מיר האָט דער אינגעל דערזעהן מיין פידעל, נו, האָט ער גענומען שפּיעלען — איך האָב קיינמאָל אין מיין לעבען נאָך אַזוינס ניט געהערט. איך האָב געוויינט, מיין מאַמע האָט געוויינט, די מענ־שען אויפ'ן גאַס האָבען זיך אָפּגעשטעלט, דער קליינער גולם, וועלכער איז מיר נאָכגעלאָפען, איז אין חלשות געבליבען...

גודשטיקער איז פאַרמאַטערט אַנטשוויגען געוואָרען. עס האָט אויסגעקוקט ווי ער זעהט איצטער אַלעס פיעל דייטליכער ווי צו דער צייט, ווען דאָס האָט פּאַסירט.

אַגאַטאַן האָט פון דער זייט געקוקט אויף זיין באַגלייטער מיט אַ שטילען אומצוטרוי.

— פאַרוואָס האָבען זיי איהם אַזוי באַשטראָפט ? — האָט ער געפרעגט.

— אָ, דאָס איז זעהר איינפאַך !

גודשטיקער האָט עטוואָס א זאָג געטאָן, פון וואָס אַגאַטאָן האָט מיט די הענט א פּאַטש געטאָן.

— יאָ, עס איז אַ שמוציגע וועלט, אין וועלכער מיר לעבען, — האָט גודשטיקער געזאָגט מיט א זיפץ, — מיר בראָדזשען דורך א בלאָטע, איז וועלכער די שטערען שפּיגלען זיך אָפּ. Exempla odiosa sunt איך וועל אייך זאָגען, מיר זיינען צו געבילדעט, אום צו זיין נאָך ניצליכע מענשען. זיריך שפּערלינג איז ניט געוועזן קיין געבילדעטער, אָבער א מענש.

— פאַרוואָס רעדט איהר עפּעס רק דערפון ? — האָט אַגאַטאָן אומוויליג א פרעג געטאָן.

גודשטיקער האָט זיך אָפּגעשטעלט און דורכדרינגענד געקוקט אויף זיין קאָמפּאַניאָן ; און זיינע אויגען האָבען אויסגעזעהן גרויס און פייערדיג אין'ם שיין פון דער לבנה. זיי זיינען ארויף אויפ'ן היי־געלקאָם. ביי די זייטען האָט די וואַלד־נאַכט געקוקט אויף זיי, אין דערנידער האָבען געשימערט די פייערלאַך פון צירענדאָרף. אַגאַטאָן האָט זיך אָנגעשפּאַרט אָן א בוים ; זיין געזיכט האָט געהאַט א וויזיאָנערען אויסדרוק.

— איך זעה איהם ! — האָט ער געזאָגט. — ער שאָקעלט מיט'ן קאָפּ.

גודשטיקער איז מיט שרעק אָפּגעטראָטען.

— הערט נאָר, — האָט אַגאַטאָן ווייטער גערעדט, — מיר דוכט זיך אוים, אַז איך קען געגוי זעהן די צוקונפט. איינער האָט מיך אויפגעהויבען, אום איך זאָל עס קענען זעהן : זיריך שפּערלינג. ניט וויל ער האָט געלעבט, נאָר וויל ער איז טויט. אָבער פרעגט ביי מיר גאָרנישט.

זיי זיינען ווייטער געגאַנגען. גודשטיקער האָט געקייט זיין פאַרלאָשענעם ציגאַרעט. איבער דער לבנה האָבען זיך געצויגען פוכיגע וואָלקענס, ניט זיינענדיג אָבער בכוח איהר גלאַנץ מערקבאַר צו מינדערען.

— וואָס איז אייגענטליך אייער פּראָפעסיע ? — האָט אַגאַטאָן געפרעגט.

גודשטיקער איז רויט געוואָרען.

— איך שרייב, — האָט ער געזאָגט, באַמיהענדיג זיך פון זיך אליין כלומר'שט חוזק צו מאַכען, — איך פאַרנעם זיך מיט קונסט. יאָ, מען וועט באַלד פון מיר הערען.

— אָבער ניט אויף לאַנג, — האָט אַגאַטאַן פאַרטראַכט צוגע־לעגט. — איהר האָט בלויז פונקען, אָבער ניט קיין פלאַם.

ער האָט דערשראָקען זיך אָפּגעהאַקט, ווען ער האָט באַמערקט גוד־שטיקער'ס פאַרקרימטען פּנים.

ביי דער ציגעלניע האָבען זיי זיך צעשיידט. אַגאַטאָן איז אַוועק אהיים. עס איז געווען ערב די אַנדערע טעג סוכות. צום ערשטען מאָל האָט עלקאַן גייער קיין סוכה ניט געמאַכט. פונדעסטוועגען איז געווען זעהר יום־טוב'דיג. די פרומע ליבשאַפט, מיט וועלכער מען האָט אָנ־געהויבען דעם יום־טוב, האָט ווי מיט גאָלד באַדעקט די אָרימקייט. פון נישטיגע זאַכען איז ארויסגעקומען פּאָעזיע פון אונטער די הענט פון אַן איינפאַכער פרוי: עפּעל, ניס, וויינטרויבען אָנגעלעגט אויף בלענ־דענד ווייסע טעלער, געשייערטע דילען און פענסטער, דער יום־טוב־דיגער לאָמפּ, א קופּערנע מנורה, געבראָטענע שפּייזען, פריש־געוואַשענע קינדער, וועלכע זיינען געווען צופרידען, וואָס אַלעס איז אַנדערש ווי אום דערוואָכען.

הענאָך קאַרקוי איז געזעסען אויף'ן ברעג סאָפע און האָט גע־קוקט. דער אורח יואלזאָן איז ווידער דאָ געווען און געהאַלטען אין איין זאָגען. עלקאַן גייער האָט אויף קיינעם ניט געקוקט; זיין פּנים איז ווי דורכגעאַקערט געווען פון צרות. אָט אַזוי איז ער ארומגעגאַנגען זינט דעם מאָרד, און מען האָט פון איהם גאָרנישט ניט געקענט ארויס־קריגען. די סומע, וואָס ער איז שולדיג געווען זיריכ'ען האָט ער אין דער לעצטער רגע צונויפגעקליבען און דאָס איבערגעגעבען דעם טוי־טען'ס ברודער. פרוי יעטע איז ווי א ליכט אויסגעגאַנגען. אָפט האָט אויסגעזעהן, ווי זי וואָלט זיך ראַנגלען מיט אַן אומזיכטבאַרער מאַכט, זי איז אָבער ניט שטאַרק גענוג געווען, איהרע הענט פריי צו באַווע־גען. דעריבער האָט אַ דעמאָניש פייער געברענט אין איהרע אויגען, ווי אָנגעפילט פון דער געוויסהייט פון דער נידערלאַגע און דאָך פול מיט טראָציגער ווידערשטאַנדסלוסט. די זאָרג וועגען די קינדער האָט זי אַמייסטען באַשעפטיגט, און זי האָט גערעכענט אָפּצורוהען, ווען עלקאַן וועט נאָר ענדליך אַמאָל קריגען די שטרייטיגע חזנות־שטעלע.

ניין דעם זייגער האָט מען די קליינע איינגעלעגט שלאָפן. אַלעם איז געוואָרען שטיל. יואלזאָן האָט געלייענט דעם „איזראעליט“, די צייטונג פאַר די אינטערעסען פון אידענטום, און האָט פּלוצלונג אויפגעהויבען די אויגען.

— עס האַלט שלעכט מיט'ן פאָלק ישראל, — האָט ער געזאָגט, — האָט איהר געלייענט פון רוסלאַנד? האָט איהר געלייענט פון וויען? איז דער איד אַ פאַרברעכער, וואָס ער זאָל זיך לאָזען פאַרשטיינען פון די גוים? עס וועט אַ בייזער סוף נעמען, אַן עק מיט אַ שרעק.

זיי האָבען דערנאָך גערעדט וועגען דער שרפה אין ראָט און וועגען דעם באַנקראָט פון אייניגע נירענבערגער באַנק־פירמעס. פרוי יעטע האָט געזאָגט, אַז איזידאָר ראָזענוי איז אַנטשלאָסען אָפּצונעמען זיין געלט ביי באַראָן לעוועגאַרד.

— דאָס וואָלט געווען לעכערליך, — האָט הענאַך קאַרקוי אריינגעוואָרפען, — לעווענגאַרד איז אַזוי זיכער ווי ראָטשילד.

יואלזאָן האָט דאָס אַלעס ניט געהערט; ער האָט גערעדט פלאַמפייער אויף די קריסטען, און איז שליסליך געוואָרען גאַנץ פאַנאַטיש אין זיינע באַשולדיגונגען. „ער האָט זיך פאַרשפּעטיגט אויף אַ פּאָר הונדערט יאָהר“, האָט אַגאַטאָן געטראַכט. עס זיינען פאַראַן אַ סך אַזעלכע אידען, באַזונדערס אין שטאָט; דאָס זיינען קנאים. דאַוונען שטעהט ביי זיי העכער פון אַלעם, אפילו העכער פון גאָט, און ווער עס דאַווענט ניט, דער איז אַ שונא, דער איז אַ קריסט. עפּעס אַן אומרייניקייט, אַ פעטקייט, אַ ניט־גוטקייט איז געלעגען אויף די דאָזיגע פאַנאַטיקער, אַזוי ווי אויף איבערגעשטאַנענע עסענס.

— יאָ, — האָט עלקאַן גייער מיד ארויסגערעדט, — דאָס איז זיך גאַנץ ריכטיג, אָבער סוף־כל־סוף זיינען מיר דאָך נאָר געדולדעטע. מ ר עסען ביי אַ פרעמדען טיש, ביי אַ פרעמדען פאָלק. וואָס קענען מיר פאָדערען? גאָרנישט. יאָ, עראָבערט, גענומען האָבען מיר גענוג, דאָס מוז זיין אַן אמת, אייניגע אַ סך, אַנדערע אַביסעל.

— און ווען משיח וועט קומען? — האָט יואלזאָן פאַנאַטיש ארויסגעמורמעלט.

עלקאַן האָט לייכט אַ בויג געטאָן דעם קאָפּ פאָראויס און דיביידע ווינקלען פון זיין מויל האָבען גלייכצייטיג אַ ציטער געטאָן. דערין איז געלעגען עטוואָס שמערצליך צווייפלענדעס. אַגאַטאָן האָט אין דער רגע זעהר ליעב געקראָגען זיין פאָטער.

באַלד האָט ער געזאָגט אַ גוטע נאַכט. ער איז געווען מאָדנע גוט אויפגעלעגט. ער האָט געהאַט אַ געפיהל פון מאַכט און פרייהייט. אים האָט זיך אויסגעוויזען, אַז ער קען לייזען אָט די אַלע פאַרשיידענ־פאַרביגע פלאָנטערנישען פון לעבען, ווען ער הויבט נאָר אויף די האַנט. ער האָט נאָך ניט געוואָלט שלאָפען, דאַרום איז ער אַרויס אויפ'ן הויף און האָט אַזוי ווי אַריינגעזופּט אין זיך די נאַכט, וועלכע איז אַזוי שטיל געווען, וואַרימליך ווי אין סוף זומער, כאָטש אָקטאָבער איז שוין געווען ווייט אַריינגעפאָרען. דער צעבראָכענער פּלויט, דער פאַרוויל־דעטער גרינס־גאָרטען, די פעלדער פון דער ווייטען, די נידעריגע הייזער, — אַלעס איז געווען זאַנפט בראָנזירט פון דער פאַרגעהענדער לבנה. ער האָט געהערט עפּעס מורמלענדיג, איז ער אַהין מורא אַוועק נאָך די קלאַנגען, האָט אויפגעעפענט דעם שייער און איז בלאַס געוואָרען פאַר ערשטוינונג, ווען ער האָט אויף אַ שטרויענעם געלעגער דער־זעהן דעם אַלטען גדליה, וועלכער האָט געהאַלטען איינגעגראָבען זיינע אויגען אין אַ מאַט־לייכטענדען שטיקעל ליכט. ער האָט היציג אַ ווינק געטאָן צו אַגאַטאַנ'ען, ווען ער האָט איהם דערזעהן.

— ששש! רעד ניט! — האָט ער געזאָגט מיט אַ פאַרשטיקטער שטימע. — שטיל ווי אַ קאָטינקע זאָלסטו מיר זיין, אויב ניט, שנייד איך דיר אָפּ די אויערען. זעץ זיך אַוועק לעבען מיר, און איך וועל דיר זאָגען וואָס גוטס פאַר'ן גאַנצען לעבען. אָט אַזוי. צי דו ביסט רייך, צי דו ביסט אָרים, ס'איז גאַנץ עגאַל; צי דו ביסט גאָטספאָרכטיג, צו דו ביסט ניט גאָטספאָרטיג, ס'איז אויך עגאַל. מוז איך דען זיצען אויף שטרוי אין שייער אַזוי ווי איוב און קייען גראָז ווי נבוכדנאצר? איך וועל דיר געבען אַ גוטע עצה, און דו זאָלסט עס ניט פאַרגעסען פאַר'ן גאַנצען לעבען. זאָג קיינמאָל ניט, און ווען דו ווערסט זיבעציג יאָהר, זאָג קיינמאָל ניט, אַז דו האָסט אַ מענשען, צו וועלכען דו קענסט האָבען צוטרויען. גאָט אין הימעל, אָט בין איך געוואָרען ניינציג יאָהר, און מיינע קינדער שעמען זיך מיט מיר. איך האָב געהאַט אַ מאַיאָנטעק, אַ הויז, און פיה, און אַ פרוי, איז געקומען אַן אומגליק און האָט פאַנאַנדערגעעפענט זיין האַרלע אַז איך מוז איצטער מאַכען זיך היימיש אין שייער ביי מיינעם אַ שוועסטערקינד, ביז ער וועט ווילין זיין מיר צו געבען אַ קאַמער פאַר דער נאַכט. ניטאָ מעהר קיין גלויבען אויף דער וועלט, איך שפּיר עס אויף מיין אייגען פלייש, גאָט האָט פאַרלאָרען די צייט, זי איז ביי איהם נעביך, פון האַנט אַרויסגעפאַלען.

דו הערסט, ווי זיי שרייען אידען, קריסטען, אבער וואס זיי מיינען, איז געלט און וואס זיי מיינען ניט, איז די פרומקייט. וואס איז גאט? איז דאס גאט ווען איך מאך א צלם, ווען איך לייען אין דער תורה? איז דאס פאפיר גאט? איז דאס האלץ גאט? איז גאט דער הימעל? איז גאט די לבנה? גארנישט איז גאט. גאט איז מיין גוטווילינקייט און מיין ארים־זיין. איך בין גאט, דו ביסט גאט, א געשפענסט איז גאט, א שטיק ארימקייט און עלענדקייט.

ער האט אויפגעהויבען די הענט, און זיינע אויגען זיינען פול גע־ווען מיט טרערען. צעריסען מיט זיך און מיט דער וועלט איז ער דא געלעגען. און אגאטאן איז געווען ווי פארשטיינערט. דער אלטער האט דערנאך ווידער אנגעהויבען, שטילער און רוהיגער:

— איצטער געהסטו ווידער אהין, פון וואנען דו ביסט געקומען, לעגסט זיך שלאפען און ביסט שטיל. דו ביסט א חכם און ווילסט פארדיענען א מצוה אן אן אלטען מאן. איך מוז זיין אליין. איך קען ניט זעהן פאר מיר א מענשליכען פנים.

אגאטאן האט זיך אפגעקעהרט, פארשלאסען די טיר, איז אריין אין הויז, אין זיין צימער, האט זיך אויסגעטאן — אלעס מעכאניש. דאן האט ער זיך אריינגעלעגט אין בעט און געטראכט און געטראכט, ביז ווייט נאך האלבע נאכט.

זעקסטער קאַפּיטעל.

אגאַטאַן איז אויפגעשטאַנען, האָט מיט די פינגער געפּיהלט די נאַכט ארום זיך, האָט זיך אָנגעטאָן, איז אראָפּגעגאַנגען, און כאָטש ער האָט זיך גאָרניט געמאַטערט צו געהן שטיל, האָט ער דאָך ווי ארומגעשוועבט איבער די טרעפּ און דעם פירהויז. אויפ'ן גאַס איז געווען צויבערהאַפט שטיל: די הייזער, די גערטענער, די ברונימער, אַלעס איז אין איי־זיגער רוהיגקייט געלעגען. ער האָט זיך שטילערהייט ארומגעדרעהט ארום דעם שענק „סט. זעבאַלד", האָט ארויפגעקלעטערט אויף דער אַלטאַנקע, האָט זיך איבען אוועקגעשטעלט פאַר א פענסטער מיט גראַטעס, זיך דורכגעקוועטשט מיט וואונדערבאַרער קונציגקייט און איז דורכ'ן געעפענטען פענסטער אריינגעשפּרונגען אין זיריך שפּערלינג'ס שלאָפצימער. עס איז געווען לחלוטין פינסטער, דאָך האָט ער גע־זעהן מיט ברענענדיגער דייטליכקייט יעטווידען געגענשטאַנד, אפילו די באַהאַלטענע. זיריך שפּערלינג איז ניט געלעגען אין בעט, נאָר ער איז געזעסען אויף א שטול, האָט שטאַר געקוקט אין דעם לעדיגען אוי־ווען און א זאָג געטאָן: „יאָ, מיין יונג, אין גיהנום האָבען זיי אויך ניט אַלע מאָל גענוג פייער אָנגעגרייט; איך פריהר!" — „זאָל איך פאַנאַנדערברענען?" האָט אגאַטאָן זאַנפט א פרעג געטאָן. — „געוויס, געוויס, אָבער געפינסטו ניט, אז דאָ שמעקט מיט צוגעברענ־טער קאַווע?"

אגאַטאַן האָט זיך אוועקגעשטעלט אויף די קני און איינגעהייצט. דאָס מאַטעריאַל, וואָס ער האָט פאַר דעם באַנוצט, האָט זיך געלאָזט פּיהלען ווי וואָל, און שליסליך איז דאָס געוואָרען נאַס, און ער האָט דערזעהן, אז ער הייצט מיט בלוט. דאַן האָט זיך די טיר געעפענט און פון די פלאַקערענדיגע פלאַמען באַלויכטען איז סטעפאַן גודשטיקער אריין. ער האָט געפירט אויף א שטריקעל צוויי הינט, צוויי קעץ און צוויי ווייסע מייז, וועלכע זיינען אַלע נאָכגעגאַנגען געהאָרכזאַם הינ־טער איהם. ער איז צוגעגאַנגען צו אַגאַטאַנ'ען און האָט איהם דער־

לאנגט א בריף, איבער וועלכע אגאטאַן איז אריינגעפאלען אין גרויס שטוינונג, און דאַן האָט ער פּלוצלונג דערזעהן זיין מוטער, וועלכע האָט מיט ארונטערגעלאָזענע אויגען געזאָגט עפּעס אומפאַרשטענדליכעס. איצט האָט זיך זיריך שפּערלינג אויפגעשטעלט און אויסגעשריען: „לעבען זאָל דאָס קאפּיטאל! לעבען זאָלען די ברייזער פון שנאַפּס! לעבען זאָל דער באנקראָט! לעבען זאָל די בירגערשאַפט, וועלכע כראַ־פּעט איבער'ן פאַס מיט פּולווער! לעבען זאָל די רעוואָלוציע! איך בין ראַבעספּיער. איך בין דער אייביגער איד. לעבען זאָל דער טויט!"

פּלוצלונג איז העל געוואָרען אין צימער, און אגאטאַן האָט ניט געוואוסט, צי פון די פלאַמען אין צימער, אָדער פון א פייער, וואָס איז געווען אין דרויסען. דאָס קרוציפיקס אויפ'ן וואַנט האָט זיך גענומען באוועגען ווי א לעבעדיגע זאַך, און אגאטאַן האָט מעהר גאָרנישט ניט געזעהן, ווי נאָר א מענערגעזיכט פון ערהאבענער שענקייט. און ער האָט זיך אנידערגעקניט. ווען ער האָט אָבער ווידער א קוק געטאָן, האָט ער שוין אַנשטאַט דעם געזעהן א נאַקעטע פרוי. דאָס איז געווען זשאַנעטע. זי האָט איהם אָנגענומען פאַר'ן האַנט און ארויסגעפירט אים, און געפירט אים איבער'ן פוסטען דאָרף, איבער'ן שטאָט, אי־בער לאַנקעס, וועלדער און פעלדער, דאַן איז געקומען א וויסטע שטרע־קע, דאַן א בריק וועלכע האָט געפירט איבער א גרוילהאַפטען תהום, און ענדליך איז געקומען א גאָרטען אויף א הינעל, און אין דער טיפעניש האָט ערוואַכט דער פריהמאָרגען, די זון: רויט, שווער און לאַנגזאַם. אַלעס האָט זיך אויסגעלייטערט, גלאַנצענדיג איז דער טאָג געקומען...

ווען די מאַנזבילען זיינען אינדערפריה אוועק אין שול, איז פרוי יעטע געבליבען ליגען אין בעט. די מאָרגען־צייטונג האָט געבראַכט די ניים וועגען דעם באַנקראָט פון וואַסערטרידינגער און קאָ. אין נירענבערג. דאַריבער האָט אין דאָרף אזוי געקאָכט. אָבער דער פּוץ, אין וועלכען די ווייבער זיינען געלאָפען אין שול אריין, איז צוליב דעם אויף א האָר ניט געמינערט געוואָרען. זיי האָבען אָנגעמאַכט א גערויש מיט זייער סאַמעט און זייד, מיט טייערע היט און געלע שיך, וואָס עס איז אויסגעקומען גאַנץ קאָמיש אין די ראַמען פון דעם שמוציגען דאָרף מיט זיינע קופּעס מיסט. הינטער די ווייבער זיינען געגאַנגען ערענס־טער און שטילער די יונגע מיידלאַך. עס זיינען געווען מיידלאַך מיט שענע, צאַרטע פּנים'ער, פול מיט יענעם גרונדלאָזען אומעט, וועלכען מען קען נאָר ביי אידען געפינען, מיט יענע שוואַרצע אויגען, וועלכע

האבען קיין טיפקייט ניט, מיט יענע ברייטע היפטען, וועלכע מוזען שפעטער פארלירען זייער גייסט און זייער איידעלקייט.

די מאַנזבילען האבען געשריען און דיסקוטירט העכער ווי אימער. זיי זיינען געגאנגען קופעסווייז און זיי האָבען זיך קוים וואָס געריררט. איזידאָר ראַזענוי, שמואל בערגמאַן, מאַקס ליפמאַן, דוד קראַילסהיי־מער — אלע האָבען זיי גערעדט מיט די הענט, אומגעפאַכעט מיט די אָרימס אין דער לופטען: מען דאנקט, זאָגען זיי, פאַר'ן כבוד צו האָבען אַ האלבען גוי פאַר אַ חזן; ווייסט איהר גאָרניט, זאָגען זיי, אַז עלקאַן גייער איז ניט קיין געבאָרענער צירענדאָרפער? — אַזוי? דאָס, זאָגט איהר, איז אַלץ איינס? וואָלט ער כאָטש אַ גוטער איד געווען? — ער איז אָבער ניט קיין גוטער איד. ווייסט איהר ניט, אַז ער שיקט זיין זוהן אין דער קריסטליכער שולע אין „פערט"? — דאָס טוען, זאָגט איהר, אַנדערע אויך? — גוט, דאַן זיינען די אַנדערע אויך חזירים, שוויינען, גוים, שבת־גוים. קעמט ער זיך ניט אום שבת־קודש מיט אַ קאַם? ער האָט זיך אפילו פריהער איינמאָל אָפגעגאָלט אויך.

די שוואַרצע צילינדער־היט זיינען אומגעפאָרען אהין און אהער אומרוהיג און הילפלאָז אויף די קעפּ.

ווייט הינטער זיי איז געגאַנגען אַגאַטאַ, ניט קענענדיג זיך באַ־שליסען, צו ער זאָל געהן אין שול אריין דאַווענען, צי ניט. דאָ איז צו איהם צוגעשטאַנען אַ מיידעל פון פילייכט זעכצעהן יאָהר. דאָס איז געווען מאַניקאַ אַליפאַט, די טאָכטער פון אַ פרוי, וועלכע האָט ניט לאַנג איינגעוואַנדערט פון פוילען. זי איז גאָר אָהן צערעמאָניעס צו אים צוגעגאַנגען, און ער איז רויט געוואָרען פון איהר שענקייט, פון איהר אָפענהערציגקייט.

— איהר זיינט אַגאַטאַן גייער? — האָט זי זיך צו אים געווענדט אין אַ ריינעם דייטש, מיט אַ גלאָקען־העלער, מעלאָדישער שטימע.

ער האָט לאַנגזאַם אַ שאָקעל געגעבען דעם קאָפּ.

— איך האָב אַ סך געהערט וועגען אייך. אייער פאָטער וויל ווערען חזן?

ער האָט ווידער אַ שאָקעל געטאָן מיט'ן קאָפּ.

— אָבער פאַרוואָס ווילען דאָס דאָ די לייט ניט?

— איך ווייס ניט. זיי זיינען ניט־פאַרגינער, שלעכטע מענשען.

— דאַרפט איהר דאָס דען אַזוי נויטיג האָבען?

— יאָ, מײנע עלטערען זײנען אָרים. װען זײ װאָלטען ניט האָ־בען די פּראָצענטען פון'ם געלט, װאָס איז אײנגעלעגט געװאָרען פאַר אונז קינדער בײ באַראָן לעװענגאַרד, װאָלטען זײ גאָרנישט ניט געהאַט.

ער האָט גערעדט עטװאָס צעטומעלט און פאַרהאַקענדיג זיך און עס האָט אים געערגערט זײן ניט־באַרעדעװדיגקײט.

— װײסט איהר װאָס, — האָט מאַניקאַ אַליפּאַט זיך אָנגערופען, — לאָמיר װערען פרײנד. מיט דעם תנאי אָבער, איהר זאָלט דאָס װעלען.

אַגאַטאָן האָט אױף איהר אַ קוק געטאָן, און איצט איז זי רויט געװאָרען.

— איך זוך אַ פרײנד, — האָט זי װײטער גערעדט צעטומעלט און װי מיט אַן אַנטשולדיגען זיך — אַלזאָ, װילט איהר ?

שעמעװדיג האָט זי צו איהם אױסגעשטרעקט איהר האַנט, און שעמעװדיג האָט ער זײן האַנט אין איהרער אַרײנגעלעגט.

— פרײנד זײנען פאַרבינדעטע, — האָט מאַניקאַ אַליפּאַט גע־זאָגט, — זײ טאָרען ניט פאַרראַטען אײנער דעם אַנדערען און גאָר־נישט ניט באַהאַלטען אײנער פון'ם אַנדערען. און איצטער לאָמיר זײן אױף „דו".

זי האָט פרײנדליך אַ שאָקעל געטאָן צו איהם מיט'ן קאָפּ, און איז פאַרשװאונדען געװאָרען אין אַרײנגאַנג צו דער װײבערשער שול.

די שול איז געװען אַ קאַלטער, הױלער חדר מיט הױכע, פאַרבלאָזטע פענסטער, אַלטע סטענדערס, פאַרשימעלטע לופט, אַ באַלקאָן פאַר די פרױען און די בימה. בײם דאַװנען האָט די גאַנצע צײט געהערשט דער זעלבער ליאַרעם װאָס פריהער אױפ'ן גאַס. ערשט װען אַ רב פון פירט איז אַרױף אױפ'ן בימה צו זאָגען אַ דרשה, איז דאָן געװאָרען רוהיג. די דאָזיגע דרשה איז פון אָנהױב געװען רײך צוגעפּוצט מיט תלמוד'ישע און ביבלישע ציטאַטען, דאַן האָט זי זיך צעלאָזען אין פּאַ־טעטישע אױסדריקען איבער די געצענדינער, װײטער האָט זי זיך פאַר־נומען מיט אַ חריפות'דיגען מאמר פון דער משנה, האָט געהײסען „הויך האַלטען דעם דגל האמונה" און זיך געענדיגט מיט אַ לויב־געזאַנג צום פאַטערלאַנד און צום קײזער. גראַד װען דאָס דאַװנען האָט זיך גע־דאַרפט ענדיגען מיט קדיש, האָט זיך דערהערט פון הינטען אַ שאַרפער, שרעקליכער געלעכטער. אַלע האָבען זיך אומגעקערט מיט אױפגערי־סענע אױגען, און מען האָט דערזעהן אַז אַלטען מאַן קרימענדיג זיך

און דרעהענדיג זיך ווי א קאץ און שטשירענדיג די ציינער צו אן אומזיכטבארען „עפעס" אין דער לופט. דאס איז געווען גדליה. הענאך קארקוי איז צוגעגאנגען, אים ארויסצופירען. צעטומעלט האט די געמיינדע פארלאזען די שול.

ווען אגאטאן איז אהיימגעקומען, איז גדליה געזעסען און האט זיך געווארימט ביים אויווען און לעבען אים איז הענאך געשטאנען און פארכמורעט געשוויגען. עלקאן גייער איז געזעסען אויפ'ן באנק ביים טיש און האט געהאלטען דעם פנים פארשטעלט מיט די הענט. דער קליינער באיבאק האט ארומגעטאנצט אויף א שטול און צופרידען זשור־מענדיג האט ער געלעקט די ציינענע ראם פון פענסטער־שויב. דער הי־מעל איז געווען גראה און רעגענדיג.

— עס העלפט ניט, הענאך ! — האט גדליה געזאגט, — איך וויים, אז דו האסט פארגראבען דיין געלט אין גארטען אדער אויפ'ן הויף, א סך געלט. אבער דו דארפסט מיר גארנישט ניט געבען דערפון.

— שווייג שטיל, דו זינדיגסט ! — האט הענאך ארויסגערעדט דורך די ציין.

דער אנדער זקן האט אבער קענטיג דאס ניט געהערט.

— עס העלפט ניט ! — האט ער געזאגט איינטאניג און פאר־זארגט, — דו ביסט א וואכערניק אויך, און איך זעה דיך נאך אריינ־פאלענדיג אין תפיסה אינאיינעם מיט דיין גאנצער פרומקייט. דו וועסט נאך אריינפאלען אין תפיסה, אזוי ווער ווי איך לעב און אזוי ווער ווי איך זיץ דא.

— גדליה ! — האט עלקאן גייער ארויסגעמורמעלט ערגערענדיג זיך.

— וואס זאל איך טאן ? קאן איך מיר העלפען ? ער קאן העל־פען. ווען ער פארלייט געלט אויף פופציג פראצענט, זאל איך האלטען מיין מויל ? איך האב דאס געהערט פון אן אמת'ען מענשען, פון א באדויערענסווערטען מענשען, יא, הענאך, פון א מענשען, וועלכען דו האסט צו גרונד געבראכט. זאל זיין וואוילשטאנד קומען אויף דיר ! זאל זיין אויסזעהן קומען אויף דיר ! אבער דו האסט צו גרונד גע־בראכט דעם בעקער, וועסט אויך צו גרונד ברענגען דעם שוסטער, און ענדליך וועט קומען אויף דיר דער צו־גרונד־ברענגער און ער וועט קיין שום רחמנות ניט האבען, הענאך, אזוי ווי דו האסט קיין שום רחמנות ניט געהאט. דענסטמאל איז דיין נאמען געשענדעט און דיין פאמיליע

און דער נאָמען איך איז געשענדעט. האָסטו מיר ניט געליהען, הע־
נאָך, פאַראַיאָהרען פסח דרייסיג טאָלער און איך האָב דיר שבועות
אָפּגעגעבען פופציג? די וועלט איז גרויס און דרעהט זיך, איך ווייס,
און אַן אַנדערער באַהאַלט זיך פון דער גערעכטיגקייט, אין אַ ווינקעל,
אָבער אַן אַנדערען פּאַקט מען און ער מוז צו דער עלטער זיך אָפּזעגענען
מיט זיין רוה און פרידען. איך האָב שוין אָפּגעזאָגט וואָס איך דאַרף,
און איצט וועל איך שווייגען.

איזידאָר ראָזענוי איז אריין „אויף איין שפּרונג" און איז זעהר
לעבליך באַגריסט געוואָרען. ער פלעגט פון צייט צו צייט קריגען
קליינע, אַטעאיסטישע אָנפאַלען, האָט ער גענומען האַלטען
אַ גאַנצען פאַרטראַג וועגען די ווידערשפּריכען אין דער ביבעל. ער
האָט וואָס־ניט־איז וואָר־ניט־איז אַ כאָפּ געטאָן און געמיינט, אַז ער
האָט דערמיט געבראַכט צום שכל די גאַנצע געשיכטע פון דער וועלט־
באַשאַפונג.

— ווען אָדם און חוה און קין און הבל זיינען אַליין געוועזן אויף
דער וועלט, און הבל איז געגאַנגען און האָט גענומען אַ ווייב פון דער
פרעמד, הייסט דאָך דאָס, אַז זיי זיינען ניט געוועזן אַליין! — אַזוי
האָט ער באַגייסטערט אויסגערופען און האָט ארויסגעבראַכט נאָך אַ
פּערטעל טוץ עהנליכע זאַכען פון דער טיפקייט פון זיין חכמה.

צום ערשטען האָט אים קיינער ניט געענטפערט, דערנאָך האָט
גדליה זיך אָנגערופען מיט אַ זשעסט, אַזש אַגאַטאָן האָט נאָך ניט גע־
זעהן אַזאַ שטאָלצקייט, אַזאַ פאַרנעם:

— יונגערמאַן, די תורה איז ניט געשריבען געוואָרען, מען זאָל
זי לייענען מיט קערפּערליכע אויגען נאָר מיט גייסטיגע. מען דאַרף
זי ניט שטודירען, נאָר מען דאַרף זי טרינקען ווי ווייןָ. זי האָט סימ־
באָלען, כדי מיר זאָלען קענען מעסטען אַן דעם אונזער אייגען לעבען.
און מיר טאָרען ניט מעסטען מיט אַ שניידערשער מאָס, נאָר מיט אונ־
זער געוויסען.

אַגאַטאָן האָט דערפילט ווי זיינע אויגען ווערען פייכט. ער האָט
זיך אויפגעהויבען, איז צוגעגאַנגען צום אַלטען און רויט ווערענדיג
אים האַסטיג אַ קוש געטאָן די האַנט.

ס'איז געקומען דאָקטאָר שרייגעמוט, וועלכען מען האָט באַ־
שטעלט פאַר פרוי יעטע. ער איז זיכער געוועזן אַ מערקווירדיגער
כאַרט דאָקטאָר. ער פלעגט ברענגען אַ געמיטליכקייט צום קראַנקען־

בעט, גלייך ווי דער טויט וואָלט געווען אַ פּוסטע אילוזיע, אַן איינגע־רעדטע זאַך, און זיין וויין־רויטער פּנים האָט געגלאַנצט גלייך ווי קראַנק־זיין וואָלט באַטייט אַ מדרגה צו וועלכער ס'איז כדאי צו שטרעבען, צו דערגרייכען עס. ער האָט געזאָגט, אַז „אַזוי ווייט" איז אַלץ אין אָרדענונג נאָר מען דאַרף ניט „איבערטרייבען", מען מוז גוט דורכלויפּ־טערען, פלײשיגע זופּ קאָכען און אַט איז אַן אומשעדליכע פּיל, אָדער „פּיליולע", ווי ער האָט דאָס גערופען. נאָכדעם האָט דער מענש, פאַר־בייגעהענדיג, זיך פאַרשפּרייט וועגען דער פּאָליטישער לאַגע, וועגען דעם נייעם באַלעבאָס פון ציגעלניע, האָט אַ קניפּ געטאָן מרים'ען אין באַק און האָט אַ באַפרידיגטער זיך ארויסגערוקט, אום צו געהן אין דעם "גלעזערנעם פּאַלאַץ" ענדיגען דאָס איבערגעהאַקטע טאַראָק־שפּיל. דער־נאָך האָט איזידאָר ראָזענוי מכבד געווען מיט איניגע זעהר פאַס־צינירענדע וויצען איבער'ן וועטער בכלל; אָבער אויסער אים אַליין האָט נאָר געלאַכט ביים פענסטער דער קליינער באַיבאַק, וועלכער האָט געמיינט, אַז ער טוט דערמיט איזידאָר'ן אַ גוואַלדיגע טובה. עס האָט זיך דערהערט פון דרויסען אַ קול, און אַ פּויער האָט געוואָלט טאַבאַק קויפען. עלקאָן גייער האָט שטאַרק ארויסגעשריען אינ־דרויסען, אַז היינט איז יום־טוב און די קראָם איז געשלאָסען. ער האָט צוגעמאַכט די טיר, אָבער גלייך נאָכדעם איז ער ארויסגעגאַנגען. אגאַטאָן האָט געוואוסט, אַז ער איז אוועק אין קיך בעטען קאַטרינ'ען, אַז זי זאָל געהן פאַרקויפען דעם טאַבאַק.

דער טאָג איז אוועק. אָבער די דאָזיגע הערבסט־טעג זיינען גאָר־נישט; זיי שטאַרבען לאַנגזאָם, זיי פאַרגעהען בלויז. זיי פאַלען קראַפטלאָז אַריין אין די אָרימס פון דער ארויפשטייגענדיגער נאַכט, און די נאַכט נעמט זיי דאַן אויף די שטאַרקע הענט אַזוי ווי אַ מוטער נעמט אַ קינד און ליולעט זיי איין מיט וויג־לידער. נאָכמיטאָג האָט אגאַטאָן געהאָלפען צוצוקלייבען אַ צימער פאַר גדליה'ן; פאַר די נעקסטע עטליכע וואָכען איז אים אָפּגעגעבען געוואָרען אַ צרה'דיגע קאַ־מער צווישען הויף און דעם הינערשטאַל. אגאַטאָן איז דערנאָך אוועק שפּאַצירען. אין זיין טאָן און דענקען איז געלעגען אַ ליידענשאַפטליכע אומרוהיגקייט. זיין וועג האָט אים געפירט צום הויז, וואו מאָניקאַ אַליפּאַט האָט געוואוינט. זי האָט ארויסגעקוקט דורכ'ן פענסטער און האָט מיט שמחה צו אים אַ וואונק געטאָן. זי איז געווען איינע אַליין; די מוטער און די קלענערע שוועסטער זיינען אוועק אין געסט. עס

איז געווען אַ שעהן צימער, וואו אַ גאַטאַן איז אריין. דאָס הויז איז געלעגען עטוואָס הינטער'ן דאָרף און האָט געהאַט אַ פּיעלאַרטיג אויס־זעהן.

— מיר פרעהט, וואָס דו ביסט געקומען, — האָט מאַניקאַ זאַנפּט אַרויסגערעדט; זי האָט געהאַלטען אין האַנט אַ ליאַלקע, וועלכע איז שוין ביי איהר צעהן יאָהר, ווי זי האָט געזאָגט. — אָבער דאָס איז דום פון מיר, ניין ? — האָט זי געפרעגט, איינבויגענדיג זיך בעת מעשה אום צו כאַפּען אַ בליק פון איהם.

זי האָט אויסגעזעהן אַגאַטאַנ'ען אַנדערש ווי אינדערפריה. צאַר־טער און כמעט ווי שרעקעדיג. זי האָט דערנאָך געבראַכט אַ בוך, פון וועלכען זי האָט איהם פאַרגעלעזען פּוילישע געדיכטען. ער האָט דאָס ביי איהר געבעטען, כאָטש ער האָט די שפּראַך ניט פאַרשטאַנען. עס איז אים געווען גענוג צו הערען איהר שטימע, וועלכע איז געפלאָסען רייז און העל, ווי אַ ניט באַטריבטער שטראָם. די שטימע האָט אַזוי ווי געמאַכט אַלעס מונטער אַרום איהם, און ער האָט געהאַט אַן אומ־באַצווינגליכען פאַרלאַנג אין זיך נאָך מונטערקייט און פרייד, אַ פאַר־לאַנג, וועלכער איז וואָס אַ טאָג אַלץ געוואַקסען און געשטאַרקט זיך. עס איז ביי איהם אויסגעקומען, אַז אין די דאָזיגע מיסטעריעז־קלינגענ־דיגע פערזען ליגט דאָס הערליכסטע און זוניגסטע, וואָס אַ מענשליך אויער האָט ווען פאַרנומען און וואָס מען דאַרף נאָר פאַרשטעהן, אום פון אַלע זאָרגען דערלייזט צו ווערען.

זי האָט צוגעמאַכט דאָס בוך און האָט אַנטשלאָסען אַ זאָג גע־טאָן:

— אַלזאָ, איצט וועלען מיר פאַרברענגען. יעדערער זאָל דערצעה־לען דעם אַנדערען וואָס ער ווייסט איבערהויפּט.

דאָס איז געווען גוט געזאָגט, אָבער דערביי איז דאָס אויך געבלי־בען. וואָרים אַגאַטאַן האָט געשוויגען און מאַניקאַ אויך. נו, ווער האָט גאָר געקענט רעדען, ווען דרויסען האָט געדעמערט ? דער מידער הי־מעל האָט געשיינט אַרונטערצולאָזען זיך, אַזוי, אַז מען האָט דאָס קוים געמערקט און די בוימער ווייט אין מזרח האָבען זיך געבויגען, זיך צו־נויפגעגאָסען, זיינען שיער צו דער ערד געפאַלען, ביז מען האָט זיי שוין מעהר ניט געקענט זעהן. דאָס וואַסער אויף די לאַנקעס האָט ווי־דער אָפּגעשפּיגעלט דעם הימעל, אַלץ מאַטער און מאַטער, אַזוי ווי גלאָז, ווען מען הוקעט עס אָן. אַגאַטאַן האָט נאָר געזעהן די צאַרטע ליניעס

פוז אַ פּראָפיל, אַ לייכט געבויגענע נאָז, אַ שמאָלע שטערן־ליניע, צו־
קענדיגע וויהעס הינטער וועלכע עס האָבען געשטראַלט טונקעלע אוי־
גען אזוי ווי לעבעדיגע קוילען און אַ קין, וואָס האָט אים דערמאָנט אָן
דער פריערדיגער ליאַלקע. ווידערשפּעניגע האָר האָבען זיך געקריי־
זעלט אויפ'ן נאַקען : אַ סימן פון ליידענשאַפט און שפּילעוודיגער
גראַציע.

— דו רעדסט דאָך גאָרנישט, — האָט מאָניקאַ צעמישט גע־
פּליסטערט.

— לאָמיר ניט רעדען, — האָט אַגאַטאָן געענטפערט מיט אַ צי־
טערענדיגער שטימע.

— יאָ, און וואָס קען מען רעדען ! — האָט מאָניקאַ מסכים גע־
ווען. זי האָט אַ נעם געטאָן זיין האַנט און דאָס פאָרזיכטיג געגלעט.
— פאַרוואָס זשע ציטערסטו אזוי, אַגאַטאָן ?

אַגאַטאָן איז אויפגעשפּרונגען, האָט אַ כאַפּ געטאָן זיין הוט און
איז אַרויסגעלאָפען, און איז געלאָפען. ערשט אויף דער הויפּט גאַס
פון דאָרף האָט ער געגומען ווידער לאַנגזאַם געהן. ער האָט געשמיי־
כעלט פול מיט בושה און חרטה.

מיט אַ קאָפּ פול מיט מאַטערענדיגע געדאַנקען איז ער געגאַנגען
פון פירהויז אין הויף און פון הויף אין פירהויז. דאַן איז ער אַרויף
אויף די טרעפּ, ווי ניט ווילענדיג, אוים באַדערפעניש נאָך הויכקייט.
קאַטרין איז געשטאַנען ביי דער טיר פון איהר קאַמער, אָנגעטאָן נאָר
אין אַ העמד מיט אַ ספּאַדניצע. איהרע האָר זיינען געווען צעלאָזען,
איהרע פעסטע שולטערען נאַקעט און אזוי אויך די ברוסט ביז העלפט.
אזוי איז זי געשטאַנען פאַר דער האַלב־אָפענער טיר שוואַנקענדיג
באַלויכטען פונ'ם ליכט וואָס האָט געברענט אין קאַמער, און האַלב
פאַרשעמט, האַלב באַגעהליך האָט זי געשמייכעלט צו אַגאַטאָנ'ען. ער
איז אינגאַנצען ווי פאַרשטיינערט געוואָרען. זיינע ציין האָבען גע־
קלאַפּט איינע אָן די אַנדערע, ער האָט געוואָלט אָן עפּעס זיך אָנהאַלטען,
ער האָט געוואָלט עפּעס זאָגען, אָבער עפּעס אזוי ווי אַ קייט האָט אים
אַרומגענומען דעם האַלז און עס איז אים געוואָרען אזוי אומערטרעגליך
הייס אַז ער האָט דערפּיהלט, אַז זיין גאַנצער קערפּער איז פייכט. ער
האָט געגעבען אַ טומפּען געשריי און איז אַנטלאָפען.

נאָך ניט קומענדיג צו זיך, איז ער אַריינגעלאָפען צום אַלטען
גדליה אין קאַמער, האָט זיך פאַר איהם אַנידערגעקניט, האָט אָנגענומען

זיין האַנט און האָט געשעפּטשעט אַ צעמישטער און מיט אַ בלאַסען פּנים. דער אַלטער האָט געפרעגט און צום ערשטען גאָרנישט ניט געקענט דערגעהן, אָבער באַלד איז אים קלאָר געוואָרען. ער האָט אַ פּאָר מאָל אַ שאָקעל געטאָן פאַר זיך מיט'ן קאָפּ.

— זעץ זיך אַוועק, מיין יונג, און איך וועל דיר זאָגען וואָס ביי דיר אויפ'ן הארצען איז און ווי דו זאָלסט זיין אנטקעגען ווייבער. איך בין געשטראָפט געוואָרען און האָב געהאט נעבעך צוויי ווייבער און עס איז דערביי ניט געוועזן קיין ברכה און קיין הצלחה. אַ ווייב איז גוט פאַר דער שטונדע, אויב זי האָט ניט קיין שום צאַרטקייט פאַר דעם מאַן. זי מעג זיין אַ חכמה, זי מעג האָבען געלט, זי מעג זיין שפּאַרזאַם, זי מעג זיין גאָטספאָרכטיג, אָבער ווען זי איז ניט ווייך ווי ליימיגע ערד, אזוי, אַז דו זאָלסט קאָנען מאַכען פון איהר וואָס דו ווילסט, טויג זי גאָרניט פאַר דיר. און ווען דו האָסט אַ גרויסען באַגער, דאַן געהסטו אַהין, אויב ניט ווערט פאַרשטאָפּט דיין גייסט און דיין געמיט און דו זעהסט געשפּענסטער אינמיטען העלען טאָג. לאָז זיך ניט אָנשרעקען פון די פאַלשע תורות : עס איז ניט קיין אומגליק און ניט קיין פאַרברעכען, עס איז מענשליך, און דו זאָלסט נאָר שווייגען וועגען דעם. ווען איין טאָג פיהלסטו מעהר און דיין הארץ וועט זיין פול מיט ליעבע, דאַן געהסטו אַהין און זעהסט, צי זי געפעלט דיר. און ווען זי געפעלט דיר, געפעלט זי אויך דיין הויז און דיינע קינדער. היינט ווערסטו דאָס ניט פאַרשטעהן, אָבער דו וועסט דאָס באַלד פאַרשטעהן און וועסט געדענקען מיינע ווערטער.

אַנאַטאָן האָט זיך ניט באַרוהיגט. פאַרקערט, ער איז נאָך געווען מעהר אויפגערעגט ווי פריהער. עס איז געוואָרען אָוועגט און ער האָט זיך דערפיהלט אינגאַנצען געפאַנגען אין אַ פאַרפּלאָנטערטען קנויל בוז רעטעגישען. ער איז געשטאַנען אין דעם שמאָלען פּאָרפּלאַץ, וואָס האָט געפירט אין קיך אריין און וואו עס איז געוועזן שטאָק־פינסטער. ער האָט זיך קאָנוואולסיוו צוגעדריקט צו דער הינטערשטער וואַנט און געקוקט אויף דעם קליינעם לעמפּעל, וואָס האָט טונקעל געברענט אין קיך. ער האָט דערהערט טריט דערנעהענטערען זיך, און ער האָט זיך דערשראָקען ווי אַ פאַרברעכער. דאָס זיינען געוועזן אונטערטאַנצענדיגע, זיך שאַרענדיגע, אזוי ווי שפּיאָנירענדיגע טריט, און ענדליך האָט זיך באַוויזען די געבויגענע, אויסקוקענדיגע געשטאַלט פון הענאָך קאָרקוי. ער האָט אַ שעפּטשע געטאָן קוים וואָס מען האָט געקענט הערען

וואָס, זיינע אויגען האָבען גלאָצענדיג געקוקט, גלייך ווי זיי וואָלטען אים פאַראויסגעלאָפען, אום די קיך אויפצוזוכען, דאַן האָט ער האסטיג אַנגעטאַפּט דאָס בלעכענע קעסטעל ביים פאַרהאַנג, וואו מען האָט געהאַלטען דאָס ברויט פון הויז, האָט אַרויסגענומען דאָס ברויט, אויפגעמאכט אַ שופלאָד פון קיך־אַלמער, אַרויסגענומען מיט ציטערדיגע הענט אַ מעסער און האָט אָפּגעשניטען אַ גרויסען שטיק ברויט, קוקענדיג אַלץ מיט מורא אין דער זייט פון פירהויז. ער האָט דערנאָך פאַרזיכטיג צוגעמאכט דאָס בלעכענע קעסטעל, אוועקגעלעגט דאָס מעסער צוריק אויף זיין פּלאַץ, האָט הונגעריג אַ ביס געטאָן דאָס ברויט וואָס ער האָט געפּאַקט און מיט אַ זשעדנעקייט אַרונטערגעשלונגען דעם ביסען. דאָס איבעריגע האָט ער באַהאַלטען אין זיין קאַפּטעל. ער איז אוועק מיט די זעלבע גע'גנב'עטע טריט ווי ער איז געקומען.

אַנגעטאָן האָט אַלצדינג געזעהן. ער האָט זיך אַ וואַקעל געטאָן אוי מיט אַ געשריי צוזאַמענגעבראָכען. לאַנג איז ער אַזוי געזעסען אונטער זיך, און נאָך קיינמאָל איז אין זיין נשמה ניט געווען אַזוי שטאַרק דער הייסער פאַרלאַנג צו ברענגען פרייד דער דאָזיגער טונקעקעלער וועלט וואָס אַרום זיך. פרייד ! ווען ער האָט אויפגעהויבען זיינע אויגען און געוואָלט אוועקגעהן, האָט ער דערזעהן זיין פאָטער, וועלכער איז אומבאַוועגליך געשטאַנען פאַר איהם און געהאַלטען שווער די האַנט אויף זיין אַקסעל.

זיבעטער קאַפּיטעל.

ווען פרוי גורשטיקער האָט אינדערפריה צוגעגרייט דאָס פריה־שטיק, האָט זי געדאַרפט האָבען צום ברונים, און ווען זי איז צוריקגע־קומען, זיינען שוין סעמאָ און וועגדעלין ניט געוואָרען. זי האָט איצט געהאַט ווידער אַ גרונד פאַר יענע סטאַאישע און שוואַרצזיכטיגע באַ־טראַכטונגען, וועלכע האָבען דערקלערט איהר שווער לעבען און איהר אין גרונד צאַרטע און שטאָלצע נאַטור. איהרע געדאַנקען האָבען כסדר אָנגענומען אַן אומברחמנות׳דיגען גאַנג און דערביי האָט זי ניט געשאַ־נעוועט דאָס וואָס איז איהר טייער געווען. ווען סטעפאַן גורשטיקער איז שפּעט נאָכמיטאָג געקומען אַהיים, האָט זי אים געפרעגט, וואו ער האָט זיך דאָס ארומגעשלעפּט.

— דו ווייסט דאָך, מאַמע, אַז איך שלעפּ זיך ניט אַרום, — האָט ער געענטפערט מיט בליצענדיגע אויגען, אויפהייבענדיג הויך דעם קאָפּ.

— יאָ, איך ווייס דאָס, — האָט זי ווי נאָכדענקענדיג געענטפערט און האָט איראָניש אַ קוק געטאָן אויף זיינע שטויב־באַדעקטע שטיוועל.

— וואו זיינען די אינגלעך ?

— אוועקגעגאַנגען.

— ווי ? אוועקגעגאַנגען ?...

— איך האָב זיי אַהיימגעשיקט.

— וואָס הייסט דאָס ? דו ווייסט דאָך, אַז איך דאַרף זיי נויטיג האָבען, אַז איך האָב געוואָלט אונטערזוכען דעם אינטערעסאַנטען פּסי־כאָלאָגישען פאַל ?

— עס איז ניט נויטיג, אַז דו זאָלסט זיך שפּיעלען מיט מענשען. שפּיעל זיך מיט דיינע אידעען. איבער זיי ביסטו אַ באַלעבאָס.

גורשטיקער האָט שווער געאָטעמט.

— מאַמע, איך וועל מעהר דיין הויז ניט אַריבערטרעטען ! — האָט ער ענדליך אַרויסגערעדט, גענומען זיין הוט און איז אַרויסגע־לאָפען.

זי האָט גוטמוטיג איהם נאָכגעשמייכעלט, האָט אויפגעעפענט דאָס פענסטער און אַ לאַנגע צייט איהם נאָכגעקוקט.

סטעפאַן גודשטיקער איז אַוועק צום פריזירער, וואו ער איז געזעסען איבער אַ האַלבע שטונדע, אום זיך צו רעכט צו מאַכען די האָר און די באָרד, און ביים אָנקומען פונ'ם בין־השמשות האָט ער ערוואַרט זיין כלה ביים פּאַרק.

— זיי האָבען מיך שיער ניט געשלאָגען, — זיינען געוועזען קעטע'ס ערשטע ווערטער, — איך בין מיט דיר באַהאַלטענערהייט צוזאַמענגעקומען. דו זאָלסט צו אונז אין הויז קומען.

— אַזוי.

ער האָט האַסטיג גענומען איהר אָרים און איז געגאַנגען ווייטער.

— ניין, ניין ! — האָט זי זיך אַנגסטפול געוועהרט, — ניט איצטער געהן אַהין. דו דאַרפסט זיך ניט אויפקאָכען.

— איך וועל דאָס אַלץ מאַכען קורץ און שאַרף.

— ניין ! איך בעט דיך, ניין !

ער האָט געמאַכט אַ פאַרצווייפעלטע מינע, ווי ער וועהרט זיך.

— אַך, סטעפאַן, פאַרוואָס איז דאָס אַלעס אַזוי ? פאַרוואָ האָסטו ניט קיין סך געלט ? מיט דיין געניאַליטעט ! פאַרוואָס אי דאָס אַזוי אַלעס טרויעריג אויף דער וועלט.

— עס וועט אַנדערש ווערען, ליעבסטע, עס וועט אַנדערש ווע רען ! איך וועל האָבען געלט, איך וועל האָבען מאַכט, אַלץ וואָס ד ווילסט. איך וועל די וועלט איבערקערען ! איך שאַף אַ גרוים ווערק ! דו וועסט זעהן.

— יאָ, איך גלויב אַזוי גערען אין דעם. אָבער די צייט איז אַזו לאַנג ! יעדער טאָג איז אַ יאָהר.

— נאַר געדולד. דו וועסט זעהן. רעכענסטו, אַז איהר וועט האָבען פאַר מיר אַן איבעריגען אָוועגט־מאָלצייט ?

— ווילסט געהן ? ווירקליך ? ווי הערליך !

— מאַך נאַר ניט אום גאָטעסווילען אַזוי פיעל אויסרופונגסצייכענס בעת דו רעדסט ! דאָס מאַכט מיך נערוועז ! איך האָס אַלע אויסרופונגסצייכענס !

— וואָס איז דאָס מיט דיר אַזוינס ? דו ביסט אַזוי פאַרביסען זינט עטליכע טעג.

— פאַרביסען ? ניין. און אפשר, יאָ. איך טרעף זיך איצט מיט

איינעם אַ יונגען מענשען, אַגאַטאַן גייער, אַ איר. איך בין ניט סענ־טימענטאַל, אָבער... נאַ, דו מוזט איהם זעהן. ער זעהט אויס ווי... עס קלינגט נאַריש אָבער איך מוז דאָס זאָגען, איך מוז זיך אימער דער־מאָנען אָן אַלאַדינ'ען מיט זיין וואונדער־לאָמפּ. נו דאָס איז שוין משוגע. מען דאַרף ניט רעדען קיין ליטעראַטור, ווען מען קאָן דאָס פאַרמיידען. וואָס די הויפּטזאַך איז, צווישען מיין פּאַטער'ס פּאַפּירען האָב איך געפונען בריף פון זיין מוטער. זיי זיינען אונטערגעשריבען מיט'ן נאָמען יעטע פּאַהל. זי איז נאָך דאַמאַלס אַ מיידעל געווען. שעהן, געשייט, ליעבענסווירדיג פּיליכט. עטוואָס מערקווירדיגס ליגט אין די בריף. דאָס אייגענע וואָס עס ליגט אין אַגאַטאַן'ס אויגען. אַן אַנ־דערש מאָל קען מען זיין האַנט נעמען און פאַרזיכערען איהם, אַז מען איז גליקליך. אָבער דו שלאָפסט דאָך גאָר ?

— ניין, איך בין נאָר זעהר מיד.

די פאַמיליע עסטריך איז געווען זעהר ליעבענסווירדיג צו גוד־שטיקער'ען און גודשטיקער איז געווען זעהר ליעבענסווירדיג צו דער פאַמיליע עסטריך. ער האָט אַ קוש געטאָן זיין קינפּטיגער שוויגער אין שטערען, האָט אַ פרעג געטאָן ביי הער עסטריך, ווי עס געהט מכח דער ציגעלניע, האָט נאָכ'ן אָווענט־מאַלצייט געזונגען, מיט דער באַגליי־טונג אויף דער גיטאַרע, ליעדער, פאָלקס־ליעדער, וואו עס האָט זיך גע־רעדט פון טרייער ליעבע און פון דעם מאַנ'ס קאַמף פאַר זיין פאַמיליען־נעסט. עלף אַ זייגער איז ער אַוועק. אויפ'ן גאַס האָט ער פּלוצלונג געקראָגען אַ פינסטערען זויערען און פאַרקרימטען פּנים. ער האָט זיך אַ קלאַפּ געטאָן אין שטערען, גערעדט צו זיך אַליין און דערנאָך זיך צעלאַכט.

ער האָט אויפגעזוכט אַ קאַפע, און אין דעם אויגענבליק ווי ער איז אריין אהין, האָט זיין פּנים ווידער געקראָגען דעם גלייכמעסיגען, אויפמערקזאַמען און איבערטריבענעם אויסדרוק. ער האָט זיך באַגריסט מיט עריך באַיעזען, דעם לעהרער, און זיך צוגעזעצט ביי זיין טישעל, האָט זיך פרעהליך געריבען די הענט און דערצעהלט אַ פיינעם שפּאַס מיט אַ סאָלדאַט און אַ פורמאַן, וואָס ער האָט נאָר־וואָס אַליין געזעהן מיט די אויגען.

— אַלזאָ, ווי געהט דאָס אייך, ליבער באַיעזען ? — האָט ער דער־נאָך אַ פרעג געטאָן, רייבענדיג זיך ווידער די הענט. — גוט ?

— יאָ. מיר שיינט, אַז איהר זיינט זעהר אויפגעלעגט.

— זעהר אויפגעלעגט, דאָס איז אמת ; מען קאָן אפילו זאָגען פרעהליך. — ער האָט זיך הארציג צעלאַכט, וואָרים אָט־אָט־דאָס „מען קאָן אפילו זאָגען" האָט ער געהאַלטען פאַר אַ וויציגע שפּראַך־ווענדונג.

— אָבער איהר ? איהר זיינט תמיד אַליין. איך האָב נאָך אייך קיינ־מאָל ניט געזעהן ווי נאָר אַליין.

— נו, דאָס איז אַזאַ מאָדע ביי געלערענטע מענשען, — האָט באַיעזען געענטפערט מיט אַ זאַנפטער זעלבסט־איראָניע. — איך מוז אייך זאָגען, אַז אָט־אָ־די שטאָט, די מענשען דאָ, זיי ליגען ניט אין דעם גבול פון דער וועלט. עס איז עטוואָס פאַרלאָרענעס און פאַרפאַלענעס אָט־אָ־דאָ ; עטוואָס דורכאויס, ווי זאָל איך זאָגען, צעשטערטעס, ניין, שטילשעהענדיגס, זומפּיגס.

עס איז געוועזן אומבאַגרייפליך אָבער אַ פאַקט, אַז אַלע מענשען, מיט וועלכע גודשטיקער פלעגט קומען אין באַריהרונג, פלעגען פאַר איהם באַלד עפענען דאָס הארץ און פּונקט ווי קינדער איהם אַלעס אויסדערצעהלען.

— קיין וואונדער ניט, — האָט גודשטיקער געזאָגט, — ווי לעבען מיר אויך. מיר האָבען דאָך אפילו שוין מעהר ניט קיין נאַציאָנאַל־געפיהל. מען קאָן ניט זאָגען, אַז דאָ זיינען די אידען אין דער הערשאַפט, ניין, מען קאָן דאָס נאָר געפינען פאַר אַ רעטעניש, ווען מען געפינט איין קריסט אין דער גאַנצער פּראָווינץ, איך מיין אַן אַנשטענדיג געקליידעטען, וועלכער וואָגט צו טראָגען דעם קאָפּ אויף זיין אייגענער רעכענונג.

— אָה, דאָס מיין איך אייגענטליך ניט, — האָט באַיעזען גע־ענטפערט, לייכט רויט ווערענדיג אין געזיכט, — עס איז געווים אַ קאַר־דינאַלע טעמע. די אידען ברענגען זאָגאַר דאָס גאַנצע גייסטיגע לעבען אין אַ קאָכיגער באַוועגונג. זיי זיינען אומעטום אַזוי ווי די קויהלען־זויערקייט פון דעם עפענטליכען לעבען, ווען מען קען נאָר אַזאַ פאַר־גלייך מאַכען. — ער האָט אַ שמייכעל געטאָן. — זעהט איהר דאָך אַרום זיך, אַז די גאַנצע פּרעסע ליגט אין זייערע הענט ; איך וויל ניט אריינגעהן אין דעם ענין, צי דאָס איז אַן אומגליק אָדער ניט. נאַטיר־ליך, באַזיצען זיי אויך דעם האַנדעל, אָבער וואָס די הויפּט־זאַך איז, וואָס אויך די ליטעראַטור איז ביי זיי אין די הענט. זעהט איהר, אַלעם אַנדערע איז קיין אומגליק ניט. די פּרעסע באַדאַרף האָבען דעם אידי־שען גייסט, יאָ, איהר מעגט דאָ שאָקלען דעם קאָפּ, זי דאַרף האָבען די דאָזיגע שאַרפע, איינדרינגליכע רעאַגירענדע קרעפטען, די דאָזיגע

פלינקייט און גלאַטקייט, מיט איין וואָרט, די קויהלען־זויערקייט. דער האנדעל, — נו, וואו איז דער מקור פון דעם גרויסען אינדוסטריעלען שוואונג, פון דעם גרויסען קאפיטאַליסטישען אויפטו ? וועגען דעם וויל איך גאָרניט רעדען. זעהט איהר אָבער, די קונסט, דאָס איז אַן אַנגעוועהטאָגטער ענין.

— איך פאַרשטעה. איהר האָט רעכט. זיי מאַכען אונז צו פיעל־זייטיג.

— פּילייכט. אָבער דאָס איז עס ניט. אַ וויפיעל האָב איך נאָכ־געדענקט וועגען דעם ! — דער טאָן פון דעם יונגען לעהרער איז מיט אַמאָל געוואָרען הארציג. — ניין, דאָס איז עס ניט. קוקט זיך ארום, פריהער האָבען די אידען געגנוג געהאַט צו טאָן, אום צו ערוּבערען זיך די געביטען, וועלכע זיינען צו זיי נאָהענט געשטאַנען, אָבער דערנאָך האָבען זיי זיך באַטייליגט אין דער רייכער און איידעלער קולטור, וועלכע זיי אַליין האָבען געהאָלפען מיטשאַפען, און דער פּועל־יוצא איז געוועזען, אַז זיי האָבען זיך איינגעוואַקסען אין דער קונסט. עס איז גע־ווען אַ נויטווענדיגע, אומפאַרמיידליכע פאַרבינדונג. איצטער זעהט איהר אומעטום אידישע קינסטלער, מורא'דיג פיעל, מורא'דיג גוטע. וואָס זיי שאַפען, פאַרשטעהט זיך, איך רעד דאָ ניט וועגען יענע וואָס פון די פאַרגאַנגענע צעהנדליגער יאָהרען, דאָס איז קיין פראַגע ניט מעהר ; דאָס האָט אפילו מיט דער קונסט, ווי איך פאַרשטעה זי, גאָר־ניט צו טאָן. איך וויל דאָ רעדען פון די היינטיגע. זיי זיינען קינסט־לער, עכטע קינסטלער, אין דעם איז ניטאָ וואָס צו צווייפלען. אָבער זיי פירען אונז צו גרונד. איהר זעהט, דאָס זאָג איך אייך פון מיין טיפען הארצען ארויס : זיי פיהרען אונז צו גרונד. אַלץ וואָס מיר האָבען דערוואָרבען, לאַנג און מיט מאַטערניש, דערמיט קענען זיי זיך באַנוצען ; אַלץ, וואָס מיר דערגרייכען, דאָס ה אָ ב ע ן זיי, און ווען מיר גיבען אוועק אונזער בלוט פאַר אַ זאַך, לעגען זיי שוין דיזעלבע זאַך לאַבענדיג אריין צו זיך אין קעשענע. עס קומט שוין אַזוי צו פליסען צו זיי, אַז זיי האָבען ניט קיין שום קאַמף אויסצושטעהן. און איך וועל אייך זאָגען אין וואָס דאָס ליגט, וואָס זיי נעמען ביי אונז איבעראַל אוועק דאָס ברויט : זיי האָבען ניט קיין טיפקייט. נאָר אין דער ברייט געהען זיי, און ווען זיי קוקען אוים טיף, איז דאָס אַ ליגען. זיי קומען דאָך ארויס פונ'ם שוים פון אַ וואונדערבאַרען פאָלק. אור־טיילט נאָר אַליין, ס'איז פאַרפאַלגונגען ! ס'איז אונטערדריקונגען !

אבער ווי א ווארים קריכט זיך דער דאזיגער פאלקס־קערפער דורך די צייטען אומערשעפליך אין לעבענס־קראפט. אבער יעצט דערנעהענטערט זיך דער קריזיס. זיי נעמען ביי אונז אוועק די ווארהייט און די אויפ־ריכטיגקייט פון דער קונסט, דאס איז אלעס וואס איך קאן זאגען, און דאס איז וויכטיגער ווי אלץ מיט אן אנדער. ניט וויסענדיג אליין, פארבייטען זיי דאס מיט'ן שיין פון ווארהייט, מיט'ן שיין פון אויפ־ריכטיגקייט; זיי ברענגען אונז א נייעם מין סענטימענטאליטעט, וועלכע גיט זיך ארויס אלס נאאיוויטעט און מיט גריבלערישען אומעט פאדערט זי די טעמים פון די זאכען. איך שווער אייך, מיין ליבער, דאס איז איינס פון די דאזיגע זאכען, וועלכע פארפינסטערען דאס שיקזאל און דאס לעבען פון גאנצע יאהר־הונדערטער. דערין ליגט די „אידען־פראגע", ווי מען רופט אן נאריש די זאך. דארום מוזען די אידען אוועק, און טויזענט מאל אוועק. ווייטער, דאס איבעריגע, איז א לאקאלע זאך, — ארים און שטיל! רעליגיע! וואס קאן דאס אונז היינט זיין? גארנישט! זאלען זיי זיך זוכען א לאנד, וואו דאס זאל ניט זיין, זאלען זיי זיך מאכען א קעניג איבער זיך ווי אין די אלטע ציי־טען, זאלען זיי זעען זייערע ווייצען און זייערע גראז שניידען און זייערע הייזער אויפשטעלען, לאמיר זאגען, אין אויסטראליען, אדער וואו. אבער ניט ביי אונז! ניין, ניט ביי אונז! אניט וועט די ירידה געהן אלץ ווייטער און ווייטער און מיר וועלען זיצען ווי דער פראש אין זומפ. דאס קריסטענטום וואלט שוין לאנג די נשמה ארויסגעלאזען, ווען דאס אידענטום וואלט ניט געווען, אפגעזעהן דערפון, וואס דאס וואלט גארניט געקומען, און די גערמאנישע פעלקער וואלטען זיך גע־שאפען א גאט נאך זייער גייסט.

גודשטיקער האט זיך צוגעהערט ערשטוינט און ערשטוינטער, און ער האט גארנישט ניט געקענט זאגען. באיעזען האט שווערמוטיג א שמייכעל געטאן.

— אבער איך בין אינגאנצען אראפ פון מיין טעמע, — האט ער באמערקט מיט א מינע, וועלכע האט אזוי ווי אום פארצייהונג געבעטען פאר דאס פייער און ליידענשאפט פון זיינע ווערטער. — איך האב גע־מיינט צו זאגען, אז אזוי ווי מען לעבט דא, איז דערינען פאראן עט־וואס אומווירדיגס, צייטלאזעס און געפיהללאזעס פאר דער צייט, אין וועלכער מיר לעבען. דא ווערט מען אדער א פאנאטיקער אדער א צופרידענער דומקאפ. און מען קאן קיין איינפלוס ניט האבען אויף

דער יוגענד, ניין, דאָס איז אוממעגליך, זעהט איהר. עס קלינגט מאָדנע, אָבער, איהר מעגט מיר גלויבען עס איז אזוי. מיין גאָט, וואָס איז דאָס פאַר א יוגענד! זי האָט גאָרנישט א חוץ דאָס, וואָס מען שענקט איהר. זי איז אזוי אָרים און מען מאַכט זי נאָך אָרימער דורך דעם, ווי מען פיהרט דעם אונטערריכט. אָבער דערפון דאַרף איך גאָרניט רעדען.

— איהר האָט א סך צרות הינטער זיך? — האָט גודשטיקער א פרעג געטאָן, וויסענדיג אליין גאַנץ גוט, אז ער פרעגט א באַנאַלע פראַגע. ער האָט אָבער דייטליך דערפיהלט, אז אים וועט אָט־אָ־דער מאַן פאַר זיין בעל־סוד ניט מאַכען, אז ער איז איינגאַנצען ווי באַרווישט פון זיין באַרעדזאַמקייט, און אז ער וואָלט פונקט אזוי פאַר יעדען פרעמדען מענשען זיין האַרץ געעפענט.

— צרות? ניין. עס איז אזוי געוועהנליך. עס איז אייגענטליך צו געוועהנליך, אום צו מאַכען דערפון א גרויסען וועזען. מיין פאָטער איז געוועזן רייך און ער האָט מיך מעביר נחלה געווען, וויל איך האָב זיך גענומען צו דער וויסענשאַפט. איך האָב געוואָלט ווערען א סאָלדאַט. נו, דאַן האָט מיך די וויסענשאַפט פאַרשטויסען, און איך בין געוואָרען א לעהרער. איך וואָלט געדולדיג געוואַרט, אָבער דאָ האָט מיך געטראָפען דאָס אומגליק, וואָס איך האָב זיך פאַרליעבט. און איצט קאָן איך גערען דעם באַנקראָט פון מיין לעבען דערקלערען. די פרויען ווילען ניט מיטגעהן, ווען דער מאַן קלעטערט אַרויף צו די שטערען. דער טואַלעט קען דערביי חס וחלילה ליידען.

באַיעזען איז אַנטשוויגען געוואָרען און האָט זיך אַרומגעקוקט מיט טרוימערישע אויגען. דאָס צימער האָט זיך אויסגעלעדיגט; די קעלנערס האָבען גערייניגט די טישען, די לאָמפּען זיינען טיילווייז אויסגעלאָשען געוואָרען, די ווייסע מאַרמאָרנע טישען האָבען מאָדנע אַרויסגעקוקט פון די טונקעלע טיילען פון זאַל. דער זייגער האָט אזוי ווי זיך אָפּגעשטעלט, די צייט האָט אזוי ווי זיך אָפּגעשטעלט.

— און איהר וואונדערט זיך יעדענפאַלס, וואָס איך זיץ דאָ, — האָט באַיעזען דער לעהרער ווידער אָנגעהויבען מיט אַן אַרונטערגעלאָזענער שטימע, — און בין ניט אינדערהיים מיט דער פרוי, אין וועלכער איך האָב זיך פאַרליעבט?... ניט אמת, איהר וואונדערט זיך? יעדען אָוועגט קאָן מען מיך דאָ טרעפען אין קרייז פון מיינע סובלימע געדאַנקען, וועלכע איך גיב אַן אוידיענץ. דאַן איז שוין זייער זאַך,

וואָס צו טאָן. אָבער איך ווייס ניט, וועלכער גייסט מאַטערט אונז נאָך אַלץ מיט דער הייראַט, אונז, וועלכע דאַרפען מיט פריש־געוואַשע־נע מאַנזשעטען אַריינטרעטען אין׳ם צוואַנציגסטען יאָהרהונדערט? אין דער האַרמאָניע פון דער גילדערנער וואָך בין איך נאָך באַרייט צו גלויבען, פיליכט נאָך אַ יאָהר לענגער, אָבער דערנאָך? אַך, זאָגט מיר, ליבער פריינד, וואָס זאָל מען טאָן מיט אַ פרוי, וועלכע איז אַ שעהן, אַ יונג, אַ ליעבליך, און זי איז ניט הונגעריג קערפערליך? פאַרשטעהט איהר מיך? זי האָט ניט קיין פאַרלאַנג, זי ליבט גייס־טיג און ווי די אַלע שעהנע זאַכען הייסען דאָרטען, זי רופט דאָס אַן שמוץ ווען די לייבער פאַראייניגען זיך, אַזוי ווי די נאַטור האָט זיי געבאָטען. פיליכט איז דאָס אויך אַ צייט־קראַנקהייט, אַ פרויען־קראַנקהייט, אָבער וואָס זאָל מען טאָן מיט אַזאַ ווייב? מען קאָן דאָך איהר מעהר גאַרנישט ניט געבען, גאַרנישט ניט. זי ווערט פאַר אונז אַזוי ווי אַ שטיין.

גודשטיקער האָט אַ שאָקעל געטאָן מיט׳ן קאָפ און פיינליך גע־ריהרט האָט ער זיך געשפּיעלט מיט אַ שוועבעלע.

— יאָ, — האָט באַיעזען ווייטער גערעדט מיט אַן אָפענעם און אַלץ שטייגענדיגען חשק זיך אַליין צו פייניגען, — ווען עס וואָלט עפעס אַנדערש זיין. איך ווינש אייך קיינמאָל ניט אין אייער לעבען צו זיין אַ לעהרער. וואָס זיינען דאָס פאַר אַ הערען, אויף וועמעס פריינד־שאַפט מען איז דאָ אָנגעוויזען? דערפון וויל איך שוין גאָרניט רע־דען. ניין, לאָמיך אויפהערען צו רעדען, דערצעהלט א י ה ר מיר עפעס. איך וועל אייך דערפאַר זעהר דאַנקבאַר זיין.

גודשטיקער האָט אַ פרעג געטאָן ביי באַיעזען, אויב ער קען אַנגאַ־טאַן גייער, און באַיעזען האָט געענטפערט, אַז יאָ. ער שיינט איהם, זאָגט ער, צו זיין אַ גאַנץ טאַלאַנטלאָזער שילער אַזוי ווי אַלע. ער מיינט, זאָגט ער, טאַלאַנט אין דעם העכערען זין, עס זאָל דערביי זיין דאָס באַוואוסטזיין פון אַ ציל, אַ שאַפען פון דער זאַך וועגען. דאָס קאָן ער ביי קיין שילער ניט געפינען. די שילער באַטראַכטען די גאַנ־צע שולע ווי אַ מין שטראָף־אַרבייט אָדער ווי עפעס אַן אָנשיקעניש, וואָס מען דאַרף דאָס איבערקומען.

— אָבער דאָס קומט פון אויבען און דערגרייכט אַזוי ביז צום דיענער. אַרבייטער־גייסט. אין וועמעס אויגען עס גלאַנצט אַן עוואַנ־געליום, דער איז געבראַנדמאַרקט. אויף דריי זאַכען האַלט זיך ביי

הײנטיגען טאָג די שולע: אויף רעליגיע, פּאַטריאָטיזם און שטראָף־צעטעל. איצטער קענט איהר זיך דאָס פאָרשטעלען.

די בײדע מענער האָבען באַצאָלט פאַר זײער טרינקען. װי כװאַ־ליעס האָבען זיך די נעבלען געשאָקעלט אויפ'ן גאַס. בײם װאָקזאַל האָט זיך גודשטיקער געזעגענט, און איז אװעק אַ הײם, אין דאָס זעלבע הויז, װאָס ער האָט געזאָגט, אַז ער װעט דאָס מעהר ניט אריבערטרעטען.

באיעזען האָט דערפיהלט אַזאַ גרויל פאַר די אײגענע פיער װענט, װאָס נאַטורען אָהן ענערגיע דערפיהלען דאָס אָפט און ער האָט זיך גע־שראָקען פאַר דער שטומער שפּראַך פון זײנע ביכער, פון זײנע שפּיג־לען, פון זײנע ליכט. עס האָט זיך אויפגעהויבען אַ װאַרעמער װינט, װעלכער האָט זיך װאָס אַמאָל צעװאַקסען אין אַ שטורעם, און האַלטענ־דיג זײן הוט פעסט מיט בײדע הענט איז באיעזען זיך לאַנגזאַם גע־גאַנגען װײטער, צופרידען קעמפענדיג מיט'ן נאַטור־עלעמענט. איהם האָט ניט געאַרט מיט װאָס פאַר אַ װעג ער געהט, ער איז געװען צופרי־דען אַלײן צו זײן, ער איז געװען אין אײנער פון יענע שטימונגען, אין װעלכע מען גלויבט, אַז מען איז גאַנץ אַלײן אויפ'ן ערד־קוגעל. אין אַ בערגיגען קװאַרטאַל בײם טײך איז באיעזען געקומען צו אַ הויז, װע־מעס באַלויכטענע פענסטער זײנען געװען באַפּוצט מיט די װערטער: „צום זיבעטען הימעל". אויף דער טיר איז געהאַנגען אַ פאַראַדנער פּלאַ־קאַט, װעלכער איז געװען האַלב צעריסען פון װינט.

באיעזען איז אַרײנגעגאַנגען. איבער'ן געדיכטען רויך האָט ער צוערשט איבערהויפּט גאָרנישט ניט געזעהן. אַ זױערליכער גערוך פון אָפּגעשטאַנענעם ביר האָט אויף איהם אַ שפּאַר געטאָן. דאַן האָט ער אין הינטערגרונד לעבען דעם בופעט דערזעהן דאָס פּאָדיום מיט אַ פאַרװאָרלאָזטען פּאַרהאַנג. די טישען זײנען געװען פאַרגאָסען מיט געטראַנקען און שיריים פון עסענס. די שטולען זײנען אַ טײל געלע־גען אויף דר'ערד, אַ טײל געװען אָנגעלעגט אין אַ קופּע, און אײנער איז גאָר געשטאַנען אויפ'ן טיש. אין אַ נישע זײנען געשטאַנען אַ צע־בראָכענער ביליאַרד־טיש און אַ צעבראָכענער קלאַװיער. אַ זעהר אָפּ־געבליטע דאַמע האָט צוגעטראָגען באיעזען'ען דאָס פאַרלאַנגטע. זי האָט זיך געפונען געצװאונגען צו דערקלערען, אַז די הײנטיגע גאַלאַ־פאָרשטעלונג איז ניט פאָרגעקומען, װײל דאָס פּאָבליקום האָט זיך שלעכט באַנומען. אײן דיענסטמויד, דרײ פּאָלדאַטען, אײן פורמאַן און אײן שװשפּילער פון פּרײסזין האָט מען געמוזט אַרויסװאַרפען.

באיזען האָט שטיל געלאַכט, אַזוי שטיל, אַז מען האָט כמעט ניט גע־הערט. ער האָט אַ קוק געטאָן אין דער הויך, אין עפּעס אַ זוניגע וויַיט־קייט און האָט אַ מורמעל געטאָן: „געליעבט און פאַרלאָרען". ער האָט אַ טראַכט געטאָן, ווען איינער פון די עהרווירדיגע קאָלעגען זעהט אים דאָ, וואָלט ער נאָך מעהר געוועזן פאַרלאָרען. אַזוי איז ער פיליַיכט אַ שטונדע לאַנג געזעסען, ניט אַ ריר טוענדיג זיך, ניט טראַכטענדיג עפּעס פּלאַנהאַפטעס. דאָ האָט זיך אַרוק געטאָן אַן אַ זייט דער פאָר־האַנג פון'ם פּאָדיום, און' דער קאָפּ פון אַ יונגער פרוי מיט נאַקעטע אַקסלען האָט אַרויסגעקוקט. איהר פּנים איז געוועזן בלענדענד בלייך, מיט אַ נידעריגען שטערן, מיט אויגען פון אַ רוהיגען, ליידענשאַפטלי־כען פייער, מיט אַ טראָציגען מויל.

— העי, לואיזינא! לעבען זאָל דאָס פּראָלעטאַריאַט! — האָט אויסגעשריען אַ שטימע אין הינטערגרונד, אַ הייזעריגע שטימע אָבער אַ יוגענדליכע.

באַיזען האָט אַ קוק געטאָן דאָרטען, אָבער ער האָט קיינעם ניט געזעהן. די יונגע מיידעל האָט שמייכלענדיג אַ שאָקעל געטאָן אַהינ־טער מיט'ן קאָפּ, האָט געכאַפּט אַ קוק אויף באַיזען'ען און איז פאַר־שוואונדען געוואָרען. באַיזען האָט בשום אופן ניט געקענט פאַרגע־סען דעם אויסדרוק פון'ם געזיכט אין יענער רגע, בעת זי האָט אויף איהם אַ קוק געטאָן. ווידער איז ער לאַנג געזעסען, ניט ווייסענדיג וואָס צו טאָן אָדער וואָס צו טראַכטען. דאַן איז ער אויפגעשטאַנען, איז צו־געגאַנגען צום פּאָדיום, האָט אָפּגעמאַכט דעם פאָרהאַנג און דערזעהן פאַר זיך אַ זעהר אָרימע ביהנע מיט צעריסענע קוליסען אָן דער זייט. איי איין ווינקעל איז געזעסען לואיזינא און זי האָט איהם באַגעגענט מיט אַ שפּאָטישען שמייכעל בעת ער איז צו איהר צוגעגאַנגען.

— אַזוי,...יהר ווילט שפּיאָנירען? אָ, איך האָב קיין מורא ניט! טוט דאָס נאָר! איהר זעהט אויך ניט אויס, אַז איהר זאָלט פאַרשטעהן, צוליב וואָס איהר דרעהט זיך אַרום אויף דער וועלט. נו, צוליעב וואָס זיינט איהר געקומען? איך ווייס אפילו ניט אייער נאָמען, אָבער אייער פּנים... דאָ אין די מקומות זיינען פאַראַן נאָר צוויי סאָר־טען פּנים'ער, מידע און סטופּידע. נו, וואָס ווילט איהר?

— לעבען זאָל די אַנאַרכיע! — האָט די עקזאַלטירטע שטימע ווידער אויסגערופען, — מאָרגען־רויטקייט! פּאַקעל־טאַנץ! מיין

זעלע איז ווי א לאם אום פסחא. לעבען זאל דער קומענדיגער משיח פון פרייך!

— איהר הערט? דאס איז דער פלאמענדיגער! — האט לואיזינא געזאגט צוואוינקענדיג צו באיעז'ען. — האט עס ניט עטוואס פאנ־פארענהאפטעס הערענדיג איהם אזוי?

זי האט זיך צעלאכט, און איהר לאכען האט דאס מאל אזוי ווי געשניטען אין אויער, אזוי ווי פענסטער־שויבען וואלטען געציטערט. זי האט זיך דערביי אויסגעבויגען פאראויס־צו און איז געבליבען אזוי אויסגעבויגען די גאנצע צייט וואס זי האט געלאכט. דאן איז זי ווידער געווארען ערנסט, ביין און פארעכטליך ערנסט.

— יא, — האט זי ארויסגערעדט מיט דער מינע פון א פרוי, וועל־כע האלט איהרע ווערטער צו טייער, אום ארויסצורעדען זיי. — איך בין א דעגענערירטע, ניט קיין געראטענע. איך לעב איצט דאס לע־בען, ווי איך וויל עס, ווי עס געפעלט מיר אליין, אויף אייגענע געלט, מיט דער ערלויבעניש צו פרעהען זיך ווען איך וויל, צו ליעבען ווען איך וויל און ווען איך וויל, אבער דאס איז אוממאראליש. איז דאס ניט אוממאראליש, איהר געלערענטער הער? איהר זעהט דאך טאקע אויס ווי א פונט ציפערען.

— איך בין דער טאנצענדיגער שטערען פון דעם כאאס! — האט אויסגעשריען די שטימע פון דעם פלאמענדיגען, און א פעטע שטי־מע האט צופרידען בראוואָ געברומט.

באיעזען האט זיך אנגעשפארט אן א קוליסע און האט זי שטארק אנגעקוקט מיט האלב־צוגעמאכטע אויגען.

— גלויבט איהר אין צופעלען? — האט ער ענדליך א פרעג גע־טאן. — אלזא, איך בין דא אריינגעקומען מיט דעם באוואוסטזיין, אז איך וועל אייך דא טרעפען. מיין הארץ האט מיר געזאגט. ניין, איך קען אייך ניט. ווער איהר זאלט ניט זיין, איך וויל אייך ניט קענען. איך וואלט נאר געוואונשען אן אנדער ראם פאר דאס בילד. ווארים עס איז א בילד... נו יא, וואס זאג איך... איהר לאכט פון מיר. מיט רעכט.

— אך! — און לואיזינא איז אויפגעשפרונגען איבערראשט און קנייטשענדיג דעם שטערען.

אין איהר ווזען איז געווען עפעס אזוי פיעל צאפעלדיגעס, בא־אומרוהיגענד־לעבעדיגעס, אז באיעזען האט מיט אנגסט געווארט אויף

יעדען וואָרט איהרען, אויף יעדען קער איהרען. זי איז צו איהם צו־געגאַנגען לויערענדיג ווי א טיגער, האָט שטאַרק אריינגעגראָבען דעם בליק פון איהרע בלויע אויגען אין זיינע אויגען און האָט זיך אָנגערו־פען:

— זיינט איהר געקומען אהער צו שפּילען די ראָלע פון א מידען מאַן? אָט דאָ אין טעאַטער, וואו מען טאַנצט נאָר און מען לאַכט נאָר און מען זינגט נאָר? אָט דאָ, וואו מען פאַרגעסט אייער וועלט? איהר האָט א שלעכטע צייט אויסגעקליבען, מיין געעהרטער הער! אדיע! — און זי איז אַוועקגעגאַנגען גראַציעז און שנעל.

באַיעזען איז אויך אַוועק, האָט אַוועקגעלעגט זיין געלט אויפ׳ן טיש און איז ארויס. ער האָט אזוי ווי פאַרלאָרען זיך אין דער נאַכט. ער האָט געצעהלט די לאַנטערנעס אין די גאַסען. דאַן האָט ער זיך אָפּ־געשטעלט אויפ׳ן בריק און ארונטערגעקוקט אין טייך און זיך פאַר־טראַכט וועגען דעם, פון וואַנען דאָס וואַסער קומט און וואוהין געהט עס; פאַרוואָס פליסט עס אַוועק אין ברייטע שטרייפען און פאַלבען, און ניט גלאַט ווי א גלאָז? וואָס רוישט דאָס שטיל, וואָס קלאַפּט דאָס זיך אָפּ אָן דעם שטיינערנעם סלופּ?

עס פליסט דער טייך און שטעהט ניט,
און גאָט איז דאָ און פאַרגעהט ניט —

האָט ער געמורמעלט פאַר זיך. ער האָט אויפגעזוכט עפּעס אַן אכסניא, א קליינם אויף א קליינער גאַס, וואו ער האָט שלאָפלאָז צו־געבראַכט די איבעריגע נאַכט אין א האַרטען בעט, אין א פייכטען קאַ־מער, געפּייניגט עפּעס פון א בילד, וואָס האָט די וואַכעדיגע גלידער צו ציטערען געמאַכט, ביז דער קערפּער האָט זיך אומוויליג צוריקגעקערט אין דער פינסטערניש פון קאַמער מיט׳ן ליכט־פלעק פון פענסטער.

ווען ער איז אויף מאָרגען צוגעגאַנגען צום שול־הויז, האָט ער זיך דערמאָנט אָן זיין פרוי וואָס איז אינדערהיים. ער האָט אָן איהר פאַרגעסען, אָבער זי האָט זיך אַלץ ווייטער גערוקט צו איהם אין די געדאַנקען. זי איז פאַרשוואונדען געוואָרען אין דעם נעבעל, וועלכער האָט נאָס געמאַכט די גאַסען און איז דערנאָך ארויסגעקומען און ארויפ־געשטייגט צום הימעל, אום אליין צו זיין דער הימעל פאַר׳ן משך פון טאָג.

אין לאבאראטאריע האבן שוין געליארעמט די שילער. ווי ער איז אריינגעקומען, אזוי איז געווארען שטיל, און די שילער האבן זיך אויפגעהויבן. די בענקלאך זיינען געווען אמפיטעאטראליש אויסגע־שטעלט, און ארום די ווענט זיינען געשטאנען שאפעס מיט מינעראלען. אויפ׳ן לאנגען טיש זיינען געשטאנען און געלעגען רעטארטען, ברען־אפאראטען, רעהרען, שמעלץ־טיגלען, דראט־נעצען, פלאשען און שאכט־לען. באלד ווי עס האט זיך אנגעהויבען דער אונטערריכט, איז דער רעקטאר אריינגעקומען. ער האט איבערגעגעבען באיעזענ׳ען א קליין שרייב־העפט און ערנסט געזאגט:

—איהר זיינט דער ארדינאריוס פון אגאטאן גייער. לייענט אט דאס דורך און קומט אין א שעה ארום אריין אין רעקטאראט.

גנעדיג א שאקעל טוענדיג מיט׳ן קאפ איז ער פארשוואונדען גע־ווארען.

באיעזען האט אויפגעזוכט זיין פריוואט־צימער, וואו עס האט זיך געהערט א שטארקער גערוך פון כלאר. אויפ׳ן העפט איז געשטא־נען: „דייטשע פארפאסונגען פון אגאטאן גייער". באיעזען האט עס דורכגעבלעטערט ביז צו דער לעצטער, פון רעקטאר אונטערגעצייי־כענטער, טעמע: „וואס דארף פאר אונז די שולע זיין?" און ער האט צום ערשטען געלייענט גאנץ גלייכגילטיג. די האנטשריפט איז געווען שלעכט, שאטענהאפט, פיבערהאפט. די בוכשטאבען זיינען אזוי ווי געשפרונגען איינע אויף די אנדערע, דאן האט א H אדער J זיך פלוצלונג באוויזען ווי מיט דער קאמאנדע אפצושטעלען זיי אלע־מען, אבער קיין זאך האט ניט געקאנט אפהאלטען דעם אלגעמיינעם געלאף און מהומה. באיעזען האט געלייענט מיט וואקסענדיגער ער־שטוינונג, א פריהער שאקלענדיג מיט קאפ דערביי, דערנאך רויט ווערענדיג, דאן בלאס ווערענדיג, און ווען ער איז שוין געקומען צום סוף, האט ער אנגעשפארט דעם קאפ אן האנט, האט טרייסטלאז גע־שאקעלט מיט׳ן קאפ צו זיך אליין, און גענומען דעם תלמיד׳ס פאר־פאסונג נאך אמאל לייענען, מיט מעהר קאפ און וואס אמאל מעהר פארוואונדערט, וואס פאר א קלארע און כמעט דיכטערישע פארמע עס האט געפונען די פלאמענדיגע זעלע פון דעם מינדיעהריגען.

די שולע — אזוי איז געשטאנען אין דער פארפאסונג — האט פאר אונז געדארפט אויפמאכען דאס טויער צום לעבען. זי האט אונז געדארפט גרויס מאכען, מוטיג און העלדיש. זי האט אונז

געדארפט מאכען פאר טיכטיגע און איידעלע מענשען. זי האט אונז געדארפט לערנען צו ליבען די לעהרער, און די לעהרער האבען אונז גע־דארפט לערנען צו ליבען דאס לעבען, דעם קינפטיגען בארוף, די מענ־שען, די גרויסע מענער פון דער פארגאנגענהייט, די גרויסע אידעען, די פרייד מיט דער פריינדשאפט, מיט דער נאטור. זי האט גע־דארפט שטעהן העכער פון אונז. זי האט פול מיט ליעבע געדארפט אונז אנטקעגען געהן כדי מיר זאלען פרעהליך ווערען. אבער איז דאס אלעס ריכטיג ? גרייט אונז די שולע צו פאר דעם בארוף ? ווען מיר פארלאזען זי, ווייסען מיר פיליכט, וואס מיר ד א ר פ ע ן ווע־רען, אבער דאס איז ניט קיין בארוף. די שולע שטא_ט אונז נאר אן מיט קענטעניסען, וועלכע בלייבען טויט. מיר ווערען ניט הארמאניש אין אונזער נשמה. די נאטור בלייבט פאר אונז אזוי טויט ווי דאס לעבען. קיינמאל וועלען מיר ניט פארשטעהן איהר שפראך. אין דעם זיינט איהר שולדיג און איך מוז אייך אנקלאגען. פארוואס קימערען זיך ניט די לעהרער וועגען דער נשמה פון די שילער און בלויז נאר וועגען דאס, וואס זיי האבען געלערענט ? פארוואס בלייבען מיר ווי שטאפ־גענז, וועלכע איהר זידעלט און שימפפט, ווען זיי ווילען ניט עסען נאכאנאנד ? פארוואס האט מען מורא פאר'ן לעהרער אדער מען פאראכט אים אנשטאט צו ליעבען איהם ? איהר זיינט די פיינד פון די שילער, דערפאר שפיאנירען זיי נאך אייערע שוואכקייטען ; איהר זיצט ביים פלוט און איהר זעהט אויס ווי א בוך אנשטאט אויסצוזעהן ווי א מענש. אלץ וואס איהר זאגט, איז פאר אייך אזוי לעבלאז גע־ווארען ווי א ברעט, ווייל דאס לאנגווייליגט אייך. פארוואס האלט איהר זיך אזוי גרויס ? איהר קוקט ארונטער אויף אונז פון א טורעם, אזוי, אז מיר קומען ביי אייך אויס גאנץ קליין. אייך שטעהט אפילו ניט אן אויפצוקלערען אונז איבער דאס אלוויכטיגסטע אין לעבען. פארוואס אנטפלעקט איהר ניט פאר אונז דעם סוד פון געבורט ? פארוואס טוט דאס ניט די שולע, כאטש עס איז דא אזוי פיעל גע־לעגענהייטען פאר דעם ? וויפיעל ריינער וואלט דאן געבליבען די פאנטאזיע פון דעם איינגעל ! איצט מאכען זיי פון דעם נאר לויטער שמוץ און כיכען און מאכען מיט די אויגלעך און ווערען רויט ביי יע־דען געדיכט פון דיכטער, זוכען אפילו אויס די גאנצע ביבעל צו גע־פינען יענע שטעלען, האבען תמיד שמוציגע סודות. איז דאס ניט שרעקליך ? זיי האבען ניט דערפאר קיין שום דרך־ארץ פאר קיין

מענשען און פאר קיין זאך, און די גאַנצע וועלט איז פאר זיי עטוואָס
קלעפּיג־אומאָנשטענדיגס. זיי טוען אַזעלכע זאַכען, וואָס מען קען
משוגע ווערען אַ טראַכט טוענדיג וועגען דעם. פאַרוואָס באַמערקען
דאָס ניט די לעהרער? פאַרוואָס פאַרהיטען דאָס ניט די לעהרער? פאַר־
וואָס? פאַרוואָס זיצט איהר ביי אייער פולט און זיינט אָפּגעטיילט
פון אונז ווי מיט אַ וואַנט? קיינמאָל קענען ניט אייערע תלמידים
ווערען גליקליכע מענשען, און אין דעם זיינט איהר שולדיג מיט אייער
קאַלטען, אייזינען הארצען. יעדערער, וועלכער טרעט אריין אין לעבען,
מוז קודם פאַרגעסען אייך און אייער שולע און אייער ליעבלאָזיגקייט.
אפשר קאָן ער דענסטמאָל פעסטקייט דערגרייכען אָבער גליקליך קען
ער בשום אופן ניט זיין. טוט מיט מיר וואָס איהר ווילט, עס איז מיר
אַלץ איינס. דאָס וואָס איך האָב געשריבען האָב איך געמוזט שריי־
בען, און איצט איז מיר לייכטער. אַן אומווידערשטעהליכע שטימע אין
מיר האָט דאָס מיר באַפוילען צו טאָן.

באַיעזען'ס ליפּען האָבען געציטערט און זיינע אָרימס אויך. זיין
לייב האָט געציטערט. — עס איז אין איהם עפּעס אויפגעגראָבען גע־
וואָרען, פאר וואָס ער האָט זיך געשעמט: די קנאה איבער דעמדאָזי־
גען גרויסען און אהנונגס־לאָזען מוט פאַר'ן אמת. ער איז אַזוי טיף
אויפגעטרייסעלט געוואָרען, אַז ער האָט קוים, ווי דורך אַ שלייער, גע־
קאָנט זעהן דאָס צימער, וואו ער האָט זיך געפונען. אין קאָרידאָר האָט
זיך דערהערט דער צעהן־אַ־זייגער'דיגער גלאָק און ער איז געגאַנגען
פאַנאַנדערלאָזען זיינע שילער. דאַן איז ער אַליין אַרויס, דורכגעגאַנגען
דעם קאָרידאָר, צוגעגאַנגען צום הויכען פענסטער און האָט אַרונטער־
געקוקט אין הויף, וועלכער איז געווען פון אַלע זייטען פאַרצאַמט מיט
ווענט און הייזער. ער האָט זיך צוגעקוקט צום געדרענג פון די אינג־
לאַך, וועלכע זיינען אַרומגעלאָפען מיט אַ ווילדען געשריי, אָבער אין
דעם איז גאָרנישט ניט געווען פון פרייהייטס־געפיל און פרישער יוגענ־
ליכקייט. יאָ, ער האָט דאָס געזעהן מיט זיינע אייגענע אויגען: דאָס
איז געווען דאָס פריידענס־געשריי פון אַרעסטאַנטען, ווען מען לאָזט
אָפּ די קייטען, דאָס קאָנוואולסיווע, אומוואַרשיינליכע פריידענס־גע־
שריי פון דעם רעקרוט אום זונטאָג, ווען ער פאַרגעסט אָן היים און
היים־וועה און קאַזאַרמע. דאָס איז ניט געווען קיין יוגענד פאַר'ן גע־
ברויך פון דער קומענדיגער צייט, אָ ט ד י יוגענד דאָ מיט די רינגען
אַרום די אויגען און אַרויסגעסטאַרטשעטע באַקען־ביינער, מיט דעם צי־

נישען, ברוטאלען געשריי־עהנליכען פריידלאָזען לאַכען, מיט די העסליכע באוועגונגען און מיט'ן ליכטלאָזען בליק. דאָס איז געווען א פאַר־גענגליכער מין פון מענשען, ער האָט דאָס אליין געזעהן.

און ווען ער איז געגאנגען ווייטער, האָט ער דערזעהן אגאַטאַנ'ען, איינעם אליין, אנגעשפּארט אָן א סלופּ. ווען יענער האָט דערזעהן דעם לעהרער, האָט ער זיך אפּגעקערט און איז לאַנגזאַם געגאַנגען אין קלאַס־צימער אריין. באַיעזען איז אים נאָכגעגאַנגען (דער זאַל איז געווען פּוסט) און האָט צוגעמאַכט די טיר. אגאַטאָן איז געוואָרען בלייך ווי א מת און האָט ווי פאַר ווערהטאָג די אויגען צוגעמאַכט. באַיעזען האָט גענומען זיין האַנט, האָט אוועקגעלעגט די רעכטע האַנט אויף אגאַטאַנ'ס אַקסעל און האָט אים דורכדרינגענדיג אנגעקוקט. דאַן האָט ער שמייכ־לענדיג און לאַסטשענדיג געגלעט מיט'ן האַנט אגאַטאַנ'ס האָר, און קיינמאָל ניט, ניט פריהער און ניט שפּעטער, האָט דער דאָזיגער גע־האַט אזאַ גליקס־געפיהל, אזוי ניט ערדיש, אזוי גרונדלאָז און אזוי קלאָר און ריין. דער קאמף פונ'ם לעבען איז געלעגען פאַר אים ווי א לייכט לעזבארע רעטעניש, אַט דאָס הויז, אַט די שול־בענק האָבען אויסגעזעהן ווי מיט גליק באַגאָסען. ער האָט פאַרשטאַנען זיין לעהרער; ער האָט געוואוסט, וואָס עס האָט געהאַט צו באַטייטען די באַרירונג פון זיין האַנט.

א פערטעל שטונדע שפּעטער האָט מען אגאַטאַנ'ען גערופען צום רעקטאָר.

אכטער קאפיטעל.

די לעהרער פון דער אנשטאלט זיינען געווען פארזאמעלט אין דעם גרויסען פינפעקיגען צימער. אלע האבען געהאט ערנסטע און פייער־ליכע פנים'ער, און זייער האלטען זיך איז געווען ווי פון לייט, וועלכע שטאלצירען מיט זייער אמט און זייער פעראנטווארטליכקייט. זיי האבען אנגעקוקט אגאטאנ'ען מיט שפאטישע אדער מיט פארוואורפס־פולע אדער מיט גדלות'דיגע אדער מיט פארוואונדערטע אויגען. דער אידישער קאנטאר קראנאכער האט געמאכט אזא בייזע און אויפגע־בראכטע מינע, אז מען האט אויף אים גאר א קוק טאן ניט געקאנט, ניט פיהלענדיג זיך אלס פארברעכער.

דער רעקטאר האט זיך לאנגזאם אויסגעדרעהט אויף זיין דרעה־שטול און האט אריינגעגראבען דעם קאלטען, גרויזאמען בליק פון זיינע טיף־ליגענדיגע אויגען אין אגאטאנ'ס אויגען.

— ווי זייט איהר דערצו געקומען, גייער, אט דעם עה... לאמיר זאגען חוצפה'דיגען ארטיקעל צו שרייבען, אט דעם פאמפלעט, ווי איך זאל מיר ערלויבען זיך אויסצודריקען ?

דער קאנטאר האט געוואלט רעדען, אבער דער רעקטאר האט וואזשנע א וואונק געטאן און האט ווייטער גערעדט, שוין מיט א הע־כערען קול :

— איך פרעג, ווי אזוי זיינט איהר דערצו געקומען, צו פארלעצען אויף אזא שרעקליכען אופן די ערפורכט, וואס איהר דארפט פיהלען פאר אייערע לערער ? איך גלויב, מיינע הערען, מיר האבען גראד פאר אונז א פאל פון טיפישער פארדארבענקייט. דער דאזיגער יונגער מענש, וועלכער שטעהט דא פאר אייך, געפינט זיך אויף א וועג, וואס פיהרט אהין, וואוהין עס דארף פיהרען. ער איז דאס באדויערליכע ביישפיל פאר דאס זיטליכע ניווא, אויף וועלכען אונזער שול־יוגענד שטעהט, און איך זאג אייך, אז אין אזא פאל מוז מען אנגעהן מיט דער גרעסטער שטרענגקייט וואס איז אין אונזערע הענט. אזא פאל מוז גראד באשטראפט ווערען עקזעמפלאריש.

דער רעקטאָר האָט זיך אויפגעהויבען. זיין שמעטערענדיגע שטי־
מע האָט געמאכט דאָס צימער צו ציטערען. אגאַטאָנ'ען האָט זיך
אויסגעדוכט, ווי זי וואָלט דורך די ווענט אריינגעדרונגען אין אלע היי־
זער פון שטאָט.

דער קאַנטאָר האָט ווידער אמאָל געוואָלט רעדען, און דער רעק־
טאָר האָט אים אָבער אמאָל א וואונק געטאָן, ער זאָל שווייגען. ער
אליין האָט ווייטער גערעדט:

— איך גיב צו, אז נאָך אזא פאַל פון זיטליכער פאַרדאָרבענקייט
איז איבערהויפּט נאָך ניט פאָרגעקומען, און צו דער עהרע פון אונזער
אַנשטאַלט האָפען מיר, אז עס וועט אויך מעהר ניט פאָרקומען. גייער,
ווען האָט איהר פאַרפאַסט אייער געמיין שרייבאכץ?

— נעכטען, הער רעקטאָר

— העכער!

אגאַטאָן האָט געשוויגען.

— העכער!

— נעכטען. איך האָב דאָס הויך געזאָגט, הער רעקטאָר!

— א געמיינהייט! — האָט דאָקטאָר ראָזענבלאַט ארויסגעמור־
מעלט.

— מיט וועלכער אבזיכט? — האָט דער רעקטאָר געפרעגט שיער
ניט פלאַצענדיג פאַר כעס.

— מיט דער אבזיכט, די שילער גליקליכער צו מאכען, בעסער.

— דאָס איז א שענדליכער ליגען! — האָט דער רעקטאָר ווי
אויסער זיך אויסגעשריען.

— דאָס איז אמת, — האָט אגאַטאָן רוהיג געענטפערט.

— חיה! — האָט דער רעקטאָר א סקריע געטאָן מיט די ציין, און
עס האָט אויסגעזעהן, אזוי ווי ער וואָלט דאָס וואָרט ווירקליך געקייט
אין זיין מויל.

דאָ האָט זיך שוין דער קאַנטאָר לענגער ניט געקאָנט איינהאַלטען.
ער איז ארויסגעטראָטען, האָט צונויפגעלעגט די הענט אויפ'ן הארצען,
זיך אָפּגעבויגען אהינטער און שאָקלענדיג כסדר דעם אויבער־טייל פון
קערפּער, האָט ער געזאָגט מיט א שאַרפען מוסר־טאָן:

— ווער ביסטו? האָסטו פאַרגעסען דעם נאָמען פון ה' צבאות?
האָסטו פאַרגעסען די עהרע פון דיין פרומען פאָטער? ביסטו באַ־

ביסטו ? ביסטו זיך אליין ניט צו לאסט ? ביסטו שניטען, אדער ביסטו נים ? איך האב שוין אפגערעדט, אמן !
א איד, אדער ביסטו ניט ?

נאכדעם איז ער צוריקגעטראטען אויף זיין פלאץ, האט ארויסגע־נומען זיין טאבאק־פושקע און גענומען א שמעק טאבאק, שמעקענדיג מיושב'דיג און צופרידען.

— ניין, איך בין מעהר ניט קיין איד, — האט אגאטאן זיך אנ־גערופען מיט א מאדנעם שמייכעל, ניט פארלירענדיג דערביי די קלארע רוהיגקייט, וועלכע האט אים ביז אהער אנגעפילט.

די לעהרער האבען א קוק געטאן : ערשטוינט און שאקלענדיג די קעפ. באיעזענ'ס געזיכט איז געוועזן טיף געבויגען. ער האט זיך גע־זעצט ; די בלאסע, שמאלע הענט זיינען באוועגונגסלאז געלעגען אויף די קני.

— נו, אט האט איהר אייך, מיינע הערען, דעם פולשטענדיגען באווייז פון זיין פארדארבענקייט און געפערליכקייט, — האט דער רעק־טאר פארעכטליך געזאגט, — דער פאל מוז באהאנדעלט ווערען גאנץ עקזעמפלאריש. גייער קאן געהן.

אגאטאן איז אוועק. אינדרויסען איז אים פלוצלונג באפאלען א גרויסע שוואכקייט און ער האט זיך ארונטערגעלאזען אויף די טרעפ. ער האט געהערט א שטילע אבער פעסטע שטימע אינ'ם זאל, וואו ס'איז פארגעקומען דער משפט איבער אים — באיעזענ'ס שטימע. לאנג האט גערעדט די דאזיגע שטימע; ביז דער רעקטאר האט מיט אמאל אנגעהויבען צו שרייען, ווילדער נאך ווי אגאטאן האט אים ווען גע־הערט. גלייך נאכדעם האט זיך געעפענט די טיר, און באיעזען איז אליין ארויס. ער האט דערזעהן אגאטאנ'ען און ער האט צו אים א וואונק געטאן, ער זאל נאך אים געהן.

ווען זיי זיינען אריין אין דעם כעמיקער'ס פריוואט־לאבאראטאריע, האט באיעזען פארשלאסען די טיר.

— איך פארשטעה דאס וואס איהר האט געשריבען, — האט ער זיך אנגערופען עטוואס געערגערט, — איך פארשטעה דאס ביז גאר. איך וואלט נאר וועלען וויסען, ווי אזוי איהר זיינט צו דעם געקומען ?

אגאטאן איז געזעסען אויפ'ן ברעג שטול און געפראוען. ער האט געקוקט אינ'ם קויהלען־פייער, וואו וואונדערליכע רואינען האבען זיך געטורעמט פון דעם שארלאך־רויטען פלאם. דאן האט ער כמעט ווי

ווילענלאַז אַנגעהויבען צו רעדען, ניט אָהן מורא פאַר די אייגענע ווערטער:

— איך ווייס אייגענטליך ווירקליך ניט. אָבער עס איז שוין לאַנג, ווי איך האָב געטראַכט דערפון. איך האָב אויך תמיד געטראַכט, פיעלע מענשען וואָלטען געקענט לייכט דערגרייכען דאָס וואָס עס פעלט זיי צום גליק. איך האָב קיינמאָל ניט ליעב געהאַט די אידישע רעליגיע. אַפּט איז מיר אויסגעקומען, ווי איך מוז אַלע אידען זאָגען אַ וואָרט, וואָס זאָל זיי באַפרייען. אָבער דאָס אַלץ איז געווען פיעל מעהר ווי אַ טרוים, ביז עס האָט געטראָפען די געשיכטע מיט זיריך שפּערלינג.

— און וואָס איז דאָס געווען?

— מיין פאָטער האָט פאַר אים אַזוי מורא געהאַט, אַז ער האָט געציטערט, ווי ער פלעגט נאָר זיין נאָמען הערען. און אַלע אידען. ער איז מיר פאָרגעקומען ווי אַלדאָס בייז צוזאַמען, וואָס עס האָט די אידען ווען געטראָפען דאָ אין לאַנד. ער האָט געהאַט אַ וועקסעל אויף מיין פאָטער, און דערמיט האָט ער אים געפּייניגט. ווען מיר זיינען איינמאָל בעת די פאַרפלייצונג געפאָרען קיין אַלטענבערג, איז ער אָנגעקומען אין אַ צווייטען שיפעל און איז מיט אַ כיוון אַרויפגעפאָרען אויף אונזער שיפעל, און איך בין אַריינגעפאַלען אין וואַסער. דאָ האָב איך מיר שוין געטראַכט, אַז עס וואָלט קיין עבירה ניט געווען אים צו טויטען. עס וואָלט אויך ניט געווען קיין זינד צו טויטען נערא'ן. אין אָוונט האָט ער געטשעפּעט לעמעלע ערדמאַן, ביז איך צוגעגאַנגען און האָב אים אַ שפּיי געטאָן אין פנים. האָט ער מיך אַריינגעשלעפּט צו זיך אין צימער, האָט מיך אויסגעצויגען אַ נאַקעטע, גענומען שטריק און צוגעבונדען מיך צו אַ שוואַרצען קרייץ אויפ'ן וואַנט, לעבען וועלכען יעזוס קריסטוס איז געהאַנגען. דאַן האָט ער מיך געשלאָגען און האָט מיר געמאַכט אַזעלכע וואונדען, אַז איך האָב געפּיהלט, ווי מיין בלוט פליסט. איך דערצעהל דאָס אַלץ נאָר אייך, ווייל איך ווייס, אַז איהר זיינט אַ גרויסער בעל־סוד און איהר וועט דאָס טיף באַהאַלטען ביי אייך אין הארצען.

אַגאַטאַן האָט פאַרדעקט דעם פּנים מיט זיינע הענט, און עריך באַיעזען האָט זיך צוגעהערט מיט אויפגעריסענע אויגען. אַגאַטאַן האָט ווייטער גערעדט, ניט אַראָפּנעמענדיג די הענט פון פּנים:

— דאָ האָב איך צו אים געזאָגט: זיריך שפּערלינג, דאָס איז אייער טויט! האָט ער זיך צעלאַכט און רופט זיך אָן: „רעד, דו

נבלה איינע, האָט איהר ניט געקרייציגט דעם דערלייזער ? דאָס איז אייער שולד. צוליב דעם זיינען מיר לויטער שנאַפּס־זויפער, ווייל ער האָט פון אונז מאַנאַכען געמאַכט, אָט דער יעזוס פון נאַזאַרעט. ער האָט איין גרויסע טרונע פון דער וועלט געמאַכט. מערק דיר דאָס! דאָ איז מיין נשמה, דאָ איז זיריך שפּערלינג׳ס נשמה, דאָ ליגט זי. שטעכט אריין איד אָדער קריסט". אזוי האָט ער געזאָגט. דאַן איז עטוואָס געקומען, וואָס איך וועל דאָס קיינמאָל ניט פאַרגעסען. ער האָט גענומען אַ שיסעל, וואוהין ער האָט געלאָזט מיין בלוט פליסען, האָט דאָס אַוועקגעשטעלט יעזוס׳ען צו די פיס און געזאָגט: „דאָ האָסטו דיר דיין בלוט צוריק. ביסטו שוין איצטער צופרידען ?" דאָ האָט זיך אויפגעעפענט דיר טיר, און לעמעלע ערדמאַן קומט אריין, זעצט זיך און שמייכעלט און שאָקעלט מיט׳ן קאָפּ. זיין פּנים איז ניט גאָר אַנדערש געווען ווי אַלע מאָל. „אָ, זיריך שפּערלינג!" האָט ער געזאָגט, „דאָס איז אַ האַנדלונג מיט אַ טיפער באַדייטונג, אַז פון איצטער אָן זיינען די אידען פריי. מעהר וועט שוין די מילדקייט ניט רעגירען, נאָר די קראַפט. מיר וועלען האַסען אונזערע פיינד, האַסען, האַסען! דער אייביגער איד איז איצט דערלייזט געוואָרען, און דו, זיריך שפּערלינג וועסט ווערען דער אייביגער קריסט. וואָרים די וועלט ווערט ניי. זי וועט זיך אָנטאָן מיט אַ נייער הויט גלייך ווי אַ שלאַנג, אזוי וואָר ווי איך הייס לעמעלע. דאַן וועסטו זיין דער אייביגער קריסט. און דו וועסט זיין פאַר׳משפּט צו טרינקען אַל־דאָס בלוט, וואָס האָט זיך געגאָסען דורך קריסטליכע ליעבע, די ליעבע פון אַ פיינד!" אזוי האָט לעמעלע געזאָגט. יעטווידעס וואָרט איז אזוי ווי איינגעקריצט אין מיין זכרון. דאַן האָט ער זיך צעלאַכט און מיך אָפּגעבונדען, און זיריך שפּערלינג איז געזעסען אויפ׳ן ברעג בעט אזוי ווי אַ שטיין. אזוי איז דאָס געווען.

באָיעזען האָט אַ לאַנגע צייט ארויסגעקוקט אינדרויסען, וואו די מענשען זיינען געגאַנגען, איינציגווייז אָדער פּאָרווייז, און מיט רע־גענשירמען, וואָרים עס האָט גענומען רעגענען, אים איז אַלעס אומ־ווירקליך פאָרגעקומען, אזוי ווי דאָס גאַנצע לעבען וואָלט נאָר געווען אַ פאַרבייגעהענדיג בילד, דער חלום פון אַלע חלומות אין אונז אליין, וואָס מען איז דערביי נאָהנט צו ערוואַכען, עס ווילט זיך אָדער שרעקט זיך. ער איז צוגעגאַנגען, האָט גענומען אַגאַטאַנ׳ס קאָפּ צווישעןביידע הענט, האָט אים אויפגעהויבען מיט אייך מאַר, אריינגעקוקט אים

אין די אויגען און האָט אַזוי ווי דערפיהלט, אַז דאָס זיינען די זעלט־זאַמסטע אויגען, וועלכע ער האָט ווען געזעהן: שוואַרץ און טיף, פון אַן אַהן אויפהער פלאַקערענדיגען און דאָך איינגעהאַלטענעם פייער, פול מיט דער געטליכער מתנה פון וויזיאָן. ווען זיי האָבען אויף אים א קוק געטאָן, איז דאָס אויסגעקומען, אַזוי ווי דער בליק וואָלט זיך באַזינדער־דיג צוריקגעקערט ווייט פון מרחקים און ערשט לאַנג צעגערענדיג גע־קראָגען קלאַרקייט און פעסטייט. דאַן איז אַגאַטאָן אויפגעשטאַנען (ער איז געווען עטוואָס גרעסער ווי באַיעזען) און זיין געזיכט האָט זיך באַדעקט מיט א שרעקליכער בלאַסקייט. ער האָט אַנגעוויזען פאַר זיך, זיך ארונטערגעלאָזען אויף די קני און איז געבליבען אַזוי שטעהן עט־ליכע סעקונדען.

— וואָס האָט געטראָפען? — האָט באַיעזען ערשטוינט א פרעג געטאָן.

— האָט איהר דען ניט געזעהן? קריסטוס איז דורכגעגאַנגען דאָס צימער. ער האָט געוואונקען צו מיר. ער האָט פון מיר אָפּשייד־גענומען. אַדיע, הער באַיעזען!

ווען ער איז אַוועק, איז דער לעהרער אויפגערעגט ארומגעגאַנגען הין און צוריק.

אַגאַטאָן האָט געוואָלט ארויס פון שולע און ער איז אריינגעפאַ־לען אין דעם רעכטען קאָך פון די שילער: דער אונטעררעדט האָט זיך נאָר־וואָס געענדיגט. אין איין רגע איז ער שוין ארומגערינגעלט גע־וואָרען, יובעל־געשרייען האָבען צו איהם גערופען, הונדערטער הענט האָבען זיך אים אַנטקעגען געשטרעקט, פיעלע האָבען געשריען: „לע־בען זאָל גייער!" אַנדערע האָבען אים געוואָלט אויף די הענט טראָ־גען און דורך די גאַסען פיהרען אין א טריאומף־צוג. ער האָט געזעהן באַגייסטערטע, שיינענדיגע אויגען און אפילו די טעמפּסטע און הינ־טערשטעליגסטע זיינען פּלוצלונג געוואָרען אַנדערע מענשען. מיט גרויס מיה האָט זיך אַגאַטאָן'ען איינגעגעבען צו באַפרייען זיך פון זיי, און ער איז געווען פאַרוואונדערט פון די אינגלאַך.

דערנאָך האָט ער זיך גלאַט אַזוי ארומגעשלעפּט איבער די גאַסען, און איז ענדליך צוגעקומען צום פּאַלאַץ פון באַראָן לעווענגאַרד. דער וועסטיבול און דער קאָרידאָר זיינען פול געווען מיט מענשען, וועלכע זיינען געווען צעקאָכט און בלייך, און עס איז געווען באַשיינפּערליך, אַז די גאַנצע מהומה איז געווען צוליעב איינער און דערזעלבער אור־

זאַך. אויך פאַר'ן הויז איז געשטאַנען אַן עולם און האָט געגאַפט, צוווי־
שען זיי אַ סך אַרבייטער מיט אַ בייזען אויסזעהן. אַגאַטאַן איז אַרויפ־
געגאַנגען אויבען, ער האָט געפונען דאָס גאַסטצימער געפּאַקט מיט
מענשען, וואָס האָבען געשריען און געליאַרעמט, ער איז אַריין אין קיך,
אָבער די קיך איז געווען פּוסט און דער אויווען קאַלט. אויפ'ן אויי־
בערשטען שטאָק איז קיינער ניט געווען. אומגעשטערט האָט ער גע־
קאָנט דורכגעהן אַלע טירען, אַלע צימערען, אָבער די דאָזיגע צימערען
אין זייער שווערער פּראַכט האָבען אַזוי ווי אַנגעזאַגט אַן אומגליק,
וואָס וועט ראַש צעשטערען זייער אָרדנונג, פאַרניכטען זייער פרידען.
באַלד האָט ער זיך געלאָזען געהן אַ היים, ניט נאָכדענקענדיג באַ־
זונדערס איבער אָט די אַלע זאַכען. זיי האָבען נאָר באַרייכערט זיין
זעלע מיט'ן וואונדערליכען געפיהל, אַז עטוואָס אַנטשיידענעס קומט
פאָר אין דער וועלט און אַז ער אַליין איז, הייסט דאָס, די אורזאַך דער־
פון ,און ער איז באַשטימט געוואָרען דורכצופיהרען די דאָזיגע איבער־
קערעניש. דעם גאַנצען וועג, פאַרביי דעם וואַלד און איבער די פעל־
דער האָט ער געהאַט די באַשטימטע פאַרעמפּינדונג פון עטוואָס שעהנס,
אַנגענעמס, און ווי ער וואָלט אויפגעזוכט אַ לאַנג פאַרלאָרענעם פריינד
איז ער געגאַנגען אין דאָרף אַריין. און ווירקליך אויפ'ן וועג איז מאַ־
ניקאַ אַליפּאַט געשטאַנען און האָט אים באַגריסט, אויסשטרעקענדיג צו
אים ביידע הענט.

— ווי געהט דאָס דיר, אַגאַטאַן ? אַך, פאַרוואָס ביסטו אָט דאָ
ניט לאַנג אַנטלאָפען געוואָרען ? דו ביסט אַזוי מאָדנע, איך קאָן דיך
גאָרניט פאַרשטעהן, אַגאַטאַן. ווי דאָס קלינגט : אַגאַטאַן ! — האָט
זי געזאָגט נאָכדענקענדיג, האָט אַ שמייכעל געטאָן מיט קינדערשער
פרייד און אים אַריינגעקוקט אין די אויגען.

— עס איז אַ גריכישער נאָמען און עס באַטייט : דער גוטער, —
האָט אַגאַטאַן געענטפערט מיט דעמזעלבען אינערליכען פרעהליכען
שמייכעל.

— ביסטו דען אויך גוט ?

— ניין. יעדענפאַלס, ווייס איך דאָס ניט. קיינער קאָן דאָס
ניט וויסען וועגען זיך אַליין, און ווער עס ווייסט, איז ער דאָס שוין
מעהר ניט.

— עס לוינט זיך אויך ניט גוט צו זיין אויף דער וועלט, — האָט
די מיידעל, ווי אימער, קלוג אַ זאָג געטאָן, — איך מוז דיר, ערשטענס,

דערצעהלען, אז איך האב א נייע פריינדינע, קעטע עסטריך. זי איז שעהן און איידעל. איהרע עלטערען קלייבען זיך אהער אריין. זיי האבען די ציגעלניע, הערסט די מאשינען דרעהען זיך? אלץ איז שוין ווידער אין גאנג.

— צווייטענס?

— צווייטענס, איז זי פארלאבט, און איך קען אויך איהר חתן. ער איז א שענער מאן.

— סטעפאן גודשטיקער?

— דו קענסט איהם? ער האט מיך דערשראקען מיט זיין האל־טונג. ער האט מיר געוויזען א געדיכט, וואס ער האט געמאכט. איין שטעלע ווייס איך נאך:

ס'איז שטיל אזוי, אז אלע וואנדרער שווייגען.
ווען ס'קומט אמאל אן אזא וואונדער נאכט
פון גייסטער הערט מען ס'מורמלען און פון צווייגען.
פארלאנגען שלאפען און קיין פייער וואכט;
דו פיהלסט קיין דופט פון מירטען און ציפרעסען,
דער פויגעל שווייגט, עס וויגט דער טייך זיך זאכט.

— דאס איז שעהן! — האט אגאטאן אויסגערופען, איז געבלי־בען שטעהן און בלאס געווארען. — דו האסט דאס אויסגעלערענט?

— ניין, איך געדענק דאס אזוי. אבער איך האב מורא פאר איהם.

— פארוואס עפעס מורא האבען?

— אך, אגאטאן, איך האב דיך אזוי האלט! — האט מא־ניקא ארויסגערעדט רויט־ווערענדיג — דו ביסט אזוי שטיל און אזוי גוט, און אלץ וואס דו רעדסט, איז אזוי ווארים! איך גלויב, איך וואלט דיך ניט געקאנט זעהן וויינענדיג.

— איך האב נאך קיינמאל ניט געוויינט. — האט אגאטאן גע־ענטפערט, אראפלאזענדיג דעם קאפ.

מאניקא האט גענומען זיין ציטערענדיגע האנט און א קוש גע־טאן. דאן זיינען זיי ווייטער געגאנגען אזוי ווי צוויי שלאפוואנדלער, ביז זיי האבען זיך צעשיידט.

אויף אין דארף האט אגאטאן געזעהן א סך אויפגערעגטע, פינס־טערע, צארענדיגע פנימ'ער. ער איז געווארען אומרוהיג. ווען ער

איז אריבערגעטראָטען די שוועל פון הויז, איז אים באַפאַלען אַ שטע־כעדיגער שרעק ; ער האָט אין פירהויז דערזעהן שטעהענדיג יענע פרוי, וועלכע ער פלעגט באַגעגנען אַ צייט נאָכאַנאַנד יעדען פריה־מאָרגען. אַזוי ווי ער האָט זי צעטומעלט אָנגעקוקט, האָט זי איהם קלאָר געמאַכט די זאַך :

— איך פאַס דאָ אויף אייער מוטער, יונגער הער ! זי איז זעהר קראַנק. רוהיג זיי, סעמאַ ! — האָט זי דערווייל אָנגעשריען אויף איהר אינגעל, וועלכער האָט צו איהר געוואָלט רעדען, און מיט אַן איראָנישען שמייכעל האָט זי, פרוי העלמוט, אַ שלעפּ געטאָן איהר אינגעל נאָך זיך אין קיך אַריין.

ווען אַגאַטאָן איז אַריין אין צימער האָט ער באַלד דערזעהן זיין שוועסטער און ברודער, וועלכע זיינען געזעסען אויפ׳ן באַנק ווי וואַק־סענע קוקלעס און האָבען זיך קיין ריר ניט געטאָן. ביסלאַכווייז האָט ער ערוואַכט ווי פון אַ באַטויבונג און האָט שטום געבראָכען די הענט. הענאָך איז שווייגענדיג געזעסען ביים אויוועז. אַגאַטאָן האָט ניט גע־וואָלט פרעגען. שטאַרק באַזאָרגט איז ער אַרויף אויף די טרעפּ, וועלכע האָבען געפיהרט פון שטוב אין שלאָפצימער, און האָט געפונען זיין מו־טער אַליין. איהר געזיכט איז געווען שרעקליך געל. זי האָט געשמיי־כעלט אַזוי שוואַך אין געצוואונגען, אַזש אַגאַטאָן האָט געמוזט צוריק אַרוים נאָכדעם ווי ער האָט שעפּטשענדיג געפרעגט ביי איהר עפּעס, אויף וואָס פרוי יעטע האָט געענטפערט מיט אַ קוועטש מיט די אויגען.

ס׳איז אַריין געקומען בערמאַן שראָט אין אַ בלויען פאַרטוך, מיט שמוציגע הענט, גלייך געהענדיג פון זיין פעלד. ער האָט מיט אַנגסט־ליכע באַוועגונגען אָנגעוויזען הינטער זיך : דער שוסטער גאַרנעלען און אויך דער שמיד זיינען געגאַנגען נאָך איהם. זיי זיינען אַריינגע־קומען, דער שמיד מיט אַ האַמער, דער שוסטער מיט פאַרקאַשערטע אַרבעל,ביידע מיט פּנים׳ער, וועלכע זיינען געווען רויט פון שכרות, און דער שמיד האָט אַ זעץ געטאָן מיט׳ן האַמער איבער׳ן ווענטעל פון אַ שטול אַזש עס איז מיט אַ קראַך צעבראָכען געוואָרען. מיט אַ קוויטשע־ריי זיינען די צוויי קינדער אַוועקגעלאָפען צו דער מוטער אין צימער, און באַלד נאָכדעם האָט זיך פרוי יעטע אַליין באַוויזען אויפ׳ן שוועל אין איהרע בעט־קליידער ; זי האָט אויסגעזעהן גלייך ווי אַ מת און זי האָט זיך געמוזט אָנהאַלטען אָן אוסאַק פון טיר. דער שוסטער האָט

געשריען וועגען זיינע אפגעשפארטע געלט, וואס מען האט ביי איהם אוועקגעגנב׳עט, און ער וועט שוין זעהן צו באזארגען, אז אין צייט פון דריי טעג זאל זיך מעהר קיין איד אין דארף ניט געפינען, דערפאר וועט ער שוין זארגען, מען קען זיך שוין אויף איהם פארלאזען. ער האט די ווערטער ארויסגערעדט אזוי פארשטיקט. דער שמיד האט מעהר גע־יאמערט ווי גערעדט, האט בלינד זיך געווארפען מיט׳ן האמער: ער וויל זיינע צוויי טויזענט מארק האבען, אדער ער וועט צעהאקען דאס הויז פון דאך ביז צום קעלער. ער קען קריגען א פאר יאהר געפענגע־ניש; דאס איז אמת, אבער דאס ארט אים ניט. אזוי האבען זיי ביי־דע געשריען. אויפ׳ן גאס האבען זיך אנגעקליבען מענשען, גערוקט די פנימ׳ער צו די שויבען פון די פענסטער, געשפארט זיך אין פירהויז, געשטאנען אונטער׳ן טיר, און ענדליך האבען זיך א פאר עלטערע מענ־שען אטוואזשעט איינצורעדען די צוויי צעיושעטע מענער און לאנגזאם און דורך איבערמאכט זיי ארויסגעשטופט פון הויז. זיי האבען עס אבער קענטיג געטאן מיט ווידערווילען, נאר דערפאר ווייל זיי האבען געוויסערמאסען ניט געקענט צוזעהן דאס שרעקליכע בילד פון דער פרוי, וועלכע איז שטייף און באוועגונגסלאז געשטאנען אויפ׳ן שוועל פון איהר קראנקען־צימער, און הינטער איהר די צוויי בלייכע, ציטע־רענדיגע קינדער.

ווען די שטוב איז ווידער לעדיג געווארען פון מענשען, האט אגא־טאן פארשפארט די טיר און פארשענד אנגעקוקט זיין פאטער, וועלכער איז איינגאנצען א צונויפגעקארטשעטער מיט בלויע ליפען געזעסען אויפ׳ן צעבראכענעם שטול און האט געמורמעלט א געבעט. הענאך קארקוי האט גארנישט ניט געזאגט, זיינע געזיכטסציגען זיינען געוועזען אומבאוועגליך. ער איז ארויף אויבען, האט אריינגעלעגט זיין טאכ־טער צוריק אין בעט, ארונטערגעשטופט מיט שטורכעס די קינדער פון די טרעפ און האט זיך דאן צוריק אוועקגעשטעלט מיט׳ן רוקען אנטקע־גען אויווען.

מען האט אנגעקלאפט אין טיר, צוערשט שטילער, דאן שטארקער. אגאטאן האט געפרעגט, ווער איז דאס. גדליה איז דאס געוועזען. דאן איז אגאטאן ארויסגעגאנגען, האט פארמאכט די לאדען און האט גע־רופען די דיענסט, אז זי זאל געהן ברענגען דעם דאקטאר פאר דער מאמען. אבער די שטימע פון פרוי העלמוט, וועלכע האט זיך פאר־שפארט אין איינעם מיט קאטרינ׳ען, האט געענטפערט, אז זי וועט

ניט עפענען, זי קאַן ניט ריזיקירען מיט איהר לעבען ביי אַזאַ צייט. עס האָט זיך אָבער דאָך איינגעגעבען איבערצורעדען זי.

— איך האָב דאָס פאַראויסגעזעהן, — האָט גדליה זיך אָנגערו־פען, שאָקלענדיג אַלץ מיט'ן קאָפּ די גאַנצע צייט וואָס ער האָט גע־רעדט, — גאָט וועט איהם באַצאָלען דערפאַר. עס זיינען דאָ איבער פופ־ציג לייט אין דאָרף אידען און גוים, וועלכע האָבען זייער גאַנצע געלט פאַרלאָרען. עס וועט וואַקסען דאָס רשעות, און מיר וועלען קיין פריד־ליכע שטונדע ניט האָבען. איך האָב נאָר רחמנות אויף זיין קינד נע־ביך. זי איז אַזוי ווי אַ רויז צווישען די דערנער, וועלכע שטעכט זיך כסדר און בלייבט דאָך אין איהר קאָליר. עלקאַן, אויף דיר האָב איך אויך רחמנות. האָסט פון זיך אָפּגעשונדען דאָס גאַנצע לעבען, און איצטער איז דאָס אַלץ אַוועק. דו ביסט דער בעסטער מענש, וועלכען איך קען, אָבער קיין מארך אין די קנאָכען האָסטו ניט. אָט זיצסטו איצ־טער און שטאַרסט. צו וואָס? איך בין אויך געוואָרען געשטראָפט און האָב פאַרלאָרען אַלצדינג, וואָס דער מענש באַדאַרף צו האָבען אויף דער עלטער. נו, זיץ איך און שטאַר? באַלד איז דאָס אוים, דאָס מט־פעלע לעבען, אויסגעלעדיגט און אויסגעגאָסען. נאָכדעם איז שוין מעהר ניטאָ וואָס צו שטאָרען.

נאָכמיטאָג איז געקומען פּאוולאָווסקי דער זשאַנדאַר און אַ גע־ריכטס־שרייבער. אַלע האָבען זיך דערשראָקען.

— הענאָך קאַרקוי! — האָט אויסגערופען דער דיקער פּאוו־לאָווסקי און ניט אויפגעהויבען די אויגען פון דעם פּאַפּיר וואָס ער האָט געהאַלטען אין האַנט.

עס איז געוואָרען טויט שטיל און דער זאַשנדאַר האָט גענומען לייענען אין דער הויך אַז אַרעסט־באַפעל פאַר שווינדלערישען וואַכער־נעמען. פּאַוולאָווסקי האָט נאָך ניט געענדיגט לייענען, ערשט עלקאַן גייער איז אַרונטערגעפאַלען פונ'ם אָרט וואו ער איז געזעסען אויף דער ערד, און דרעהענדיג זיך ווי אַ וואָרים, האָט ער הילפלאַז גענומען כליפּען. אַגאַטאַן האָט דאָס ניט געקאָנט זעהן און ער האָט זיך אָפּ־געקערט. זיין שוועסטער און ברודער האָבען זיך אַ וואָרף געטאָן אויפ'ן פאָטער און גענומען יאָמערליך שרייען. פרוי העלמוט איז אין דער רגע אַריינגעקומען און האָט הויך אַ געשריי געטאָן, סעמאַ האָט שטום צענויפגעלעגט די הענט און ס'איז אים אויף איניגע סעקונדען פינסטער געוואָרען אין די אויגען.

— מאַמע ! — האָט אַגאַטאַן צעטראָגן אַרויסגעמורמעלט, ווען ער האָט דערהערט פון קראַנקען־צימער אַ שרעקליכען קרעכצען.

ער האָט אַרויסגעקוקט אין גאַס, ווי אַ געפאַנגענע חיה קוקט אין וואַלד. ער האָט געזעהן דעם גרויען פאַרוואָלקענטען הימעל און די הייזער, וועלכע זיינען אומבאַוועגליך געשטאַנען און האָט זיך געוואונ־דערט, וואָס די וועלט ווייזט נאָך דאָסזעלבע בילד פון רוהיגקייט און הערבסטליכקייט. פּאָוולאָווסקי האָט נאָך ניט אָראָפּגענומען די אויגען פון זיין דאָקומענט. דער געריכטס־שרייבער האָט אויסגעטאָן זיינע גרויסע ברילען און באַטראַכט דאָס צימער און די מענשען מיט גרויסע, פאַרוואונדערטע, וואַסערדיגע אויגען.

גדליה, וועלכער איז געזעסען אַ צונויפגעקאָרטשעטער אַזוי, אַז זיין קין האָט באַרירט די קני האָט זיך פּלוצלונג אויסגעגלייכט און אַ זאָג געטאָן :

— האָב איך דאָס ניט געזעהן אָנקומען ? עלקאַן, האָב איך דאָס פריהער ניט געזאָגט ? האָב איך ניט געזאָגט, אַז דער צו־גרונד־ברענ־גער וועט קומען דורך איהם ? נו, איז געשענדעט איצט דער נאָמען פון דער קהילה און הויז און הויף ; און די קינדער, הענאָך, וועלען האָבען צו ליידען איבער דיינע מעשים טובים. וואָס איז פאַרשטאַנד, אַז מען קען ניט ביישטעהן אַנטקעגען שלעכטען געמיט ? האָסט פון זיך אָראָפּגענומען דאָס הדרת־פּנים, וואָס דיינע גרויע האָר האָבען דיר געגעבען, און דו מוזט אוועק אין זינד און שאַנד ! אָ, הענאָך, הענאָך, אַז דו וואָלסט געהאַט רחמנות אויף אַנדערע, וואָלסטו אויך אויף דיר אַליין רחמנות געהאַט !

דער זשאַנדאַר האָט אוועקגעפירט הענאָכ׳ען. אַגאַטאָן האָט גע־זעהן, אַז ער האָט קיין שום קרומע מינע ניט געמאַכט. עפּעס אַ שטאַרקייט איז געלעגען אין זיין האַלטונג, וואָס האָט פון קיין מורא ניט געוואוסט.

דער בין־השמשות איז אָנגעקומען. אַגאַטאָן האָט ניט געקאָנט מעהר בלייבען אין הויז. ער איז אַרויס אויפ׳ן גאַס און האָט זיך גע־וואָלט לאָזען צום וואַלד, ערשט ער האָט באַגעגענט גודשטיקער׳ען. גודשטיקער האָט איהם צוגעשלעפּט צום שיין פון אַ הויז־לאַנטערנע און האָט איהם געגעבען אַ בריף מיט דער שטומער אויפפאָדערונג דאָס אי־בערצולייענען. אַגאַטאָן איז בלאַס געוואָרען און האָט אַרויפגעלעגט די האַנט אויף די אויגען ; דאָס האָט אים שוין איינמאָל געטראָפען

אין לעבען, אז דער דאָזיגער מאַן זאָל אים אַ בריף האָבען געגעבען, פֿיר־לייכט אין אַ פֿארגאַנגענעם לעבען... אָדער איז דאָס אַ חלום געווען?

לאַנגזאַם האָט ער יאַנאַנדערגעוויקעלט דאָס פֿארגעלבטע פּאַפּיר און האָט דאָס געלייענט פֿאַר'ן רויטליכען שיין פֿונ'ם אָרימליכען ליכט:

„מיין ליבסטער, דאָס קאָן איך ניט, וואָס דו פֿאָדערסט פֿון מיר. איך בין ניט קיין פֿרייע פֿרוי, איך בין ניט קיין פֿרייע מיידעל. איך בין אזוי ניט געבאָרען געוואָרען, אז איך זאָל אזוי הויך קאָנען פֿליהען, ביז צו דיר. אָבער מיין ליעבע איז אין מיר און איך וועל ניט פֿארגעסען, קיינמאָל דיך ניט פֿארגעסען. דאָך מוז איך דיך פֿאַרלאָזען, וואָרים איך קאָן ניט טאָן, וואָס דו ווילסט. איך ווייס ניט, וואָסער לעבען ליגט נאָך פֿאַר מיר, אָבער קאָן עס ניט זיין, אז דאָס קינד וועמעס זעלע עס שלאָפֿט נאָך אין מיין לייב, זאָל מיך צוליב דעם אָנקלאָגען? דאָס איז ריכטיג, און דארום — אדיע! גלויב מיר. דיין יעטע פּאָהל“.

אגאַטאָן האָט צוערשט ניט געוואוסט ווי אָנצוהויבען רעדען, דאַן האָט ער זיך צונויפגעדרעהט ווי פֿון אַ קלאַפּ און ער האָט ארויסגע־שעפּטשעט:

— מיין מאַמע?

גודשטיקער האָט צוגעשאָקעלט מיט'ן קאָפּ און געענטפֿערט:

— צו מיין פֿאָטער.

— און פֿאַרוואָס צייגט איהר דאָס מיר? — האָט אגאַטאָן גע־פֿרעגט פֿול מיט פֿארדראָס.

— פֿאַרוואָס? דאָס ווייס איך אליין ניט. איך האָב דאָס גע־מוזט טאָן. איצטער קאָנט איהר זעהן, ווי דאָס לעבען איז. אלעס קומט פֿאַר ווי אויף דער ביהנע. אַ ניט־גוטער האַלט אונז אויף אַ פֿאָדים און לאָזט אונז טאַנצען ניט ווייטער, ווי ער אליין וויל.

אגאַטאָן האָט דאָס ניט געהערט. ער האָט געקוקט צעטומעלט אויף די ברייטע ווענט פֿון די אויפגעשיכטעטע ציגעל, וועלכע האָבען זיך פֿאַר זיינע בליקען געעפֿענט ווי אַ סעזאַם און אים געלאָזט אריינ־קוקען אין דאָס פֿארגאַנגענע פֿון יאָהרען און יאָהר־צעהנדליגען צוריק. דאָס איז געווען זיין מוטער! און וואָס האָט פֿון איהר דאָס לעבען גע־מאַכט! האָט זיין מוטער דאָס געקענט פֿיהלען? און וואוהין איז דאָס דערנאָך פֿארשוואונדען געוואָרען, דאָס אלעס, וואוהין? ער האָט דאָס ניט באַגריפֿען.

— איך ווייס, וואָס איהר טראַכט, — האָט גודשטיקער געזאָגט

און איז ווייטער אַנגעגאַנגען מיט זײַן לוסט צו באַנאַלע חכמות, — עס זיינען דאָ נאָר צוויי וועגן פאַר אַ מענשען: אויף די בערג, אָדער אין טאָל. אויבען איז ער אליין, אין טאָל ווערט ער געוועהנליך. אַך, דאָס איז פאַלש. ווערטער! איך בין איצטער פּאַרוואַל־טער פון דער ציגעל־פאַבריק, אויפזעהער אָדער דאָסגלייכען. — ער האָט שטעכיג אַ לאַך געטאָן, — ווייסט איהר, אַז די אונטערזוכונג פון דעם מאָרד איז אַפּריהער אָפּגעשטעלט געוואָרען? מען האָט אַבסאָלוט קיין שפּור ניט. יאָ, די הערען דאָ אויבען זיינען כיטרע. איינמאָל האָבען זיי אפילו דעם אָרימען לעמעלע ערדמאַן פאַר־דעכטיגט. דערנאָך אויך אייער פאָטער.

— וואָס?...

— יאָ. דאָס איז ניט וועניגער קאָמיש. מען האָט אים אפילו אויסגעפרעגט. ווייסט איהר דאָס גאָרניט? עמיצער האָט מיר עפּעס געזאָגט, אַז פון דעמאָלט אָן ווערט ער געפּייניגט פון מורא. ער שרעקט זיך פאַר אַלע געדאַנקען וועלכע ער האָט אַמאָל געהאַט קעגען זיריך שפּערלינג.

— מיין פאָטער? דאָס זאָגט איהר ווירקליך? און דאָס איז אמת?

— אמת.

— ניין, ניין, דאָס איז ניט מעגליך!

— פון וואָס וועגען רעגט איהר זיך אויף? איך ווייס דאָ אַ פאַל, וואָס איז גאַנץ זונדערבאַר. אין אַ הויז איז אַ רינג ניט געוואָרען. איך קען דאָס הויז, זיי זיינען אידען. אַ קרוב זייערער, וועלכען איך קען אויך, עדוואַרד ניבערדינג, איז געוועזען צו גאַסט ביי זיי. נו ווען אַלע האָבען געזוכט דעם גאָלדענעם רינג, איז ניבערדינג אַזוי ווי גע־לעמט געוואָרען, וואָרים ער איז פריהער געוועזען אליין אין דעם צי־מער, וואו דער רינג איז געלעגען. באַטראַכט נאָר גוט, עס האָט אפילו קיין שאָטען פון אַ חשד ניט געקאָנט פאַלען אויף אים, בפרט ער אליין איז נאָך אַ רייכער מאַן, אָבער ער האָט וועגען דעם גאָרניט געטראַכט, אַז מען וועט ניט גלויבען אויף אים, פאַרקערט, ער האָט געוואָלט באַ־וויזען, אַז ער האָט ניט דעם רינג. ער האָט זיך פאַרגעשטעלט אַז מען פאַרדעכטיגט אים, און צום סוף האָט ער זיך אַזוי שטאַרק איינגעביל־דעט, אַז יעדערער איז איהם חושד פאַר'ן גנב, אַז ער האָט מורא גע־האָט, מען קען נאָך דעם רינג אין זיין טאַש געפינען, ווען מען וועט

איהם נאָר ארומזוכען. ער האָט מיר שפּעטער אַלעם דערצעהלט. צום סוף האָט זיך ארויסגעוויזען אז די קליינע קאַץ האָט פארשלעפּט דעם רינג. אָבער פון דעם זעהט איהר, ווי קאָמפּליצירט דאָס אַלעס איז. אונזער זעלע, זי גלויבט אָפט ניט, וואָס די האַנט טוט.

ווען אגאַטאָן איז געגאַנגען אהיים, האָט ער מיט אמאָל דער־זעהן סעמאַ העלמוט געהענדיג מיט איס. ער האָט געזעהן זיינע גרוי־סע, פרעגענדיגע אויגען אויף איס געווענדט מיט א בליק פול מיט אי־בערגעבענהייט און געטרייקייט. דער איגנגעל האָט אויסגעזעהן, ווי ער וואָלט געווען פארזאָרגט איבער דעם וואָס ער איז ניט ביכולת, אגאַ־טאָנ'ס טריבע שטימונג צו פארטרייבען. עס איז געווען עטוואָס זעל־טען ריינעס און פארעהרענדעס אין יענעם מאָמענטאַנעם בליק, וועל־כער האָט אויך געשיינט אויסצודריקען די בקשה : „זאָל איך מיט דיר געהן ?"

— קענסטו ווענדעלין ? — האָט סעמאַ געפרעגט אונטער'ן צונג צו זאָגען עפּעס, וואָס זאָל ניט מאכען זיין אויסזעהן נאַריש. — ער איז א גוטער יונג. ער האָט ניט קיין מוטער און קיין פאָטער און האָט גאָר קיין געלט ניט.

אגאַטאָן האָט געשוויגען. ער האָט זיך געוואונדערט און געפרעהט זיך איבער דער באדערפטיגקייט פונ'ם אינגעל צו לאָשטשען זיך. אָבער ער האָט וועגען דעם נאָר האַלב געטראכט. דער אנדערער טייל פון זיינע געדאַנקען איז געווען פארנומען מיט דער געשיכטע מיט'ן רינג, מיט זיין פאָטער, מיט זיין מוטער, מיט'ן שיקזאַל, וואָס איז איבער איס ווי די וואָלקענס געהאנגען און דאָס אַלץ טונקעל געמאכט, גלייך ווי די זיך מעהרענדע פינסטערניש פונ'ם אָווענט האָט געשיינט ארויסצו־פּליסען פון די וואָלקענס.

— דו ביסט שעהן, אגאַטאָן ! — האָט סעמאַ אומזיכער א זאָג געטאָן און איז באטריבט אנטשוויגען געוואָרען, ווען ער האָט קיין ענטפער ניט געקראָגען.

אין דער היים האָט אגאַטאָן געפונען אַלעס רוהיג — מיט אַן אומגליקספולער רוהיגקייט אָנגעפילט. ער איז ארוים אין גאָרטען און איז זיך אזוי ארומגעגאנגען. עס האָט געבלאָזען א קאַלטער און פייכ־טער ווינט. ער האָט דערהערט א גערויש ווי מען וואָלט גראָבען מיט א רידעל. פּלוצלונג האָט ער דערזעהן זיין פאָטער גראָבענדיג. ער האָט דערביי געסאָפּעט און אומרוהיג געגראָבען, דאָ א גראָב, דאָרטען

אַ גראָב — אַן אוצר האָט ער געזוכט. עס איז געווען אומהיימליך דאָס צוצוזעהן.

— וואָס טוסטו, טאַטע ? — האָט אַגאַטאַ געפרעגט.

עלקאַן האָט אַרונטערגעלאָזען דאָס גראָב־אייזען, האָט זיך אָן דעם אָנגעשפּאַרט, און כאָטש עס איז געווען טונקעל, האָט אַגאַטאַ געקאָנט אַרויסזעהן די געלקייט פון זיין פּנים.

— אַגאַטאַ, דו ביסט איצטער שוין אַזוי אַלט, אַז דו וועסט דאָס אַליין קענען פאַרשטעהן. גאָט האָט זיין האַנט פון אונז אָפּגעטאָן און זיין פּנים פאַרבאָרגען.. אָבער מיר דאַרפען ניט באַקלאָגען זיך. געלויבט זאָלסטו זיין, דו אייביגער, וואָס דו געדענקסט פאַרגעסענע זאַכען ! — האָט עלקאַן געדאַנקט און געלויבט גאָט.

— טאַטע ! — האָט אַגאַטאַ געזאָגט, — איך קאָן ניט מעהר געהן אין שולע און דאַרף דאָס אויך ניט. מען טרייבט מיך פון דאָרטען אַרויס, כאָטש דאָס וואָס איך האָב געטאָן, איז געווען רעכט און גוט.

עלקאַן גייער האָט אַ וואָרף געטאָן דאָס גראָב־אייזען און זיך אָנגעשפּאַרט אָן פּלויט. נאָך אַ לאַנגען, שווערען שווייגען איז ער געגאַנגען מיט זוכענדיגע טריט אין הויז אַריין. אַגאַטאַ איז געבליבען, האָט אַרונטערגענומען זיין היטעל און געלאָזען דעם ווינט לופטערען זיינע האָר. די נאַכט האָט זיך געעפענט פאַר איהם מיט אַ סך וואונדער. וואָס קיין פּרעמדר אויג האָט דאָס ניט געקענט זעהן. ער האָט געגלויבט, אַז ער איז אין אַ טעמפּעל, דאָך האָט ער קיין גאָט ניט געפונען.

אַרום אכט דעם זייגער איז געקומען דאָקטאָר שרייגעמוט און האָט זאַנפט דערקלערט, אַז מען דאַרף ניט זיין „איבעראיילט“, אַז אַלעס איז ווי געווען און אַט איז אַ „פּיליולע“. דאָך איז זיין פּנים געווען מעהר באַזאָרגט ווי אַן אַנדערש מאָל. אַגאַטאַ האָט כסדר געזעהן אויף זיך געווענדט סעמאַ׳ס אויגען ; זיי האָבען נאָכגעפאָלגט יעטווידע באַוועגונג זיינע.

— געלויבט זאָלסטו זיין, דו אייביגער, וואָס דו געדענקסט פאַרגעסענע זאַכען ! — האָט עלקאַן געמורמעלט.

— עלקאַן, די וועלט איז זעהר גרויס און זי האָט אַ סך שטערען און אַ סך ערדען, — האָט גדליה געזאָגט, — פאַרוואָס זאָל ער ניט פאַרגעסען אַן אַ גדליה, פאַרוואָס זאָל ער ניט פאַרגעסען אָן אַן עלקאַן ? עלקאַן איז בראַוו, איך ווייס, אָבער פאַרוואָס זאָל ער ניט פאַרגעסען אָן די בראַווע, ווען ער האָט אַזוי פיעל צו בעסערען די זינדער ? ווען דו

ביסט טויט, ווייסטו גאָרנישט ניט דערפון, און דו דענקסט אין דער שטונדע פון דיין שטאַרבען אז דו האָסט געלעבט א גרויסאַרטיג לעבען, א רייך לעבען, און ניט אַן עלקאַן־לעבען. א חילוק ! געהאַנגען איז געהאנגען, מיט א שטריק אָדער מיט א גאָלדענעם פאָדים, אזוי האָט מיין פעטער, עליו השלום, געזאָגט. א קלוגער מאַן געווען.

אַגאַטאַן האָט ביינאַכט ניט געשלאָפען. אויפ׳ן הארצען איז אים געווען פרעהליך, און אַן אויפגערעגטער האָט ער געקוקט אין דער פינס־טערניש. ער האָט געהאט א געפיהל, ווי אָפט, ווען ער פלעגט ערוואַר־טען א מתנה, און איז אומגעדולדיג געווען דאָס צו זעהן. די נאַכט איז געווען שטיל, נאָר זעלטען געשטערט פונ׳ם וואָיען פון א הונט. ווען עס האָט געשלאָגען דריי דער זייגער, איז די לבנה ארויסגעקומען און האָט געוואָרפען רוהיגע ליכט־פלעקען אין צימער. מיט די דאָזיגע שטראַלען זיינען די פיגורען אין אַגאַטאַנ׳ס פאַנטאַזיע געוואָרען לעבע־דיגער און ליכטיגער. זיי האָבען איהם געבראַכט רייכטימער, פון וועלכע ער האָט ניט באַגריפען, אז זיי האָבען אים גאָר ווען געקענט פע־לען. ער האָט געפילט, ווי ער וואַקסט און עס האָט זיך אים אויסגע־דוכט אזוי ווי ער הערט איבער פעלדער קלינגענדיג א רוף־געשריי, צו אים געווענדט : א לאַנגער און א שטאַרקער.

אויף מאָרגען פאַרמיטאַג האָט דער פעדעל דונקעלשאָט געבראַכט א פאַפיר פון רעקטאָראַט און פון קאָנטאָר פאַר עלקאַן גייער. ער האָט פאַרלאַנגט שכר־הליכה, און איז דערנאָך אריין אין דעם ערשטען שענק. עלקאַן האָט זיך געזעצט ביים טיש און געלייענט. ווי ער האָט דאָס נאָר געענדיגט לייענען, אזוי האָט ער א געשריי געגעבען, ווי מען וואָלט איהם די גרעסטע עינוים אָנגעטאָן. גדליה איז צו איהם צוגע־גאַנגען אָבער עלקאַן האָט זיך ניט געלאָזען האַלטען, זיין פנים איז פלוצלונג געוואָרען בלוי־רויט, ער האָט זיך ארויפגעוואָרפען אויף אַגאַ־טאָנ׳ען, האָט מיט די הענט ארומגעכאַפּט זיין האַלז און ער וואָלט איהם דערוואָרגען ווען ניט א פורכטבארער אַנגסט־רוף פון קראַנקען־צימער וואָלט איהם געמאַכט צו באַזינען זיך.

— אַרויס פון מיין הויז, דו קריסט ! — האָט ער געכריפּעט מיט זיין שטימע און איז שווער און שאָקלענדיג זיך ארויף אויף די טרעפּ צום שלאָף־צימער באַגלייט פון פרוי העלמוט, וועלכע האָט געבראַכען די הענט.

גדליה האָט לאַנגזאַם און טראַכטענדיג געגלעט מיט דער האַנט אַגאַטאַנ'ען די האָר.

— וואָס האָסטו געטאָן? — האָט ער געמורמעלט, — דער צאַר־טער מאַן, דער צאַרטער עלקאַן איז אַ ווילדע חיה געוואָרען. די וועלט איז קיינמאָל ניט כשורה. עפּעס איז מיט דער וועלט, און מיר שטעהען דאָ ווי הילפלאָזע קינדער.

ער האָט געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ, אַגאַטאַן האָט אַנגעשפּאַרט דעם שטערען אויף זיין אַקסעל.

— נאָכ'ן דאָקטאָר! נאָכ'ן דאָקטאָר! — האָט אַ געשריי גע־טאָן די קראַנקען־וועכטערין און איז אַליין אַרויסגעלאָפען.

עלקאַן איז אַ צעבראָכענער געשטאַנען אויפ'ן שוועל און האָט אַרויסגערעדט:

— זי שטאַרבט! שמע ישראל, ה' אלהינו, ה' אחד!

זיינע אויגען זיינען געוועזען אָהן אַ גלאַנץ, די הענט זיינען רחמנות'דיג געהאַנגען.

אַגאַטאַן האָט זיך אויפגעהויבען. זיין בלאַסער פּנים איז פּלוצלונג אַנגעפילט געוואָרען מיט אַן איבערערדישען פייער, וואָס אַלע האָבען דאָס באַמערקט מיט ערשטוינונג און שרעק. די וויינענדיגע קינדער האָבען אויף איהם אַ קוק געטאָן און זיי זיינען מיט איין מאָל געוואָרען גאַנץ רוהיג. ער איז אַוועק צו זיין מוטער אין צימער, פאַרביינגעהענדיג עלקאַנ'ען, וועלכער האָט זיך צונויפגעהאַרבעט, גלייך ווי וועלענדיג אויסמיידען אַ פּעסט־קראַנקען. ער איז צוגעגאַנגען צו דער קראַנקער'ס געלעגער. איהר געזיכט איז געוועזען געל ווי אַלטער פּאַרמעט — אַ שרעק געוועזען צו קוקען. איהרע אויגען האָבען געקוקט מאַט, לעבלאָז, טעמפּ, גלייך ווי זיי וואָלטען דעם טויט געזוכט. ער האָט געזעהן די א י נ ג ע ר ע מוטער, וועלכע האָט אַנטזאָגט, גע־ליעבט, פאַרלאָרען, און איצט געהט זי אויס אונטער דער שווערער משא פון טעג. און דערנאָך איז אויך אָט דאָס אַלעס טויט געוועזען פאַר אַגאַטאַנ'ען. ער האָט גענומען איהר האַנט, און זיך באַגעגענט מיט איהרע אויגען. ער האָט אַרויפגעלעגט זיין האַנט אויף איהר איינ־געפאַלענער ברוסט, אין וועלכער דאָס האַרץ האָט אויסלעשענדיג זיך געקלאַפּט. ער האָט זיך אַרויסגערעדט, אַז ער וואָלט וועלען, דאָס פענס־טער זאָל זיין אָפען, און עמיצער האָט דאָס געעפענט, עפּעס אַזוי ווי אַן אומזיכטבאַרע האַנט וואָלט דאָס געטאָן. זיין האַרץ האָט געוואָלט

אַרויסשפּרינגען, ער האָט ניט געוואוסט, צי פאַר וועהטאָג צי פאַר איינ־געהאַלטענער פרייד.

— ווער געזונט מאַמע ! וואַד אויף, מאַמע ! דו ביסט ניט קראַנק, דו דאַרפסט ניט שטאַרבען.

ער האָט זיין שטימע ניט דערקענט, זי איז אים ווי עפּעס נייע אויסגעקומען. די קראַפט, וועלכע האָט זיין קערפּער געמאַכט אויפ־צואַטעמען, אויסצוגלייכען זיך, גלייך ווי אַן אומגעהערטע לאַסט וואָלט פון אים אַרונטערגענומען געוואָרען, האָט אַנגעצונדען זיינע אויגען מיט אַ הימעלשען גלאַנץ. און עס האָט אויסגעזעהן, ווי דאָס פייער וואָלט אַריבערגעשטראָמט צו דער קראַנקער אין קערפּער ; זי האָט פּלוצלונג אַ שמייכעל געטאָן אונטער זיין ציטערענדיגער האַנט, זי האָט ערלייכטערט זיך אָפּגעזיפצט, זי האָט מיט די שוואַכע, פליישלאָזע פינגער געדריקט זיין האַנט, און זיין נאָמען גערופען. און וואָס לענ־גער ער האָט געקוקט אויפ'ן אויסגעלאָשענעם פּנים, אַלץ מעהר לע־בעדיג איז דאָס געוואָרען אויף אַ געהיימניספולען אופן, ביז דאָס האָט גענומען אויסזעהן גאַנץ פריי, מילד און האָפנונגספול. און ווען דער דאָקטאָר איז געקומען, באַגלייט פון דער קראַנקען־וועכטערין, האָט זי זיך צו זיין ערשטוינען אויפגעהויבען, האָט אַוועקגעלעגט דעם קאָפּ אויפ'ן אָנגעשפּאַרטען אָרים און געשמייכעלט צום דאָקטאָר און צו איהרע קינדער מיט אַ שמייכעל וואָס איז געווען אַ מאָדנע געמישעכץ פון ביטרעקייט און הייציגקייט.

ניינטער קאַפּיטעל.

נאָוועמבער־שטורעמס !

באַיעזען איז געגאַנגען דורך די פּוסטע גאַסען מיט די פלאַקע־רענדיגע פייערען, און די פּעלערינע פון זיין מאַנטעל האָט זיך געריסען אין דער הויך. זיין הוט איז אַרונטערגעפלויגען פון קאָפּ, האָט זיך גע־נומען קייקלען איבער די שטיינער און איז געבליבען רוהיג ליגען ביים פאַריינגאַנג צום „זיבעטען הימעל“, אַזוי ווי אַ פערד, וואָס ווייסט זיין סטאַנציע. באַיעזען האָט געלאָסען אויפגעהויבען דעם הוט און איז אריין אין פּלאַץ, וואָס איז פול געווען מיט מענשען, מייסטענס זעהר מאָדנע פאַרשוינען. ער האָט זיך אַוועקגעזעצט, באַשטעלט ביר און האָט שוין מעהר דאָס אויג ניט אַראָפּגענומען פון׳ם פּאָדיום, וואו די פאָרשטעלונג איז פאָרגעקומען. איבער אַ נאַכטיגער לאַנדשאַפט האָט געשיינט אַ קונסטלאָזע לבנה, און אַ ריטער האָט ארומגעוואַנדעלט ביי אַ פרימיטיווען וואַסער און פון צייט צו צייט אויסגעשטרעקט זיין אָרים. דאָ האָבען זיך פאַנאַנדערגעעפענט די כלומר׳שטדיגע וואָל־קענס און צווישען האָט זיך לואיזינאַ באַוויזען, אַזוי ווי אַ הימעלשע ערשיינונג. דער ריטער האָט זיך מיאש געוועזען, ווען עס איז נאָהענט צו קומען צו דעם געליבטען בילד, ער האָט זיך אַ וואָרף געטאָן אויף דר׳ערד און גענומען וויינען. דאָ האָט זיך פון אַ שלעכט פונקציאָ־נירענדען תהום אויפגעהויבען אַ מכשף, אָדער עס איז געווען דער שטן אליין, האָט געוויזען אַ פאָרמעט און געמאַכט די מינע, ווי ער בעט זיך אונטערשרייבען. דער ריטער האָט דאָס געטאָן, און גלייך איז לואיזינאַ ארויסגעפאַלען פון די וואָלקענס, די נאַכט האָט זיך גע־ענדיגט, דאָס פּרימיטיווע וואַסער און די קאָמישע לבנה זיינען פאַר־שוואונדען געוואָרען און די פאַנטאָמימע איז אַריבער אין אַ באַקכאַ־נאַליע. ווילדע מיידלאַך מיט ווילד־צעלאָזענע האָר האָבען זיך אַ לאָז געטאָן אויף דער ביהנע און האָבען געשלעפּט נאָך זיך יונגע מענער. אין אַט דעם אויסגעצייכענטען טעאַטער האָט דאָס פּובליקום אויך

מיטגעשפילט די ארגיעס, וועלכע מען האט פאר איהם פארגעשפילט. א לאנגהאריגער מאן, א מין קינסטלער, איז געזעסען ביים קלאוויער און האט ארויסגעצויגען פון דעם אומוויליגען אינסטרומענט א רייה שניידענדיגע ארפעדזשיאס אין וואלץ־טעמפא. דער „פלאמענדיגער" איז אנגעקומען מיט אויפגעהויבענע הענט און מיט עקזאלטישע באַ־גייסטערונגס־אויסברוכען. די קעכין איז געקומען און האט געשריען, אז זי קען ניט אויפפאכען דאס וואסער פאר'ן פונש, ווארים דער ווינט רייסט זיך כסדר אריין אין קוימען און לעשט אויס דאס פייער.

— אגלאיא! טו נעם דאס פייער פון מיין הארצען! — האט געשריען דער „פלאמענדיגער", — קיין שטורעמווינט אין דער וועלט איז ניט אימשטאנד דאס אויסצולעשען!

א מאן מיט א קאפ גלאטע, לאנגע האר איז דא געווען. מען האט איהם גערופען בארבין און ער האט זיך געהאלטען זעהר שרעקעדיג, כאטש ער האט זעהר שטארק געזוכט צו שפיעלען די ראליע פון אן אי־בערמוטיגטען. נאך זיין אויסערליכקייט און ווערען האט מען געקענט זעהן, אז ער איז איינער פון יענע צוועקלאזע פארשווינען, וואס די שטעט ברענגען ארויס, איינער פון יענע אומגליקליכע ברואים, פאר וועל־כע די צייט איז א פארקויפטע מיידעל ווארים זי גיט זיי גארנישט ניט אהן געלט, מיט וואס צו קענען דאס לעבען פטר'ען. דער דאזיגער בארבין האט זיך זעהר אפט געווענדעט צו דעם „פלאמענדיגען", ווי ער וואלט אים אום שוץ בעטען, און ער האט דאס געזוכט צו באפוצען מיט איראנישע ווערטלעך, וועלכע זיינען אבער פארשלונגען געווארען פון די משוגענע פריידענס־געשרייען אויף דער ביהנע. לואיזינא, האט אויסגעזעהן, האט פארלארען אינגאנצען די רוהיגקייט און דעם דעת. זי האט באפוילען דעם „פלאמענדיגען" צו ווערען איהר פוס־בענקעל, און ער האט זיך אוועקגעלעגט פלאך אויף דר'ערד. די אנדערע מייד־לאך האבען געגאסען אין זיך ווייז ווי ניט אין זיך.

— ווען וועט שוין דער טייוועל זיין הבטחה מקיים זיין? — האט באיעזען א פרעג געטאן ביי א ברינהילדע וועלכע איז לעבען איהם גע־זעסען אין א מאנזבילשער פאזע, מיט'ן גלאז שנאפס אין דער האנט.

זי האט געענטפערט:

— יא, דא אין זיבעטען הימעל איז קיין פלאץ ניט פאר גלחים און פראפעסארען.

באלד האט זיך אנגעהויבען דער טאנץ מיט יובעל און געזאנג

און מיט אמאל איז אלעס שטיל געווארען. איינינע יונגען אין טריקאס מיט פראכטפול געבויטע קערפערס האבען געמאכט האלז־ברעכענדע קונצשטיק. בארבין האט זיך אומזיסט געמאטערט צו ציהען אויף זיך די אויפמערקזאמקייט, ביז עס האט זיך אים איינגעגעבען צו פארטרייבען דעם פיאניסט פון קלאוויער. ער האט זיך אוועקגעזעצט און האט געשפיעלט עפעס א ווילדע פאנטאזיע, דרעהענדיג זיך דערביי גראטעסק און שלאנגהאפט מיט'ן קערפער.

פלוצלונג האט באיעזען דערזעהן לואיזינא'ן אנטקעגען אים זיצענדיג.

— נו, איהר זיינט דא ווידער ? — האט זי שפאטיש צו אים געזאגט, — וואס ווייסט איהר עפעס נייעס ? איינגענטליך איז מיר אייער אנבליק פארהאסט. פארוואס זיינט איהר אזוי חושך, פארטראכט, שווערמוטיג ? ווער זיינט איהר ? וואס ווילט איהר ? דא איז ניטא פאר אייך קיין אמט, העכסטענס, איינס. ווען עס ווערט טאג קומט נעמליך דער טייוועל ווידער, אום צו ברענגען מיר מיין ריטער. ער קומט אין געשטאלט פון א פאליציסט. דאס איז פאר אייך אן אמט.

— פארוואס זאגט איהר מיר דאס אלעס ?

— דאס וויל איך אייך דערקלערען. עס דוכט זיך מיר אויס, אז רעדענדיג צו אייך, רעד איך דאס צו דער גאנצער אזוי־גערופענער גוטער געזעלשאפט. איך האב אויך צו איהר געהערט. אבער אזוי איז שוין איינגעפירט אין אונזער צייט, אז ווער עס וויל זיך פרעהען, ווער עס וויל פון גאנצען הארצען א לעב טאן, זוכט ער זיין גאנצען גליק און פארגעניגען אין לאכען און אט אזוי קומט ער צו אזא שטופע. דארט וואו עס איז תמיד צו טרעפען דאס נידעריגסטע און שמוציגסטע, דארט מוז ער זיין העכסטעס זוכען און געפינען, ווארים אומעטום אנדערשוואו איז צו אנשטענדיג פאר דעם. היינט פאר א פרוי ! וואס זאל טאן אן ארימע פרוי אין אייער קרייז פון געשמאקלאזע פארגעניגענס, פון עקעלהאפטע און צעהנמאל איבערגעקייטע גענוסען ? וואס זאל זי טאן, אז זי הויבט ערשט אן צו רעכענען זיך פאר א מענשען, ווען זי האט חתונה ? וואס קאן זי טאן, ווען זי לעבט אין א וועלט, וואו איטליכער איז שטאלץ דערמיט, אויב ער איז אביסעל אומגליקליך ? וואו די לעבענס־פרייד הויבט זיך אן ערשט ביי פראסטיטוציע ? זאגט איהר אליין ! פארוואס רעדט איהר ניט ? אך, איהר האט א פנים, צו וועלכען איך וואלט איינגענטליך געקאנט האבען פיעל צוטרויען. גלויבט מיר, אז ניט די

נויט אליין איז שולדיג אין דעם „פאלען", ווי מען רופט דאס, פון פיער־לע מענשען, נאר די בענקעניש נאך... יא איך וועל אייך גלייך זאגען נאך וואס... די בענקעניש נאך... עס איז צו שווער, איך קאן דאס ניט זאגען.

זי איז אנטשוויגען געווארען זי האט אנגעשפארט דעם קאפ אויפ'ן האנט, און האט שמייכלענדיג געקוקט אויף דער בארוישונג, וואס איז ארום איהר געווארען. דער „פלאמענדיגער" האט נאך אלץ גערעדט נאר אין גראמען. בארבין האט ווי א משוגענער געקלאפט אויפ'ן ארימען אינסטרומענט און פלעגט רק געבען א שרעקליכען רוק מיט זיין קערפער, ווען ער פלעגט פון פארטיסימא ארונטערשפרינגען צו אן עפעקטפולען פיאנא. א סך האבען געטאנצט שנעל און פייער־דיג, אדער שטיל און טרוימעריש געוויגט זיך, אליין אדער זאלבענאנד. די ברינהילדע לעבען באיעזען'ען איז געווען גליקליך, ווי צעשמאלצען פאר ווייכקייט, און גערירט האט זי געזופט צו ביסעלעך פון איהר גלאז. פלוצלונג איז אין איין אויגענבליק דאס פאדיום פוסט געווארען, די גאז־לאמפען אויף האלב אראפגעדרעהט. פלוצלונג איז אויך בארבין שטיל געווארען און זיינע הענט זיינען געבליבען ליעגען אויף די קלאווישען. די טאנצענדע האבען זיך אפגעשטעלט און א שעפטשע געטאן : „די דעמאנען !"

אויף דער ביהנע האבען זיך באוויזען אין א מאטען, גרינעם ליכט פיער מענער, אין טונקעל־גרינע קליידער, אזוי הארט צום לייב, אז זיי האבען ווי נאקעטע אויסגעזעהן, מיט גרינע פנים'ער, און זיי האבען אנ־געהויבען א פאנטאסטיש, אומהיימליך, אויפרעגענדיג שפיל. ווי פיש אין וואסער, אזוי האבען זיי זיך באוועגט אין דער לופט; עס האט אויסגעזעהן, ווי זייערע פיס בארירען ניט די ערד און ווי זייערע גלי־דער זיינען ניט געבונדען צו קיין שום אנאטאמישען געזעץ. אט הא־בען זיי אויסגעזעהן אלע איין לייב צו זיין, דרעהענדיג זיך אין שרעק־ליכע קאנוואולסיעס, און אט איז איינער געווארען אזוי ווי א צונויפ־געדרעהט שטיק אהן לעבען און איז פון אומזיכטבארע הענט געשליי־דערט געווארען אין דער לופטען און קראכענדיג צוריק געפאלען אויף די ברעטער. אט זיינען זיי געווען ווי א כאפטע הינט, וועמען דער יע־גער רופט פון דערווייטען, און אט זיינען זיי גלייך געווען ווי ווערים און זיי זיינען אויף אז אומבאגרייפליכען אופן ארויסגעקראכען אויף די ווענט, און אלץ בליצשנעל, פישהאפט, דעמאניש. יעדערער האט

עס צוגעזעהן, גלייך ווי א שפאנענדע דראמע וואלט זיך אנטוויקלען. ווען באיעזען האט אפגעקערט דעם בליק האט ער ניט ווייט אין דעמער־ליכט במעט ווי אומבאמערקבאר, דערזעהן לואיזינא'ן. עס האט אויסגעזעהן, אז זי האט אים לאנג באאבאכטעט. זי האט דאן א וואונק געטאן צו אים און ווען זי האט באמערקט, אז ער וועט געהן נאך איהר, האט זי גענומען געהן צום טיר. זי האט געהאט אויף זיך אנגעטאן א פוטערנעם מאנטעל און א בלוי, זיידען טוך אויף איהר קאפ, און איהרע גרויסע אויגען האבען ווייט־ווייט געקוקט מיט א ניט זיכערען, ציטערענדיגען גלאנץ, אבער דאך פול מיט אנטשלאסענהייט. דרויסען האט זי קיין ווארט ניט געזאגט; זי האט נאר שטום אויפגעפאדערט, אז באיעזען זאל מיט איהר געהן. זי האט אזוי ווייטער שווייגענדיג געוואנדערט.

„וואס פאר א נאכט דאס איז!" האט באיעזען געטראכט. עס איז געווען איינע פון יענע זעלטזאמע הערבסט־נעכט, אין וועלכע גאר דאס לעבען פון דער נאטור ווערט אזוי ווי פאראינערליכט. עס האבען געפעלט אויך יענע שטימען, יענער אומקלארער, אומבאשטימטער גערויש, וועלכער איז אזוי ווי אן איבערגעבליבענער ווייטער ווידער־קול פון דעם טאג. דער ווינט האט זיך איינגעשטילט. די לבנה, ניט קיין פולע, איז געלעגען אין א גרוי־געל געשימערטען פוך פון וואלקענס. זי האט אויסגעזעהן גאנץ אנגעקוואלען, אזוי ווי פארב אויף דינעם קלעקפאפיר. דאס לעבען איז פון די גאסען אזוי ווי אוועקגעבלאזען געווארען. די הייזער מיט די טונקעלע פענסטער און ווייסע גארדינען האבען אויסגעזעהן, ווי זיי וואלטען שלאפען. באיעזען האט געקענט ארונטערבליקען די גאנצע גאס ביז צו די גרעניצען פון'ם האריזאנט, און דידאזיגע לאנגע, אומבאוועגליכע ליניע האט געהאט אין זיך עטוואס בארוהיגענדעס.

לואיזינא איז ראש געגאנגען ווייטער, האסטיג אטעמענדיג, קענטיג נאך שלאגענדיג זיך מיט דער דעה. באיעזען איז איהר נאכגעגאנגען, מעהר געצויגען דורך דער אינטימער מאכט, וועלכע זי האט אויף אים אויסגעאיבט, ווי פרייוויליג. זי האט זיך ענדליך אפגעשטעלט ביי אן איינזאמען און אנגעזעהענעם הויז אויף יענער זייט פון דער אייזענבאהן, האט א דריק געטאן דאס עלעקטרישע קנעפעל דריי מאל, ווי נאך אפגערעדעטע פויזעס, און איז דאן האסטיג, אטעמלאז ארויף אויף די טעפיד־באלעגטע שטייגערנע טרעפ. פון א טיר איז ארויסגעקומען

א יונגע מיידעל, וועמעס געזיכט עס האָט גלייך אויסגעדריקט דאָס גרעסטע ערשטוינען.

— זשאַנעטע ! — האָט זי אויסגעשריען.

— איז ניבערדינג אינדערהיים ? — האָט זשאַנעטע־לואיזינאַ ציטערענדיג אַ פרעג געטאָן.

— ניין, עדוואַרד איז נאָך ניט, — האָט די מיידעל געענטפערט איבעראַשט און דערשראָקען, און האָט געקוקט מיט מורא אויף באַ־יעזענ׳ען, וועלכער האָט ניט געוואוסט וואָס צו זאָגען, אפילו א ריר צו טאָן מיט אַן אבר ניט געוואַגט.

— אַך, קאַרנעלי ! — האָט זשאַנעטע אַרויסגערעדט. און אָנגעכאַפּט מיט ביידע הענט דער מיידעל׳ס אויסגעשטרעקטע האַנט.

— וואָס, מיין טייערע ? קום פונדעסטוועגען אַריין. ווילסטו וואַרטען אויף עדוואַרד׳ען ? אַלץ וואָס דו טוסט, איז אַזוי זונדערבאַר ! — האָט קאַרנעלי געזאָגט מיט איהר שטילער קינדערשער און צוטרוי־ליכער שטימע.

זי האָט תמיד געהאַט אַ שוואַכען און גאַרנישט זאָגענדען שמייכעל אויף די ליפּען ; אָבער ווען מען וואָלט איהר פאַרשטעלט דאָס מויל, וואָלט אויפ׳ן איבעריגען געזיכט געבליבען אַן אויסדרוק פון שווערמוטיגקייט, מעהר ווי פון שווערמוטיגקייט. זי האָט געמאַכט דעם איינדרוק פון אַ באַשעפעניש, וואָס איז אינגאַנצען באַטויבט גע־וואָרען פון עפּעס אַ סיטואַציע און וואָס שטרעבט נאָר די געדאַנקען צו באַהאַלטען. איהרע האָר האָבען געהאַט אַ טונקעל־געלען קאָליר, אַזוי ווי שטרוי, ווען דאָס ליגט אַ לאַנגע צייט אין שייער און ווערט פאַרשטויבט. איהר פּנים איז געווען באַדעקט מיט זומער־שפּרענקלעך; איהרע פולע ליפּען זיינען געווען טרוקען און צעשפּאַלטען און האָבען דערמאָנט אָן דער פאַרב פון אַ שטיק אָפּגעוואַשענעם רויטען קאַרטון.

זיי האָבען זיך אָוועקגעזעצט אין סאַלאָן ביי אַ טונקעלען ליכט, וואָס האָט געשימערט דורך אַ געל־רויטען זיידענעם קאַלפּאַק און איז ביי די ברעגען אַזוי ווי אינגאַנצען אויסגעגאַנגען, גלייך ווי דאָס וואָלט זיך געריסען צו דער אַלגעמיינער פינסטערניש אינדרויסען.

— איך האָב אָט דעם הער מיטגעבראַכט, קאַרנעלי. דאָס איז הער...

— באַיעזען.

— יאָ ; הער באַיעזען איז אַלזאָ אַזוי גוט געווען מיך צו באַ־

גלייטען, ווייל איך האָב אַליין ניט געקאָנט געהן. צווייטענס, ווייל ער איז מיר אַ פריינד און ער מוז זיין דערביי, בעת איך וויל עס טאָן.

באַיעזען האָט זיך געפונען אין אַ צושטאַנד פון כמעט אויפרעגענ־דיגער ערוואַרטונג. ער האָט אויף אַ סעקונדע ניט געקאָנט זיך באַ־פרייען פון דעם וויברירענדען וועזען פון דער יונגער פרוי. ער האָט ווידער געטראַכט פון זיין אייגענער ווייב אינדערהיים, וועלכע, ער ווייסט, לויפט אַלע ווייל צו די טרעפ מיט דעם קליינעם לאָמפ אין האַנט, גיט אַ ציטער אַזוי ווי אַ פויגעלע ביי יעטווידען טריט, וואָס הערט זיך פון גאַס, און וואַרט אויף אים און וואַרט.

זשאַנעטע האָט פון זיך אַראָפּגעוואָרפען דעם מאַנטעל, ווייל עס איז איהר געווען צו היים, און זי איז געבליבען אין איהר טעאַטער קאָס־טיום, האָט געקוקט אויפ'ן פייער אין קאַמין און איהרע נאָז־פליגלען האָ־בען זיך מאָדנע געבלאָזען. קאַרנעלי האָט אַרויסגעלאָזען אַ לייכטען געשריי און צונויפגעלעגט די הענט.

— ווי לאַנג ווילסטו נאָך אַזוי בלייבען, מיין אָרימע, קליינע קאַר־נעלי? — האָט זשאַנעטע געזאָגט, — הייסט דאָס, אַז איך האָב גע־טראָפען, ווען איך האָב דיך ביים פאַנדען־שפּיעל געמאַכט פאַר אַן אַלטע מויד?

עטוואָס טריאומפירענדעס איז געווען אין איהר פּנים. דאָס קאָסטיום האָט צויבערהאַפט געבלישצעט אינ'ם מאַטען שיין פון דעם לאָמפּ.

— זעלבסטבאַהערשונג איז די גרעסטע פרייהייט, — האָט די בלאַסע געענטפערט מיט אַ זאַנפטען שמייכעל.

די הויז־טיר האָט אַ קלאַפּ געטאָן, עס האָבען זיך דערהערט שלע־פעדיגע טריט, און באַיעזען האָט געגלויבט, אַז אין זשאַנעטע'ן איז דורכגעפלויגען אַ הייסע, ציטערדיגע אויפרעגונג. אַ יונגערמאַן איז אַריין אין צימער און איז געבליבען שטעהן ווי פאַרשטיינערט, ווייס ווי אַ לייוונט. ער איז געווען שלאַנק, גרויס און אָהן אַ באָרד, ער האָט געהאַט דיקע ליפּען און אַ דיקע נאָז, עטוואָס רויטליכע אויגען און אַ מאָדנעם שטריך אין געזיכט פון אַדעלקייט און פיינקייט. דאָס פיינסטע זיינען געווען זיינע הענט. זיי זיינען געווען לאַנג, צאַרטליכע ווי אַ גאָטישער בויגען און באַוועגונגסלאָז: מידע הענט. ווען ער איז אַריין, האָט זיך קאַרנעלי אַרויסגערוקט פון צימער אָהן אַ טומעל און עטוואָס פאַרוואונדערט.

— דו ביסט ערשטויגט, ווי איך זעה ? — האָט זשאַנעטע געפליסטערט, — אָבער ווילסטו גאָרניט קומען צו זיך ? דער דאָזיגער העד דאַרף דיך ניט שטערען. איך וויל, ער זאָל בלייבען, און איך וויל אַז דו זאָלסט אַזוי זיין, גלייך ווי ער וואָלט דאָ ניט געווען. פאַרשטעהסטו ?

עדוואַרד ניבערדינג האָט אַראָפּגעלאָזען דעם קאָפּ און זיך ארונטערגעלאָזען אויף אַ פאָטעל.

— רעד ! וואָס ווילסטו ? איך באַגרייף גאָרנישט פון דעם אַלעמען.

— ווי אַזוי זאָלסטו דאָס גאָר באַגרייפען ! — האָט זשאַנעטע געענטפערט ליידענשאַפטליך אויפגערעגט, — ווי קען איך דאָס גאָר פאַרדעכטיגען ! דו, וועלכער באַגרייפסט גיכער וואָס עס טוט זיך אויף דער לבנה, ווי אין דער נשמה פון אַ פרוי ! דו ! ביסט דו דאָס ניט דער מענש, וועלכער האָט ערפונדען גייסטיגע ליעבע? ביסטו דאָס ניט דער מענש, וועלכער האָט אויסגעטראַכט אַזעלכע אייזיגע זאַכען, ווי רעזיגנאַציע, און קיהלע פאַרגעטערונג און ניט־קערפערליכע מאַכט פון דאָס שעהנע, אָדער ווי דו רופסט דאָס ? רעד דו ! רעד ! האָסטו מיך ניט אַראָפּגעפירט פון וועג, פון אַלעם וואָס שטראַלט אויף דער וועלט, פון אַלעם וואָס וואַרימט ?

— האָב אויף מיר רחמנות, זשאַנעטע ! ווי נאַריש דאָס איז פון דיר ! פאַרוואָס עפּעס אין דער געגענוואַרט פון אַ פרעמדען מענשען ? וואָס טוסטו דאָס ?

— איך וויל דאָס דיר זאָגען. אָט איז אַ מאַן. איך גלויב, באַיעזען, אַז איהר זיינט אַ מאַן. נו, פרעג איך אייך, — און צוליעב דעם זיינט איהר דאָ, אַז איהר זאָלט מיר ענטפערען אויף אייער געוויסען, וואָרים איהר זעהט אויס עהרליך, — נו, פרעג איך אייך : קאָן אַ מאַן ליעבען אַ פרוי, ווען ער בעט זיך ביי איהר, „געה אַוועק פון מיר, געה אַוועק ווייט, וואָרים דענסטמאָל ווערט מיין ליעבע צו דיר אַלץ גרעסער און גרעסער און מיין געפיהל ריינער“ — ? אַ מאַן, וועלכער בעט זיך ביי איהר „קוש מיך ניט, וואָרים ווען דו קושסט מיך, באַגעהר איך דיך און דאָס קען פאַרקלענערען מיין ליעבע צו דיר“ — ? „איך וויל פון דיר טרוימען“, פונקט אַזוי רעדט ער, „איך וויל טרוימען, ווי דו וואַנדעלסט אַרום ביים שיין פון דער לבנה אויפ'ן ברעג ים, ווייט פון מיר, ווי דו ווערסט גלייך צו די עלפען, וועלכע דרעהען זיך אַרום

אומגעזעהן ארום דיר, — אט דענסטמאָל ליעב איך דיך ווילד, אהן א שיעור און אהן אן ערך!" וואָס זאָגט איהר דערצו? נאָר ניין, ענט־פערט נאָך ניט! איך וועל אייך נאָך...

— זשאנעטע!

— שטיל! הערט נאָר: וואָס זאָגט איהר דערצו, ווען א מאַן זאָגט „ערשט דעמאָלט וועל איך א פרוי באמת ליעבען, ווען זי וועט חתונה האָבען מיט אן אנדערען און אט פון דעם אנדערען א קינד האָבען" — ? און דאָס איז נאָך ניט גענוג! א מאַן, וועלכער שיקט מיך און ראָט מיך צו נעמען דעם אנדערען, וועלכער האָט מיך גע־מאכט צו פארגעסען אַלעס, וואָס איך דאַרף זיך שולדיג זיין! וואָס זאָגט איהר דערצו, מיין הער? נו? אורטיילט! איהר זאָלט ניט שווייגען, אניט איז איבעריג געווען אייער קומען אהער.

ס'איז געווען נאָכדעם א לאנגע פויזע.

— ווען איך אַלזאָ מוז רעדען און ווען דאָס אַלץ איז פאָרגעקו־מען,—האָט באַיעזען לאנגזאם ארויסגערעדט און באטראכט מיט טרויער די אויפגעבלאָזענע, נערוועזע געזיכטס־ציגען פון דעם יונגענמאַן, — דאַן איז דאָס ערשטוינליך, אָבער דאָך צו דערקלערען. דאָס ליגט אין דער צייט. איך וועט זיך מיט אייך הער ניבערדינג, אז איהר קענט ניט פארטראָגען דעם אָנבליק פון א נאַקעטען מענשען? איך בין זיך אויך משער, אז איהר טרינקט ניט, איהר שפּיעלט ניט, איהר קענט זיך מיט קינדער ניט שפּיעלען? איך בין אפילו דאָ ניט אַלס דאָקטאָר, אָבער ווייל איך בין איצט דאָ אין דער דאָזיגער לאגע, וויל איך זאָגען, וואָס איך דענק. יאָ, עס ליגט אין דער צייט. עס איז אַלץ איינס, מיט וועלכען וואָרט איהר זאָלט דאָס ניט אָנרופען. עס איז אַלדאָס מיסטישע און שוואכליכע, וואָס איז איבער אונז געקומען ווי א קראנקהייט, וואָס מיר וויסען מעהר ניט וואָס קראַפט איז אָדער גראָבקייט אָדער אמת'ע שאַנדע אָדער אומנאַטירליכקייט. איהר זיינט א איד, הער ניבערדינג, יאָ? איך וויים דאָס, איך האָב שוין אביסעל געהערט וועגען אייך. אַלזאָ, אייער פאָלק איז דאָס, וואָס האָט אונז די מתנה געגעבען, אייער ארבייטזאמעס, אינטעליגענטעס, תמיד אויף עקסטרעמען בויענדעס פאָלק. איהר ליעבט ניט די פרוי, נאָר די ליעבע ליעבט איהר, ניט מעהר די זעלבסטבאטראכטונג און זעלבסטפארפאָל־קאמונג, נאָר דאָס פייניגענדע, דאָס צעשטערענדע, דאָס דערנידערי־גענדע, אַלץ וואָס עס מאכט אייך פאר א מארטירער. גלויבט מיר,

גלויבט איינעם וואָס האָט געהאַט פיעל ערפאַרונג און פילייכט אביסעל נאָכגעדענקט, גלויבט מיר, אַז עס זיינען דאָ אַ סך פון אייער מין. דאָס זיינען די פלאַגעלאַנטען, אונזערע פלאַגעלאַנטען, און דער גאָט פון וועמעס וועגען איהר שלאָגט זיך מלקות, איז אָט דאָס וואוילבאַקאַנטע „איך", אָט די פראַזע פון דער אינדיווידואַליטעט, פאַר וועלכער אַלץ ליגט איצט אויף די קני. און ווען איך זאָג, אַז די אידען זיינען שולדיג, מאַך איך דאָס ניט קיין געדאַנקענלאָזע באַשולדיגונג. ניט יענע אַלטע אידען, וועלכע זיינען נאָך פרום ; זיי זיינען ענטוועדער בכבוד'יג אָדער קאָמיש. נייערע, די נייע, די אַזוי־גערופענע מאָדערנע אידען, וועלכע האָבען זיך אַנגעזויגען מיט'ן גאַנצען גייסט און איבער־קולטור פון דעם יאָהרהונדערט — זיי זיינען דאָס, וואָס קומען צו געהן מיט זייער מענשליכער פינסטערקייט און זייער גייסטיגער חריפות און שטעלען אויף אַ פסעוודאָ־קריסטענטום מיט אַפּסטויטונג פון געפיהלען, מיט אומבאַפלעקטער ליעבע א. ד. גל. איך ווייס דאָס נאָר צו גוט, אַז דאָס איז אַן אַלטע ירושה פון אייער פאָלק. אויך קריסטוס איז געווען אַ איד.

ניבערדינג האָט זיך אויפגעהויבען, שאָקלענדיג זיך און ציטערענדיג איז ער צוגעגאַנגען צו באָיעזען'ען און האָט ארויסגעשעפּטשעט :

— מיין הער . . . !

באָיעזען האָט רוהיג אויסגעהאַלטען דעם בליק און געשוויגען.

— איך האָב אים געליעבט, — האָט זשאַנעטע שטיל אַרויסגערעדט, און פול מיט מחשבות געקוקט פאַר זיך, — ווייסטו, וואָס עס איז פון מיר איצט געוואָרען ? — האָט זי אַ פרעג געטאָן הויך און פעסט.

עדוואַרד ניבערדינג, וועלכער איז געשטאַנען ביים פענסטער און האָט אומבאַוועגליך אַרויסגעקוקט האָט זיך אָפּגעקערט און געזאָגט :

— זשאַנעטע, דו האָסט קיינמאָל קיין געפיהל ניט געהאַט פאַר טייערע שטיינער און פאַר זעלטענע מענשען. אָבער אַז דו זאָלסט אָנגעמען אַזעלכע מיטלען ! איך גלויב, אַז דאָס איז ניט געווען נויטיג. איך רעכען, אַז דאָס אַלץ איז צו טעאַטראַליש. זיינע פאַרשטענדליכע דערקלערונגען מעג זיך אָט דער הער איבערלאָזען פאַר'ן אוידיטאָריום. איך מעג זיין וואָס איך וויל, אַ פלאַגעלאַנט אָדער אַ באַקכוס — צו עהרען דעם אויסדרוק פון דעם הער — דו האָסט אָבער געמעגט האָבען געוויסע פליכטען צו מיינע געפיהלען. מעהר וויל איך ניט זאָגען. דו האָסט ניט געדאַרפט קומען און אויפשפּיעלען דאָ אַ גאַנצע סצענע.

איך טרינק דאָס לעבען פון דער טיפעניש, וואו אנדערע מענשען זעהען נאָר פינסטערניש. איך געפין גענוס, וואו אנדערע זעהען נאָר נאַריש־קייטען. גוט, לאָז מיך אַזוי זיין. געה איצט אַוועק, אויב דו ביסט בארמהארציג, און לאָז מיך אליין. איך וועל דיך ליעבען ביז איך וועל שטארבען.

זשאַנעטע האָט קיין אויג פון אים ניט אראָפּגענומען. זי איז דאָן צוגעגאנגען, האָט אַוועקגעלעגט איהר מויל אויף זיינעם, און זיי זיינען אַזוי, מינוטען־לאַנג, געבליבען אין דעם דאָזיגען טרויעהאַפטען קוש.

— און איצט זיי געזונט! — האָט זשאַנעטע געזאָגט, — ווער ווייסט, וואו מיר וועלען זיך ווידער טרעפען!

— אין קויט אָדער ביי די שטערען — האָט ניבערדינג געענט־פערט, טריב שמייכלענדיג. ער האָט עטוואָס א קנאק געטאָן מיט'ן צונג, וואָס האָט צוגעגעבען זיינע ווערטער א הארציגקייט און קינדישקייט.

אויף די טרעפּ איז קאָרנעלי געשטאַנען. זי האָט ארויסגעלאָזען א טומפּען געשריי, ווען זי האָט זיך גוט איינגעקוקט אין זשאַנעטע'ן.

— וואָס איז דאָס געווען? — האָט זי האסטיג א פרעג געטאָן מיט א שרעקעדיגען בליק אויף באַיעזנג'ען.

זשאַנעטע האָט א שאָקעל געטאָן מיט'ן קאָפּ. איהרע אויגען זיי־נען געוועזן פול מיט טרערען. זי האָט דערפאַר געשמייכעלט מיט א וואונדערליכער, ווייבליכער טראַציגקייט.

— דו ווייסט אַלץ וואָס איז געשעהן, גוטע קאָרנעלי. דו פיהלסט דאָס. דו ווייסט, וואָס מיין פאָטער האָט געטאָן, אז ער האָט צאָהל־לאָזע פאמיליעס אומגעבראַכט פון זייער ברויט. זעהסטו, אָרימע קאָרנעלי, איך האָב אַזאַ קאָמישע מאָראַל אין זיך אַז דו שטוינסט גאָר. וואָס איהר רופט דערנידעריגונג, רוף איך פיליכט עהרע, און וואָס פאַר דיר איז זעלבסטבאהערשונג, איז פאַר מיר דאָס פייגהייט און מורא. אזוי זיינען אַמאָל די מענשען. א גוטע נאַכט, מיין ליעבע!

— באַיעזען! — האָט געזאָגט די יונגע מיידעל, ווען זי האָט פארמאַכט הינטער זיך דאָס טויער און אָנגענומען זיין האַנט, — אין דער דאָזיגער שטונדע זיינט איהר מיר א גוטער פריינד געוואָרען.

עס האָט געשנייט. דער שניי איז געפאַלען אין גראָיסע שטיקער, וועלכע זיינען באַלד צעשמאָלצען געוואָרען אינ'ם שיין פון די לאַנטער־

נעס. עס איז געווען אַ פּרידליכער שניי־פאַל, די שימערענדיגע, ציטערענדיגע קריסטאַלען האָבען זיך שטיל און מערכענהאַפט ארונטערגעגליטשט.

אביסעל צייט זיינען ביידע געגאַנגען שווייגענדיג. פּלוצלונג האָט זשאַנעטע א זאָג געטאָן, איינהאַלטענדיג דערביי איהרע טריט:

— ווייסט איהר, וועגען וואָס איך טראַכט? וועגען די דעמאָנען פון היינטיגען אָוועגט. מיר דוכט זיך, אז אזוי איז די וועלט, אזוי זיינען די מענשען, אז ארומגליטשען זיך היו־הער אָהן א ציל, אזוי, אז אן אנדערער האָט מורא, אז מען שרעקט זיך, יעדערער מוז דעם האַלז ברעכען און יעדערער ווערט דאָך ווידער פון די אנדערע געטראָגען און באַשיצט. און דאָן, דאָס וואָס איך קאָן דאָס ניט קלאָר אויסדריקען; עס איז פיללייכט אָט דאָס שפּילען אויף דער ווירקונג, אָדער אזוי...
מיינט איהר ניט, אז מיר זיינען לויטער אזעלכע גרינע דעמאָנען?

— יאָ, אייגענטליך איז דאָס גאַנצע לעבען בלויז אַ סימבאָל, און מיר קענען ניט אנדערש, ווי נאָר סימבאָליש באַטראַכטען אַלץ וואָס עס טרעפט אונז. דאָרום זיינען אויך יענע דיכטער די גרעסטע, וועלכע פאַראיינפאַכען ווי מעגליך דאָס לעבען.

זיי זיינען ווידער אנטשוויגען געוואָרען.

— אָך, די דיכטער! — האָט זשאַנעטע דערנאָך א זאָג געטאָן נאָכדענקליך און טרויעריג. — איהר ווייסט, אז איך האָב זיך געקענט מיט אזוי פיעל פון די בארימטע, וואָרים איך בין געווען מיט מיין פאָטער אין בערלין און אין אנדערע גרויסע שטעט, און מיין פאָטער איז געווען אמת משוגע פאַר די באַרימטע מענשען. איך האָב זיך געקענט מיט דיכטער, און ביי אנדערע האָט מיר אַ פריהער ווירקליך דאָס האַרץ געקלאַפּט, אז איך האָב זיך געדאַרפט באַקענען מיט זיי. אָבער ווי שרעקליך איך פלעג אימער אנטוישט ווערען! איך פלעג נאָך אימער זיך אליין פרעגען: דו ליעבער גאָט, ווי האָבען דאָס אזעלכע מענשען געקאָנט אָנשרייבען דאָס אָדער יענעס? זיי האָבען דאָך אזעלכע גרויסע געדאַנקען און אזעלכע גרויסע געפיהלען אין זייערע ביכער, און לסוף זיינען זיי מענשען, פאַר וועלכע מען קען גאָרניט האָבען אזוי פיעל עהרפורכט. און עהרפורכט וויל איך האָבען פאַר אַ ווירקליכען דיכטער, עס מאַכט ניט, צי ער איז יונג, אָדער אַלט. לאַכט נאָר ניט פון מיר! אָבער דיזאָזיגע מענשען האָבען אַלע אזעלכע אָפּגעלאָזענע פּנים׳ער, ס׳איז אזוי ניט אינטערעסאַנט, וואָס זיי זאָגען, און זיי האָבען

זעהר ליעב גייסטרייך צו זיין אָדער כאָטש וואַזשנע צו שווייגען. אָ, ניין! איך האָס די דיכטער.

באַיעזען איז שטיל ווייטער געגאַנגען און האָט זיך צוגעהערט מיט גלאַנציגע אויגען. אַלץ וואָס זי האָט געזאָגט, האָט זיך גאָרניט גע־קענט אָפּגעבען צוריק, ווייל עס האָט געפעלט דער וואַרימער קלאַנג, דאָס איינדרינגליכע, דאָס נאַטירליכע און גראַציעזע פון איהר גאַנצען וועזען.

— איהר וואונדערט זיך אַביסעל איבער מיר? — האָט זי ווײ־טער גערעדט און ציטערענדיג פּאָר קעלט זיך שטייף איינגעדרעהט אין איר מאַנטעל — איך אויך. איך האָב תמיד געגלויבט, אַז איך וועל משוגע ווערען ביי דעם געדאַנק, אַז איך וועל אפשר אויך קענען זיין איינע פון יענע אידענעס, — יאָ, הערט נאָר, — וועלכע הויבען אָן צו צוואַנציג יאָהר פעט צו ווערען, האָבען חתונה, לייענען פראַנצוי־זישע ראָמאַנען, האָבען קינדער, קריגען מיגרען און ווערען אַלץ פעטער און נאַרישער. ניין, אַזוי בין איך ניט. עס זיינען געווען גרויסע אידי־שע פרויען, און איך האָב מיין פּאָרבילד. שפּעטער, שפּעטער אַמאָל וועט איהר דאָס ערפאַרען. אויך איך בין אַ סימבאָל.

דער יונגערמאַן האָט זי געזעהן שמייכלענדיג. ער האָט זי גע־פרעגט, אויב זי וויל ניט נעמען זיין אָרים און וואוהין זאָל ער זי פיהרען.

זי האָט אים גענומען אונטער׳ן אָרים.

— וואוהין? אַך, וואוהין עס זאָל ניט זיין! ניין, פרעגט מיך איצטער ניט, וואוהין! זאָגט מיר נאָר, באַיעזען, איין זאַך: זיינט איהר ניט אַ שטיקעל דיכטער?

— איך? ניין, גאָר קיין דיכטער ניט. איך בין אַ מאַן פון וויסענשאַפט.

— איהר זאָגט דאָס אַזוי פעדאַנטיש. איך רעכען, מען קאָן דורך דעם ווערען אַ שטאָלצער דיכטער, אַזוי אַז מען איז צו שטאָלץ, אום צו שרייבען.

— וואָס פאַר אַ שעהן וואָרט איהר האָט דאָ ארויסגערעדט! — האָט באַיעזען זיך אָנגערופען.

זיי זיינען געווען ביי אַן אַלעע. פאַרשנייטע בוימער, פאַרשנייטע וועגען האָבען זיי אנטקעגען געקוקט. הינטער אַ האַלב־צעבראָכענעם פּלויט זיינען געלעגען שטיינער אין אַ גרויסער אומאָרדענונג, צעמענט־קעסטלעך, לאָפּעטעס, אויפגעשיכטעטע ציגעל און דאָרטען איז געשטאַ־

נען א ניט־פּאַרטיגער בנין מיט פּוסטע שוואַרצע פענסטער־לעכער. דער־ביי איז געווען שוין א פאַרטיג אויסגעבויט הויז, אָבער עס איז געווען ניט באַוואוינט. אינ׳ם אונטערשטען עטאַזש האָט געברענט א טריקען־אויוועז, וועלכען מען האַלט טעג־לאַנג אין דער פייכטער צייט פון יאָהר אין די ניי־אויפגעבויטע הייזער. א טונקעלע רויטקייט איז פון דאָרט אַרויס, האָט דורכגעשטראַלט די פענסטער־שויבען און איז גע־פאַלען אויף די בלעטערלאָזע קוסטעס און בוימער ביז אריבער דער גאַס. דער פּלאַץ גופא האָט אויסגעזעהן ווי דאָס אינוועניגסטע פון א קאַמין.

ביידע זיינען פאַרבייגעגאַנגען די פענסטער, האָבען זיך נייגעריג איינגעקוקט און זיי האָבען דערזעהן פיער אינגלעך זיצענדיג אַרום דעם ברענענדיגען אויוועז און מיט די צעפלאַמטע פּנים׳ער אַרויפקוקענדיג צו א יונגען מענשען, וועלכער איז געשטאַנען מיט׳ן רוקען צום פענס־טער און האָט צו זיי גערעדט.

— אַגאַטאָן גייער ! — האָט באַיעזען דערשראָקען און ביז גאָר ערשטוינט אַרויסגעשעפּטשעט, און זשאַנעטע האָט שוואַך אויסגעשריען.

באַיעזען האָט אים גלייך דערקענט נאָך דער געשטאַלט און נאָך דער באַוועגונג. ווען אַגאַטאָן איז עטוואָס אָפּגעטראָטען אָן א זייט, האָבען זיי ביידע געקאָנט זעהן זיין פּראָפיל ; גערדאַנקענפול און אַנט־שלאָסען האָט ער געקוקט אויף׳ן פייער. די אינגלעך האָבען אויסגע־זעהן ווי אינגאַנצען פאַרטיפט ; געשיינט, אַגאַטאָנ׳ס ווערטער טרינקען זיי, און עס איז געלעגען עטוואָס גלויביגעס און איבערגעבענעס אויף זייערע פּנים׳ער, פון דעם עלטסטען, וועלכער איז געווען קוים זעכ־צעהן יאָהר אַלט און האָט געטראָגען דאָס היטעל וואָס די קינדער פון יתומים־הויז טראָגען, ביז צום אינגסטען, וועלכער איז קוים דרייצעהן יאָהר אַלט געווען.

— מיר וועלען געהן, — האָט באַיעזען שטיל געזאָגט, — עס איז קאַלט.

זשאַנעטע האָט אוועקגענומען איהר האַנט פון אונטער זיין אָרים און זיך לאַנגזאַם אָנגערופען געהענדיג ווייטער :

— האָט ער אין זיך ניט עטוואָס פון א יונגען קריסטוס ?

— יאָ, עס איז עטוואָס אויסערגעוועהנליכעס אין אים. אָבער איהר קענט אים ?

זשאַנעטע האָט אַ שאָקעל געטאָן מיט׳ן קאָפּ. זי איז געבליבען שטעהן, האָט זיך הילפלאָז ארומגעקוקט און האָט אזוי ווי באַדאַכט זיך.

— וואוהין ? וואוהין ? — האָט זי פארקלעמט געמורמעלט.

אין דעם מאָמענט איז דורכגעגאַנגען איינע אן איינגעקוטעטע אין אַ גראָבען מאַנטעל. נאָר די אויגען האָט מען געקאָנט ארויסזעהן, וועלכע האָבען בייז פינקלענדיג זיך באַגעגענט מיט באַיעזען׳ס אויגען. באַיעזען האָט געקענט די דאָזיגע אויגען און ער האָט געוואוסט, וואָס ער האָט צו ערוואַרטען פון דער באַגעגענונג. ער האָט רעזיגנירט אַ שמייכעל געטאָן.

זשאַנעטע איז שנעל געגאַנגען ווייטער, און באַיעזען האָט קוים מיט צרות איהר געקאָנט נאָכגעהן. באַלד זיינען זיי געשטאַנען פאַר׳ן „זיבעטען הימעל". זיי זיינען אריינגעגאַנגען, אַ הייסע פּאַרע האָט זיי אַנטקעגען געשלאָגען. זיי האָבען דערזעהן אַ שרעקליכע אומאָרד־נונג אינ׳ם שיין פון די ארונטערגעלאָזענע לאָמפּען. באַרבין איז גע־שלאָפען אויפ׳ן ביליאַרד־טיש, די ברינגהילדע איז געשלאָפען אויף דר׳ערד, די יונגע מענער און טריקאָ זיינען געשלאָפען אויפ׳ן פּאָדיום, ליעבעס־פּאָרלאַך זיינען פליסטערענדיג אָדער תמ׳עוואַטע געזעסען אין פינסטערע ווינקלען. דער איין „פלאַמענדיגער" איז נאָך געווען אינ־גאַנצן וואַכעדיג. ער איז געזעסען אויף דער ראַמפּע מיט די פיס ווייט פון זיך אויסגעצויגען, דעם שטערען לייכט און נאַכלעסיג אָנגעשפּאַרט אויף דער אויסגעבויגענער האַנט, דעם בליק פאַרלאָרען, מיט שטילען טריאומף לאָזענדיג אים פאַלען אין דער ווייטקייט. אַ שנאַפּס־פלעשעל איז פאַר אים אויף דר׳ערד געשטאַנען.

— וואָס טראַכטסטו, ליבלינג פון די געטער ? — האָט זשאַנעטע אים געפרעגט, לייכט אָנרירענדיג מיט די פינגער זיין אַקסעל.

זשאַנעטע האָט אַ לאַך געטאָן :

— הארט ווי בלעך !

באַיעזען האָט געקוקט אויף זשאַנעטע׳ן, וועלכע האָט געטרונקען וויין מיט גרויסע זופּען, און זיין געזיכט איז געוואָרען פינסטער.

דער „פלאמענדיגער" האט זיך אויפגעשטעלט און גענומען ווידער רעטשיטירען:

> ווען איך וואלט אויף א פעלז געשטאנען
> אין ים, ווייט, ווייט,
> פון מיינע טרוימען, פון מיין פיין באפרייט!

נאכדעם האט ער ארויסגענומען פון קעשענע א מויל־הארמאניקע און גענומען אויסשפּילען א מענועט. זשאנעטע האט זיך אויפגעהויבען, האט אנגענומען דאס קלייד מיט די שפּיצען פינגער פוןביידע הענט, אזוי, אז די זיידענע זאקען האבען זיך געזעהן, און האט געטאנצט: שמייכלענדיג, פארפירעריש. באיעזען איז אויפגעשטאנען, איז ארונטערגעגאנגען פון פאדיום אין די דעמערונג פון דעם איבעריגען חדר און זיך אוועקגעשטעלט צווישען די שלאפער, האט באטראכט דאס איינגעלהאפטע געזיכט פון בארבינ'ען, האט געזעהן דאס ברייט גע־עפענטע מויל פון דעם שטשופלען פיאניסט און די כראפענדיגע ברינהילדע. אין אים האט ערוואכט א הייסע ליידענשאפט, און דאס מענועט, וועלכע האט זיך צו אים איצט געטראגען, כמעט ווי פון הינטער ווענט, האט אים שיער ניט געמאכט צו כליפען. ער האט קוים געגלויבט, אויב די ערד וועט אים גאר קענען טראגען מיט די דאזיגע געפילען, אזוי שווער איז זיין נשמה געווען פון זיי.

ער האט צופעליג אפגעקערט דעם קאפ אהינטער און האט דער־זעהן זשאנעטע'ן שטעהענדיג הינטער זיך. ווי געלעמט איז ער געוואָ־רען. זי האט אויף אים געקוקט פארטרוימט און זעלבסט־פארגעסען; איהרע אויגען האבען איצט געהאט א טונקעלען אומדורכדרינגליכען נרינעם קאליר, און די רויטע ליפען האבען צוגעגעבען דעם אזוי בליי־כען געזיכט עטוואס פון דעם כאראקטער פון א פאבעל־וועלט, עטוואס וואמפּירהאפטעס. לאנגזאם האט זי אים גענומען ביי דער האנט און אים א שלעפּ געטאן, איז ארוים מיט אים אויפ'ן פינסטערען וועג און אוועק ווייטער.

צעהנטער קאפיטעל.

עס האט געשיינט די שטראלענדיגע מיטאגס־זון, בעת אגאטאן איז פון דער הויך ארונטער אין דארף אריין. פוןביידע זייטען וועג זייגען די בוימער געשטאנען פארשניימע, שיטער באהאנגען מיט בלוט־רויטע בלעטער. ווייט דארטען האט געלויכטען די שניי־דעקע פון דער לאנד־שאפט, און וואו־ניט־וואו איז געלעגען א טונקעל, פארטריקענט בלאט אויף דער דאזיגער ווייסקייט, אויסזעהענדיג ווי א גרויסער בלוטס־טראפען. ווען אגאטאן איז געגאנגען דורכ'ן דארף, האבען אים פיעלע קריסטען באגריסט, מיט אפשיי, כמעט ווי מיט א יראת־הכבוד. שנעל האט זיך פארשפרייט די נייס, אז פרוי יעטע איז געזונט געווארען דורך זיין וואונדערבארע באריהרונג, און אלע האבען געזוכט אין זיין געזיכט, אין זיין ווענדען און אויסערליכען צייכען פון דער דאזיגער אינערליכער קראפט. ער האט זיך געפיהלט ווי א האר איבער דער דאזיגער קראפט, דערהויבען, אין דער הויך געטראגען ; אלץ וואס איז אין אים געווען ריין האט זיך מיט די דאזיגע געפיהלען פאראייניגט, און אלץ וואס פינסטער און קליינליך אין זיין נשמה איז אראפגעווארפען געווארען ווי אן אויסגעטראגענער בגד. ער האט אויפגעזוכט אן אלטען ספר, און געפונען דארטען די געשיכטע פון שבתי־צבי. מיט דורשטיגע אויגען האט ער דאס געלייענט, ווי גוט ער האט געוואוסט צו אונטערשיידען צווישען דאס אמת'ע און דאס אויסגעטראכטע, צווישען דאס פאנ־טאסטישע און דאס טיפזיניגע ! ווי ער האט דאס דורך דער פערזאן פון דעם זעלטזאמען נביא אריינגעקוקט אין די נשמות פון די מענשען, וועלכע בויגען זיך ניט פאר'ן פעסטען ערנסט, ניט פאר דער באוועג־ליכער שטים פון דעם מיטליידענדען העלפער, נאר פאר דעם פויך־און גאלד־טראצענדען ווארט־העלד, דעם האלב־אפענבארער, פאר דעם וועלכער שפילט מיט זייער באגייסטערונג און דאן שפרייזט ער, ניט קימערענדיג זיך, איבער זייערע קערפערס. אבער נאך האט געפעהלט אין די אלע זאכען דאס אינערליכע שייכות צו זיין אייגענער האנדלונג,

און ער האָט זיך געפּיהלט אויף דער וועלט ווי מיט אַ טיכעל פאַרבונ־
דעי די אויגען, וואַרטענדיג אויף דעם גנעדיגען אָפּבינדער. עס איז
אין אים גאָרנישט ניט געווען פון פּראָפּעטענטום אָדער פונ'ם וועלען
זיין אַ פּראָפּעט. דאָס רייכע אינערליכע לעבען האָט צוגעגעבען זיינע
געזיכטסציגען עטוואָס איבערמענשליכעס, קעגען וואָס עס איז שווער
געווען פאַר וועמען בייצושטעהן. מעהר ווי אימער זיינען זיינע נעכט
געוואָרען באַלעבט פון פייערדיגע בילדער : נאַקעטע פרויען, וועלכע,
האָבען זיך גערייצט מיט אים, געצויגען אים צו זיך, אים אַרומגענומען,
געלאַכט פון אים. ווי אָפט איז ער אויפגעשפּרונגען פון בעט און איז
צוגעגאַנגען צום פענסטער, אום דורך די קעלט צו באַרוהיגען זיין בלוט!
ווי אָפט האָט ער בעטענדיג געקוקט צום שוואַרצען נאַכט־הימעל מיט
די קלאָרע ווינטערדיגע שטערען און געוואַרט, אַז דאָס געוועלב פונ'ם
הימעל זאָל זיך עפענען פאַר אים מיט אַ פריינדליכער זעהונג. דאַן
האָט ער זיך צוריק אַוועקגעלעגט, און די בילדער זיינען איבעראַניים
געקומען, צודרינגליכער און פייערדיגער. ער האָט דאַן געזוכט זיינע
געדאַנקען אָפּצואַווענדען, האָט געטראַכט פון דער וועלט און פון די
פאַרשיידענפאַרבקייט פון די געשעהענישען אין איהר, וועלכע האָבען
נאָר ווי אַ ווייטער מאַרק־ליאַרעם אַריינגעקלונגען אינ'ם קליינעם לע־
בען, וואָס ער אַליין לעבט נאָך.

עס זיינען געווען צוויי ווענזענס אין הויז, וועלכע האָבען אים פיעל
באַשעפטיגט. איינס איז געווען די פרוי טעלאַ העלמוט, דאָס צווייטע
איז געווען סעמאַ. דאָס שרעקהאַפטע, וואָס זי האָט פון אָנהויב פאַר
אים געהאַט, האָט זי פאַרלאָרען. אָבער איהר גאַנצער מאַניער האָט
געהאַט אין זיך עטוואָס פון אַ בלאָנדזשענדען פייער. אומרוהיג,
כסדר רעדענדיג, כסדר פאַרהאַוועט איז זי אַרומגעגאַנגען אין הויז, און
כאָטש עס איז שוין לאַנג ניט געווען פאַר איהר וואָס צו טאָן, כאָטש זי
האָט ניט געקראָגען באַצאָלט און עס איז גאָר קיין געלט אויף דעם
ניט געווען, איז זי נאָך אַלץ ניט אַוועק. סוף כל סוף האָט מען דאָס
געקענט דערקלערען, וואָרים ביז מען האָט זי ניט גערופען צו קיין
אַנדערע לייט, האָט זי דאַ געלעבט ביליג, און „איין מויל מעהר מאַכט
קהל ניט אָרים", זאָגט גדליה. אָפט פלעגט זי זיך אַוועקזעצען און
קיין וואָרט ניט רעדען, באַזונדערס ווען די נאַכט פלעגט דאַרפען אָנ־
קומען. דעמאָלט פלעגען איהרע אויגען אַביסעל אָנגעקוואָלען ווערען
אונטער די אַנטצונדענע דעקלעך, זי פלעגט שמייכלען פאַר זיך משוגע־

נערוויז, שאקלען מיט'ן קאפ און ווי באגליקט טיף אפאטעמען זיך. ווען עמיצער פלעגט דעמאלט צו איהר נעמען רעדען, פלעגט זי זאגען שטיל און אנטשידען: „טשעפעט מיך ניט! שטערט מיר ניט מיינע געדאנקען!" אגאטאן פלעגט איהר דאן שטארק אנקוקען, און עס האט זיך אים געוואלט גלויבען, אז אט די פרוי איז אמאל זעהר שעהן געווען, פיליכט נאר איין טאג אמת שעהן, אין דער נשמה און אין גוף, אום דאן צו דערנידעריגען זיך אויף איין פאריבערווישענדיגע שטונדע. אזוי האט אגאטאן אפט געטראכט איבער מענשען, זעהענדיג זייערע מעשים אין דער פארגאנגענהייט, אדער ווי זיי האנדלען אין א באשטימטער פון אים אליין ערפונדענער סיטואציע.

וואס איז שייך סעמא'ן, האט אגאטאן גארניט געוואוסט, וואס ער זאל מיט אים אנהויבען צו טאן. מיט אומרוהיגער זארג האט ער אכטונג געגעבען אויף אלץ וואס אגאטאן טוט, האט געזוכט ארץפצולייענען ביי אים יעטווידען וואונש פון די אויגען, געבראכט צו שלעפען א שטול, ווען אגאטאן פלעגט נאר שטעהן, אונטערגעטראגען אים א לעפעל, אויב עס האט אים געפעהלט ביי עסען, זיך פארקליבען אין א ווינקעל וויינען, ווען יענער האט אים עפעס אפגעזאגט, און ווען גדליה און פרוי יעטע האבען איינמאל אין אגאטאנ'ס אבוועזענהייט ערנסט זיך צערעדט וועגען א ציל פאר אים אין לעבען, האט סעמא זיך צוגעהערט, וואס אמאל בלייכער ווערענדיג, און האט מיט אמאל אהן א שום אורזאך גענומען הויך כליפען. עס איז געווען מעהר ווי אייפערזיכטיגע פארליבטקייט, עס איז געווען א פולשטענדיג פארגעטערונג, א זעלבסט־פארלירונג און זעלבסט־אויפלייזונג, דער וואונש אליין גאר נישט צו זיין, אין דעם פארגעטערטען פריינד וואקסען צו זעהן.

אזוי זיינען טעג אוועק. איינמאל זיינעןביידע געגאנגען אין שטאט, ערשט ביים פראמילער־וועג האט זיי באגעגענט דער הונט פאוסט, וועלכער האט זיך ארומגעשלעפט איינזאם און שווערמוטיג. ווי נאר ער האט באמערקט סעמא'ן, אזוי האט ער געגעבען צו דערקענען זיין פרייד מיט א קורצען, טומפען בילען און ער האט זיך אזוי שטארק צוגעדריקט צום אינגעל, אז יענער איז שיער ניט אומגעפאלען. אויך סעמא האט געשיינט צו זיין דערפרעהט און ער איז נאכגעגאנגען דעם גרויסען הונט, וועלכער איז באלד פאראויסגעשפרונגען און באלד סאפענדיג זיך צוריקגעקערט, און ערשט דאן זיך בארוהיגט, ווען ביידע זיינען צוגעקומען צו גודשטיקער'ס הויז. עס האט שוין

גערעמערט ; א שטורעמווינט האט געבושעוועט ארום, דער טייך האט סטראשענדיג גערוישט. אגאטאן האט זיך געוואלט אפזעגענען, אבער סעמא האט אים שטארק געבעטען, ער זאל מיט אים ארויפגעהן. פרוי גודשטיקער האט געשיינט צו זיין עטוואס ערשטוינט ; זי האט א לאך געטאן אויף איהר האלב־שפאטישען, האלב־פריינדליכען אופן, און האט אוועקגעלעגט אן א זייט דאס פילאזאפישע ווערק, וואס זי האט געלייענט.

דא האט סעמא ווידער גענומען די פידעל אין האנט און געשפיעלט עס האט ניט אויסגעזעהן, אז ער זאל דערביי זיך אנשטרענגען, אדער ער זאל דערביי וועלען ווייזען זיין קענען. עס האט אויסגעזעהן, ווי ער רעדט איצט. דאך איז געווען אין זיין שפיעלען עטוואס פון יענע טרוימען, אין וועלכע אונזער נשמה לעגט אריין דאס קאסטבארסטע און דאס רייננסטע, וואס זי אליין פארמאגט. פון דער שטונדע אן איז סעמא געווען אין אגאטאנ׳ס אויגען עטוואס מעהר, ווי דער קליי־נער, ליבע־באדערפטיגער איינגעל. קיינמאל האט ער אזוי דייטליך ניט געפיהלט, וואו דאס גליק וואוינט, וואס ער זוכט, ווי אין יענעם איינגען, טונקעלען צימער. ער האט געזעהן דעם קלוגען קאפ פון דער עלטערענדער פרוי זיך אפצייכענענדיג אנטקעגען דעם בלויליכען אווענט הימעל. ער האט געזעהן דאס לויכטענדיגע, צעפלאמטע געזיכט פון דעם שפיעלער און די קלארע, קרעפטיגע פונקען, וועלכע האבען זיינע אויגען באשעהנט. אבער ער האט אויסערדעם געזעהן נאך מעהר. די טענער זיינען אזוי ווי פעדים געווארען און פון די פעדים איז געווארען א שלייער, וועלכער האט באדעקט די גאנצע פארגאנגענהייט, און א גייסטערהאפטע האנט האט געשיינט צו שרייבען אויף דעם מיט גאל־דענע אותיות די לאזונגס־ווערטער פון דער קומענדיגער צייט.

ווען סעמא האט אויפגעהערט צו שפיעלען, האט זיך מיט אמאל די טיר געעפענט, און דער קליינער וועגדעלין האט זיך אריינגערוקט און זיך א ווארף געטאן צו זיין פריינד מיט אן אמת׳ען פריידענסגעשריי. עס איז געבליבען אומערקלערליך, פון וואנען ער איז געקומען און ווי אזוי ער האט געוואוסט פון סעמא׳ס אנוועזענהייט.

שפעטער זיינען די דריי אוועק אינאיינעם, נאכדעם ווי אגאטאן האט געענטפערט אויף אייניגע איראנישע פראגען פון פרוי גודשטיקער. ער האט אבער געוואלט גלויבען, אז די דאזיגע איראניע איז נאר

געוועזן דער מאַנטעל צו פאַרדעקן עפּעס אַן אויפרעגונג, מיט וועלכער זי האָט זיך געשעמט.

— וואו האָסטו זיך דאָס געלערנט שפּילען ? — האָט אַגאַטאַן געפרעגט סעמאַ׳ן.

— איך האָב זיך דאָס ניט געלערנט.

— אָבער דו האָסט דאָך געמוזט לערנען זיך די נאָטען ?

— דאָס זיינען ניט קיין נאָטען.

— ניין, דאָס זיינען ניט קיין נאָטען, — האָט וועגדעלין טריי־הארציג באַשטעטיגט.

— היינט ווי אַזוי זשע קאָנסטו דאָס שפּילען ?

— איך ווייס ניט.

אַגאַטאַן האָט אַ טרייסעל געטאָן דעם קאָפּ.

— עס איז וואונדערבאַר ! — האָט ער טראַכטענדיג זיך אָנגע־רופען.

— איך האָב אָפט געשפּילט אין דעם יתומים־הויז, — האָט סע־מאַ שעמעוודיג געזאָגט, — דאַן האָט דאָס דער דירעקטאָר פאַרבאָטען. עס רעגט אויף די אינגלעך, האָט ער געזאָגט, עס מאַכט זיי רעבעליש. מיין שפּילען איז געצענדיגענעריש, האָט ער געזאָגט.

— איז ער אַזוי שטרענג ?

— עס איז דאָרטען שרעקליך !

— מורא׳דיג ! — האָט וועגדעלין אויסגעשריען מיט פאַנאַנדער־געריסענע אויגן.

— אָבער דאָרטען זיינען דאָך פאַראַן אַ סך אינגלעך !

— זיי זיינען אַלע זעהר אומגליקליך. אַלע האָבען זיי אַזעלכע בלאַסע פּנים׳ער און מוזען רק דאַוונען און דאַוונען.

— ווערען זיי דען שווער באַשטראָפט ?

— אָך, ניין, אָבער קיינער האָט זיי ניט ליעב. און ווינטער זיי־נען די צימערען קאַלט. דאָס עסען איז אויך ניט צופיעל. און מען מוז אַזוי פריה אויפשטעהן ! די לעהרער האָבען אַזעלכע פינסטערע פּנים׳ער. אַן אַנדערש מאָל קומט הער פאָרקעס און פאַרהערט. דאָס איז שרעקליך.

— און דאָס איז אמת ?

— אָ, זעהר אמת.

— און איז דער קליינער איז אויך דאָרטען געוועזן ?

— ניין. ער איז דאָך אַ קריסט. ער לויפט מיר שטענדיג נאָך, גראָד ווי איך דיר, — האָט סעמאַ געזאָגט מיט טרערען אין די אויגען.
— ער בעטעלט, און ער וואוינט ביי אַן אַלטער פרוי. איז דאָס דיין באָבע: ווענדעל ?
— מיין באָבע ? זי איז דאָך אַזוי בייז !
אַ לאַנגע פויזע איז געקומען. פּלוצלונג האָט אַגאַטאַן אַ פרעג געטאָן :
— גלויבסטו אין גאָט, סעמאַ ?
דער אינגעל האָט צעטומעלט אַ קוק געטאָן אויפ'ן אָווענט-הימעל.
— איך האָב נאָך ניט נאָכגעדענקט וועגען דעם, — האָט ער פאַרזיכטיג געענטפערט. — מיין מוטער רעדט קיינמאָל ניט דערפון.
— האָסטו מיך אַביסעל ליעב, סעמאַ ?
סעמאַ האָט זיך איינגעבויגען, געזוכט אַגאַטאַנ'ס האַנט און אַ קוש געטאָן די פינגער. אַגאַטאַן האָט זיך דערשראָקען.
— קאָנסטו האַלטען בסוד וואָס איך זאָג דיר ? און דו אויך, ווענדעלין ? גוט. מיר וועלען די יתומים ארויסנעהמען פון דעם-דאָזיגען טונמקעלען הויז. וואָס קענען די לעהרער טאָן, ווען זיי וועלען אַלע אינאיינעם אַוועקגעהן אויף אַ גאַנצע נאַכט ? אויף מאָרגען קענען זיי ווידער קומען. איך וועל דיר דאָן אויך זאָגען, צו וואָס. אָ, איך האָב שוין פריהער געוואוסט, אַז זיי מוזען זיין אומגליקליך ! קענסטו דעם עלטסטען פון די אינגלעך ?
— יאָ, ער הייסט מארטין אָהליק. אַלע הערען זיך אים צו, און ער איז געשייט.
— קאָנסטו דאָס מעגליך מאַכען, אַז ער זאָל קומען ביינאַכט בעת אַלע שלאָפען ? אַז ער זאָל צו אונז קומען און מיט אונז רעדען ?
— איז דאָס ניט געפערליך, אַגאַטאַן ?
— ניין. בייטאָג איז דאָך דאָס ניט מעגליך.
— ניין, בייטאָג ווערען זיי באַוואַכט.
— אַלזאָ, ווילסטו דאָס טאָן ?
— יאָ, אַלצדינג.
— גוט. ערשט וועלען מיר זעהן, וואו מיר זאָלען זיך טרעפען. אינדרויסען איז דאָך צו קאַלט. איך ווייס אַ לעדיג הויז לעבען ענגעל-הארדטס-פּארק. דאָרטען איז שוין אַכט טעג ווי אַן אויוועז ברענט צו טריקענען דאָס הויז.

סעמא איז אוועק און אין א שטונדע ארום איז ער צוריקגעקומען מיט מארטין אהליק, וועלכער איז געווען א פייערדיגער יונג און ער האט אויפגענומען זיין מיסיע ווי א לעבענס־אויפגאבע, וועלכע וואלט געקענט אים באגייסטערען ביז'ן טויט. אין א שטארקער פינסטערניש האבען אגאטאן און סעמא געשלעפט זיך צוריק קיין צירענדארף, און וועגדעלין איז שוין דאן געלעגען אין א פאס אונטער דעם גיטערהאלע־וועג.

עס איז געווען אין גייער'ס הויז אזא אומארדענונג, און פיליכט אן אהנונגספולע אומרוהיגקייט, אז מען האט אויף מארגען אגאטאנ'ס אפוועזענהייט קוים באמערקט. נאר סעמא'ן האט מען מכבד געווען. אבער ער האט שטום געליטען. ער האט געשיינט צו פיהלען דערביי א נצחון, וואס ער ליידט שמערצען צוליעב אגאטאנ'ען.

די אידען אין דארף זיינען ניט געווען אויפגעלעגט צו רעדען וועגען די גייערס. מען האט גערעדט שלעכט וועגען עלקאנ'ען, ניט נאר צוליעב דעם ארעסטירטען הענאכ'ען, ניט נאר צוליעב דעם „גוי“ אגאטאן. ווארים עלקאן גייער האט ניט אנדערש געמוזט ווי משוגע זיין, אום צו ברענגען פאר זיין מויל אזעלכע ווערטער; עלקאן גייער האט געמוזט אין זיין ברוסט טראגען עטוואס אומאויסלעשליכעס, אז ער האט געקענט גאנצענע טעג אפזיצען אין שענק, זיין געשעפט לאזען געהן ווי עס געהט, און די ווייב לאזען זארגען פאר זיבען מיילער. עלקאן האט געמוזט א פארפאלענער מענש זיין, אז ער האט זיך אפגעגעבען צו שכרות: א איד זאל שכור'ען! קיינמאל האט מען אזוינס נאך ניט געהערט.

דערווייל זיינען אויף דער וועלט אויך פארגעקומען אלערליי זאכען, וועלכע האבען גאר בעסער ניט געדארפט פארקומען. עס זיינען פארגעקומען יירונגען, וועלכע האבען ארויסגעבראכט די אידען־פראבלעמע אויף דער אויבערפלאך פון דער קאכיגער צייט, און מען האט אומעטום גערעדט פון א אידען־„פראגע“, גלייך ווי דאס וואלט טאקע געווען א פראגע, אויף וועלכער מען האט געדארפט געבען אן ענטפער. איז רוסלאנד און עסטרייך האבען זיי עס ווייט געטריבען, און אין דייטשלאנד האט איין שוסטער אדער א צווייטער, ניט האבענדיג וואס אנדערש צו טאן, זיך איינגעגלויבט, אז ער איז געבארען געווארען צו זייז א משיח, און ער האט אויפגעהויבען זיין גיפטיגע צונג אנטקעגען דעם מעהרבאזיצענדען אידען. דערביי האבען די וואס ביים רודער

„קאראול“ געשריען קעגען אַ רויטען אָדער שווארצען פעהנדעל, וואָס האָט אויפגעטויכט ערגעץ־וואו אין אַ ווינקעל, די וואפען האָבען גע־פּאָדערט מענשען און וואָס אמאָל אַלץ מעהר מענשען, אזוי, אז אפילו דער געדולדיגער פויער האָט גענומען שאָקלען מיט׳ן קאָפּ און ביי אן אַלגעמיינער געשעהעניש האָט ער געטראכט וועגען זיין אייגענעם שטאַנד. אין דער קונסט האָט מען אויך געשריען נאָך אַ דערלייזער, דעם דערוועהלטען גרויסען גייסט און נאָך אַזעלכע אויסדריקען, און דער וואָס האָט שיער די הויזען ניט אראָפּגעוואָרפען אָדער גראָזען אָנ־שטאָט פלייש געגעסען, אָדער אויף אַ שמערצליכען אופן באוויזען די אָרימקייט פון די אָרימע, איז געווען אַ זשעני. עס איז געווען אַ גרוי־סע צייט, אין וועלכער עס האָט אויסגעזעהן אמת כדאי צו לעבען. טראָהן און כאַלופּקע זיינען אויף אַ גלייכען אופן געווען דורכגעדרונגען מיט׳ן באוואוסטזיין פון פּערזענליכער מאכטלאָזיגקייט, און איבער די סך קולות האָט מען גאָר קיין שטימע ניט געקענט הערען.

ווען אַגאַטאָן האָט זיך אַרומגעקוקט אין שטוב, האָט ער דערזעהן די קלענערע שוועסטער און ברודער, וועלכע האָבען זיך געפיהלט זעהר געדריקט פון די אַלע געשעהענישען, ניט וויסענדיג וואָס און ווען דאָ קומט פּאָר. אָט איז די קליינע מרים. זי איז געווען אַ מיידעל, אַ טונקעלע, בליהענדע שעהנהייט, אַ איינפאכע, אַ פאַרשטענדיגע מיידעל, און זי האָט געהאט אַ הערליכען מויל, וועלכען מען קען זיך נאָר פאָר־שטעלען. אין דעם איז געלעגען אַ מיידעלשע איבערגעבענקייט, עטוואָס פון יענער ביבלישער טרייקייט, וועלכע האָט געשפּיעלט אַ ראָליע אין דער געשיכטע פון יפתח׳ן. און דאָך האָט זי זיך שוין לאַנגזאַם אַנט־וויקעלט אין יענעם הויז־פּרוי טיפּ, וועלכער איז ניכטער און רעזיג־נירט, איז טעמפּ און טויט אין אַלעם, וואָס איז שייך דעם ברייטען לעבען, און וואָס זוכט זיין גאַנצען אידעאַל אין געלט און אין וואשען ריין די דילען. גדליה איז איין טאָג אַוועק איבער די דערפער און איז שוין מעהר צוריק ניט געקומען. ער איז אַוועק האַנדלען איבער די הייזער און ער האָט קענטיג געוואָלט זיך צוריק איינאָרדענען און לע־בען פון זיין אייגענער פּראַצע. אָפטמאָל האָט אַגאַטאָן געבענקט נאָך אים און ער האָט ניט גערעכענט צו זעהן אים ווידער אונטער אַזעלכע אומשטענדען.

אין איינעם פון די לעצטע טעג אין נאָוועמבער האָט אַגאַטאָן באַ־וויזען אַן איבערראַשענדע פּראָבע פון דער מאכט, וועלכע ער האָט

אין זיך געפּיהלט. עסטריד'ס צינגלניע איז פאַרגרעסערט געוואָרען. מען האָט געדאַרפט אויפבויען טריקען־הייזער און דער גרונד איז אויסגע־גראָבען געוואָרען ביז צו גייער'ס פּלאַץ. ווען מען האָט געשטעלט די ווענט, האָבען די אַרבייטער גיט אַרויסגעוויזען די מינדסטע איינזעהע־ניש מיט גייער'ס גאַרטען, זיי האָבען דעם פּלויט צעבראָכען, אַריבער־געוואָרפען די נישטיגע ציגעל, און ווען פרוי יעטע איז איין פריהמאָרגען אַרויסגעפאַלען אויף זיי מיט קולות און זידלערייען, איז זי אויסגע־לאַכט געוואָרען, און דאַן האָבען די אַרבייטער זיך גענומען צו אַן אמת'ען קרייץ־צוג אויף דער אידישער פאַמיליע, און יעטווידער אָנגריף פון פרוי יעטע איז באַגריסט געוואָרען מיט חוזק און געלעכטער, מיט שפּאָט און האָם קענען אַלע אידען. זי איז געגאַנגען צו עסטריכ'ען אַליין, אָבער עס האָט גאָרניט געהאָלפען, און זי האָט געשיינט צו זיין אינגאַנצען פאַרצווייפעלט, כמעט מעהר אוים עקשנות, ווי אוים זאָרג פאַר איהר אייגענטום. איין פריהמאָרגען, בעת זי האָט זיך ווי־דער געמאַכט פאַר אַ צילבערעט צו שפּאָט און האָט גלאָט געשריען און געליאַרעמט, איז אַגאַטאַן צוגעגאַנגען, האָט איהר פאַרמאַכט דאָס מויל מיט'ן האַנט, בעת די מוליאַרעס האָבען אויף אים געקוקט מיט ציני־שער נייגעריגקייט אָדער מיט כלומר'שטען ערנסט. ער איז צוגעגאַנגען צו אַ יונגען מענשען, וועלכער איז געווען באַשעפטיגט ביים לעשען דעם קאַלך און אים אַ פרעג געטאָן:

— דו האָסט אַ מוטער אינדערהיים ?

דאָס דוצען און אַגאַטאַנ'ס פעסטער, כמעט טרויעריגער בליק האָט אים גאָר צעטומעלט, און ער איז גראָד געווען פון די סאַמע טומעל־מאַכער. ער האָט אַראָפּגעלאָזען די אויגען און גאָרנישט ניט געזאָגט. זיינע קאַמעראַדען האָבען געכיכעט.

— נו, זאָג זשע ! — האָט אַגאַטאַן פאָרטגעזעצט, — דו דאַרפסט דאָס מיר שוין זאָגען.

דער מוליער האָט זיך צעלאַכט און ער האָט ניט געוואוסט, וואו די אויגען אהינצוטאָן. ענדליך האָט ער אויף אַן אומבאַשטימטען אופן אַ שאָקעל געטאָן מיט'ן קאָפּ.

— אָבער ווען דו וואָלסט יאָ געהאַט, וואָלסטו דאָך ניט געלאָזען זי באַשימפען, — האָט אַגאַטאַן געזאָגט, הארציג און פריינדליך שמייכ־לענדיג, — שטעל זיך פאָר, אַז דו האָסט אינדערהיים אַ גאָרטען, און דער גאָרטען איז כמעט אַלץ וואָס איהר פאַרמאָגט, שטעל זיך דאָס

פאַר, און עס קומען צו געהן אַזעלכע לייט, וועלכע האָבען פאַרגעניגען דערפון, צו פטר'ען דעם גאָרטען, צו צעברעכען דעם צאַם, צו פאַרוואַרפען מיט שטיינער די ביימער, אויף וועלכע איהר לאָזט וואַקסען אום זומער אייער גרינצייג, און דערפון האָט איהר אַ סך טעג צו עסען, מוזט וויסען. איך גלויב, אַז דו וואָלסט אויסער זיך געוואָרען פאַר כעס; יאָ?

און אַגאַטאַן האָט אַוועקגעלעגט זיין האַנט אויף דער מאַזאָלינער האַנט פון דעם מוליער, וועלכער האָט צעטומעלט געוויזען די צייהן און זיך געשפּיעלט מיט איינינע צווייגען פון'ם פאַרדאַרטען קוסט. די איבעריגע האָבען אַלעם געהערט און זיי זיינען וואָס אַמאָל אַלץ שטילער געוואָרען. דאָך איז דאָס געווען אַ שווייגען, וואָס האָט ניט אַרויסגערופען קיין צוטרויען. אַגאַטאַן איז דערפאַר צוגעגאַנגען צום צווייטען, וועלכער איז געווען אַן עלטערער מענש מיט אַ גרויסע באָרד.

— דענקסטו, פעטערקע, אַז איך בין רייכער פאַר דיר? — האָט ער אים דרייסט אַ פרעג געטאָן, — גיב נאָר אַ קוק וואָס איך האָב אויף מיין לייב! און מיין העמד, צי איז דאָס פון אַ בעסערען שטאָף, ווי דיינס? פאַרקערט, דיינס איז פון בעסערען שטאָף, דער שטאָף קאָסט מעהר, דאָס קאָנסטו זיכער גלויבען.

און ער האָט אַרונטערגעצויגען זיין ראָק און געבעטען דעם אַלטען אַ טאַפּ טאָן דעם אַרבעל פון זיין העמד, וואָס יענער האָט דאָס געטאָן. כמעט ווי מעכאַניש און דערביי נאָכדענקענדיג געלאָזען דעם רויך פון זיין פּיפּקע און פאַרשענדיג געקוקט אין די אויגען דעם יונגענמאַן, וועלכער איז אַזוי אומבאַקימערט געשטאַנען פאַר אים. איצט האָבען די איבעריגע זיך ווידער צעלאַכט, אָבער דאַסמאָל שוין גוטמוטיג, און איינינע האָבען זאָגאָר פאַטאַקעוועט שטילערהייט.

— איהר רעכענט דאָך געוויס, אַז עס זיינען פאַראַן נאָר רייכע אידען? — האָט אַגאַטאַן געפרעגט אין דער וועלט אַריין, ווענדענדיג זיך צו אַ פּאָר אַנדערע און אַריינקריכענדיג צוריק אין זיין ראָק, — דאָס איז ניט אמת. מיין פאָטער מוז זיך מעהר מאַטערען ווי איהר און ער פאַרדינט ווייניגער. ער האָט ניט קיין בוימייסטער, וועלכער זאָל אים יעדען שבת צאָלען שכירות. הכלל, בלייבט דאָס, אַז איהר וועט מעהר גאָרנישט ניט טאָן מיט די שטיינער.

און ער האָט זיך פריינדליך פאַרנייגט און איז לאַנגזאַם אַוועק אין הויז אַריין.

— אַ ביטערער יונג ! — האָט דער אַלטער מוליער געזאָגט פּיפּ־קענדיג, און האָט אים נאָכגעקוקט, — אַ דונער זאָל מיך דערשלאָגען, אָבער איצט מיין איך, דאַרפען מיר די שטיינער ארויסנעמען.

אַזוי איז דאָס געווען. אין אָווענט זיינען די שטיינער פאַרשוואונ־דען געוואָרען פון גאָרטען.

פרוי יעטע איז געשטאַנען אין פירהויז, בעת אַגאַטאָן איז צוריק־געקומען, און זי האָט אים שטאַרק אָנגעקוקט, ניט זיינענדיג אימשטאַנד אַ וואָרט ארויסצורעדען. זיי זיינען געשטאַנען דאָ אין אַ טונקעלען ווינקעל, און איידער אַגאַטאָן האָט זיך אַרומגעזעהן, איז זי שוין גע־ווען געזעסען אויף אַ קלאָץ און האַרצברעכענד געכליפּעט.

— אַך, אַגאַ ! — האָט זי געשעפּטשעט, — אַך, אַגאַ !

ער האָט געשוויגען און טריב אַרונטערגעקוקט אויף איהר צרה'די־גער געשטאַלט. ער האָט גוט געפיהלט, דאָס וואָס זי באַוויינט, און אַז דאָס האָט זיך ניט באַצויגען אויף דעם היינטיגען טאָג און אויך ניט אויף די לעצט־פאַרגאַנגענע טעג.

צו אָווענט צו, ביים קלאָרען הימעל און פאַרשווינדענדער רויט־קייט פון זונען־אונטערגאַנג, איז אַגאַטאָן אַוועקגעגאַנגען. צוקומענדיג נאָהענט צו פרוי אַליפאַט'ס הויז, האָט ער דערזעהן סטעפאַן גודשטי־קער ארויסקומענדיג פון גאָרטען־טיר, האַסטיג איילענדיג זיך איבער'ן גאַס און מיט שנעלע טריט פאַרשווינדענדיג אין דער ריכטונג צו דער ציגעל־פאַבריק. אַגאַטאָן האָט זיך דערשראָקען און כאָטש ער פלעגט אַזוי ניט אַריין צו מאָניקאַ'ן ניט קיין געבעטענער, האָט ער אָבער היינט זיך אַנטשלאָסען יאָ דאָס צו טאָן. ער האָט אָנגעקלאַפּט, און דער־הערענדיג אַ שוואַכען „אַריין !" האָט ער געעפענט די טיר און דער־זעהן זי אַליין אין צימער, אין דעמערונג זיצענדיג ביים פענסטער. איהר מוטער און שוועסטער זיינען ווי געוועהנליך אין דער צייט געווען אין שטאָט. מאָניקאַ האָט פריינדליך געענטפערט אויף אַגאַטאָנ'ס באַגריסונג און געדריקט זיין האַנט.

— ביסט אין כעס, וואָס איך בין געקומען ? — האָט אַגאַטאָן אַ פאַרקלעמטער אַ פרעג געטאָן.

— איך ? ניין, איך פרעה זיך. איך בין תמיד צופרידען צו זעהן דיך, אַגאַטאָן !

— ווירקליך ?

מאָניקאַ האָט היציג אַ שאָקעל געטאָן מיט׳ן קאָפּ, דאָן האָט זי ווייטער אין פאַרלאָרענער פאַר׳חלומ׳טקייט געקוקט אויף די פעלדער.

— איך מוז דיר עפּעס פאַרלעזן, — האָט זי אין אַ ווײַלע אַרום געזאָגט.

אין דער צייט וואָס זי האָט אַרויסגענומען דאָס פּאַפּיר פון קעשענע און דאָס פאַנאַנדערגענומען, האָט אַגאַטאָן ביי איהר געפרעגט:

— דו שפּיעלסט זיך שוין גאָר מעהר ניט מיט דיין ליאַלקע?

— אַ, ניין! — האָט זי געענטפערט איבערראַשט שמייכלענדיג, ווי זי וואָלט ערשטווינט געוועזן איבער דעם, וואָס זי האָט גאָר אַמאָל גע־קענט שפּיעלען זיך מיט ליאַלקעס.

— דו ווייסט דאָך, אַז גודשטיקער איז פאַרלאָבט, — האָט אַגאַטאָן פּלוצלונג אַרויסגעפּלאַצט.

— יאָ, דאָס ווייס איך, — האָט זי געענטפערט ווידער אַמאָל שמייכלענדיג, רוהיג און וויסענדיג, — אָבער הער נאָר צו:

מיר האָבען געקושט זיך, אַרום האָבען ליכט געברענט,
אַז ניט וואָלטען מיר זיך דאָך זעהען ניט געקענט,
די טרערען פאַרשטעלען. די שעה וואָלט אַוועק
אין טרויער און אייניזאַם, און אין שטומען שרעק.

מיר האָבען געקושט זיך אין דער פינסטערער נאַכט,
די פינסטערניש העלער די צוקונפט אונז מאַכט.
מיר זעהען דאָס גאַנצענע הויז ביי דעם מער,
מיט אוצרות פול, פון זאָרגען לער.

וואָס זאָגט דער פויגעל פאַרגאַנגענהייט?
פאַרשוואונדען ווערט אַלץ מיט דער צייט?
און פאַטער־צווייפעל, וואָס זאָגט ער?
אַ שאָטען איז דאָס הויז ביים מער?

דער פויגעל טרייבט די נאַכט אַוועק.
דער פאָטער בלייבט דורך אַלע טעג,
און אין דעם פייער ווערט פאַרברענט
דער שאָטען, וואָס איז אויף די ווענט.

עס איז געוועזן נאָכדעם אַ לאַנגע פּויזע.

— ווי אַזוי האָסטו דאָס געקאָנט לייענען, — האָט אַגאַטאָן ענד־

ליך געפרעגט מיט א געדריקטען הארץ, — אז עס איז דאך שוין אזוי טונקעל?

— איך קען דאס אויף אויסווענינ, — האט מאניקא געפליסטערט, איינגאנצען פארזונקען אין זיך, — עס איז שעהן, עס איז שעהנער ווי שעהן.

— אבער צו וואס נעמסטו דען דאס פאפיר, וויבאלד אז דו ווייסט דאס אויף אויסווענינ? נאר כדי דו זאלסט דאס זעהן? נאר כדי דו זאלסט קענען זעהן די האנטשריפט? א, ווי רויט דו ווערסט, מאניקא! דו ביסט פלאמענדינ רויט! — אגאטאן'ס שטים האט געציטערט, — מאניקא! — האט ער דאן אויסגערופען!

— וואס?

עס איז ניט קיין אמת געדיכט. עס איז שעהן, אבער ניט אמת. אלץ וואס דא שטעהט, איז שעהן, און נאר ווייל עס איז שעהן, שטעהט דאס דא, אבער עס איז אויסגעטראכט. איך ווייס, ווער עס האט דאס געמאכט. אבער ער איז ניט קיין ווארהאפטיגער מענש. נאר אן אמת'ער מענש קאן ווירקליך א קונסטווערק מאכען. איך מיין ניט, אז ער דארף ניט זאגען קיין ליגען אין לעבען, אבער מיט זיין נשמה דארף ער ניט שפילען. ער אבער שפילט, מאניקא! פארצייה מיר, וואס איך האב דאס געזאגט!

מאניקא האט איהר פריינד נאך קיינמאל ניט געזעהן אזוי אויפגערעגט. און עס איז אויך אויסגעקומען, אזוי ווי אן אנדערער, אן אנטפלעקענדער מויל וואלט צו איהר דאס גערעדט. ווען ער איז אוועק, איז זי געזעסען אין דער פינסטער ביז איהר מאמע איז געקומען.

אגאטאן האט, ווי שוין איינמאל, געטראפען סטעפאן גודשטיקער שטעהענדיג ביי דער ציגעלניע אונטער א לאנטערנדעל. נאך א ביסעל הין און הער רעדען האט ער איינגעלאדען אגאטאנ'ען ארויפצוגעהן מיט אים אין הויז. אגאטאן האט אים געפאלגט. דער אלטער עסטריך, ברומענדיג און בורטשענדיג ווי אימער ווען ער איז ליבענסווירדיג, כמעט ווי קאמיש, האט אנגעפילט דאס צימער מיט'ן רויך פון זיין פיפקע, און ער איז באלד אוועקגעגאנגען. קעטע איז אריין שטיל, שעמעוודיג און געדריקט. זי האט פון צייט צו צייט געהאט פאר איהר חתן אן איבערגעגעבענעם שמייכעל, יעטווידער קנייטש פון זיין שטערען האט געשיינט צו באאיינפלוסען זי, יעטווידען האלבען ווארט זיינעם האט זי געשיינט נאכצודענקען. איהר ווען איז געווען כמעט צו

קינדערש, צייטענווייז א ביסעל נאריש. די וויכטיגסטע זאכען פון לע־
בען זיינען פאר איהר זיכער נאך געווען אומקלאר. גודשטיקער האט
איהר אפט געגלעט איבער די האר; ער האט געשיינט צו פרעהען
זיך מיט דער גרענצלאזער מאכט וואס ער האט איבער'ן איינפאכען
קינד; יא, ער האט געשיינט צו שטאלצירען דערמיט. אפט, ווען זי
האט עטוואס געזאגט, האט גודשטיקער א לאך געטאן — עס איז געווען
נאר א קלאנג ווי דער טאן פון א טראמפייט, און אגאטאנ'ען איז איינ־
געפאלען א געדאנק: ער האט ביי איהר דעם גלויבען גערויבט. וואס
האט ער איהר דערפאר געגעבען? זיין אייגענע פערזאן. יעדען טאג
האט אגאטאן געלערענט מיט א פעסטער שטימע דאס לעבען, ווי דאס
איז אין דער ווירקליכקייט געווען, ווי דאס וואלט ניט פליסען פון א
געטליכען וועזען, נאר פון טונקעלע, אונטערערדישע קוואלען, פיעל־
געשטאלטיג, מיט בלאטע געמישט, נאר זעלטען טראגענדיג גאלד אויפ'ן
גרונט, זעלטען אינ'ם גלייכען שטראם, קלאר און קראפטפול רוישענדיג.

זיי האבען גערעדט וועגען דעם מארד. קעטע האט דערקלערט,
עס איז שרעקליך, וואס מען האט דעם מערדער ניט געכאפט. זי
האט אלע נאכט מורא.

אגאטאן האט מאדנע א שמייכעל געטאן.

— פיליי͏כט איז ער גארניט אזא שרעקליכער מענש, פרייליין
קעטע? פיליי͏כט באטראכט ער דאס ווי א גרויסע טאט? פיליי͏כט
האט ער זיך דורך דעם באפרייט פון גאר די שמוץ פון זיין נשמה?
און ער פיהלט גאר ניט קיין געוויסענסביסען, פארקערט. ער
האט זיך פיליי͏כט געאפפערט פאר א גאנצען פאלק, ניין? איז דען אזא
מארד ווירקליך אזוי שרעקליך? עס איז גאר ניטא קיין בייזע שטראף
פאר אזא גוטען מארד. דאס איז אוממעגליך.

גודשטיקער איז אויפגעשפרונגען און האט דורכדרינגענד אנגע־
קוקט אגאטאנ'ען. דאן האט ער א שאקעל געגעבען מיט'ן קאפ, א
לאך געטאן און איז צוגעגאנגען צום פענסטער. די שויבען זיינען גע־
ווען מיט אייז־בלומען באמאלט, און דער לבנה־שיין האט אויף דעם
געציטערט.

— אבער וואס פאר א מענש האט דאס געמוזט זיין! — האט
ער אויסגערופען, — א גוואלדיגער!

— ניין, פיליי͏כט גאר א מענש אהן נערוועז. זיינען דען ניטא
אזעלכע מענשען, וועלכע זיינען אזוי ווי א שטיק ערד?

אויף דרויסען האָט זיך פּלוצלונג דערהערט, ווי אַ קאַץ מיאוקעט שרעקליך און אָהן אַ סוף. אַלע האָבען זיך צוגעהערט. גודשטיקער און אַגאַטאַן זיינען אַרויסגעגאַנגען.

די לבנה איז געשטאַנען הויך און ריין אין הימעל. דער שניי האָט ווייט אַרום געבליצט און געפינקעלט. אויף די פעלדער איז גע־לעגען דער שניי־טוי, שימערענדיג ווי זילבער־שטויב. פאַר דער טיר איז געלעגען אַ קעצעלע אין אַ טייך בלוט. גודשטיקער האָט זיך איינ־געבויגען און צערטליך געגלעט דאָס באַשעפעניש, גערעדט צו דעם ווי מען רעדט צו אַ קראַנקען קינד. דאַן האָט ער געמאַכט אַ מינע, ווי ער איז אויסער זיך פאַר צאָרן, געסטראַשעט צו דערשטיקען דעם קע־רעל און ער האָט אויסגעזעהן. ווי ער וואָלט זיך גאָרניט קענען באַרו־היגען. אַגאַטאַן האָט אים געוואָלט טרייסטען, כאָטש ער האָט געפיהלט עטוואָס געקינסטעלטקייט אין דעם דאָזיגען צאָרן. ערשט ער האָט באַ־מערקט אַ שאָטען און דאַן קעטע'ן דערזעהן לעבען זיך. זי האָט גע־טראָגען אַ שאַל אויפ'ן קאָפּ. איהרע ליפּען, וועמעס רויטקייט עס איז געווען אָפּגעטיילט פון דער בלאַסער הויט מיט אַ שאַרפער און רונדער ליניע, זיינען געווען אביסעל אָפען.

— איז דאָס קעצעלע טויט ? — האָט זי געפרעגט.

אַגאַטאַן האָט אַ שאָקעל געטאָן מיט'ן קאָפּ.

— ווער האָט דאָס געטאָן ? פּיליכט דער טאַטע, סטעפאַן ? ער האָט זיך אַלעמאָל געטשעפעט צו דער קאַץ. מיר האָט זיך דאָס אַלץ גע'חלומ'ט די פאַרגאַנגענע נאַכט. וועסט דאָס גלויבען ? אויך דעם הער אַגאַטאַן האָב איך געזעהן אין חלום.

זי האָט פאַרבייגעהענדיג אַ דריק געטאָן די האַנט אַגאַטאַנ'ען, וועלכער האָט כסדר געקוקט אויף איהר.

— דיין טאַטע, זאָגסטו ? — איז גודשטיקער אויפגעשפּרונגען. — ווייסטו, אַז איך קען דאָס שוין איצטער ניט אויסהאַלטען ? ווייסטו דאָס ניט ? נו, וועל איך דיר דאָס זאָגען. איך בין צו גוט אויפגעלעגט פאַר דעם. יאָ !

ווידער האָט אַגאַטאַן געפיהלט דאָס געקינסטעלטקייט פון דעם־דאָזיגען צאָרן־אויסברוך, און ער האָט אומזיסט געפרעגט נאָך אַ טעם.

— סטעפאַן ! — האָט קעטע געפליסטערט און אַרומגענומען מיטביידע הענט זיין אָרים, — איך וועל טאָן, וואָס דו וועסט אימער פאַר־לאַנגען פון מיר. איך וועל פליהען מיט דיר וואוהין דו ווילסט.

עס איז געוואָרען אַ שמערצליכע פויזע.

— עס איז קאַלט, מיין נשמה ! — האָט גודשטיקער ענדליך אַרויסגערעדט, און טרייסטענדיג געגלעט איהר האַנט. — געה נאָר און לעג זיך שלאָפען. דו קענסט נאָך קראַנק ווערען.

באַלד נאָכדעם זיינען אַגאַטאַן און גודשטיקער אינאיינעם געגאַנגען צום גלח'ס הויז, וואו גודשטיקער האָט געוואוינט.

— זעהט איהר, — האָט גודשטיקער זיך אָנגערופען, — דאָ האָט איהר אַ קרבן פון אונזער קולטור. אין דער מיידעל שטעקט אַ פּראַכטפול קערענדעל. אָבער זי איז לגמרי אָהן ליידענשאַפט. יאָ, ביי איהר קומט דאָס אויס שרעקליך, דאָס וואָס אַ מאַן פאַרשטעהט אונטער ליעבע. אַזוי זיינען אַ סך. איך האָב פיליינכט הונדערט מיידלאַך געקענט, אויך פון אַנדערע געהערט, וועלכע וועלען זיך אָפּגעבען צו אַ מאַן נאָר אויס מיטלייד, ניט ווייל די נאַטור טרייבט זיי דערצו. דאָס איז אַ קראַנקהייט היינט צו טאָג. ווי נאָר אַ פרוי באַטייליגט זיך אין דער קולטור, אַזוי ווערט זי בלוטלאָז.

אַגאַטאַן האָט זיך צוגעהערט געשפּאַנט און באַאומרוהיגט. ער האָט שטיל אין זיינע געדאַנקען געטראַכט, אַז גודשטיקער וויל זיך באַרוישען רעדענדיג. ענדליך האָט ער אים עטוואָס האַסטיג אַ זאָג געטאָן „אַ גוטע נאַכט“.

געהענדיג אַהיים, האָט ער געזעהן אַ מערקווירדיגע האַלוצינאַציע. פון אַ טונקעלען טויער איז אַרויס צו אים קעטע עסטריך און בעטענדיג נעהויבען איהרע הענט. געהענדיג ווייטער און אויפלייזענדיג פאַר זיינע אויגען די ערשיינונג אינ'ם ווינטער־נעבעל, האָט ער מיט אַ הילפס־גרייטען האַרץ געטראַכט פון איהר. ווי גרויס איז אָבער זיין ערשטוינען געווען און זיין שרעק, ווען ער האָט זי מיט אַמאָל ווירקליך דערזעהן ! מיט ראַשע טריט איז זי צוגעקומען און האָט אַ שוואַכען שמייכעל געטאָן, בלייבענדיג שטעהן פאַר אים. זי האָט געוואָלט געהן צו סטעפאַנ'ען, האָט זי געזאָגט, און ווען ער האָט זי געבעטען, אַז זי זאָל ניט געהן, האָט זי ניט־אַנטשלאָסען געטרייסעלט דעם קאָפּ.

— וואָס וועט איהר טאָן ביי אים ?

— איך ווייס ניט. איך וויל אים נאָר זעהן. **ווען איך גיב נאָך** אַמאָל אַ קוק אין זיין פּנים, ווייס איך אַלעס.

— וואָס ? וואָס אַן ערך ?

אגאטאַן האָט געציטערט.
— אַד, גאָרנישט.

אין דער רגע איז אַ סך פאַרגעקומען אין אגאטאַנ'ס נשמה. ער האָט געזעהן פאַר זיך די דאָזיגע צאַרטע בריאה, ווי זי פאַרוועלקט מיט יעדער שטונדע. ער האָט געזעהן די קליינע, מיט לבנה־שיין באַגאָסענע הייזער, די טונקעלע אומענדליכקייט פונ'ם נאַכט־הימעל, די פינקלענ־דיגע שטערן, די שיינענדיגע פענסטער־שויבען — דאָס אַלעס אין גע־גענזאַץ צו דער קאָמישער אומרוהיגקייט פון די מענשען, זייער לוסט צו ליגען, זייער מורא פאַר'ן קאַמף, און צום ערשטען מאָל האָט צו אים די נאַטור אַזוי הויך גערעדט, און ער האָט שוין מעהר ניט געקאָנט מיספאַרשטעהן דאָס טליהענדיגע פייער פון זיין נשמה. דאָ איז געשטאַ־נען פאַר אים אָט די שטילע וואָרט־קאַרגע בריאה מיט'ן טרייהאַרציגען בליק, מיט'ן הילפלאָזען צוקען ארום די ליפּען, און זי האָט אויף אים הילפלאָז אַ קוק געטאָן, בעת אגאטאַן האָט אַ שמייכעל געגעבען, ווי עפּעס וואָלט אים קלאָר געוואָרען.

— איהר זיינט שטענדיג אַזוי טרויעריג, פריילין קעטע, — האָט ער געזאָגט.

זי האָט אַ שאָקעל געטאָן מיט'ן קאָפּ.

— איהר מוזט איינמאָל זיך אַ פּרעה טאָן פון גאַנצען האַרצען!

— אָבער ווי קאָן איך דאָס? — האָט זי זיפצענדיג געענטפערט.

— איך קאָן דאָס, איך וועל אייך פרעהליך מאַכען, — האָט אגא־טאַן געזאָגט.

זי האָט אים אומגלויביג אָנגעקוקט, געהענדיג ווייטער איבער'ן סקריפּענדיגען שניי. אגאטאַן האָט איצטער וואונדערליכערוייז גע־מוזט אַ טראַכט טאָן וועגען גודשטיקער'ס אייביג־שמוציגע פינגער־נע־געל, און ער האָט רעזאָנירט, אַז אַ מענש מיט שמוציגע נעגעל דאַרף קיינמאָל ניט קושען אַזאַ מיידעל, ווען אַפילו ער איז אַ דיכטער, ווען דאָס דורשט נאָך ריינקייט און פאַרעהרונג. ער האָט זיך דערמאָנט אָן מאַניקאַ'ן, און עס האָט איהם אַזוי אַ ברען געטאָן, אַז זיינע אויגען זיינען איינגאַנצען פאַרהאַנגען געוואָרען. דאַן זיינען זיינע געדאַנקען ווייט געלאָפען צו שבתי־צבי'ן און זיינע פריידענס־פעסטען, און ער האָט ניט געצווייפעלט אין דער עהרליכקייט פון דעם נביא, וועלכער האָט געלעבט דאָס לעבען אין אַזעלכע גרויסע ליניען און האָט אַלע מיט־ליידענדע באַגליקט.

— איין וואָרט, פריילין קעטע : טרויט איהר מיר ?

— איהר זיינט אזוי מערקווירדיג, אגאטאָן. מען מוז אייך טרויען, אפילו ווען מען וויל ניט.

— און איהר וועט אלצדינג טאָן, פון איצטער ביז האלבע נאכט, אלץ וואָס איך וויל ? עס איז ניט קיין שלעכטס.

— אָבער עס איז שפעט !

— עס האָט נאָר וואָס אכט א זייגער געשלאָגען.

— וואָס זשע זאָל איך טאָן ?

— מעהר ניט ווי דאָס : ביי אונז אין הויף שטעהט א שליטען. איהר וועט זיך אריינזעצען. איך וועל אייך פיהרען.

— איצטער ? אום גאָטעסווילען, איצטער ! איך קאָן ניט. מיין מוטער וועט מיך ניט לאָזען.

— אַך, איהר זיינט גאָר ווי דאָס שלומפערל פון דער צויבער מעשה! אָבער היינט מוזט איהר זעהן דעם פרינץ.

— דעם פרינץ ?

— געוויס. איך וועל אָנטאָן מיינע גליטש־שיך און מיר וועלען פאָהרען ביז צו דער אָזערע לעבען וויינצירליין.

— ביז... ? ניין, אגאטאָן, דאָס איז צו ווייט.

— איצט דארפט איהר ניט זיין קליינליך און שרעקעדיג. איך האָב נאָך אויך א גראָבע פאָטשיילע פאַר אייך און מיין מוטער'ס א מאַנטעל.

— איהר זיינט אזוי יונג, אגאטאָן, און ווען מען הערט אייך רע־דענדיג, פאַרגעסט מען דאָס גאָר.

א פערטעל שטונדע שפּעטער איז שוין דער שליטען געפלויגען איבער'ן גרויסען שליאך און אגאטאָן פון הינטען אויף די שטאָלענע גליטשערס. דער וואַלד איז צוערשט געשטאַנען רעכטס, דאָן לינקס, דער לבנה־שיין האָט אין אים גערוהט, די ברוינע בלעטער האָבען זיל־בערדיג געגלאַנצט, די בעראַזאָווע קאָרע האָט ווי גאָלד געשטראַלט, דער שניי איז געלעגען ווי א פּאַלבענלאַז, פרישגעוואשען טוך, דער הי־מעל האָט זיך געוועלבט אין שטילען, מאַטען, קאַלטען ליכט, און דער פרידען, וועלכער האָט זיך אזוי ווי געצויגען מיטביידען זייט ביי זייט, האָט זיך אויסגעברייט הערליך און ריין.

— זעהט נאָר די עלפען ! — האָט אגאטאָן זיך אָנגערופען, — זיי פרעהען זיך, וואָס מיר קומען. ווען מיר וועלען זיין אויף דער אָזערע,

װעלען זיי ליכט־פײערן אנצינדען, באַגריסונגס־פײערן. די באַנד־זשענדע פײערן װײזען אונז דעם װעג. זעהט איהר דאָרטען ? איין בלאַנדזשענד פײער, בלױ און גרין... איז אײך װאַרים ? דאַס איז גוט. מיר איז אױך װאַרים. דאַס צװײטע מאָל מוזען מיר מרים'ען מיטנעמען. זי קאָן אַזױ לאַכען, אַז עס זאָל זיך מײלען־װײט הערען, באַזונדערס, װען עס איז אַזױ קאַלט אַזױ װי היינט.

— װער איז מרים ?

— מײן קלײנע שװעסטער.

— אַ שעהנער נאָמען.

— עס איז אַ העברעאישער נאָמען און דאָס הײסט : די װידער־שפּעניגע.

— אַזױ ?

— יאָ. אױך מאַריא הײסט די װידערשפּעניגע. אָבער מרים איז גוט און לוסטיג, און שטעלט ניט קײן קשיות װי אַן אַלטע פרױ.

דאָס אַלעס האָבען זײ גערעדט טראָגענדיג זיך איבער'ן סקריפּענדיגען שנײ־װעג. און ענדליך איז די אַזיערע געקו־מען. צױבערהאַפט ! גלאַט געפראָרען איז געװען די װײטע, ברײטע פלאַכקײט, שימער אױף שימער, גאָלדענע און זילבערנע, האָבען אַרומ־געשװעבט, טױזענטער העלבליצענדיגע פונקען האָבען פּאַרזעעט דעם שליט־װעג, און אַגאַטאָן איז געפלױגען װי דער װינט, װי אַ פײל פון בױגען !

— איצטער הױבט זיך אָן די צױבער־מעשה ! — האָט ער אױס־גערופען. — איצטער קומען פּעען און גײסטער.

— און דער פּרינץ ?

— ער קומט צום לעצטען.

— נײן, צום ערשטען, װי איהר האָט צוגעזאָגט !

פון ברעג האָט זיך אױפגעהױבען די גנאָמען־מחנה, לאַכענדיג, הוהוקענדיג און האָט געטאַנצט מיט װײטע שפּרינג אַרום דעם פּאַרעל.

— מיר איז הײס ! — האָט קעטע אַרױסגערופען לאַכענדיג, און פול מיט התפּעלות אַ פּאַטש געטאָן מיט די הענט, װאָרים די לאַנד־שאַפט איז פּאַרװאַנדעלט געװאָרען אין אַ צױבער־קעניגרײך.

מען האָט געזעהן בליץ־לאָמפּען ברענענדיג װי אין אַ זאַל ; פון צײט צו צײט האָט זיך פון דער װײטען געהערט װי אַ געזאַנג פון הע־לע מײדעל־שטימען, און אַן אַנדערש מאָל װי אַ גלאָקען־קלאַנג ; רי־

טער און וואפען־טרעגער און איידעלע דאמען האבען פון דער טיפעניש ארויסגעשטייגט ווי צום טאנץ געקליידט. ווארים דא איז אמאל א מעכ־טיגער פאלאץ איינגעזונקען געווארען. קעטע׳ם בלוט איז געפלאסען האסטיג און שטורעמדיג. זי האט זיך געפרעהט און מיט די הענט גע־פאטשט, אזוי ווי א קינד. זי האט זיך גארניט געקענט דערמאנען, צי זי איז ווען אזוי גליקליך געווען. זי איז געוועזן ווי בארוישט, און אגאטאן האט געשמייכעלט צו איהר זעלטזאם, טרוימעריש. ווי א שטור־רעם האט זיך די בענקשאפט געהויבען אין זיין ברוסט, א גאנץ לאנד, א גאנץ פאלק אזוי גליקליך צו מאכען! עס איז א טונקעלע צייט, האט אגאטאן געטראכט, און ווער עס ברענגט איהר די פרייד, דער קומט צו איהר מיט א פלאמענדיגען פאקעל.

דער שליטען איז געפלויגען צוריק אהיים, אנטקעגען דער זינקענ־דיגער לבנה.

עלפטער קאַפּיטעל.

אין אַ פרעהליכער שטימונג האָט באַיעזען פאַרלאָזען זיין וואוינונג אויף דער לואיזע־גאַס, און דער קאַלטער, נעבעלדיגער דעצעמבער־מאָרגען האָט ניט באַטריבט די קלאָרקייט פון זיין זעלע. דאָ האָט אים באַגעגענט אַ שליח און אים איבערגעגעבען אַ בריף. ער האָט איהם אויפגעריסען און געלייענט:

„קומט ניט מעהר. לאָזט מיר איינגאַנצען די פרייהייט, וועלכע איך האָב זיך איינמאָל אויסגעקליבען. איך האָב, אמת, געקענט פאָדערען, אָבער איך בעט נאָר. פרעגט ניט, פאַרוואָס. האָט איהר ניט באַמערקט, אַז ווען צוויי שיקזאַלען פאַרבינדען זיך, ווערט דער וועג צום גליק טאָפּעלט שמאָל? דאָס לעבען איז אַזוי קליין און קאָן ניט רעגירט ווערען דורך אַ גרויסען זין. קענט איהר זיך פאָרשטעלען, אַז מען זאָל ניט גלויבען מעהר אין די אַלע שעהנע ווערטער פון פרייהייט א. אז. וו. נאָר אין דעם טויבען בלינדען צופאַל? איינער זוכט זיין שיקזאַל, דעם אַנדערען געפינט דאָס. וואָס רעד איך דאָ! נעכטען האָב איך געטראָפען מיין זיידען, און איך וויל ניט זאָגען, אין וועלכען צושטאַנד. קומט ניט מעהר!“

באַיעזען איז ניט געווען גענוג פרויען־קענער, אום צו באַמערקען די שוואַכע ענערגיע פון אָט דעם געפּייניגטען בריף. ער האָט זיך גענומען דעם בריף צום הארצען, האָט אַ קוק געטאָן דעם זייגער, זיך האַסטיג צוריקגעקערט אין זיין וואוינונג, זיך אַוועקגעזעצט ביים שרייבטיש, געקייט אַ צייט פאַרקלעמט דעם פעדער־האַלטער, און דאַן גענומען שרייבען:

„איך האָב געוואָלט, אַ שטאַרקע פרוי צו געפינען, און האָב געפונען אַ שוואַכע. אָדער וואָס זאָל דאָס זיין? וואָס זאָל איך טראַכטען פון דעם? באַטייט דאָס די גרעניצלאָזיגקייט פון דער ליידענשאַפט, פון וועלכער דו האָסט געטרוימט? איז דאָס די געוועהנליכע, באַנאַלע ראָמאַנען־חרטה? זאָל איך דאָס גלויבען? בשום אופן ניט!

דאָס שיקזאַל האָט זיך מיט אונז אומזעעוועהנליך באַגאַנגען, און מיר מוז־
זען זיך אומגעווהנליך מיט איהם אָפּרעכענען. איך זעה דיך נאָך אין
דיין ברען, אין דיין שמייכעל, אין דיין הינגעריסענקייט. און איצט?"

ער האָט אָנגעשריבען ביז דאַנען, ערשט אַ האַנט האָט זיך אוועק־
געלעגט אויף זיין אַקסעל. אַ קוק טועגדיג אַהינטער האָט ער באַמערקט
זיין ווייב, און עס האָט אים אויפגעטרייסעלט.

— עריך, דו שרייבסט צו אַ פרוי, — האָט זי געזאָגט פּאַמעליך
און באַטאָנט.

— פאַני, דו פאַנטאַזירסט.

— עריך, דו שרייבסט צו אַ פרוי!

זי איז געווען בלאַס ווי דער טויט, און האָט קאָנוואולסיוו אָנגע־
כאַפּט מיט'ן האַנט דאָס ווענטעל פון שטול.

אין אַזאַ פאַל קלערט אויס אַ מאַן ענטוועדער אַ צערטליכען לי־
גען, אָדער ער ווערט ברוטאַל. באַיעזען האָט זיך צעלאַכט, צונויפגע־
לעגט דעם אָנגעהויבענעם בריף און צעריסען דאָס. דערנאָך האָט ער
אָנגעטאָן זיין הוט, אוועקצוגעהן.

— גוט, — האָט פאַני באַיעזען געזאָגט, — דערמיט דער־
קלערסטו זיך פאַר שולדיג. איך פאַרביטער דיר דאָס לעבען. איך בין
ניכטער און קאַלט. איך האָב קיין פאַרשטענדעניש ניט, איך בין דום.
איך בין אומגעדולדיג און נערוועז. דו האָסט דאָך דאָס אַלעס געשריבען
צו אָט דער... אָט דער דאַמע?

— דו האָסט מאָדנע פאַרשטעלונגען פון אַ ליבעס־בריף, מיין
טייערע!

— נו געוויס, עריך, איך קען זי ניט, די דאָזיגע פרוי, אָבער זי
וועט דיר אין דר'ערד אריין ברענגען. איך וויל זיך ניט ארויסווייזען
פאַר דיר מיט פאַרצווייפלונגס־אויסברוכען. איך בין צו גוט אויפגע־
לעגט פאַר דעם, מיט איין וואָרט, כאָטש איך האָב אַ סך זאַכען ניט
ליעב, ווי דאָס טרעפט אַמאָל. אָבער איך וויל נאָר וואַרטען אויפ'ן
סוף.

— אָבער דו פאַנטאַזירסט דאָך, דיר חלומ'ט זיך! — האָט באַ־
יעזען אויסגערופען דערשראָקען און געשפּאַנט.

— מיר שלאָפען דאָך אימער אַ בעט לעבען אַ בעט, און דיר
חלומ'ט זיך אויך.

— וואָס מיינסט דאָס?

— איך קאָן קיין נעכט ניט שלאָפען, און איך הער דיך, ווען דו שלאָפסט איבערהויפט אינדערהיים, דאָס נאַכט־לעמפעל באַלייכט דיין געזיכט, ביסטו דעמאָלט ביי איהר, פאַרשטעהסטו?

באַיעזען האָט געביסען זיינע ליפען. ער איז אַוועקגעגאַנגען און איז געוועזען פאַרשעמט. ער האָט געקויפט ציגאַרען און גענומען רויכערן, וואָס ער פלעגט קיינמאָל פאַרמיטאָג ניט טאָן. אין די פינסטערע קאָרידאָרען פון דער שול־געביידע האָט ער געטראָפען די הערען, וועלכע האָבען, באַנוצענדיג זיך מיט דער הפסקה, וואַזשנע אָדער טיפזיניג אַרומגעשפאַצירט, די האַנט אויפ'ן רוקען אָדער צווישען דעם צווייטען און דריטען קנעפעל פון ראָק־ברוסט. עס איז ניט גרינג צו זאָגען, וועגען וואָס זיי האָבען געטראַכט, און עס איז אומוואַרשיינליך אָנצונעמען, אַז זיי זאָלען האָבען געטראַכט וועגען דעם לעבענס אַלטעגליכקייטען. וואָרים אַזעלכע וויכטיגע הערען ווי זיי זיינען געווען, האָבען געמוזט זיך אויך פאַרטראַכטען איבער געגענשטענדען, וואָס זאָלען אַנטשפרעכען דעם זיגעל פון זייער פערזענליכקייט. דאָקטאָר ראָזענבלאַט (עס איז די אייגענטימליכקייט און דאָס מאַרטיריום פון דעם דאָזיגען שטאַנד, אַז ער זאָל זיך רק מוזען אויספיינען מיט אַ בלומרשטדיגען טיטעל פון דאָקטאָר אָדער פראָפעסאָר, כדי צו געווינען די ווערדע פון דעם שטאַנד אין די אויגען פון דער פראָפאַנען־וועלט), דאָקטאָר ראָזענבלאַט אַלזאָ האָט, אום צו באַווייזען, אַז ער איז אַן אויסנאַם פון אַלעמען, געהאַלטען זיינע ביידע הענט אויפ'ן רוקען. אַריינגעהענדיג אין אַ קלאַס־צימער, פלעגט ער תמיד מוזען קאָנסטאַטירען דעם פאַקט, אַז עס שטינקט. ער פלעגט דאָס באַהויפטען מיט אַ העפטיגען געשריי און פלעגט דאַן די פענסטער אויפעפענען. צוגעגעבען, אַז דאָס איז ניט געווען קיין קלוגשאַפט פון זיין זייט, אַז דאָס איז געווען אַ פייל, וועלכער האָט געקענט אויף אים אַליין אָפשפרינגען, מוז מען אָבער פון דער אַנדער זייט אַנערקענען, אַז די דאָזיגע קאַטעגאָרישע דערקלערונג פון זייט פון אויסגעצייכענטקייט האָט ווידער געקאָנט דיענען פאַר אַ באַווייז פון זיין שטאַרק אַנטוויקעלטען חוש פאַר ריינליכקייט. דאָס דאָזיגע צייגניש האָט מען, צום ביישפיל, גאַר־ניט געקאָנט געבען דעם הער פראָפעסאָר שאַכנאָ. וואָרים אויב דער גלאַנציגער פנים פון זיין ראָק וואָלט זיך געלאָזט אַנאַליזירען פון באַיעזענ'ען, וואָלט מען געקאָנט אויסגעפינען דעם שפייז־צעטעל פון דעם בכבוד'יגען פראָפעסאָר פאַר'ן משך פון דעם פאַרלאָפענעם סעמעס־

טער. אָבער פּראָפעסאָר שאַכנאַ איז געווען אַ סטאָאיקער; דאָס דער־קלערט אַלץ; אַ ליבענסווירדיגער, שטאַנדבאַוואוסטער מאַן, וועלכער האָט תמיד געשטרעבט אין זיינע געדאַנקען צו פאַרפאָלקאָמען זיין ערציהונגס־אידעאַל — די שטראָף־אַרבייט.

באַיעזען האָט ניט געזעהן די פינסטערע מינעס פון זיינע קאָלעגען, אָדער ער האָט זיך דאָס געמאַכט, אַז ער זעהט ניט. דאָך האָט ער גוט געפיהלט, אַז עפּעס ליגט אין דער לופט. ווען ער האָט שפּעטער גע־לערענט אין איינעם פון די נידעריגע קלאַסען די ערשטע כללים פון דער אָנאָרגאַנישער כעמיע, האָט ער באַמערקט, אַז ער איז אינערליך פאַרנומען אַזוי אינטענסיוו מיט גאַנץ אַנדערע זאַכען, אַז אין זיין פאַנ־טאַזיע האָבען זיך אויפגעהויבען סצענעס און בילדער, און ער האָט איינ־מאָל ניט געוואוסט, וואָס ער לערענט.

אַז עס איז אַריבער אַ שטונדע, איז אַריין דער פּעדעל און האָט אים גערופען צום רעקטאָר. באַיעזען האָט אַ שמייכעל געטאָן, פאַנאַנ־דערגעלאָזען זיינע תלמידים, איז געלאָפען אַרויף אויף די טרעפּ און איז באַלד געשטאַנען פאַר'ן הערשער פון דער שול־מלוכה. און ניט פאַר אים אַליין גאָר, פינף פון די עלטסטע הערען האָבען אַזוי ווי זיין גוואַרדיע געבילדעט — אַ פעסטונג פון ניט־אונטערקויפטער גע־רעכטיגקייט, פון אייביגער מאָראַלישקייט, פון אומערשיטערליכער ערנסטקייט.

— הער באַיעזען! — האָט דער רעקטאָר פייערליך אָנגעהויבען, מיט כמעט אַן אומבאַמערקבאַרער מישונג פון סאַרקאַזם מיט טייוולאָ־נישער פרייד, — איהר זיינט אונז אַלס קאָלעגע ליעב געווען און אַלס לעהרער ווערטפול. מיר האָבען זיך טעגליך געקאָנט איבערציינגען פון דער שטרענגער ענערגיע, מיט וועלכער איהר האָט אייער אויפגאַבע דורכגעפירט. מיר האָבען געגלויבט, אַז מיר וועלען ווען עס איז האָבען אין אייך אַ שטאַלצען זייל פון אונזער אַנשטאַלט. אַ געעהרטען און געאַכטעטען מיטבירגער, אַ טאַדעללאָזען ער־ציהער. פאָטערלאַנדס־ליעבע, ריינע, מאָראַלישע אויפפיהרונג, רעלי־גיעזיטעט, דאָס זיינען די אָרדענס, וועלכע באַצירען די ברוסט פון אַ ראַטגעבער פון דער יוגענד מעהר ווי קעניגליכע אָרדענס. מיר מוזען זיך מודה זיין, אַז מיר האָבען זיך אין אייך גענאַרט.

אַן אומבאַשטימטע מורמלעריי פון דער גוואַרדיע האָט באַגלייט די ווערטער, וועלכע האָבען אַזוי ווי געמוזט באַצייכענט ווערען אַלס

פארפאלקאמט אין הויכקייט, אייגזעהעניש און גוטסקייט.

— וואס ווילט איהר דערמיט זאגען, העד רעקטאר ? — האט באיעזען רוהיג א פרעג געטאן.

— איך מיין דערמיט צו זאגען, אז איהר, ווי אונזערע געוויסענ־האפטע נאכפארשונגען האבען אהן שום צווייפעל באוויזען, זיינט ניט מסוגל צוליב אייער מאראלישער אויפפירונג צו האבען א גינסטיגען איינ־פלוס אויף די שילער, — קורץ, אז איהר זיינט אראפ פון דרך הישר. אלס מענש דארף איך אייך איינפאך ווארענען, פון טיפסטען הארצען אייך ווארענען, ווייל איך בין עלטער פון אייך. אבער אלס פארשטע־הער פון דעם דאזיגען אינסטיטוט איז מיין פליכט אייך צו בעטען, איהר זאלט אויפהערען דא צו לערנען ביז מיר וועלען מעלדען די זאכ־לאגע צום מיניסטעריום און באקומען די ווייטערדיגע אנטשיידונג.

באיעזען׳ס באקען און שטערען זיינען רויט געווארען און זיינע הענט האבען געציטערט. דער רעקטאר אבער האט זיך אויסגעגלייכט און ווייטער גערעדט:

— פארטיידיגט זיך ניט ! זוכט אונז ניט צו איבערצייגען, פון וואנען דאס נעמט זיך. מיר זיינען געווען פארזיכטיג בנוגע אונזערע שריט. איהר פארברענגט אין א שענדליכען פלאץ מיט שענדליכע פארשוינען און מיט שענדליכע פרויענצימער. עס איז מיאוס, און פאר מיר אלס הויפט פון אן אנשטאלט אויף וועמעס נאמען קיין פלעק ליגט ניט, וועמעס פעדאגאגישער רוהם איז ארייגעדרונגען ווייט אי־בער די גרעניצען פון אונזער אייגען פאטערלאנד, — זאג איך, אז עס איז פאר מיר א שאנדע, אזוי דייטליך צו קאנסטאטירען אזא פאסירונג. אבער איהר צווינגט מיך דערצו, מיין הער ! אייער אומפארצייליכע זינד איז נאך שווערער דערמיט, וואס איהר זיינט א מענש מיט א נאמען און דאך האט איהר ניט געהאט גענוג עהרען־געפיהל, ווי א פעדאגאג צו צאמען זיך. אבער נאך ניט דאס אליין איז געווען מאס־געבענד פאר מיר. אפילו נאר פון וועניגע אנדייטונגען, וועלכע קענען זיך שארף איינגראבען אין דעם גייסט פון די יונגע צוהערער, דאס ווייסט איהר גוט אליין, האט זיך ארויסגעוויזען, אז איהר האט עס אין לערנען, — מיינע הערען, באמערקט דאס נאר גוט, אבער האלט איין אייער איידעלע אנטריסטונג, — אז איהר האט זיך זאגאר ער־לויבט ארייצוּוואַרפען סקעפטישע ווערטער, וועלכע האבען געקאנט שטעלען אין געפאר די רעליגיעזיטעט פון די שילער, און אז איהר זיינט

אויף אזא פאַרבראַכערישען וועג, צו העלפען פאַרשפּרייטען די אַב־שייליכע צייט־קראַנקהייט פון אַטעאיזם און פון פיעטעטלאָזיגקייט. מיר ווייסען, אַז איהר האָט זיך פול מיט ליעבע באַצויגען צו דעם אויס־געשלאָסענעם שילער אַגאַטאָן גייער אויך נאָך דער מעשה וואָס ער האָט אפּגעטאָן, און איצט ווערט מיר שוין פּיעל קלאָרער וועגען דער אומגע־הערטער טאַט פון דעם דאָזיגען אומגליקליכען, משוגע געוואָרענעם אינ־געל. און איצט קומען מיר צו דער שווערסטער אַנקלאַגע, וועלכע קאָן אייך שוין גאָרניט רעכטפערטיגען. איהר האָט אין אַן עפענטליכען פּלאַץ, אין אַ געשפּרעך מיט איינעם פון אייערע אויסדערוועהלטע פריינד, גערעדט זאַכען פון אַן אמת... קורץ, פון אַן אמת סאָציאַל־דעמאָקראַ־טישער טענדענץ, אַזוי, אַז מען האָט אייערע ווערטער געהערט ביי די דערבייאיגע טישלעך. איך האָף, איהר האָט חרטה אויף דאָס אַלעס און איהר וועט ווערען אַ בעסערער מענש. פאַר די אומשולדיגע בלי־הונגען, וועלכע מען האָט אייך אַנפּאַרטרויט, איז שוין דאָ אַן אַנדער גערטנער. און איצט בעט איך אייך, אונז צו פאַרלאָזען. אָדער האָט איהר נאָך עטוואָס איינצואווענדען ? אַבער איך מאַך אייך אויפ־מערקזאַם, אַז אונזער צייט איז זעהר קורץ.

באַיעזען האָט זיך קיין ריהר ניט געטאָן. זיין האַנט האָט נאָך אַלץ שטיל געציטערט. זיינע אויגען האָבען אויפמערקזאַם געקוקט אין דער ווייטקייט, ווי זיי וואָלטען זוכען שוין צו באַקענען זיך מיט די קומענדיגע שטונדען פון נויט און הונגער. ארום זיינע ליפּען האָט געשפּיעלט אַ האַלב־רחמנות'דיגער, אַ האַלב־טרויעריגער שמייכעל. דער רעקטאָר האָט הילפלאָז אַנגעקוקט די גוואַרדיע־הערען איינעם נאָכ'ן אַנדערען, וועלכע האָבען דאָן אין דעם זעלבען סדר שווייגענדיג די קעפּ געשאָקעלט. ענדליך האָט באַיעזען זיך אַנגערופען :

— מיינע פאַרבראַכענס זיינען פאַרבראַכענס. פאַר אייך, נאַ־טירליך, מוזען זיי אַזעלכע זיין. איך קאָן אַלזאָ גאָרנישט ניט זאָגען עפּעס אַנטקעגען. אַבער וואָס איז שייך די „אומשולדיגע בליהונגען“, וואָלט איך וועגען דעם וועלען זאָגען אַ פּאָר ווערטער. דאָס וואָס איך האָב אימער געוואָלט, וואָס עס איז אָבער, ניט געשטויגען ניט געפלויגען, אַ קאַמף מיט ווינט־מיהלען, איז, וואָס איך האָב די שילער געוואָלט באַ־וועגען אַליין צו דענקען, פון אַנדייטונגען, פון אַנשויאונגען אַ געזעץ צו קאָנסטרואירען. איך האָב זיי פון דער וויסענשאַפט אַ געשמאַק שטיק ברויט געמאַכט, ניט קיין לעקציע פאַר'ן זכרון. אַבער איהר, מיינע

הערצן, אַרבייט נאָר פאַר אַ טויטגעבאָרענעם קינד. וואָס איהר טוט, איז אימער אָהן אויסזיכטען. ווי אומפאַרדייליכע שפּייז בלייבט דאָס ליגען אינ׳ם מאָגען פון אייערע האָדעוואַניקעס. איהר גיט זיך קיינמאָל ניט די מיה אַרונטערצושטייגען, נאָר איהר בלייבט גדלות׳דיג זיצען אויפ׳ן קאַטעדער אָדער אויפ׳ן לעהר־בוך. אַזוי ווי איהר פיהרט דאָס, איז די שולע אַן אַנשטאַלט פאַר טעמפּקייט, און פון דעם דאָזיגען זומפּ וועט ניט אַרויסקומען קיין מונטער־פליסענדיג וואַסער. אַלע בלייבען אומגליקליכע מאַריאָנעטען. אָדער ווי איהר רופט דאָס, פוילע שילער. אָבער פויל זיינען נאָר אייערע אינסטיטוציעס, דאָס מעגט איהר וויסען. ווער עס וויל דער יוגענד עטוואָס נאָהענט ברענגען דעם גייסט, מוז ער דאָס טאָן מיט׳ן הארצען, ניט מיט׳ן וואָקאַבולאַר. איך וואָלט וועלען זאָגען, ער מוז אַביסעל שפּיעלער זיין, ער מוז כמעט עטוואָס קינסטלער זיין. אָבער ווי זאָל דער שטאַט דאָס אַרויסברענגען? איהר, הער האָראַמוס, וועלכער שטעהט דאָ אַלס לערער פון געשיכטע, זייט אויפריכטיג, האָט איהר ווען געטראַכט וועגען דעם, די שילער צו באַקענען מיט די גרויסע מענשליכע זאַכען פון דער געשיכטע? האָט איהר ווען פּרובירט צו דערקלערען דעם גייסט פון דעם גראַנדיעזען צוזאַמענהאַנג? האָט איהר ווען דערפון געמאַכט אַ פאַרבען־רייך בילד, און דאָס וואָלט געווען פון מעהר מאָראַלישען ווערט, ווי הונדערט טויזענט יאָהר־רעכענונגען און נעמען פון דינאַסטיעס, גלויבט מיר! אָבער דערפון האָט איהר אַליין אַפילו קיין אַהנונג ניט, ווי אַזוי זשע זאָלט איהר מיר קענען געבען אויף דעם אַן ענטפער? איין Null ourert אינ׳ם סקאַט־שפּיעל איז אייך פיעל אינטערעסאַנטער. און וואָס איז שייך רעליגיעזיטעט און פאָטערלאַנדס־ליעבע, הער רעקטאָר, זאָלט איהר גאָר קיין אַנגסט ניט האָבען. דיביידע זאַכען ווייזען זיך ניט אַרויס אין געצענדיענסט. דאָס וואָס איהר מיינט מיט די דאָזיגע שעהנע ווערטער, איז רמאות און צביעות. באַרוהיגט זיך נאָר, איך געה שוין. פיליכט קומט די צייט אַפילו נאָך פאַר אייך, וועלכע האָבען גרויע האָר, וואָס איהר וועט מיט אַנגסט געדענקען דאָס, וואָס איך האָב אייך ערשט געזאָגט. איך זאָג אייך „אַ גוטען“. מיינע הערען!

ער איז שנעל אַרויס און ער האָט איבערגעלאָזען די זעקס ווירדיגע שול־מענער אין אַן אומבאַשרייבליכער ערשטוינונג.

— געהט נאָר אַרונטער, שאַכנאָ, און דערלאָזט ניט, ער זאָל רעדען מיט די שילער, — האָט דער רעקטאָר געזאָגט אַן אויפגערעגטער.

באַיעזען האָט גאָרניט געטראַכט פֿון דעם. ער האָט גלייך פֿאַרלאָזען דאָס שול-הויז און איז געגאַנגען מיט ד'ער מאַטילדע-גאַס, ביז עס האָבען זיך שוין די הייזער געענדיגט, ביז דער פֿליין איז פֿאַר אים געלעגען, ווייט ברייט אָהן אַ גרעניץ. און וואָס ווייטער און ווייטער ער איז געגאַנגען, אַלץ מעהר און מעהר האָט ער זיך פֿאַרגעסען אָן זיין פּערזענליכען שמערץ, און אַלדאָס דריקענדע און געדריקטקייט, וואָס אין אים איז געווען, האָט זיך אויפֿגעלייזט אין איין גרויסען, אַלגעמיינעם צער וועגען עפּעס אומבאַשטימטעם, פֿאַרלאָרענעם, אין עפּעס ווי אַן אויסגעהויבטע טרויעריגקייט וועגען אַן אומזיסטען קאַמף. ער האָט דערפֿיהלט יענע מידיגקייט, וועלכע פֿילט אונז אָן מיט אַן אומזיכערען און מערקווירדיגען שטאָלץ, וועלכע פֿיהרט אונז צו אומבאַשטימטע, אָבער טרייסטליכע בילדער, ביז צו די טירען פֿון יענעם שווערמוט, וועלכע הענגט זיך אָן מיט ליבעפֿולער הארציגקייט אָן אַלע געגענשטענדען פֿון דער נאַטור און גיט צו אַ טיפֿע, פֿאַרבאַדייטונגספֿולע וויכטיגקייט אויך צו דעם צופֿעליגען פֿליה פֿון אַ פֿויגעל.

שטיל און נעבעלדיג, ווי פֿאַרפֿראָרען, איז דאָ אַדער דאָרט געלעגען אַ דאָרף. גלייך ווי אַ וואַנט פֿון שלייערס האָט זיך אין דער ווייטקייט דאָ און דאָרט אַ וועלדעל אויפֿגעהויבען. דער הימעל איז געווען אומבאַוועגליך ; עס איז ניט געווען צו זעהן קיין איינציגע וואָלקענס, נאָר איין שווער-אַרונטערגעהאַנגענע דעקע. דערנער-קוסטעס זיינען געשטאַנען אויפֿ'ן וועג און האָבען פֿאַרמערט דאָס גריבלערישע, דאָס איין-זיך-פֿאַרזונקענע פֿון דער דאָזיגער לאַנדשאַפֿט. ראָבען זיינען קלאַנגלאָז געפֿלויגען איבער די פֿעלדער, האָבען זיך צוגעזעצט מאַיעסטעטיש אויף שוואַרצע קאָמעס ערד, וועלכע האָבען אַרויסגעשפּאַרט פֿונ'ם שניי, און אָהן מורא געקוקט מיט די ביטרע און בייזע אויגען אויפֿ'ן וואַנדערער.

באַיעזען האָט אין אַ דאָרפֿישען שענק אָפּגעגעסען אַ מיטאָג, האָט פֿאַרבראַכט מיט די פּויערים און האָט צום ערשטען מאָל באַמערקט, אַז דער פֿרענקישער פּויער איז אַ אינטעליגענטער, ערנסטער און גוטהערציגער מענש. און האָט גאָרנישט פֿון דער גנבי'שער פּיפֿיגקייט און פֿון דעם פֿאַרבאָרגענעם האַס צום שטאָט-מענשען, וואָס פֿיעלע אַנדערע פּויערים האָבען.

ער איז צוריקגעקומען אין שטאָט, ווען עס איז שוין געוואָרען טונקעל. און עס האָט זיך אים אויסגעזעהן, ווי ער וואָלט אַ יאָהר לאַנג געוועזן אַוועק פֿון שטאָט. כמעט ווי מעכאַניש, ווי דאָס וואָלט געווען דער

פועל־יוצא פון א ווייט צוריקליגעגדען אנטשלום, איז ער אוועק אין דער זייט פון זשאנעטע׳ס וואוינונג, און ער האט זי געטראפען איינע אליין.

זי איז ניט געווען ערשטוינט צו זעהן אים, און זי האט אים רוהיג דערלאנגט די האנט.

— דו ביסט אזוי פרעהליך! — האט זי געזאגט און באנג א קוק געטאן צו דער טיר.

זי האט גלייך א שפרונג געטאן און אונטערזינגענדיג האט זי זיך צעלאזען אין א טאנץ איבער׳ן צימער. עס האט גארנישט ניט געשמייכעלט אויף איהר פנים. דאס מויל איז געווען אפען און עס האבען זיך געזעהן די קליינע ציינער. די אויגען דעקלעך זיינען געווען אראפגעלאזען, אנגעשטרענגט טראכטענדיג. אזוי האט זי געטאנצט.

— מען ווייס נאטירליך שוין איבער דער גאנצער שטאט, וואו איך בין, — האט זי מיט פאראכטונג געזאגט. — די הערען פון דער געזעלשאפט וועלען שוין געהן צום „זיבעטען הימעל“, און איך וועל ווערען די סענסאציע, דאס געשפרעך פון שטאט. דאס איז מיר דער־ווידער. איך פאהר אוועק אין אכט טעג ארום, אדער אין פערצעהן טעג ארום, ווען איך וועל פארטיג ווערען מיט מיינע פאראיבונגען. איך פאהר קיין פאריז. איך דארף האבען אן אנדער לעבען. עס וועט אויך זיין אן אנדער טויט, ווען עס וועט דערצו קומען.

זי האט זיך צעלאכט מיט איהר הארטען, שטורעמדיגען געלעכ־טער.

— פאהרסט אוועק? און וואס פאר א פארבארייטונגען מיינסטו דאס?

— טאנצען! די מענשליכע ליידענשאפטען אין דעם טאנץ. דער טאנץ זאל ווידער ווערען א קונסט! צום ביישפיעל, דער טאנץ פון ליעבע. אלעס איז פייער, צוציהענדער און דאך פארבארגענער פלאם. יעטווידע ליניע פול מיט יראת־הכבוד און התלהבות, און צום סוף די אונטערדריקטע תאוה. דאן דער האס. אן אפענער פלאם, א ווילד שפיעל פון זשעסטען, א ווילד שפיעל פון אלע ליניען. דאן א סך אנ־דערע. איך שטעל דאס מיר פאר וואונדערפול. אייערע אנדערע קונס־טען זיינען שוין אלע אויסגעשפיעלט. זיי האלטען זיך אויף פוסטקייט. אין דער צוקונפט וועט נאר זיין וויסענשאפט און טאנץ.

באיעזען האט הילפלאז געקוקט פאר זיך;

— וואס מאכסטו דאס פאר א געזיכט ? ווי א מעלאנכאלישער בריף־טרעגער, — האט זי זיך אנגערופען.

באיעזען האט אזוי פיעל געוואלט זאגען, איצט האט ער זיך גאר־נישט ניט געקענט דערמאנען, אדער עס האט זיך אים אלץ ווי פארטונ־קעלט.

— יעדעס מאל ווען איך קום, ביסטו אנדערש, — האט ער באַ־מערקט מיט עטוואס יוגענדליכער פארצווייפלונג.

זשאנעטע האט שפאטיש א לאך געטאן און ווידער גענומען טאנ־צען : אויף די שפיצען פינגער, דעם קערפער פאראויס, באגערענדע באוועגונגען, הין און צוריקבויגענדיג זיך, און קוקענדיג אין שפיגעל מיט א שווערמערישען געזיכט און ברייט־געעפענטע אויגען. דאן האט זי געבראכט צו טראגען וויין, וועמעס פורפור עס האט גאנץ שווארץ אויסגעזעהן אין די טונקעלע גלעזער און אין דער אנפאנגענדיגער דע־מערונג.

בעת מעשה האט זיך געעפענט די טיר, און באיעזען האט דער־זעהן אן אלטען, געבויגענעם מאן מיט א הויזירער־קעסטעל מיט מא־טערניש זיך אריינשלעפענדיג. דאס איז געווען גדליה. סאפענדיג האט ער ארונטערגעלאזען דאס קעסטעל אויפ'ן אויוועז און האט אפגע־ווישט דעם שטערען מיט'ן ארבעל פון זיין ראק. באיעזען האט א קוק געטאן אויף זשאנעטע'ן, האט פארשטאנען וואס דאס איז און ער האט געוואלט אוועקגעהן. אבער זי האט מיט א בליק באפוילען אים צו בלייבען, און זי האט אנגעצונדען דעם לאמפ.

— האסט עפעס פארקויפט, זיידענקע ? — האט זי געפרעגט, אריינלעגענדיג איהר האנט אין דעם אלטען'ס.

גדליה האט א מאך געטאן מיט'ן קאפ אויף ניין.

— זיי ווילען גארנישט ניט קויפען. זיי האבען אלצדינג. זיי ווי־לען בלויז שפאס האבען מיט אן אלטען אידען. איך וויל זיך ניט קלא־גען, אייניקעל, איך וויל זיך ניט קלאגען. אבער וואס פאר א פנים'ער וועל איך זעהן, ווען איך וועל שטארבען ? ווער וועט רעדען צו מיר אין די לאנגע נעכט ? האסטו שוין געזעהן אן אלטען מאן איבער ניינציג, וואס האט קיין הויז ניט און קיין הויף ניט און קיין בעט ניט ? בין איך ניט געוועזען א בהמה, אן אקס, וואס איך בין ניט געווען א פראצענטניק און א שווינדלער ? וואו וועל איך נעמען א נייעם ראק, ווען דער וועט זיך צערייסען ? וואו זיינען מיינע קינדער,

וואָס זאָלען זיצען ביי מיינע פיס און הערען מיינע ווערטער ? אַ, איי־ניקעל, עס איז גוט אַ חלק צו נעמען, אַ שווערד און זיך דאָס האַרץ צערייסען.

נאָכדעם איז אַ לאַנגע צייט שטיל געווען אין צימער. באַיעזען האָט די אויגען ניט אויפגעהויבען פון דר'ערד. גדליה האָט ווידער גענומען רעדען:

— איך וויים ניט, זשאַנעטע, וואָס דו האָסט געטאָן, און וואָס דו ווילסט טאָן איז לעבען. אָבער איך זעה דיך אויף דיין שטערען און אין דיינע אויגען, אַז דו ווילסט הויך דערלאַנגען, אַז דו האָסט איבערגע־שפּאַנטע געדאַנקען וועגען לעבען און וועגען מענשען. עס איז פאַ־ראַנען אין אידיש אַ שפּריכוואָרט, וואָס זאָגט : ווען שבת־נחמו פאַלט אוים אום מיטוואָך, קריגט די שמועה אַ פּנים. אַזוי איז אויך מיט דיינע פּלענער. שבת־נחמו פאַלט נאַטירליכערווייז אַלעמאָל אוים אום שבת. האָב שכל ! זיי תמיד ביי דיין פאַרשטאַנד און גיב גוט אַכטונג אויף דיינע מעשים. שלאָף ניט אין ביינאַכט, איידער דו האָסט ניט אויסגעלאָשען דאָס ליכט ; נאָר נאַראָנים האָבען מורא צו שלאָפען אין דער פינסטער. בלייב אַ גוטע אידישע טאָכטער, ווען אפילו דו גלויבסט ניט, דען מיר זיינען אַ גרוים פאָלק מיט היבשע געלערענטע. מערק דיר, וואָס איך האָב געזאָגט. האָסטו אפשר וואָס צו עסען ? איך בין הונגעריג אויך. בין אַ גאַנצען טאָג ארומגעלאָפען, ביז קיין בורגפאַרענבאַך.

באַיעזען, ווענען עס איז געווען שווער אויפ'ן האַרצען, האָט זיך געקליבען אַוועקצוגעהן. זשאַנעטע האָט אים ליבענסווירדיג באַגלייט, האָט אָבער גאָרנישט ניט געזאָגט. ער האָט געהאַסט די דאָזיגע לי־בענסווירדיגקייט אין איהר, וועלכע איז געווען אומדורכדרינגליך אַזוי ווי אַ פּאַנצער.

ער האָט אַ לאַנגע צייט געבלאָנדזשעט דורך די גאַסען, האָט ארום זיבען דעם זייגער געגעסען ערגעץ־וואו אַוועגט־ברויט, האָט פּאַרטגע־זעצט זיין רוהלאָזע וואַנדערונג און איז ענדליך ווידער געקומען צו שלעפען זיך צו זשאַנעטע'ס וואוינונג, וואו ס'איז נאָך אַלץ ליכטיג געווען אין די פענסטער. ביים אַנטקעגענדיגען הויז האָט ער דערזעהן אַ יונגענמאַן שטעהענדיג אין דעם שניי. אים האָבען אויסגעזעהן באַקאַנט צו זיין די דאָזיגע בלאַסע, אומבאַשטימטע געזיכטסציגען. ער איז איבערגעגאַנגען אויף דער אַנדער זייט און איז געבליבען שטעהן

פֿאר ניבערדינג'עז, וועלכער האָט די אויגען ניט אראָפּגענומען פֿון זשאַנעטע'ס פענסטער. באַיעזען האָט איראָניש אַ שמייכעל געטאָן. יענער האָט אים באמערקט און אַ צייט־לאַנג זיינען זיי געשטאַנען אויג פֿאר אויג, אָהן אַ שום באַוועגונג.

— ווי לאַנג שטעהט איהר שוין דאָ? — האָט ענדליך באַיעזען געפרעגט מיט שלעכט פֿאַרבאָרגענעם שפּאָט.

ניבערדינג אָבער האָט אים איבעראַשט, דערלאַנגענדיג אים די האַנט און זאָגענדיג:

— טוט דאָס ניט! צו וואָס זאָלט איהר פון מיר לאַכען? וואָס וועט איהר זאָגען, ווען איך וועל צו אייך זאָגען שטעכיגע ווערטער, ווייל איך וועל אייך אַמאָל זעהן שטעהענדיג ביי אייער מוטער'ס קבר? איך שטעה ביים קבר פֿון מיין ליעבע. דאָס איז מעהר ווי אַ פּאַטעטישע פֿראַזע.

ער האָט אריינגערוקט זיין אָרים אין באַיעזען'ס און האָט אים אַ ציה געטאָן צו זיך.

— אָבער איהר זיינט איצט ניט גליקליך? — האָט באַיעזען געפרעגט, נאָך אַלץ סאַרקאַסטיש.

— גליקליך? ווייל איך לייד? יעדענפאַלס, אין אַ געוויסען גראַד.

— איהר זיינט אַ דאָקטאָר?

— אַנטשולדיגט, איין וואָרט: קומט איהר ערשט פון איהר?

— ניין.

— צי איך בין אַ דאָקטאָר? ניין. איך בין געוועזן.

— אַ שעהנע פּראָפעסיע.

— י — יאָ!

— אָבער זי מאַכט האַרט, גרויזאַם.

— פֿאַרקערט. אָבער איהר שפּאָט נאָך אַלץ.

— פֿאַרקערט? . . .

— זי דערהויבט אונז, מאַכט ווייך, באַרייכערט די געפיהלס־ניואַנסען.

— דאָס זיינען ווערטער. עס זיינען דאָ אַלערליי דאָקטוירים.

— געוויס.

זיי זיינען אַנטשוויגען געוואָרען.

— אַנטשולדיגט, — האָט ניבערדינג געזאָגט, — קען איך אייך

איינלאַדען צום אָוונט־ברויט ?

— איך דאַנק אייך, איך האָב שוין געגעסען.

— איהר וועט אָבער אַרויפקומען צו מיר פאַר אַ גלאָז ווייןי ?

— אויב דאָס איז אייך ניט אומבאַקוועם...

באַיעזען האָט זיך אַביסעל פאַרשעמט פון ניבערדינג'ס אָפּען־הערציגקייט און פון זיין קינדיש־שרעקעדיגען אופן ווי ער האָט אים געפרעגט. באַלד זיינען זיי געזעסען אין ניבערדינג'ס קליינעם סאַלאָן, וואו עס האָט געברענט אַ היימיש אָנגענעם פייער. באַיעזען האָט דאָ געזעהן זשאַנעטע'ס שאָטען אַרומדרעהענדיג זיך, און ער האָט דערפיהלט אַ נאָגענדיגע אומרוהיגקייט. קאַרנעלי איז אריין מיט איהר רעטזעל־האַפטען שמייכלען, און פאַר באַיעזענ'ען איז דאָס מאָדנע געווען צו זעהן, ווי זי האָט אַ קוש געטאָן דעם ברודער מיט אַן איינגעהאַלטענער און שטאָלצער ליידענשאַפט. און איז צוריק אַרויס.

נאָך אַהן אַ שיער ענדלאָזען שווייגען האָט ניבערדינג האַסטיג אַ פרעג געטאָן:

— ווי האַלט איהר פון זשאַנעטע לעוואַנגאַרד ?

באַיעזען האָט געשוויגען און געקוועטשט מיט די אַקסלען

— זי איז אַ פיינע חיה, — האָט ער ענדליך אַרויסגערעדט מיט אַ לויערנדיגען ציטער אין די מויל־ווינקלען.

ניבערדינג האָט אַ באַליידיגטער אַ קוק געטאָן. אָבער אין איין ווײַלע האָט ער זיך ווידער אונטערגעוואָרפען צו באַיעזענ'ען.

— און איהר, — האָט באַיעזען ווייטער גערעדט, — וועלכען סאָרט פרויען האָט איהר ליעב ? זאָגט ניט, אַז אַזעלכע ווי לואיזינאַ, וואָרים אַזעלכע זיינען ווייט פון אייך. איהר האָט ליעב די שלאַנקע, איבערצאַרטע פאָרמען, איהר האָט ליעב פרויען, וועלכע זיינען גרעסער פאַר אייך, די פרע־ראַפאַעלישע געשטאַלטען, בין איך ניט גערעכט ?

ניבערדינג האָט מיט מורא אַ קוק געטאָן אַנטקעגען זיך. ער האָט זיך ניט דערוועגט צו ווידערשפּרעכען, און אין זיינע מחשבות איז גע־וואָרען גאַנץ טונקעל. באַיעזענ'ס ברייט אויפגעעפענטע אויגען האָבען געשיינט עטוואָס אַנדערש צו זאָגען, ווי דאָס וואָס ער האָט איצט גע־רעדט. זיין מויל איז געווען אַביסעל אָפען און זיין האַלטונג איז גע־ווען ווי פון אַ קאַץ. ער האָט אויסגעזעהן גאָר ווי אַן אַנדער מענש.

אין אַ ווײַלע אַרום האָט ניבערדינג זיך אָנגערופען:

— עפּעס מוז איך אייך זאָגען. איהר האָט ליעב מיך אַרויסצו־

שטעלען אלס דעם טיפּ פונ'ם מאָדערנעם דעגענערירטען אידען. אזוי איז דאָך דאָס, ניין ? איך האָב פיעל נאָכגעדענקט וועגען דעם. אויב עס איז יאָ עפּעס אמת פאַראַנען אין דעם, איז דאָס אָט וואָס : מיר מאָדערנע אידען האָבען ווירקליך אויפגעהערט צו זיין אידען. מיר זיינען אין אונזער נשמה קריסטען געוואָרען. ניט קריסטען נאָך דער פאָרמע, נאָר נאָכ'ן גייסט.

באַיעזען איז אויפגעשפּרונגען מיט א ליידענשאַפטליך צעהיצ־טען פּנים און האָט א קלאַפּ געטאָן מיט דער פלאַכער האַנט איבער'ן טיש :

— צום טייוועל, ווידערהוילט דאָס, מיין הער ! ווידערהוילט דאָס ! דאָס איז דאָך דאָס, וואָס איך האָב געוואָלט זאָגען. דאָס איז דאָך דאָס, וואָס וועט אונז אומגליקליך מאַכען. יאָ, איהר וועט אויפבויען דאָס קריסטענטום ! מיר זאָלען ווידער ווערען מומיעס, אָט ווען מיר האָבען גענומען די פענסטער עפענען און די שימעל־לופט פאַרטרייבען. עס איז גוט, וואָס איהר זאָגט דאָס, איהר, וואָס מיט לייב און זעלע געהערט איהר שוין צו די טויטע ! זיינען מיר דען ניט א קראַנק גע־שלעכט ביז'ן מאַרך ? גיט נאָר א קוק, — באַיעזען האָט געמאַכט א דערשרעקענדען זשעסט, — גיט נאָר א קוק וואָס איך בין ! היינט בין איך ניין־און־צוואַנציג יאָהר אַלט, וואָס וועט פון מיר ווערען ווען איך וועל זיין פערציג ? גיט אונז נאָר אָט דאָס גייסטיגע קריסטענ־טום ווידער, ענדליך, וואָס האָט אונזער שטאַרקע, זאַפטרייכע ראַסע אויפגעלייזט און פאַרניכטעט אין א משך פון זעכצעהן הונדערט אָדער וועניגער יאָהרען ! ווער איז שולדיג, ווען מיר מאַכען די נאַטירליכס־טע און ערהאַבענסטע געשעהעניש אין אונזער לעבען פאַר אַן אַקט פון גראָבער תאוה ? ווען מיר ברענגען אַרויס אין די שולעם מאַשינען אָנשטאָט מענשען ? ווען טויזענטער אמת גרויסע פרויען שלעפען זיך אַרום אין גאַס און אין קאַפע־שאַנטאַנען, און אַז אַנעמישע סטאַרע דרעהט זיך אַרום אין סאַלאָן ? ווען מיר קענען זיך ניט אויפהויבען איבער די נידעריגע באַגריפען פון עהרע און ליעבע צום צווייטען, ווען איך, זייט אין דעם שולדיג, מיט אייער מיסטיציזם און אייערע אַסקע־באַגעהרט אייער געליעבטע נאָר גייסטיג, איהר, וואָס איהר ווילט טישע פאַרלאַנגען, איהר, וואָס איהר שטעהט אין דעם שנֵיי און איהר באַגעהרט אייער געליעבטע נאָר גייסטיג, איהר, וואָס איהר ווילט פון־דאָס־ניי אָפּקלאַפּען דאָס פאַרברעכערישע וואָרט פון זעלבסטבאַ־

הערשונג ! יאָ, יאָ ! שטעלט זשע ווידער אויף דאָס נייע קרים־טענטום ! צעהאַקט זשע אין שטיקער, איידער זי איז געבאָרען, די רע־נעסאַנס, פון וועלכער גרויסע מענשען האָבען געטרוימט ! מהיכא־תיתא !

— מיט דעם אַלעמען זאָגט איהר אייגענטליך קיין נייעס ניט, — האָט ניבערדינג געענטפערט טרויעריג און מיט אַן ארונטערגעלאָזענער שטימע, — אָבער דאָס מאַכט ניט, אויב איהר פיהלט דאָס נאָר. איז דאָס דען אַזוי שלעכט ? וויפיעל פּאָעזיע און פּארהערליכונג האָט אונז די קאַטוילישע קירכע אַליין געגעבען !

— לאָמיר דאָ ניט רעדען פון פּאָעזיע. לאָמיר, איך בעט אייך, לאָזען אָן אַ זייט די פּאָעזיע צוזאַמען מיט דער פּארהערליכונג. דאָס זיינען טרויעריגע זאַכען, אויב מען דאַרף האָבען די פּאָעזיע צו פאַר־טיידיגען זיי. און רעדט קיינמאָל ניט פער „אונז", ווען איהר ווילט עפּעס זאָגען, וואָרים דאָס איז דירעקט קאָמיש. איהר זיינט אַן אימי־גראַנט, און עס איז ניטאָ קיין בינד־גליד צווישען אייך און אונז. באַ־טראַכט נאָר די צייכענס פון דער צייט. נעמט זיך אין די הענט, זייט נאָר ניט בלינד. הערט נאָר אויף צו טראַכטען וועגען דעם גייסטיגען קריסטענטום. טאָלסטאָי האָט שוין אונז גענוג פארגעבען מיט די אַלטע קלאָגערייען. איהר קענט דאָך אין ערנסטען פאַל אריינטרעטען אין דער געזעלשאַפט פאר עטישע קולטור אָדער אין דעם קריסטליכען פאַראיין פון יונגע מענער. עס איז עפּעס אַ מאָדנער שיקזאַל, אַז גראָד דאָס אידענטום האָט געדאַרפט ברענגען אויף דער וועלט אַ קריסטענטום און אַז די מוטער וויל איצט אבסאָלוט ווערען דאָס קינד. אַלע רעלי־גיעס יענע רויבען אוועק די פרייד. ווי טרויעריג דאָס איז, אַז דער מענשליכער גייסט זאָל דורך יאָהרטויזענטער דאַרפען מקבל זיין זיין גייסטיגע ישועה פון עפּילעפּטיקער. מיר וואָלטען שוין לאַנג צו גרונד געגאַנגען, ווען ניט די גרויסע פאַנטאַזיען פון שעקספּיר און געטע און אַנדערע וואָלטען געזעטיגט דעם טרוקענעם באָדען. איהר זיינט אָבער געוועזען אַזוי הויך, אַז אייערע שפּיצען זיינען נאָך באַגולדט געוואָ־רען פון דער אונטערגעגאַנגענער זון פון גריכענטום. און איצטער ? איצטער האָלטען מיר ביי ווערען אַ נאַציע פון זויפער און פלעגמאַטיקער. איך קאָן איצטער גאַנץ רוהיג רעדען וועגען דעם. איך ערגער זיך, וואָס איך האָב זיך אויפגערעגט. איהר זעהט דאָך, אַז איך בין גאָרניט אַזוי באַשרענקט, צו זיין אַ אידען־פּייגר. פּאַרקערט. דער ווירקליכער אַנ־

טיסעמיט מוז נאָך זיין אַ פייערדיגער אַנטיקריסט.

— איך ווייס ניט, איך ווייס ניט, — האָט ניבערדינג געזאָגט שיער ניט פאַרצווייפעלט, — דאָס איז אַלץ ניט קלאָר. עס איז אַזוי סכע־מאַטיש. און דאָס לעבען איז דאָך אַזוי פיעל־געשטאַלטיג. איהר לויבט די אידען, כדי דערמיט צו קענען שלאָגען די אידען. דאָס איז מיר זעהר קלאָר. אָבער האָט איהר ניט אַמאָל געזאָגט, אַז די אידען טרינקען ניט ? דאָס איז ניט אמת. דער רוסישער איד איז אַ גרויסער שכור און דאָס־רוב אַ שלעכטער, אַפּשטויסענדער כאַראַקטער. די גאַ־ליציאַנער זיינען אַבשייליכע פרויען־הענדלער, און וואָס זיי טוען נאָך, איז איין גאָט ווייסט. אַלזאָ, מאָראַליש און גייסטיג האָבען מיר זיך ניט וואָס איבערצונעמען. אָבער דער איד האָט תמיד צום מעהרסטען געליטען, ווען ער האָט פאַרמאָגט גענוג שטאַרקייט און ענערגיע, אויפ־צוהייבען זיך פון די טומפּקייט פון זיינע רעליגיעזע ד׳ אמות, ווען ער, דער אייביג וואַנדערענדער, היימלאָזער, האָט ענדליך געפונען אַ דאַך און אַ היים. אָבער וואָס זאָל איך דאָ רעדען ? מען ווערט אַזוי לייכט סענטימענטאַל. דאָס אַלעס קומט אַרויס, אַך, איך ווייס ניט !

— איך ווייס שוין. אַז מיר שטעהען ביים ענדע פון אַ קולטור־עפּאָכע און קיינער ווייסט ניט, וואָס עס וועט ווערען. אונזער גאַנצע געזעלשאַפט פאַרשטאָפּט זיך גייסט און אויערען מיט מוזיק. קיינמאָל האָט נאָך אַ אידיאָטישער מוזיק־קולט ניט דערגרייכט צו אַזאַ עהרע. די זון געהט פון מזרח צו מערב און די קולטור האָט דאָס תמיד געטאָן. אַמעריקאַ איז דאָס לאַנד פון דער צוקונפט. דאָס איז אַן אַלטע גע־שיכטע. עס טוט מיר אַזוי קינדיש הנאה, ווען אין פּאַריז האָט די גרעפין ראָטשילד עפּענטליך און פייערליך געלאָזט פאַרלאָבען איהר צויג מיט׳ן הונט פון אַ מאַרקיז אָדער אַ לאָרד און געפּראַוועט אַ חתונה מיט גרויס פּאַראַד. אין רוים איז שוין דאָס אַלץ געוועזן בשעתו אַ סך גרויסאַרטיגער. מיר קענען ניט אפילו אַן אַנשטענדיגע דעקאַדאַנס אינסצענירען. אונזער גוטע געזעלשאַפט גיט זיך אויסשליסליך אָפּ מיט פאַרטרייבען די לאַנגווייליגקייט און די דאָזיגע אַזוי גערופענע היי־ליגסטע גיטער פון דער נאַציע א. אַז. וו. דאַן סאָציאַל־דעמאָקראַטיע, פרויען־עמאַנציפּאַציע, מיליטאַריזם, דער קולט מיט די ערפינדונגען, דאָס אַלץ קומט מיר פאָר ווי אַ טראָמפּייטען־קאָנצערט פון קינדער. די לעצטע קאָנוואולסיעס. אין איין פאָר צעהנדליג יאָהר וועלען פאַנאַ־דערפאַלען די צעפוילטע דילען פון אונזער קינדערשען שפּיעל־צימער,

און עס וועט אונז שוידערען. האט איהר נאך א גלאז וויין ? — א דאנק ! עס קאן גארניט אפגעלייקענט ווערען, אז מיר דערנעהענטערן זיך פיעל שנעלער צום אפגרונד, זינט די אידען זיינען עמאנציפירט, ווי דאס שעהנע ווארט האט אמאל געהייסען. אך, איך בעט אייך, לאזט מיך רעדען, אז איך האלט שוין דערביי. זאל זיך אייך דאכטען, אז איך וויל זיך באטויבען. די אידען זיינען ביז צו דעם פונקט ניט געפערליך, ביז זיי באטייליגען זיך ניט אין דער קולטור פון א פאלק. אבער גלייך ווי דאס קומט, זיינען אלע שטארקע ליניען שוין אפגעווישט, דאס בילד ווערט אומרוהיג, די יירונג הויבט זיך אן. עס קומט אויס, ווי די דאזיגע נאציע וואלט געוועזען א מין גיפטיגער זויערטייג. נו, איך קען אזוי פיעל געבילדעטע אידען, אמת געבילדעטע מענשען, קינסטלער אדער וויסענשאפטסמענער אדער אפילו סוחרים, אבער איך מוז זאגען, ווי סימפאטיש און ליב די מייסטע זאלען מיר ניט זיין, זיי האבען אלע איין גייסטיגען דעפעקט, א מאראלישען קראנקהייטס־שטאף, וועלכער שטעקט אין זייער אנדערש־בלוטיגע סביבה. אין וואס דגם באשטעהט, איז מיר ווירקליך א רעטעניש. אבער אט זיינען די בעל־צדקה'ס. זיי זיינען מיר טיף אין דער נשמה פארהאסט. עס קומט אויס, ווי זיי וואלטען אלע געהאט איין פירמען־טאפעל אויפ'ן שטערען : „סאלאמאן בער, בעל־צדקה". און אט זיינען די קינסטלער : אפט באדייטענדע מענשען, אבער גייסטיג זיינען זיי אינגאנצען פארקריפעלט, קאליקעס. אדער זייער קינסטלערשאפט איז אזוי ארויפדרינגליך, פארשפרייט אזוי ווי א פענעטראנטען גערוך. און דא האט איהר די פרויען. גוטער גאט, ס'ארא טעמע ! א בוך ! דאס איז אויסגעקליבענע בלאטע.

א צייט־לאנג איז געוועזען שטיל אין צימער.ביידע האבען טראכטענדיג געקוקט אין זייערע גלעזער. דאן האט באיעזען אנגעהויבען פון־דאס־ניי :

— און דאך ! און דאך ! איך ווייס ניט, וועלכער דעמאן האט מיר דעם דאזיגען געדאנק אריינגעגעבען : עס דוכט זיך מיר, אז גראד פון די אידען מוז נאך אמאל אויפשטעהן א גרויסער נביא, וועלכער וועט אלץ צוריק צונויפקלעפען. עס איז זעלטען, אבער פון צייט צו צייט טרעפט מען א אידען, וועלכער איז א הערליכער מענשען־עקזעמפלאר, וואס מען קען נאך געפינען. עס שיינט, אלע ריינע גלידער פון דער ראסע, האבען זיך פאראייניגט, אום אים ארויסצוברענגען, אים אויסצושטאטען מיט אלע טייערע אייגענשאפטען, וועלכע די נאציע האט

וועז פארמאגט : קראפט און טיפקייט, מאראלישע גרויסקייט און פרייהייט, קורץ, אלץ און אלץ, א חוץ דעם הומאר. אין זיין קאפ זיצען א פאר אויגען פול מיט מילדקייט און גוטסקייט, מען וואלט געקענט זאגען פרומקייט אין א נייעם זין, פייערדיג און דאך ווידער שרעקעדיג, פול מיט פאנטאזיע און אין קיין הינזיכט ניט באשרענקט, — קורץ, וואונדערפול.

ניבערדינג האט זיך געשפיעלט מיט אן אש־קעסטעל, וואס איז געשטאנען אויף א טראג־געשטעל אין דער פארמע פון א לעמפעל. ער האט געדרעהט די מאט־ברוינע כלי ארום דער אייגענער אקס, און דערביי האבען די קייטעלאך געקלאפערט.

— עס איז זונדערבאר, — האט ער געזאגט, — ווי אלץ, אפילו דאס באדייטענדע און וויכטיגע, קוקט אוים קליין, ווען מען פארגלייכט דאס מיט'ן אייגענטליכען זין פון לעבען.

— יא, אבער וואס איז דער אייגענטליכער זין ? האפענטליך, וועט איהר ניט ענטפערען, ווי דער געלערענטער מאן, וועלכען איך האב איינמאל געפרעגט, וואס פאר א צוועק ער האט אין לעבען, וויבאלד ער האט די וועלט געפונען העכסט פארנינפטיג. „איך בין א קאנדענסירונגס־מאשין", האט ער פאטעטיש מיר געענטפערט.

— אך, איך מיין נאר אלץ צוזאמען גענומען, באטראכטענדיג לגבי דאס אומענדליכע. דאס איז דאך טריוויאל. אבער דאס וואס מיר זיצען דא און קאכען זיך וועגען קריסטענטום און אידענטום, איז אויך טריוויאל. סימבאל, סימבאל, אלץ איז נאר סימבאל. ווייסט איהר פון דעם עקספערימענט פון די פאקירען ? זיי צייכענען אן א קרייז אין צימער, וואס קיינער טאר ניט אריבערטרעטען די פעריפעריע פון דעם דאזיגען קרייז. דאן קוקען זיי אויף א ליכט, עס איז העלער טאג, און פלוצלונג, דער פאקיר אליין שטעהט אין דעם אנדער עק צימער, פלוצלונג, דאס ליכט ברענט, כאטש קיינער האט זיך צו דעם ניט צוגעריהרט. נו, איז אבער דאס זעלטזאמע, וואס ווי איינער טרעט נאר אריבער די פארגעשריבענע קרייז־ליניע, אזוי פארשווינדט פאר אים דאס ליכט. דאס אנטהאלט פאר מיר א שטיק לייזונג פון דער גאנצער לעבענס־רעטעניש.

— המ... — מאכט באיעזען, — המ... ווער זינגט דאס דא ?

— מיין שוועסטער.

— זי זינגט זעהן שעהן.

— יאָ, זי ווערט דערביי ווי אויפגעלעבט. איהר האָט זי געדאַרפט אָנקוקען בעת־מעשה.

— איך מוז געהן, — האָט באַיעזען געזאָגט, — עס איז שפּעט.

— וויפיעל?

— צוועלף.

— שוין? זאָל איך איין' באַגלייטען?

באַיעזען האָט האַסטיג אַ קוק געטאָן אויף איהם, האָט געגעבען פאַר־בייגעהענדיג אַ איראָנישען שמייכעל, אַזוי ווי אָבער ניבערדינג איז גע־בליבען ערנסט און רוהיג, האָט ער געזאָגט:

— געוויס, אויב דאָס וועט אייך געבען פאַרגעניגען.

זיי זיינען אַרויס. קאַלט און קלאָר איז געווען די נאַכט, ביז צו די ווייטסטע גרעניצען ליכטלאָז און שטיל. ניבערדינג האָט געמור־מעלט:

שווער דער וועג איז, וואָס מען טרעט
אָהן אַ הייליגען געבעט,
אין די פינסטערניש, ער היט
יעדען שווערען, מיעדען טריט.

— פון וועמען איז דאָס? — האָט באַיעזען געפרעגט.

— פון גודשטיקער. דאָס זיינען וואונדערשעהנע פערזען, וועל־כע איך האָב ווען געלייענט. איך מוז איהם אויפזוכען, מוז איהם זעהן, מיט איהם רעדען.

— וואָס זעהט איהר דען דאָ?

— אַ, אַ גרויסען טאַלאַנט.

— אָהן שום כאַראַקטער, אָבער פאָרט אַ זשעני, — האָט באַיע־זען ביטער געזאָגט.

— וואָס מיינט איהר דערמיט?

— נו, אַט דער גרויסער טאַלאַנט, — איך קען איהם גוט און שוין לאַנג. ער איז אַ קליינער, נידעריגער נפש, אַן אינטריגאַנטען־זעלע, אַ פאַרפלאָנטערטער קנויל פון ליגענס. וואָס קען מען נאָך זאָגען? די קונסט פון אַזאַ מענשען איז פאַרגענגליך, אפילו ווען זי בלענדט נאָך אַזוי שטאַרק פאַר'ן מאָמענט.

זיי זיינען פאַרבייגעגאַנגען באַיעזען'ס וואוינונג און האָבען גע־

וואנדערט ווייטער אין שטאָט אריין. זייער שווייגן איז ניט געווען
פון אינטימע מענשען, נאָר אַ באַאומרוהיגענדיגס און מיסטעריעזיש.
זעלטען וואו האָבען נאָך פענסטער געלויכטען, זעלטען האָט זיי אַ מענש
באַגעגענט. אין די טראַקטירען איז געווען שטיל. די פּאָליציסטען
אויף די ראָגען פון די גאַסען האָבען זיך ניט באַוועגט. דער טורעם
פון אַ קירכע האָט מיטאַמאָל זיך אויפגעהויבען אויף אַ פּלאַץ און דאָן
האָט דאָס צוגעגעבען דער גאַנצער אומגעבונג אַזאַ אויסדרוק פון שטור־
מער מאַיעסטעט, אַז באַיעזען האָט געגלויבט, מען קען מיט אַ שאַרפען
אויער הערען דעם קלאַנג פון די אָרגלען. אָבער עס איז צייטענווייז
ניט אונזער קערפּערליך אויער, וואָס הערט. נאָר אַז אינערליך, וואָס
הערט זיך צו צו דער פאַרגאַנגענהייט. צווישען צוויי הייזער פון דער
ברייטער קעניג־גאַס קען מען באַרג־אַראָפּ זעהן דעם וועג און די לאַנ־
קעס, און דערביי שטעהט אַ האָטעל. דער נאָמען איז אפשר: „צו
דער קרוין“. כאָטש עס איז שוין געווען שפּעט, האָט זיך דורך די גרין־
פאַרהאַנגענע פענסטער געהערט די פּיסטעל־שטימע פון אַ סוברעטין,
וועלכע האָט געזונגען אַן אויסגעלאַסען ליעד מיט שטאַרקען באַ־
טאָנונג פון די איינצעלנע וויכטיגקייטען. די שטימע איז געווען אַזוי,
אַז מען האָט נאָך איהר געקענט טרעפען די האַלטונג פון'ם קערפּער;
יאָ, עס האָט זיך אויסגעדוכט, אַז מען זעהט די סטערעאָטיפּ־שמייכלענ־
דיגע ליפּען און די געמאַכטע זשעסטען. ווילדע אַפּלאָדיסמענטען האָבען
באַלוינט די לייסטונג איהרע, און דער פּיאַניסט האָט צוגעשפּיעלט. דאָ
האָט באַיעזען דערזעהן, ווי ניבערדיג האָט זיך אַ קלאָפּ געטאָן איבער'ן
קאָפּ, גענעבען איין מאָל אַ לאַך און ווידער אַ מאָל אַ לאַך, און איז אנט־
לאָפען. באַיעזען האָט אים נאָכגעקוקט שאָקלענדיג מיט'ן קאָפּ און איז
ווייטער אַליין געגאַנגען.

באַלד האָט זיך באַוויזען דער פּיער־עקיגער און אַזוי כאַראַקטעריס־
טישער טורעם פונ'ם ראַטהויז. אַ סימבאָל פונ'ם קליין־בירגערטום,
האָט באַיעזען געטראַכט. ער איז אַריין אין דער רויזען־גאַס, און האָט
פאַר זיך דערזעהן שטעהענדיג דאָס אידישע יתומים־הויז. מיט אַ מאָל
האָט ער דערזעהן אַ מחנה אינגלעך שטעהענדיג אויפ'ן גאַס, פון צוואַנ־
ציג ביז פינף־און־צוואַנציג אינגלעך, קלאַנגלאָז שאַרענדיג זיך ארום
אַ מיטעל־פּונקט, קלאַנגלאָז אויסשטעלענדיג זיך אין אַ סדר, און דאָן
פּונקט אַזוי געהיימניספול מאַרשירענדיג אַרויף גאַס. זיי האָבען גע־
טראָגען די שוואַרצע היטלען מיט די לעדערנע בריליקעס, אַ חוץ די צוויי,

וואס זיינען געגאנגען פאראוים. איינעם האט באיעזען גלייך דער־קענט: דאס איז געווען אגאטאן גייער. פון הינטען איז נאכגעגאנגען אונטערהאפקענדיג זיך א קליין יאטעל, וואס האט פון צייט צו צייט ווייגעריש געזיפצט, ווען עס פלעגט אים זיין צו שנעל צו געהן.

צו ערשטוינט, נאכצופרעגען וואס דא איז, האט באיעזען באשלאסען נאכצוגעהן דער מחנה. ער האט דערפיהלט אן אומדערקלערליכע מורא, וועלכע האט אים אפגעהאלטען גלייך צוצוגעהן צו אגאטאנ׳ען און רעדען. די פראצעסיע איז געגאנגען דורך די שלעכטע און געדרעהטע גאסען פון דעם אלט־שטאט־קווארטאל, דורך דעם שים־פלאץ, און באיעזען איז געווארען אזוי נייגעריג צו דערגעהן וואס דאס אלץ באטייט, אז ער האט פארגעסען זיין פארזיכטיגקייט און איז צו נאהענט צוגעגאנגען צו די אינגלאך. אגאטאן איז צוגעגאנגען, איז איבערראשט געווארען. ער האט אים דערקענט, האט ארונטערגעלאזען דעם קאפ און געשוויגען. דרויסען איז געווארען אלץ ליכטיגער. דער הימעל האט אויסגעזעהן, ווי אינערליך באלויכטען פון א גוט־פארבארגענעם און ווייט־ווייטען ליכט, און באיעזען האט געקאנט יעדען שטריך דערקענען אין אגאטאנ׳ס געזיכט.

— טוט דאס ניט! געהט אונז ניט נאך! — האט אגאטאן ענדליך געזאגט מיט א בעטענדיגער שטימע.

— וואס איז דא, אגאטאן? — האט באיעזען געפרעגט, און ער איז געווען מאדנע גערירט אויס א גרונד, וואס האט אים נאך פיעל געמאכט צו דענקען. ער האט זיך דערפיהלט מאט און פייג לגבי אט דעם יונגען מענשען.

— קיין שום שלעכטס, הער באיעזען! — האט אגאטאן געענטפערט און האט געקוקט דעם לערער גלייך אין די אויגען. — אט די אלע זיינען זעהר אומגליקליכע, פארלאזענע אינגלאך. זיי געהען מיט מיר, און ביז טאג וועלען מיר זיך צוריקקערען.

— און ווען מען וועט אויסגעפינען?...

אגאטאן האט אזוי א שמייכעל געטאן, אז באיעזען האט אים אויסגעשטעקט די האנט. ער האט אגב אים צוגעשאקעלט מיט׳ן קאפ און גענומען געהן צוריק, ניט אומדרעהענדיג זיך אפילו קיין איין־איינציג מאל. „ווי ראמאנטיש!“ האט ער געמורמעלט און געזוכט זיך צו שטעלען איבער דאס אלעס, אבער זיין הארץ איז געווען פאר־

קלעמט, און אין א פייערליכער שטימונג, וועלכע איז אזוי פרעמד גע־
ווען זיין נאטור, איז ער געקומען א היים.

אויפ'ן צווייטען טאג, ווען ער איז געגאנגען שפאצירען איבער די
לאנקעס, האט ער פון ווייטען דערזעהן אגאטאנ'ען. ער האט ניט גע־
האט דעם פארלאנג צו רעדען צו אים ; ער האט געפיהלט א פאר־
טרויען צו אים, און יעדע נייגעריגקייט האט אים אויסגעזעהן אלס
עטוואס פארעכטליכעס. אגאטאן איז געגאנגען לאנגזאם, מיט א
פארטראכטען בליק ; זיינע קליידער זיינען געווען אביסעל איינגע־
ריכט. נאך קיינמאל האט באיעזען ניט געזעהן אין א געזיכט אן אויס־
דרוק פון אזא געשפאנטער ערוואַרטונג, א כמעט אטעמלאזע אויפ־
מערקזאמקייט. ביים אריינגאנג פון סכך־וועלדעל איז ער נעלם גע־
ווארען פון זיינע אויגען.

א זייגער דריי איז אגאטאן געקומען צוריק אין דארף. ער האט
באגעגענט פרוי אליפאט, וועלכע איז ארויסגעגאנגען פון איהר הויז.
זי האט זיין באגריסונג ניט באמערקט. אויף איהר פנים איז געלעגען
עפעס אזוי פינסטער־דראהענדעס צוזאמען מיט א שרעקעדיגער הילפ־
לאזיגקייט פארצווייפלונג זאגאר, אז אגאטאן האט דערשראקען איהר
נאכגעקוקט, דאן איילענדיג איז ער אריין אין הויז און האט אנגעקלאפט
אין שטוב. דאס קליינע מיידעלע האט געעפענט, האט ארויפגעלעגט
דעם פינגער אויף די ליפען און דאן אהן ווערטער אנגעוויזען אויפ'ן
דיוואן, וואו מאניקא איז געלעגען. אגאטאן איז צוגעגאנגען אויף די
שפיץ פינגער און האט א קוק געטאן אויף איהר. עס האט אויסגע־
זעהן, זי שלאפט. איהרע באקען האבען געברענט. דורך די צוגעמאכ־
טע אויגען און די לאנגע וויהעס האט געשימערט ווי פון אנגעזאמעלטע
טרערען. דער קערפער איז געווען אין א געמאטערטער פאזע, דער
קאפ ווייט פארווארפען אהינטער און די פיס אונטערגעבויגען. די
פינגער זיינען געווען איינגעשטשעמעט אין דער מאטעריע, מיט וועל־
כער דער דיוואן איז געווען באצויגען, די ליפען האבען זיך שטיל בא־
וועגט. אגאטאנ'ען איז דורכגעגאנגען ווי א שטאך, פון שטערען ביז
די קני. ניט נאר אנגסט און שרעק איז דאס געווען, נאר ער האט
פלוצלונג געקראגען דעם אומווידערשטעהליכען באגעהר, די דאזיגע אזוי
קאנטיג זעהר הייסע ליפען צו קושען. און דאן אין איין ווייל[e] האט
זיין פאנטאזיע מעהר פארלאנגט, עטוואס, וואס איז ווי א שטיקענדיגע
רעטעניש פאר אים אויפגעשטיגען. די זיך־הויבענדיגע ברוסט פון

דער יונגער מיידעל, די ברענעדיגע און ליידענשאפטליכע פּאָזע, אין וועלכער זי איז געלעגען, היפּלאַז איבערגעגעבען צו אַ לאַסט פון טרו מען, דאָס שוואך געעפענטע מויל מיט די באַגעהרליך־בליצענדיגע ציי־נער, — דאָס אַלץ האָט אַגאַטאַנ׳ען געמאַכט צו שווינדלען, און ער האָט פאַרדעקט די אויגען מיט דער האַנט. אָבער ער האָט דאָס בילד נאָך דייטליכער געזעהן, און ער האָט שווער געזיפצט, און פאַרבייגעהענדיג, ווי איילענדיג זיך, אַ גלעט געטאָן די גלאַטע האָר פון דער קליינער אסתר און איז אַוועקגעגאַנגען. אַלדאָס קלאָרע, גוטע, דערקוויקענדיגע וואָס איז אין אים געלעגען, איז ווי אַוועקגעבלאָזען געוואָרען. ער איז אַהיימגעגאַנגען, און דאָ האָט שוין געטונקעלט, און ער איז געווען אַזוי אויפגערעגט, אַז ער האָט אַזוי ווי אַ בלינדער אַרום זיך געטאַפּט. דאָס הויז איז געווען ווי אויסגעשטאָרבען, דאָך ווען ער איז אַריינגעקומען אין קאָרידאָר, אום צו געהן צו זיך אין קאַמער, איז ווידער ווי דענסט־מאָל די דינסטמויד געשטאַנען הינטער איהר טיר. ווידער ווי דענסט־מאָל איז זי ברייטליך געשטאַנען, און ווי זי וואָלט געוואַרט, ביים טונ־קעלען שיין פונ׳ם ליכט. אַ טראַציגער און תאוה׳דיגער שמייכעל האָט זיך געשפּיעלט אַרום איהרע דיקע און פייכטע ליפּען, און אַגאַטאָן האָט זי אַנגעקוקט מיט מורא, ווי אַ שיקזאַל, פון וועלכען ער וועט קיינמאָל ניט קאָנען אַנטרינען. זי האָט גערעדט צו אים, אָבער ער האָט ניט געהערט; זי האָט געגלעט זיין האַנט, אָבער ער האָט ניט געפיהלט. מיט גראָבער צערטליכקייט האָט זי אַריינגענומען זיין געזיכט צווישען דעם גראָבען פינגער און דעם צייג־פינגער פון איהר לינקער האַנט און זי האָט געלאַכט; ער איז אָבער געווען ווי פאַרשטיינערט. תאוה, טראַציגקייט און שאַנדע האָבען שיער ניט צעריסען זיין ברוסט. ענד־ליך האָט ער סאָפּענדיג זיך אַרויסגעמאַכט פון איהר און איז מיט דריי שפּרונג אַרונטער די חורבה׳דיגע טרעפּ.

עס האָט אים אַרומגענומען די פינסטערניש פון הויף, עס איז אים צו איינג געווען דאָ. ער איז אַרויסגעגאַנגען, ביז צו די פעלדער גע־גאַנגען און דאַן צוריק אַהיים איבער׳ן קירך־הויף, און ער האָט ניט גע־וואוסט, וויפיעל צייט עס איז אַוועק, ערשט ער איז ווידער געשטאַ־נען פאַר אַליפאַט׳ס הויז און ער האָט אַרויפגעקוקט. עס האָט זיך אָן עפען געטאָן די גאָרטען־טיר, און מאָניקאַ׳ס געזיכט האָט אַרויסגעקוקט. זי האָט אַ קוק געטאָן אַהין און אַהער, און ווען זי האָט געזעהן, אַז עס איז קיין נפש פון אַ מענשען ניטאָ, איז זי צוגעגאַנגען צו אַגאַטאָנ׳ען,

געבליבען שטעהן, האט ווידער געמאכט א פאר טריט און ווידער זיך אפגעשטעלט און איז ענדליך אנידערגעפאלען, האט ארומגעכאפט פעסט אגאטאנ׳ס קני און גענומען כליפען אויף א קלאגענדיגען און קומערפו־לען טאן.

אגאטאן איז ביז צו די ליפען בלייך געווארען.

— וואס איז מיט דיר ? — האט ער געשטאמעלט.

קיין ענטפער האט ער אבער ניט געקראגען, און ער האט געזעהן מאניקא׳ס אקסלען נאכאנאנד ציטערענדיג, און איהר וויינען איז גע־ווארען וואס אמאל ווילדער און פארצווייפעלטער. עס האט אויסגע־זעהן, אז דאס קומט פון א טיפעניש, וואוהין עו קען געוועהנליך ניט גרינג דערגרייכען א מענשליכער שמערץ. עס האט געקלונגען טומפ און פארשטיקט. אגאטאן האט זי געוואלט אויפהויבען, אבער זי האט זיך העפטיג געוועהרט, כמעט צארענדיג. ענדליך און גאנץ אומערוואר־טעט איז זי שטיל געווארען, האט צוגעהאלטען די שלייפען מיטביידע הענט און האט געקוקט אויף אים מיט א טרויעריגען בליק, אין וועלכען עס איז געלעגען עטוואס בייזקייט און שולדיגקייט און וועלכער האט אויסגעזעהן צו קומען פון אן אנדערער, ניט פון יענער מאניקא, וועלכע אגאטאן האט ביז אהער געקענט. ער האט ניט געוואגט צו זאגען עפעס.

— אך, אגאטאן, — האט מאניקא ענדליך ארויסגעשעפטשעט מיט אזוי ווי א דערווייטערטע שטימע, — דיך האב איך ערווארט, אזוי לאנג, אזוי לאנג ! טראכט ניט קיין שלעכטס פון מיר, איך בעט דיך, טו דאס ניט ! הער מיך אימער אויס, ווען דו קאנסט, און פארשטויס מיך ניט ! דאס האט גאט געוואלט, אז איך זאל דא אזוי ווערען ווי איך בין. א, אגאטאן ! אגאטאן !

און זי האט געקוקט אין זיין פנים מיט דעם אויסדרוק פון א פאל־קאמען טיערישער פארצווייפלונג. דא האט אין אגאטאנ׳ען אויפגע־שטייגט א פחד פאר איהר, ווי דאס קומט אפט אין א פינסטערער לאנדשאפט, ווען עס גרוילט אונז פאר אן אומזיכטבארען באגלייטער. ער האט זיך ארויסגעמאכט פון איהר. זי האט עפעס אויסגעזעהן אים נידעריג, און ווען ער האט שפעטער נאכגעדענקט איבער דער דאזיגער שטונדע, האט ער זיך פארלארען אין שטוינען איבער יענעם צווייטען „איך“, וואס שיינט ארומצוגעהן מיט אונז און שיינט צו האבען א פרא־פעטישען נייסט און פיעל טיפערע, ווען אויך פארבייגעהענדיגע השגה אין זאכען, איידער אונזער ערשטער „איך“.

ער האָט אומאַנטשלאָסען גערריקט איהר די האַנט און אַ פאַר־קלעמטער געזאָגט איהר אַ גוטע נאַכט. ווי נאָר ער איז אַוועק, אַזוי האָט ער טיף באַדויערט וואָס ער האָט געטאָן, אָבער די שטימע פון לע־מעלע ערדמאַן האָט אים פון זיינע רעיונות ארויסגעשלאָגען. לעמעלע ערדמאַן איז געשטאַנען ביים שענק, האָט הילפלאָז געפאָכט מיט די אָרימס אין דער לופטען און געשריען צו אַגאַטאָנ׳ען, וועלכען ער האָט דערקענט אינ׳ם שיין פון דער לאַנטערנע:

— העי! אַגאַטאָן! שנעל! דיין פאָטער! דיין פאָטער! שלימזל, שלימזל!

צוועלפטער קאַפּיטעל.

לינקס אין דעם טונקעל־באַלויכטענעם פּירהויז פון שענק, וואוהין אַגאַטאַ איז אַריין, זיינען געשטאַנען דריי שטולען. און אויף יעדען איז געזעסען מיט אויפגעריסענע אויגען איינער פון די אידישע הענדלער, וועלכע פלעגען קומען אין דער צייט טרינקען א גלאַז ביער. זיי האָבען די אויגען נים אַראָפּגענומען פון דער טיר פון׳ם צימער. אויף וועלכער עס איז געווען אויסגעמאָלט מיט אומגעלומפּערטע, שוואַרצע בוכשטאַבען: „גאַסט־לאָקאַל“. אָבער אינוועניג איז געווען רוהיג. אין פּירהויז זיינען אויסערדעם נאָך געשטאַנען א דיקע, אַלטע דינסט מיט שווימענדיגע, קליינע אויגען, א פּויער יאַכען גענספלייש, נאָך א פּויער יאַכען וועסערליין, לעמעלע ערדמאַן, פּאַוולאָווסקי. ווי אימער ציהענדיג מיט דער נאָז און ווילד קוקענדיג אַרום זיך. ווי ער וואָלט געזוכט א ווידערשפּעניגען גלייך צו צעמאָלען אים, דער שענקער אַליין מיט א פּנים פון אַן אַלטען קאָמעדיאַנט, און אויסערדעם, דאָקטאָר שרייגעמוט, פריינדליך און אין דער זעלבער צייט באַזאָרגט שמייכלענדיג.

געשעהן איז אָט וואָס:

ווען יאַכען גענספלייש איז אַריינגעקומען, האָט ער זיך אוועקגעזעצט ביי׳ם אויוועו לעבען דער בורטשענדיגער קאַץ, האָט אַנגעשטאָפּט זיין ליולקע און אָנגעהויבען א געשפּרעך מיט׳ן שענקער:

— שווערע צייטען, מאַרטין, שווערע צייטען!

— יאָ — אָ.

— געלט איז ווייניג פּאַראַן, און וואָס דער איד איז, הייסט דאָס: מיר נעמען ביי די פּויערים צו די שיך, זיי קענען אַרומלויפען באָרוועס.

— נו, נו, יאַכען! הויבסט שוין איצטער ווידער אָן צו שימפּען. העד אויף, האַלט דיין מויל!

— ניין, מאַרטין, מיין מויל האַלט איך ניט, מיין מויל האָט ניט קיין קלאַץ. איך האָב פּופצעהן הונדערט מאַרק פאַרלאָרען ביי די שמוציגע אידען. דאָ מוז מען זיך לאָזען באַשווינדלען און מיט בלוט שווי־

צען פאר די שמוציגע אידען. ניין, מארטין, איך בין גראד גערעכט. מיין מויל האלט איך ניט. ניין, מארטין, ניין!

— נו יא, איצט זיי נאר שטיל, מיר דארפען זיך גאר שעמען.

דערווייל איז אריין יאכעו וועסערליין און זיין עלסטער, דערנאך דער שמיד. אוןפון הינטען האט זיך אריינגעשלעפט לעמעלע ערדמאן. די דריי הענדלער דוד קראילסהיימער, בערמאן שראט און מאקס ליפמאן זיינען געזעסען אין דעם אנדער ווינקעל היציג פלוידערענדיג.

— לעמעלע! — האט דער שמיד א געשריי געטאן, — קום נאר אהער!

— גי'מיר אן איי, מארטין, ער זאל ניט בארוישט ווערען, — האט דער עלסטער געשפאסט.

— דו קריך ארויף אויפ'ן בענקעל, ערדמאנעלע, אניט וועל איך דיך ארויפשלעפען פאר דיין קאלנער.

לעמעלע האט מיט מורא אנגעקוקט אלעמען איינעם נאכ'ן צווייטען, האט אידיאטיש א שמייכעל געטאן און געפרואווט ארויפצוגעהן אויפ'ן שטול. יאכעו גענספלייש האט אים געגעבען א שטויס אין רוקען, און דעם קליינעם מענשעלע האט זיך מיט א פארצווייפעלטער אנשטרענגונג איינגעגעבען ארויפצוקריכען אויפ'ן שטול.

— איצט גיב א כאפ דער קאץ פאר'ן עק! — האט דער שמיד באפוילען.

— אבער גלייך, אניט וועט זי חרטה האבען, — האט יאכען גענספלייש צוגעלעגט און געפרעגעלט זיך פאר נחת.

לעמעלע האט מיט שווידער געקוקט אויף דעם בורטשענדיגען קאטער און די פינגער געריבען.

— אויב דו פאקסט גלייך די קאץ...

— א קרום־אויגיגער וועט דיך אלעמאל אפכיטרעווען. איך גלויב די גאנצע צייט, אז דא איז ניט אינגאנצען זויבער די געשיכטע מיט זיריך שפערלינג.

— ערדמאנעלע, האסטו ניט דערשטאכען זיריך שפערלינג? ווען דו האסט דאס ניט געטאן, נו, קענסטו אויך דער קאץ פאקען פאר'ן עק.

לעמעלע האט זיך ארומגעקוקט, ציטערענדיג מיט'ן גאנצען קערפער. אלע האבען געוואוסט, אז ער פיהלט א שרעקליכען עקעל פאר קעץ. ער פלעגט אויסמיידען פארבייצוגעהן א קאץ. יא, ער פלעגט נאך צומאכען די אויגען, און ווען די קעץ פלעגען ביינאכט שרייען ארום

זיין הויז, פלעגט ער די אויערען פאַרשטאָפּען און איז געלעגען אין בעט אין אומבאַשרייבליכען שרעק.

די דריי אידען אינ׳ם אַנדער ווינקעל האָבען גערעדט פון דעם, וואָס עס וואָלט גוט געווען צו פאַר׳שדכנ׳ען איזידאָר ראָזענוי, וועלכער האָט אַ פאַרמעגען און אַ גוטען איינקונפט. דוד קראַילסהיימער, דער באַרימטסטער און פלינקסטער שדכן אין דער געגענד, האָט געמאַכט אַנטשפּרעכענדע פאָרשלאַגען.

— עט, קיינע איז ניט גוט פאַר אים, — האָט ער זיך געזידעלט, — ער וויל געלט און געלט. ער נעמט פון מזבח. פיער מאָל בין איך אַרומגעלאָפען וועגען דער רחל ראָזענשטיין... נו, איזידאָר, גאָרנישט מיט׳ן שידוך ? וויפיעל האָט זי ? זאָגט ער. דרייסיג מיל, זאָג איך. איך קאָן פאַרלאַנגען פערציג, איך מיין, פערציג איז ניט צופיעל, זאָגט ער. ווי הייסט פערציג, זאָג איך, זי איז אַ שעהן מיידעלע. וואָס טויג מיר די שעהנקייט, זאָגט ער, וואָס קאָן איך קויפען פאַר די שעהנקייט ? עסן ווייסט עס. נו, זי איז בראַוו, זאָג איך. איך פייף דיר אויף די בראַווקייט, זאָגט ער, ווען זי האָט פערציג מיל, ברויכט זי ניט צו זיין בראַוו. נו, וואָס זאָגסטו דערצו ? איז דאָס ניט הימעלשרייענד ? געה איך נאָך אַמאָל צום אַלטען ראָזענשטיין. נו, זאָגט ער, וועל איך געבען פינף־און־דרייסיג, קיין העלער מעהר. פּי, ווי הייסט, זאָגט איזידאָר, ווען ביי אים איז ניט ווערט דער נאָמען ראָזענוי פינף מיל, זאָל ער אפילו באַהאַלטען זיין טאָכטער. זאָל ער זי איינמאַכען, זיס אָדער זויער. נו, וואָס זאָגסטו דערצו ? אַ חוצפה פון אַ יונג !

— אַ בהמה ! — האָט ליפּמאַן צוגעשטימט.

— הלל׳ס גערולד דאַרף מען האָבען דערצו, וואָרהאַפטיג, — האָט בערמאַן שראָט קאָנסטאַטירט.

— און וואָס אי דער מער מיט איהם ? — האָט דוד קראַילסהיימער ווידער אָנגעהויבען מיט זיין פיסטעל־שטים און האָט אויסגעשטשירעט די צייהן (אָט דאָס שטשירען האָט אָפּט דאָס אויסזעהן פון אַ לאַכען). — וואָס איז דער מער ? ווען ער זאָל אפילו אַלט ווערען ווי מתושלח, לויף איך מעהר ניט נאָך אַ ווייב פאַר אים. להכעיס־פּנים !

— זעהט נאָר ! ערדמאַנעלע ! — הכלל, ווי געזאָגט, איך בין יוצא. דער זילבערמאַן אין פערט איז אויך אַ גאַנץ גוטער שידוך פאַר די ראָזענשטיינס.

— ווייס איך וואָס ! חלומות מיט באַקפּיש ! דער זילבערמאַן

איז א פאנטאזיאָר. רעדט רק פון נייגונג. ווען קיין נייגונג איז ניטאָ, איז קיין מזל ניטאָ, זאָגט ער. אַ נאַר!

— ווי זאָגט מען: פיעל שמייכעל, וועניג שכל... ווען מיר זעהען אים, לאַכט ער! — האט מאקס ליפמאן באמערקט, אום גלייך דארויף די אנדערע אָנצושטויסען און זיי אויפמערקזאם צו מאכען אויף לעמעלע ערדמאן.

זיי האָבען זיך אומגעדרעהט. האבען דערהערט דעם שמיד'ס לעצטע ווערטער, זיי זיינען געוואָרען בלאס, און האלב דערשראָקען, האלב אנטריסטעט האבען זיי געקוקט אין יענער זייט. מארטין אמברון איז געווען צעטומעלט, האט געזוכט אריינצומישען זיך, אָבער דער שמיד האט צו איהם באדייטונגספול א ווינק געטאָן, און די סצענע איז ווייטער אָנגעגאַנגען. דאָקטאָר שרייגעמוט און דער אפטייקער זיינען אריין אין שענק און האבען געלאַכט, זעהענדיג, ווי יאָבען וועסערליין האָט גע־נומען די קאַץ און ווי אַ פעלץ זי ארויפגעלעגט לעמעלע ערדמאנ'ען אויפ'ן נאקען, און ווי דער אומגליקליכער איז דאָן געשטאַנען מיט אַ פנים, וואָס האט שוין מעהר ניט אויסגעדריקט אַנגסט אָדער שרעק, נאָר עטוואָס, וואָס ליגט אויסער אַלע מענשליכע עמפינדונגען. דאָס באַשע־פעניש, וואָס איז ניט געווען קיין שרעקעדיגס, איז געבליבען פויל זי־צעי, האָט געזשמורעט מיט די אויגען, דאָן זיי צוגעמאכט און האָט זיך גאַנץ רוהיג ווייטער געבורטשטעט.

איצט האָבען זיך אויפגעהויבען די דריי אין ווינקעל, די ביר־קריג־לאך אין די פויסטען אַלס וואפען, האָבען גענומען שרייען, גלייך ווי זיי וואָלטען לעמעלע'ן עפּעס געהאָלפען מיט'ן שרייען. זיי זיינען אָבער ניט צוגעקומען נעהענטער ווי פיער טריט צום טישעל, וואו די פויערים זיי־נען געווען, ערשט דער שמיד האָט אַ כאַפּ געטאָן אַ צינענעם טעלער, אויף וועלכען עס זיינען געלעגען צוויי בולקעס, און דערמיט אזוי שטאַרק אַ שליידער געטאָן בערמאָן שראַט'ען אין נאָז, אַז דער דאָזי־גער קערפּער־טייל האט גלייך גענומען בלוטען און זיין באזיצער האָט גענומען שרייען נאָך הילף. די אַנדערע צוויי, איבערהויפּט דער רויט־בערדיגער קראַילסהיימער, וועלכע האָבען זיך רק געזוכט צו באהאלטען הינטער שראַט'ס ברייטען רוקען, האָבען זיך איצט געפונען אין אַ שוצ־לאָזער לאַגע. די פויערים האָבען גערעוועט, דער שמיד האָט גערע־וועט, דער שענקער האט געשריען, וועלענדיג זיך, הייסט דאָס, אריינ־מישען, די דינסט האָט געיאָמערט, דער דאָקטאָר האט באזאָרגט זיך

ארומגעקוקט, דער אַפּטייקער האָט געהאַלטען אַ בלויע פּאַטשיילקע שראָט'ען ביי דער נאָז. די צוויי העגדלער האָבען געטאָן וואָס זיי האָבען געקאָנט, אום דעם ליאַרעם צו פאַרגרעסערען. די קאַץ איז מיט איין שפּרונג שוין געווען אויפ'ן אויווען. אַ קליינער יונג איז אַרויסגעלאָפען ברענגען דעם זשאַנדאַר, און אינמיטען דעם אומזיניגען ליאַרעם און טומעל האָט זיך די טיר פאַנאַנדערגעמאכט און עלקאָן גייער איז אַריין.

זיין ערשיינען האָט אַרויסגערופען אַ מאָמענטאַלע, טויטענהאַפטע שטילקייט, וואָרים אַלע מיט אַמאָל האָבען אויף אים די אויגען אַ קער געטאָן, בעת די טיר האָט זיך אויפגעעפענט. ער איז געווען פון אונטען ביז אויבען אינגאַנצען אין בלאָטע, דער קאָפּ, דער פּנים, די הענט און די קליידער, וואָס דאָס איז געווען נאָך מערקווירדיגער דערמיט, וואָס די געגענד איז געווען פול מיט שניי און אַלעס ארום איז געווען פאַרפראָרען. זיינע האָר זיינען אַרונטערגעהאנגען שטייף איבער די ברעמען, אין דריי אָדער פיער פאַסמעס, און דעם קאַפּעליוש האָט ער קענטיג ערגיץ־וואו פאַרלאָרען. זיין געזיכט איז געווען ווייס ווי קאַלך, איינגעפאַלען און צעקרימט, אין זיינע אויגען האָט געפלאַקערט אַן אומרוהיג און שרעק־אָנוואַרפענד פייער. זיין מויל איז ניט געווען פאַרמאַכט. גלייך ווי ער איז אַריין, האָט ער ברייט אַ פיהר געטאָן מיט די הענט, אַזוי ווי אַ שיכור, דערנאָך אָנגעשפּאַרט זיך מיטביידע הענט אָן ווענטעל פון אַ שטול און זיין קאָפּ איז טיף איינגעגראָבען געוואָרען צווישען די אַקסלען.

— אַלמעכטיגער גאָט! וואָס איז מיט דיר, עלקאָן? — איז צו אים קראַילסהיימער צוגעלאָפען, — ביסטו שיכור?

עלקאָן האָט אַ טרייסעל געטאָן מיט'ן קאָפּ.

— לעמעלע, קום נאָר אהער צו מיר! — האָט ער קוים גערעדט,

— ביסטו ניט יעדען טאָג אין וואָך געווען ביי זיריך שפּערלינג?

— ניין, ניין, — האָט לעמעלע ערדמאַן געקוויטשעט אויפ'ן קול,

— ווייסט דען ניט, עלקאָן־לעבען, שוטה וואָס דו ביסט, ווייסט דען ניט, אַז מיין שוועסטער וואוינט אויבען אין דאַכשטיבעל?

— איך ווייס גאָרניט, וואָס מיט מיר איז, — האָט עלקאָן לאַנגזאַם געזאָגט, האָט אַוועקגעלעגט די האַנט איבער די אויגען, דאַן האָט ער תמ'עוואַטע אַ קוק געטאָן אויף אַלעמען, וועלכע האָבען זיך אַרום אים אַרומגעשטעלט. — איך ביז ביי אים געווען ביינאַכט — האָט

ער געמורמעלט, הארט צורוקענדיג זיך צום אפטייקער, — און ווי תמיד איז שטיל געווען, און ער האט מיך מעהר ניט גערופען, אז איך זאל צו־געהן צו זיין בעט, נאר ער האט גענומען רעדען, אז ער זעהט אין צימער פנימ'ער, וועלכע קומען פון הויז. ער האט געזאגט, אז זיי שמייכלען.

— גיב א רוף מיין זוהן, קראילסהיימר ! — האט ער פלוצלונג א געשריי געטאן, אויסגעשטרעקטביידע הענט אנטקעגען זיך און גענומען זיך דרעהען ארום זיך אליין.

ער איז געפאלען ווי א שטעקען, זיין פאטילניצע האט זיך אפגע־שלאגען מיט א טומפען קראך אן עק טיש, און אלע האבען מיט שווידער זיך אפגעקערט. דער שענקער האט געשריען וואסער, פאוולאווסקי איז אריין באגלייט פון דעם מילנער־יונג, לעמעלע איז ארויסגעלאפען ברענ־גען אנאטאנ'ען, דער דאקטאר האט ארויסגעשטויסען אין פירהויז די אלע לעדיג־געהער־צוקוקער און איז דערנאך אליין הילפלאז ארויס, ווא־רים דער אומגליקליכער האט קיינעם ניט געלאזט צושטעקען זיך צו זיך.

ווען אנאטאן איז צוגעגאנגען צו זיין פאטער, האט ער אים מיט ביידע הענט אנגענומען ביים קאפ, א ציה געטאן צו זיך און ארויסגע־שעפטשעט :

— אנא, איך וויל דיר וואס זאגען, אבער זאלסט אייביג שווייגען וועגען דעם ! איך האב אומגעבראכט זיריך שפערלינג. בין איך ארומ־געגאנגען ווי א געשלאגענער פאר'ן הער און האב אויף מיין הארצען לאסטען געפיהלט, אז איך מוז שטארבען, ווייל מיין שולדיגע האנט איז באפלעקט. זאג גארנישט ניט. בין איך טויט, האב איך מיין זינד אויסגעקויפט, און דער אידישער נאמען וועט ניט דארפען פאראומריי־ניגט ווערען. איך האב מיר געוואלט נעמען דאס לעבען, און האב זיך ארונטערגעווארפען אין דער שטיינגרוב, כדי עס זאל אויסזעהן, ווי אן אומגליק האט געטראפען. אבער די דעק פונ'ם געפראָרענעם וואסער איז דורכגעבראכען, און איך בין צוריקגעקומען צוריק צו שלעפען זיך אין דארף. וואס קוקסטו אזוי ? איך אטעם שווער און רעד שווער. גיב א רוף אידען, זיי זאלען מיך אוועקטראגען אהיים.

געהעריג נאכ'ן האנט־וועגעל, אין וועלכען מען האט זיין פאטער געפיהרט אהיים, האט אנאטאן אנגסטפול געזוכט זיך אויפצוקלערען וואס דא איז געשעהן, אבער זיין מוח האט אים ניט געדינט, און זיין אינערליכע אויפרעגונג איז אלץ מעהר און מעהר געוואקסען. ער האט זיך געפיהלט ווי צעריסען. און אין די נעקסטע שטונדען איז אן אינ־

ספּיראַציע אַרונטער אויף אים, ווי עס פּאַסירט זעלטען מיט אַ מענשען, צו קענען זעהן אין זיך די זאַכען פון דער וועלט. ער איז שוין מעהר ניט יונג געווען; אָן איינדרינגונגס־קראַפט, אָן אינספּיראַציע האָט וויט אַריבערגעיאָגט זיינע יאָהרען. ער האָט באַגאַנגען אַ טאַט, פאַר וועלכע אַנדערע מוזען אָפּקומען און ליידען. ער אָבער האָט זיך דורך דעם געפיהלט גערייניגט און דערהויבען; עס האָט מיט אים אַזוי ווי פּאַסירט, ווי מען וואָלט פון זיינע הענט די קייטען אַראָפּגענומען און ער קאָן זיי פריי געברויכען. ער איז זעהענדיג געוואָרען דורך דער דאָ־זיגער טאַט, און אַלצדינג וואָס אַרום אים, מענשען און זאַכען און אומ־שטענדען, האָבען אַזוי ווי אַ בונד געשלאָסען, אים צו שיצען. ער האָט זיך ניט געפיהלט אונטערוואָרפען צו קיין ערדישער מאַכט, אַפילו אויך ניט צו קיינער פון יענע געטליכע מעכטען, וועלכע ער האָט ביז אַהער פאַרעהרט. אַ שטימע אין אים, וועלכע איז אים אָבער פרעמד געווען און האָט געמאַכט אים צו שווידערען יעדעם מאָל ווען ער פלעגט זי פאַרנעמען, האָט איהם צו עטוואָס נייעם גערופען. און ער האָט איצ־טער געוואוסט, אין וואָס דאָס דאָזיגע נייע באַשטעהט!

אינדערהיים זיינען אומעטום געווען דערשטוינטע און דערשראָ־קענע געזיכטער. די קינדער האָבען ניט געשלאָפען. די קאַרטאָפעל זיינען געשטאַנען ניט גערירט און אָפּגעקיהלטע אויפ׳ן טיש. דער קעראָ־סין־לאָמפּ איז געווען אויסגעלאָשען, און אַ חלב׳נע ליכט האָט געברענט אויפ׳ן עק קאָמאָד אין אַ מעשענעם לייכטער, וועלכער איז געווען גע־דיכט באַדעקט מיט גרינעם שימעל. מרים איז געזעסען אויפ׳ן באַנק און האָט געהאַלטען דעם קאָפּ אין די הענט. די שווערע דאגות־פּרנסה האָט מען געקאָנט לייענען ניט נאָר אויף די שטערענס, נאָר אויך אין די טעלער און אין די שאַפעס. יואלזאָן איז ווידער געווען דאָ. אַגאַטאָן האָט אויסגעמיטען דעם פינסטערען קנור, וועלכער רעדט רק מיט גאָט.

שטעהענדיג אין קאַמער פאַר זיין פאָטער׳ס בעט האָט ער גערופען צו דעם בלייכען מיט די צוגעמאַכטע אויגען, וועלכער איז דאָרט געלע־גען. עלקאָן האָט געעפענט די אויגען מיט אַ דערשראָקענעם, פאַרגליווער־טען בליק. טיפע קנייטשען זיינען געלאָפען איבערביידע זייטען פון זיין פּנים און זיי האָבען דערמאָנט אָן די איבערטריבענע פאַלבען פון אַ גראָטעסקען שניצווערק.

מיט אַן אומגעלומפּערטער באַוועגונג האָט אַגאַטאָן אַ שטויס געטאָן דאָס שאָקעלדיגע טישעל, וואָס איז געשטאַנען ביים בעט, דער לייכ־

טער איז אומגעפאלען און ס'איז געווארען גאנץ פינסטער. ער האט ניט ווילענדיג זיך אפגעאטעמט, ווי ער וואלט געוואונשען, עס זאל זיין פינסטער. פונדעסטוועגען האט ער אויף דער וואנט, וועלכע איז געווען נאר צוגויפגעשלאגען פון ברעטער און האט געטיילט א לכתחילה גרע־סערען חדר אויף צוויי קלאגעדיגע לעבער, דערזעהן א גליהענדיגען שי־מער, און ווען ער איז נעהענטער צוגעגאנגען, האט ער אין דעם אנדער צימער דערזעהן זיין מוטער זיצענדיג אנגעבויגען איבער'ן טיש. דאס געזיכט איז געווען פארשטעלט מיט די צוגויפגעלעגטע הענט. אנטקעגען איהר איז געזעסען יואלזאן מיט זיין אסקעטישען פנים, מיט די דינע ליפען, מיט די קאלט־פינקלענדיגע אויגען, מיט די געבויגענע, מאגערע פינגער ווי ביי א מאנאך. ער האט געקוקט מיט פינסטערע בליקען, גלייך ווי ער וואלט אין א קבר געקוקט. און ער האט טאקע געקוקט אין א קבר. ער אליין האט דאס אויסגעגראבען, אינאיינעם מיט אזעל־כע ווי ער, אום צו באגראבען דארטען, זינט יאהרטויזענטער, אלעס וואס פריי איז און וואס שעהן איז. און דא איז ער געזעסען און האט געמורמעלט דאס געבעט פון „שמונה־עשרה" : זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים, געדענק אונז צום לעבען, קעניג, וואס דו האסט ליעב דאס לעבען!

— טאטע ! — האט אגאטאן ליידענשאפטליך געפליסטערט, — טאטע, הער מיך אויס !

— ליכט ! ליכט ! — האט עלקאן טומפ געענטפערט.

— איך האב דא ניט קיין שוועבעלאך. הער נאר אפריהער. עס איז ניט ריכטיג, אז דו האסט געטויט זיריך שפערלינג. איך האב דאס געטאן.

— ניין, אגא, דו ווילסט מיר טאן א געפאלען, אבער עס איז אומזיסט.

— ווייסטו דען נאך גענוי, ווי דאס איז געווען ? ביסט אריין אין הויז און האסט דאס געטאן בעת ער האט געשלאפען ?

— אזוי איז דאס געווען. ווען ער פלעגט אריינקומען אין הויז, פלעג איך אים ווינשען דאס ערגסטע, וואס מען קען נאר ווינשען א מענשען. איך בין אויף די קני פאר אים געלעגען און האב ווי א קינד געבליפעט, אבער ער האט קיין רחמנות ניט געהאט אויף מיר און אויף מיינע קינדער. זיינע אויגען האבען מיט שנאה געברענט ; עפעס איבערערדישעס פון האס און פארניכטונגס־פרייד איז דערין געלע־גען. ווי א צעמישטער בין איך געלאפען נאך געלט און בין נעגאנגען

איבער די פעלדער און האָב מיר געטראַכט, ווי גוט עס וואָלט געווען, ווען ער שטאַרבט! און אימער איז דער געדאַנק געווען אין מיר, ביז די נאַכט איז געקומען, און איך האָב זיך געלעגט שלאָפען. איך בין אָבער ניט געשלאָפען, נאָר אַהין געגאַנגען...

— עס איז געווען אַ חלום, טאַטע! — האָט אַגאַטאָן זיך אָנגע־רופען און האָט מיט זיינע פינגער שטייף ארומגענומען עלקאַנ׳ס אָרים.

— אפריהער האָב איך דאָס אויך געטראַכט, אָבער ווען מען מאַכט דורך אַזעלכע זאַכען, טרעפען אַזעלכע חלומות. אָבער איין טאָג, דאָס איז געווען, ווען דיין מאַמע איז אַזוי וואונדערבאַר געזונט געוואָרען, אין דעם דאָזיגען טאָג איז אויף מיר אַרונטערגעפאַלען ווי אַ שווערע משא: איך האָב דאָס געטאָן. ווען אַפילו די גאַנצע זעלע זאָל זיך אין מיר אויפשטעלען אַנטקעגען, בלייבט די טאַט ווי אַ שווארצע זאַך, ווי די פינסטערניש אַליין.

— עס איז געווען אַ חלום, טאַטע! — האָט אַגאַטאָן געזאָגט מיט אַ מאָדנער פריידיגקייט, און יענע הינרייסענדע אינספּיראַציע איז ווי־דער געקומען איבער אים.

— איך בין דאָס געווען, איך האָב דאָס געטאָן. דאָס ווייס איך און קאָן פאַראַנטוואָרטליך זיין פאַר דעם. איך בין מעהר ניט קיין איד און אויך ניט קיין קריסט, און איך האָב ניט אין מיר אייערע שולד־געפיהלען. אַזוי איז מיין טאַט אריבער אויף דיר, ווייל דו ביסט אַ איד, און איך בין פון דיין בלוט. ווייל דיין הויז, דיינע ווענט, דיינע בגדים, דיינע מעסערס און דיין געבעט קענען דאָס ניט פאַרטראָגען און זיי האָבען געמוזט אַלעס אויף דיר אַרויפוואַרפען, פון וואָס איך בין געווען פריי און מוז זיין פריי. וואָרים איך ווייס, טאַטע, וואָס עס שטעהט פאַר, און מיינע הענט זיינען שוין אויסגעשטרעקט פאַר די קינפטיגע אַרבייט. איך ווייס, ביי מיר קומט אויס, אַזוי ווי מיט זיריך שפּערלינג איז די גאַנצע קריסטליכע אמונה אָפּגעשטאָרבען, אָדער אפשר נאָר דער קריסטליכער גייסט אין אָט דעם פאָלק, דורך וועלכען דאָס האָט געמוזט האַסען און בלוט פאַרגיסען און ניט געוואוסט פאַר־וואָס און איז דורך דעם אויך אַליין געפייניגט געוואָרען. אפשר האָב איך אויך ניט באַגאַנגען די טאַט, נאָר דער נייער פרעמדער גייסט, וועל־כער קומט איצט... אַך, עס שווינדעלט מיר, איך קאָן גאָרניט טראַכטען ווייטער.

עלקאַן גייער האָט אַ דערשראָקענער זיך אויסגעגלייכט, און אים

האָט זיך אויסגעדוכט, אַז ער זעהט זיין זוהן׳ס געזיכט שיינענדיג אין דער פינסטער. דאַן האָט ער פּלוצלונג שוואַך אַ קרעכץ געגעבען און פאַרלאָרען דאָס באַוואוסטזיין. אַגאַטאַן האָט אַ רוף געטאָן, מען זאָל ברענגען פייער.

דער שניי איז זיך כסדר און רוהיג געפאַלען, פון צייט צו צייט פינקלענדיג און גלאַנצענדיג אינ׳ם ליכט־שטראַם פון אַ פענסטער. אַגאַ־טאָן האָט נאָך אין אַוועגט זיך אַרומגעשלעפּט און דערזעהן גודשטי־קער׳ען פון דער ווייטען. אָבער ער האָט אים אויסגעמיטען. ער האָט מעהר קיין סימפּאַטיע ניט געהאַט פאַר סטעפּאַן גודשטיקער, וועל־כער האָט געהערט צו יענע מענשען, וואָס לעגען רק די האַנט צו צום האַרצען, ווען זיי דאַרפען אייך וועגען עפּעס פאַרזיכערן. אויך האָט ער געהאַט די געוועהנהייט, אַז צעקריגענדיג זיך מיט אַ מענשען, פלעגט ער אוועקגעהן אַ היים און אים אָנשרייבען אַ בריעף פול מיט אַדוואָ־קאַטסקע ווענדונגען און רעטזעלהאַפטע אָנדייטונגען וועגען אייביגעס, צוקינפטיגעס און אומפאַרענדערליכעס — גרויסע ווערטער, פאַרלע־גענהייטס־ווערטער. ער האָט ליעב געהאַט די מעלאַנכאָלישע, רעזיג־נירטע טענער, האָט זיך גערען געפיינט פאַר אומוויסענדע, האָט פאַר יעדערען פאַראוים דערצעהלט אין באָמבאַסטישע פראַזען די פּלענער פון זיינע אַרבייטען, און בעת מעשה פלעגט ער אים אַריינשלעפּען אין אַ פאַרוואָרפענעם שענקעל און זידלען פאַר אים אַלדאָס גרויסע און אָנ־ערקענטע, ער האָט אָבער דערביי אַ פריהער תמיד אויסגעהערט דעם צוהערער׳ס מיינונג, צו וועלכער ער פלעגט צושטימען, אויב עס פלעגט זיך אים לוינען, אָדער ער פלעגט זי איבערשפּאַרען מיט הינטערדרייד־לעך. דאָס אַלץ האָט אַגאַטאָן געוואוסט, אָבער צוגלייך מיט דער קנאה, פאַרביטערונג און גרויסקייט־מאַניע האָט ער באַמערקט אַ הויכען שטריך אין גודשטיקער׳ן דורך וועלכען ער איז פעהיג געווען צו פאַרשטעהן דאָס ווירקליך גרויסע און זיך אָפּגעבען דערצו.

ווען אַגאַטאָן איז פאַרבייגעגאַנגען עסטריכ׳ס הויז, האָט ער דער־זעהן, אַז אין די פענסטער איז ליכטיגער ווי אַלעמאָל. ער האָט זיך איינגעקוקט אין פענסטער און ער האָט דערזעהן אַ בילד פול מיט פרידען. דער ווייהנאַכטס־בוים איז געשטאַנען אין אַ ווינקעל און זיין שפּיץ האָט זיך געבויגען אונטער׳ן סטעליע. קעטע איז געזעסען ביים פּיאַנאָ אין אַן אַלטען בלויען קלייד, וואָס האָט די אָרימס איבער־געלאָזען אַנטבלויזט, און זי האָט געשפּיעלט שווער, לאַנגזאַם, פויל,

דאָס געזיכט אַרויפצוצו געווענדט, ווי זי וואָלט זיך דערמאָנען אַן אַפּט געהערטע און איצט פאַרגעסענע מעלאָדיע. איהר מוטער, וועלכע האַלט אימער איז איין פּלוידערען, האָט איצטער געשוויגען, און דער אַלטער האָט אויסגעזעהן, ווי ער וואָלט היינט זיין גאַנץ לעבען געלאָזט דורכ־געהן פאַרביי זיך. אַגאַטאָן האָט זיך אָפּגעקערט און גענומען קוקען אין דער פינסטערער לאַנדשאַפט. ער איז געווען צערודערט. ער איז געגאַנגען ווייטער, אָהן אַ ציל, — אַרויף באַרג. די לופט איז פול געווען מיט דינעם שניי־שטויב. באַלד זיינען געקומען די טענענבוימער, און אַ פורכטבאַרע פינסטערניש האָט געהערשט צווישען זיי. ווייט אין צפון האָט ער געזעהן דעם ליכט־שיין איבער נירענבערג. ער האָט זיך דאָן ווידער אומגעקערט, און ער האָט געזעהן דעם קירך־טורעם פון דאָרף ווי אַ דראָהענדע נאַכט־געשטאַלט. אזוי ווי דאָס דאָרף איז געלעגען אין טאָל, האָט ער געזעהן נאָר דעם טורעם; ער האָט אויסגעזעהן צו שטעהן נאָהענט אויף די פעלדער און האָט זיך קלאָר אָפּגעצייכענט, משופּע׳דיג און רעטזעלהאַפט, אַנטקעגען הימעל.

דאָ האָט ער ווידער מיטאַמאָל אָנגעטראָפען סטעפאַן גודשטיקער, וועלכער איז ווי פון דער ערד אויסגעוואַקסען.

— פון וואַנען קומט איהר דאָס ? — האָט אַגאַטאָן געפרעגט.

— פון נירענבערג, — האָט גודשטיקער געענטפערט אַן אָנגע־בלאָזענער.

אַגאַטאָן האָט געוואוסט, אַז ער לאַיגט, און ער האָט אומזיסט גע־פרעגט נאָך דער אורזאַך פון זיין לאַיגען.

— מען לאָזט מיר צו־רוה ניט, — האָט גודשטיקער געטומעלט, — גוזעלשאַפטען, פאַרערונגען, דאַמען, שטאַמבוך־פערזען, צום טייוועל זאָל דאָס אַלץ געהן !

— און וואָס מאַכט איהר אזוי ? — האָט אַגאַטאָן אומעטיג גע־פרעגט.

— איך ? איך ווער פאַרזומפּט. איך ווער דערשטיקט אין קאַפע־שאַנטאַן־לופט מיט אָנפאַנגענדיגע זשעניען, אַזעלכע ווי איהר. יאָ, איהר זיינט אויך אַזאַ, אַזאַ וועלט־פאַרבעסערער. הימעלשער הימעל, וואָס פאַר אַ פאַסקודסטווע ! דאָס לעבען איז געוואָרען גראָב און ניכטער, און די פאַולס ווערען אויסגעלאַכט. אַ פּראָפעט זיין, יאָ, גוט, איך האָב גאָרנישט קעגען דעם, ווען איהר זאָלט זיך באַשרענקען

אויף באַטרונקענע הויזירער און רייכע מאָרפיניסטקעס. איבריגענס: לעבען זאָל דער שטאָרך און די געמיטליכקייט!

— איהר זיינט זונדערבאַר! — האָט אַגאַטאַן צעטראָגען געזאָגט.

—איך וויל אייך עפּעס זאָגען, איהר זאָלט זיך דאָס מערקען, — האָט גודשטיקער ווייטער גערעדט, — אונזער לעבען פעהלט ערד־גע־רוך. דאָס איז וואָס מיר דאַרפען האָבען. און איצט — זייט מיר גע־זונט! איך מוז דאָ די נאָהענטע מיינע ברענגען די געוועהנליכע מתנות.

גודשטיקער'ס איידעל גייסטיג לעבען פלעגט זיך אָפט מאַניפעס־טירען אין געשמאַקלאָזינקייטען.

אַגאַטאָן האָט אים צוריקגעהאַלטען ביים ארבעל און ערנסט גע־פרעגט אים, אויב ער ווייסט ניט, וואָס איז געשעהן מיט מאָניקאַ אָליפאַט.

— איך? — מאַכט גודשטיקער. — געשעהן? ניין, איך וויים גאָרנישט, אויף נאַמנות ניט!

און ער האָט אוועקגעלעגט די האַנט אויף דער ברוסט. דאַן האָט ער זיך פאַרנייגט, באַרירט דעם הוט־ראַנד, און איז אוועקגעגאַנגען.

אַגאַטאָן איז אריין אין אָליפאַט'ס גאָרטען און האָט שטאַר גע־קוקט ארויפצו צו די פענסטער. די גאַרדינען זיינען געהאַנגען אומ־באַוועגליך הינטער די שויבען, און קיין שאָטען האָט זיך ניט פאַרביי־געגליטשט איבער זיי. אַגאַטאָן איז ארויפגעגאַנגען. פרוי אָליפאַט איז געלעגען אויפ'ן דיוואַן און האָט געלייענט אַ בוך. זי איז ניט געווען קיין אַנזעהעוודיגע דאַמע, האָט כסדר עטוואָס פראָסטליך גע־שמייכעלט און האָט געהאַט צו דערצעהלען וועגען איהר גרויסער פאַר־גאַנגענהייט. זי איז געווען שוואַך און דורכגעדרונגען ביז צו לעבער־ליכקייט מיט אַ פאַלשען געפיהל פון אַדעלקייט. ווען אַגאַטאָן איז אריינגעקומען, האָט מאָניקאַ געשפּיעלט אין פּילקעס מיט איהר קליי־נער שוועסטער. דאָס קינד איז דערביי געווען פול מיט באַגייסטערונג. איהרע גאָלד־בלאָנדע האָר זיינען ארונטערגעפאַלען ביי ביידע זייטען האַלז ביז צו דער ברוסט, און ביי יעטווידער באַוועגונג זיינען די האָר געפלויגען איבער'ן שטערען און איבער די באַקען. מאָניקאַ איז געזעסען אויף אַ נידעריגען בענקעל און האָט געכאַפּט די פּילקע אָדער געוואָרפען זי, ניט ענדערענדיג בעת מעשה די ריכטונג פון איהר בליק. און אויב זי האָט פאַרפעלט צו כאַפּען די פּילקע, האָט זי אסתר'ן געלאָזען אויפזוכען זי.

אגאטאַן האָט זיך אַוועקגעזעצט לעבען איהר אויף א צווייטען בענ־קעל, האָט אָנגעשפאַרט דעם קאָפּ אַן דער האַנט און דעם אָרים אויפ'ן קני' און גענומען באַטראַכטען מאַניקאַ'ס הענט, וועלכע זיינען געווען ווייס און צאַרט, מיט די שלאַנקע פינגער און די בלאַסע נעגעל. אויף דער לינקער האַנט האָט זי געטראַגען א רינג, וואָס האָט זיך געדרעהט אזוי ווי א ספּיראל. דער רינג איז געזעסען געראַם אויפ'ן פינגער, און ביי יעטווידער באַוועגונג האָט זי כמעט ווי מעכאַניש דאָס אַראָפּ־גערוקט. יעטווידע באַוועגונג גופא האָט אויסגעזעהן צו זיין נאָר מעכאַניש. אָפט זיינען די הענט מאַט אַרונטערגעפאַלען אין שויס און געבליבען ליעגען אָהן אַרבייט, אפילו ווען די פּילקע פלעגט שוין דורכ־פליהען די לופט; זי האָט דאַן אָפּגעבויגען דעם קאָפּ אַן א זייט און געלאָזען די פּילקע פאַרבייפליהען. אסתר האָט גאָרניט געקענט באַ־גרייפען, ווי אזוי איז מען דאָס אזוי נאַריש. דערנאָך איז געקומען אַן אַנדער שפּיעל, וואָס אגאטאַן האָט נאָך קיינמאָל ניט געזעהן. מאַניקאַ האָט צוליעב דעם אינגאַנצען זיך אַוועקגעזעצט אויף דר'ערד און אויס־געלעגט צוואַנציג שפּיעל־קאַרטען אַרום זיך. איצט האָט אסתר גע־דאַרפט מיט פאַרבונדענע אויגען זוכען די אויבער־רויטס. א מאָדנע שפּיעל, בפרט נאָך אַז מאַניקאַ האָט דערביי ניט אויפגעהערט צו שמייכ־לען און געשפּאַנט געקוקט אויף די קאַרטען; און איהר שמייכלען האָט געהאַט אין זיך עטוואָס פון דעם שמייכעל פון א משוגענער.

— פאַרוואָס שפּיעלסטו עפּעס מיט אזא מין היץ, מאַניקאַ? — האָט אגאטאַן געפרעגט מאָדנע אויפגערעגט.

זי האָט אויף אים א קוק געטאָן טראַציג און פאַרוואונדערט. דאַן האָט זי געזאָגט:

— אַלזאָ, איצט, אסתר, ווען דו פאַקסט דעם אונטער, דאַרפסטו מיך שלאָגען.

— שטאַרק?

— שטאַרק שלאָגען, געוויס. אַזוי שטאַרק, ווי דו ווילסט.

— דעם אונטער־רויטס?

— יאָ.

מאַניקאַ האָט זיך דערנאָך אַוועקגעלעגט מיט'ן גאַנצען קערפּער אויפ'ן דיל, האָט אויסגעשטרעקט די אָרימס איבער זיך און צוגעמאַכט די אויגען.

— דו ביסט אומאַנשטענדיג, Ma fille — האָט איהר מי־

טער געזאָגט פּייפּענדיג. — Il faut avoir plus de dignite chez ce jeune homme.

עס איז ניט געווען קיין קאָמישערעס, ווי די וואַזשנעקייט, מיט וועלכער זי האָט גערעדט איהר מערקווירדיגען פראַנצויזיש.

ווען אַגאַטאָן האָט גענומען אַוועקגעהן, איז מאָניקא נאָך איס אַרוים אין פירהויז מיט אַ קליין לעמפּעל. אָבער אַ שטאַרקער צוג־ווינט האָט זיי אַ האַק געטאָן אַנטקעגען און אויסגעלאָשען דאָס פייער. אַ קורצע צייט זיינען זיי געשטאַנען אומאַנטשלאָסען אין דער פינסטער, נאָך געבלענדט פונ׳ם ליכט פון צימער, דאַן האָבען זיי זיך דערזעהן איינע די אַנדערע און האָבען אויסגעפונען, אַז עס איז גאָרניט פינס־טער. ווען אַגאַטאָן האָט ביי די טרעפּ געוואָלט זאָגען אַ גוטע נאַכט, האָט מאָניקאַ זיך ווייט אַריבערגעבויגען אַריבער׳ן פּאַרענטש, און ער האָט דערזעהן איהרע ווילדע אויגען לייכטענדיג. ער האָט אויסגע־שטרעקטביידע הענט צו איהר, און ער האָט ניט געוואוסט ווי אַזוי ער האָט זי פּלוצלונג געהאַלטען אינגאַנצען אין זיינע אָרימס און זיינע ליפּען האָבען באַהוטזאַם און פול מיט האַרציגקייט זיך גע׳דריקט צו איהרע אויגען. זי איז געלעגען ווי אַ לעבלאָזע מאַסע אויף זיין ברוסט, און כאָטש זי האָט ניט געוויינט און ניט גערעדט, האָבען אָבער איהרע ליפּען אָהן אויפהער געציטערט.

אַגאַטאָן איז דערנאָך געשטאַנען פאַר׳ן טויער פון גאָרטען און האָט געטרוימט, געקוקט אויפ׳ן ברייטען, נאַכט־טונקעלען, שניי־בלויען לאַנד, און ער האָט דערפיהלט, ווי שטאַרק ליעב ער האָט אָט דאָס לאַנד, וואָס איז זיין היימאַט געווען און וואָס רעדט צו אים אַזוי האַרציג פון יעטווידען טאַנען־וואַלד, פון יעטווידען קוסט.

אויף מאָרגען איז געווען יום־טוב, פיליכט דער פרידליכסטער טאָג אין יאָהר, ווייל דער שניי זעלבסט האָט שטילער געמאַכט די טריט פון די קירכען־געהער, ווייל ער האָט אַ רינג פון גלאָקען־מעלאָדיען אויס־געפלאָכטען אַרום דער גאַנצער ערד. אַגאַטאָן איז פאַרבייגעגאַנגען עסטריכ׳ס פּאַרקאַן, און ער האָט דערהערט אַ הויכע בייזע שילטעריי איז הויז. ער האָט זיך צוגעהערט. עס איז געווען דעם אַלטענ׳ס שטור־רעמדיגע, בייזע שטימע. ער האָט דאַן געטראָפען גודשטיקער׳ן, וועל־כער האָט איהם מיט אַן אמת קינדערשער פרייד אַלץ דערצעהלט. דער אַלטער האָט אַ ברודער, וועלכער איז אינגאַנצען אַרונטער פון מעמד, ער פאַרמאָגט גאָרנישט, אַ חוץ אַן אַלט גע׳ירש׳ענט פּאַטריציער־הויז אין

נירענבערג, וואָס ער טאָר דאָס ניט פאַרקויפֿען. ער איז אַ פּאַרקאָכטער אַלכימיקער, און שוין צוואַנציג יאָהר, ווי ער זוכט דעם פֿילאָזאָפֿישען שטיין און האָט אויף דעם אַ גרויס פֿאַרמעגען גע׳פּטר׳ט. נו, איז ער געקומען צום ברודער בעטלען. גודשטיקער האָט זיך נאָך לוסטיג גע־מאַכט איבער דער „עכט־דייטשער" סענטימענטאַליטעט, וואָס דאָס האָט גראָד געדאַרפֿט זיין אין ווייהנאַכטס־טאָג. און דאַן האָט ער אויף זיין איבערטריבענעם אופֿן זיך געאיילט אַוועקצוגעהן, ווייל ער דאַרף זעהן דעם קעניג, וועלכער דאַרף היינט אָנקומען קיין נירענבערג פֿון זיין רע־זידענץ. ער האָט נאָך אָבער עפּעס געהאַט אויפ׳ן האַרצען, האָט ער זיך אומגעקערט און געפֿרעגט אַגאַטאַנ׳ען, צי עס איז ניט מערקווירדיג, וואָס זיין כלה קעטע פֿאַרהאַלט זיך מיט גוואַלדיגער צערטליכקייט צו אַט דעם פֿאַרריקטען פֿעטער דעם גאָלדמאַכער. דער פֿעטער באַלדעווין קומט ביי איהר גלייך נאָך דער ביבעל.

— ווי גליקליך מאַנכעס טרעפֿט זיך אין דער וועלט, — האָט ער געשלאָסען זיינע אויספֿירונגען אויף אַ פֿילאָזאָפֿישען אופֿן. — אַז אַזאַ נאַרישער גולם מוז נאָך הייסען באַלדעווין ! אויסגערעכענט : באַל־דעווין ! צו דום !

ער האָט זיך געטרייסעלט פֿאַר געלעכטער, האָט אַ קוק געטאָן אויף זיין זייגער, וועלכען ער האָט צוגעלעגט צום אויער און איז איילענדיג זיך אַוועק.

קומענדיג אַהיים, האָט אַגאַטאָן געטראָפֿען אַ פּאָסטיליאָן, וועלכער האָט געבעטען ביי פֿרוי יעטע טרינק־געלט לכבוד יום־טוב. ער האָט גע־בראַכט אַן איינלאַדונג אין געריכט צו קומען עדות זאָגען אין דער פֿאַרהאַנדלונג קעגען הענאַך קאַרקוי. פֿרוי יעטע איז קוים אימשטאַנד געווען אונטערצושרייבען איהר נאָמען אויפ׳ן קבלה־צעטעל. עלקאַן גייער וועט שוין עדות זאָגען — אויפ׳ן הימעל. ער איז געלעגען אין קאָנוואולסיעס און האָט גערעדט פֿון היץ, און פֿרוי יעטע האָט ניט געהאַט, ווער עס זאָל איהר העלפֿען. די דינסט האָט זי שוין נעכטען אַוועקגעשיקט, זי קען ניט האַלטען קיין דינסט, זי מוז ציטערען איבער יעדען פֿעניג. היינט מוז מען קלאָר מאַכען פֿאַר פֿרוי העלמוט, אַז זי מוז אַוועקגעהן ; און שוין נאָכמיטאָג איז סעמאַ צוגעגאַנגען צו אַגאַ־טאָנ׳ען, צוגרייטען אים פֿאַר׳ן שיידען זיך.

— היינט שוין ? — האָט אַגאַטאָן געפֿרעגט.

— יאָ, היינט.

— איך וועל מיט דיר געהן, סעמאַ קליינער !

אַ פּאַראַליזירענדע פרייד איז געווען צו באַמערקען אויפ'ן אינ־געל'ס פּנים.

— אָבער איך וועל געהן ווייטער ווי דו, — האָט אַגאַטאָן פאַרט־געזעצט, — ווייטער ווי דו ביסט אימשטאַנד.

— ווייטער ווי איך בין אימשטאַנד, געוויס ניט ! וואוהין איז דאָס ?

— וואוהין ? ווען איך אַליין ווייס דאָס ! אין דאָס ציל־לאָזע ! אַך, סעמאַ, ווי שעהן עס איז געווען אין יענער נאַכט... די יתומים זיינען געווען מעהר ווי צופרידען, מעהר ווי גליקליך. זיי האָבען גאָר זייער אומגליק פאַרגעסען אין דער נאַכט. עס איז געווען געטליך פון דיר, סעמאַ !

— אָבער דו האָסט דאָך דאָס אויפגעטאָן, אַגאַטאָן ! איך האָב דיך אַזוי ליעב, אַגאַטאָן !

— יאָ, דו קליינער סעמאַ ! ווען איך דערמאָן זיך, ווי דו ביסט דאָרטען געזעסען אויף דער צעבראָכענער באַנק, אָדער וואָס דאָס איז געווען. ניין, עס איז געווען וואונדערפול ! אַלעס אין מיר האָט געציטערט. עס האָט זיך מיר געדאַכט, אַז די נאַכט אַליין מוז זיך אַ ריר טאָן און אַרונטערפאַלען ווי אַן אַלטער בגד, און עס מוז ווערען ליכטיג. דערמאָנסטו זיך אָן דעם אינגעל, וועלכער איז גלייך לעבען דיר געזע־סען ? אָהן אַן אויפהער האָבען זיך ביי איהם געגאָסען די טרערען, און דאָך האָבען זיינע אויגען געלאַכט. פון וואַנען נעמט זיך צו דיר אָט די גאַנצע קונסט, קאַרליק איינער, זאָג ?

סעמאַ האָט צוגעלעגט זיין מויל צו אַגאַטאָנ'ס אויער און געהיימ־ניספול אַ פליסטער געטאָן :

— די מאַמע זאָגט, איך בין אַ פירסט'ס אַ קינד.

— ווי ?

— דעם קעניג'ס קינד, זאָגט זי.

— דעם... וועלכען קעניג'ס ?... אונזער קעניג'ס, סעמאַ ?

סעמאַ האָט שטום אַ שאָקעל געטאָן מיט'ן קאָפּ.

אַ שטונדע שפּעטער האָט אַגאַטאָן געהאַט אַ פיעל וואונדערליכע־רען שמועס מיט פרוי העלמוט. ער האָט איהר דערצעלט, וואָס סעמאַ האָט איהם געזאָגט, און זי איז דערשראָקען געוואָרען. אין אַ ווײַלע אַרום האָט זי זיך אָנגערופען :

— אָבער איהר זאָלט דאָס באַהאַלטען אַלס אַ טיפען סוד, אַגאַ־טאַן ! איצט רעדען זיי אין דאָרף דערפון און אויך אין די צייטונגען שטעהט דאָס, אַז דער קעניג קומט אין שטאָט. אָבער דאָס איז ניט אמת. וואָס וועט דער קעניג טאָן אין שטאָט ? מען זאָל אים אָנ־שרייען פול די אויערען וויוואַט און הורא ? אויף דעם איז ער צופיעל שטאָלץ און צו ערליך, אַגאַטאַן ! פריער האָט ער דאָס געטאָן, אום די מיניסטאָרען צופרידען צושטעלען. איצט פאַראַכטעט ער די ווי־וואַטס און די הוראַס.

— און איהר ווייסט דאָס אַלץ אַזוי גוט ? און איהר זיצט דאָ ביי אונז אין אַ שייער־קלייד ? — האָט אַגאַטאַן געפרעגט אַז ער־שטוינטער איבער דעם אופן ווי די פרוי האָט זיך אויסגעדריקט.

— אויב איך ווייס ? קיינער ווייסט דאָס ניט אַזוי גוט, ווי איך. זיין יונגער קאָפּ איז אין מיין שויס געלעגען. דאָס קלינגט אייך ווי אַ ראָמאַן, אָבער עס איז אמת, אמת. זיין גייסט האָט געטרוימט אין מיין שויס, אַגאַטאַן, און זיין קעניגליכער ליב האָט פרוכט געטראָגען ביי אַזאַ דינסט ווי איך בין.

— אָבער ווי איז ער אַזוי, אַלס מענש ?

— קיינער קאָן ניט זיין מעהר קעניג ווי ער. קיינער קאָן ניט זיין מעהר מענש, ווי ער, אַגאַטאַן, און דאָך ביידע זאַכען ווי דורך כישוף צו פאַרשמעלצען... אַזוי איז ער באַשאַפען געוואָרען. פול מיט מאַ־יעסטעט, פול מיט גוטסקייט, אָבער איינזאַם ווי דער טויט אַליין.

— און ער איז אין דער אמת אַזאַ וואונדערבאַרער מענש ?

— ער איז דאָס. ער שטעהט איבער אַלע מענשען, ווייט, הויך ! עס איז נאָך קיין פּופּצעהן יאָהר ניט אוועק, אַגאַטאַן, ווי איך בין גע־ווען אַ שעהנע פרוי. איך האָב געהאַט היבש טריאומף אויףדער ביהנע. און מיין גאַנץ וועזען איז געווען אין אים אויפגעלייזט. איצט בין איך אַלט, לעבערליך, טיף געזונקען, אָבער דאָס האָב איך געוואָלט. איך האָב געוואָלט טיף זינקען, כדי אים תמיד העכער און ווייטער צו זעהן. ער איז אַ גאָט. פאַר זיין בליק בויגט זיך אַלעס מיט פרייד. אָבער ער איז צו גרויס פאַר דער צייט. ער איז ניט אַזאַ מענש, ווי מיר דאָ. ער איז געבאָרען געוואָרען צו זיין אַ קעניג, און דאָס זיינען וועניגע. אָבער ער קען ניט זיין קיין קעניג ווי ער וויל. זיי דערלאָזען דאָס ניט.

פרוי העלמוט האָט גערעדט איהרע קורצע זאַצען שטורעמדיג, מיט לאַנגע פויזען. ווען זי האָט געענדיגט, האָט זי זיך האַסטיג אויפגע־

הויבען, ווי פאַרשעמט, און זיך אַוועקגעשלעפּט, איבערלאָזענדיג אַגאַטאַנ'ען אין אַ צושטאַנד פון אויפגערעגטע רעיונות. ווילדע געשרייען און קולות אָהן אַ טאָלק ביי די פענסטער האָבען איהם ערשט אויפגעוועקט פון זיינע געדאַנקען. ער האָט אַרויסגעקוקט. דיביידע ראַזענוי מיידלאַך האָבען לעבהאַפט, מיט רויטע פּנים'ער, דערצעהלט וועגען אַן אויפרעגענדע פּאַסירונג, און זיי האָבען אָנגעוויזען מיט די פינגער אויפ'ן עק דאָרף. אַגאַטאָן האָט כמעט ווי קיין אויפמערקזאַמקייט ניט געשענקט, ווייל די ביידע מיידלאַך פלעגען פאַר אַ צייט־פאַרטרייב יעטווידע אומבאַדייטענדע זאַך פאַנאַנדערבלאָזען אין אַ קאַטאַסטראָפע, אָבער ווען סעמאַ האָט אים אַ ווינק געטאָן, ער זאָל אַרויסגעהן, האָט ער געפאָלגט און ער האָט זיך דערקונדיגט, אַז איינע פון די פאַרטריבענע אידישע פאַמיליעס פון רוסלאַנד געפינט זיך אויף דעם אַלטענבערגער טראַקט און קען זיך ווייטער ניט רירען פאַר עלענד און הונגער.

דער אומגליקס־פּלאַץ איז געווען נאָר אַ פערטעל שטונדע ווייט פון דאָרף, און ווען אַגאַטאָן איז אַהין אָנגעקומען, האָט זיך אים אַזאַ בילד פאָרגעשטעלט : אַ מאַן, אָדער נאָר דער שאָטען פון אַ מאַן, איז געלעגען אויף דר'ערד, און זיינע אויסגעלאָשענע אויגען האָבען פאַרגליווערט געקוקט צום הימעל. די ווייב, אַ פרוי פון קוים דרייסיג יאָהר, וועלכע איז פיליכט מיט עטליכע וואָכען צוריק נאָך שעהן געוועזען, האָט איצט אָבער געהאַט דאָס אויסזעהן פון אַ זקנה, האָט זיך געקניט פאַר אים און געסקאַוואויעט אַזוי ווי אַ געשלאָגענער הונט. איהרע פינגער האָבען אויסגעזעהן צו זיין אָפּגעפראָרען. זי האָט אין טיכער געטראָגען אַ קינד אויפ'ן רוקען, אַ זויג־קינד איז געלעגען לעבען איהר אין שניי, אַ אינגעל פון ניט מעהר ווי זעקס יאָהר איז געשטאַנען לעבען איהר אַ צונויפגעדרעהטער, מיט אַ פאַרוויינטען, אַ פאַרשמירטען פּנים, האָט זיך געקלאַמערט אין איהר קלייד, ציטערענדיג פאַר קעלט, און פון צייט צו צייט האָט ער זיך געווענדט אין אַ פרעמדער שפּראַך מיט אַ פאַרצווייפעלטער פראַגע צו זיין מוטער.

אַגאַטאָן, ניט געצייגט צו חלום'ען, האָט געמאַכט אַ סוף צו די טשיקאַווע פראַגעס ...ון די אַרומגעקליבענע, האָט אַוועקגעשיקט סעמאַ'ן נאָך אַ וואָגען, און אַזוי ווי די ראַזענוים האָבען זיך אָנגעבאָטען אַריינצונעמען די אומגליקליכע צו זיך אין הויז, האָט ער אַליין געפיהרט דעם טראַנספּאָרט. ערשט ביי נאַכט (סעמאַ און זיין מוטער

זיינען שוין געווען אוועקגעגאנגען, און אגאטאן האט דעם פריינד פארשפראכען מארגען צו קומען) זיינען די געדאנקען געקומען. ער האט דערפיהלט אז אייזערנע שייכות צווישען זיך און זיין פאלק, און דאך האט ער געהאסט אט דאס פאלק — איצטער נאך מעהר ווי אלעמאל. און ער האט געהאסט אט די אלע, וועלכע האבען פון זיך אויסגעטאן דאס רעליגיעזע קלייד און זיינען ווי חורבות פון א גרויסען בנין פארלארענע ארומגעשוואומען איבער'ן אקעאן פון לעבען, פאראכטעט אדער מעכטיג, דאך אויף יעדען פאל טעלער־לעקער ביי א פרעמדען שבט. אינמיטען פונ'ם דייטשען לעבען א פרעמד פאלק, פול מיט נעצוואונגענער פרעהליכקייט, אין אן אומזיכטבארען געטא. דער אלטער הערליכקייטס־געדאנק איז ווי מיט'ן ווינט אוועק, און מיט די שפורען פון צוויי־טויזענד יעריגען עלענד אויפ'ן לייב שפיעלען זיי די ראליע פון הארען. וויצלענדיגע הארען, שארפזיניגע הארען, הינטיש הכנעה'דיג, אדער פול מיט עקעלהאפטער חוצפה, דאך שטענדיג מיט אומגעצוימטער עהרגייציגקייט. אבער אגאטאן האט אויך געהאסט אט די פון טויזענטער קעמפען דורכגעטרייסעלטע צייט, אט די אטעמלאזע, זינלאזע, מיט ליגען מעוברת'ע, פון גייסטיגער פעסט דורכגעגעסענע. און פונדעסטוועגען האט אים אינגאנצען אנגעפילט דער חשק, זיך אריינווארפען אין דעם גרויסעןווירבעל־שטראם פון לעבען, אוועקצוגעהן, ווי אמאל דוד אין יענע אייכפאכערע צייטען, זיך א קעניגרייך צו ערווערבען. און ווען ער האט אין די מארגען־שטונדען גענומען שלומערען, איז זיין אנטשלוס שטארקער געווארען, און אין חלום האט זיך אים באוויזען יענער קעניג, וועלכער איז שוין פאר זיין פאלק געווארען א מיסטעריע.

פארמיטאג האט אגאטאן איינגעפאקט א קליין פעקעל און אויסגעשטרעקט זיין מוטער די האנט צום זעגענען זיך. פרוי יעטע איז אזוי דערשראקען געווארען, אז זי האט זיך אינגאנצען פארלארען. זי האט ניט געקאנט פאראורטיילען איהר זוהן'ס אנטשלוס, זי האט נאר געפרעגט, פארוואס עפעס גראד איצט וויל ער אוועקגעהן, ווען דער טאטע איז אזוי קראנק.

אגאטאן האט א שאקעל געטאן מיט'ן קאפ. צווישען אים און זיין פאטער קען שוין מעהר קיין באנד ניט זיין. שרעקליך און אומברחמנות'דיג האט אים געטריבען אוועק־צו־געהן פון הויז, און ער האט

בשום אופן ניט געקענט זאָגען, וואוהין ער געהט. ער האָט אפילו ניט גענומען די פּאָר גראָשען, וועלכע די מאַמע האָט אים אָנגעבאָטען, ער האָט שמייכלענדיג פאַרזיכערט, אַז ער דאַרף קיין געלט ניט. ער האָט אַריינגעלעגט אַ טוץ עפּעל אין דעם פּעקעל, קעז און ברויט, האָט אַ קוש געטאָן דער מוטער און דער שוועסטער און דעם ברודער, און איז אוועקגעגאַנגען אין דעם קלאָרען, קאַלטען ווינטער־טאָג.

דרייצעהנטער קאַפּיטעל.

אויף באַיעזוענ'ען האָט מען נעקאָנט באַמערקען יענע שטיל פּראָגרעסירענדיגע ירידה, וועלכע ווייזט זיך ארויס אין די אַלץ מעהר און מעהר גלאַנציגע נעט פונ'ם ראָק, אין דער גלייכגילטיגער פאַרנאַכלעסיגונג פונ'ם אויסערליכען אויסזעהן, וועלכע דערגרייכט ביז צו־להכעיס ; אין געבען וועניגער טרינק־געלט קעלנער און אויבער־קעלנער ; אין דעם פלייסען זיך צו גריסען זיך מיט פּאַרנעמע, ווען אַפילו אזוי גאַנץ קליינע מענשעלעך ; אין דער געקינצעלטער רוהיגקייט, ווי ער פלעגט נאָכפרעגען אין די קראָמען אויף דעם מקח פון די סחורות, — קורץ, אין אלע יענע זאַכען, וועלכע שטעכען דורך אזוי טיף, ווי אומבאַדייטענד זיי זאָלען ניט אויסזעהן, און פאַרוואונדען מעהר, ווי דאָס אָפען מודה־זיין־זיך אַז מען איז אין נויט. די רוהיגקייט פון אַ געזיכערטען צושטאַנד איז דאָן דאָס איינציגע וואָס מען ווינשט און צו וואָס מען שטרעבט, און ווען ס'איז אינדערהיים קאַלט, טרוימט מען לאַנג און שטאַרק דעם טרוים פון אַן אָפענעם קאַמין־פייער מיט פלאַמענדיגע קויהלען, און מען מאַכט דאַן גערן די מינע, ווי מען וואָלט געווען פאַרזונקען אין די סאַמע טיפקייטען פון דער מעטאַפיזיק.

ער איז געווען פאַרלאָזען און ער האָט זיך איינגערעדט, אַז ער איז גליקליך אין זיין איינזאַמקייט. אַ מאָדנע רוהלאָזיגקייט איז אויף אים אָנגעפאַלען, וועלכע האָט אים געטריבען פון רוה צו רוה און פון אַרבייט צו ארבייט, אָבער די רוה איז געווען אָהן פרידען און די ארבייט — אָהן פרוכט. די הייזער, די פאַרפראָרענע פאַרק־אַלעען פאַר זיין הויז, די פאַרבייהודזשענדיגע צונגען פון דער לודוויגס־באַהן, מענשען, הינט און קאַראָטען, אַלץ האָט זיך פאַרענדערט, אַלץ האָט אין זיינע אויגען אזוי ווי עטוואָס עפּעמערעס געקראַגען און אויסגעזעהן פאַרעכטליך מאַקע נאָר דורך דער אומצערייסבאַרער קייט פון גלייכגילטיגקייט, וועלכע האָט זי געהאַלטען אַרומגענומען. אָפט, ווען דער שטורעם האָט יינאַכט געבושעוועט הינטער די ווענט, אַזוי, אַז עס האָט אַ געזעהן,

ווי די גאַנצע אַטמאָספּערע וואָלט געקאָכט, האָט זיך דאַן באַיעזען פאַר־געשטעלט, אַז ער איז איינזאַם אַהן אַ שיעור און אָהן אַ מאָס אין דעם ברייטען אוניווערזום, אַז ער געפינט זיך אין אַ צושטאַנד פון וואַר־טען אויף עפּעס אַ מאַגישען באַפעהל פון יענער פלינקער דאַמע, וועל־כע פּלעכט אויס אונזערע לעבענס־פעדים אַזוי געוואַגט און אומבאַ־רעכענט. ווי פּוסט די וויסענשאַפט האָט שליסליך אויסגעזעהן פאַר זיין פאַרשטאַנד ! אפילו דער לאָמפּ אויף זיין טיש, די שטולען, די ביכער אויף דער פּאָליצע — זיי האָבען ביי אים אויסגעזעהן עפּעס קאָמיש.

כדי עפּעס צו פאַרדינען, האָט ער געזוכט צו געבען שטונדען. עס האָט זיך אים איינגעגעבען צו באַקומען די צוויי זיהן פון דעם אַלמן סאָלאָמאָן העכט פאַר פּריוואַט־אונטעריכט. סאָלאָמאָן העכט האָט דער־ביי געוואָלט צופרידען שטעלען זיין אייגענע עהרגייציגקייט, צו פיהרען געלערנטע געשפּרעכען מיט באַיעזענ'ען. יאָ, ער איז אָפט באַפאַלען דעם אָרימען אין די עפענטליכע פּלעצער, אין דער טראַם־באַהן. דערביי האָט ער אַזוי הויך געשריגען אויף זיין אבשייליכען זשאַרגאָן, אַז די גרעסטע צאָל פּאַסאַזשירען זאָלען קענען הערען. זאָלען זיי טאַקע הע־רען, די פּאַסאַזשירען, און דערצעהלען אַלעמען, אַז ער, סאָלאָמאָן העכט, איז אַ מאַטעריאַליסט ביז גאַר, — דאָס איז די ערשטע זאַך. ווייטער — אַז ער איז אַ פריידענקער, אַ פרייגייסט, אַן אַטעאיסט, וועלכער האָט בדעה איצטער צו גרינדען אַ „פריידענקער־פאַראיין". וואָרים ביי סאָלאָמאָן העכט האָט קיין זאַך ניט אויסגעזעהן אַזוי ערהאַבען גרויס, ווי צו זיין אַן אַטעאיסט. ער האָט דאָס געפונען פאַר איידעל און פּאָל־קאָמען ; יעטווידער אַטעאיסט איז אַזוי ווי a priori געוועזן זיין פריינד ; ער האָט געזוכט איינצופירען אַ דיסציפּלין צווישען די אַטע־איסטען און זיי צו אָרגאַניזירען.

אין די טעג האָט באַיעזען געהערט, אַז גודשטיקער האָט פאַר־עפענטליכט אַ בוך, און דאָס בוך האָט אַ גרויסען רושם אָנגעמאַכט. ער האָט אין דעם בוך ביטער און פאַרניכטענד סאַטיריזירט דעם מיליטאַ־ריזם, און די ליידען פון זיין העלד, אַן אָפיציער, וועלכער האָט טראַגיש געענדיגט, האָט ער געשילדערט „ערשיטערענד טריי" און „רעאַליסטיש פיין" און „פּסיכאָלאָגיש טיף". די ציימונגען האָבען זיך אַן דעם אָנ־געכאַפּט און ה״בען אויף איין וועג אָדער אַן אַנדערען געמאַכט דאָס פאַר זייער זאַך ד. ה. זיי האָבען אַזוי לאַנג זיך גע'עסק'ט אַרום דעם.

ביז זיי האבען מיט צרות געמאכט דערפון א שארפע, פאלטישען עניו. ער האט געבעטען סאלאָמאָן העכט, ער זאל אים לייהען דאס בוך. הער העכט האט מיט א בליישטיפט אינגאנצען פארפאטשקעט די ברעגען פונ׳ם בוך מיט קריטישע און פילאזאפישע אפאריזמען. באיעזען האט דערפאר א לאנגע צייט ניט געקענט ביי זיך פועל׳ען צו לייענען דעם ראמאן, דען ווען ער האט אזא בוך אין האנט גענומען, האט ער געהאט דאסזעלבע געפיהל, ווי ער וואלט זיך אנידערלעגען אין א בעט, וואס איז נאך געווען ווארים פונ׳ם שלאף פון אן אנדערען. שליסליך האט ער דאך געלייענט, און ער האט דעריין געפונען פיעל ווירטואזיטעט פון שילדערונג, פיעל אקראבאטען-קונסט, פיעל בלענדענדע דעטאלען, פיעל פליטערלאך אין אטריבוטען; ווארים מיט די היינטיגע פאד-ליטעראטען איז דאס אזוי, אז א גוטער אטריבוט איז ביי זיי א סך טייערער, ווי א גוטער געדאנק. און וואס איז שייך די רעאליסטישע פיינקייטען, מוז מען זאגען, אז פיעלעס איז געווען צו פיין, אום צו זיין ממשות׳דיג, און פיעלעס איז געווען צו אמת, אום צו זיין קונסט. באיעזען האט געזעהן, אז אין דעם בוך שטעקט א סך חשק, וואס האט זיך ניט אנטוויקעלט צו קראפט, און א סך אזעלכעס, וואס איז געכיטרעוועט. ער האט דעריין באאבאכטעט יענעם וואונדערבארע שפיעלען זיך מיט דער נאטירליכקייט, יענע לייכט איבערשפאנטע קאקעטע ראמאנטיק פון געפיהלען, וועלכע איז אזוי געפערליך, ווען זי זעהט אויס רעאליסטיש. אבער א טאג שפעטער האט ער שוין מעהר ניט געטראכט וועגען דאס אלעס, ווארים ער האט געקראגען פיעל באדייטזאמערע זאכען, פון וועלכע צו טראכטען.

איין זאך איז יעדענפאלס געווען, פאר וועלכער ער האט גאר קיין אויגען ניט געהאט. ווען ער פלעגט קומען אהיים און זיך פארשליסען אין זיין צימער, פלעגט זיך אפט הערען ארום טיר א שוואך שארשקען. דאס שארשקען האט געשטאמט פון א קלייד, און די וואס האט דאס קלייד געטראגען, איז געווען פאני באיעזען. און פאני באיעזען אליין איז זיך שטיל געגאנגען איבער די זיך-בויגענדיגע דילען, האט אויפגעציטערט ביי יעטווידען קלאנג, און צוגעלעגט איהר אויער צו דער טיר פונ׳ם חדר, וואו איהר מאן האט זיך פארשפארט, אום צו זיין טויט פאר לעבען און ליעבע. זי איז ניט מיד געווארען לויערענדיג און האר־בענדיג, און ניט איין מאל האט א זיפצען פון אינווייניג באלוינט איהר מיה. אפט נאך אזא פרוכטלאזען שפיאנירען, פלעגט זי

אַט וואָס טאָן: זי פלעגט זיך אַוועקזעצן אין איהר צימער ביים טיש און שרייבען און שרייבען... די לאַנגע קלאָג־בריף פון אַן אומגליקליכער וויב, און די דאָזיגע בריף האָבען אויף מאָרגען תמיד איין גורל געהאַט — פאַרברענט צו ווערען. ווען באַיעזען פלעגט ארויס־געהן, פלעגט זי זיך באַהאַלטען; ווען ער פלעגט קומען, פלעגט זי זיך באַהאַלטען; אָבער נאָך קיינמאָל איז איהר געהער ניט געווען שאַר־פער און וואַכזאַמער פאַר יעטווידען גערויש, וואָס האָט אָנגעדייטעט אויף זיין קומען אָדער אַוועקגעהן. ווען זיי פלעגען זיך צופעליג באַ־געגענען, פלעגט זי וויסען, ווי צו געבען איהר געזיכט אַן אויסדרוק פון פולשטענדיגער גלייכגילטיגקייט, און איז זי דאָן אַליין געבליבען, האָט זי פאַר שטונדען־לאַנג געוויינט. ווען מען האָט שפּעטער אָפּגעשאַפט די דינסט־מיידעל, איז איהר אויסגעקומען אים צו סערווירען די ניט גאָר רייכע מאָלצייטען. קיין שום אויפרעגונג פון איהר זעלע איז דאָן ניט געווען צו באַמערקען אויף איהר פּנים, קיין שום בלאַס־ווערען, קיין שום ציטערען פון איהר האַנט איז ניט געווען צו זעהן. פונדעסט־וועגען האָט עריך באַיעזען פאַר דער צייט אָהנונגסלאָז אָראָפּגעשלונגען מיט'ן עסען מאַנכע טרערען, וועלכע האָבען אָהן זיין וויסען באַווירצט די מאכלים.

ער האָט זיך איצט אָפּגעגעבען צו די שטילע שטודיען, וועלכע ליי־גען אויף דער גרעניץ פון וויסענשאַפט און דעקען אויף פאַר'ן אויג אַן ענדלאָז קעניגרייך פון היפּאָטעזעס, אַ גרעניצלאָז פעלד פון פאַנטאַס־טישע פּראָבלעמען. עס האָט זיך אים אָפט אויסגעדוכט, אַז זיין קיהלער פאַרשטאַנד וועט ניט אויסהאַלטען. אָבער אָט אַלדאָס געפערליכע באַלאַנסירען אינ'ם קעניגרייך פון די זיך פעסט האַלטענדע געזעצען האָט איהם באַפרייט פון דער וועלט און זיינע אייגענע זאָרגען, און ווען עס פלעגט זיך איהם שפּעט אין דער נאַכט אויסדוכטען, אַז ער האָט אין עפּעס אַן אומגעהויערליכער פאָרמולע געפונען דעם באָדען פאַר נייע אַנטדעקונגען, פלעגט ער אַריינפאַלען אין אַ פלאַם־פייערדי־גען עקסטאַז, פונקט ווי אַ שענקער, בעת עס גיט זיך אים איין אַליין צו מאַכען ביר. ער האָט דענסטמאָל געקאָנט פאַרגעסען, ווי נאָהענט עס רוקט זיך אויף אים אַן די פאָדערונג פון פּראַקטישער און באַלוינענ־דיגער אַרבייט.

איין טאָג, ווען דער שניי האָט געהאַלטען אין צעגעהן און וואַרימע ווינטען האָבען געבלאָזען, האָט ער זיך געפיהלט אינגאַנצען אָפּגע־

שוואכט, אלט זיך געפיהלט. דאָס איז יענער באוואוסטזיניגער צושטאנד, אין וועלכען מיר פאלען אריין, בעת מיר נעהמען קוקען איבער אונזערע בארופס־ספערען און פארלירען אין דער זעלבער צייט דאָס געפיהל פון וויכטיגקייט, וואָס איז דער מקור פון אונזערע מעשים. מען האָט אים דאן אריינגעווארפען אין צימער א בריף וואָס האָט געטראָגען דעם פאָסט־שטעמפעל פון פאריז. אין דעם בריף איז אזוי געשטאַנען.

„איין וואָרט פארדיענסטו נאָך פון מיר. איך ערפיל דיין ביטע: אָט איז דיר אַ לעבענס־צייכען. איך קאָן דאָס מיט רעכט שיקען, ווייל איך לעב דאָ. דאָ הערט מען קלאַפּענדיג דאָס הארץ פון דער מענשהייט. דאָ בין איך די, וועלכע איך בין אימער געווען, אָבער אומאנטדעקט געווען. דאָ טרינקט מען ביז משוגעת דעם רק אנגעפילטען לעבענס־בעכער. טויזענטער פאלען, טויזענטער שטייגען, טויזענטער יובלען און שטאַרבען אין דער זעלבער צייט. אָבער עס איז פיליכט גיט דאָס עכטע; ניט נעקטאר, נאָר האַשיש. גאָרניט פאר אזעלכע מענשען ווי דו! גאָרניט פאר גוטע כאראקטאָרען, פאר אייַך, פערעל אויף דעם זיך עלטערענדיגען האלז פון אייראָפּא. איך וועל אפשר צוריקקומען, ווייל עס רייצט מיך, דאָרטען אייך אַ ביסעל משוגע צו מאַכען. איך האָב דאָ פון אַ קעניג געהערט, וואָס דאַרף ערגעץ ביי אייך לעבען, — אַ העליאָגאבאל, אַ ניט־אָנערקענטער, אַ זונען־פירסט. ווי אזוי איז דאָס? פאר דעם זיינט איהר דאָך צו פארשטאָפּטע קעפּ!“

אָט דאָס איז געווען דער בריף. באַיעזען האָט אים אַ וואָרף געטאָן אין אַ ווינקעל, האָט אים אָבער צוריק אויפגעהויבען, צונויפגעלעגט אים מיט אַ ערנסטען פּנים און צעריסען אים דאן אין דורכאויס קוואדראטנע קליינע שטיקלאָך. אין דעם אויגענבליק איז אלעס, וואָס ער האָט געטאָן, אויסגעקומען ביי אים אזוי נעבאכדיג, און אלעס וואָס ער האָט געוואוסט, אזוי אויבערפלעכליך, אז ער האָט אין אַ שמערצליכער אפּאַטיע צוגעמאכט די אויגען. דערנאָך האָט ער גענומען אַ פעדער אין האנט און האָט אויפ'ן ערשטען שטיקעל פּאַפּיר, וואָס איז אים אונטער'ן האנט געווען, אָנגעשריבען: „ווייסענשאַפט“:

גענוען אַ מאַן איז, אומבאַקאַנט זיין נאָמען.
דאָס שיקזאַל אין די טיפען פון דער ערד
האָט איהם געבראַכט מיט צויבער מיט געהיימען
צום לעבען. פינסטערניש האָט איהם גענעהרט.

באַיעזען האָט אָבער ניט געקאָנט גראַמען: ער האָט אויך גע־פיהלט, אַז ער פאַרלירט דערביי זיין געדאַנק. ער האָט דערפאַר פאַרט־געזעצט אין פּראָזע: „שווייגען האָט אַנגעפילט זיין לעבען און קיין זאַך האָט ניט געשטערט די רוהע אַרום אים, אַ חוץ אַ כסדר'דיגע טומפּע הודזשעריי און אַ רעש. דער אונטערערדישער האָט זיין גאַנצען מוח אָנגעשטרענגט אויף דעם, צו דערפאָרשען דעם גרונד פון דעם אייביגען, דראָהענדען, געהיימניספולען רעש. ער האָט ניט גע־גלויבט אין קיין וואונדער; ער האָט אויך ניט געטיילט דעם גלויבען אין דעם געטליכען אורשפּרונג פון'ם רעש, ווי ער האָט געלייענט אין די טראַדיציאָנעלע דאָקומענטען, נאָר ער האָט געפאָרשט, ערפונדען מעס־טונגס־אַפּאַראַטען און אַנדערע אינסטרומענטען, האָט אויפגעשטעלט געזעצען און רעגלען, האָט אויסגערעכענט די שטאַרקייט פון'ם רעש און די צייט, וואָס איז אַוועק ביז דער שאַל איז צו זיין אויער געקומען, און נאָך פיעל אַנדערע זאַכען, וואָס האָבען אים געפיהרט צו שטאָלצע, גיגאַנטישע היפּאָטעזעס. און נאָך אַ לאַנגער און אַ לאַנגער צייט האָט ער אָנגעהויבען צו גראָבען, אין דער הויך צו גראָבען, און וואָס מעהר ער האָט געגראָבען, אַלץ פאַרנעמליכער איז געוואָרען דער רעש, ביז עס איז ענדליך פון זיך אַליין אַרונטערגעפאַלען די לעצטע שיכט ערד, און דער זוהן פון פינסטערניש האָט אַ פאַרבלענדטער אַ קוק געטאָן אין דער הויך — צום ליכט! דאַן האָט ער זיך צוריקגעקערט אין זיין אונ־טערערדישען וואוינונגס־אָרט, און ער איז געווען צופרידען, זעהענדיג, אַז דאָס ליכט איז געווען די אורזאַך פון'ם רעש. אָבער וויפיעל נאָך אַנ־דערע זאַכען וואָלט ער געקענט זעהן, ווען ער גראָבט נאָך הונדערט מע־טער אין דער הויך! ווי דאָס זשומען און ברויזען פון טויזענטער ערד־ישע דאַמפּמאַשינען וואָלטען באַטויבט זיין אויער, וואָס איז צו איינ־זאַמקייט געוואָהנט! ווי אויפגעשווידערט ער וואָלט געוואָרען פון דעם ענדלאָזען קריעג, וועלכער בושעוועט איבער אים, פון די שיקזאַלען, וועל־כע זיינען איינגעפלאָכטען אין דער קלאַפּעריי פון די מאַטאָרען. דער־ביי וואָלט ער פיליייכט גאָרניט דאָס ווירקליכע ליכט דערזעהן, נאָר דאָס קינסטליכע פון אַ מאַשינען־לאַגער".

„שמות'עריי!" האָט באַיעזען אַ מורמעל געטאָן, און אריינגע־וואָרפען דאָס אָנגעשריבענע אין אַ טיש־קעסטעל. ערשט איצטער האָט ער דערפיהלט דעם נאָגענדיגען שמערץ, וועלכען יענער בריף האָט אים פאַרשאַפט. זשאַנעטע'ס בילד איז פאַר אים אויפגעשטאַנען.

איצט האָט ער געוואוסט, פון וואַנען עס נעהמט זיך זיין אומרוהיג פאַרשען, און ער האָט זיך אַרומגעקוקט איבער'ן צימער, ווי ער וואָלט זיך פאַר די מעבעל געשעמט, אַז ער האָט זיי ווען גענאַרט און פאַרפירט מיט זיין ביינאַכטיגען וואַכען. וואוהין ער האָט נאָר זיינע אויגען געוואָרפען, האָט ער געזעהן זשאַנעטע'ן שטעהענדיג אומבאַוועגליך, אין אַ טונקעלגרינעם קלייד, די רויטע האָר פאַנאַנדערגעלאָזען, און די אויגען אַ מעלאַנכאָלישע פאַרטיפטקייט, וועלכע ער האָט ביי איהר קיינמאָל ניט באַמערקט. ער איז אַרומגעגאַנגען איבער'ן צימער און האָט ניט געטראַכט וועגען קיין שום אַנדער זאַך, ווי נאָר וועגען דעם, ווי אַזוי ער זאָל זי קענען ווידער קריגען, און דער נאַרישסטער אויסוועג האָט צום סוף אים אויסגעזעהן אַלס דער בעסטער. ער האָט זיך אַנגעטאָן, אום צו געהן צו באַראָן לעווענגאַרד. זיין משוגענער פאַרלאַנג האָט אים איינגערעדט, אַז יענער באַזיצט די מאַכט, זי צוריקצורופען, אָדער ער וועט אויף זיין ביטע אַנווענדען עפּעס אַ שפּיצעל, ווי צו ברענגען זי צוריק. ער האָט שוין מעהר ניט געוואוסט, וואָס ער טוט.

לעווענגאַרד'ס פּאַלאַץ האָט זיך אַ האָר ניט געענדערט. ווי אימער האָבען די קאַריאַטידען געדולדיג געטראָגען די לאַסט פון דעם באַלקאָן, און מערקור אויפ'ן דאַך האָט זיך נאָך אַלץ מיישב געווען, צי ער זאָל פליהען אָדער ניט. אויסערדעם האָט פון די דאַך־רינעם און פּאַרענטשען געקאַפּעט דאָס שניי־וואַסער, אַזוי, אַז די באַלקאָן־טרעגער האָבען אויסגעזעהן ווי זיי שוויצען, און די זון האָט באַגולדעט די גאַנצע פּאַסאַד — אַן אַהנונגספולע, מילדע, באַלעבענדע זון! אויך אינווענינג אין הויז האָט זיך גאַרנישט ניט געענדערט. די אַלטע פּראַכט האָט נאָך געהערשט ; גאַרניט ווי דער באַזיצער פון די דאָזיגע רייכטימער וואָלט דאָ ניט לאַנג אַנגעזעצט און הונדערטער אומגליקליך געמאַכט, נאָר ווי אַ הויכגעבאָרענער גאַסט וואָלט געווען די אורזאַך פון דעם פאַרנעמען סטיל פון דעם וועסטיבול. עס שיינט, אַז אַזאַ אומגליק פיהרט גאָר צו דער דערהויבונג פון דעם שולדיגען, וועניגסטענס ווערט גאַרנישט ניט געענדערט אין זיינע לעבענס־געוועהנהייטען, און ווען די קרעדיטאָרען אייניגען זיך נאָר וועגען די פּראָצענטען, ווערט דאָס שילד פון זיין עהרע אויף אַ האָר ניט פלעקענרייכער ווי געווען.

מען האָט וועגען באַיעזען'ען געמעלדעט און מען האָט אים געבעטען אַריינקומען. מיט צוזאַמענגעדריקטע ליפּען איז ער געשטאַנען פאַר'ן סוחר, וועלכער האָט אים אַ קורצע צייט קאַלט באַטראַכט פון קאָפּ

ביז די פיס און ערשט דאן זיך אנטשלאסען צו בעטען אים זיצען. ער האט געקלאפט מיט די ברעלאקעס פון דער שווערער קייט פון זיין זייגער, האט זיך גנעדיג א בויג געטאן און געפרעגט, מיט וואס ער קען אים דיענען.

— איך בין געקומען מכוח אייער טאכטער, — האט באיעזען קאלט געענטפערט.

דעם באנקיר׳ס פנים האט זיך אין איין רגע געביטען. ער האט זיך אויסגעגליכט, האט אריינגערוקט די האנט אין ראק־ברוסט און זיין געזיכט איז אזוי ווי פארשטיינערט געווארען.

— מיין טאכטער האט מיט דער פירמע לעווענגארד גארנישט ניט צו טאן, — האט ער געזאגט, — ווען דאס אלזא איז דער איינ־ציגער צוועק פון אייער קומען, מוז איך דאס באדויערען. אויב מיין טאכטער איז אין נויט, האט די פירמע קיין שום גרונד ניט צו שענקען אויפמערקזאמקייט דעם דאזיגען אומשטאנד.

עס איז קלאר געווען, אז הער לעווענגארד האט נאר גערעדט, אום אויסצודריקען די מיינונג פון דער „פירמע“. אויסער דער „פירמע“ איז גארניט געווען אזא זאך, וואס זאל ווערטה זיין איבער דעם פינף ווער־טער אדער אפילו פינף סעקונדעס צו פארלירען.

— אייער טאכטער איז ניט אין נויט, — האט באיעזען געענט־ערט, קניטשענדיג דעם שטערען. — איך האב נאר געוואלט פרעגען, אויב איהר ווילט ניט זי צוריקקעהרען. אין דעם פאל בין איך...

— געעהרטער הער, איך האב דאך אייך שוין געזאגט, אז מיין טאכטער האט מיט די אנגעלעגענהייטען פון דער פירמע גארנישט ניט צו טאן. זי איז טויט פאר דאס „הויז לעווענגארד“. איך זעה א חוץ דעם קיין שום גרונד ניט דאס געשפרעך פארטצוזעצען. איהר זיינט מיר אומבאקאנט.

דאס איז געווען א דייטליכער וואונק. אבער באיעזען איז געבלי־בען רוהיג זיצען און האט מיט א פינסטערען בליק נאכגעפאלגט דאס היז־און־צוריק־געהן פונ׳ם באנקיר, וועלכער האט געהאלטען די הענט אויפ׳ן רוקען און געמאכט מיט די פינגער אזא גערויש, ווי ווען מען וואלט פראפקעס געצויגען פון א פלעשעל.

— פון פאטער־געפיהלען אדער דאס גלייכען ווייסט איהר אפנים ניט ? — האט באיעזען זיך אנגערופען, אבער ער האט גלייך דערפיהלט דעם עגאאיזם פון זיין ביטערקייט און ער איז לייכט רויט געווארען.

— פאטער־געפיהלען קענען ניט זיין אהן טאכטע־געפיהלען, — האט דער באנקיר געענטפערט גדלות׳דיג און באטעטיש.

— און זוהן־געפיהלען, — האט באיעזען צוגעגעבען מיט פאר־אכטונג, — דערמאנענדיג זיך אן גדליה׳ס שיקזאל. — אין אייער הויז שיינט דאס צו זיין א ירושה־זאך. וואו איז דער בארימטער אידישער פאמיליען־חוש ? ווען אייער טאכטער וואלט געווען א וועקסעל, וואלט די פירמע געוויס געהאט מעהר גרונד צו קימערען זיך וועגען איהר.

— מיין הער ! — האט דער באנקיר אויסגערופען, דערשרעקענדיג זיך. זיינע כיטרע אויגען האבען אומזיכער געקוקט צו דער טיר.

ווען באיעזען איז ארויס, האט די זון געהאלטען אין פארגעהן; זי האט געגאסען שטראמען פורפור־רויטען ליכט אויף די צעגעהענדיגע שניי־פלאכקיים. דער הימעל, ווי א טעפיך, איז געווען פארזעעט מיט מערקווירדיג רעגוליארנע וואלקען־מוסטערען, און אין דער טיפקייט פונ׳ם מערב׳דיגען האריזאנט איז געשטאנען א שטיק איבערגעבליבענע זון ווי א גליהענדיגער סעגמענט און איז באלד פארשוואונדען געווא־רען, לאזענדיג הינטער זיך א ברייטע, גלייכמעסיגע, ברענענדיגע רויט־קייט. באיעזען איז פארבייגעגאנגען דאס ביורא פון דער „פירמע“, וואו מען האט ווידער געארבייט שוין פון אייניגע טעג, און ער האט דורך די מיט גרינע גראטעס באזארגטע פענסטער געזעהן פולטען, איינעם לעבען אנדערען, און ביי די פולטען די מענשען, בלייכע לאנג־נעזיגע מענשען מיט מוטנע אויגען, מיט ברילען, מיט באשעפטיגטע, זארגפולע מינעס, — פריידלאזע רעכענמאשינען. שטויב !

די געגענד ארום הויז איז געווען פלאך און טרייסטלאז, איז ניט אנציהענדער געווארען דורך די ברענענדע אוונט־פלאמען. איי־זענבאהן־שטאלען, א צעבראכענער פארקאן, איינע דורך די אנדערע לויפענדיגע רעלסען, רויטליך שימערענדיג אינ׳ם ווידערשיין פון מערב־פייער, איינצעלנע פראכט־וואגאנעס, א לאקאמאטיוו שטום און קאלט, א לאסט־וואגען, הייזלאך פון באהן־וועכטער און סיגנאל־ביידלאך, טע־לעגראפענע סלופעס, ווארע־לאגערן, און ווייט אויף יענער זייט א ניט־דייטליכער עטוואס פון א וואלד מיט דעם לעצטען שניי באהאנגען, און די ערשטע אדער פיליכט פאראיאהריגע בלאסע גרינקייט פון א שטיקעל לאנקע. און א סך פון את־א־דעם האט אויף א וואונדער־באר׳ען אופן געוועקט אין איהם עראינערונגען פון דער קינדהייט, האט ארויסגערופען אין אים בילדער פון דער היים, און אים האט שיער א

הימוועה אַנגענומען. ער האָט באַגעגנט מענשען, דאָס־רוב ארבייטער, אויך שפּאַציר־געהער, וועלכע האָבען די מיט קויהלען־דאַמף אַנגעפילטע געגענד באַטראַכט פאַר „פרישע לופט“, און באַיעזען האָט זיך אַליין געפרעגט ווי אַ קינד, ווען עמען אַלע קומט אוים ניי און זינלאָז: וואָס ווילען זיי? פון וואַנען קומען זיי און וואוהין געהען זיי?

אין דער זעלבער צייט האָט ער געבענקט נאָך געזעלשאַפט, און אַזוי ווי ער איז געווען ניט זעהר ווייט פון ניבערדינג'ס ווילאַ, איז ער אַהין אַוועק. ער איז געגאַנגען אויבען אויף די אָפּהאַנגען, צווישען די קוסטעס, צו דער רעכטער זייט פון דער וואַנט פון קריסטליכען בית־עולם. טיף אונטען האָט געשימערט דאָס וואַסער פונ'ם טייך און אויף יענער זייט איז געלעגען דאָס פלאַכע טאָל, ווערענדיג פארשלונגען פונ'ם האָריזאָנט.

ער האָט געפונען די טירען פון דער ווילאַ אָפען, און בעת ער איז ארויפגעגאַנגען אויף די טרעפּ, האָט ער געקלערט, אַז עס איז געווען קאָמיש צו געהן צו אַ מאַן, וועלכען ער האָט אייגענטליך ברוטאַליזירט, און זוכען זיין געזעלשאַפט.

אַזוי ווי ער האָט קיינעם ניט געזעהן, האָט ער אָנגעקלאַפּט אין דער ערשטער טיר, און ווען קיינער האָט ניט געענטפערט, איז ער אריינ־געגאַנגען. דאָס צימער איז געווען ליידיג; ער האָט פאַנאַנדערגערוקט אַ פּאָרטיער ביי אַ זייטען־וואַנט און איז געבליבען שטעהן ווי געפּלעפט.

קאָרנעלי ניבערדינג האָט געקניט ביי אַ דיוואַן, איינגאַנצען צו־זאַמענגעשרומפּט און צונויפגעקאָרטשעט. ערשט ווען באַיעזען האָט פארלעגען אַ הוסט געטאָן, האָט זי זיך אויפגעהויבען. מיט אַ שטאַרקען טרייסעל האָט זי אַ מאַך געטאָן די האָר צוריק אויפ'ן הינטען און זי האָט אַנגסטפול אויסגערופען:

— וואָס איז? איז ער טויט?

ווען באַיעזען האָט דערשראָקען זי אָנגעקוקט, איז זי צו אים צו־געגאַנגען, האָט שעמעוודיג אים דערלאַנגט די האַנט און געבעטען זיך:

— ברענגט אים צוריק! זאָגט מיר נאָר, וואו ער איז! איך וויים ניט, וואָס איך זאָל טאָן, גוטער גאָט, שוין צוויי טעג! וואו קען ער דאָס זיין?

באַיעזען האָט געשפּאַנט געקוקט אויף איהר בלאַסען געזיכט, וואָס האָט אָהן אויפהער קאָנוואולסיוו געציטערט און איז מאָדנע אַלט געווען פון ניט־שלאָפען און דאגות. ווען זי האָט דערזעהן, אַז באַיעזען קוקט

אזוי אויף איהר שווייגענדיג, האט זי ארונטערגעלאזען דעם קאפ אויף איהרע אויערען זיינען געווארען פלאם־רויט, אין דער צייט וואס דער שטערען און די באקען האבען גארנישט ניט פארלארען פון זייער לעבלאזער פארב. זי האט זיך אנידערגעזעצט אין א קליינעם לעהן־שטול, האט געלאזען שלאף הענגען די הענט און געזאגט:

— איך קען אייך אפילו גארנים, און איהר קענט מיך אויך ניט, און איהר ווייסט ניט, וואס מיט מיר איז.

באיעזען האט טאקע ניט געוואוסט. ער האט זיך אוועקגעזעצט אנטקעגען איהר, האט זיך געשפילט מיט'ן הוט אין זיין האנט און געזוכט ווערטער.

— ער איז דאך מיין ברודער, — האט קארנעלי ווייטער גערעדט מיט א קראנקהאפטער פארזונקענהייט און האט אזוי א שמייכעל געטאן, אז עס האט באיעזענ'עז ווי א שטאך געטאן.

— אבער צוויי טעג, פריילין! ווי אפט געהען דאס אוועק יונגע לייט אויף צוויי טעג פון הויז!

— האט איהר אמאל געלייענט „מאנפרעד"? — האט קארנעלי געפרעגט, אזוי ווי זי וואלט ניט געהערט זיינע ווערטער. אבער זי אליין האט אויסגעזעהן אזוי דערשראקען צו זיין איבער דעם וואס זי האט געזאגט, אז איהר פנים האט געקראגען אן אש־גרויען קאליר.

אויך באיעזען איז געווען דערשראקען און ער האט זי אנגעקוקט מיט גרויסע אויגען. ער האט געפיהלט ווי זיין הארץ האט לאנזאמער געקלאפט, ווי עס וואלט ערשט דארפען נייע קרעפטען זאמלען. ער האט שטארק א בים געטאן מיט די ציינער די אונטערשטע ליפ.

— עס איז מאדנע מיט אונז, יונגע מיידלאך! — האט זי ווידער געזאגט מיט איהר זינגענדיגער און אזוי ווי דערוויטערטער שטים, און האט ארויסגעקוקט צום נאקעטען הימעל. אנטקעגען וועלכען די נאקעטע צווייגען פון די נאהענטע בוימער האבען זיך אפגעצייכענט ווי פיליגראן־ארבייט. — מאדנע! תמיד בלייבען מיר די אהנונגספולע מלאכים. און וואס מיר לײדען איבער אין דער צייט, וואס איהר רעכענט, אז מיר שלאפען! די מענער זוכען נאר דאס זיסע אין אונז. אבער דאס אלץ איז דאך זינלאז. געפינט איהר ניט, אז איך רעד ווי פון היץ?

זי האט א לאך געטאן, און באיעזען האט ווידער דערפיהלט יענעם שטאך. ער איז נאך קיינמאל אזוי צעמישט ניט געווען, זיין אונטערשטע

ליפ איז געווען אינגאנצען צעביסען.

— פארוואס זשע קומט ער ניט ? — האט זי פלוצלונג אויסגעשריען, האט די הענט געבראכען און דאן ווי פון וועהטאג, זיי צו די שלייפען צוגעלעגט. איהר גאנצער שמערץ האט געהאט אין זיך עפעס אזוי פיעל גערריקטקייט און פארשטיקטקייט, אז באיעזען איז געווארען אומגעדולדיג, וועלענדיג איהר העלפען. — אך, איך בעט אייך, הער... איך וויים אפילו אייער נאמען ניט... געהט אריבער אין קאפעי „נאציאנאל" אין נירענבערג. היינט איז דאך מיטוואך ? ער דארף זיך דארטען טרעפען מיט א פריינד. עסטריך הייסט ער, גלויב איך, טעאבאלד אדער באלדואין, איך וויים ניט. דערצעהלט אים, ווי איהר האט מיך געזעהן. זייט ניט אזוי בייז אויף מיר, וואס זאל איך אנדערש טאן ? א, מיר דוכט זיך, מיר דוכט זיך ווידער, אז עפעס האט געטראפען !

באיעזען איז אוועק שוידערענדיג און טרייסלענדיג זיך פאר קעלט. ווען ער איז געקומען אויף דער הויפט־גאס, איז ער ארויפגעשפרונגען אויף א פלאטפארמע פון דער פערד־באהן, און אין דעם טריבען ליכט, וואס האט געשיינט מעהר צו פארפינסטערען ווי צו פארדייטליכען, האט ער געזעהן איינינע בערדיגע און מאנאטאנע פנים'ער. בעת'ן פאהרען אין פארלאפען א געשיכטע, וואס האט אויפגעברויזט ביז צו אומערטרעגליכקייט די הייסע ביטערקייט אין זיין נשמה. דער וואגאן איז געפאהרען גאנץ שנעל איבער'ן וועג, וועלכער איז שוין געווען אונטער'ן שטאט. רעכטס און לינקס זיינען געשטאנען איינינע הייזער, ארימע קאזארמעס, טרויעריגע סעדער, זאמדיגע בוי־פלעצער, קוסטעס, פוסטע גארטענס. ביי'ם „אויבערשטען קרייץ־וועג" איז ארויסגעלאפען א שליח פון א טויער און איז נאכגעלאפען דעם וואגאן, וועלכער איז געווען ווייט פון איהם ביי הונדערט מעטער. דער קאנדוקטאר איז געווען אינווענינ אין וואגאן, און די לייט ארום באיעזענ'ען האבען געלאכט און זיינען, ווי עס שיינט, געווען זעהר געשפאנט, צי דער שליח וועט אניאגען דעם וואגאן אדער ניט. אבער נאך גרעסער ווי זייער געשפאנטקייט איז געווען זייער פרייד, וואס א מענש לויפט אזוי אהן אן אטעם. באיעזענ'ען האט געשווידערט פאר שאנדע און צארען, און ער האט א ציה געטאן דאס שטריקעל, אום צו געבען דעם קוטשער דעם סיגנאל אויף אפצושטעלען זיך. אז דער מיד־אנגעלאפענער איז ארויף, זיינען די פנים'ער פון די אזוי גוט־אויפגעלעגטע מענ־

שען פּלוצלונג ערנסט און פאַרטראַכט געוואָרען, און זיי האָבען געהערט דעם נייעם פּאַסאַזשיר אַזוי שטאַרק אָטעמענדיג, אַז עס האָט געקלונגען ווי ביי אַ קינד, וואָס קען קוים דעם אָטעם כאַפּען וויינענדיג. א חוץ דעם איז דער שוויים ביי אים גערונען פון אַלע פּאָרען, און ער האָט נאָך גענומען רעדען, ווי ער וואָלט זיך ווען פאַרענטפערן, וואָס ער האָט זיך אַזוי געאיילט. באַיעזוּנ׳ען איז די גאַנצע געשיכטע אויסגעקומען ווי אַ בייזער חלום און אָנגעפילט מיט שנאה האָט ער געטראַכט וועגען די פּוסטע באַריהמערייען מיט די קריסטליכע טוגענדען.

אין קאַפּע איז אומזיסט געווען זיין נאָכפרעגען זיך אויף ניבערדינג׳ן. ער האָט זיך נאָכגעפרעגט אויך אויפ׳ן אומבאַשטימטען הער עסטריך: דער קעלנער האָט אויסגעזעהן, איז אַליין ערשטוינט געוואָרען, וואָס ער זעהט אים ניט. שוין פון יאָהרען קומט ער אַריין טאָג־טעגליך זיבען אַ זייגער. עס האָט מיט אים עפּעס געמוזט טרעפען.

געהענדיג צום וואָקזאַל דורך די משופּע׳דיגע, בערגיגע גאַסען, איז באַיעזוּען עטוואָס צעמישט געוואָרען פון דעם גייסט פון מיטעלאַלטער, וואָס האָט אויף אים אַ בלאָז געטאָן פון די שטילע געביידעס. פּאַיאַצען זיינען פאַרבייגעלאָפען, דאַמען אין דאָמינאָ־קאָסטיומען, וועלכע האָבען אונטערגעטאַנצט געהענדיג, און האָבען געשטיפּט און געכיכעט. אומעטום האָט מען זיך געגרייט צום קאַרניוואַל. פּלוצלונג איז באַיעזוּען געבליבען שטעהן ווערענדיג טויט־בלאַס. ער האָט זיך אָנגעשפּאַרט אָן אַ לאַנטערנע־סלופּ, האָט אים אַרומגעכאַפּט מיט די הענט און מיט ציטערענדיגע ליפּען נאָכגעקוקט אַ פרוי. פון וועמעס פּנים ער האָט געכאַפּט נאָר איין־איינציגען פאַרבייגעהענדיגען בליק. און אים האָט זיך ווי אין אַ האַלוצינאַציע אויסגעדוכט, אַז דאָס איז זשאַנעטע׳ס פּנים געווען.

אויף מאָרגען האָט ער ניבערדינג׳ען געפונען אין הויז. קאַרנעלי איז געווען ווי אַלעמאָל, שטיל און צוריקגעצויגען, מיט דעם מאָדנעם שרעקעדיגען שמייכעל אַרום די ליפּען. איין בליק, וואָס האָט איהם געטראָפען, האָט אַזוי ווי אום פאַרצייהונג געבעטען, און באַיעזוּען האָט זיך צו איהר קוים באַמערקבאַר אַ נייג געטאָן. אויף ניבערדינגען איז געווען צו באַמערקען אַ לייידענשאַפטליכע אויפרעגונג; זיין געזיכט איז געווען פאַרבלאָזער און זיינע אויגען מעהר גערויטעלט ווי אַלעמאָל.

באַיעזוּען האָט זיך ווידער אויף גאַנצענע טעג פאַרשפּאַרט אין זיין

שטודיר־צימער. ער האָט אָפּט גאָרנישט ניט געטאָן, ווי נאָר געזעסען און געטראַכט. אויף דרויסען איז געווען אַ שטורעם. די גאַס איז גע־ווען פאַרזעעט מיט שיפּערשטיין און מיט ציגעל, די פּאַפּעלבוימער פון דער אַלעע האָבען זיך געבויגען ווי ריטלאך. די היט פון אָרימע אומ־פאָרזיכטיגע לייט זיינען געפלויגען אויף די דעכער און אין די אָפּגע־לעגענע שטאַלען. עס האָט כסדר געפּייפט און געיויכצט און געוואָיעט און געשפּאַרט זיך ארום די ווענט, ווי ארום אַ צעבראָכענע שיף, וואָס זיצט הילפלאָז אויף פעלזען. עס האָט געזונגען און געברומט און געהודזשעט אין דער לופטען, און דער גאַנצער הימעל מיט די וואָלקענס איז געווען גלייך צו אַ פלינק פאָהרענדיגע מאַשינעריע, אין דער צייט וואָס די לבנה איז שרעקהאַפט און בלאַס געשפּרונגען אין דער נאַכט פון איין וואָלקען־לאַך צו דער צווייטער.

אין אזא אָוועגט איז באַיעזען ארויסגעגאַנגען. ער האָט זיך גע־פיהלט אויפגעטרייסעלט פון דעם שטורעם און זיין האַרץ איז ברייט געוואָרען. ער האָט געזעהן בליצענדיג אין מזרח־זייט און ער האָט גע־הערט דעם דערווייטערטען דונער פון אַ פּעברואַר־שטורעם. צוקומענ־דיג צום מאַרק, האָט ער דערהערט הינטער זיך אַ שטימע, וועלכע האָט איבערגעשריגען דעם ווינט. איהם האָט זיך געדאַכט, אַז ער קען די שטי־מע, האָט ער גענומען געהן לאַנגזאַמער און זיך צוגעהערט.

— נו, זאָג אליין, האָב איך מיט אַן אויג צוגעמאַכט די גאַנצע אַכט טאָג ? האָסטו געזעהן מיך שלאָפענדיג ? בין איך געווען אין אַ שלעכטער חברותא, וואָס זיי האָבען מיר מיין געוויסען קאַליע גע־מאַכט ? האָסטו שוין אַמאָל געזעהן אזאַ שטורעמווינט ? הו — אוך ! ווירבעל, ווירבעל... בל... בללל... בלל !...

באַיעזען איז אזוי געפּלעפט געוואָרען, אז ער האָט מעהר קיין שריט ניט געקאָנט מאַכען.

— העי ! דאָס איז אויך אַ מאַן, וועלכען איך קען ! — האָט גדליה אויסגערופען און זיך צעלאַכט אויף וואָס די וועלט שטעהט. — קום מיט מיר, מאַן, קום מיט ! איך... איך קען די וועלט, איך קען זיי, איך בין דער חכם פון מה־נשתנה. איך ביז אַ געלערענטער פון הימעל, הע !

באַיעזען האָט אינסטינקטיוו אָפּגעטראָטען אהינטער און האָט אָנגעכאַפּט פעסט ביים אָרים דער פרוי העלמוט, וועלכע איז נאָכגע־גאַנגען דעם אַלטען.

— איז ער שכור ? — האָט ער צו איהר אַ שעפּטשע געטאָן.
זי האָט אַ טרייסעל געטאָן מיט'ן קאָפּ.
— מיין סעמאַ האָט אים געבראַכט אַזוי ווי ער איז.
— און צו וואָס פיהרט איהר אים אַרום ?
— ער איז פון אונז אַנטלאָפען געוואָרען. העי, שטעלט זיך אָפּ! שטעלט זיך אָפּ!
און זי האָט אַ לאָף געטאָן נאָך אים, פּאַטשענדיג מיט די הענט. אין דער צייט, וואָס ער האָט זיך אַרומגעטאַנצט אינמיטען דער גאַס. די לבנה האָט אים באַלויכטען קאַלט און אומהיימליך. באַיעזען האָט דערפיהלט אַ קיהלען שוידער. עס האָט זיך אים אויסגעדוכט, אַז ער זעהט דאָ דעם צוזאַמענברוך פון אַ פאָלק.
מיט אַ מאָל איז דער זקן שטיל געוואָרען און האָט זיך געלאָזט פיהרען ווי אַ קינד. באַיעזען איז געגאַנגען ביי פרוי העלמוט'ס זייט. זי האָט זיך געפיהלט אומבאַקוועם אין זיין געזעלשאַפט און האָט אויף אים געוואָרפען צווייפלענדיגע זייטען־בליקען.
— איך קען אים, — האָט באַיעזען געזאָגט, — דאָס דערשרעקט מיך זעהר, אַט דאָס אַלעס.
— ווער זיינט איהר דען ?
— באַיעזען.
— אַזוי ? דער לעהרער ?
— געוועזען, יאָ.
— סעמאַ רעדט אָפט פון אייך. ער געהט שוין פון פיער וואָכען אין דער שולע. דאָרטען, וואו איהר זייט געווען. פריהער איז ער גע־ווען קראַנק. האָב איך אים געלאָזען אינדערהיים. ער האָט פון אייך גערעדט באַלד אַזוי אָפט, ווי פון אַגאַטאָן גייער.
— אַזוי ? וואו איז אַגאַטאָן ?
— דאָס ווייסט ניט קיין שום מענש. זיין פאָטער איז געשטאָר־בען. די מוטער באַקומט שטיצע פון דער געמיינדע. דער אַלטער קאָר־קוי וועט נעקסטע וואָך פּראַצעסירט ווערען. עס איז טרויעריג מיט דער פאַמיליע.
— קאָן איך אַמאָל מיט אייער זוהן רעדען ? ער איז אַגאַטאָנ'ס אַ פריינד ?
— יאָ. ער איז אַפילו פיעל אינגער. איהר קענט שוין מיט אים רעדען. מאַרש, האָפּ, גדליה!

באַיעזען האָט ניט געוואוסט, צוליב וואָס ער האָט געוואָלט רעדען מיט סעמאַ׳ן און וואָס ער האָט געוואָלט זאָגען. אָבער אַלץ וואָס האָט געהאַט אַ שייכות מיט אַגאַטאַנ׳ען, האָט אים אויסגעזעהן ריין און ווערט די מיה נאָכצופרעגען זיך.

די לבנה איז ווידער פאַרשוואונדען. די גאַס איז געווען פוסט. טומפּ האָט געברויזט דער שטורעם, אַזוי ווי ער וואָלט געקומען פון די ווייטסטע ווינקלען פונ׳ם אוניווערזום. און ער האָט זיך אַרומגעשפּיעלט מיט׳ן ערד־קוגעל אַזוי ווי מיט די היטלען פון די אינגלאַך.

זיי זיינען געקומען אויפ׳ן שינדעל־הויף. אַן איינגער, פינסטערער דורכגאַנג. ביים אַפּהאַנג, צום טייך צו, איז פרוי העלמוט׳ס וואוינונג געווען, אין אַ קליינעם, איינשטאָקיגען, אַלטען, איינגעפאַלענעם הויז. גדליה האָט זיך אַנידערגעזעצט און ניט געוואָלט אַרויפגעהן. ער האָט געקוקט אַנטקעגען זיך און געלאַכט בייז און טראַציג.

— ווייסט איהר, זיין איינגענער זוהן האָט אים פון הויז אַרויס־געטריבען! — האָט פרוי העלמוט געזאָגט. — מיין סעמאַ האָט אים געפונען. ער איז געשטאַנען אויפ׳ן בריק און האָט אַהן אויפהער גע־קוקט אין וואַסער אַריין.

סעמאַ איז אַרונטערגעקומען. אים האָט זיך איינגעגעבען, אַרויפ־צושלעפּען דעם אַלטען. אויבען איז דער אַלטער געקראָכען אויף אַלע פיער, האָט געלאַכט, נאָכגעמאַכט דעם ווינט, האָט זיך אַנידערגעזעצט אויף אַ בענקעלע, געלאַכט.

— זשאַנעטעלע, קום אַהער! קום אַהער, זשאַנעטעלע! איך מוז דיר וואָס זאָגען! — האָט ער געשעפּטשעט אַזוי שטיל, אַז מען האָט קוים געקענט הערען. — איך האָב דאָך דיר דאָס גלייך געזאָגט. איך וויל קיין געלט ניט. איך פייף אויף דיין געלט! — ער איז פּלוצלונג אויפגעשפּרונגען ווי אַ ווילדער, און האָט סעמאַ׳ן ווייט אָפּגעשטויסען פון זיך מיט אַזאַ קראַפט, אַז יענער האָט זיך שיער ניט אָפּגעשלאָגען אַן אויוועז. — דיין געלט? נאַ! דיין געלט? עס איז איינגעריכט אין שוויים און אין בלוט, שמואל! עס קייקעלט זיך... טיף! קום אַהער, אייזערן הערצעלע! חמץ־פּרעסערל! חוצפה־פּנים! אך, וואָס האָסטו געמאַכט מיט אַן אַלטען מאַן?

— פאַרוואָס שיקט איהר אים ניט אַוועק? — האָט באַיעזען גע־פרעגט אַן אויפגעטרייסעלטער.

— מאָרגען, הער באַיעזען!

דערהערענדיג דעם נאָמען, האָט סעמא האסטיג אויפגעהויבען די אויגען און אַ קוק געטאָן אויף באַיעזען׳ען. דאַן האָט ער זיך אויפגע־שטעלט, איז צוגעגאנגען צו באַיעזען׳׳ען און תחנונים׳דיג אים געפרעגט:

— וואו איז אַגאַטאַן ?

באַיעזען איז געווען ערשטוינט. ער האָט אַ שאָקל געטאָן דעם קאָפּ, האָט אָנגענומען סעמא׳ס האנט און אַ גלעט געטאָן זי. ער האָט זיך דאַן דערשראָקען, ווייל ער האָט עטוואָס פון דעם אויסדרוק פון דשאַנעטע׳ס אויגען באמערקט אין זיינע אויגען. אַ צייט־לאַנג איז גע־ווען שטיל. באַיעזען איז געווען פאַרזונקען אין דעם אַנבליק פון דעם לאַנגזאַם איינשלאָפענדען זקן, ווענעמס רוקען עס איז געווען שטייף צו־געדריקט צום וואַנט. סעמא איז געזעסען פאַר גדליה׳ן אויף דר׳ערד.

ווען באַיעזען האָט געוואָלט אַרונטערגעהן די פינסטערע טרעפּ, איז אים סעמא נאָכגעלאָפען.

— הער באַיעזען, — האָט ער שטיל געזאָגט, — די שילער...

אין אָפּגעריסענע ווערטער, אָהן אַן אָטעם, איינגאַנצען באַזעלט פון דעם וואונש אַן אומגליק צו פאַרהיטען, האָט ער דערצעהלט, אַז פיעלע שילער פון דעם אויבערשטען קלאַס ווילען באַפאַלען מאָרגען ביינאַכט דעם רעקטאָר, בעת ער וועט געהן פון שענק אַ היים. זיי ווילען זיך פאַרקליידען אין קלאָונסקע קאָסטיומען. זיי ווילען דאָס טאָן פון לוי־טער באַגייסטערונג פאַר באַיעזענ׳ען, אָבער ער מיינט, סעמא, אַז זיי וועלען שלעכט אָפּשניידען, ווען די געשיכטע וועט זיך דערגעהן. זיי וועלען פיליייכט אויך שלאָגען דעם רעקטאָר, וואָרים זיי זיינען ממש אויסער זיך פאַר כעס, און דארום האָט ער, סעמא, מורא. און דאַן אויפ׳ן צווייטען טאָג ווילען זיי אַלע קומען צו באַיעזענ׳ען און אים ברענגען אַ מתנה.

ער האָט פאַרטראַכט געקוקט אין דער פינסטער. ער האָט באַרוהיגענדיג אַרויפגעלעגט זיין האַנט אויף סעמא׳ס קאָפּ, דאַן האָט ער שווייגענדיג אים געדריקט די האַנט און איז אַוועקגעגאַנגען. דער אינגעל האָט אַ לאַנגע צייט הילפלאָז און פאַרלאָזען אים נאָכגעקוקט אין דער שמאָלער, טונקעלער גאַס. דאָ דערביי האָט געוואוינט אַ שילד־מאָלער, וועלכער פלעגט ביינאַכט אין די אָפּרוה־שטונדען חזר׳ען קלאַ־סישע מאָנאָלאָגען, און קוקענדיג מיט מורא אין דער פינסטער, האָט סעמא געהערט איהם ברילענדיג.

באַיעזען איז דערווייל ניט מיד געוואָרען צו קעמפען אַנטקעגען

דעם שטורעם. ער איז געגאנגען איבער די פעלדער. די לאנדשאפט האט געשיינט צו באוועגען זיך אזוי ווי אן אויפגעברויזטער ים, דער טייך האט זיך געטראגען מיט א גערויש און איז געווען אנגעשוואלען ביז צום ברעג. באיזען'ען האט געשראקען דער געדאנק צו געהן אהיים, און ער האט דעריבער געטראכט, וואו ער זאל די איבעריגע נאכט פאר־ברענגען. אים איז איינגעפאלען אויפצוזוכען דעם „זיבעטען הימעל".

אינוועניג איז געווען פול מיט רויך. דער ערשטווינטער באיזען האט באמערקט לעבען דעם „פלאמענדיגען" דעם הער סאלאמאן העכט, וועלכער האט זיך גלייך פארשעמט אויפגעהויבען.

— איך קאן דאך נעכט אין אזעלכע פלעצער פארברענגען, — האט ער געזאגט, — קומט צו מיר א היים. איך האב א פראכטפול הויז דא אונטער'ן שטאט, און א גרויסע ביבליאטעק האב איך אויך. קומט אמאל אין דעם פריידענקער־פאראיין, איך בין דארטען פארזיצענדער. האט איהר אויך געמאכט אטעאיסטישע געדיכטען ? דאס מוזט איהר מאכען. נעכטען האב איך גערעדט איבער מאדערנעם מאטעריאליזם. דער דאקטאר גודשטיקער איז אויך געווען דערביי. קענט איהר דעם דאקטאר גודשטיקער ? אלזא, ווען איהר ווילט, קומט צו מיר. איך גיב אייך רעקאמענדאציעס, וויפיעל איהר וועט וועלען.

דער „פלאמענדיגער" האט אויסגעזעהן, ווי מען וואלט אים מיט רעקאמענדאציעס גארניט געקענט דיענען. ער האט געקוקט מיט קנאה אויפ'ן פוטער פון דעם רייכען געלעהרטען, וועמעס באנעמונג עס האט זעהר אויפגעמונטערט באיזען'ען, באזונדערס, ווען ער האט געזעהן די תאוה'דיגע בליקען, וועלכע יענער האט געווארפען הינטער'ן פארהאנג פונ'ם פאדיום.

— אך, אט איז דאך דער הער דאקטאר באיזען ! — האט הער העכט פלוצלונג אויסגעשריען, גלייך ווי ער וואלט אים דערזעהן צום ערשטען מאל. — ששששאששש, האט איהר געהערט פון דעם גאלד־מאכער אין נירענבערג ? זיי האבען אים איצט ארעסטירט, גלויב איך. און פון דעם אגאטאן גייער, וועלכען זיי האבען פון דאנען פאריאגט, האט איהר גארנישט ניט געהערט ? היינט אוועגט איז דאס געווען. עס איז עפעס געווען א מורא'דיגער שטורעם, זאגט מען, און עס האט געברענט אויך, מעהר אבער וויים איך נים באשטימטעס. האט איהר דאס ניט געהערט ? נו, א גוטע נאכט !

ער איז שנעל אוועקגעגאנגען. באיזען, שטארק דערשראקען, איז

אים נאכגעלאפען, האט אים גערופען, אבער הער העכט האט שוין
מעהר גארנישט ניט געזעהן און מעהר גארנישט ניט געהערט. אויך
דער „פלאמענדיגער“, זיין שיצלינג, איז אים נאכגעלאפען, אום צו
געבען אים זיינע שירים, אבער דער מעצענאט איז שוין פארשוואונדען
געווארען. באיעזען איז געוועזען אומרוהיג, האט ניט געקאנט מעהר פרע־
גען וועגען אגאטאנ׳ס שיקזאל, ניט אוים מורא עפעס שלעכטס צו הערען,
נאר פיליכט גיכער אוים א געגענטייליגען גרונד. גראד דאס האט אים
נידערגעדריקט און געמאכט אים אינגאנצען מוטלאז. ער האט פאר־
פיהרט א גאנץ אידיאטישען שמועס מיט׳ן „פלאמענדיגען“, בעת דאס
אויסזעהן פון דעם פלאץ, מיט זיין אזוי ווי אפגעשטארבענע בונטקייט,
זיין פולשטענדיגע אויסגעפרארענע פרייד, די מאסע אומגעווארפענע
שטולען, שאלעכץ פון קעז, וואורשט־הייטלאך, שיריים פון ביר און צע־
ריסענע פארהאנגען, האט אויף אים ארויפגעווארפען א מרה־שחורה און
אן אומעט. שפעטער האט די צעפוילטע פרייליכקייט ווידער אויפ־
געלעבט. עס האבען זיך באוויזען יונגע דאמען פון אומבאקאנטער אפ־
שטאמונג ; זיי האבען געטראגען מאסקעס אויף די פנימ׳ער, וואס
דאס האט זיי ווארשיינליך ניט העסליכער געמאכט. דאן האבען זיך
באוויזען יונגע מענער מיט בארימערישער, וואויל־לוסטיגער, בארויש־
טער אויסגעלאסענקייט. רויך, דער ריח פון וויין, דאס גערויש פון
קושען. צום לעצטען האט זיך בארבין געוויזען מיט א מאסע פון זיינע
פוסטע חכמות און מיט זיין קינדערשע עלעגאנץ. און דא האט דאס
באיעזען פריהער דערזעהן א פרישע, גלאנצפולע, יובלענדיגע וועלט !
צוויי באוואוסטלאזע דאמען זיינען שוין געשלאפען אויפ׳ן בי־
ליארד ; צוויי ווענינ שעמעוודיגע פארלאך האבען זיך געהאלטען ארומ־
גענומען הינטער די קוליסען. די בופעט־דאמע האט זיך אין א גרויס־
מוטיגער אפאטיע געלאזען קושען פון דעם „פלאמענדיגען“. עפעס א
מין קעלנער איז ארויפגעקראכען אויפ׳ן טיש און האט געהאלטען א
רעדע פאר זיך אליין און פאר זיינע ברידער אין הימעל. א געשטור־
פעלטע מיידעל האט אין אן אנפאל פון וועלט־שמערץ ארויפגעקלעטערט
אויפ׳ן שענק־טיש און האט זיך גערוקט צום פלעשעל ראם. א קענטיג
שוואכהערציגער און גייסט־ארימער אינדיווידום האט פארגעבען דער
גאנצער וועלט אלע מעגליכע מיאוס׳ע מעשים און האט זיך צעכליפעט
פאר זיך אין אן אנארכיסטישען געפיהל פון סאלידאריטעט. און באר־
ביז, וועמעס איידעלערע אפשטאמונג עס האט זיך ארויסגעוויזען דורך

יעטווידער ליניע פון זיין קערפער, האט געהאלטען פאר דעם „פלאמענ־דיגען" א גאנצע אפהאנדלונג, ווי צו דערגרייכען די מדרגה פון א קלא־סיקער. און גלייך נאכדעם איז ער צוגעגאנגען צו דער געשטופעלטער מיידעל, האט זי ארומגענומען ביי דער טאליע און צערטליך זיך נאכ־געפרעגט ביי איהר, וואס זי מאכט.

אזוי איז די נאכט אוועק, און דער שטורעם האט זיך איינגעשטילט. באיעזען האט פארלאזען דאס הויז, ערשט דאן, ווען דער מילדער פעב־רואר־טאג איז שוין געווען אנגעקומען. צי ער האט דארטען יא גע־שלאפען, צי ניט געשלאפען — דאס איז אים ניט געווען קלאר. ער האט אויך קיין חשק ניט געהאט זיך קלאר צו מאכען וועגען דעם. אדער איז דאס ניט געווען קיין חלום, אז א ווייסער, שמייכעלדיגער ארים האט זיין האלז ארומגענומען? אן ארים, וואס איז געווען קאלט ווי די הויט פון א שלאנג? אדער איז דאס געווען מיט א לאנגע צייט צוריק, אין א ווייט פריהערדיגער עפאכע? אין קאפע האבען מענשען גערעדט פון אגאטאן גייער. וואס קימערט אים, באיעזענ'ען, אגאטאן גייער? זיי האבען גערעדט פון א סך אנדערע אויפרעגענדיגע זאכען. ווי, דער קעניג אליין האט א באפעהל ארויסגעגעבען? נו, ס'איז אלץ איינס. באיעזען האט געפיהלט, די אויגען־דעקלאך זיינען אים שווער. איז דאס דאן ווייטער א חלום געווען, אז ער איז ווידער געווען אין שינדעל־הויף ביי פרוי העלמוט? אז זי אליין איז געווען און אז זי האט לאנג צו אים גערעדט, אז זי האט אן אלטען, פארגעלבטען בריף גע־בראכט צו טראגען און געלייענט פון דעם? „איך בין ניט אזא קעניג ווי אייערע קעניגען זיינען בכלל. אבער איך קאן ניט ארויסלאזען א קעניגליך ווארט, אזוי שטארק, אז דאס זאל מיך באפרייען פון דער קנעכטשאפט פון די פוסטע געזעצען. די פאלשע קעניגען האבען דאס געקענט, אז די פעלקער זאלען מאכען שקלאפען פון זייערע הארען. וואס אבער קען איך דיר זיין, מיין פאלק, אז דו האסט מיך ניט נאר באשטימט פאר קעניג, נאר אויך מיר געלאזט זיין קעניג".

דאס איז קענטיג געווען א חלום. באיעזענ'ס הענט זיינען מיד געווען.

דער שטורעם האט אפגעקערט, אפגערייניגט די גאסען. די זון איז געשטאנען א פינסטערע, א פארנעבעלטע אינ'ם פארצווייגענעם הי־מעל. פאלגענדיג אן אנטשלוס, וואס ער האט נאך נעכטען געפאסט און בארעכענט ביז צו אלע איינצעלהייטען, און וועלכער האט אים איצט

מעכאניש געטריבען, איז באַיעזען אוועק אין שולע, אום צו ברענגען דאָרטען צום שכל דעם זעקסטען קלאַס און אָפּהאַלטען זיי פון אינגעלשע ארויסטרעטונגען, וועלכע קענען אים אליין נאָר ברענגען שאדען. ער היִט דאָס געטאָן ווידערוויליג, ווארים ער האָט זיך געטראַכט, זאָל די יוגענד רעוואָלטירען!

אין די שטיינערנע חדרים איז נאָך אַלץ געווען פינסטער און קאַלט. הער דונקעלשאָט האָט זיך געפיהלט זעהר באַדייטענד, ווען דערזעהענדיג באַיעזענ'ען האָט ער אַסטענטאַטיוו זיך אָפּגעקערט. ווען באַיעזען איז אריין אין קלאַס, האָט דער זייגער געשלאָגען אכט מיט אַזא שניידענדיגען קלאַנג, גלייך ווי דער גלאָק וואָלט געגני געוואוסט, וואָס פאַר אַ שקלאַ־פעריי ער האָט אָנגעגרייט פאַר די פיעלע יוגענדליכע נשמות. קיין פייער האָט ניט געברענט, דערפאַר האָט אַלעם אויסגעזעהן גרוי, אפילו די פּנימ'ער פון די אינגלאַך, אפילו די גאַס. ווי די אינגלאַך האָבען דער־זעהן באַיעזענ'ען, אַזוי איז געוואָרען פייערליך שטיל, זיי האָבען זיך קיין ריהר ניט געמאָן. דאַן איז איינער ארויסגעטראָטען, פאַרשטעהט זיך, דער מוטיגסטער, אַ יונגער מענש מיט אַן אָפּענעם, ליבענסווירדיגען געזיכט, וואָס האָט געהאט אַביסעל אַגאַטאַן גייער'ס אָנבליק. ער איז צוגעגאַנגען צו באַיעזענ'ען און האָט אים געגעבען די האַנט. באַיעזען האָט זי געדריקט. דאַן האָבען זיך אַלע מיט אַמאָל אויפגעהויבען אין בלינדער, זאַרגלאָזער אויפרעגונג, מיט אַ קוים איינגעהאַלטענער פרייד, מיט דערשטיקטע אויסגעשרייען, האָבען זיך אַ לאָז געטאָן צום פאַר־שטויסענעם לעהרער, געדריקט און געטרייסעלט אים די הענט, ארויפגע־קוקט צו אים מיט שיינענדיגע אויגען, און די שלעכטע, די דומע און קאַפּריזנע האָבען פאַרלאָרען אַלעס, וואָס האָט זיי אָפּשטויסענד גע־מאַכט. באַיעזען איז געווען אַזוי גערירט, אַז ער האָט אָנפאַנגס ניט געקאָנט גאָר רעדען. די שילער האָבען אָבער באַלד באַמערקט, אַז ער וויל עפּעס זאָגען, און זיי זיינען געוואָרען אַלע שטיל. ער האָט זיי געזאָגט, וואָס ער האָט געוואָלט זאָגען. ער האָט גערעדט ערנסט, פאַר־שטענדליך און פאַרשטענדיג. און אַלע האָבען אויסגעזעהן ווי פאַר־שעמטע. אין זייערע בליקען האָט מען געקענט לייענען דאָס אָפענע פאַרשפּרעכען, אַז זיי וועלען פאָלגען.

אין דעם אויגענבליק האָט זיך די טיר אויפגעעפענט, און דער רעקטאָר איז אריין. אַ קוק טוענדיג, וואָס דאָ טוט זיך, איז ער אמת פאַרשטיינערט געוואָרען. ער האָט עפּעס געשטאַמעלט, און זיינע שפּאַ־

קולעי זיינען אים אראָפּגעפאַלען פון שטערען אויפ'ן נאָז. ער האָט אַ וואָרף געטאָן אַ קאַלטען בליק אויף באַיעזענ'ען, און אַ פינסטער־דראָהענדיגען בליק אויף די שילער, וועלכע זיינען געבליבען שטעהן טראָציג. באַיעזען האָט ניט געוואָלט דערפיהרען די סצענע צו אַ טעאַטראַלישען אויסברוך. ער האָט זיך געפיהלט פאַר דעם צו פרעהליך און צו גערירט. ער האָט זיך אַרויסגערוקט מיט אַ סאַרקאַסטישען פאַרנייגען זיך פאַר'ן רעקטאָר, וועלכער האָט, גאָט ווייסט, וויפיעל ער דאַרף האָבען, אום ווידער צו קריגען די נאַטירליכע הערשאַפט פון זיינע מוסקלען.

שטונדען זיינען אַוועק פאַר באַיעזענ'ען אין א רייה פון לופטיגע און באַגליקענדע וויזיאָנען: פון א נייער צייט, פון פאַרבאָרגענע זריעות, וועלכע וואַקסען אַרויס און צעבליהען זיך אין א גן־עדן פאַר דער וועלט. אָבער ווען דער אָוענט איז געקומען, איז אין אים ווידער געוואָרען טונקעל. ער איז געגאַנגען איבער'ן קויהלען־מאַרק צום הויז, וואו זשאַנעטע האָט געוואוינט. די וואוינונג איז נאָך געשטאַנען לעדיג. די אַלטע דאַמע, וועלכע האָט דאָרטען געוואוינט, האָט באַיעזענ'ען געלאָזט פריי אַריינגעהן. דורך איהר שמייכלען האָט אויף א מאָדנעם אופן אויפגעשיינט א מענשליך געפיהל, בעת זי האָט אים אַליין געלאָזען זיין אין זשאַנעטע'ס צימער.

ער איז דאָרטען געבליבען, האָט זיך אַוועקגעלעגט אויף דער אָטאָמאַנקע און געלאָזען קומען פאַר זיך דעם שאָטען, פאַר וועלכען ער האָט מורא געהאַט. אים האָט זיך געדאַכט, אַז ער קען זי קושען, דאָן איז זי האַסטיג דורכגעגאַנגען פאַרביי אים, גאָרנישט ניט זעהענדיג, גאָרנישט ניט הערענדיג. דערנאָך זיינען אַנדערע געקומען — פּלוידערענדיגע געשטאַלטען. אַלע האָבען זיי געהאַט וואָס צו דערצעהלען, א לויף־טוענדיג דערביי אויף די שפּיץ־פינגער, אַרויפגעוואָרפען אויף זיך א טוך, דאַן דאָס צוריק אַרונטערגעוואָרפען, און זיי האָבען אויסגעזעהן, ווי זיי וואָלטען דרייסיג טעג נאָכאַנאַנד געלעגען אונטער דער ערד. עס איז געוועזען זעהר שפּעט, ווען ער איז אַוועק. די גאַסען זיינען געוועזען פּוסט און שטיל. אין זיין וואוינונג איז געוועזען דורכאויס פינסטער. לאַנג איז ער געשטאַנען אין קאָרידאָר, געפּייניגט פון רעיונות, דאַן איז ער פאַרזיכטיג און שטיל אַוועק אין צימער, וואו פאַני איז זיכט וואָכען אַליין געשלאָפען. ער האָט אָנגעצונדען א ליכט און זיך אַוועקגעזעצט ביי איהר אויפ'ן בעט. ער האָט זי געזעהן רוהיג

שלאָפענדיג און ער האָט אָנגענומען איהר רונדליכע האַנט. דאָס ליכט האָט געוואָרפען טיפע שאָטענס אויף אַ זייט פון איהר געזיכט. פּלוצ־לונג האָט זי זיך אויפגעכאַפּט. זי האָט זיך אַ הויב געטאָן, אויסגעשריען, האָט אויסגעשטרעקט די הענט און גלייך פאַרדעקט מיט זיי איהר פּנים. באַיעזען האָט געהאַלטען זיינע אויגען אויפ'ן דיל און ער האָט זיך טיף אָפּגעאָטעמט.

אויף מאָרגען האָט באַיעזען גענומען אַ צייטונג אין האַנט, צום ערשטען מאָל פאַר אַ לאַנגער צייט, און ער האָט געלייענט זונדערבאַרע נייס און פראַזען אַ סך פון אַ רעפּאָרטער וועגען אַגאַטאָן גייער.

פערצעהנטער קאפיטעל.

אינ'ם קליינעם שוסטער־געסעל אין נירענבערג, וואס לויפט פונ'ם גרויסען שוסטער־געסעל צום שלאס און צום וויין־מארק, שטעהט אן אלטע, גרויע, פינסטערע געביידע, קוקט אויס שווער אין איהרע פארמען און האט אין זיך עטוואס צוריקהאלטענדעס. זעלטען האט מען בייטאג געזעהן זיך עפענען דאס טויער, וואס איז געווען פון מאסיווען דעמב, און דער שלאס, האקען און גלאקען־הענטעל האבען אנגעוויזען אויף יענע באוואונדערונגס־ווערטע שמיד־ארבייט, דורך וועלכע אונזערע אלטע הייזער זיינען אזוי מערקווירדיג. קיינמאל האט מען ניט, אין אווענט אדער אפילו אין דער נאכט־שלאפענדער צייט, ניט געזעהן קיין ליכט אין די פענסטער, וועלכע זיינען געווען דיק בארעקט מיט שטויב און אלטקייט. קורץ, דאס הויז האט אין אלצ־דינג אויסגעזעהן ווי אן איבערגעבליבען שטיק פון אן אפגעשטארבענער קולטור־עפאכע, און וואלט עמיצער געדארפט ארויפגעהן אויף די טרעפ, וואלט אים אן שום ספק קיין וואונדער ניט געווען, ער זאל באגעגענען פארטריקענטע, אנגעבלאזענע ראטמענער אין פאריקען, לאנגע זאקען און פאנטאפעל, אדער א סטודענט מיט בארעט און דעגען, פונקט ווי זיי וואלטען גלייך ארויסגעקומען פון די בלאסטע בילדער פונ'ם ראטהויז־זאל, וואו זיי האבען געפיהרט אן אמת צויבער־לעבען ביי כסדר באזעצ־טע טישען.

דאס הויז איז געווען באוואוינט פון באלדעווין עסטריך. ניט אלע חדרים האט ער פארנומען, נאר הויפטזעכליך די גרויסע, הויכע, מיט שטיינער געפלאסטערטע קיך, וועלכע האט געהאט איין פענסטער צום איינזאמען שטילען הויף, מיט זיינע הילצערנע גאלערעען און מאדנע זיילען און שניצווערק. דא האט באלדעווין עסטריך, שוין פון יאהרען און יאהרען, פארבראכט זיינע טעג און א גרויסען טייל פון דער נאכט, אום צו עקספערימענטירען, צו אנאליזירען, צו קאכען געדיכטליכע פליסיגקייטען אין רעטארטען, פאנאנדערצוגליהען, ביז עס ווערט ווייס,

אויף זעלטזאם־פארביגע פלאמען נאך זעלטזאמערע כעמישע קערפערס, און וואס ער האט אויף דעם אופן געזוכט און געוואלט ערפינדען, איז געווען ניט מעהר און ניט וועניגער ווי די קונסט פון „גאלד־מאכען".

אויב עמיצער וועט מיינען, אז באלדעווין עסטריך האט דאס זיך אונטערגענומען אוים איינפאכער זשעדנעקייט אדער אוים דעם דראנג רייך צו ווערען, וועט יענער א טעות האבען. ער איז אויך געווען ווייט דערפון, צו וועלען אויפטאן עפעס פאר דער וויסענשאפט. אדרבא, ער איז גאר געווען איבערצייגט, אז זיין וועג ליגט ווייט, ווייט פונ׳ם וועג פון דער וויסענשאפט, און אז ער וואלט געווען א געשפעט פאר די פאר־געלערנטע, ווי א מענש פון פארגאנגענע יאהר־הונדערטער, וואו וואונדער און שפרוכען, צויבעריי און כישוף האבען געזאלט לענען די בריק צווישען זעהנזוכט און באזיץ. ער איז אויך ניט געווען פארפיהרט דורך יענע אוראלטע ביכער פון דער שווארצער קונסט, יענע טונקעלע און פארשוואומענע ידיעות איבער רעטזעלהאפטע מאגיקער און איבער דעם פארלארענעם שליסעל צום גרויסען געהיימנים. ניין! ער איז געווען געגאנגען מיט דער וויסענשאפט פון דער צייט, מיט חשק, אונ־ערמידליך, האט אריינגעקוקט אין איהרע פארבארגענסטע ווינקלען, גע־גראבען זיך אין איהרע פארגעסענע דאקומענטען, האט זיך פון איהר מייאש געווען און אין דעמדאזיגען יאוש צוזאמענגעבראכען ווי א קינד. וואריום דאס וואס די וויסענשאפט האט איהם געגעבען, איז ניט געווען דאס וואס ער האט געזוכט — א מיטעל, די מענשהייט גליק־ליכער צו מאכען, איהר משוגענעם געלאף נאך פאנטאמען אפצוהאל־טען. ער איז געווען אן איבערגענוג באקאנטע ערשיינונג אין אונזער פראווינץ, און וואס וועניגער מען האט געוואוסט וועגען זיינע מעשים, אלץ מעהר וואונדער האט מען זיך פון אים אנדערצעהלט. דאן נאך זיין גרויסער נידערלאגע פאר זיך זעלבסט און יענע זונדערבארע אידעא־לעז, האט ער גענומען פון אייגענע מיטלען צו בויען נאך און נאך אויף דאס שוין עקזיסטירענדיגע, האט געמאכט מורא׳דיגע און געפערליכע עקספערימענטען, אום אויסצוגעפינען דעם כעמישען אורשטאף, יענער אומבאשטימטער „עפעס", עטער, אדער ווי דאס זאל ניט הייסען, וואס איז איצט, לאנג נאך באלדווין עסטריך ווידער אזוי נאהענט גע־ווארען דעם גייסט פון די מאדערנע פארשער. אזוי איז ער געקומען, אמת, אויף פיעלע פארפלאנטערטע אומוועגען, צו זיין טיפסטער און וואונדערליכסטער לעבענס־אויפגאבע, — אן ערשטוינליכע געדאנקען־

קייט פאַר דעם פרעמדען אין דידאַזיגע געביטען, פאַר וועלכער אָבער דער געלעהרטער פון אונזער צייט האָט א חוש, ווייל דאָס עלעמענט, זאָל דאָס זיין גאָלד אָדער אייזען, שוועבעל אָדער כלאָר, באַטייט שוין ניט מעהר פאַר איהם איין אומטיילבאַרעס גאַנצעס. פאַרשטעהט זיך, אַז באַלדווין עסטריך האָט מיט דער פּראַקטיק ניט געוואָלט האָבען קיין געמיינשאַפטליכעס, און אָט אזוי האָט ער ווייטער געבויט, דרייסט און מוטיג, אַזוי ווי אַ מענש, וועלכער וואוינט אין דער מדבר און גרינדט דאָרט שטעט פאַר די שפּעטערדיגע דורות, וואָס וועלען דאָרטען וואוינען, ווען דער גאַנצער ים מיט זאַמד ועט ווערען דאָרטען פרוכטבאַרע ערד. ער האָט געגלויבט, אַז מיט קיין זאַך קאָן ער ניט מעהר גליקליך מאַכען די מענשען, ווי נאָר מיט גאָלד; ער האָט געגלויבט, אַז ער וועט זיי ברענגען רוה און פרידען, ווען ער וועט זיי קאָנען שטילען דעם הייסען באַגעהר, וועלכער פילט זיי אָן, אָדער נאָך מעהר, ווען ער וועט זיי אַזוי פיעל געבען פון דאָס באַגעהרטע, אַז דער איבערפלוס וועט זיי שוין גלייכגילטיג מאַכען. די איבערצייגונג האָט מיט פייער דורכגע־דרונגען זיין גאַנצע זעלע, האָט געגעבען זיינע אויגען אַ פּראָפעטישען גלאַנץ און אויף זיין וועזען אוועקגעלעגט דעם זיגעל פון פאַרטיפטקייט און שטילער גרויסקייט. נאָר פאַר וועניגע איז ער געוועזען באַקאַנט, אַלס דער אויסגעפינער פון אַלע לעכער פון עלענד אין דער שטאָט; ער האָט גוט געוואוסט פון יענע פאַרדעכטיגע שענקען, אין וועלכע דער ווערענדיגער פאַרברעכער, פונקט אַזוי ווי דער געוואָרענער, גע־פינען אַ מקום־מקלט; ער האָט געוואוסט די אכסניות, וואו דער ריי־זענדער בעטלער געפינט אַ נאַכטלעגער, אַלע פינסטערע ווינקלען אונ־טער די בריקען אין די אָפּגעלעגענע גאַסען פון דער פאָרשטאָט, אין די אייזענבאַהן־שטאַלען, ביי די ווענט פון די קירכען, אין די קעלערס און אין די הויפען וואָס האָבען אַ שלעכטען נאָמען, — קורץ, ער האָט גע־וואוסט פון אַלע יענע ערטער, וואו דאָס מענשליכע עלענד געפינט אויף שטענדיג אָדער צייטווייליג אַ מקום־מקלט, און עס האָט אויס־געזעהען, ווי ער וואָלט דורכ'ן אַנקוקען זיך אויף די שמוץ און געפאַ־לענקייט מעהר כחות און חשק קריגען פאַר זיין ארבייט.

ער האָט געלעבט גאַנץ אַליין. דאָס גרויסע, פינסטערע הויז, וואָס איז אפילו איהם אליין ניט געוועזען גוט באַקאַנט מיט אַלע ווינ־קעלעך, האָט געזעהן נאָר צוויי באַזוכער פון צייט צו צייט: זיין פּלימעניצע קעטע און פרוי גודשטיקער. די לעצטע איז נאָר געקומען

א שאקעל צו מאן מיט'ן קאפ, און אלץ וואס עסטריך האט געטאן אדער געזאגט, צו געפינען פאר אומבאגרייפליך. קעטע איז געקומען, אום באגייסטערט צו הערען די קארגע רייד פון איהר פעטער און געבען איהם צו פארשטעהן, אז זי גלויבט אין איהם און אין זיין ארבייט. אבער ער האט ניט געקענט פארטראגען, צו זעהן מענשען ארום זיך, און אפט האט ער ביידען געבעטען אוועקצוגעהן, כאטש וואס איז שייך קעטע'ן. האט ער געוואוסט, וויפיעל כיטרעקייט און הינטער־וועגען זי מוז אנווענדען, אום צו קומען צו איהם.

אין משך פון נייז־און־צוואנציג יאהר האט ער זיין גאנצען פארמעגען גע'פטר'ט אויף זיינע פאנטאזיעס. איצט איז ער געווען ארים און האט שטארק געליטען. ווי ער האט געגלויבט, האט ער ניט געקאנט א לעצטען און אנטשיידענדען עקספערימענט אויספיהרען, ווייל איהם האט געפעהלט דאס קאפיטאל פאר איינצושאפען א זעלטענעם און טייערען אפאראט. אלץ, וואס ער האט געקענט צונויפשלאגען מזומן־געלט, האט באטראפען ניט מעהר ווי צוויי טויזענט מארק. ער האט זיך געווענדעט צו זיין ברודער אין צירענדארף, זייענדיג אפריהער איבערצייגט אין דער פרוכטלאזיגקייט פון אט דעם שריט, ווארים אט דער מאן, וועלכער האט איהם פאראכט און פארשפאט וועט זיך גיכער א האנט לאזען אפשניידען, איידער צו געבען געלט פאר אזא לעכערליכען און פרעוועלהאפטען צוועק. אבער דא האט זיך געטראפען, אז באלדרעווין עסטריך האט זיך באקענט מיט ניבערדינג'ען אויף אן אייגענטימליכען אופן.

דאס איז געווען א ביינאכט גאנץ ווייט אונטער'ן שטאט. אין איינעם פון די פארקען, מיט וועלכע די ווילאס פון מאריען־קווארטאל זיינען ארומגערינגעלט. עסטריך, געבויגענער ווי אלעמאל, אין שמערצליכע טרוימען פארלארען, איז זיך געגאנגען גלייכגילטיג זיין וועג, ניט קוקענדיג אויף מענשען און זאכען, ערשט ביי א הונדערט טריט אן א זייט, צום טונעל צו, האבען זיך דערהערט דורכדרינגענדע קולות. אויפ'ן הויכען אייזענבאהן־אויפשיט האט א קענטיג באטרונקענער יונג געשלעפט א פרויענצימער פאר די האר. זי איז געלעגען אויף דר'ערד, און ער האט זי אזוי ווייטער געשלעפט אזוי ווי מען שלעפט א בינטעל האלץ, און אויף איטליכען געשריי איהרען האט ער געענטפערט מיט א קלאפ מיט א גראבען שפאציר־שטאק. כמעט אין דער רגע, ווי עסטריך האט דאס באמערקט, איז א יונגער מאן ארויסגעשפרונגען

פון׳ם שאטען פון א טויער, האט אן אויפגערעגטער זיך געשטעלט אנט־
קעגנען דעם יונג און איהם אויפגעפאדערט, ער זאל אפלאזען די פרויען־
צימער. אויף וואס יענער האט איהם געענטפערט מיט א מבול פון
זידלערייען. ניבערדינג (דאס איז געווען דער יונגערמאן) האט ווי־
דערהאלט זיין עטוואס פאטעטישע אויפפאדערונג. דער יונג האט
איהם א זעץ געטאן אין הארצען מיט׳ן עק שטעקען, אזש ער האט זיך
שיער ניט איבערגעקוליעט. אבער ניבערדינג האט ווידערהאלט זיין
אויפפאדערונג מיט די זעלביגע ווערטער און נאך צוגעגעבען:

— שלאגט מיך נאר! איהר דארפט זיך גאר שעמען!

קיין זאך האט פאר איהם ניט געקאנט זיין כאראקטעריסטישער
ווי אט־א־דאס פארהאלטען זיך. איצט האט זיך עסטריך אריינגע־
מישט. זיין גרויע בארד, א געוויסע פייערליכקייט פון זיין אויסזעהן
און א טיפער צארען, וועלכע האט זיין שטימע געמאכט צו ציטערען,
זיינען אימשטאנד געווען צו מאכען אן איינדרוק אויפ׳ן יונג. ווארים
יענער האט געהייסען דער מיידעל אויפשטעהן, און זיי זיינען געגאנ־
גען ווייטער, ער שילטענדיג און זי כליפענדיג.

ניבערדינג און עסטריך זיינען כמעט די גאנצע נאכט געווען צוזא־
מען. ניבערדינג האט זשערנע אין זיך אויפגענומען דעם זקן׳ס אלע
טעזען. זיין פאנטאזיע, וועלכע איז געווען אזוי ארים אין אידעאלען
און האט געדארשט נאך זיי, איז בארוישט געווארען פון אט דער וויל־
קירליכער פארוואנדלונג פון דער מאטעריע, פון אט דעם אלטען און
ווידער ניי־געווארענעם גלויבען אין אורשטאף. די גאנצע פרעמדע
מיטעלאלטערליך־ראמאנטישע וועלט פון דער דאזיגער עקספערימענ־
טען־קיך, דאס איבערציינגטע און איבערציינגענדע מהות פונ׳ם אלטען
מאן, וועלכער האט זיך באוועגט ווי א מאגיקער אין זיין מלוכה, אום
ביי׳ם מינדסטען וואונש ארויסצורופען די גייסטער פון דער לופט, אז
זיי זאלען דעם לעבלאזען שטאף דורכדרינגען און באזעלען, — דאס
אלץ האט געמאכט ניבערדינג׳ען פאר א שפילכעל צו אן אויפרעגענ־
דיגער ווזיאן. און דאן איז ער געקומען טאג־איין טאג־אויס, געבלי־
בען אפט איבער נאכט, און איינמאל זאגאר צוויי נעכט איינע נאך די
אנדערע אין דער אלטער פינסטערער געביידע, וואו ער האט איבער־
גענעכטיגט אין א ריזען־גרויסען, האלב־פארשימעלטען פאטריציער־
צימער. און אין צעהן טעג ארום איז ער געקומען און האט געבראכט
באלדעווין עסטריך פינף־טויזענט מארק, אויף צו קויפען דעם עלעקטריד־

שען אפּאראט. ערנסט, מיט פייערליכען שווייגען האָט דער אַלטער גענומען דאָס געלט. דאַן האָט ער געבעטען דעם יונגענמאַן, ער זאָל איהם לאָזען אַליין. און ניבערדינג איז אַוועק, זיך באַטייליגען אין דעם שטראָם פון פרייד, וואָס דער קארניוואַל האָט צעגאָסען איבער די גאַסען.

באַלדעווין עסטריך איז געזעסען ווי אין פיבער פאַר זיין עקספּערימענטען־טיש, מיט די פינף ברוינע אַסיגנאַציעס לעבען זיך. ער איז שוין איצט אימשטאַנד איינצושאַפען זיך דעם געווינשטען אַפּאַראַט, און די מישונג, וועלכע שטעהט איצט פאַר איהם אין דער ליימענער כלי, מוז איהם צייגען, אויב זיין לעבען איז געווען אַ פאַנטאַסטישער ארומבלאָנדזשען אָדער אַ וועג פון'ם שיקזאַל. זיין אָרים האָט געציטערט, בעת ער האָט די האַנט אויף די אויגען ארויפגעלעגט; אַזוי ווי פייער־קוגלען וואַלטען ארומגעפלויגען פאַר זיינע פאַרפינסטערטע בליקען. אַ טיפער שווייגען האָט געהערשט אין דעם פוסטען הויז. די גאַלערעען אין הויף זיינען אַלץ מעהר און מעהר פאַרזונקען געוואָרען אין דעם בין־השמשות, און אַ בלישטשענדיג פענסטער האָט זיך פון צייט צו צייט באַוויזען פון'ם גרונד פון קאָרידאָר. דער קאָטער מאַריוס, עסטריכ'ס איינציגער קאָמפּאַניאָן אין די לאַנגע שווייגענדיגע נעכט, האָט בורטשענדיג געקוקט אויפ'ן פלאַם־פייער פונ'ם קאַמין, און אַ ווייטער אָהנאויפהערליכע וואָגען־קלאַפּעריי האָט געמאַכט די פענסטער שטיל צו ציטערען.

פלוצלונג איז דער אַלטער אויפגעשפּרונגען און האָט אָנגעצונדען פייער. אַ שווינדזיכטיגע רויטקייט איז ארויסגעטראָטען אויף זיינע באַקען. ער האָט גענומען די ליימענע כלי, האָט באַטראַכט די ווייסע בלישטשענדיגע מישונג, האָט געמאַכט אַ דרומאַנדיש פייער, געהאַלטען איבער דעם טאָפּ און אריינגעטאָן אַ זויערען שטאָף אין דער גדיכטליכער מאַסע, וואָס האָט זיך געקאָכט. דאָס גרויסע צימער איז אָנגעפילט געוואָרען מיט אַ שלעכט־שמעקענדיגען געדיכטען רויך און דער בעמיקער איז איינגעהילט געוואָרען אין אַ וואָלקען פון רויך. דאַן האָט ער גענומען אַ פּולווערייזירטע מאַסע פון אַ זאַנפטען פּיאַלעטעווען קאָליר און האָט פול אויפ'ן שפּיץ מעסער אריינגעשאָטען אין דער כלי, וועלכער ער האָט דערנאָכדעם הערמעטיש צוגעמאַכט. דערנאָך האָט ער פאַרלאָשען דאָס פייער, אריינגעשטעלט דעם טאָפּ אין וואַסער, כדי דאָס מיט אַמאָל אָפּצוקיהלען, און איז דאַן

אומרוהיג אומגעגאנגען הין און צוריק מיט צונויפגעדריקטע ליפּען. ווען ער האָט דערנאָך צעבראָכען די כלי און באַטראַכט גוט די פאַר־הארטעוועטע מאַסע, האָט ער דאָס געפונען אומפּאַרענדערט, א חוץ וואָס דער קאָליר איז אנשטאָט ריין ווייס געוואָרען ברוינליך־געלב. מוטלאָז האָבען זיך ביי איהם די הענט ארונטערגעלאָזען. „שליסליך, איז דאָך די גוואַלדיגע היץ, וועלכע איך האָב געוואָלט ארויסקריגען דורכ'ן עלעקטרישען אַפּאַראַט, גאָרניט נויטיג געווען", האָט ער גע־טראַכט. אָבער שוין אפילו אזוי האָט ער אויך מעהר קיין ציל פאַר זיך ניט געזעהן. אַל'די זויער־שטאָפען און גרונד־שטאָפען, מעטאַלען און מעטאַלאָאידען האָבען אין זיינע אויגען געקראָגען די געשטאַלט פון פערזענליכע פיינד, באַגאַבט מיט אַן עקשנות'דיגער רשעות. ער האָט אָנגעצונדען דעם לאָמפּ און האָט פאַר זיין שיין דערזעהן דאָס צימער נאָך פול מיט דער אומערטרעגליכער פאַרע. ער האָט גענומען א פלעשעלע פון געזימס, וואָס האָט אנטהאַלטען א בלוי־שוואַרצע פליסיגקייט, וועלכע האָט פאַר'ן פייער געוואָרפען הערליכע רעפלעק־סען. ער האָט געעפענט דאָס פלעשעלע, איז צוגעגאַנגען צום אָפענעם קאַמין (ער האָט נאָך אַלץ געהאַלטען, קראַמפּפהאַפט כמעט, דאָס אָפּ־געקיהלטע מעטאַל אין זיין האַנט) און ער האָט געוואָלט ארויפגיסען עטליכע טראָפּענס אויף די שטאַרק רויט אָנגעגליהטע קויהלען, אום צו פאַרטרייבען דעם שלעכטען גערוך. ערשט די מאַסע צוזאַמען מיט'ן פלעשעל איז ארויסגעפאַלען פון זיין ציטערענדיגער האַנט. דאָס פלע־שעל האָט געפּלאַצט אויף די קויהלען, און עסטריך איז א דערשראָקע־נער אָפּגעשפּרונגען צוריק. ער איז צוגעגאַנגען צום פענסטער, האָט דאָס אויפגעעפענט, און די מילדע לופט פונ'ם פעברואַר־אָוונט איז ארייַנ־געפלאָסען און האָט געגלעט זיין הייסען שטערען. אין טיפע מחשבות איז ער געזעסען ביי'ם פענסטער, כמעט צוויי שטונדען לאַנג. דאַן האָט ער זיך שווער אויפגעהויבען און לייכט זיפצענדיג איז ער אוועק אָנגיסען דעם לאָמפּ, וועלכער איז שוין געווען אויסגעגאַנגען. זיינע בליקען זיינען גלייך געפאַלען אויף די האַלב־פאַרלאָשענע קויהלען אינ'ם קאַמין, און צווישען די אַלע שוואַרץ־געוואָרענע אָדער גאַנץ טונקעל־רויטע שטיקער האָט ער דערזעהן א גרויסען, שוואַך שיינענ־דיגען געגענשטאַנד. און וואָס מעהר ער האָט געקוקט אהין, אַלץ שטאַרקער איז געוואָרען דער גלאַנץ פונ'ם געגענשטאַנד. ניט טרויער־דיג נאָך אַלץ זיינע חושים, האָט ער ניט אויפגעהערט שטאַר צו קוקען

אינ'ם קאמין, ביז די פלוצלונגע אומגעדולד און ערוואַרטונג האָבען איהם נעהענטער א שטופ געטאָן צום קאמין. ער האָט אָנגעצונדען א ליכט, האָט ארויסגענומען מיט א קאָטשערע דאָס גלאַנציגע שטיק, גענומען דאָס אין האַנט און האָט אזוי הויך און דורכדרינגענד א געשריי געטאָן, אז עס האָט אָפּגעקלונגען אין אַלע טיילען פון הויז, און פון שוואַכקייט איז ער געפאלען אויף די קני...

גאָלד!

ער האָט געהאַלטען גאָלד אין די הענט.

די פאָרמע און דער קאָליר האָבען איהם ניט געקענט נאַרען. ער האָט דאָס א וועג געטאָן אין האַנט, און עס איז געווען שווער. ציטערענדיג, מיט אָנגעלאָפּענע אויגען האָט ער דאָס געהאַלטען פאַר'ן פייער, און זיין גלאַנץ האָט געשיינט אָנצופילען דעם גאַנצען חדר.

גאָלד!

די זעהנזוכט פון מיטעלאַלטער איז געשטילט געוואָרען. דער טרוים פון דעם מאָדערנעם פאָרשער איז ערפילט געוואָרען דורך דער האַנט פון א בלינדען, וועלכער איז איצט געזעסען אויפ'ן טראָן פון דער וועלט און די מענשהייט צו זיך פאַרקנעכטעט. ער וועט יעטווידען הונגער שטילען, יעטווידען דאָרשט באַפרידיגען; פאַר איהם איז מעהר ניטאָ קיין דערגרייכבאַרעם אינ'ם קעניגרייך פון טרוימען. וועלכער צופאַל האָט דאָס איהם געשענקט, דאָס איידעלע געהיימנים? א לאַנגזאַם גליהענדיגע קופּע קויהלען, אן אומשולדיגע מישונג, — האָבען זיי באַטייט מעהר ווי יענע טייערע צייט און מיה, וואָס איז ביז אַהער אויף דעם גע'פּטר'ט געוואָרען?

באַלדעווין עסטריך איז אָנידערגעפאַלען און האָט זיך צעוויינט. נאָכדעם האָט ער שוין מעהר ניט געקענט איינזיצען אין דעם ווייסטען הויז. ער האָט גענומען הוט און מאַנטעל און איז ארויסגעלאָפען. ער איז שוין געווען דורכגעלאָפען א סך גאַסען, האָט ער זיך פלוצלונג אָפּגעשטעלט, צוגעלעגט די האַנט צום שטערען, זיך צוריקגעקערט אַהיים, אויפגעעפענט דאָס אייזערנע קעסטעל און אריינגעלעגט צו זיך אַלעס, וואָס ער האָט נאָך געהאַט אין גאָלד און אין אַסיגנאַציעס. דערמיט איז ער שנעל אַוועקגעלאָפען צו די שטאָט-טיילען פון עלענד, צו די אכסניות פאַר האַנטווערק-געזעלען, צו די דאַכלאָזע נאַכט-קוואַרטירען ווייט אין צפון-זייט פון שטאָט. און עס איז קיין שטונדע ניט אריבער, ווי ער האָט זיך צוריקגעקערט, אָבער שוין ניט אַליין. אן ארמיי פון

שרייענדיגע מענער און פרויען זיינען געווען ארום איהם און הינטער איהם, פארפאלענע פארשוינען, וועלכע האבען געטראגען דעם טויט אויף די באקען אדער דאס פארברעכען אויפ'ן שטערען, חברה־לייט אין שמאטעס, בארוועס, מיט נאקעטער ברוסט, ווייבער מיט מענה־לשונ'ס, פון אלערליי יאהרען און אלערליי שטופען פון זינד, קינדער מיט די פריה־בלאסע באקען פון נויט, — און אט די גאנצע משוגע'נע, אומגעצוימטע מחנה איז כסדר געוואקסען און געוואקסען, אזוי ווי די לאווא פון א ווולקאן צעשפילענדיג זיך. וואו ער האט די ערשטע אויפגעקליבען, איז באלדעווין עסטריך קוים אימשטאנד געווען זיך אפצוגעבען רעכענונג, ווארים ער האט געהאנדעלט ווי אין חלום, אין א פאר'שכור'טקייט, וואס דורשט נאך מעשים. ער האט צווישען זיי גאלד פארטיילט, גאלד, אלץ מעהר און מעהר, און די נאכריכט וועגען דעם האט ווי א לויף־פייער זיך פארשפרייט פון גאס צו גאס, אזוי, אז די מחנה איז אלץ מעהר און מעהר געוואקסען און צום סוף די גאנצע ברייטע גאס, ווי לאנג זי ציהט זיך, אנגעפילט. אין די הייזער האט מען די פענסטער פאנאנדערגעעפענט, און לאכענדיגע, ווינקענדיגע אדער דערשראקענע מענשען האבען ארונטערגעקוקט. די פאליציי האט זיך באוויזען אין די זייטיגע גאסען, און זעהענדיג, אז זי קען דא אליין גארנישט ניט טאן, האט זי ארויסגערופען מיליטער. אבער די ווילדע אויפרעגונג פון דעם המון איז הונדערטפאך געוואקסען, און מיט קיין זאך אין דער וועלט האט מען דאס אין דער דאזיגער שטונדע ניט געקענט דערשטיקען. אין די אנאלען פון אונזער שטאט שטעהט דערדאזיגער פעברואר־אווענט מיט גרויסע בוכשטאבען פארשריבען.

ביים ווייסען טורעם האט אויפגעטויכט אן אפטיילונג פונ'ם רייטער־רעגימענט מיט בלאנק־געצויגענע סאבליעס, אבער זי וואלט ניכער געקענט דורכברעכען א פעלזען־וואנט, איידער אט די געדיכט געפאקטע מענשען־מאסע, וועלכע איז געשטאנען קאפ אויף קאפ, און איבער איהר האבען זיך געטראגען קולות און געשרייען און הילפסרופען און אויפהעצונגען און שכור'ע קלאנגען פון זשעדנעקייט. און דאס אלעס האט זיך געשפארט ארויף־צו, וואו באלדעווין עסטריך איז טויט־בלאס געשטאנען אין אן איינגען קרייז פון אנגעכמורעטע יונגען, וועלכע האבען זיך אלץ נעהענטער און נעהענטער געדרוקט צו איהם, גלייך ווי זיי וואלטען פאר'שכור'ט געווארען פונ'ם גערוך פון גאלד. מיט די ווילד־סטע סטראשונקעס האבען זיי זיך געשפארט אויפ'ן אלטען מאן, וועל־

כער האט מיט אן אבר ניט געקאנט א ריהר טאן. עס האט אויסגע־זעהן, ווי ער וואלט ניט געקאנט גלויבען, וואס עס קומט פאר ארום איהם. איהם האט זיך פארגעשטעלט, אז דאס אלעס זיינען מורא׳דיגע טרוים־בילדער, אט די פון די אבשייליכסטע אינסטינקטען באוועגטע מאסע, וועלכע קאכט ארום איהם, וועלכע קוקט איהם אן פול מיט האס, וועלכע מאכט אלץ שמעלער און שמעלער דעם קליינעם קרייז ארום איהם, ווי זי וואלט איהם וועלען צודריקען און דערשטיקען, וועלכע שרייט און רעוועט נאך געלט, נאך געלט, און קיין אנדער זאך וויל זי ניט. א שטורעמדיגער און געהיימניספולער שמערץ האט אנגעפילט זיין ברוסט, און איהם האט זיך אויסגערוכט, אז ער איז פארשליידערט געווארען אינמיטען א גרויסען ים, נאך א שיפברוך, האפנונגסלאז אויסגעזעצט צום טויט. ער האט ארויסגענומען די אלע אסיגנאציעס פון זיין טאש מיט א ליידענשאפטליך פארעכטליכער באוועגונג און האט דאס א שליידער געטאן אין דעם ברויזענדיגען ים, אנטקעגען די אויסגעשטרעקטע הענט. עס האבען זיך דערהערט הייזעריגע, משוגענע געשרייען, ער האט געפיהלט, ווי ער ווערט אריינגעשלעפט אין א ווירבעל־שטראם און ווערט געשליידערט אהין און אהער. ער האט גע־פיהלט א קלאפ נאך א קלאפ אויף זיין ברוסט, ער האט געזעהן הונדערטער אנדערע ארימס האפנונגסלאז אויסגעשטרעקט. ער האט געקראגען א שרעקליכען קלאפ אין שטערען, ער איז אנידערגעפאלען, און מען האט איהם מיט די פיס געטראטען. ער האט געפיהלט, בלוט שטראמט פון איהם, און דאך האבען זיך זיינע אויגען ניט צוגעמאכט, אזוי ווי ער וואלט געוואלט, זיין זעלע זאל איבער גוואלד וואך בלייבען און אלעס צוקוקענדיג אריבערטראגען.

און דער שטראם, וועלכער האט איין מאל א שפאר געטאן, האט זיך ווייטער געקייקעלט. די וואס האבען געקראגען גאלד, זיינען גע־ווען נאך גייציגער ווי די וואס האבען ניט געקראגען. זיי זיינען אזוי ווי פון זינען אראפ, און זייער משוגעת האט אנדערע אנגעשטעקט. אין א משך פון מינוטען נאר האבען ארויסגעשפארט אינדרויסען אלע אונטערדריקטע תאוות פון דעם המון. פיעלע האבען געבראכען שויבען אין די באלעבאטישע הייזער, שטיינער זיינען געפלויגען ארויפצו אין די אויבערשטע עטאזשען; פיעלע ווייבער האבען זיך גע־ווארפען מיט זייערע שיך אדער מיט די שטיוועל. די געשרייען: בלוט! ראכע! טויט! נידער! האבען געדונערט אדער גע־

קוויטשעט אין דער לופט. מען איז באפאלען די קראמען און מיט'ן געשריי: „נידער מיט די אידען!" האבען אומגעצוימטע מחנות זיך אריינגעריסען אינוועניג אין די הייזער, האבען געבראכען טישען, פענסטער, א תל געמאכט פון סחורות, און אנדערע האבען געהעצט צו אונטערצינדען און צו ראבירען. אין א סך פונקטען האט זיך דעם מיליטער איינגעגעבען דורכצורייסען זיך צווישען דעם המון; מען האט געגעבען איינצעלנע שאסען, אויף וועלכע דער המון האט גע־ענטפערט מיט שפאטישע קולות. די אינפאנטעריע האט זיך א לאז געטאן מיט די באיאנעטען און האט צעטריבען א מחנה ווילד קוויטשענדיגע ווייבער און קינדער. אלע סימנים האבען געצייגט אויף א בלוטיגען סוף.

בעת אט דאס אלעס איז פארגעקומען, האט א מאדנער הייס־שטיקענדיגער ווינט זיך דורכגעריסען דורך די גאסען. שווערע, מורא'דיגע שווארצע וואלקענס האבען זיך גענומען ציהען און זיך אנ־געקליבען אין צפון־זייט, בעת אנטקעגען זיי איז געלעגען א שטיק ריינער הימעל, אויף וועלכען די קלארע לבנה איז געשוואומען. די שפיצען הייזער האבען אויסגעזעהן מאדנע בלאס איבער דער שרעק־אנווארפענדיגער טונקעלקייט פון דער וואלקען־וואנט, פון וועלכער עס האט באלד אנגעהויבען צו בליצען. שטילע דונערען האבען זיך געקייקעלט איבער די דעכער, וואס אמאל ווערענדיג אלץ שטארקער און שטארקער. די בליצען זיינען געווארען בלאסער, זיגזאגיגער, ברייטער, עפעם אזוי ווי שניידענדיגער און טיפער, דער דונער איז געווארען פלינקער אביסעל, און דער פעברואר־שטורעם האט זיך דראהענדיג אנגעקליבען, פון קיינעם ניט באמערקט אין דעם בונטען הו־הא.

די סאלדאטען, קענטיג ניט אהן פרייד, האבען גענומען טרייבען פאר זיך אויפגערעגטע מאסען מענער און פרויען, און איניגע יונגע אפיצערען האבען געזוכט צופרידענשטעלען זייער עהרגייציגקייט, אויסצוצייכענען זיך דורך באזונדערס קריגערישע העלדישקייט. א מחנה מענער, צעקאכטע פאר שנאה און כעס, האבען זיך געשטעלט קעגען א גאנצער קאמפאניע סאלדאטען; די מענשען ביי די פענסטער האבען ארויסגעלאזען אנגסט־געשרייען; אן אומגעצוימטע ערביטע־רונג האט אנגעכאפט דעם המון־עם; שטיינער זיינען געפלויגען אויף די סאלדאטען, שיך, אויפגעשטעלטע מעסערס, שטיקלאך גלאז פון צעבראכענע שויבען, אפילו גאנצע שייטלאך האלץ, ביז דער הויפטמאן

אולריכס, א קליינער טיראן פון דעם גארניזאן, אן אומבארימהארציג
אריבער צו אן אנטשוידיגנעם, אפענעם אנגריף. די ווענינע, וועלכע
האבען זיך געשטעלט קעגען דעם מיליטער, האבען זיך געלאזט לויפען,
ווען זיי האבען דערזעהן אייניגע קאמעראדען ליגענדיג אין טייכען בלוט.
אלע האבען גענומען אנטלויפען. א פאנישער שרעק האט זיך פאר־
שפרייט. מען האט נאך געקענט זעהן צעקרימטע פנים'ער. די [illegible]
בער האבען זיך א לאז געטאן און זיינען פאר שרעק ווי פאראנ[illegible]ירט
געווארען. די מענער האבען געכאפט די קינדער אונטער די ז[illegible]מט
און זיי זיינען געלאפען ווי אונטערגעשאסענע. פון די הייזער האבען
זיך געלאזט הערען געשרייען און געוויינען. פון די ווייט ליג[illegible]דיגע
גאסען זיינען געקומען צו לויפען צושויער, מענשען אהן א שיעור.
מיטגעריסען פון דעם שרעקליכען ספעקטאקעל, האבען זיי ענטוועדער
געשריען אזוי שטארק ווי זיי האבען געקאנט, אדער, איינשטעלענדיג
זיך פאר דעם אדער פאר יענעם צד, האבען זיי אינגאנצען צעפלאמטע
זיך געווארפען אויף די סאלדאטען, וועלכע האבען נאך אלץ געבושע־
וועט, אבער אן עסקאדראן קאוואלעריע, וואס איז באלד אנגעקומען,
האט זיי צעטריבען אין די זייטיגע גאסען.
דער דערשראקענער המון איז דערווייל געלאפען און געלאפען אין
אלץ גרעסערער און גרעסערער אנגסט און צעטומלונג צום לארענצער
פלאץ, וואו די טויערען פון דער קירכע זיינען געשטאנען אפען ברייט.
פון דעם הינטערגרונד האט ווי פון אן ענדלאזער, טונקעלער הייהל
געשימערט דאס פלאם־רויטע פייער פונ'ם נר־תמיד, און די גאנצע
פארפאלגטע, פון די סאלדאטען ווי גענז אדער היהנער געטריבענע
מאסע, האט זיך געראטעוועט אין דער קירכע. זי האט זיך אריינגע־
שפארט מיט הייזעריגע קולות, צום טייל מיט אויפגעהויבענע הענט איז
דער הויך, וואס האט געקענט אויסזעהן, ווי זיי וואלטען צו גאט בע־
טען, אין דער אמת'ען אבער, ווייל דאס אומבאשרייבליכע געדרענג האט
זיי געצוואונגען דערצו. צארענדיגע געשרייען האבען זיך דערהערט
פונ'ם פובליקום, וואס האט זיך גערוקט אן דער זייט; פאליציסטען
און זשאנדארען האבען אומזיסט געזוכט דורכצודרעכען זיך א וועג.
די סאלדאטען האבען געשיינט צו זיין פאר'שכור'ט פון אומזיניגען בא־
געהר פאר קאמף און פארפאלגונג און זיי האבען גאר מעהר ניט געהערט
די באפעהלען פון זייערע עלצטע. די ערשטע רייהען האבען געוואלט
גראד אריינשפארען זיך דורכ'ן טויער פון קירכע, ערשט א געשטאלט

איז פאר זיי ווי פון דר'ערד אויסגעוואקסען. די זעלנער האבען זיך ניט דערוועגט צו געהן ווייטער. האלב פול מיט טעמפער נייגעריגקייט, האלב שטוינענדיג האבען זיי געקוקט אין פנים אריין פון דעם ראזיגען מענשען — אגאטאן גייער. די הינטערשטע האבען זיך געשפארט פאראויס, דער לייטענאנט האט געשריען, געפרעגט, וואס איז געשעהן, אבער עס האט אויסגעזעהן, ווי אגאטאן וואלט מיט זיך א וואנט פארגעשטעלט. ער האט געהאלטען אויסגעשפרייט די ארימס, און כאטש פון ביידע זייטען איז נאך געבליבען א סך לעדיגער פלאץ, דורך וועלכען פיעלע וואלטען געקענט באקוועם אריינקומען אין קירכע, האט דאך קיינער ניט דערוועגט זיך צו ריהרען זיך.

מיט אמאל איז ארונטערגעפאלען א שרעקליכער בליץ. דאס איז געווען פון יענע בליצען, וועלכע צערייסען שיער ניט דעם גאנצען הימעל אין שטיקער. א מורא'דיגער קלאפ איז געקומען נאכדעם, וועלכער האט קוים פינף סעקונדען געדויערט. די הייזער האבען א ציטער געטאן ביז צו די שפיצען. א טויטע שטילקייט איז געווארען ארום און ארום. דערוויל האט פון א שמאלער זייטיגער גאס (די ברונים־גאס) זיך דערהערט א לאנג־געצויגענער געשריי. נאכדעם זיינען געקומען נאך געשרייען. די מענשען ביי די פענסטער האבען פול מיט שרעק אנגעוויזען אין דער הויך און זיי האבען אפגעקערט זייערע אויגען פון דעם ספעקטאקעל אין גאס. צוגלייך מיט'ן בליץ זיינען אויסגעלאשען געווארען די גרויסע עלעקטרישע לאמפען אויף די גאסען־קרייצונגען, אזוי, אז אויף אן אויגענבליק איז דער פלאץ אנגעפילט געווארען כמעט מיט א דריקענדיגער דעמערונג, וועלכע האט צוליעב דעם ווינט אזוי ווי באוועגט זיך ארויף און אראפ: דאן איז פון דער הויך ארונטערגעפאלען א לאנגער, שמאלער פייער־גארב, עהנליך צום פלעצליכען אויפפלאקערען פון א שטרוי־פייער, נאר טונקעלער, פורפורנער, און צוגלייך האט זיך דערהערט דער שופר פונ'ם וועכטער אויפ'ן הענקער־טורעם. די מענשען האבען אנגעהויבען צו שרייען, צו יאמערען, האבען מיט די הענט געוויזען, געלאפען אהין און אהער, די אפיצערען האבען געשריען, די פערד פון עסקאדראן האבען זיך גענומען שרעקען און דער chevan-legers הויפט־מאן האט, ניט קימערענדיג זיך וועגען דער ברענענדיגער קירכע, געשריען, מען זאל דעם קערעל — ער האט געמיינט אגאטאן גייער — מאמענטאל דערשיסען. עס איז געווארען א גרוילהאפטע מהומה. אינווענינג אין קירכע האט א גאנצער קנויל

מיט מענשען געשאַרט זיך אַרום דעם אַלטאַר און שטאַר געקוקט אַרויפצו. דער בליץ איז אַריין אין דער קירכע, און אַ סך לעבלאָזע קערפּערס זיינען געלעגען אויסגעצויגען אויפ'ן שטיינערנעם דיל. די מיסטישע האַלב־טונקעלקייט פון'ם פּלאַץ האָט וואָס אַמאָל, מיט אומרוהיגע, געשפּענסטיש־פלאַקערנדיגע שאָטענס, גענומען אָפּטרעטען פאַר אַן אמת'ער העלקייט. אָבער די באַמאָלטע פענסטער־שויבען זיינען געבליבען טונקעל. הינטער זיי איז געלעגען די גרויע נאַכט, וואָרים דאָס פלאַם־פייער איז געקומען פון דער הויך. פיעלע האָבען זיך אַריינגעקוועטשט מיט געשרייען און מיט קולות, האָבען געשריען און גערופען די פייערלייט. פון דרויסען האָט זיך געהערט אַ פאַרצווייפלונגספולער רעש. דערצו האָט נאָך שרעקליך געקלונגען דער גלאָק פון דעם טורעם, וועלכער האָט געברענט. דער גלאָקען־ציהער, וועמעס וועג אַראָפּ־צו־צו איז געווען אין פלאַמען, האָט קיין שום אויסוועג ניט געזעהן, ווי צו ראַטעווען זיך, און עס איז קענטיג געווען, אַז ער האָט מיט אָנשטרענגונג פון טויט־אַנגסט געריסען דעם שטריק פון גלאָק, אין דער צייט, וואָס רויטע, מוטנע פלאַמען, רויך און פונקען האָבען זיך געריסען אַרויפצו צו איהם און אַ שיין געוואָרפען אינדרויסען אויף די פוסטע פעלדער.

אַגאַטאַן איז געשטאַנען בלייך ווי אַ טוט. ער האָט אויסגעשטרעקט אין דער הויך די דינע הענט, און דער אַרבעל האָט זיך אַרונטערגערוקט פון די מאָגערע אָרימס. די וואָס זיינען ביי'ם אַלטאַר געשטאַנען, האָבען זיך באַנג געשאַרט אַרום איהם, און איצט זיינען געקומען דראָהענדיגע אָדער וואָרנענדיגע שטימען, וועלכע האָבען גערופען אַרויסצוגעהן. מען האָט אויך געהערט דאָס קלאַפּעריי פון די אָנפאָהרענדיגע פייער־וואָגענס, און דער גלאָק פון טורעם איז געוואָרען העכסט ווילד און איז צעריסען געוואָרען קלינגענדיג, רופענדיג נאָך הילף. אַגאַטאַן האָט אַריינגעקוקט אין דעם פאַרשטיינערטען פנים פון איינעם פון די לעבלאָזע אונטער איהם, און דער קאַמף פון די פאַרגאַנגענע וואָכען האָט פאַר איהם אויפגעשיינט אין דער רגע: ווי ער האָט פאַרבראַכט די נעכט אין ווינקלען און לעכער; ווי ער האָט איינזאַם געבלאָנדזשעט אויף די וועגען אויסער'ן שטאָט,, קראַנק און אָהן עסען; ווי ער האָט אַריבערגעטראָגען די קאַלטע און שטורעמדיגע טעג, און כאָטש ער האָט אַזוי פיעל געליטען, איז זיין ליעבע צום לעבען געוואַקסען מיט אַן אומגעצוימטער קראַפט; ווי זיין פאַרגאַנגענהייט איז

קלאנגלאז און שטימלאז פארזונקען און פארוואנדעלט אין גארנישט, ווי זיין אויג איז שארפער געווארען פאר דער צייט און פאר די מענשען; ווי ער האט אומעטום געזעהן געבויגענקייט און אומפרייד, צוגעבונדענקייט און קאמף מיט א לאנגזאם אפשטארבענדיגער רעליגיע, וועמעס ריינע שטריכען זיינען שוין לאנג אפגעווישט געווארען; ניט־אפענקייט, נארעריי, געהיימע עמפערונגס־לוסט. און פייערדיגער זיינען זיינע פאנטאזיעס געווארען פון א גוואלדזאמער איבערקערעניש, און ער האט זיך געטראכט, אז ניט נאר דארף דאס אלטע געשטירצט ווערען, אום דאס נייע זאל קומען, נאר אז עס וועט געשטירצט ווערען. ער האט זיך געטראכט, אז די שטעט וועלען מוזען צעשטערט ווערען, ארונטער־געריסען ווערען, פארלאזען ווערען, אום דער מענש זאל זיך אליין קענען געפינען, און וואס מעהר אגאטאן האט זיין גאנצען „איך“ מבטל געווען אין די דריקענדיגע טרוימען, אלץ מעהר איז פאר איהם דער גייסט פון קריסטענטום געווארען א לעבעדיגע געשטאלט, וועלכע איז מיט פיינדליכע ארימס געשטאנען און איהם פארשפארט דעם וועג. און פון הינטען, אזוי ווי א געשפענסט, קליין און פאר׳עקשנ׳ט, צבוע׳קיש און פלינק, איז דער איד געשטאנען, איצט מעהר ווי אלעמאל מוכן ומזומן ארונטערצוווארפען דעם אלט־טעסטאמענטארישען מאנטעל און אריינצוקריכען אין דעם נייעם בגד פון דעם ביז־אהער פארשטויסענעם גוצרי. אבער אגאטאן האט דאס אייגענטליך ניט געטראכט, נאר ער האט געשוועבט אין גליהענדיגע טרוימען, זיין יוגענדליכע פאנטאזיע האט זיך איינגעזויגען אין די בריסט פון לעבען. און ווי נאר ער האט זיך געפיהלט האר איבער די קרעפטען פון דער נאטור, אזוי האט ער אויך דערפיהלט מאכט איבער די מענשען. ער האט זיך פארגעשטעלט, ער זעהט איצטער ארום זיך דרענגענדיג א ציטערענדיגען עם־רב, ווי קינדער געהען זיי איהם נאך, אזוי ווי זיי וואלטען דורך א צויבער־רוף צוגעצויגען געווארען, ווי די פויערים האבען איהם עסען און טרינקען געגעבען, כאטש ער האט ביי זיי ניט געבעטען. ער האט באריהרט מיט דער האנט דעם קערפער פון איינעם פון די בליץ־געטראפענע, און דארט האבען זיך אין דער רגע דערהערט די קאמאנדא־רופען פון די פייער־לעשער, דאס מיליטער האט צוריקגעהאלטען דאס אומגעצוימטע געדרענג פון די נייגעריגע, דער דאך פון א דערבייאיגען הויז האט זיך אנגעכאפט פון די פלאמען, דער גלאק פונ׳ם טורעם איז שוואכער געווארען, גלייך ווי ער וואלט אפגעשטארבען, די דעמערונג אין דער

קירבע איז אַפּגעטראָטען פאַר אַ העלען פלאַם, און אַ האַלב־משוגענער יונגער גלח איז געשפּרונגען אין די פלאַמען, וועלכע זיינען ארונטער־געפאַלען אויפ'ן אַלטאַר, אום צו ראַטעווען דאָס אַלערהייליגסטע. אין דעם מאָמענט, ווי נאָר אַגאַטאָן האָט זיך צו איהם צוגעריהרט, האָט דער לעבלאָז ליעגענדיגער באַוועגט מיט דער האַנט. אַגאַטאָן, אַליין דערשראָקען, איז אַפּגעשפּרונגען. עס האָבען זיך דערהערט קולות, מען זאָל אַפּלעדיגען די קירבע. פאַר'ן פאָרטאַל איז געשטאַנען דער דעקאַן און האָט געהויבען די הענט, בעטענדיג זיך רחמים. עס האָט זיך דערהערט דאָס גערויש און צישעריי פון די וואַסער־שפּריצער פון די פייער־לעשער. דאָ איז אַגאַטאָן ארויף אויף אַ באַנק און האָט אויס־געשריען אויף אַזאַ הויכען קול, גלייך ווי ער וואָלט וועלען אויסשרייען איבער דער גאַנצער ערד:

— זאָל זי ברענען, די קירכע!

ער האָט געזעהן אונטער זיך פיעלע געזיכטער קרימען זיך און קוקען ארויף צו איהם לויערענדיג, עלענדע, פאַרזאָרגטע שטערענס, מיי־לער מיט קריכענדיגען, שיער ניט תחנונים'דיגען אויסדרוק, קינדער אפילו, וועמעס קראַנקע גלידער ער האָט געגלויבט צו פיהלען, און איהם האָט זיך אויסגערוכט, אַז ער קען דורכ'ן גאַנצען עלענד די וועלט זעהן פון עק ביז עק, איבער דעם גאַנצען שטאַרק פאַרקניפּטען שנור פון דעם קיום, וועלכער ברענגט ארויף און ארונטער געבורט און טויט אין די אַפּגרונטען.

— זאָל זי ברענען, די קירכע! — האָט ער נאָך אַמאָל אויסגע־שריען.

ער האָט געהאַט דאָס געפיהל, ווי ער וואָלט געזעהן אַלע מענשען הויבען צו איהם שטאַרבענדיג די אויגען, און ער האָט זיך פאַרגע־שטעלט, אַז ער איז דער פאָטער פון אַ נייעם, פרייען גאָטלאָזען דור. דער פאַנאַטישער גלח האָט זיך אַ וואַרף געטאָן צו איהם און געוואָלט איהם אַרונטערשלעפּען; זיינע בלאַסע, אַסקעטישע באַקען האָבען גע־ציטערט פאַר זשעדנעדייט. אָבער דער המון האָט געשיצט אַגאַטאָן'ען. די געפאַהר איז גרעסער געוואָרען. אַגאַטאָן האָט אויסגעריסען אַ ברע־נענדיגע לייסט פון אַלטאַר, האָט זי הויך אויפגעהויבען אַזוי ווי אַ פאַקעל און איז אוועק צום טיר, נאָכגעפאָלגט און ארומגערינגעלט פון אַן אויפ־גערעגטען עם־רב.

דער גלאָק האָט אויפגעהערט צו קלינגען.

פופצעהנטער קאפיטעל.

אנאטאן איז באלד ניט געווארען צווישען דעם עמ־רב, וועלכער איז ווי משוגע געוועזען פון אויפרעגונג. א סך האבען זיך געלאזט לויפען נאך איהם, און אפיצער האט אנגעוויזען אויף איהם מיט דער סאבליע און א רייטענדער זשאנדאר האט זיך א לאז געטאן נאך איהם מיט'ן פערד, אבער ער איז באלד נעלם געווארען אין די ווייטערדיגע גאסען. טראכטענדיג איז ער ווייטער געגאנגען, דעם בליק רק געווענדט צו דאס אומבאשטימטע, ווי פון א מעכאניזם געטריבען, דורך גאסען, וועלכע ער האט ניט געקענט, דורך גאסען, וואס זיינען פוסט געוועזען, און וואו די טריט האבען אפגעהילכט, פארביי הייזער, וועלכע האבען אזוי ווי געריהרט זיך פון די ערטער, ווי זיי וואלטען זיך מיישב געווען, צי זיי זאלען איהם פארשטעלען דעם וועג צי ניט. דער הימעל איז ליכטיג געווארען, אומגעוועהנליך ליכטיג — אזוי האט זיך אנגאטאן'ען אויסגעדוכט. גלאנצלאזע שטערען, וועלכע זיינען געוועזען אנגעהעפט ווי פערעל; דער מילך־וועג האט אויסגעקוקט ווי דער רויך פון דעם קוימען פון א בעקער־אויווען; די בוימער פון די אלעען זיינען ווי שפיזען געשטאנען אויפ'ן וועג; באלויכטענע פענסטער פון דערווייטען האבען אויסגעזעהן ווי בלוטסטראפענס. די גאנצע נאטור האט אזוי ווי איהרע גלידער אויסגעצויגען, אויסגעגלייכט זיך. די שטאט איז הינטען געלעגען, א פיעלשפיציגער סילועט, א קנויל מיט צרות, שווארץ, שרעקליך פארגליווערט, שטיל, גרייפבאר דייטליך, א גליהענדיגער פלעק אין דער מיט, אן אנפאנגענדיגער זייל: דער בראנד האט געהאלטען אין אויסלעשען זיך, דא אדער דארט א לאך, דא אדער דארט א פאבריקקוימען ווי א ריזענהאפטער פינגער. דאן האט איהם דער וואלד אויפגענומען: גרויס, געדיכט, פריי פון אלע גערוישען פון דער וועלט, א דריקענדיגע, גוואלדיג שווערע פינסטערניש. דא האט אנאטאן דעם אטעם אפגעכאפט. ער האט זיך גלייך אוועקגעלעגט. כאטש עס איז געווען זעהר קיהל, מעהר ווי קיהל, איז ער אבער גלייך פארזונקען גע־

וואָרען אין א שווערען שלאָף. עס איז שוין געוואָרען טאָג, און ער איז נאָך געשלאָפען; עס איז געוואָרען אָוונט, און ער איז נאָך אַלץ גע־שלאָפען. עס איז ווידער געוואָרען נאַכט, און ער האָט די אויגען אויפ־געמאַכט ערשט דענסטמאָל, ווען א קלאָר, קליין שטיקעל לבנה האָט גע־האַלטען ביי'ם פאַרגעהן. ער האָט צוגעדריקט די הענט צו די שלייפען און ער האָט געמיינט, אַז ער איז פערצעהן יאָהר כסדר אָפּגעשלאָפען. ער האָט זיך געפיהלט פרייער, מוטיגער, רייכער אין הילפסקרעפטען, אין בטחון, אין איבערצייגונג. ער האָט אַ וויילע שטאַר געקוקט אין וואַלד אריין, האָט דערפיהלט, אַז ער איז הונגעריג, האָט זיך אויפגעהויבען, האָט באַלד דערזעהן דאָס פרייע פעלד אין בלוי־ליכען נאַכט־נעבעל און דעם קייזער־שלאָס דערהויבענדיג זיך איבער'ן שטאָט.

ער האָט ניט געהאַט קיין געלט, אום צו נעמען זיך עפּעס אין א שענק. ביז אַהער האָט ער אויך קיין געלט ניט געהאַט. מענשען האָ־בען איהם געגעבען מעהר וויפיעל ער האָט געדאַרפט אויף זאַט צו ווע־רען. זיי פלעגען אין א הויכען גראַד אימפּאָנירט ווערען פון זיין אויס־זעהן און פון זיין האַלטען זיך. ער האָט געהאַט אַן אויסערגעוועהנלי־כען מילדען שמייכעל. ער איז געוועזען זעהר שעהן און זעהר גרויס. אפילו דער איינפאַכסטער מענש האָט געקענט באַגרייפען זיינע טיפע ליידענשאַפטען, זיין מעכטיג האַרץ, זיין געלאַסענעם מוט, די ווילדקייט פון זיינע ווינשען. זיין זאַפט־און קראַפטפולע יונגקייט האָט באַגעהרט נאָך מעשים. זיין נשמה איז שוין מעהר ניט געווען נידערגעדריקט דורך דעם געדאַנק פון אַן איין־איינציגער פורכטבאַרער מאַכט אין הימעל. דערמיט קען מען זיך ערקלערען זיינע דרייסטע ווינשען, זיין שטאָלצע האַלטונג. זיין בליק האָט אין זיך געהאַט עטוואָס פון דעם אונבאַשטימ־טען בליק, וואָס עס באַזיצען פערד פון איידעלער ראַסע.

ער איז געקומען צוריק אין שטאָט אריין. ווידער לעדיגע גאַסען, טונקעלע פענסטער, אָט די קוים פיהלבאַרע טרויעריגקייט, גלייך ווי א דינער פראָסט־טוי וואָלט איבער דעם אַלעמען געלעגען. סלופּעס מיט פּלאַקאַטען, פאַרשלאָפענע פּאָליציסטען, הילכיגער שלאָגען פון זייגער, הילכיגע טריט. א שטאָט אָהן אַ קעניג, אָהן א ווילען, אָהן קראַפט, אָהן לעבען, האָט אַנגעטאָן געטראַכט, און ער האָט זיך געפיהלט איינזאַם. ער האָט געטראַכט וועגען די מענשען הינטער אָט די אַלע פענסטער, ווי אַזוי זיי שלאָפען, וואָס זיי חלום'ען, וועגען זייער שטאַרקער מורא פאַר'ן טויט, וועגען זייערע חולאת'ען, וועגען זייערע דאגות. ער איז

אריין אין א ברייטער גאס אויסער'ן תחום פון שטאָט. אין דעם אונ־טערשטען עטאַזש פון א הויז זיינען דריי פענסטער געווען באַלויכטען. אנטקעגען האָט זיך געפונען אַן אַלעע, און ביי'ם וועג איז געווען א באַנק. אַגאַטאַן האָט זיך אַנידערגעזעצט, מיד פון שלאָף, הונגעריג, דאַרשטיג און דאָך פול מיט ערוואַרטונגען, גלייך ווי ער וואָלט איצט אריינגעטראָטען אין א נייעם לעבען נאָך דעמדאָזיגען פערצעהניעהרי־גען שלאָף. אויפ'ן געלען פאָרהאַנג פון א באַלויכטענעם פענסטער האָ־בען זיך אָפּגעשפּילט בילדער, שוואַנקענדיג און גליטשענדיג זיך. זיי האָבען זיך אוועקגעגליטשט ווי וואָלקענס איבער'ן בלויען הימעל. דאָ דערביי הינטער'ן קוסט האָט זיך דאָס וואַסער פון א ברונעם אינטים און שטיל געמורמעלט. פּלוצלונג האָט צווישען די אומווירקליכע, אויסגעטרוימטע בילדער פונ'ם פאָרהאַנג זיך באַוויזען א שאָטען, דאַן איז דער פאָרהאַנג ארויפגעצויגען געוואָרען, דאָס פענסטער געעפענט, און א פרויען געשטאַלט האָט זיך אין דער פענסטער ראַם באַוויזען. דאָס מויער האָט דערנאָך א סקריפּע געטאָן, די גאָרטען־טיר האָט א קוויטש געגעבען, און אַן אָפיצער, שטאַרק איינגעקוטעט אין דעם מאַנ־טעל, איז ארויס אין גאַס. אַגאַטאָן האָט גלייך דערקענט די געשטאַלט ביי'ם פענסטער.

די לופט איז געווען ווארים, קלאָר און שטיל. זי האָט אָנגעזאָגט דעם פריהלינג. זי האָט געשיינט אויפצושטייגען פון דעם ערד־באָדען אַזוי ווי א ווארימע פּאַרע, האָט ארומגעוויקעלט בוים און שטיין, איז געקראָכען איבער די ווענט פון די הייזער ביז צו דער לבנה ארויף. אַגאַטאָן איז אַריבערגעגאַנגען אַנטקעגען צום פענסטער. ווי ער איז אָבער צוגעגאַנגען נאָהענט, אַזוי איז דאָס פענסטער צוגעמאַכט גע־וואָרען, נאָך לאַנגזאַמער ווי זי איז געעפענט געוואָרען. דאָס צומאַ־כען פונ'ם פענסטער האָט איהם אויסגעזעהן, ווי א שפּאָטישע צוריק־ווייזונג. ער האָט א קוק געטאָן אויף זיינע קליידער: זיי זיינען געווען אין א שלעכטען צושטאַנד, זיינע שטיוועל זיינען געווען צעריסען. פונ־דעסטוועגען האָט אין דער לופט געשמעקט מיט פריהלינג און אויסער־דעם האָט די וועלט געהאַט דעם קאַרניוואַל מיט זיין אמת עטוואָס הילפלאָזער לוסטיגקייט.

ער איז געגאַנגען ווייטער, און די נאַכט האָט איהם אויסגעזעהן פאַרגליווערטער, אַזוי, אַז אפילו דאָס ווייטע בילען פון די הינט האָט ניט געקענט אָפּהילכען. נאָך א שטונדע פּילייכט איז ער געקומען צוריק

צום זעלבען פֿאַרנעהמען הויז, פֿאַר'ן זעלבען פֿענסטער, און ווידער איז דאָס פֿענסטער געעפֿענט געוואָרען, און זשאַנעטע האָט זיך ווייט אַרויס־געבויגען, דעם קאָפּ אויף ביידע אָרימס אָנגעשפּאַרט, האָט געקוקט אין דער פֿינסטער, איז אומבאַוועגליך געווען און איהר געזיכט האָט אויס־געזעהן בלייכער ווי אפילו די ווייסע וואַנט פֿונ'ם הויז. אַגאַטאַן האָט זיך אָפּגעשטעלט און געגריסט אַרויפֿצו. זי האָט אַ ציטער געטאָן, איבערגעביטען איהר ספֿינקסהאַפֿטע האַלטונג און האָט אַרויסגעלאָזען אַ טומפּען אויסגעשריי. דאַן האָט זי אַ פּאַטש געטאָן מיט די הענט און אויסגערופֿען אַגאַטאַנ'ס נאָמען.

מיט איייניגע מינוטען שפּעטער איז ער געווען אינוועניג אין צי־מער. זי אַליין האָט איהם געעפֿענט און איז איצט געזעסען פֿאַר איהם, בעת ער איז געשטאַנען, האַלטענדיג די אויגען געווענדט צו אַ שפּיגעל און איז ערשטוינט געווען איבער זיין אייגענעם פּנים. זשאַנעטע האָט אויף איהם פֿאַרשענדיג געקוקט, איבעראַשט, כמעט ווי הכנעה'דיג.

— איך וויים אַלץ, — האָט זי געזאָגט, — ווי אַזוי האָסטו זיך דאָס דערוועגט צו טאָן? האָסטו גאָר קיין מורא ניט געהאַט?

— וואָס ווייסטו? — האָט אַגאַטאַן פֿאַרוואונדערט געפֿרעגט.

— און ווי אַזוי וואָגסטו דאָס נאָך, אַגאַטאַן, צו בלייבען אין שטאָט? זיי זוכען דאָך דיך! אין די צייטונגען שטעהט דאָס, די גאַנצע וועלט רעדט דערפֿון. מען זאָגט, אַז דו האָסט כל המעגליכע פֿאַרברע־כענס אָפּגעטאָן. אַ גאַנץ געפֿעהרליכער מענש ביסטו.

— אָבער ווי אַזוי האָבען זיי זיך מיין נאָמען דערוואוסט? — האָט אַגאַטאַן נאָכדענקענדיג אַ פֿרעג געטאָן.

— איך וויים ניט. עס הייסט, אייניגע האָבען דיך דערקענט. צווישען זיי אויך אַ געוויסער... גאָלדשטיקער, אַ שריפֿטשטעלער, אָדער... יאָ, דער שריפֿטשטעלער האָט דיין נאָמען אָנגערופֿען.

— אַהאַ, גודשטיקער! נאַטירליך, דאָס איז געווען אַן אַרבייט פֿאַר איהם. אָבער ווי געהט דאָס דיר?

— ניין, דיר. וואָס האָסט דו געטאָן? מיין גאָט, ווי דו זעהסט אויס! איך מוז דיך יעדענפֿאַלס באַהאַלטען ביי מיר. נו, דערציעהל!

אַגאַטאַן האָט גאָרנישט ניט געוואוסט וואָס צו דערציעהלען. ער האָט אויבערפֿלעכליך דערציעהלט, ווי וועגען גלייכגילטיגע זאַכען, און ער איז וואָס אַמאָל געוואָרען אומרוהיגער.

זשאַנעטע האָט איהם געבראַכט עסען. עס איז שוין געווען שפּעט

אין דער נאכט. זי האט שווייגענדיג געקוקט אויף איהם. אגאטאן האט זי געפרעגט נאך אמאל, ווי עס געהט איהר, אבער זי האט געטרייסעלט דעם קאפ. זי האט געטראגען א נאכט־קלייד פון בלויען זייד מיט שפיצען ארום האלז און די האנט־געלענקען. דאס האט איהר אויס־זעהן צוגעגעבען עטוואס רוהיגעס און פארנעהמעס און איהר געזיכט א פרידליכען, קינדישען אויסדרוק. זי האט די אויגען ניט אראפגענו־מען פון אגאטאנ׳ען, וועלכער איז פלוצלונג בלאס געווארען אונטער׳ן ברען פון איהרע אויגען, און דאס גלאז, וואס ער האט געהאלטען אין האנט, איז ביי איהם ארויסגעפאלען. דאס האט, ווי עס ווייזט אויס, זי אויסגעטשוכעט. זי האט געלאכט און דערצעהלט דאס און יענעס פון איהר לעבען אין פאריז; אז זי וועט באלד פאהרען אין דער רעזי־דענץ־שטאט, ווייל דער קעניג וויל זי זעהן; אז זי איז דערווייל זעהר באריהמט געווארען. זי האט דערצעהלט עפיזאדען, האט געשיינט צו זיין באגייסטערט פון דעם פרעהליכען, בונטען לעבען, וואס זי פיהרט און וואס גיט איהר יעדען טאג א נייעם געשמאקען ביסען. צום סוף איז אויסגעקומען, ווי זי וואלט פאנטאזירט, אזוי שטארק איז זי דער־היצט געווארען איבער דאס פריידיג־שוימענדיגע, וואויל־שמעקעדיגע פון דעם דאזיגען ארט לעבען. זי איז דערנאך ראפטאם צוגעגאנגען צום פיאנא און האט גענומען שפיעלען, כאטש עס איז שוין געווען אזוי שפעט אין דער נאכט, אזוי ווי זי וואלט דאס וועלען טאן צו־להכעיס דער גאנצער בירגערשאפט. זי האט געשפיעלט גרינג, דופטיג, אבער אויך לייכטזיניג, האט געענדיגט מיט פאלשע טענער, וועלכע האבען געקלונגען, ווי עמיצער וואלט זיך אויף די ביינדלאך א זעץ געטאן, זי האט מיט א קראך צוגעמאכט דעם דעקעל, האט זיך פאנאנדערגעלאכט מיט איהר שניידענדיגען געלעכטער קוקענדיג אין דער זייט פונ׳ם פענ־סטער, נאכדעם ווי זי האט זיך אומגעדרעהט אויפ׳ן שטולכעל. גאר אונמאטיווירט האט זי איצט געגעבען אנצוהערענישען וועגען איהרע פיקאנטע אוואנטיורעס, און ווען זי איז אנטשוויגען געווארען, האט זי געמאכט דעם איינדרוק, ווי זי וואלט זיך אפגעמאטערט לויפענדיג. איהר קאפ איז געווען אפגעבויגען אהינטער, איהרע ליפען עטוואס אפען, די אדערען פון האלז האבען שטורעמדיג געקלאפט, אזוי האט זי זיך אנגעלעהנט אנטקעגען דעם מאט־גלאנציגען עבענהאלץ פונ׳ם פיאנא, די עלענבויגענס אנגעשפארט אויף צוריק אויפ׳ן דעקעל, און האט אזוי געקוקט אין דער הויך.

— ביסטו מיד? — האָט זי זיך אַ קער געטאָן צו אַגאַטאָנ'ען. — אויב דו ביסט מיד, קאָנסטו גריין צו דיר אין צימער.

זי האָט פאַרוואונדערט און איבערראַשט איהם אריינגעקוקט אין פּנים. אַגאַטאָן האָט געמוזט אויפשטעהן. זיין הארץ איז געוואָרען אַלץ ברייטער און ברייטער, האָט שוין מעהר קיין פּלאַץ ניט געהאַט, וואו צו האַלטען זיך.

— איך האָב געמליך ליעב די נאַכט, — האָט זשאַנעטע שטיל געזאָגט, — אַט אַזוי זיצט מען זיך און מען טראַכט זיך וועגען אַלע זינד וואָס מען האָט אָפּגעטאָן. האָסטו ניט ליעב דיינע זינד, אַגאַטאָן?

ווידער האָט איהם געטראָפען אַט דער בליק, וועלכער האָט געשיינט צו קומען פון איהר געעפענטער און פלאַמענדיגער זעלע.

— ווייסטו, איך קען אַזוי דום זיין, — האָט זי ווייטער גערעדט, — אַזוי דום, אַז איך ווייס ניט ווי מען לאַיגט; אַזוי דום, אַז איך קען רעספּעקט האָבען פאַר די מענער; אַזוי דום, אַז איך זאָל פרום ווערען. האָן וואָלט איך געבעטען צו גאָט. איך וואָלט געבעטען... נו, מילא, עס איז אַלץ איינס. איצטער וועל איך טאַנצען. זעץ זיך דאָרטען אין ווינקעל. דאָס פייער מוזען מיר ארונטערלאָזען. אַט אַזוי.

זי האָט געטאַנצט, און בעת מעשה האָט זי שטיל אונטערגעזונגען, אָדער ריכטיגער געזאָגט, געזשומעט. זי האָט געטאַנצט מיט שווערמוטיגע באַוועגונגען, וועלכע האָבען ניט ווילענדיג דערמאָנט אָן דעם שווימען פון אַ קערפּער איבער אַ רוהיגען וואַסער־שפּיגעל. אַלדאָס איראָנישע איז פון איהר פּנים פאַרשוואונדען, די אויגען זיינען געווען האַלב־געשלאָסען, באַשאָטענט מיט די לאַנגע רויטע וויהעס. די הענט האָבען דאָס קלייד געהאַלטען. אַגאַטאָן האָט לאַנג געקוקט אויף איהר, און עס האָט אויסגעזעהן, ווי ער מיינט, אַז דאָס בלוט דאַרף זיך גיסען פון איהר ברוסט ביי אַט דעם שמערצליכען און שרעקליכען ברעכען זיך פון איהר קערפּער. פּלוצלונג — דער איבערגאַנג איז געווען אַזוי שאַרף ווי דער איבערגאַנג פון טונקעלקייט צו פייער־העלקייט — פּלוצלונג האָט זי זיך אויסגעגלייכט. איהר געזיכט האָט געקראָגען אַ פרייוואָלען אויסדרוק, און דאַן האָט זי געטאַנצט דעם Goignadé אָן אַלט־פראַנצויזישען טאַנץ, פול מיט וואויל־לוסטיגען עקסטאַז. אַגאַטאָן האָט די ליפּען געביסען, איהם האָט געשווינדעלט. זי איז לגמרי אומגעצוימט געווען, זי האָט דערביי געיויכצט און געהויבען דאָס קליידעל. ווען זי איז פאַרטיג געוואָרען, האָט זי פאַרבייגעהענדיג אַ

שמייכעל געטאָן, האָט זיך פאַרנייגט און קאַלט געזאָגט, אַגאַטאַן זאָל אַריינגעהן אין דעם צימער דערביי, וואָס איז פאַר איהם באַשטימט געוואָרען. דערמיט איז זי אַוועק. אַגאַטאָן האָט געוואַרט אַ לאַנגע צייט, אָבער זי איז ניט געקומען צוריק. ער איז אַריין אין דעם דער־בייאיגען צימער, האָט אָבער געלאָזען אָפען די טיר, כדי ער זאָל קענען קוקען אויפ'ן פייער. ער האָט זיך אין די זאַכען אַריינגעלעגט אין בעט, האָט צוגויפגעלעגט די הענט הינטער'ן פאַמילניצע און איז אַזוי געבלי־בען ליגען מיט אָפענע אויגען, ביז עס איז טאָג געוואָרען.

דאַן האָט ער זיך אויפגעהויבען און איז צוגעגאַנגען צום פענסטער. ער איז געווען באַאומרוהיגט, אויפגערעגט, און מיט'ן וואַקסען פון טאָג איז זיין אויפגערעגטקייט געוואַקסען. ער האָט ניט געפונען קיין רוה אין אַט די קאָסטבאַרע אויסגעשטאַטעטע חדרים. עס האָט זיך איהם געדוכט, אַז זיין נשמה איז ווי צונויפגעשרומפּען געוואָרען. ווען זשאַנעטע האָט זיך באַוויזען שפּעט פאַרמיטאָג, איז ער ערשטוינט געווען איבער דער ענדערונג, וואָס איז אין איהר פאָרגעקומען. זי איז געווען מיד: די הויט פון איהרע באַקען איז געווען עטוואָס אָפּגעלאָזען, דער קוק האַרט, איהרע באַוועגונגען געמאַטערט, איהרע ווערטער קאַלט. צייטענווייז האָט די פאַרגליווערטקייט אויסגעבראָכען אין אַ קרעפּטיגען זשעסט, אין אַ צירצענהאַפטען בליק.

— דו האָסט געשלאָפען? — האָט זי איהם געפרעגט.

— וועמעס בלוט אייגענטליך שטעקט אין דיר? — האָט זי ווייטער זיך געווענדעט צו איהם. — איך קען קיין איינעם ניט פון דיין משפּחה, ביי וועמען דו ביסט אויסגעוואַקסען, צו וועמען מען זאָל דיך קענען פאַר־גלייכען. און אַ חוץ דעם...

זי האָט זיך אַ הויב געטאָן, האָט זיך געשטעלט הינטער זיין שטול און אַוועקגעלעגטביידע הענט אויף זיינע אַקסלען, און ער האָט דעם קאָפּ צוריקגעבויגען, אום צו זעהן זי.

— האָסט דו אונטערגעצונדען די קירכע, אַגאַטאַן? — האָט זי איהם געפרעגט, אַריינבויגענדיג איהרע אויגען טיף אין זיינע.

אַגאַטאַן האָט זיך לויז געמאַכט פון איהר און לאַנגזאַם אַרויס־גערעדט:

— וואָלסטו געוואָלט, אַז איך זאָל דאָס האָבען געטאָן? ז

איהר פּנים איז פינסטער געוואָרען און זי האָט געשוויגען.

— עס איז וואַהרשיינליך, אַז דער בליץ האָט דאָס געטאָן, — האָט

זי איז א ווײלע ארום געזאָגט מיט אַ מאָדנעם בייזהאַפטען אוסדרוק.

זיי זיינען א ווײלע געשטאַנען שטום איינער אַנטקעגען דעם אנ־דערען, ענדליך האָט זי זיך אָנגערופען מיט א שפּאָטישען שמייכעל:

— אָבער אַ חוץ אַלע זאַכען, דאַרפסטו אַנדערע קליידער קריגען. ביסט אין כעס? — האָט זי דערשראָקען און הכנעה'דיג צוגעלעגט, באַ־מערקענדיג די רויטקייט אויף זיין שטערען — איך וויל דיר עפּעס זאָגען. איך וועל צושפּאָרען אַלע טירען, מיינע מענשען ארויסשיקען, די ראָל־לאָדען צומאַכען און זאָל ווערען נאַכט אין הויז.

זי האָט דאָס אַלץ געזאָגט כמעט ווי קאַלט, פאַרבייגעהענדיג. אגאַ־טאָן איז קוים אימשטאַנד געווען קלאָר צו ווערען, וואָס דאָ טוט זיך.

— אַז מיר ביידע זאָלען דאַרפען זיין אידען! — האָט זי אויסגערו־פען, אַוועקזעצענדיג זיך אין אַ ווינקעל. — איך פיהל די גאַנצע אַלטקייט פון'ם אידענטום אויף מיינע פּלייצעס, און אַלע זיינע פאַרברעכענס, אַלע זיינע יסורים. איך האָב אַלע זיינע חסרונות אין מיר: איך בין דער פאַרשטאַנד אַליין און די שוואַכקייט אַליין. איך בין גריבלעריש און שרעקעדיג, פייג און פרעך. איך האָב ליעב די נאַכט און דאָס אָרגעל־שפּיעל. איך האָב ליעב צו חכמ'ענען זיך, ווי דו זעהסט. און דו, וואָס ביסט דו אייגענטליך? ווי קומסטו צו אונז מיט דיין ריינעם שטערען? דו ביסט אודאי גאָר אַ בעל־מופת. יאָ, איך שפּיר דאָס. אויב דו ווילסט, וועל איך דיין דיענסט זיין. איך האָב דאָס דיר שוין אַמאָל צוגעזאָגט. אַזוי ווערען אַלע ווערטער מקוים. גאָט מיינער, גאָט מיינער, ווי קאָן מען אַזוי פיעל ריידען? דער אמת'ער ברונים, וואָס טריקענט קיינמאָל ניט אויס!

אגאַטאָן האָט אַ שמייכעל געטאָן:

— דער ברונים, וואָס טריקענט קיינמאָל ניט אויס. באַיעזוס'ס א ליבלינגס־אויסדרוק.

— באַיעזוס... ליעבער גאָט! יאָ.

— דו קענסט איהם?

— נו, געוויס. פאַרוואָס זאָל איך ניט קענען באַיעזוס'ען?

— ער איז זעהר אינטערעסאַנט.

— געוויס, זעהר. אַלע מענער זיינען אינטערעסאַנט. פאַר דער טאַט.

זי האָט אַ לאַך געטאָן. פּלוצלונג איז זי צוגעגאַנגען, האָט אריינ־גענומען אגאַטאָן'ס קאָפּ צווישען ביידע הענט, האָט איהם איבער גוואַלד

ארונטערגעשלעפט און א קוש געטאן אין די ליפען. באלד אבער האט זי איהם צוריק אפגעלאזען און האט אויף איהם שטאר געקוקט, א בלייכע, מיט גרויסע אויגען.

—א ט־ד י ליפען ! — האט זי אויפגערעגט געפליסטערט, — דו האסט נאך קיינמאל קיין פרוי ניט געקושט.

לאנגזאם האט זי גענומען זיין האנט, האט זיך איינגעבויגען און א קוש געטאן זי. אגאטאן האט זיך דערמאנט אן מאניקא'ן, וועלכע האט אויך איינמאל געטאן דאס אייגענע. פארוואס ?

— וואס ביסטו ? וואס ווילסטו ? — האט זי איהם געפרעגט נאך א לאנגען שווייגען.

— וואס איך וויל, דאס איז צו שווער צו זאגען מיט ווערטער. וואס איך וויל... אוועקנעמען ביי'ם מענשען דעם הימעל און געבען איהם די ערד, דאס איז אלץ וואס איך וויל, זשאנעטע ! געוויס, פיעלע האבען שוין די ערד, אבער נאר די ערד אהן דעם הימעל, זיי ווייסען, אז דער הימעל פעהלט זיי. פארשטעהסטו ? זיי מוזען האבען די ריינע ערד, אהן א קרייץ, אהן אפפאל, אהן אפזאגען זיך פון עפעס, אהן חשבונות מיט אן א ו י ב ע ר ש ט ע ן . יא, דאס איז מיר איצטער קלאר. זיי האבען בלויז פארגעניגען און שמערצען. אבער עס איז אזוי ווי מיט'ן פויגעל אין שטייג. ער האט ניט קיין פרייד, אפילו מיט די שענסטע מאכלים ניט, און אפילו אז דאס זאל זיין דער באקוועמסטער, גאלדענסטער, מילדסטער שטייג אין דער וועלט. אזוי איז אויך דער הימעל געווארען א שטייג פאר דער מענשהייט. און דאס איז שוין אזוי לאנג, אז זיי באמערקען שוין גארניט די גראטעס און זיי מיינען נאך, אז זיי קענען פליהען. אבער כל־זמן אויף דער וועלט איז דא נאך איין־איינציגע תפילה, וועלען זיי ניט קענען פליהען. איך וויל די שטאנגען צעברעכען, זשאנעטע, אדער נאר איין שטאנג, אז אנדערער נאך מיר וועט פילייכט מעהר צעברעכען. און ווען אפילו דער דאך וועט דערנאך ארונטערפאלען און פיעלע צערייבען אויף מאהן, מאכט אויך ניט אויס. נאר די גרויסע, די אונטערדריקער וועלען צעריבען ווערען. שמשון דער שולדיגער און די פלישתים ווערען צעמאלען, אבער די געפאנגענע ווערען פריי און זיי וועלען גרינדען א נייעם דור.

זיין בלאסער פנים האט זיך שטראלענדיג אפגעשפיגעלט אין די באוועגונגען פון דער נשמה. זשאנעטע האט אויף איהם געקוקט און אזוי ווי אלע וואס ריידען מיט איהם, אזוי האט זי אויך פארגעסען,

וואס ער איז נאך אזוי יונג. א ריינער שטראם האט זי באגאסען, דער שטראם פון ריינע געפיהלען.

— און וואס ווילסטו טאן פאר אט דער אידעע? — האט זי גע־פרעגט, מיט מאטערניש שמייכלענדיג, — שטארבען, נאטירליך, ווי די אלע טרוימער.

— שטארבען? ניין, לעבען!

זייערע אויגען האבען זיך באגעגענט. אגאטאן האט זיך אפגעקערט פון איהר בליק.

— טרוימער! טרוימער! גנעדיגער הימעל, וואוהין טרוימסט דו? אבער איך האב דיך ליעב, אגאטאן! איך האב דיך מאדנע ליעב! און וואס מיינסטו דא מיט'ן ווארט „פרייד"? אויך אזא ווארט ווי פיעלע ווערטער. ניין?

— עס מוז זיין אזא גריכישער גלאנץ, וואס שטראלט פון איינעם צום צווייטען. מען דארף מעהר גארנישט ניט פארעהרען, מעהר ניט פארעהרען די נאטור, ווייל מען איז אליין די נאטור, מען איז אליין א שטיק וואלד, א שטיק ים, דער לעהרער דארף זיין א פריינד און פיעל אנדערע זאכען. אלצדינג אהן שכרות, פארשטעהסטו, זשאנעטע? אהן געלעהרזאמקייט, יעדע זאך א וועלט און די וועלט א זאך. אלע אידעען דארפען אויסגעראט ווערען, ניט דער קערפער, נאר דער גייסט, ווארים יעטווידער גלויבען איז אידענטום. אלעמאל וועלען די אידען (אויך די קריסטען זיינען אידען), אלעמאל וועלען זיי נייע געטער ברייננען. וואס שמייכעלסטו? יא, דאס איז אמת. זעהסטו, איצטער קאן שוין די מענשהייט אוועקווארפען איהרע קינדער־שיכלאך, און דער ליעבער גאט קאן זיך געהן זוכען אן אנדער ערד, אויף אויסצוזויגען פון איהר דעם זאפט. דענסטמאל וועט שוין דאס לעבען מעהר ניט זיין ווי אן אומ־פארדינטע מתנה, אדער ווי אן אומפארדינטע שטראף. דענסטמאל וועט שוין מעהר ניט זיין קיין מורא פאר'ן טויט, מעהר קיין פארברע־כענס, דענסטמאל וועט אלץ ווערען גרעסער, אהן א שיעור גרעסער. אבער איך קאן ניט זאגען דאס אייגענטליכע, איך קאן דיר ניט געבען דאס בילד, זשאנעטע!

א לאנגע פויזע איז געקומען.

— דו מיינסט אפשר, אז דאס איז דער אטעאיזם, — האט אגאטאן ווידער אנגעהויבען, — ניין, דאס וואלט דאך געווען דום. די אטע־איסטען זיינען בלויז אומדערצויגענע קינדער און זיי ווילען אליין שפיע־

לען די ראליע פון א טאטען, ווען דער טאטע געהט אוועק. דו ווייסט דאך, וואס איך מיין, דארום לאכסטו דאך אזוי גנב'יש. אבער זעהסטו, זשאנעטע, — האט אנאטאן צוגעלעגט עטוואס שעמעוודיגער און שטילער ווי ביז אהער, — איינס פעהלט מיר נאך, און איך וויים ניט, וואס דאס איז. עס מאכט מיך אומרוהיג ביי דער נאכט און מוטשעט מיך ביי־טאג, און עס דוכט זיך מיר, ווי איך שטעה פאר א דיקער וואנט. ווי א קינד בין איך דעמאלט.

זשאנעטע איז געלעגען מיט אנגעשפארטע עלענבויגענס אויפ'ן דיוואן, און איהרע פים האבען באריהרט דעם דיל. די ליניען פון די פים האבען זיך דורכגעזעהן דורכ'ן שטאף פון'ם קלייד, און אנאטאן האט ווי פאר'כשוף'ט געקוקט אויף דער דאזיגער עטוואס מיט א כיון געמאכטער געבויגענער ליניע, אין דער צייט וואס זשאנעטע האט איהם אזוי ווי געזוכט מיט א הייסען, טרוימערישען בליק.

נאכמיטאג האט מען געבראכט זאכען פאר אנאטאנ'ען, אויך א מאסקען־קאסטיום, וואדים זשאנעטע האט געוואלט, ער זאל אין אווענט מיטגעהן צום פעסט. ער האט זיך געוואונדערט איבער איהר האלטען זיך, אין וואס עס האט געפעהלט די שארפקייט: איבער איהר גאנג, וואס האט געהאט אין זיך עטוואס וויגענדיגעס, קוויינקלענדיגס, ערוואר־טענדיגס; איבער איהר ריידען, וואס אט איז עס געווען דרייסט און אט ציטערדיג, אט איז עס געווען העפטיג און אט געדריקט.

דער פעסט־זאל איז געווען גרויס און רייך. דער מיטען פונ'ם צי־מער, וואס איז געווען אזוי הויך ווי א קירכע, איז געווען באגאסען מיט בלוילייך־גרינעם ליכט. די גאלעהעען און די דורכגאנגען זיינען געווען באלויכטען מיט גליה־לאמפען און דאס האט אויסגעזעהן, ווי א בריי־טער, טונקעלער פייערבאנד וואלט געווען ארומגעוויקעלט ארום דער דאזיגער מילדער דעמערונג, אין וועלכער די זיילען האבען טרוימהאפט געגלאנצט, די גירלאנדען האבען אויסגעזעהן ווי ארויסגעוואקסען פון דעם הייסען דופט, די קינסטליכע רויזען האבען ווי בלוט שעמערירט און דער גאלד־באזוימטער פלאפאנד איז געווען גלייך צו א גליהענדיגען אווענט־הימעל. דאס בונטע לעבען האט אויף אנאטאנ'ען געמאכט דעם איינדרוק פון גערוישלאזעס, צויבערשפילהאפטעס: אלע פארבען הא־בען זיך געגאסען אין איין בילד, אלע טענער אין איין טאן, אלע פריידען האבען געהאט איין ציל, און אט דאס קאכיגע מורמלען איז אויסגעקומען

ווי דאס ווייטע כוואליעז זיך פון א ים. איבער וועלכעז דער טאג וויל אויפגעהן.

אבער פלוצלונג. טאקע מיט איין מאל, מיט איין קלאפ איז אגאטאז זעהענדיג געווארעז. און טאקע אין אזא מאס, אז ער האט זיך דער־פיהלט ווי פארוואונדעט פאר גרויל, שאנדע און באליידיגונג. ער איז אוועק איז אז עטוואס אז דער זייט ליגענדיגעז דורכגאנג, ערשט ער האט דערזעהן אז אלטעז און גאנץ אפגעריסענעם מאן שטעהענדיג ביי'ם זייטיגעז ארויסגאנג. דער אלטער האט לויערענדיג און אומרוהיג געקוקט אין זאל אריין, האט די האנט געהאלטעז ווי א שירעם איבער די אויגעז און געמורמעלט. באלד נאכדעם איז א יונגע מיידעל, מיט גראציעזע און כמעט קינדישע באוועגונגעז. צוגעגאנגעז צום אלטעז, און איהר מויל. אונטער דער מאסקע, האט פארלארעז דעם שמייכעל. זי האט געגעבעז דעם אלטעז געלט. מיט אז אומבאשרייבליכער זשעד־נעקייט האט ער ביי איהר פון האנט ארויסגעריסעז די מטבעות און ער האט איהר עפעס א שעפטשע געטאז. און זיינע אויגעז זיינעז דער־ביי שיער פון די לעכער ניט ארויסגעשפרונגעז. די מיידעל האט א שאקעל געטאז מיט'ן קאפ אויף יא. און דער אלטער איז אוועק אונטער־הינקענדיג. די מיידעל האט זיך אנידערגעזעצט אויף א באנק, צוגע־דריקט ביידע הענט צום הארצעז און האט אפגעאטעמט. דאז האט זי א מאך געטאז מיט ביידע הענט אין דער לופטעז, אזוי ווי זי וואלט וועלעז איינשטילעז דעם ווירבעל־ווינט פון איהרע געדאנקעז, און איז צוריק אוועקגעשפרונגעז מיט א קינדערשעז, אבער געצוואונגענעם גאנג.

אגאטאז האט געזוכט איהר נאכצופאלגעז, ער האט זי אבער פאר־לארעז פון די אויגעז. אנשטאט איהר האט ער געזעהן א באפראקטעז הערר, וועלכער האט זיך ווי א פראגעצייכעז אויסגעבויגעז, געבענדיג קאמפלימענטעז: א צווייטעז האט ער געזעהן. א פארוועלקטעז, פון נעכט אויפזייז, וועלכער איז געקראכעז פון זייל צו זייל אזוי ווי א ווארים. מורא האבענדיג פאר'ן ליכט, אפגעלאזעז, פול פאראכטונג. אויסגעמאטערטקייט, אפגעלעבטקייט: א דריטעז .וואס זיין געלעכ־טער איז געוועז אזוי ווי א שאס, וואס ווערט אפגעפייערט, אום אפצו־שרעקעז אז אנקומענדיגע. נאגענדיגע אנגסט, דאס ציינער־שטשי־רענדיגע געשפענסט פון זיינע זארגעז: א פערטעז, וועלכער איז קינסט־ליך און אויפגערעגט, פארהאוועט ארומגעלאפעז און זיין פנים איז געוועז שרעקליך צוקנייטשט, מאכענדיג דעם אנשטעל, ווי ער וואלט עפעס

וואס וויכטיגעס האבען דורכצופיהרען: א פינפטען, וועלכער האט זיך ארומגעבלוקאיעט צווישען דעם עולם, שטשירענדיג די ציינער און נייגענדיג זיך. דער ציניזם אליין, מיט א פנים, צעאקערט פון זינד און צעקארבט פון אומגליק: א זעקסטען, פול מיט אנשטענדיגקייט, שעמעוודיגקייט און פריינדליכקייט, וועלכער האט אזוי ווי געפיהלט זיך אומעטום פאר אן איבעריגען. און ארום זיין מויל איז געלעגען א וואקסענדיגע ביטערקייט און אין זיינע אויגען האט מען כמעט ווי דייטליך געקענט לייענען זיין גרייטקייט פאר א פארברעכען.

ער האט געזעהן די פרויען: איינע, וואס האט געכיכעט און געדרעהט זיך, מיט א פאלשען שמייכעל און מיט א גע'גנב'עטער חנ'עוודיגקייט, און א כאר באפראקטע בעטלער האבען זי ערקלערט פאר א באצויבערענדיגע פרוי: א צווייטע, וועלכע האט מיט אלע קרעפטען געזוכט צו מאכען זיך היימיש אין דעם דאזיגען הויז פון צוזאמענגעטראגענע לוסטבארקייטען: א דריטע, וועלכע האט מיט באהאלטענער אנגסט אפט באטראכט איהר מאסקעראדען־קאסטיום, וועלכען זי האט גענומען אויף פראקאט, און זי האט געזוכט צו פארמיידען העפטיגע באוועגונגען: א פערטע, וועלכע איז דא געזעסען מיט צעהיצטע בליקען און מיט אן אייזיגער זעלע. אינוועניג שטארק פארנומען מיט דער זארג, צי די פארב אויף איהר פנים האלט זיך גוט. און הינטער דער בונטקייט פון די קליידער, הינטער דער העפליכקייט פון די ווערטער, הינטער די צוציהענדיגע בליקען, הינטער די פון וויין געריטעלטע שטערענס און באנעצטע ליפען, וואס איז געלעגען הינטער דעם אלעמען? אנאטאן האט דאס געזעהן. הונדערטער שיקזאלען האבען זיך פאר איהם געעפענט ווי מיט איין מאל; מיט איין קלאפ איז דער פארהאנג ארונטערגעריסען געווארען פון הונדערטער ביהנעס. פון הונדערטער פאר אויגען. און פאר זיינע בליקען איז אזוי ווי געלעגען אן אייטערדיגער קנויל פון אומגליק, א ניט פארזעעטע צונויפגעווארפענע קופע פון שמערצען, א מיש־מאש פון באטריבענישען, פארברעכען, באטרוג און ליגען. יענער דיקער הער מיט'ן פריינדליכען ערענהאפטען פנים האלט ווי אויף א שנירעל דאס גליק פון הונדערטער מענשען. און ער וועט זיך מארגען גאנץ רוהיג פארשפילען אויף דער בערזע גאר דאס גליק, וואס איז איהם אנפארטרויט געווארען; על כל צרה שלא תבוא האט ער זיך אנגעגרייט א שיפסקארטע. אט דער אומווידערשטעהליכער פראנט, וועלכער שמייכעלט אזוי באשיידען, איז א דאקטאר, וואס

איז דורך שמוציגע מאניפולאציעס אפילו איז זיינע אייגענע אויגען שוין לאנג געווארען א שאטען פון אן אנשטענדיגען מענשען. יענע בלייכע דאמע מיט'ן שווערמוטיגען בליק, לעבט נאר, אום זיך צו אמוזירען און עס אמוזירט זי צו שפיעלען די ראליע פון א שווערמוטיגע: איהר הויז איז א פינסטער בילד פון אפגעלאזענקייט, פארנאכלעסיגונג, זי־טענלאזיגקייט, א בילד פון געוויבטען, געבארגטען פוץ, פון באהאל־טענעם הונגער. יענער גוטינקער אלטער מאן מיט דער גרויער באָרד איז א ניט אנטדעקטער באנק־גנב: יענער מאן, וועלכער קוקט אויס ווי א גלח, האנדעלט מיט יונגע מיידלאך: יענער אימפאזאנטער מאן מיט דער שווארצער באָרד איז א פאסקודנער פראצענטניק: יענער אנגע־נעמער און פרעהליכער אלטינקער איז א רכילות'ניק. פאר וועלכען אלע האבען מורא... און הינטער זיי, וואס פאר א כאאס עס טוט זיך: פארוויסטע הייזער, בעטען נאסע פון טרערען, הענט באפלעקטע פון זינד. דאס וואהנזיניגע יאמערן פון באזיגטע, אין קייטען גע־שמידטע. דער באהאלטענער שמייכעל פון דעם זיגער, דער כלומר'שט־דיגער טרויער, די פארשטעלטע גדלות, הונגער, שאנדע. די משוגעת פון דער ליעבע, קראנקהייט און טויט. אן ארמיי פון משוגע צעדרעהטע פנים'ער וועלכע מארשירען שנעל צום אפגרונט. א גאנצע פאלענדיגע, שטירצענדיגע, פארפוילטע געזעלשאפט, און איבער דעם און אונטער דעם — איז גארנישט.

אגאטאנ'ען האט זיך אויסגעדו'כט, אז זיין קערפער ווערט צע־קוועטשט אונטער דער שווערער משא פון וויזיאנען. עס האט זיך איהם אויסגעדוכט, אז עס שפארט זיך צו איהם די קאכעדיגע מאסע פון צרות, א שרייענדיגער המון פון פארפאלגטע; און זיי בעטען הילף, רע־טונג, און ער האט זיך געלאזט לויפען א געפייניגטער. ער איז ארויס־געלאפען אין גאס, איז געלאפען ווייטער און ווייטער, ניט אומקוקענ־דיג זיך. און האט קוים געוואוסט, ווי אזוי ער איז אריינגעפאלען אין זשאנעטע'ס וואוינונג. ער האט זי מעהר ניט געזעהן. זינט זיי זיינעןביידע אריין אין זאל. די דיענסטמיידעל האט איהם געעפענט, האט געוואלט אנצינדען פייער, אבער ער האט זי געבעטען צו לאזען איהם אין דער פינסטער. ווי פארניכטעט איז ער געפאלען אויף דער סאפע און ער האט זיך צונויפגעדרעהט, ווי איינער וואס האלט ביים שטארבען.

ער האט לאנג אזוי געקענט ליגען, ערשט ער האט דערפיהלט עמי־צענס אטעם אויף זיין שטערען. ער האט אויפגעעפענט די אויגען:

די נאַכט האָט זיך איהם פאַרגעשטעלט צוויי מאָל אַזוי פינסטער ווי זי איז. דערנאָך האָט ער באַמערקט אַ שוואַרצען שאָטען, וועלכער האָט נאָהענט ביי זיין קערפּער זיך אָפּגעשפּיגעלט אַנטקעגען דעם ניט־זיכער פליסענדען שיין פון פענסטער. אַ דערשראָקענער האָט ער גענומען טאַפּען מיט די הענט אַרום זיך און האָט אָנגעטאַפּט שאַרשקענדיגע האָר.

— זשאַנעטע! — האָט ער טומפּ אַרויסגעפליסטערט.

זי איז געשטאַנען אויף די קני לעבען איהם. ער האָט געגלויבט, אַז ער זעהט איהרע אויגען פלאַמענדיג; עס איז אַרום איהם געוואָרען אַ היץ, וועלכע האָט געשיינט צו קומען פון אַט די אויגען. זיין קערפּער איז פאַרגליווערט געוואָרען און זיינע חושים האָבען זיך געבאָדען אין אַ אויפרעגונג, וועלכע האָט צונויפגעשנורעוועט זיין ברוסט ווי מיט אַ שטריק.

— זשאַנעטע! — האָט ער ווידער געפליסטערט.

זשאַנעטע האָט אָנגעצונדען אַ ליכט און אוועקגעלייגט אַ גרויסען בלוט־רויטען אַראַנזש לעבען דעם לייכטער. איהר פּנים איז געווען בלייכער ווי אַלעמאָל, אָבער אָנגעפילט מיט אַ ציטערדיגען לעבען. זי איז געשטאַנען ביי דער וואַנט, וועלכע איז געווען מיט פּורפּור־קאָלירטען טוך פאַרהאָנגען, און דאָס ים־גרינע קלייד, וואָס זי האָט געטראָגען האָט ווי שטראַלען געוואָרפען קעגען דער דאָזיגער טונקעלער פאַרב. איהר האַלז, אַנטבלויזט, אַ שטיקעלע, האָט געלויכטען אין די ראַמען פון די האָר, און איהר ברוסט האָט זיך געהויבען שווער. אַזוי ווי אַ וואַרימע כוואַליע האָט אַ שלאַג געטאָן פון איהר צו אַגאַטאָנ׳ען. ער איז געזעסען און האָט פון איהר די אויגען ניט אַראָפּגענומען, און ער האָט געגלויבט, אַז ער הערט אַ שטימע, וועלכע רופט צו איהם: וואָו ביסטו, אַגאַטאָן?

זשאַנעטע האָט אַ שמייכעל געטאָן און איז צוגעגאַנגען צום טיש. ער האָט זיך אוועקגעזעצט לעבען איהר, אַזוי נאָהענט, אַז זייערע ביידענס קערפּערס האָבען זיך אָנגערירט, און אַגאַטאָן איז אינגאַנצען אָנגעפילט געוואָרען מיט׳ן באַוואוסטזיין פון דער דאָזיגער וואונדערבאַרער און, ווי איהם האָט זיך אויסגעדוכט, אומפּאַרדינטער נאָהענטקייט; די וועלט האָט זיך פון איהם פּלוצלונג אָפּגערוקט אָהן אַ שיעור ווייט, איז אין אַן אָפּגרונט פאַרזונקען געוואָרען. זשאַנעטע האָט אָפּגעשיילט און צעשניטען דעם אַראַנזש, און אַגאַטאָן האָט איבערגעלעבט יעטווידע באַ־

ווענונג איהרע, יאָ, עס האָט זיך איהם אויסגעדוכט, ווי ער אליין וואָלט די פּרוכט געשניטען. דאַן האָט זי איהם געגעבען אַ שטיקעל, און ער האָט געגעסען. ער האָט ניט געפיהלט די זיסקייט פון דער פּרוכט, ער האָט קוים געפיהלט, וואָס ער עסט. זיי האָבען זיך באַשעפטיגט מיט שפּריצען דאָס עטערישע עהל פון דער זאַפטיגער שאָלאַכץ אויפ׳ן פּלאַם; עס האָט געקנאַלט און געצישעט, און ביידע האָבען געשמייכעלט. אַגאַטאַן אָבער האָט געשמייכעלט ווי פון עפּעס ווייטעס, איז אַן אַנדער לעבען איבערגעלעבטעם; זשאַנעטע האָט געשמייכעלט, און ער האָט מיטגעשמייכעלט, פּיליכט פאַר מורא, טאָמער הערט זי אויף צו שמייכלען. פּלוצלונג האָט זשאַנעטע זיך האַלב אַ דרעה געטאָן צו איהם; איהר געזיכט איז כמעט ווי פאַרשטיינערט געוואָרען, איהר בליק אומבאַרימהערציג ווילד, וועלענדיג אַלעם איינשלינגען, און ער האָט געזעהן, ווי איהרע ציינער שעמערירען. זי איז אויפגעשטאַנען.

דאָס ליכט האָט זיך אויסגעלאָשען. אַגאַטאַן האָט דערפיהלט, צוויי אָרימס האָבען איהם אַרומגעכאַפּט און אויף זיין האַלז די קאַלטע, פייכטע באַריהרונג פון אַ מויל. אַלע זיינע חושים האָבען איהם וועה געטאָן, גלויבענדיג, אַז דאָס איז שוין זיין סוף, און ער האָט שיעור די נאַכט ניט פאַרשאַלטען. וואָס ער האָט דערנאָך געפיהלט, איז דאָס געווען אַ זיך־אויסברייטענדיגע אַנגסט, דאָס געפיהל, ווי דאָס צימער וואָלט ליידיג געוואָרען פון לופט, און ענדליך אַ פאַרצווייפעלטער, ברענענדיגער באַגעהר.

— וואָס ציטערסטו אַזוי? — האָט זשאַנעטע שטיל געפרעגט.

איהרע קליידער האָבען דאַן ווידער אַ שאָרך געטאָן; איהרע האָר זיינען אַרונטערגעפאַלען און האָבען איינגעוויקעלט זיינע הענט. ער איז געלעגען מיט אָפענע אויגען, וועלכע זיינען אַזוי ווי בלינד געוואָרען, און ער האָט געפיהלט די וואַרימע הויט פון איהר קערפּער, און איהם האָט אויפגעשוידערט ביז צום אינווענינסטען מאַרך פון זיינע ביינער. זי האָט איהם געקושט; ער האָט געטראַכט, אַז בעסער וואָלט געווען, זי זאָל איהם ניט קושען, וואָרים ער האָט געגלויבט, אַז ער ווערט דערטרונקען אין אַ קאָכיגען שוים. זיין גאַנצער לייב איז געווען איין צוקענדיגער שמערץ, וואָס באַרוישט אַלעם אָהן אַ שיעור. דאַן איז ער פאַרזונקען געוואָרען אין אַ באַוואוסטלאָזיגקייט — פון אַ מורא׳דיגער הויכקייט אַלץ טיפער און טיפער.

דאָס פון אָנפאַנג בלענדענדיגע ליכט איז פאַרשוואונדען געוואָרען,

און פלוצלונג איז ער ווי א צעשמעטעטערטער אנידערגעפאלען אויף שטיי־
נער און איז געבליבען ליגען, פול מיט א גרענעצלאזען, ביז אהער נאך
ניט באגריפענעם, קיינמאל זיך ניט פארגעשטעלטען צער.

ער האט ניט געפיהלט, ווי ער האט זיך אויפגעהויבען, ווי ער
האט זיך אנגעטאן, ווי ער האט דאס צימער פארלאזען, ווי ער איז
שוין געשטאנען אין גאס, וועלכע האט זיך ברייט צעלייגט אין א לאנג־
זאם אויפוועקענדיגען מארגען־נעבעל. ער האט דערזעהן פאר זיך
א גארטען און ער האט געזעהן דער טויער איז אפען. ער האט זיך
אויסגעצויגען אויפ'ן סאקעל פון א ברונים, וועלכער איז נאך געווען
אויסגעבעט מיט שטרוי; ער האט זיך אויסגעצויגען און האט אוועק־
געלעגט דעם קאפ אויף די הענט און גענומען ביטער וויינען. די טרערען
האבען זיך ניט געגאסען שווער, לייכט האבען זיי זיך געגאסען.

ווען ער האט אויפגעהויבען די אויגען, האט זיך שוין די זון בא־
פרייט פון די גליהענדיגע נעבלען, פון די ארימס פון די ריזענהאפטע
וואלקענס. א האהן האט א קרעה געטאן. אין דער לופט איז געווען
א קרעפטיגע פרישקייט. די נעבלען פון דער פארגאנגענער נאכט האָ־
בען דעם קארניוואל מיטגענומען. עס איז געווען דער מיטוואך פון
דער ערשטער גרויסער פאסט־וואך ביי קאטוילען, און די זון האט בא־
גולדט מאנכע גארדעראב־שמאטעס אין די מיסט.

זשאנעטע איז נאך געלעגן. ווי ער האט זי געלאזען. זי איז גע־
שלאפען. איהר געזיכט האט געהאט אין זיך עטוואס אייזיגעס און
טויטעס, פונקט ווי דאס לעבען וואלט זיך שוין מעהר ניט קענען צוריק־
קערען אין די געזיכטסציגען. אויף די געשלאסענע אויגען־דעקלאך איז
געווען אויסגעגאסען א מידיגקייט, וועלכע איז געבארען געווארען און
אוסגעהאדעוועט געווארען ביי די פולע טישען פון לעבען. די זעהר
און זעהר צופודעלטע און געקרויזטע האר האבען געוויזען אויף א לייד־
דענשאפטליכער גוטמוטיגקייט. דורך די שפאלטען פון די גארדינען
איז געפאלען א שמאלער זונען־שטרייף אויף איהר שניי־ווייסער ברוסט.

ווען זיי האבען ביידע צוזאמען געפריהשטיקט, האט זשאנעטע אויף
איהם שארף א קוק געטאן און געזאגט:

— איצטער זעהסטו שוין, אז די וועלט באשטעהט פון שמוץ.
אנאטאן האט געשוויגען.

— דו זעהסט, וואס איך בין, — האט זי ווייטער גערעדט. — און

דו קומסט נאָך און פאַרלאַנגסט נאָך, אַז מיר זאָלען מעהר קיין אמונה ניט האָבען. דאָס איז צו חוץ אַלע זאַכען אונזער קראַנקהייט. יאָ, יאָ, רעד ניט! איך ווייס שוין, וואָס דו ווערסט זאָגען, ווייל מיר זיינען שוואַך, מוזען מיר שטאַרקער ווערען א. אַז. וו. אָבער איצט איז דאָך שוין דיין וואַנט געפאַלען, אַגאַטאַ, און דו האָסט זיך גאַרניט פאַרגע־שטעלט, וואָס פאַר אַ שמוציגע זאַך זי פאַרשטעלט.

— איז דאָס אפשר ניט דערפאַר שמוציג, ווייל מיר ווילען דאָס זאָל זיין אַזוי? ווייל דו ווילסט דאָס? — האָט אַגאַטאַן געפרעגט. — אָדער דערפאַר, ווייל קריסטוס האָט דאָס געוואָלט? ווייל מיר שעמען זיך מיט דער הנאה וואָס מיר האָבען? איז דאָס ניט אַזוי, זשאַנעטע? ליעגט דען ניט אין דער פאַראייניגונג פון מאַן און ווייב אומשטערב־ליכקייט און אומפאַרגענגליכקייט? און נאָר דעריין? צו וואָס גע־טער? איין גאָט איז שוין אויך געצענדינסט. פאַרוואָס זאָל דאָס זיין שמוץ, וואָס עס קאָן אַזוי ערהאבען זיין? דו דאַרפסט ניט לאַכען!

— ווירקליך? איז דאָס מעגליך? ניין, עס קאָן ניט זיין! קאָן דאָס אַזוי ערהאָבען זיין? אויסגעצייכענט! איהר, מענער, זייט אומפאַרבעסערליכע שכורים.

— וואָס רעדסטו דאָס, זשאַנעטע?

זי האָט גערעדט ווייטער, שטאַר קוקענדיג פאַר זיך:

— אויך דו, אויך דו, אַגאַטאַן, האָסט געמוזט פאַלען. איך וואָלט דאָס קיינמאָל ניט געגלויבט. עס איז מיר גאַנץ קלאָר, צו וואָס עס טרייבט דיך, קלאָרער ווי דיר אַליין. דו ווילסט די סענסואַליטעט צוריק אַרויפזעצען אויפ'ן טראָן, וועלכען זי האָט שוין פון צוויי טויזענט יאָהר פאַרלאָזען. דאָס ליעגט אין דיר, רעדט פון דיינע ווערטער אַרויס, שטראַלט פון דיינע אויגען אַרויס. יאָ, דו ווערסט זיך זיכער פון זינען ריהרען, אָדער דו מוזט נייע מענשען באַשאַפען. דאָס איז אַלץ אומ־אַנשטענדיג, וואָס דו ווילסט. פאַרשטעהסטו? אומאַנשטענדיג! דאָס איז דאָס וואָרט, וואָס וועט דיך דערשטיקען. ווען דו שאַפסט דאָס אָפּ פון דער וועלט, דעמאָלט גלויב איך אין דיר. איז דאָס ניט אומאַנ־שטענדיג, ווען מיר טוען פון זיך אויס די קליידער און מיר זעהען איינע די אַנדערע? איז דאָס ניט אומאַנשטענדיג, אַגאַטאַן, צו געהן געקליידט און צו טראַכטען פון ליעבע? אַך, נאָר די קליידער זיינען שולדיג אין דעם, וואָס מיר ליעבען אַזוי קראַנק. און דאַן גיב נאָר אַ טראַכט: אַ רעליגיע, וועלכע דערשטיקט ניט די סענסואַליטעט, שליידערט די קעניגען פון

טראַז. נאַט, איך בין אַזוי קלוג! איך פרעה זיך אַזוי, וואָס איך בין קלוג! טפו, איך קען ניט מעהר לעבען!

אַ צייט לאַנג האָט זי געשוויגען, דערנאָך האָט זי זיך אַזוי האסטיג אויפגעשטעלט, אַז דער שטול איז הינטער איהר צוריקגעפאַלען אויפ'ן טעפּיך.

— איצט זאָלסטו אַלעס וויסען. זאָל כאָטש אײן מענש, ווער ניגסטענס, וויסען, וואָס איך לייד. דער קעניג רופט מיך ניט, נאָר איך האָב אַלעס געמאַכט אַזוי, אַז איך זאָל קענען קומען פאַר איהם. איך האָב זיך ניט אָפּגעשראָקען פאַר קיין הינטער־וועגען, פאַר ביטרע שטיק. ער מוז זיין מיין לעצטע רפואה. פיליייכט וועל איך דאָרטען געפינען אַ היילונג. פון איהם געהט אַרוים, אַזוי ווי אַ שטורעם, אַ שטאָלצקייט און אַ גרויסקייט איבער'ן גאַנצען לאַנד. דען זעהסטו, איך לאַנגווייליג זיך. איך לאַנגווייליג זיך זינט איך בין אויף דער וועלט געקומען. איך לאַנגווייליג זיך ביי פּוץ און שמוק און ביים שעהנסטען זונען־אויפגאַנג און ביים שעהנסטען בילד. פאַרשטעה מיך גוט, עס איז מעהר ווי די לאַנגווייליגקייט, פון װעלכער די פוסט־און־פּאַסנע פרויען ווערען אומ־טריי צו זייערע מענער, דומקעפּ ווערען פאַרברעכער — די לאַנגווייליג־קייט, פון וועלכער אַ העלפט פון אַלע איבלען קומט אויף דער וועלט. ניין, איך האָב נאָך קיין אײנציגען מענשען ניט געטראָפען. איך בין געווען אין פּאַריז, ביים האַרץ פון דער ערד געלעגען און האָב געציטערט צוזאַמען מיט'ן פּולס־קלאַפּען פון דער נאַכט, איך האָב דעם פאַרנעמסטען המון משוגע געמאַכט מיט מיין טאַנצען, איך האָב יובלענדיג געשיקט צום שוואַרץ־יאָהר די גאַנצע יוגענד, — ניין, איך אַליין האָב זיך געלאַנגווייליגט. איך האָב זיך געקייקעלט אין די בעט־טען, די קישענס צענאַגט און איטליכען טאָג פאַרשאָלטען. איך האָב געבעטען אויף מלחמה, און אַ גרוילהאַפטען קאַנאָנען־מאָדעל קאָנ־סטרואירט. איך בין אין די בערג געגאַנגען, און אייגזאַם געבליבען. איך האָב די באַריהמטע מענער אויפגעזוכט, און געפונען זיי אַזוי פּוסט, אַז מיר האָט זיך געוואָלט אין אָרים זיי אַ שמשיפּעל טאָן, זיי זאָלען ווענינסטענס קענען כאָטש אײנמאָל אַ געשריי טאָן. אַלץ איז געווען אומזיסט. און וואָס ווילסט דו דאָ, אָרימער אַגאַטאָן? געה אַוועק פון דאַנען. איך פּאַק אויך היינט איין מיין פּעקעל און איך פאָהר אַוועק. געה, אָבער זיי פאָרזיכטיג, וואָרים דו ביסט דאָך אַ געפעהרליכער מענש!

זי איז צוגעגאנגען צום פענסטער, האָט עס האַסטיג אויפגע־
עפענט און האָט געזויגען די לופט און זיך מיט אויפגעבלאָזענע נאָז־
פליגלען. ווען אַגאַטאַן איז ניט אוועק, האָט זי אַ קלאַפּ געטאָן מיט'ן
פוס און אַ קריץ געטאָן מיט די ציין, ווי אַ בייזער הונט.

עס האָט זיך דערהערט אַ שטילער געמורמעל, וועלכער איז אָבער
געוואָרען באַלד העכער און שאַרפער. אַ לאַנגע פּראָצעסיע פון קינדער
האָט זיך געצויגען איבער דער גאַס. די וואָס זיינען צום ערשטען
געגאַנגען האָבען תפילות געזאָגט, און פון דעם איז דאָס אַרויסגעקומען
דאָס זילבערהאַפטע, מאָנאָטאָנע מורמלען. די לעצטע מחנה האָט גע־
זונגען. אַלע פּנים'ער האָבען געהאַט אַזאַ מאָדנע גלייכגילטיגקייט,
אַזאַ דומע און געמומשעטע פייערליכקייט, אַז עס איז אויסגעקומען
אי לעבערליך אי שרעקליך. גאָר פון הינטען זיינען געגאַנגען זעקס
מיניסטראַנטען אין ווייסע קליידער; צוויי האָבען געטראָגען אַ גרוי־
סען, שוואַרצען צלם. זשאַנעטע האָט געקוקט אויף איהם און איהר
בליק איז געווען אינגאַנצען באַצויבערט. זי האָט אַ שוידער געטאָן.

אַגאַטאַן האָט זיך אָפּגערוקט פון איהר און איז אוועק. ביי איהם
איז אויסגעקומען, ווי ער וואָלט פאַרלאָזען אַ טויטע, וועמעס נשמה
מען האָט שוין דאָ אינדרויסען צום קבר באַגלייט.

אויפ'ן גאַס איז ער נאָכגעגאַנגען די לויה, נאָהענט פון דעם וואָ־
גען, וועלכער האָט געפיהרט די טרונע — אַ קליינע, שמאָלע, קינדערשע
טרונע, וועלכע איז געווען ניט שוואַרץ און ניט קיין אַנדער קאָליר,
כאָטש זי האָט אפשר יאָ געדאַרפט זיין שוואַרץ. עס איז געווען אַ
בלאַס און קלאָגעדיג הייזעל, און איבער דעם איז דער טויט מיט אַ
קראַנץ געזעסען און האָט געזונגען אין כאָר. אַגאַטאַן האָט אַ קלער
געטאָן, אויב ער זאָל ניט פרעגען ביים טויט וועגען דער צוקונפט,
וואָרים דאָס לעבען איז געווען אַזוי שווייגעדיג!

זעכצעהנטער קאפיטעל.

נאך דעם אומגעריכטען ערפאלג פון זיין בוך האט סטעפאן גוד־שטיקער זיך געאיילט צו דינגען א דירה אין דעם פארנעהמען בעל־עטאזש פון א פארנעהמען הויז. זיין שטאלצע מוטער האט זיך אנט־זאגט צו וואוינען ביי איהם, און זי האט געלאכט, ווען ער האט איהר אנגעבאטען געלט. ער האט ארויסגעוויזען א מאדנעם סארט חסד צו זיינע באקאנטע, א חסד, וואס איז באשטאנען דעריין, ארייצולעגען זיי רק אין די בריפקעסטלאך וויזיט־קארטען, געדרוקט מיט זיין באריהמ־טען נאמען. ער האט זיך געלאזט לענגער א ביסעל וואקסען די האר, די בארד עטוואס אימפאזאנטער ארומצושערען, האט זיך געקויפט א בריליאנטענעם רינג, וועלכער האט בעת'ן שרייבען געווארפען פון זיך פייערווערק מיט שטראלען. ער האט זיך געלאזט פאטאגראפירען, און טאקע אין א שווארצען סורדוט, מיט א קראוואט פון דורכזיכטיגען ריפס, דעם צילינדער־הוט אין דער האנט, מיט א פעסט פארווערטס געריכטעטען, כלומר'שט אומפארטייאישען בליק און מיט אן עטוואס רחמנות'דיגען אויסדרוק אויף די ליפען. נאך אזעלכע פארבארייטונ־גען האט ער באשלאסען, אפצושטאטען א וויזיט צו זיינע קאלעגען אין דער הויפט־שטאט, און ער האט פאר זיינע פארטרויטע פריינד גערעדט, קנייטשענדיג דעם שטערען, וועגען די הינטער־דריידלאך, וואס ער וועט מוזען אנווענדען, אום אויסצומיידען געוויסע פאראדעס, וואס מען וועט פאר איהם וועלען מאכען. איהם איז דאס זעהר שווער צו טאן, אבער ער מוז דאס טאן, ווייל ער האט בטבע ליעב צו זיין איינזאם.

קאסטענס און קופערטס זיינען געווען פארפאקט. די פענסטער זיינען געווען אפען און א געווירציגער שטראם פון ערב־פריהלינג־לופט האט ארייננעשטראמט. גודשטיקער איז געווען באשעפטיגט מיט אי־בערקוקען די ביכער, וואס ער וועט נעמען מיט זיך אויפ'ן וועג, ערשט די טיר האט זיך געעפענט, און מאניקא אליפאט איז אריינגעקומען.

זי האָט גענעפּענט די טיר נאָר אַ ביסעלע און האָט זיך שרעקעדיג אריינגערוקט דורכ'ן שפּאַלט. איהר קאָפּ איז געווען איינגעדעקט אין אַ גרויסען שאַל. גודשטיקער איז געווען אַזוי איבעררעאַשט, אַז ביי איהם איז דער ברענענדיגער ציגאַר פון האַנט ארויסגעפאַלען. אָבער דאָס האָט מעהר ניט געדויערט ווי איין רגע; דאַן איז ער איינגאַנצען געקומען צו זיך, יאָ, ער האָט זיך אַפילו אַזוי ווי דערפרייט מיט איהר קומען. ער איז צוגעגאַנגען און האָט איהר דערלאַנגט די האַנט.

מאַניקאַ האָט גאָרניט געזעהן, אַז ער האָט איהר געגעבען די האַנט. זי האָט זיך אַנידערגעזעצט, אָדער ניכער, זי איז אַנידערגעפאַלען אויף איינעם פון די ארומשטעהענדיגע קופערטס, האָט אומזיכער אַ וואָרף געטאָן איהר בליק ארום און ארום און ארויסגעמורמעלט:

— דו פאָהרסט אוועק, סטעפאַן?

— נאַטירליך, נאַרעלע, איך מוז דאָך! — האָט גודשטיקער געענטפערט. — באַגרייפסטו דען ניט, אַז איך מוז? דעם פינפטען פיהרט מען אויף מיין שטיק, און היינט... נו, געוויס, נאָך דריי טעג.

— אַלזאָ, דו פאָרסט אוועק, — האָט מאַניקאַ מעכאַניש ווידערהאָלט, — דו פאָהרסט אוועק...

זי האָט געוואָלט די האַנט אויפהויבען צום שטערען, האָט אָבער זי ארונטערגעלאָזען צוריק אין שוים. ביידע הענט זיינען אַזוי געלעגען, שווער, צוגעדריקט איינע צו דער אַנדערער.

גודשטיקער האָט אַ שנעלען שמייכעל געגעבען אונטער זיינע שוואַרצע, קאַקעטישע וואָנצען. דאַן האָט ער איהר האַנט גענומען און געזאָגט:

— ליעבעס קינד! די פליכט רופט. מען קען דאָ גאָרנישט ניט טאָן. אָבער ווער זאָגט דען, אַז איך וועל ניט קומען צוריק, צוריק צו דיר קומען? ווער דערוועגט זיך דאָס צו זאָגען אַזוי? זעה נאָר אַליין: אָנגענומען, אַז מיר וועלען זיך מעהר ניט קענען ווידער טרעפען, אַפּילו, זאָג איך, מיר זאָלען אָננעמען דעם דאָזיגען פאַל, בלייבט אונז דען ניט איבער די טייערע ערינערונג, דיר און מיר? פלאַמען פון דער פאַרגאַנגענהייט וואַרימען אַפילו די צוקונפט, זאָגט ערגיץ וואו אַ גרויסער דיכטער. דו וועסט דאָס פאַרשטעהן, וואָרים דו ביסט דאָך קליגער ווי אַנדערע ווייבער. איז עס דען אַ גרויס אומגליק, צו האָבען איינמאָל געטרונקען פון דעם פולען בעכער פון לעבען? די

הויפט־זאך איז, אז מען איז זאט, פארשטעהסטו? איך באהאנדעל אזא טעמע אין מיין נייער ארבייט. עס איז אויסערגעוויינליך אינ־טערעסאנט, זיי וועלען גיפט און גאל שפריצען, די הערדען קריטיקער, אבער דאס פארשאפט פארגעניגען. איך האב דעם פלאן דערציילט מיין מוטער; זי מיינט זאגאר, אז דאס האט א גאנץ פילאזאפישע פארבונג. זי האט איהר אייגענע מיינונג אין אלערליי זאכען, ווייסטו? מיין נאט, וואס זי האט אבער דורכגעמאכט! אונטער אזעלכע אומ־שטענדען קאן מען לייכט ווערען פילאזאפיש געשטימט. נאך מיין פאטער'ס טויט איז איהר פארדאמט שלעכט געגאנגען. אזוי שלעכט, אז זי האט געמוזט איהר חופה־קלייד, אייגענטליך, דאס טייערסטע וואס זי האט פארמאגט, אוועקטראגען פאר'משכונ'ען. און עד היום האט זי דאס ניט געקענט אויסלייזען. ניט קוקענדיג אויף דאס אלעס, האט זי בשום אופן ניט געוואלט שיידען זיך מיט איהר הונט. א שטע־כיגער שטאף, איא? א באלזאק אפילו קען זיך אויף דעם די ציינער אויסעסען. אין דער לעצטער צייט האט זי גענומען אונטערקרענקען צו־ביסלאך. קענסט אמאל אריינגעהן אהין. אבער רעג זיך ניט אויף! גאר קיין סצענעס מאך ניט, מיין ליעב קינד, גאר קיין סצענעס ניט, און קודם כל קיין דומהייטען ניט. נאך עפעס: דו זאלסט מיר נעמען א רעכטע הייבאם, און ווען מעגליך, א געשיקטען דאקטאר נאך דערצו. דיין מוטער האט דאך קיין באגריף אפילו ניט אין אזעלכע זא־כען, ta chere mama העהע! איך מוז דיר זאגען, אז איך בין העכסט צופרידען. עס איז אייגענטליך א געפיהל, וואס דערהויבט דעם מענשען... ווי? וואס זאגסטו?

מאניקא האט זיך אויפגעהויבען און שטאר ארויסגעקוקט צום הימעל, אויף א לאנגער ליניע רויזען־רויטע וואלקענדלאך.

— נו, יא, — האט זי מיט א פארקלעמט הארץ ארויסגערעדט.

דאס איז געווען אלץ, וואס זי האט געזאגט. איהרע ביידע, אמאל אזעלכע פרייליכע, אמאל אזעלכע פרישע אויגען, האבען פאר־רעטעריש געגלאנצט, און ווען זי האט מיט א קורצען נייג זיך געלאזט געהן, האבען טרער נאך טרער געפערעלט זיך פון איהרע אויגען, ניט קענענדיג דאס איינהאלטען. אויף די טרעפ האט זי זיך אנגעשפארט אן א פארענטש און צוגעהאלטען איהר שטערען מיט ביידע הענט.

עס ווייזט זיך ארויס, אז צוויי הונדערט יאהר פארענדערן ניט דאס געמיט פון דעם מענשען, אז דאס איז נאר אן אומאבדרייטענדע פאזע

אין דעם פּראָצעס פון אומוואַנדלונגען. עס שיינט, אַזוי ווי כּאַראַק־טאָרען אָדער נשמות וואָלטען צוריק ערוואַכט צום לעבען אין הונדער־טער יאָהרען אַרום אין אַ נייער קייט פון ערשיינונגען און געשעהעני־שען. עס איז דערביי קיין אונטערשייד ניט, צי דער דאָזיגער תּחית המתים אויפגעשטאַנענער הייסט טאָמאַס פּעטער הומעל אָדער סטע־פאַן גודשטיקער.

גודשטיקער איז געשטאַנען ביים פענסטער, האָט אויסגעפּייפט אַן אַריע און אין דער זעלבער צייט באַטראַכט די ראָזיגע וואָלקען־קייט. אין די פּויזען פון זיין קונסט־אויסאיבונג האָט ער אַרויסגעמורמעלט:

— יאַ־יאַ, די ווייבער, די ווייבער . . .

ער האָט נאָכדעם אַ טראַכט געטאָן, אַז ער דאַרף זיך געהן זעגע־נען מיט זיין מוטער און ער איז אַרויס פון הויז.

זיין וואוינונג איז געווען ביים ענגעלהאַרדטס־פּאַרק, נאָהענט פון ניבערדינג'ס וואוינונג, און ווען ער איז געקומען אין שטאָט, איז שוין געווען טונקעל. ער איז פאַרבייגעגאַנגען דער רעדאַקציע פון „טאָג־בלאַט", ערשט ער האָט געהערט אַ שטאַרקען ליאַרם. זיין צו יעט־ווידער צייט וואַכעדיגע און פלייסיגע נייגעריגקייט האָט איהם געהיי־סען זיך אָפּשטעלען און צוהערען זיך. ער האָט געהערט אַ קריגעריי, וואָס איז וואָס אַמאָל אַלץ שטאַרקער געוואָרען, אַ רעווען, אַ שימפּען און פלוכען. אינצווישען האָט זיך דערהערט אַ קלאָגעדיגע אָדער מאָה־נענדיגע שטימע, און ענדליך האָט זיך דערהערט, ווי עמיצער האָט אַ האַק געטאָן מיט אַ טיר מיט דער גאַנצער קראַפט: דאַן איז געוואָ־רען שטיל. גודשטיקער האָט געוואָלט געהן ווייטער זיין וועג, ערשט אונטערן טויער פונ'ם הויז האָט זיך באַוויזען די געשטאַלט פון אַן אַלטען מאַן. גודשטיקער האָט דערקענט באַלדעווין עסטריך, און ער האָט אַ לאַך געטאָן. אייגענטליך איז איהם קוים קלאָר געווען, פאַר־וואָס ער האָט געלאַכט, וואָרים דער אַלטער האָט גאַנץ יאָמערליך אויס־געזעהן מיט די צאַהלרייכע, האַלב־פאַרהיילטע שניטען אויפ'ן פּנים, האַלז און הענט; אָבער דאָס האָט איהם ניט אָפּגעהאַלטען. ער האָט זיך דערביי רעזאָנירט: גאָלד מאַכען אַליין וואָלט נאָך ניט געווען אַזוי שלעכט, דאָס טוען מיר דאָך אַלע, יעדערער אויף זיין אופן; אָבער ווען מען הייסט נאָך באַלדעווין!

עסטריך איז דערווייל צו איהם צוגעגאַנגען און האָט איהם דער־קענט, כּאָטש ער האָט איהם אינגאַנצען איינמאָל נאָר געזעהן אין צי־

רענדארף, כאטש עס איז געווען טונקעל און כאטש ער האט אויסגעזעהן אויפגערעגט פון דעם קריג, וואס ער האט געהאט.

— וואס האט איהר געטאן אינוועניג? — האט גודשטיקער לוס־טיג א פרעג געטאן, כאטש איהם האט זיך אויסגעדוכט, אז דער טאן זיינער איז זעהר מענשען־פריינדליך. ער האט א טראכט געטאן, ער וועט דא מאכען א זעלען־אנאליז פון דעם דאזיגען „אריגינאל".

דער אלטער איז געבליבען שטעהן און ער האט זיך אומזיכער ארומ־געקוקט.

— וואו קען מען דא טרינקען? — האט ער געמורמעלט, — איך בין דארשטיג.

גודשטיקער האט איהם ארייגעפיהרט אין א שענק דערביי, וואו אלס איינציגער גאסט איז געזעסען א אידישער הויזירער, באשעפטיגט מיט זיין טאג־באלאנס, און א גלאז צוקער־וואסער איז פאר איהם גע־שטאנען.

באלדעווין עסטריך האט באשטעלט א שנאפס. גודשטיקער וועל־כער האט זיך נאך אלץ געפיהלט ווי א מענש איבער א קאמישער סי־טואציע, האט מיט הנאה א שמייכעל געטאן צום טיש און דאן צו זיינע שוין עטוואס בעסער ארומגעפוצטע פינגער־נעגעל.

אין שענק האט זיך געראויכערט נאר איין־איינציגער לאמפ. די פענסטער זיינען געווען פארהאקט, און זיי האבען אויסגעזעהן אזוי צו זיין פאר צעהנדליגער יאהרען: די לופט האט אויף דעם עדות געזאגט. אויף דרויסען איז נאך ניט געווען פינסטער; די טיפקייט פונ'ם הימעל איז געווען נאך געל. עסטריך האט געקוקט אין זיין גלאז און גערעדט:

— יונגערמאן, איך בין שוין פארטיג מיט מיינע חשבונות. איך בין אויסגעפאמפעט אינגאנצען, פוסט, פוסט ווי א פאס. איך האב געלעבט. נו, געווים. אבער פונוואסטוועגען? כדי צו באקומען פון יעדערען א זעץ מיט'ן פוס? נו, איצט איז געקומען מיין צייט צו געבען א שטורך מיט'ן פוס. אלזא, פאסט אויף! דא זיינען שוועבעלאך: צוואנציג טויזענט גולדען, אכציג טויזענט מארק, זעקס־און־דרייסיג טויזענט מארק, פינף טויזענט מארק, און דערביי א קליינע לאך, און דערביי א קליינער מאן און דערביי א קליין שנאפס־גלאז... היהיהיהי! איצטער קומען מיינע שטורכעס, מיין קאץ ירשנ'ט מיין הויז, פונקטום. מיין קאץ ירשנ'ט מיין געלד, יא. און ווען איך זאל אפילו ניט האבען פאר זיך קיין נאך־

טאריוס און קיין צייטונג, פיהר איך דאס אויך דורך. קיין מענש זאל ניט אריבער מיין שוועל, כל־זמן עס איז נאך א שוועל, כל־זמן מיין הויז בלייבט א הויז. איצט קומען מיינע שטורכעס, איהר קינדער פון שטן, איהר וואנצען־שפייז, איהר קריסטען און אידען! הע, דו! הע, איך!

דער הויזירער האט אויפגעהויבען דעם קאפ. ווען ער האט באַמערקט דאס פינקעלדיגע מעטאל אין עסטריך׳ס האנט, איז ער צוגעקומען נעהענטער. ער איז צוגעגאנגען צום טיש, און זיינע אויגען זייַנען איהם שיער ניט ארויסגעפאלען.

— גאט דער גערעכטער! — האט ער אויסגעשריען, — וואס האט איהר דאס אין דער האנט? דאס וועט דאך אסור ניט זיין קיין גאלד? איז דאס? איז דאס ווארהאפטיג? איהר ווילט אז ארימען אידען מאכען פאר א שוטה? יא, עס איז גאלד! שמע ישראל! עס איז! גאט, וואס פאר א שעהנער גלאנץ! גאט, וואס פאר שעהן גאלד! חוצפה־פנים, וואס האסטו צו נארען אז ארימען אידען? גאט, וואס פאר שעהן, וואס פאר א פיין גאלד!

גורשטיקער האט מעהר קיין חשק ניט געהאט צו לאכען. אין גע־גענטייל. מורא און שאנדע האבען זיך אויסגעגאסען אויף זיין פנים. צום ערשטען מאל, פילייכט פון זיין קינדהייט אן, האט ער פארגעסען זיין ראליע אלס רעדנער. פילייכט צום ערשטען מאל איז ער אויפגע־טרייסעלט געווארען דורך א בילד פון דער גרויסארטיגער און באַ־יאמערונגס־ווערטער לעבענס־שלאכט. דער הויזירער איז דא געשטאַ־נען מיט עטוואס פאראויסגעשטרעקטע הענט, און א פארשלינגענדיגע זשעדנעקייט האט געברענט אויף זיין פנים און געגראבען נייע קנייַ־טשען: זיינע גלידער האבען געציטערט, זיין קאפ האט מיט א שטילער באוועגונג מעכאניש געשאקעלט זיך אהין און אהער, זיינע פינגער האַ־בען וואס אמאל זיך מעהר איינגעשטשעמעט אין די דאלאניעס און זיינע פייכטע ליפען האבען עפעס געשעפטשעט. באלדעווין עסטריך האט אויסגעזעהן, ווי ער וואלט זיך ניט קענען אנזעטיגען מיט דעם דאזיגען בילד. ער האט געגלעט דאס מעטאל, און האלב שפאסענדיג און האלב שמייכלענדיג האט ער אויסגעזונגען א קאדענץ. דאן האט ער איינגאנצען אנגענומען א פינסטערען און פיינדליכען אויסדרוק. ער האט אויסגעשפיגען, האט א שליידער געטאן זיין גלאז אן דר׳ערד. אזש עס איז צעשמעטערט געווארען, האט א ווארף געטאן געלט אויפ׳ן טיש און האט פארלאזען דאס צימער מיט קרעפטיגע טריט און אן

אויפגעהויבענעם קאפ, דערביי האבען זיינע לאנגע האר געפלאטערט.
ווען גודשטיקער איז ארונטער די טרעפ, וועלכע פיהרען פון שענק אין גאס אריין, האט ער זיך אנגעשטויסען אז א מענשען, אזוי שטארק, אז דער הוט איז איהם ארונטערגעפלויגען פון קאפ און איז אריינגעפאלען אין רינע. ווען ער האט זיך ארומגעקוקט, צעקאכט און גרייט צו זידלען זיך, האט ער דערזעהן, אז דאס איז גאר געווען ניבערדינג, מיט וועלכען ער האט די לעצטע צייט זיך נעהענטער באקענט. ניבערדינג האט אויסגעזעהן צו זיין ניט נאר צעטראגען און צעטומעלט, נאר אויף זיין פנים האבען זיך אויף אפגעשפיגעלט בילדער פון אויפרעגענדיגע דאגות. אויף זיין פנים איז געלעגען יענער שטילער עקעל, אין וועלכען ביי שוואכע נאטורען ווערט אזוי שנעל פארוואנדעלט יעטווידע שלעכטע שטימונג. ער האט זיך גארניט אנטשולדיגט, ווי מען האט געקענט רעכענען, ער האט אפילו דעם שטויס ניט געפיהלט, און אזוי איז ער זיך ווייטער געגאנגען זיין וועג, איילענדיג זיך אהיים.

ער איז געווען אין א פיבערהאפטער אומגעדולד צו דערצעהלען וואס גיכער זיין שוועסטער דאס וואס ער האט געהערט. ער האט אנגעקלאפט אין איהר טיר, אבער זי האט ניט געענטפערט. ער האט א דריק געטאן די קליאמקע, אבער די טיר איז געווען פארשפארט. ער האט שטארקער געקלאפט און איהר נאמען גערופען — אומזיסט! ער איז צוריק אריין אין זאל און איז אומרוהיג אומגעגאנגען הין און צוריק. זיינע מאטע אויגען זיינען געלעגען פיעל טיפער ווי אימער; ביי א לייענגערע באטראכטונג האט מען געקענט באמערקען, אז דער זוכענדיגער, קראנקהאפטער גלאנץ אין זיינע אויגען האט זיך איבערגעגעבען אויפ׳ן גאנצען פנים. זיינע הענט האבען אויסגעזעהן ווי זיי פיהרען א לעבען פאר זיך: זיי האבען אויסגעזעהן, ווי זיי קעמפען צווישען זיך, רייבען זיך איינע אן דער צווייטער, און דערנאך בלייבען זיי ווידער הייגנען פאר א לאנגער צייט באוועגונגסלאז און מיד. דערנאך האט אויסגעזעהן, ווי זיי באגעהרען זיך צונויפלייגען ווי אין געבעט, ווי זיי באגעהרען נאך יסורים.

ניבערדינג האט געהערט זעלטזאמע קלאנגען וועגען זשאנעטע׳ן, וועלכע האלט זיך יאקבי אויף אין איינעם פון די קעניגליכע שלעסער. אומעטום אין פאלק האט זיך אין דער שטיל געקאכט איבערן גורל פון דעם קעניג: עס האט זיך געקליבען אן אומרוהיגקייט, וועלכע איז פון טאג צו טאג אלץ גרעסער געווארען. א האס וועלכער האט געהאלטען

אין וואקסען קעגען די מיניסטארען, קעגען דעם הויף, קעגען דער פאַ־מיליע פון די פירסטען, אַ נייגעריגקייט, וואָס איז שיער נים איבערגעגאנגען אין טאָט. לייט, וועלכע האָבען דעם קעניג נאָר איינמאָל געזעהן, האָבען זיי איהם שוין קיינ־מאָל נים געקענט פארגעסען. דער איינדרוק פון זיין פערזאָן איז געווען אַזוי טיף, אַז ווער עס האָט איהם געזעהן, האָט אליין מיט זיך אוועקגעטראָגען פון איהם אין דער אייגענער נשמה אַ שטיק חשיבות און אדעלקייט. ער איז געשטאַנען אַזוי פיעל מחוץ אל'דאָס געווענ־ליכע, מענשליך אלטעגליכע, אַז דער הייליגער שיין, וועלכער האָט זיינע מעשים ארומגערינגעלט, איז געוואָרען אַלץ בלענדענדיגער און הינרייסענדיגער.

ווען קאַרנעלי איז נאָך אַלץ נים ארוים, האָט ניבערדינג אַ רוף געטאָןביידע דינער. זיי האָבען קיין באשטימטעס נים געוואוסט. ארומגעכאַפט פון אַ שמערצליכע אהנונג, האָט ניבערדינג דאָן אַ קלאַפּ געטאָן נאָך אַמאָל אין טיר, אַזוי שטאַרק ווי ער האָט געקענט. דאַן האָט ער זיך צוגעהערט, און איהם האָט זיך אויסגעדוכט, אַז ער פאַר־נעהמט קיין זאַך נים, אויסער אַ זיפץ, וועלכער איז ארויסגעקומען אַ פארשטיקטער, ווי פון אונטער אַ סך טיכער. ער האָט דאַן מיט דער הילף פון די דינער אויפגעבראָכען די טיר.

ער האָט דערזעהן פאַר זיך אַזאַ בילד: זיין שוועסטער, דער אויבערשטער טייל פון קערפּער נאַקעט, איז געלעגען פאַר אַ גרויסען קרים־טוס־בילד, וואָס זי האָט זיך אַפּנים איינגעשאַפט באַהאַלטענערהייט, ווייל ניבערדינג האָט גאָרנים געוואוסט פון זיין עקזיסטענץ. איהר אומגליקליכער קערפּער איז געווען באדעקט מיט שניטען. זי האָט נים געהאַט קיין פּנים פון קיין מענשען, די ליפּען זיינען געווען צוזאַ־מענגעצויגען אין אַ שמאָלער ליניע, די ברעמען האָבען אַנגעשטרענגטע זיך געבויגען איבער די אויגען־דעקלאַך. ניבערדינג האָט שנעל ארויסגע־שטופּט דעם דינער און זיך געשטעלט אויף די קני לעבען איהר. ער האָט זיך אויפגעהויבען און זי אוועקגעלייגט אויפ'ן בעט. אַנשטאָט אָבער זי אַפּצומינטערען, האָט ער זי שטאַר אַנגעקוקט, און זיין האַרץ האָט גענומען לאַנגזאַמער קלאַפּען.

— קאַרנעלי! — האָט ער איהר אַ שעפּטשע געטאָן אין אויער.

זי האָט אַז עפען געטאָן די אויגען, דאַן האָט זי ציטערענדיג ארויפ־געצויגען די קאָלדרע ביז צום האַלז.

— וואס האסטו געטאן, קארנעלי? — האט ניבערדינג געפרעגט, און אויף זיין פנים האט מען געקענט באמערקן א מורא, וועלכע איז אלץ גרעסער און גרעסער געווארען.

קארנעלי האט צעמישט זיך אויפגעשטעלט און אנגעכאפט דעם ברודער'ס האנט.

— גע׳ה מעהר קיינמאל ניט אוועק! — האט זי געשטאמעלט. — איך קאן מעהר ניט שווייגען. איך האב דיך געליעבט, איך ליעב דיך, עדווארד, עס איז שרעקליך. קוועטש מיר ניט אזוי די האנט! איך האט דערפאר תשובה געטאן צו יעזוס קריסטוס, ווארים שוין לאנג ווי איך ביז מעהר ניט קיין אידישע. איך דענק פונקט אזוי ווי דו.

— שוועסטער! — האט ניבערדינג אויסגעשריען און זיך אפגערוקט אהינטער.

— פארשטעה מיך גוט, — האט קארנעלי ווייטער גערעדט, וואס אמאל אלץ מעהר אריינפאלענדיג אין א פיבערהאפטען טאן. — ניט ווי א ברודער האב איך דיך געליעבט. ניין, איך האב דיך אזוי געליעבט, אז פון יענער שטונדע אן האב איך קיין שלאף און קיין רוה מעהר ניט געהאט.

די מורא אויף ניבערדינג'ס פנים איז כסדר געוואקסען. איינמאל האט ער געכאפט א קוק ארום זיך, גלייך ווי ער וואלט געהאפט דורך עפעס א צווישענפאל צו באפרייען זיך פון דער סיטואציע, וועלכע האט איהם אזוי געמאטערט. גלייך נאכדעם האט זיך ווירקליך באיעזען באוויזען פאר דער שוועל און הינטער איהם אויף א סעקונדע דער ניי־געריגער פנים פון דעם דינער.

באיעזען איז געווען ערשטוינט: דאך האט עס אויסגעזעהן, ווי ער וואלט זיך נאר מיט מיה קענען געפינען אין אט דעם ערשטוינען, פנים אל פנים. מיט א געגענשטאנט, וועלכער האט איהם ביז איצט אינגאנצען געפאדערט זיין אויפמערקזאמקייט. זיין קליידונג האט אנ־געוויזען אויף אזעלכע שפורען פון געהיימער און פלייסיג פארבארגענער פארנאכלעסיגונג, אז ווער עס האט איהם פריהער געקענט, האט איצט געפיהלט מיטלייד צו איהם און נאך מעהר ווי דאס. כאטש ניבערדינג האט ערלייכטערט אפגעאטעמט, ווען ער האט באמערקט דעם איינ־דרינגלינג, דאך האט ער זיך צו איהם א קעהר געטאן אומגעדולדיג און אומוויליג קניטשענדיג דעם שטערען.

— איהר ווייסט ניט, וואו אגאטאן איז? — האט באיעזען אנגע־הויבען אהן ווייטערדיגע הקדמות, א חוץ, וואס ער האט איהם פארביי־געהענדיג און בורטשענדיג געגריסט.

ניבערדינג האט פארוואונדערט געענטפערט, אז ער קען גאר אפילו ניט דעם אגאטאן גייער. ער איז אלץ מעהר און מעהר פארוואונדערט געווארען דורך באיעזענ'ס נערוועזע, אזוי ווי קאנוואולסיווע מאניערען. ער האט אהן א שיעור געפיהרט מיט דער פלאכער האנט איבערן שטע־רען און צעמישט געשמייכעלט פאר זיך.

— איך האב אייך גארניט געפרעגט, צי איהר קענט איהם, — האט באיעזען געזאגט, און האט תמ'עוואטע זיך ארומגעקוקט אינ'ם קארידאר, וואוהין ניבערדינג האט איהם אריינגעפיהרט.

— אבער וואס איז דען? וואס דארפט איהר?

— אנטשולדיגט מיר, וואס איך בין געקומען, — האט באיעזען געמורמעלט, — אנטשולדיגט מיר נאר. נאטירליך, קענט איהר גאר־ניט ניט וויסען. אבער פון היינט אין דערפריה אן לויף איך ארום צו כל־המעגליכע לייט דא און אין נירענבערג. דערפאר קום איך אויך צו אייך. קענט איהר די האנטשריפט?

ער האט ארויסגענומען פון בוזים־קעשענע א פארמאכטען בריף און געוויזען ניבערדינג'ען דעם אדרעס.

ניבערדינג איז בלאס געווארען.

— עס איז זשאנעטע'ס האנט.

— זשאנעטע'ס האנט, זעהר ריכטיג. — האט באיעזען געענטפערט מיט א ביטרען צוק פון די מויל־ווינקלען. — זשאנעטע'ס האנט, וועלכע האט אין מיין הויז־האלט דאס גאנצע געשיר אויף דר'ערד צעווארפען, זעהר ריכטיג. איך האב שוין געגלויבט אפצוגוועהנען פון זשאנעטע'ס האנט. אבער דאס דארף אייך דאך גארניט אינטערעסירען. עס איז נאר א וואונק פאר מיין ביאגראף. ער קאן דאן מיין לעבענסבאשריי־בונג באטיטלען: „זשאנעטע'ס האנט".

ניבערדינג, וועלכער איז ווי א פייגלינג אפגעטראטען פאר די הארצענס־ליידען פון זיין שוועסטער, האט איצט זיך דא דערזעהן שטע־הענדיג פנים אל פנים מיט א נייעם פלאנטער פון יסורים. אויך איהם האט אויפגערעגט דער געדאנק איבער זשאנעטע'ן, אבער באיעזען האט אויסגעזעהן אזוי צו איבערשטייגען איהם אין ליידענשאפט, אז ער

האט מורא געהאט, ער זאל איהם ניט ברענגען צו א גוואלדזאמען אויס־ברוך.

— און וואס וויל זי? פון וואס וועגען שרייבט זי צו דעם דאזיגען אגאטאן? — האט ער ענדליך זיך דערוועגט צו פרעגען.

— אך, פרעגט מיך ניט אזוי קאלטבלוטיג! זי שרייבט צו איהם. פונקטום. איך האב דאס תמיד געוואוסט. זי האט אויך צו מיר געשרי־בען. פארשווערט מיך מיט אלעם וואס הייליג איז, אויב עס קען נאך געבען אזא זאך; יא, אלזא, איך זאל אגאטאנ'ען אויפזוכען און איהם ד'עם בריף געבען. זי ווייסט קיינעם ניט, צו וועמען אנדערש זי זאל קענען שרייבען. זי בעט מיך, איך זאל זיך ניט אפהאלטען פון קיין שריט, אום איהם צו געפינען. נו, אזוי ווי אבער אגאטאן ווערט אויך געזוכט פון דער פאליציי, איז די זאך גאנץ שווער דא. איהר ווייסט דאך מסתמא, וואס מען דערצעהלט זיך אז פון אט דעם מערקווירדיגען מענשען. דער בריף, וועלכען זי שרייבט מיר, איז אנגעפאטשקעט אויף מאדנעם פאפיר. שווארץ מיט גרינער טינט. דער פאסט־שטעמפעל איז פון ערגעץ א דארף דא אין די בערג. קומט מיט מיר קיין צי־רענדארף. דאס וויל איך אייך בעטען. איך קאן ניט געהן אליין. עס איז אזא וויסטע שטרעקע. אדער מיר זאלען אפשר א פוהר נעמען. באצאהלען מוזט איהר.

ווי פאר'כישופ'ט האט ניבערדינג שטאר געקוקט אין דעם לעה־רער'ם ליידענשאפטליך אויפגערעגטען פנים, אויף וועלכען דאס טונקעלע קארידאר־לעמפעל האט געווארפען אן אומרוהיג שאטען־שפיעל. ווי־לענלאן כמעט האט ער אראפגענומען פון הייגנער דעם הוט און איז אוועק זעגענען זיך מיט דער שוועסטער. ער האט זי געטראפען שטע־הענדיג ביים פענסטער. א צעמישטער און שולדבאוואוסטער האט ער איהר געגעבען די האנט, זאגענדיג, אז ער קומט באלד צוריק.

זי האט צוערשט אזוי ווי ניט געקענט פארשטעהן, דערנאך האט זי א שאקעל געטאן מיט'ן קאפ. איהר בליק האט זיך מאדנע א קעהר געטאן צו דער טונקעלער לאנדשאפט. ווען ניבערדינג האט פון דרויסען צוגעשפארט די אויפגעבראכענע טיר (ער האט דאס געטאן מיט א גע־וויסען חשק, ווי ער וואלט דורך דעם געוואלט די שוועסטער גינסטיג שטימען פאר זיך), האט קארנעלי גענומען א שאל, אנגעטאן אויפ'ן קאפ, א מאך געטאן פארבייגעהענדיג די צעפאטעלטע האר אהינטער און האט קאנוואולסיוו א פאטש געטאן מיט די הענט. דאן האט זי

דעם בינטעל שליסלען מיט'ן געלט־בייטעל אנידערגעלייגט אויפ'ן בעט און א קורצע צייט נאכדעם איז זי שוין געשטאנען אונטער די נאך הוילע בוימער פון די משופע'דיגע וואסער־אלעען. זי האט זיך ניט געאיילט. זי איז געגאנגען אלץ לאנגזאמער און לאנגזאמער, אפט מיט צוגעמאכטע אויגען־דעקלאך און אויף איהר פנים איז געווען אן אויס־דרוק, וואס איז געווען א געמיש פון ערווארטונג און פורכטזאמען האר־כען. זי האט אויסגעזעהן ווי א כמעט פארוועלקטע פלאנץ.

ווען זי איז ארוים פון הויז, האט זי געגלויבט, אז זי געהט זוכען דעם טויט, אבער איצט האט זי באמערקט, אז עס איז ניט דער טויט, וואס זי זוכט. דאס איז איהר אזוי שנעל קלאר געווארען אז זי האט זיך א טרייסעל געבענדיג זיך אפגעשטעלט און א טראכט געטאן. אין איין גאס האט זיך געפונען א לאסט־וואגען, און כאטש עס איז שוין געווען שפעט אין אווענט, זיינען מענשען געווען נאך באשעפטיגט אויף איהם, זיי האבען ארונטערגעקייקעלט פונ'ם וואגען דיקע מאסיווע רעל־סען. עס האט ארויסגעגעבען א הילכיגע קלאפעריי, א שארפען, שווע־רען קלאנג, וואס עס איז אויסגעקומען ווי דאס געשריי פון א ווייטען עם־רב. אין א צווייטער גאס האבען זיך קינדער געשפיעלט, אזוי ווי די נאכט וואלט זיי גארניט געקענט מפסיק זיין פון זייער שפיעלען. אין א דריטער גאס האבען צוויי דינסטמענער זיך געשלאגען און זיי האבען מיט זייער געשלעג צעפודזשעט א פערד אין א דראשקע. דאס איז געווען געוויינליך, אבער פאר קארנעלי'ן איז דאס געווען לעבען. זי האט פון אזא לעבען ניט געוואוסט. איצט אבער האט זי געזעהן דאס לעבען שוועבענדיג איבער די שירצען פון די מיידלאך, וועלכע זיינען געלאפען איבער די גאסען. זי האט דאס געזעהן טראפענדיג פון די באלקאנען, וואו מען האט די צימער־פאלמען באגאסען. דאס האט געקלעטערט אין דער געשטאלט פון א קאץ איבער'ן פארקאן. געבור־לען ווי א הונט, געקלונגען ווי דער אווענט־גלאק.

מיט יעטווידען טראט האט זי זיך געקלאמערט אלץ פעסטער און פעסטער אן די דאזיגע נייע פארשטעלונגען. זי האט זיך דערמאנט אן זשאנעטע'ן, אן דעם שפיעל אין פאנדען פון אמאל, און זי האט מיט אמאל באקומען א בענקשאפט. זשאנעטע'ן האט זיך איהר געוואלט זעהן. זי האט זיך פארגעסען, אז יאהרען זיינען אוועק זינט דער שטונ־דע פון יענעם פאנדען־שפיעל, און עס איז איהר פארגעקומען, אזוי ווי זי וואלט קענען טרעפען זשאנעטע'ן פונקט ווי דאמאלס, ווען זי איז

אריין צום ערשטמען מאָל אין דעם באראנ׳ס הויז. אַז זי איז איצט אָבער ווירקליך געשטאַנען פאַר דעם געביידע, האָט זי זיך פארשעמט און זיפצענדיג צוריקגעקעהרט זיך.

זי האָט זיך אומגעקערט אהיים, האָט זיך אנידערגעזעצט אויפ׳ן ברעג פון איהר בעט און נאָכגעטראַכט. זי האָט זיך געגריבעלט אין זיך אַליין, און געטראַכט דורך וועלכע אומשטענדען און פּאַסירונגען זי איז געוואָרען דאָס וואָס זי איז איצט. עס האָט זיך איהר אויס־געזעהן, ווי די לאַסט פון שקר רוהט אויף איהר פון הונדערטער יאָהרען און דערדריקט זי. דערשטיקט יעטווידע פרייהייט, יעטווידען ווילען צו פרייהייט. צווישען אַט די אַלע געדאַנקען איז געווען אויך איינער, וועל־כער האָט זי צו ציטערען געמאַכט, צו ציטערען פאַר די עשירות, פאַר די שפע, וואָס רינגעלט זי איצט אַרום. איהר פאָטער איז געווען אַ שקלאַפּען־הענדלער אין אַמעריקא. דאָס איז פאַר איהר געווען געגנוג, אַז זי זאָל זעהן די נשמות פון די פאַרפּייניגטע פאַרשטעקט אין די פאַלסטערס פון די מעבעל, אַז זי זאָל די לופט אַרום זיך זעהן אָנגעפּילט מיט אויפבאַוואָהרטע קולות פון יאָמער און שרעק. זי האָט זיך ניט ווילענדיג אויפגעהויבען, אַזוי ווי זי וואָלט מורא געהאַט, אַז די באַ־ריהרונג מיט׳ן האָלץ פון בעט קען זי באַשמוצען, און איהר געדריקט־קייט האָט געשטייגט ביז צו אַ קוים דערטרעגליכען גראַד. געטריבען פון איין אָפּגרונט צום צווייטען, האַלטלאָז, פול מיט מיסטישער זעהנ־זוכט און קערפּערליכען באַגעהר, האָט זי געגלויבט, אַז דאָס האַרץ וועט איהר צעשפּרונגען ווערען אין צווייען אונטער דעם וואַקסענדיגען דרוק. כמעט ווי מעכאַניש, ווי איינער וואָס פאַלט, כאַפּט זיך אָן עפּעס אָן, האָט זי גענומען אַ בליישטיפט און פּאַפּיר און געשריבען, ניט אָפּשטעלענדיג זיך, כמעט ניט טראַכטענדיג, מיט גליהענדיגע אויגען און אין פולשטענדיגער זעלבסטפאַרגעסענהייט:

זאָג, וואָס ביי דיר, אָ, טריבער גייסט,
דאָך וויסען אָדער ליידען הייסט?

אָ, רוהיג פינסטערניש, ענטפלעק,
פאַר וואָס וואַרפט גאָט זיין זוהן אַוועק?

פאַרוואָס, אָ, הימעל אָהן אַ שיין,
אַ פריינד זאָל אַ פאַררעטער זיין?

אָ, זאָג, דו לאַנגע איינזאַמקייט,
וואָס איז דער טויט און וואָס איז צייט?

עס ענטפערט אָפּ דער טריבער גייסט:
וואָס וויסען, ליידען ביי דיר הייסט,
איז בלויז די קראַפט נאָר פון אַ טרוים,
פון יענעם בונטען קלייד דער זוים,
פון קלייד, וואָס טראָגט די אייביגקייט.
קראַפט פון אַ פלאַם, וואָס האָט פאַרגליהט.
אָט דאָס איז וויסען, דאָס איז לייד,
מעהר קיין זאַך ניט.

עס זאָגט די פינסטערניש צו מיר:
איך וועל ענטפלעקען, זאָגען דיר:
גאָט לאַזט דערפאַר זיין זוהן אַוועק,
ווייל ער וויל פרייד, און פיין, און שרעק
זאָל אייביג ראַנגלען זיך אַרום דעם לעבענסבוים.
באַלויכטען זעהן זיין זוהן וויל ער.
זיין פאַטערליעבע איז דאָך בלויז אַ טרוים
און קיין זאַך מעהר.

די נאַכט די פינסטערע, אָהן שיין,
זאָגט מיר: מען מעג פאַררעטער זיין.
די פריינדשאַפט איז מיט ליגענס זאַט,
זי איז אַ צערטליכער פאַרראַט.
פאַרראַט דיין פריינד, ווען ס'פאַלט אַריין
אַמאָל אין דיינע הענט אַ שווערד.
דיין פריינד, וואָס לערנט דיך באַנוגענד זיין
מיט אַלעס אויף דער ערד.

עס זאָגט די לאַנגע איינזאַמקייט:
ניט פרעג, וואָס טויט איז און וואָס צייט
דער טויט ביסטו און צייט ביסטו,
דער קאַמף, דאָס לויפען און די רוה.
און ווען צום סוף פון דיינע טעג

קומט אָן די וואונדערבאַרסטע שעה,
פאַלסטו צו מיינע פיס אַוועק
און ביסט ניטאָ.

ווען קאָרנעלי האָט דאָס אָנגעשריבן, האָט זי אַ לאַנגע צייט געקוקט מיט שטוינענדיגע אויגן אויפ'ן פייער פון לאָמפּ. דערנאָכדעם האָט זי זיך אויפגעהויבן, האָט אַ כאַפּ געטאָן דאָס שווערע קרייץ פון וואַנט און אַרויסגעטראָגן דאָס אויף איהרע שוואַכע הענט אין קאַרידאָר. זי האָט נאָכדעם געוואָלט פאַרשליסן די טיר, אַזוי ווי אָבער דער שלאָס האָט ניט געאַרבייט, האָט זי צוגעשפּאַרט די טיר מיט אַ שטול און אַ טישעל און זיך גענומען אויסטאָן מיט אַ טרוימערישער רוהיגקייט. די רוהיגקייט, וועלכע האָט זי אָנגעפילט, איז געווען אַזוי פּרויענהאַפט, אַז זי האָט זיך געפיהלט אינגאַנצען ניי־באַלעבט. זי האָט אַראָפּגענומען אויך דאָס העמד פון לייב און איז צוגעגאַנגען צום שפּיגעל, אום צו באַטראַכטען זיך מיט דעם אַזוי ווי פאַר'חלומ'טען, עטוואָס שטוינענדיגען און פאַרלאָרענעם בליק. אָט דאָס געפיהל פון פרייקייט און לייכטקייט האָט אין איהר אַרויסגערופען דעם וואונש נאַקעט צו זיין. דאָך האָט זי ניט געזעהן דעם אייגענעם קערפּער, נאָר פריינדליכע געשטאַלטען שוועבענדיג אַרום איהר, און זי האָט זיך געפיהלט גליקליך פון זייער נאָהענטקייט.

באַלד נאָכדעם איז זי געגאַנגען שלאָפען.

זיבעצעהנטער קאפּיטעל.

דער פארבייגעהענדיגער טרוים פון פריהלינג איז שוין ווידער אוועק, ווען אגאטאַן איז אין א קאלטען שפּעט־נאכמיטאג געקומען קיין פּירט. ער האט שוין גאנץ לאנג ארומגעוואנדערט, ניט קענענדיג ביי זיך באשליסען אויפצוזוכען עמיצען פון די מענשען, וועמען ער האט געקענט. עס האט שוין גענומען טונקעל ווערען, ווען ער האט פון דעם ערשטען שטאק פון א הויז אויף דער שוואבאכער־גאס צו זיין גרויסען ערשטוינען דערזעהן דעם וואליגען קאפּ פון דער פרוי אליפאט. אין א מאמענט האט די דאזיגע לעבהאפטע פרוי אויך איהם דערזעהן און זי האט איהם דערקענט.

— Oh, monsieur Geyer! Entrez je vous prie! Consolez une miserable femme!

— האט זי א געשריי געטאן שטארק מאכענדיג מיט די הענט, — אגאטאן האט א שמייכעל געטאן און איז ארויפגעגאנגען.

מאניקא איז געזעסען אין א לעהנשטול, בעת ער איז אריין. זי האט אויף איהם א קוק געטאן מיט א בליק פול מיט האס. איהר מוטער האט מיט איהר געווענליכער חניפה'דיג אריינ'טענה'ן אויף פּוליש, אבער מאניקא האט זי אפּגעשטויסען פון זיך און האט מיט ביידע אריימס ארומגעכאפּט דעם האלז פון דער קליינער אסתר, וועלכע איז דערביי געשטאנען אזוי ווי א דערשראקענע. פרוי אליפאט האט זיך גלייך א קעהר געטאן צו אגאטאן'ען און האלב אין דייטש און האלב אין פראנצויז האט זי מיט באטויבענדיגער בארעדזאמקייט איהם ערקלערט, אז פון פרעהליכקייט וועגען האט זי זיך אויף א פּאר וואכען אריינגעצויגען אין שטאט, אז זי האט בדעה אויף זומער אוועקצופאהרען צום ים; עס איז אבער געבליבען ניט ערקלערט, וועלכען ים זי האט דערביי אין זינען. דאן האט זי אין ליידענשאפטליכע ווערטער זיך גענומען באקלאגען אויף מאניקא'ס אויפפיהרען זיך, אז זי זיצט אפּ דעם גאנצען טאג, ניט א ריהר־טוענדיג זיך פון ארט, עסט ניט,

רעדט ניט, לאכט ניט, tout comme un morte די נומע מאטראָנע האט זיך דערנאָך אוועקגעזעצט און גענומען בליפען מיט אַלע כוחות. אסתר איז צו איהר צוגעלאָפען, איז ארויפגעקראָכען אויף איהר שויס, האט זיך צוגעטוליעט צו איהר ברוסט און פיינדליך געקוקט אויף איהר שוועסטער מאַניקאַ, וועלכע איז בשעת מעשה געזעסען, ניט געבענדיג זיך אַ קרים אפילו. פרוי אַליפאַט איז באַלד ווידער אויפגעשפרונגען, האט אנגעכאַפּט מאַניקאַ'ס הענט און פון דאס־ניי גענומען ריידען צו איהר און איינ'מענה'ן. אבער די מיידעל, גלייך ווי זי וואָלט געווען טויב, האט מיט אַן אַפעקטירטער, בייזאַרטיגער גלייכגילטיגקייט אפגעקערט דעם פנים אין אַן אַנדער זייט. די געפּייניגטע מוטער איז אין כעס געוואָרען. אַן אומערשעפליכער שטראָם פון זידלערייען האט זיך אַ גאָס געטאָן פון איהרע ליפען און זי האט אפילו די האַנט אַ הויב געטאָן, ווי אַ קלאַפּ צו געבען. זי האט נאָכדעם אַ כאַפּ געטאָן אסתר'ן, האט געריסען און געשלעפּט דאס קינד איבער'ן צימער צום טיר, און די טיר האט זיך מיט אַ רעש פאַרהאַקט נאָך איהר.

אגאַטאָן האט דערזעהן אַז ער איז אַליין מיט מאַניקאַ'ן. ווידער האט ער דערפיהלט, אַז דער אָטעם נעמט איהם אָפּ, בלייבענדיג מיט איהר. ער איז אימשטאַנד ניט געווען צו ריידען. ווי נאָר איהר מוטער האט דאס צימער פאַרלאָזען, אזוי האָבען זיך איהרע באַקען באַדעקט מיט אַ ברענענדיגער רויטקייט און איהרע אויגען האָבען פייכט געגלאַנצט — פאַר שאַנדע און פאַרצווייפלונג.

— איך קאָן אויך אוועקגעהן, אויב איהר ווילט ניט, אַז איך זאָל בלייבען, — האט זי געזאָגט מיט אַ מאָדנער געבראָכענער שטימע, און אַרום איהרע ליפען האט זיך אַפּגעשפּיעלט אַ זינלאָזער שמייכעל.

אגאַטאָנ'ען האט זיך זעהר געוואָלט צוגעהן צו איהר און איהר אָננעמען פאַר'ן האַנט, נאָר פיליכט צו בעטען זי, אַז זי זאָל צו איהם ווייטער זאָגען „דו". אבער ער האט ניט געקאָנט. די דאָזיגע שרעקעדיגקייט, וועלכע ער האט ניט געקאָנט בייקומען, האט איהם ווי צוגעשמידט צום פּלאַץ, וואו ער איז געווען.

— וואָס איז דיר אייגענטליך, מאַניקאַ? — האט ער רוהיג געפרעגט.

זייערע אויגען האָבען זיך באַגעגענט צום ערשטען מאָל. אגאַטאָן האט דערביי געהאַט דאס געפיהל, ווי ער וואָלט געקוקט אין אַ צימער מיט

פוסטע ווענט, אין דער צייט וואָס פריהער האָט דער אינטימער צויבער פון אנגענעמקייט אָנגעפילט דאָס זעלבע צימער. עפּעס צעשוואָומענעס, יאָ, אפילו עפּעס הינטישעס איז געווען אין מאַניקאַ'ס אויגען.

— איך ווייס דאָס, אז דו האָסט געליעבט גודשטיקער'ן. — האָט אגאַטאַן ווידער גענומען ריידען. — אָבער דו דאַרפסט ניט, מאַניקאַ, צוליעב דעם אזוי מייאש זיין זיך פון לעבען. דו ביזט דאָך אַלעמאָל געווען אזוי פריילאָך און תמיד פול מיט האָפנונג. דו פלעגסט דאָך, מאַניקאַ, אַלעמאָל אויסלאַכען איינעם, ווען ער איז געווען אומעטיג. און איצט? וואָס איז מיט דיר? איז דען דאָס לעבען פאַר דיר געוואָרען ווייניגער גרויס און גוט? אַ סך האָבען געליעבט און געמוזט ליידען. דאָס איז אמת טאַקע, מאַניקאַ. אָבער זעה, דער פריהלינג קומט באַלד, און דו ווערסט זיך פרעהען, בעת די וואַרימע זון וועט אויף דיר שיינען, און דו ווערסט מיט אסתר'ן אין וואַלד געהן און דיינע באַקען וועלען צוריק זיין רויט. און ווען דער הערבסט וועט קומען, וועסטו אַלעס פאַרגעסען, מאַניקאַ, אָט דעם גאַנצען אומגליקליכען ווינטער, וואָס דו האָסט געהאַט, וועסטו פאַרגעסען.

מאַניקאַ האָט זיך איצט אויפגעהויבען, און איבער איהרע געזיכטס־ציגען איז דורכגעגאַנגען אַ קאָנוואולסיווער ציטער.

— אָ, אגאַטאַן! — האָט זי אויסגערופען, — מיינע באַקען וועלען שוין מעהר קיינמאָל ניט רויט זיין, קיינמאָל ניט, קיינמאָל ניט! איך וועל שוין מעהר קיינמאָל ניט קענען געהן אין וואַלד און זעהן די זון! איך וועל קיינמאָל ניט קענען פאַרגעסען, אגאַטאַן, קיינמאָל ניט!

אגאַטאַן איז צו איהר נעהענטער צוגעגאַנגען און האָט זיך אַרונטערגעבויגען צו איהר, האָט אָנגענומען איהר האַנט און זי אָנגעקוקט.

— וואָס האָסטו געטאָן, מאַניקאַ? זאָג! פאַרוואָס שווייגסטו? פאַרוואָס דערציילסטו מיר דאָס ניט?

מאַניקאַ האָט אויפגעהויבען ביידע אָרימס און זיי צונויפגעלייגט אויף אגאַטאַנ'ס נאַקען. אזוי האָט זי צו איהם אַרויפגעקוקט מיט אַ פּייערליכען בליק, וועלכער האָט אזוי ווי עפּעס דראָהענדיגס דערזעהן אין דער ווייטען.

— ער האָט מיך באַטראָגען. געה אַריבער צו איהם און רעכען זיך אָפּ פאַר מיר! — האָט זי געזאָגט, באַטאָנענדיג יעטווידע זילבע.

— מאַניקאַ! — האָט אגאַטאַן אַ געשריי געטאָן און זיך באַפרייט פון איהרע אָרימס.

— עס איז אזוי פינסטער! — האָט מאַניקא צעמישט געשעפּטשעט און האָט אויפגעשוידערט. — עס ווערט שוין נאַכט. יאָ, איך האָב זיך איהם איבערגעגעבען מיט אַלעמען, ווי איך בין. אבער טראַכט ניט קיין שלעכטס פון מיר, אַגאַטאַן, איך בעט דיך, טו דאָס ניט! געה ניט איצטער אוועק, געה ניט אוועק! דו האָסט דאָס שוין לאַנג געדאַרפט וויסען, שוין לאַנג. געה ניט אוועק איצטער!

ווען די טיר האָט זיך צוגעמאַכט פון הינטער אַגאַטאַנ'ען, האָט זי זיך אַ וואַרף געטאָן אויף דר'ערד. אבער ער האָט באַלד זיך אומגעקעהרט און געפרעגט ביי איהר, וואָס איז הילפלאָז געלעגען פאַר איהם:

— וואו וואוינט ער?

מאַניקא, מיט'ן געזיכט צו דער ערד, האָט איהם אָנגערופען די גאַס און דאָס הויז.

גודשטיקער איז געווען אינדערהיים, בעת אַגאַטאָן האָט ביי איהם אָנגעקלאַפּט. דערזעהענדיג איהם, האָט ער געוויזען אַן איבערראַשטען און דערפרעהטען פּנים און ער איז געגאַנגען אַנטקעגען איהם מיט אויסגעשטרעקטע הענט, אבער אינמיטען וועג איז ער געבליבען שטעהן ווי אַ צוגעוואַקסענער.

— נו, וואָס פאַר אַ פּנים מאַכט איהר דאָס, פאַרעהרונגסווירדיגער? — האָט ער זיך אָנגערופען האַלב אין שפּאַס, האַלב טראָציג, און איז דערביי בלאַס געוואָרען.

אַגאַטאָן איז געשטאַנען אַנטקעגען איהם, און ער האָט פּלוצלונג דערפיהלט, ווי גאַר זיין קראַפט וואַלט זיך פון איהם אָפּגעטאָן. בעת ער איז אויף די טרעפּ אַרויף, איז ער נאָך געווען פול מיט ברענענדיגען צאָרן, וועלכער האָט זיין הארץ ווי צוזאַמענגעצויגען, אָבער באַלד ווי ער האָט אַ קוק געטאָן אין אָט דעם ליגנערישען פּנים, איז ער ווי אַנטוואָפענט געוואָרען. עס איז געווען דער שקר אַליין, וועלכער איז פאַר איהם אַרויסגעטראָטען אין זיין גאַנצער ברוטאַלער אומבאַקימערטקייט. גלאַטקייט און שפּיציגקייט, האַרטקייט, צבוע'קישע ערענסטקייט, — אַגאַטאָן האָט פאַר דעם ניט געפונען קיין אַנדער וואָרט, ווי דאָס וואָרט „אידיש", אין זיין העסליכסטען זין. גודשטיקער האָט פאַר איהם געשיינט צו זיין די אידישסטע נאַטור, וועלכע ער האָט ווען געטראָפען.

גודשטיקער האָט זיך געפיהלט אומבאַקוועם בעת'ן לאַנגען שוויי־

גען. ער האָט באַמערקט אַ געווינטע פאַרענדערונג אין אגאטאַנ׳ס ווע־
זען, זינט יענער איז צו איהם אריין.

— אָך, איהר קומט אוודאי וועגען דער קליינער מאָניקא! —
האָט ער נאָכלעסיג אַ זאָג געטאָן מיט דער כונה אגאטאַנ׳ען וועה צו
טאָן. — איך האָב דאָס גלייך געזעהן נאָך אייך. אַביסינקע פאַרליעבט,
יאָ? אָבער דאָס וועט פאַראיבערגעהן. טרייסט זיך נאָר און וואַרפט
אוועק אייער בלוטדאַרשטיגע מינע. אונזערער אַ מענש קאָן זיך צו־
פיעל ניט אָפּגעבען מיט׳ן שעהנעם געשלעכט. דאָס וואָס פאַר אַזאַ
פרוי איז דער לעבענס־אינהאַלט, איז פאַר אונז ניט מעהר ווי אַן עפּי־
זאָדעל. יאָ־יאָ. איצטער גראָד טראַכט איך וועגען ברענגען אין אָרד־
נונג מיין פאַרהעלטניש מיט דער קליינער קעטע, ד. ה. אַ סוף מאַכען.
העהע! איך האָב דערפאַר אָפּגעלעגט מיין פאָהרען. איך זאָל קענען
האָבען דאָס פאַרגעניגען צו זעהן זי. די קליינע עסטריך מוז זיך אויך
טרייסטען. זי איז דאָך פאַר מיר זעהר אַ צו קליינע בירגער־מיידעל.
גאָט מיינער, מען דאַרף דאָך האָבען אַ ביסעל קולטור. און אַ חוץ דעם
מוז דער שאַפענדער מענש פריי זיין. אָהן שום איינזעהעניש מוז
ער אָפּרוקען אַלעס אָן אַ זייט, אַלעס וואָס שטעהט איהם אין וועג, און
ווען עס איז קיין אַנדער ברירה ניטאָ, מוז ער אפילו צעטרעטען. אַזוי
איז דאָס. נו, אָט דאָ האָט איהר מיין לעבענס־אַנשויאונג.

אגאטאָן האָט ערשטוינט געקוקט אויף אָט די פּלוידערענדיגע ליי־
פען, פון וועלכע עס האָט זיך כסדר געשאָטען פראַזע נאָך פראַזע . ער
האָט געשוויגען.

— איך וויל אייך עפּעס זאָגען, — האָט גודשטיקער זיך אָנגערו־
פען נאָך אַ שמערצליכער פּויזע, אין טוואָס אַ באַריהמערישען טאָן,
און ער האָט געמאַכט נאָך מעהר ניט אַנגענעם צו פיהלען מיט דער
כלומר׳שטינער לייכטקייט און עלאַסטיגקייט פון זיין אַרט רעדען. —
איך וויל אייך זאָגען, אַז איהר זיינט אַ אידעאַליסט. וואָס זאָג איך
אידעאַליסט! אַ פאַרשוואָומענער טרוימער, אַן אומפאַרבעסערליכער
ווינט־מענש. דער מאָדערנער מענש מוז זיין אַן אכזר, אַ נוקם ונוטר,
בלינד פאַר די קאָליקע, לאַהמע און בעטלער. איהר זיינט געקומען
אָהער אַלס ריטער פון אַ קליין מיידעל, וואָס האָט אין אַ שטונדע פון
לייכטזיניגקייט זיך אַראָפּגעגליטשט פונ׳ם פעדעסטאַל פון דער טוגענד.
מה רעש? לעבען מיר דען, נאָר כדי טוגענדהאַפט צו זיין? הע?
אָדער לעבען מיר, אום צו לעבען? דאָס וואָס איהר ווילט איז טאַקע

אלע גאנץ שעהן און פיין, אבער עס ווייזט ניט ארויס קיין גרויסע גייסט, קיין שטארקע גייסט. („ווי קאן ער וויסען וואס איך וויל?” האט אנאטאן געטראכט). קענט איהר דאס אמת'ע עלענד פון דער וועלט? ניין. צו קומען אהער מיט נביאי'שע פארלאנגען און ניט צו האבען קיין אויגען פאר דער אמת'ער נויט פון דער צייט! זאל איך ווערען אויף איין אוועגט אייער אשמדאי? זאל איך? איך דארף סאי־ווי־סאי געהן אהין, וואוהין איך וויל אייך פיהרען, — גאטירליך, מיט'ן צוועק צו שטודירען. Allous! קומט!

ווי פאר'כשופ'ט האט אנאטאן נאכגעפאלגט יעטווידע באוועגונג, יעטווידען זשעסט גודשטיקער'ס. צוגלייך האט ער דערפיהלט במעט ווי אן אומהיימליכען גרויל פאר זיין צונג, וועלכע האט פון צייט צו צייט ווי א פלעמעל ארויסגעבליצט פון אונטער די שווארצע וואנצעס. ער האט געזוכט אויסצומיידען דאס אלעס, אבער אומזיסט. ער איז ארויס אין גאס נאך גודשטיקער'ען, וועלכער האט מעהרערע מאל קורץ און ארויספאדערענד א לאך געטאן פאר זיך.

דער וועג האט זיי געפיהרט דורך טונקעלע גאסען צו דער פארשטאט, וואו די שאנד־הייזער זיינען געשטאנען; וואו ווייניג לאנטערנעס האבען א טונקעל ליכט געווארפען, און וואו די פאליציסטען זיינען ארומגעגאנגען זאלבענאנד און זאלבעדריט, שטרענג, בייז, פארזארגט קוקענדיג.

זיי זיינען געקומען באלד צו א קליינעם, איינשטאקיגען הויז, וואו א גרינער לאמפ האט געברענט איבער'ן פארטאל. די פענסטער זיינען געווען געדיכט פארהאנגען.

גודשטיקער האט געעפענט די טיר און האט זיך פארנומען צו דער לינקער זייט אין א סאלאן, וואס איז געווען אויסגעשטאט מיט אפגעבליאקירטער, אפגעקראכענער פראכט, אזוי צו זאגען. ווי זיי זיינען אריין, אזוי האבען זיך צו זיי ביידען א לאז געטאן א מחנה געשמינקטע מיידלאך, וועלכע האבען מיט גודשטיקער זיך פארהאלטען זעהר אינטים, האבען זיך אויף זיין ארים געהאנגען, געלאכט, אונטערגעזונגען, געשפאסט, וויין געבעטען און האבען אויף אלע אופנים געזוכט באמערקבאר צו מאכען זיך ביז גאר. זיי האבען אויף זיך גארנישט ניט געטראגען, א חוץ א העמד מיט לאנגע זאקען; זייערע אויגען האבען געגלאנצט קראנקהאפט, אדער האבען אויסגעזעהן מיד, זייערע באוועגונגען זיינען געווען געקינצעלט, זייער לאכען איבער־

טריבען, זייערע שפאסען פריוואל. זייער גאנג האט געהאט אין זיך עטוואס שוואנקענדעס, די באוועגונגען פון זייערע הענט און פינגער עטוואס באגעהרענדעס, זונדערבארעס. און עפעס מאדנע, זיי האבען אויף אגאטאנ׳ען זיך גארניט אומגעקוקט; אנדערע האבען שרעקעדיג א קוק געטאן אויף איהם, אבער באלד האבען זיי זיך געמאכט, ווי זיי זעהען איהם שוין ניט. פון צייט צו צייט האט זיך באוויזען אן עלטערע דאמע און גערעדט כיטרע רייד, וועלכע האבען נאך איהר מיינונג געדארפט האבען אן אויפמונטערענדע ווירקונג. פון צייט צו צייט האט דער פארטאל־גלאק געקלונגען, דאן איז איינע פון די מיידלאך פארשוואונדען געווארען, שמייכלענדיג און נייגענדיג זיך, ווי פול מיט פארשפרעכונגען. און די איבעריגע האבען גלייכגילטיג געקוקט אין דער וועלט אריין, בלייבענדיג אימער מיט דער זעלבער אויפפאדערענדער מינע.

גודשטיקער האט זיך געפיהלט ווי אין דערהיים. גנעדיג האט ער ארויסגערעדט זיינע ווערטער, ברייט און באקוועם איז ער זיך געזעסען אויף די אפגעקראכענע פאלסטערס, אנגעשפארט אויף הינטען, האט לייטזעליג געפאטשט איבער נאקעטע ארימס, אויפגעשפילט א פאר טאקטען אויף א שריל־קלינגענדיגען קלאוויער, געכאפט א שמועס וועגען פרעהליכע זכרונות מיט דער „מאדאם פון הויז“, האט גרויסמוטיג געשמייכעלט, ווען די מיידלאך האבען איהם א טשעפע געטאן און גערופען איהם „דער שווארצער דאקטאר“, און ביי דעם אלעמען איז ניט פארשוואונדען פון זיין פנים א געוויסער ערענסטער קנייטש און פון זיינע אויגען א שטעכעדיגער בליק. באלד איז ער אוועק מיט אגאטאנ׳ען אין א הויז, וואס האט זיך דערביי געפונען, און אגאטאן איז איהם נאכגעגאנגען ווי א געפאנגענער, האלב באטויבט פון א דרייקענדיגער ערווארטונג, וועלכע ער אליין האט ניט געקענט פארשטעהן. ער האט ווידער געזעהן דעם אויסגעלאסענעם פוץ פון די מיזעראבלע פאראדנע צימערען, האלב־פינסטערע שפיגלען, מאטע, פון שטויב צעפרעסענע גאלד־ראמען; ער האט ווידער געזעהן די פאר׳ן נעברויך פון דער נאכט אנגעפארבטע פרויען־געזיכטער, פון וועלכע עס איז פארשוואונדען געווארען יעטווידעס ליידען, יעטווידער שמערץ, יעטווידע נאכדענקונג, יעטווידע עראינערונג, יעטווידע איידעלקייט; ער האט ווידער געשמעקט די טוכלע לופט פון נעכטען, האט איינגעאטעמט דעם רויך פון ציגארעטען, דעם גערוך פון וויינען, און ער איז באהאנ־

דעלט געוואָרען ווי איינער וואָס געפינט זיך דאָ ניט, אָדער ווי אזאַ, וועלכען מען באַמערקט ניט. ער האָט אריינגעקוקט אין די טונקעלע זייטיגע קאַמערען, אַזוי ווי איינער זוכט די שפּורען פון אַ וואָגען אויף אַ שוין פון לאַנג פּוסטער גאַס: אויך דאָרטען האָט די היימישע זינד איהרע שפּורען אין דער פינסטערניש געגראָבען. ער האָט געזעהן אין די אַנדערע חדרים יונגע לייט חלש'ען און קאָכען זיך צו קריגען אַ קוש, וועלענדיג דערביי פאַרגעסען, אַז דאָס איז אַ געקויפטער קוש און אַז איטליכער וואָס באַצאָלט קען איהם קריגען. ער האָט געזעהן שפּיעל־קאָרטען פליהענדיג און ער האָט געהערט דורך די ווענט גראָבע וויצען, פּראָפּקעס פון פלעשלאַך קנאַלען, גאָלד־שטיקער קייקלען זיך, און ער האָט געגלויבט, אַז ער דערקענט, ווי אַן אַנדערער פאַרשטאָפּט זיינע אויערען קעגען שטימען, וועלכע ער וויל ניט הערען, וועלכע ער קען קיינמאָל ניט הערען, ניט פאַרלירענדיג דערביי דעם פאַרשטאַנד. ער האָט דערזעהן די קאַמערען פון אַט די פרויען און מיידלאַך, וועלכע זיינען פאַרגליווערט געוואָרען אונטער דער משא פון אומזיניגען פּאָמפּ, — די קאַמערען, וואו זיי גיבען זיך איבער בייטאָג צו אַ שווערען שלאָף, וואו אַ רויט אָדער גרין ליכט ברענגט ארויס אַ קינסטליכע שטי־קעניש און ניט צו אפילו די אָפּגעקראָכענע פלעצער פון די טאַפּעטען עטוואָס אבזיכטפולעס און דעקאָראַטיוועס, אַזוי ווי די מעשה פון דער ערשטער זינד און דער פּאָעטישער פאַרפיהרונג, וואָס די באַוואוינעריין האָט אויסגעטראַכט אין דעם מאַטען שיין און דאָס דערצעהלט דעם סענטימענטאַל געוואָרענעם באַזוכער. ער האָט געזעהן די קרומע טרעפּ, אויף וועלכע די מיידלאַך פלעגען לויפען ארויף און אראָפּ און דערביי באַרעכענען, וויפיעל זיי דאַרפען נאָך פאַרדיענען, אום צו קענען איינ־צאָלען פאַר זייער אויפהאַלטען זיך דאָ אין די העמד און זאָקען, און דערביי פאַרלאַנגט מען פון זיי מעהר קיין שום זאַך ניט, ווי נאָר, אַז זיי זאָלען לאַכען, לאַכען, תמיד לאַכען. מעגען זיי זיין פעט אָדער מאַ־גער, בלאָנד אָדער שוואַרץ, אַלט אָדער יונג — זיי האָבען קיין אַנדער אויפגאַבע ניט, ווי נאָר צו לאַכען. און יעטווידער נייער קלונג פון פּאָרטאַל־גלאָק האָט געבראַכט אַ נייעם גאַסט אין דעם דאָזיגען גע־שעפט, וואָס איז דאָס באַזוכטסטע אין שטאָט: יונגע לייט, וועלכע זיינען דאָ ביי דער שוועל געשטאַנען מיט ציטערענדיגע ליפּען און איינגעשטודירטער קאַלטבלוטיגקייט, וואַרטענדיג אַזוי, וואָס וועט מען מיט זיי נעמען טאָן; איינגעבויגענע זקנים, וועלכע האָבען זיך דאָ

געמאטערט אויפצובלאָזען אַ לעצטען פונק פון זייער פאַרגעהענדיגען לעבען; מענער געטריבען צוהערצו־צו פון לאַנגווייליגקייט און גע־וואוינהייט; אינגלאַך, זאַגאַר אַזעלכע מיט די דערשרעקענדיגע ציי־כענס פון פריהצייטיגע זינד אין די אויגען, וועלכע טרייבען זיי באַ־וואוסטזיניג צו דעם אַלפאַרשלינגענדען אַפגרונד; יונגע חתנים, וועלכע האָבען דאָ געפונען אַ מיטעל ווי איבערצוקומען די אידעאַלע שווערמעריי פון זייער חתנ׳שאַפט; חשוב׳ע באַלעבאַטים, וועלכע האָבען ליבענס־ווירדיגע גוטע פרויען, לעהרער, בעאַמטע, סטודענטען, בעלי־מלאכות... ווי רחמים בעטענדיג האָבען אַגאַטאַנ׳ס אויגען געזוכט גודשטיקער׳ס אויגען, און יענע האָבען איהם אַזוי ווי געענטפערט: „דאָ איז קיין רחמנות ניטאָ! ווער עס קומט אַהער אריין, איז שוין פאַר יענעם קיין האָפנונג ניטאָ; אַזוי איז אונזער וועלט". און ער האָט זיך ווייטער געשפּיעלט מיט די מיידלאַך, אין דער צייט וואָס אַגאַטאַן האָט פאַרלאָרען רוה, קראַפט און באַזינונג, און בילד נאָך בילד, שטום, איינס נאָ:׳ן אַנדערען, האָבען זיך געשפאַרט אויף איהם. אָפט איז עס אויך געווען אַ ליידענדער פּנים, דאָס וואָס ער האָט געזעהן, און עס איז מיטגעריסען געוואָרען אין דעם ווירבעל־שטראָם און איז איינגעזונקען געוואָרען. אויפגעטרייסעלט, האָט אַגאַטאָן געוואָלט פליהען, אָבער לעבען איהם איז שויז געווען גודשטיקער, וועלכער האָט איהם גע־פיהרט — דורך די מענשען־לערע גאַסען פון דער שטאָט.

„פאַרוואָס, פאַרוואָס איז דאָס אַזוי?" האָט אַגאַטאָן פליסטערענ־דיג זיך אַליין געפרעגט. אָבער קיינער האָט איהם קיין ענטפער ניט געגעבען, און דערווייל האָט גודשטיקער׳ס נאָהענטקייט אַלץ מעהר און מעהר איהם געדריקט און געפּייניגט. און ער האָט געקוקט דורך די ווענט פון די הייזער, פון די אָרימע הייזער, און פון די רייכע היי־זער, און ער האָט געהאַט אויך דייטליכע האַלוצינאַציעס, וועלכע זיינען ווי אַנגסט־רופען געווען, ווי הילפס געשרייען פון אַ געזעלשאַפט וואָס האַלט אין זינקען, פון אַ מדינה, וועלכע ווי אַ שיף ווערט לאַנגזאַם אָנגעפילט מיט וואַסער, אום אומרעטבאַר ארונטערצולאָזען זיך אין תהום. ביז איצט איז דאָס נאָר געוועזען דאָס אָפענע שפּיעל, וואָס טראָגט נאָר לפּנים דעם שטעמפּעל פון אַ סוד, און כדי איינצוהיטען יענע עפענטליכע אַנשטענדיגקייט, וועלכע בילדעט נאָך דעם לעצטען קלאַמער, וואָס האַלט נאָך צוזאַמען די צעפאַלענע ווענט. ער האָט געזעהן, ווי יעטווידעס הויז האָט אַ וואונד, וואָס איז אומהיילבאַר;

ווי יעטווידע טיר פון יעטווידען צימער האָט מיט בוכשטאַבען, וואָס קענען ניט אויסגעמעקט ווערען, איינגעהיט דאָס געדעכעניש פון אַ שווערען פלעק; ווי יעטווידע שויב פון יעטווידען פענסטער קוקט אויף זאַכען, וועלכע האָבען בעסער אין געדיכטען חושך געדאַרפט באַגאַנגען ווערען; ווי קיין שלעפער אָט פון די אַלע שלאָפט ניט אַזוי רוהיג, אַז זייזנע רייִנסטע חלומות אפילו זאָלען ניט געשטערט ווערען פון דעם נאָך־טעם פון אַן אָפּגעטאָנענער עבירה; ווי די באַרייטוויליגקייט זיך צו פאַרקויפען איז אין קיין פאַרמאַכטען הויז ניט קלענער ווי אין יענע עפענטליכע הייזער; ווי דאָס גליק און די רוהיגקייט זיינען אָפּגעווישט געוואָרען פון די וועגען פון לעבען, און סאַי דער וויינענדיגער און סאַי דער לאַכענדיגער טראָגען ביידע מאַסקעס; ווי די פּראָסטיטוציע געהט בייטאָג און ביינאַכט, יאָהר־אויס, יאָהר־איין, דורך די גאַסען און זעעט גיפט הארמלאָז שפּאַסענדיג; ווי די קאַזאַרמע און דאָס שפּיטאָל, דער פּאַלאַץ און דאָס געפענגעניש, די קירכע און דער שענק, דאָס טעאַטער און די שולע, — אַלע, אַלע ווערען זיי פון א י י ן שמערץ געפּייניגט, פון א י י ן שקר אויפגעהאַלטען, פון א י י ן האָפענונג באַטראָגען. און אַגאַטאָן האָט געזעהן דאָס ציל אין דער ווייטענס ווערט צעמאָלען אויף אַש, דער פאַקעל, וואָס האָט זיין וועג באַלויכטען, ווערט לאַנגזאַם אויסגעלאָשען, און ער האָט איינגעזעהן, אַז ער איז קעגען דער גיגאַנטישער מאַסע פון עלענד און נויט געוועזן ניט מעהר ווי אַ קינד, וואָס וויל מיט זיינע הענטלאַך בערג אַוועקטראָגען. און איך אָדער קריסט, וואָס פאַר אַ באַדייטונג האָט דאָס פאַר איהם לגבי אָט דעם פאַרבאָרגענעם און שטילען קאַמף, וועלכער ווערט געפיהרט דאָ צווישען די שלאָפענדיגע ווענט? איך און קריסט, ביידע האָבען זייער גלייכען חלק בייגעטראָגען, צו ברענגען דאָס יאָהרהונדערט אַהין, וואו דאָס שטעהט איצט, און זייער גרוי געוואָרענע, בלינדע, לאַהמע און טויבע מאָראַל, האַלב־אויסגעגאַנגען פון עלטער־שוואַכקייט, האָט ניט געקענט געפינען דעם טויט, און מען האָט איהר לעבען פאַרלענגערט מיט אָנגעשטרענגטער באַמיהונג דורך קינסטליכע מיטלען.

— אַ גוטע נאַכט, טייערער! — האָט גודשטיקער לוסטיג געזאָגט, ווען זיי זיינען שוין געשטאַנען ביי זיין הויז. — איך רעכען, אַז מיינע דינסט זיינען אייך צוניץ געקומען. די וועלט איז פיעל גרעסער, ווי איהר שטעלט זי זיך פאָר. זעהט מיט איהר דורכצוקומען. אַ גוטע נאַכט!

אגאטאן האט זיין זעגענען זיך צוגענומען תמ'עוואטע, און ער איז נאך א לאנגע צייט געבליבען שטעהן איינער אליין אויפ'ן זעלבען פלאץ. מיט גודשטיקער'ס פארשווינדען זיינען אויך ניט געווארען אט די אלע בילדער און געזיכטער, אזוי ווי די נאכט וואלט זיי שווארץ געמאכט. ער האט ניט געהאט וואו צו שלאפען, ער האט ניט געהאט וואו צו זיין, און ער האט אויך ניט באגעהרט קיין פלאץ וואו צו זיין, ער האט ניט באגעהרט קיין רוה. שכור'ע האבען זיך פארבייגעשלעפט פארביי איהם, שכור'ע מענער און נאר יונגע לייט, שרייענדיג אדער שטיל, באגייסטערט אדער דערשלאגען. אלעס וואס איז נאך לעבעדיג געווען אויף די גאסען, איז באוועגט געווארען דורך דעם דאזיגען גייסט פון שכרות, וועלכער האט פארשפרייט א שלעכטען גערוך. דער דאזיגער גערוך וועט אויך מארגען דורכדרינגען דאס עפענטליכע לעבען און אומעטיג מאכען די הערצער פון די בעסערע מענשען; ער וועט אין דער פרוי, וועלכע פארברענגט די נאכט אהן שלאף ביי'ם געלעגער פון איהרע קינדער, ארויסרופען פאראכטונג צום מאן און צו דער ליעבע, ער וועט אלע געפיהלען פון ליעבליכקייט און פרישקייט צושטערען, יעטווידע פאראייניגונג פון קרעפטען אונטערגראבען, און דאס בילד פון צופוילטער גלייכגילטיגקייט וועט מען שוין קענען זעהען בחוש.

אגאטאן איז געווען פארצווייפעלט אין טיפסטען הארצען.

עס איז פילייכט נאך איינס געווען, וואס האט איהם געקענט אויפריכטען. באיעזענ'ס געשטאלט האט זיך פלוצלונג אויפגעהויבען פון דער פארגאנגענהייט, באלויכטען פון אן איבערטריבענעם הייליגען שיין. אגאטאן האט אויף איהר געקוקט ווי אויף א טרייסטענדער געשטאלט. איידער ער האט זיך נאך באטראכט, האט ער זיך שוין געפונען פאר'ן הויז, וואו דער לעהרער האט געוואוינט. אזוי ווי עס איז שוין געווען שפעט ביינאכט און די טיר איז דערפאר געווען פארשלאסען, האט אגאטאן אהן קרעפטען אראפגעלאזען זיך אויף דעם פייכטען שטיינערנעם טראטואר, האט ארומגענומען די קני מיט די הענט און געווארט. ער האט געווארט, ניט פיהלענדיג ווי די צייט לויפט פארביי. אויפ'ן דריטען שטאק, וואו באיעזען האט געוואוינט, האט זיך פון צייט צו צייט געעפענט א פענסטער. דאס פארביימארשירען פון די באטרונקענע איז קלענער געווארען. די זייגערס האבען געשלאגען איינס, צוויי, האבען געשלאגען דריי. די פינסטערניש פון גאס האט געשיינט צו ווערען קלעפיגער, ממשות'דיגער. און אגאטאן איז געזעסען און האט

נעווארט אויף באַיעזען, ווי אויף אַ ליכט־געשטאַלט. ווען עס וועט ווערען טאָג, וועט מען דאָך עפענען די טיר, און ער וועט קענען דאַן אריינגעהן צו איהם. אזוי האָט זיך אַגאַטאַן געטראַכט. וואָס ער וועט דאַרטען טאָן, וועגען דעם האָט ער קוים געטראַכט.

אָבער איז דאָס דען ניט געווען באַיעזען, אָט דער וואָס איז פאַר איהם געשטאַנען? אָט די עטוואָס צונויפגעשרומפענע פיגור, מיט'ן הוט קרום אויפ'ן קאָפּ, מיט די הענט טיף אין די קעשענעס? זיינען דען דאָס ניט געווען באַיעזענ'ס גערזיכטסציגען? אַגאַטאַן האָט ניט ווילענדיג געמוזט שמייכלען, אַז אָט דאָס מאָדנע קרומע בילד פון אַ מענשען, אָט די שוואַנקענדיגע נאַכט־געשטאַלט זאָל גאַר אַנווייזען אויף אַזאַ עהנליכקייט! אָבער פאַרוואָס האָט אָט דער כלומר'שטדיגער באַיעזען אזוי שטאַר געגומען קוקען? זוכט ער די שליסלען אין זיינע קעשענעס? בורטשעט ער דאָס, ניט קענענדיג זיי געפינען?

עס האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז עס איז פאַראַן מעהר ווי אַ הוילע עהנליכקייט צווישען דעם פאַלשען באַיעזען און באַיעזען דער ליכט־געשטאַלט. און שליסליך האָט אַגאַטאַן אויפגעהויבען אין אַ שטעכענדיגען שרעק די הענט און אויפגעעפענט דאָס מויל אַ געשריי צו טאָן. אָבער דער האַלז האָט איהם ניט געדינט. באַיעזען האָט נאָך אַלץ ניט געקענט געפינען זיינע שליסלען, און ער איז אַפגעשפרונגען אהינטער און שטאַמלענדיג זיך אַנגעשפאַרט אַן דעם סלופּ פון דער לאַנטערנע.

— איך . . . זוך . . . אייך . . . ש־שוין . . . ל־לאַנג געגוג . . . אַג . . . אַגאַטאַן . . . — האָט ער קוים אַרויסגערעדט.

אַגאַטאַן איז אויפגעשטאַנען און האַרט צו איהם צוגעגאַנגען.

מיט אַן אמת מעכאַנישער באַוועגונג האָט באַיעזען אַרויסגענומען אַ בריף פון זיין בוזים־קעשענע.

— לייענט איהם גלייך איבער, — האָט ער געזאָגט קריגענדיג פּלוצלונג צוריק זיין לשון. — זאָגט מיר, וואָס עס שטעהט אין בריף. זאָגט דאָס מיר. אויב ניט, וועל איך אויסגעהן. יאָ, יאָ, איך האָב ליעב אָט די פרוי, איך קאָן זיך ניט באַגרייפען, דאָס האַרץ ווערט מיר פאַר־ברענט, איך פאַרליר מיין נשמה. מיין גייסט, אַלעס, אַלעס. איך בין אַ פאַרפאַלענער מענש. אַ נול, אַ פוסטער שטאַם, אַ פאַרטריקענט בלאַט, אויסגעבלאָזען, באַנקראָט. וואָס טרעט איהר אָפּ פון מיר? אַגאַטאַן, האָט רחמנות: אָדער זיינט איהר אפשר די טוגענד אַליין, וואָס איהר

וזאלט מיך דארפען פאראכטען ? וואס שפרינגט איהר אפ פון מיר מיט אזעלכע דערשראקענע אויגען ?

אגאטאן האט זיך אפגערוקט פון דעם שנאפס־גערוך, וואס האט געהאקט פון באיזענען. באיזען האט גערעדט ווי איינער וואס איז אין היץ, ער האט געכאפט די זאצען, געדרעהט די ווערטער און געמאכט מאדנע באוועגונגען מיט די הענט.

— ניין, ניין, איך בין ניט שכור, — האט ער ווייטער גערעדט, ווי ער וואלט פלוצלונג דערפיהלען דעם גרונד, — נאר איין פאר גלע־זער גראג, דאס איז שוין גענוג פאר א באנקראטירטען מענשען. אגא־טאן, לייענט איבער דעם בריף (זיין שטימע איז געווארען הייזעריג, זיין גאנג אומגעלומפערט), און זייט אויפריכטיג מיט אייער פריינד!

נאכדעם ווי ער האט צוגענומען דעם בריף, האט אגאטאן זיך אפ געקערט און איז אוועקגעגאנגען אזוי שנעל ווי ער האט געקענט. און הינטער זיך האט ער געהערט אפקלינגענדיג אין דער נאכט דעם פאר־צווייפעלטען, אזוי ווי אפשטארבענדיגען רוף: אגאטאן! אגאטאן! ווען ער האט דערגרייכט די וואסער־אלעע און געהערט לעבען זיך דעם טייך טומפ רוישענדיג, האט ער נאך אלץ פארנומען דעם רוף: אגא־טאן! — גלייך ווי דאס וואלט געקומען פון דעם געלעגער פון שטראם.

פאר איהם איז געווען אלעס געענדיגט. פיעלע געביידעס, וועלכע האבען דא ניט לאנג נאך פאר איהם אויפגעעפענט זייערע פרעכטיגע טויערען, האבען צוריק פון זיך אליין פארמאכט זייערע טויערען. דורך דער פינסטערניש פון דער אלעע, א פינסטערניש וואס מען האט כמעט מיט די הענט געקענט אנטאפען, האט ער געזעהן א שטאט ברענט, א לאנד ברענט. צוערשט האט דאס געברענט זיכבאר, מיט א העלען פלאם, דערנאך אבער איז דאס פייער געווארען אונטערערדיש, און מען האט קיין הילפסרוף ניט געהערט.

ער איז געקומען צום פלאץ, וואו די נייע געביידעס זיינען גע־שטאנען. דאס הויז, וואו עס האט דענסטמאל געברענט דער טריקען־אויווען, איז שוין געווען באוואוינט. אבער דערביי איז געווען נאך א צווייטע נייע געביידע, און היינט האט דער טריקען־אויווען אין אט דער געביידע געברענט און האט פארשפרייט זיין טונקעלע רויטקייט אין דער געביידע און אין די קוסטעס ווייט ארום. מיט עטוואס מיה האט זיך אגאטאנ'ען איינגעגעבען דורכצושפארען זיך דורך דער אונטערגע־שפארטער טיר. ער האט זיך געלייגט ביים אויווען און ער האט בא־

מערקט, אז זיינע קני טרייסלען זיך פאר קעלט. דאך האט ער דאס קוים געפיהלט. זיין דורכאוים בלאסער פנים, האט פון צייט צו צייט אויפ־געציטערט אונטער דעם דרוק פון א גוואלדיגער אינוועניגסטער אויפ־רעגונג.

שטונדען זיינען אפשר אזוי אוועק, און די הענער האבען שוין גע־נומען קרעהען, און אגאטאן האט זיך שליסליך דערמאנט אן דעם בריף. ער האט אויף איהם א קוק געטאן און דערקענט זשאנעטע'ס האנט. ער האט איהם אויפגעריסען, און א באנק־נאטע איז ארויסגעפאלען. אויפ'ן פאפיר איז גארנישט ניט געשטאנען, א חוץ, מיט אזוי ווי מורא'־דיגע און באפעהלענדיגע אותיות, אן אדרעס פון דער הויפט־שטאט און די ווערטער: „קום גלייך אהער".

אכצעהנטער קאפיטעל.

איידער עס האט נאך געגומען טאגען, איז שוין אנאטאן געשטאנען אויפ'ן פוסטען וואקזאל און זיך נאכגעפרעגט, ווען דער נעקסטער צוג געהט אפּ אין דער רעזידענץ־שטאט. א פערטעל נאך אכט איז ער שוין געזעסען אין א וואגאן און ער האט זיך געזעהן טראגענדיג מיט האסט דורך די פליינען פון פראנקענלאנד, איבער וועלכע עס איז געלעגען א העלער און מילדער נעבעל. ער האט געזעהן טייכען פארשווינדען אונטער איהם און לעבען איהם, ער האט זיין בליק געווארפען אין דער לויפענדיגער נאכט פון ראש־פליהענדיגע וועלדער. ער האט געזוכט פעסטצוהאלטען דאס בילד פון דערפער, וועלכע האבען מיט מורא זיך געקלאמערט אן די זאנפט־שטייגענדיגע הויכקייטען; דאס בילד פון שטעט, וועלכע האבען אזוי ווי ערשט אויפגעכאפט זיך פון זייער שלאף, און ער האט געגלויבט, אז דאס אלעס איז נאך ביז אהער ניט געוועזען, נאר זיי זיינען פאר אט דעם טאג מיט א כיון באשאפען געווארען פאר איהם. דערנאך זיינען געקומען די מיטעל־בערג־לענדער מיט דער אידילישער רוהיגקייט פון געדיכט צוזאמענליגענדע קליין־שטעט־לאך, מיט אלטע שטיינגריבער, טיפע טאלען, נאקעטע היגעל־קייטען, באגולדט פון דער מארגען־זון, וועלכע איז אזוי ווי א פארשלאפענע ארויסגעקראכען פון די וואלקענס, וואס האבען זי איינגעדעקט. דאן א שטראם, ברייט און גרין; דאן ווידער א ברייטער, ענדלאזער, טרור־קענער פליין, איבער וועלכען עס האט אנגעהויבען צו רעגענען. אלעס איז אויסגעקומען ווי א רייהע פון בילדער, וואס יאגען זיך איינס נאכ'ן אנדערען אין א פאנטאסטישען שפיעל.

קומענדיג אין דער רעזידענץ, האט ער גלייך אויפגעזוכט די גאס, וועלכע זשאנעטע האט איהם אנגעגעבען. באטויבט פון דעם ליארעם און גערודער, אבער גאנץ אהן אויפנאמס־פעהיגקייט פאר די זאכען וואס ארום זיך, איז ער ענדליך געקומען צום הויז. זעהר אן אלטע פרוי האט איהם געעפענט. ווען ער האט געפרעגט אויף זשאנעטע'ן,

האָט זי אָהן שום קשיות איהם אנגעוויזען אויף א לענגליכען, עטוואָס פאַרשטיקטען צימער. זי ווייסט שוין, האָט זי איהם ערקלערט אין ווענינ ווערטער און מיט א פאַרדעכטיגער מינע; זאָל ער וואַרטען.

האָט ער געוואַרט. ער האָט זיך אַנידערגעזעצט אויף א נידעריגען שמול און געקוקט פאַר זיך מיט אַן אומבאַוואוסטען געזיכט. ער האָט קוים געקענט באַגרייפען, ווי אַזוי ער איז אַהער געקומען. זיינע באַקען זיינען געווען בלייך, זיינע אויגען אויסגעלאָשען, זיין האַלטונג ווי פון אַ מענשען אַ בעל־יסורים. ער האָט זיך געפיהלט מעהר אָדער ווייניגער אָפּגענאַרט אין אַלעם ארום איהם.

פלוצלונג האָט זיך די טיר אויפגעמאַכט. זשאַנעטע איז אריינגעקומען. זי האָט נאַכלעסיג אַ וואַרף געטאָן אין א ווינקעל דעם שאַל, וואָס זי האָט געטראָגען איבער איהרע אַקסלען. זי איז געווען אינגאַנצען ווי אָהן אַ אָטעם, איהרע אויגען, ווי אָפּט, זיינען געווען ווי ביי אַ געיאָגטער חיה און מיט באַטריגערישען פייער אָנגעפילט. זי האָט אַגאַטאָנ'ען קוים באַגריסט, און זי האָט זיך אַרונטערגעלאָזען אויפ'ן נעקסטען פלאַץ, פאַרדעקט דעם פּנים מיט די הענט און הויך זיך אָפּגעזיפצט.

— פאַרוואָס ביסטו פריהער ניט געקומען, אַגאַטאָן? — האָט זי ארויסגעמורמעלט אין אַ ווײַלע ארום. — איך האָב דאָך געוואַרט אויף דיר. נאָר פיליכט איז בעסער אַזוי. נעכטען וואָלסטו מיך גאַר ניט געטראָפען דאָ אין דער שטאָטישער וואוינונג.

אַגאַטאָן האָט זיך אויפגעשטעלט און איז צו איהר צוגעגאַנגען. ווען ער האָט זי אָנגעריהרט מיט'ן האַנט, האָט זי אויף איהם אויפגעהויבען די אויגען. זיין באַריהרונג האָט געשיינט צו טרייסטען זי, אויך זיין באַרוהיגענדער, לייכטענדער, וואַרעמענדער בליק האָט זי געטרייסט. זי האָט איהם געדריקט די האַנט, און אַגאַטאָנ'ען האָט זיך פאַרגעשטעלט אַז זי האָט זיך זעהר פאַרענדערט.

—איך האָב געמיינט, אַז איך האָב שוין דעם פאַרשטאַנד פאַרלאָרען, — האָט זי געזאָגט און אַ פיהר געטאָן מיט'ן האַנט איבער'ן שטערען, — זעץ זיך נעבען מיר, אַגאַטאָן, איך וועל דיר דערצעהלען. ווי אויסגעצייכענט, ווי גוט דאָס איז, וואָס דו ביסט דאָ און איך קאָן צו דיר ריידען.

און זי האָט דערצעהלט.

ווי ס'איז פון פריהער אָפּגערעדט געוואָרען, איז זי געווען אין איי־

נעם פון די קעניגליכע שלעסער, אין וועלכען דער קעניג האט זיך גראד אויפגעהאלטען. זי איז אויפגענומען געווארען אינמיטען הויכוואלד מיט א נאך ניט געהערטען גלאנץ, אבער איהר אויפרעגונג האט איהר אינגאנצען פארשלייערט די אויגען, און זי האט גארנישט ניט געקענט זעהן. זי האט געמוזט אראפנעמען פון זיך איהרע קליידער און ער־שיינען פאר׳ן קעניג אין א זעלטזאמען פאנטאסטישען קלייד. עס האט אויף איהר געמאכט דעם איינדרוק, ווי מען וואלט מיט איהר פערזאן פארפאלגט א געוויסען צוועק בנוגע דעם מאנארך, וועלכער האט שוין זייט יאהרען זיך געהאלטען פון ווייטען פון אלע פרויען. ער האט פאראכט און גרינג־געשעצט די פרויען און איז געוועזן הארט און ברוטאל אנטקעגען זיי. זי האט אלזא געזעהן דעם קעניג. יענע גאנצע ליידענשאפט, וואס זי האט וועז פארמאגט, האט זי גלייך אנגעפילט ביי׳ם ערשטען בליק אויפ׳ן קעניג. ער האט געהאט א גאנץ פעטע, אבער צוגלייך אויך ריזענהאפטע פיגור. זיינע אקסלען זיינען געוועזן אזוי ברייט און מעכטיג, אז עס האט זיך אויסגעדוכט, זיי וואלטען געקענט איטליכען צעקוועטשען מיט זייער משא. זיין געזיכט איז גע־וועזן אויסערגעוויינליך בלייך, זיינע האר גלאנצלאז, טיף־שווארץ און זיי זיינען געוועזן אזוי געדיכט ווי גראז פאר׳ן שניידען. אבער דאס אלעס איז אין דער אמת׳ען געווארען ניט וויכטיג דורך די אויגען. טיף־בלוי ווי די אזערעס אין די בערג, האבען זיי געהאט א הינרייסענדי־גען אויסדרוק און זיינען געוועזן אנגעפילט מיט א פלאם־פייער. עס האט אויסגעזעהן, אז קיין יסורים האבען זיי ניט געשאנעוועט, אז זיי האבען קיין שעהנהייט ניט איבערגעלאזען ניט אפגעשפיגעלט. קיינער איז אימשטאנד ניט געווען ארייצוקוקען אין זיי אהן מורא. זיין קליידונג איז געוועזן ווי פון אן איינפאכען בירגער. אין זיין האלטונג איז געוועזן ווייניג וואס מאיעסטעטישעס. רוהלאזיגקייט, די אנגסט פון פארפאלגטען, מאכטלאזער צארען, טיפע ביטערקייט — דאס אלעס האט איהם באהערשט.

— עס האט אויסגעזעהן, אז עטוואס שרעקליכעס ווערט געפלאנע־וועט, — האט זשאנעטע ווייטער דערצעהלט, — דאס גאנצע שלאס, די דינערשאפט, די אפיצערען, אלעס איז געווען אין באוועגונג, אין איילעניש, אין ערוואַרטונג. ביי דער נאכט איז דער קעניג ארייננגע־פאהרען אין דער רעזידענץ אין א קאראט געשפאנט מיט זעקס פערד, און פאראויס האבען רייטער מיט פאקלען באלויכטען דעם וועג. ער

האָט ניט געוואָלט קומען צו פאָהרען מיט'ן באַהן. אַלצדינג וואָס ער אונטערנעמט איז פון א באַצויבערענדיגער פּראַכט. אויף מאָרגען אין דערפריה, איך האָב ניט געקענט שלאָפען, נאָר איך בין ביי'ם פענסטער געלעגען און אין וואַלד געקוקט, — אויף מאָרגען אין דערפריה איז ער ווידער געקומען, און די אומרוהיגקייט, וואָס איך האָב אין איהם באַ־מערקט, איז געוואָרען צעהן מאָל אַזוי גרויס. איך האָב איהם באַאָב־אַכטעט, ווי זיין גוואַלדיגער קערפּער האָט זיך געטרייסעלט פאַר קעלט, בעת ער איז ארונטער פון וואָגען. איין אויגענבליק האָט זיך מיר פאָר־געשטעלט, ווי אָט־אָט ווערט ער צוזאַמענגעבראָכען אונטער עפּעס א לאַסט. די דינער זיינען ארומגעגאַנגען אַהין און אַהער, איך גלויב, אַליין ניט וויסענדיג פאַרוואָס. באַלד נאָך זיין אָנקומען האָט דער אדיוטאַנט, וועלכער איז געוועזן זיין פריינד און פאַרטרויטער מענש, מיך אוועקגעפיהרט צו איהם און מיך איבערגעלאָזען מיט איהם אַליין.

זשאַנעטע איז אויף לאַנג אַנטשוויגען געוואָרען. דאַן האָט זי ווידער אָנגעהויבען מיט עטוואָס אַן אויפגעהויבענע שטימע:

— איך וועל מיין לעבען לאַנג דידאָזיגע שטונדע ניט פאַרגעסען, אַגאַטאַן, און אפילו ווען איך וועל אַלט ווערען ווי די ערד אַליין. ווען איך בין אריינגעקומען אין זאַל, וועלכער האָט געשטראַלט פון ליכט און גאָלד, האָב איך געוואוסט, אַז מיין זעלע געהערט שוין אומבאַדינגט אָט צו דעם מאַן, און איך האָב אין די געדאַנקען געקושט די געהיימ־ניספולע האַנט פון דעם שיקזאַל, וואָס האָט מיך צו איהם געפיהרט. וואונדער זיך ניט איבער מיינע ווערטער, אַגאַטאַן, אָבער זיי זיינען מיר אין דער רגע די נאַטירליכסטע ווערטער אין דער וועלט. איך האָב געוואוסט, אַז איך קען פאַר איהם שטאַרבען און וועל פאַר איהם שטאַר־בען און מוז פאַר איהם שטאַרבען, און דאָס שטאַרבען האָט קיין שום באַדייטונג ניט קעגען דעם גליק, זיין דיענסט צו זיין. „ווער האָט דיך אריינגעלאָזען?" — האָט ער מיך געפרעגט. איך האָב קיין ענטפער ניט געפונען. מיין צונג האָט מיר ניט געפאָלגט. איך האָב אויף איהם געקוקט, און מיין גאַנצער קערפּער האָט געשווידערט. „דו ביסט א טענצערין?" — „יאָ, מאַיעסטעט!" — „נו, טו טאַנץ!" ער איז אויפ־געשטאַנען און האָט א דריק געטאָן אַן עלעקטרישען קנאָפּ, און עס האָט זיך דערהערט א מוזיק, פּונקט אַזוי צויבערהאַפט, ווי דער אופן, אויף וועלכען זי איז ארויסגעבראַכט געוואָרען. עס האָט אויסגעזעהן, ווי א גאַנצער וואַלד מיט אַלע זיינע מיסטעריען וואָלט זיך אין דער

הויך אויפגעהויבען און גענומען זינגען און שאַלען. דו לאַכסט פיליכט פון דעם, אָבער איך האָב נאָך אַזעלכעס ניט געהערט. איך האָב אַלזאָ געטאַנצט. אָנפאַנגס האָט זיך מיר אויסגעדוכט, אַז איך האָב מיין באַוואוסטזיין פאַרלאָרען און איך האָב לעבלאָז אַרומגעשוועבט, אָבער דערנאָך איז מיט מיר פאָרגעקומען אַן אויסערגעוויינליכע איבערקערעניש. איך האָב שוין מעהר דעם באָדען ניט געפיהלט אונטער זיך און מעהר די לופט ניט געפיהלט, און כאָטש עס איז געווען אַ מוזיק, נאָך וועלכער פיליכט קיינער אין דער וועלט וואָלט אימשטאַנד ניט געווען צו טאַנצען, דאָך האָב איך געפיהלט, אַז אין איהר איז גראָד געלעגען אַלעס וואָס נערוו און באַוועגונג איז. דער קעניג האָט געשיינט צו זיין איבעראַשט. דאָס שפּאָטישע, דאָס פאַרעכטליכע, דאָס פינסטערע, איז פאַרשוואונדען פון זיין געזיכט; צום סוף איז ער פאַרזונקען געוואָרען אין אַ טיפען טרוימען און זיינע אויגען האָבען שמערצליך פאַרלאָרען געקוקט אין דער ווייטער ווייטקייט. ווען די מוזיק איז אַנטשוויגען געוואָרען, האָט ער זיך אויפגעשטעלט און דערלאַנגט מיר די האַנט, וועלכע איך האָב אַ קוש געטאָן. „ווער ביסטו?“ האָט ער געפרעגט. — „אַלע, וואָס מאַיעסטעט וועט פון מיר וועלען מאַכען“, — האָב איך געענטפערט. ער האָט אויפגעציטערט ווי אין אַ קאָנוואולסיע. „מאַיעסטעט, מאַיעסטעט“, האָט ער געמורמעלט, „באַלד וועל איך שוין מעהר ניט זיין קיין מאַיעסטעט, באַלד וועל איך נאָר זיין אַ הונט ביי'ם טויער, אַ הונט וואָס בעטעלט. מאַיעסטעט! יעטווידער אבר באַזונדער געבונדען, יעטווידער פינגער פאַרשנורעוועט, יעטווידעס וואָרט באַשמוצט, יעטווידע טאַט פאַרהאַוועקט, און דו רופסט דאָס מאַיעסטעט! פון אָנהויב האָב איך אויפ'ן פאָלק זיך פאַרלאָזען. אָבער איצט ווייס איך עפּעס אַנדערש; די נשמה פון פאָלק איז אַזוי טיף, אַז מען מוז זיך שטעלען אויף די קני און זוכען דאָס. איך האָב מיר דעם קאָפּ צעבראָכען אָן די ווענט פון אָט דעם לאַנד. אָט די אַלע הינט, וואָס דו זעהסט אַרום זיך, האָבען גוט באַנוצט די צייט, אום מיך צו פאַראומרייניגען. מען האָט מיך באַשווינדעלט פון מיין לאַנד, פון מיין פאָלק און מיינע פריינד, און איך מוז נאָך שווייגען דערצו. און דערצו טאָר איך אפילו קיין רוה ניט האָבען אין דער איינזאַמקייט. מען האָט מיך באַשווינדעלט פון מיין ווירדע, און דו רופסט מיך, אַהנגוגסלאָז, מאַיעסטעט! וואָס איז היינט אַ מאַיעסטעט, אַז מען מוז זיך בויגען פאַר אַ קרעמער, וועלכער איז אין אַ גוטער שעה מיט דער הילף

פון זיינע שוואַגערס און מומעס געוואָרען אַ מיניסטער און ער עסט צופרידען דאָס קריסטליכע הויז־ברויט ? אַ שעהנע מאַיעסטעט, וועלכע מוז זיך מקריב זיין פאַר דער קירכע און טאָר מיט אַ האַנט ניט אַ ריהר טאָן אָהן די גלחים ! פאַרוואָס בין איך יונגערהייט ניט געשטאָרבען, דענסטמאָל, ווען איך האָב נאָך געגלויבט צו זיין קעניג, צו האָבען אַ פאָלק ? פאַרוואָס בין איך ניט געשטאָרבען ? געה אַוועק, דו אשה, פאַרלאָז מיך !" — דאָס זיינען זיינע ווערטער געווען, אַגאַטאָן ! צום סוף איז זיין שטימע הייזעריג געוואָרען פאַר צאָרען און שאַנדע. זיינע אויגען זיינען נאָך גרעסער געוואָרען און די ברוסט האָט געאַרבייט אַזוי שטאַרק, ווי געטריבען פון שטורעמווינט. איך האָב מעהר ניט געקאָנט הערען, איך האָב מעהר ניט געקאָנט זעהן, איך האָב געפאָלגט זיין וואונק און בין שנעל אַרויס.

אין דעם זאַל, וועלכער האָט געפיהרט צום לינקען פליגעל און וועלכער איז באַנוצט געוואָרען פאַר אַן אוידיענץ־צימער, האָב איך געזעהן פון זעקס ביז אַכט גרויסע לייט מיט ערנסטע פנים'ער, אויך איינינגע אָפיצערען. זיי האָבען מיך באַטראַכט פול מיט ערשטוינונג. דאָס איז געווען אַ דעפּוטאַציע פונ'ם אַדעל, שלוחים פון הויף. זיי האָבען געוואָלט דעם קעניג צום שכל ברייגגען, אַגאַטאָן. באַלד נאָכ־דעם איז געשעהן עטוואָס שרעקליכעס. דער אַדיוטאַנט האָט געקראָגען אַ באַפעהל, קיינעם ניט צו־צולאָזען, און ער האָט זיך אַוועקגעשטעלט מיט אַ געצויגענעם שווערד ביי דער פליגעל־טיר. ער האָט זיך אָנט־זאָגט אַריינצולאָזען די דעפּוטאַציע. אינמיטען דעם העפטיגען און הויכען געשפּרעך האָט זיך דער קעניג באַוויזען אונטער'ן טיר. איין דיענער האָט מיר געזאָגט, אַז דער אויסדרוק פון זיין געזיכט איז געווען אַזוי שרעקליך, אַז קיינער האָט ניט געוואַגט אַן אָטעם צו טאָן, ניט נאָר וואָס צו ריידען. הויך און דייטליך האָט דער קעניג באַפוילען די סאָל־דאַטען צו בינדען די שלוחים און אויסצושטעכען זיי די אויגען. „איך בין נאָך דער קעניג !", האָט ער אויסגעשריען און אויפגעהויבען די האַנט. די שלוחים האָט אַנגעכאַפּט אַן אומבאַשרייבליכע מורא. די סאָלדאַטען האָבען ניט געוואַגט צו שטעלען זיך קעגען דעם באַפעהל, אָבער זיי האָבען אויך ניט געוואַגט צו פאָלגען איהם. דער קעניג האָט שוין ניט געוואוסט אויף וואָסער וועלט ער איז. ער איז אַרומגעלאָ־פען הין און צוריק ווי אַ ווילדע חיה, צעהיצט און ברענענדיג פאַר כעס, האָט געבאָלט די פויסטען, האָט געקערט מיט די אויגען, ביז עס האָט

זיך זיין אדיוטאנט איינגעגעבען, איהם אריינצופיהרען אין איינעם פון די זייטיגע חדרים. אבער דער קעניג האט געהייסען פארשפארען די דריי זאל־טירען און ער האט ביי יעדער טיר געלאזען צוויי פאסטען מיט אויפגעשטעלטע באיאנעטען צו פאטרולירען. די דעפוטירטע האבען געשוואבט אין טויט־שרעק.

עס איז אוועק דער גאנצער נאכמיטאג, און עס האט גארנישט ניט פאסירט. מען האט מיר דערצעהלט, אז דער קעניג ליעגט ווי געבראכען אין א רוה־בעט. דאס איז געווען עהערנעכטען. נעכטען אבער איז געקומען צו רייטען א מיליטערישע אפטיילונג מיט א קאלאנעל, וועלכער איז געווען אין פאראדנער פארמע. ער האט געהאט מיט זיך א דעקרעט, וואס האט איהם צוגעלאזען צום קעניג. מיט איהם איז געווען אויך א דאקטאר. די שלוחים זיינען באפרייט געווארען. א קורצע צייט נאך דעם איז דער קעניג אריין אין וואגען, און ער איז אוועקגעפיהרט געווארען אונטער וואך. זיי האבען איהם דערקלערט פאר געפאנגען. אלע דיענער האבען געוויינט. אזוי איז דאס צוגעגאנגען, אנאטאן. דאס איז די הייליגע ווארהייט. דאס פאלק איבער דער גאנצער שטאט איז אויפגערעגט, האסט דאס ניט באמערקט? נאך ערגער טוט זיך ביי די פויערים. איך בין ניט מעהר וואס געווען, איך האב מיך פארלארען. איך ווייס ניט מעהר, וואס איך זאל טראכטען, וואס איך זאל טאן. מיין מוח איז ווי צעפרעסען. שטעל דיר פאר, אז אט דער גרויסער מאן איז אפט צו אן אן איינפאכער פויערטע געקומען און געפרעגט, וואס ער זאל טאן. איך האב שרעקליך מורא, אז אט דער מאן וועט פארבלוטעט ווערען. ער איז דאך פאר פרייד געבארען געווארען.

אנאטאן האט שטאר געקוקט אין דאס טונקעלע ווערענדע צימער. מיט איין מאל האט ער געמאכט א טראט צוריק, האט אויסגעשטרעקט די הענט און געשעפטשעט צעמישט. אזוי איז ער געבליבען שטעהן און זיין געשטאלט האט זיך געשאקעלט. ער האט געזעהן פאר זיך דעם קעניג שטעהן און ער האט איהם דערקענט, כאטש ער האט איהם נאך קיינמאל ניט געזעהן, אויסער אויף שלעכטע בילדער. אגאטאן האט געוואלט ריידען, אבער ער האט ניט געקענט. זשאנעטע איז צו איהם צוגעלאפען, האט א כאפ געטאן זיינע הענט, זי האט געפאקט דעם בליק פון זיינע אויגען און ווי דורך א וואונדערבארען צייכען האט זי אלצדינג פארשטאנען.

— ער איז טויט! — האט זי דערשראקען אויסגעשריען און איז

באוואוסטלאז געפאלען צו דר'ערד.

אגאטאן איז צו זיך געקומען, האט זיך טיף אפגעזיפצט און א רוף געטאן די דיענסט. ווען ער האט געזעהן, אז קיין געפאהר איז ניטא, איז ער אוועקגעגאנגען. ער האט ווירקליך איצט באמערקט די נער־ווענע אומרוהיגקייט, פון וועלכער דאס פאלק איז פארכאפט געווארען. אומעטום זיינען געשטאנען גרופעס מענשען און האבען זיך געשושקעט און זיך געיישוב'ט. די זשאנדארמעריע איז פארשטארקט געווארען. פאר די צייטונגס־רעדאקציעס זיינען געשטאנען הונדערטער מענשען, האבען געקוקט און געווארט און עס האט זיי ניט געארט דער רעגען, וועלכער האט זיי דורכגענעצט. פיעל טויזענטער מענשען זיינען גע־שטאנען געדיכט־געפאקט פאר דער רעזידענץ, און קיינער פון זיי איז אויף א סעקונדע ניט אפגעטראטען פון זיין שווער ערארבערטען פלאץ. דערביי האבען אלע געוואוסט, אז דער קעניג איז גאר אין שטאט ניטא, נאר ער איז אין א קליינעם לוסט־שלאס ביי א נאהענט ליגענדער אזערע. די רעגירונג האט מודיע געווען, אז דער קעניג האט געמוזט זיך אפזאגען פון טראן, ווייל ער האט געציינט באדייטענדע און צוויי־פעללאזע סימפטאמען פון משוגעת. אבער דאס פאלק האט עס ניט געגלויבט. אגאטאן האט דאס באלד אלעס דערגאנגען, און א ווילדער און פאנטאסטישער אנטשלום האט ערוואכט אין איהם. ער האט זיך נאכגעפרעגט ביי ארבייטער דעם וועג, וועלכער פיהרט צו יענער אזערע, און ער האט אומגעזאמט זיך געלאזען אין וועג אריין, כאטש ער האט יענעם טאג נאך קיין ברעקעל עסען אין זיין מויל ניט געהאט. ער האט גאר'ניט געטראכט וועגען דעם, צו נעמען די אייזענבאהן אדער מיט אן אנדער טראנספארטאציאנס־מיטעל צו באנוצען זיך. ער האט געפיהלט אין זיך אזוי ווי זיינע פיס וואלטען קענען איהם אהין שנעלער ברענגען, איידער וואסער ניט איז דאמפ־מאשין וואלט עס געקענט. אונטער'ן שכאט האט ער זיך געפרעגט, ביי האנטווערק־יונגען אדער ביי פויערים, אויפ'ן וועג ווי צו געהן, און ער האט זיך גארניט דערשראקען, הערענדיג, אז עס איז א מהלך פון מעהר ווי פינף שטונדען, כאטש די נאכט איז שוין אנגעקומען. אין דיראזיגע שטונדען האט אגאטאן געפיהלט אין זיך א געטליכע מאכט ; די שווערקייט פון'ם וועג איז איהם גאר אויפ'ן זינען ניט געקומען, ער האט זיך ניט אפגעמאטערט. די קראפט און פארשטאנד פון די בעססטע פון לאנד האט זיך אין איהם צונויפגעגאסען, און עס איז קיין גלייכען ניט געווען צום ברען פון זיין זעהנזוכט אין

אט דער שעה. דערגרייכט די גרעניץ פון דענקען און איבערלעגונג, הא
בען איהם שוין נאר די געפיהלען באהערשט, טומפע, דאך גוואלדיגע
רעגונגען. זיין אייגענער רוף: „זאל זי פארברענט ווערען, די קירכע!“
איז איהם ווי א דערלייזונגס־ווארט געלעגען אין די אויערען און האט
אפגעקלונגען אין זיין נשמה. ער האט געוואלט פיהרען מארגען די
פויערים, דעם קעניג צו באפרייען: ער האט פריהער קיינמאל איז זיך
ניט געפיהלט אזא קראפט, אויפצופלאמען די הערצער פון די אלע
וואס דערנעהענטערען זיך צו איהם.

די טונקעלע נאכט ארום און ארום האט גענעהרט זיינע פאנטאזיעס.
ס'איז ערגיץ קיין ליכט ניט געווען. דער וועג איז נאר געווען קענטליך
דורך א שוואכען שיין. דער רעגען האט געפאטשט אהן אויפהער.
שטיל זיינען געלעגען די פעלדער און די וועלדער. אגאטאן איז אפט
צוגעקומען צו א קרייצוועג, אבער אומדערשראקען און אומבאזארגט
איז ער געגאנגען ווייטער. ער האט געוואוסט, אז ער וועט ניט פאר־
בלאנדזשען. שטונדען־לאנג האט ער געוואנדערט דורך א ווילדען פארק,
וואו עס האט זיך אפט געהערט א בורטשען און א רוישען, אבער קיין
זאך האט איהם ניט געקענט אפהאלטען אדער אפשרעקען.

ענדליך האט אין דער טיפקייט אויפגעטויכט, אמת, אפט אונטער־
בראכענער, א קראנץ פון פייערען: דער ברעג פון אזערע. אגאטאנ'ס
אויגען זיינען נאס געווארען פאר פרייד. אין א קורצער צייט איז ער
שוין אין טאל געווען. אלע איינוואוינער פונ'ם דארף, וואו ער איז אריין,
זיינען געווען אין באוועגונג. אין יעדען הויז האט נאך געברענט פייער.
ער איז אריין אין ערשטען שענק, וועלכער האט אויסגעזעהן כמעט ווי א
הייהל און איז געווען פול אנגעשטאפט מיט ליידענשאפטליך דיספו־
טירענדע פויערים, אין דער צייט וואס ווייבער און זאגאר קינדער זיי־
נען אויף דער גאס געשטאנען. אגאטאן האט דערזעהן די סך מענשען,
די אזוי ווי צוועקלאז זיך דרעהענדיגע קערפערס, דעם רויך וואס האט
געשפארט פון די ליולקעס, די בילדער און די ווענט ווי פון צייט געלב
געווארענע, — אגאטאן האט דאס אלעס געזעהן, און ער האט פלוצלונג
אויף א שרעקליכען אופן דערפיהלט די איבערמידונג פון זיין קערפער.
עס האט זיך איהם אויסגעדוכט, אז די הויט קריכט איהם אראפ. דער־
ביי האט זיך איהם פארגעשטעלט, ווי ער זינקט אלץ און פאלט אלץ
דורך צאהללאזע ווידערהאלונגען פון דעם זעלבען צימער.

די פויערים זיינען אויפמערקזאם געווארען. זיין פנים, וועלכער

האט גראד געהאט א פאנטאסטישע בלאסקייט, האט זיי ווי באצויבערט. זיי האבען זיך באלד ארומגעשטעלט ארום איהם, און אייניגע, וועלכע האבען פרעך אדער שפאטיש געשמייכעלט, האבען דאס שוין מעהר ניט געטאן, ווי נאר אגאטאן האט גענומען ריידען. זיין פוסטע און ערשעפטע שטימע האט געקלונגען נידעריג, און פונדעסטוועגען האט זי אנגעפילט דאס צימער. זי האט געהאט אין זיך א קלינגענדיגקייט, א מעסער־שארפקייט, עפעס אוממיטעלבאר איבערצייגענדעס. זיינע רייד זיינען אזוי ווי געקומען פון אן אומזיכטבארען וועזען, וואס האט איהם גע־האלטען ארומגענומען, ווארים ער איז געבליבען אזוי באוועגונגסלאז, גלייך ווי זיינע גלידער וואלטען געווען געשמידט אין קייטען. עס איז געווען א שטורעם פון ווערטער, עס איז געווען דער צער און דער צארען פון דעם קעניג אליין, וועלכער איז אזוי ווי געשטאנען אין פארבינדונג מיט'ן רעדנער, — פון דעם קעניג, וועלכער איז א מארטירער פון זיין אמט און ב ייוועמען דאס הארץ, אבער ניט דער גייסט, איז משוגע גע־ווארען.

אגאטאנ'ס רייד, וועלכע זיינען פאר איהם אליין געווען ווי א פיבער־טרוים, האבען געמאכט א גוואלדיגען רושם אויף די פויערים. זיי האבען געשריען, געליארעמט, זיינען געקראכען אויף די טישען און אויף די בענק, האבען ארומגעפאכעט מיט די הענט, גלעזער צעבראַ־כען און שויבען פון די פענסטער, געהויבען אגאטאנ'ען אויף די אקסלען, אזוי, אז זיין קאפ האט זיך אפגעשלאגען אן סטעליע, האבען געשלאגען דעם שענקער, וועלכער האט זיי געוואלט איינשטילען, און אין א קורצער צייט האט זיך אט דער טומעל פון בארוישטע חיות פארשפרייט אי־בער'ן גאנצען דארף. אז אלטער פויער, ביי וועמען איין אויג איז געווען פארקלעפט, האט רק געשאלטען און געיאמערט: א מין הויזי־רער, אדער פוהרמאן האט געפאכעט מיט א קאסע, ארומגעקליבען ארום זיך די יונגע לייט און געוואלט מיט זיי פאהרען צום שלאס איבער דער אזערע. אגאטאן איז געזעסען אין א ווינקעל פון שענק און האט גע־קוקט אין דער וועלט אריין. ער איז געווען פארוואונדערט און עס האט איהם כמעט ווי באנג געטאן פאר אט דער גרונדלאזער פארוואונ־דערונג. ער האט גענומען קוקען ווייט אריבער, צום אנדער ברעג, וואס איז געלעגען ווייט, ווייט און פון וועלכען שיטערע פייערלאך האבען געבלישטשעט דורכ'ן בילאכווייז אויפדעמערענדען פריהמארגען. ער האט געזעהן אויף פייערען, וועלכע האבען זיך כסדר באוועגט פון איין

ארט צום צווייטן, אזוי ווי מען וואלט ארומגעטראגן פאקלען אהין און אהער. דא האבן זיך דערהערט אינמיטען דארף דורכדרינגענ־דיגע געשרייען, וועלכע האבן זיך ווידערהוילט און פארשפרייט און וואס אמאל אלץ שטארקער געווארען. „דער קעניג איז טויט!" — האט זיך פלוצלונג דורכגעטראגן א שטימע הארט פארביי פענסטער, וואו אגאטאן איז געזעסען. „ער איז דערטרונקען!" — האט געשריען א צווייטע שטימע, און „אין אזערע דערטרונקען!" — האט א דריטע שטימע געשריען. „ער האט זיך ארייננעווארפען!" — „ניין, ניין, ניט אמת!" און נאך א סך אזעלכע אויסגעשרייען. אגאטאן האט זיך אויפגעהויבען, ער איז אבער גלייך אנידערגעפאלען אויף דר'ערד ווי א שטיק האלץ.

ווען עס איז געווארען טאג, האט דאס פויערים־פאלק אין גרויסע מחנות געצויגען זיך צום קעניגליכען פאלאצעל, און מען האט דערגאנ־גען, אז דעם קעניג'ס טויטען קערפער האט מען געפונען ערשט מיט א שטונדע צוריק אין אזערע. אין אלע דערפער פון ארום און ארום האבען די גלעקער געקלונגען. טויזענטער פויערים זיינען געשטאנען ביי'ם ברעג פון דער אזערע און ביי'ם פארק פון שלאס. פיעלע האבען געשריען, מען זאל זיי ארייןלאזען, און ווען קיינער איז ניט ארויס צו זיי האבען זיי אליין אויפגעבראכען דאס טויער. א ביישפיעללאזע אויפרעגונג האט ארומגעכאפט אלע געמיטער: גאנצע מחנות האבען זיך ארגאניזירט מיט קאסעס, דובינעס, לאפעטעס און העק, מיט'ן צוועק צו מארשירען אויף דער הויפט־שטאט און צו שטורעמען די רעזידענץ. מיטאג־צייט האבען גאנצע רעגימענטען אינפאנטעריע ארויסגעמארשירט פון שטאט, אום אויפצושטעלען צוריק די ארדנונג. א ריזענהאפט גע־בויטער יונג, וועלכער האט אויף אן אומערקלערליכען אופן געקראגען א קאפיע פון א „פראקלאמאציע צו מיין פאלק", וואס איז געווען דעם קעניג'ס לעצטע שריפט, איז דערמיט ארומגעלאפען פון דארף צו דארף, פון הויף צו הויף, פון איין שענק צום צווייטען, און איז ניט מיד געווא־רען כסדר פארצולעזען פון דאס ניי פון דער קאפיע אויף א גלאטען און ריהרענדיגען אופן, און איטליכער, וואס האט דאס געהערט, צי א מאן, צי א פרוי, האט דערביי טרערען געמוזט פארגיסען. ווארים אט די פראקלאמאציע איז געווען דאס גלענצענדיגסטע און ריהרענדיגסטע, וואס א פארצווייפעלטע נשמה פון א פירסט האט ווען געשאפען. זי איז געבליבען אומבאקאנט, און עס זיינען געווען טעמים, פארוואס מען

האט ניט געלאזען פארשפרייטען זי. איהר שפראך איז געווען איינפאך און קלאר. יעדעסווארט א טיפער גלויבען, א קלאגע, אן אנקלאגע. זי איז געווען דיקטירט פון א ביטערער רוהיגקייט, און א קראפטפול געצוימטע פייער איז אין איהר געווען. און דעם טראן האט מען קיינמאל ניט געטאן קיין גרעסערע טובה, ווי דורך דעם, וואס מען האט באגראבען אט דעם געפעהרליכען דאקומענט, וועלכער איז באשאפען געווארען אויפ׳ן טראן.

אין שטאט איז אפגעשטארבען יעדער פארקעהר, יעדע באציהונג פון אינדוסטריע און האנדעל. געשעפטען און שולעס, קראמען און פאבריקען, אלעס, אלעס איז געווען געשלאסען. טרויער־פאהנען האבען גע־וועהט, פיער־און־צוואנציג שטונדען לאנג האבען אהן אויפהער גע־קלונגען די גלעקער אין א טומפען און אומעטיגען קאנצערט. אויפגע־רעגטע מענשען־מאסען האבען אנגעפילט די פלעצער און גאסען און קירכע: ביי די פענסטער זיינען געשטאנען ווייבער און האבען געיאמערט, און אפילו מענער האבען זיך אויך ניט געשעמט צו וויינען. דער קעניג, וועלכער האט זיך פאר פופצעהן יאהר צייט ניט געוויזען אין דער עפענטליכקייט, וואס זיין לעבען איז פאר אלעמען געווען א סוד, וואס זיין שטאלץ האט דערגרייכט ביז צו עקשנות, וואס אין הויף האט מען מורא געהאט פאר זיין פאראכטונג צו מענשען,—אט דער קעניג האט דוקא גענאסען די ליעבע פון זיין פאלק אהן א שיעור. זעלטען ווען איז א גאנץ לאנד אויפגעטרייסעלט געווארען פון א געפיהל פון אזא טרויער, ווי אין יענע טעג.

אגאטאן איז געגאנגען דורך די גאסען פון שטאט איינזאם און פארלאזען. ער האט זיך געפיהלט קראנק און דערשלאגען. ער האט ניט געקענט געהן צו זשאנעטע׳ן, ווייל ער האט מורא געהאט, מען וועט דארפען ריידען. ביי איהם איז אויסגעקומען, אז איצט האט ער ניט צוליעב וואס צו לעבען. ער האט געזעהן לויטער טרויערענדיגע מענשען ארום זיך, און זיינע פריהערדיגע וואונשען זיינען דערשטיקט געווען.

ער איז פארבייגעגאנגען א הויז, וואו א פענסטער איז געווען אפען אין אונטערשטען עטאזש. געערגערט און טראציג האט ער זיך אפגע־שטעלט, און א ווייל שפעטער האט ער זיך איינגעקוקט אין אן ארימ־ליכען צימער. דריי קינדער זיינען דארטען געזעסען און האבען זיך געשפיעלט, דריי שעהנע קינדער מיט פריש רויטע באקען. זיי האבען

זיך געשפּיעלט אין אַ געוועהנליך שפּיעל און זיי זיינען געווען גאַנץ אַליין. אָבער עס איז מערקווירדיג געווען ווי זיי האָבען זיך געהאַלטען ביי׳ם שפּיעלען זיך. זיי האָבען ניט אויסגעשריען הויך זייער פרייד, נאָר זיי זיינען אין זיך געווען פרעהליך. זייערע אויגען האָבען גע־גלאַנצט. זיי זיינען געווען צופרידען איינע מיט די אַנדערע און מיט זיך אַליין, און צופרידען זיינען זיי געווען פון דעם גאַנג פון זייער שפּיעל, וואָס האָט זיך ווייניג אונטערשיידט פון די אַנדערע שפּיעלען פון אַלע אַנדערע קינדער. עס איז דערין געלעגען עפּעס אַזאַ וואַרימקייט, אַ גוטסקייט, עטוואָס באַפרייענדעס, און דאָס איז געווען אַזאַ שאַרפער קאָנטראַסט צו דער שטימונג אין גאַס, אַז עס האָט אויסגעזעהן ווי אַ שטיק צוקונפט אין דער געגענוואַרט.

אַנאַטאָן האָט דערפון טיעף און לאַנג אויפגעאָטעמט: זיין קערפּער האָט גענומען ציטערען ווי אונטער׳ן קלאַפּען פון די כוואַליעס פון אַ נייעם לעבען, און שמייכלענדיג איז ער געגאַנגען וויטער זיין וועג.

ניינצעהנטער

זומער און זומער־ווינטען! בליה
טיעפע גרינקייט אויף די פעלדער, די ל
די בוימער פון וואלד! פוכיגע וואָ
שיפען איבער'ן שטראַלענדיגען הימעל,
באַב־פלאַנצען אין די קוסטעס!

— איך האָב אָבער געוואוסט, אַז
קעגען דעם טויט, — האָט אַגאַטאָן גע
נען ביידע געגאַנגען פון פעסטונגס־וו
אפשר האָב איך דאָס נאָר געפיהלט.
נאָך ראַטעווען. די מענשען זיינען דאָ

— אָבער פ אַ ר וו אָ ס ז ש ע
מאָניקאַ געפרעגט, זייענדיג שטענדיג אַ

— אַך, ער איז דאָך אָהן אַ היים!
ער האָט גאָרניט בויגזאַמעס אין זיך.
מער באַריהרונג. און ער איז אַזוי אַלט
אָפּגעלעבט. אַזעלכע קינדער טרעפען

זיי האָבען דערנאָך אַ לאַנגע צייט
איינזאַמען פּלאַץ ביי'ם קליינעם פּולו
אָפּגעשטעלט, האָט אַרומגעכאַפּט אַגאַ
באַוועגונג און אַרויסגעשטאַמעלט:

— ווי איך דאַנק דיר, פאַרוואָס
מיר דאָס לעבען צוריק געשענקט, אַגאַ
הערט דאָס צו דיר. דו האָסט אויף ד
געזינדיגט, דו ביסט גרויס, אַגאַטאָן, א

— עס איז ניט קיין צופאַל, מאָנ
טראָפען. דו ביסט איצט אַ קעמפערי
מעהר א י ב ע ר דיר, נאָר דו געהסט

— און וואָס וועסטו איצטער טאָן,

— וואַרטען. איך וועל מיין פּאָט

וועט געבען ברויט פאַר מיר און דיר. און די מאַמע האָט דאָך דאָס פאַרמעגען פון דעם אַלטען הענאָך.

— וואַרטען, אַגאַטאַן? אויף וואָס?

אַגאַטאַן האָט שמייכלענדיג געשאָקעלט מיט׳ן קאָפּ.

און ווען עס איז געוואָרען אָווענט, זיינען זיי געשטאַנען אין פרוי אַליפאַט׳ס גאָרטען און האָבען באַוואונדערט די פאַרביגע פייערען פון הימעל. מאַניקאַ איז געשטאַנען אונטער אַן עפּעל־בוים און האָט גע־וויגט איהר קינד אין די אָרימס. אסתר איז געזעסען מיט מרים׳ען ביי דער טיר און האָט געזונגען. פרוי אַליפאַט און פרוי יעטע האָבען פאַרבראַכט זיצענדיג אויף א צעפוילטער גאָרטען־באַנק לעבען דער אַלטאַנקע, און זיי האָבען איבערהויפּט גערעדט וועגען דעם, וואָס די קליינע קעטע עסטריך איז אַוועק אין א מאָנאַסטיר און איז געוואָרען א מאָנאַשקע. די ביידע פרויען האָבען זיך גאָר קוים געקענט באַרוהי־גען איבער דעם.

די פייגעל האָבען געזונגען, א שוואַרצפויגעל האָט געטרילערט און א טשיזשיק האָט געצווימשערט. פון דאָרף האָט זיך געהערט דאָס שרילע געשריי פון שפּילענדיגע קינדער. אין דעם „גלעזערנעם פאַלאַץ" האָבען די טרינקער ווידער געזונגען, און מרים האָט ערקלערט דער חבר׳טע מיט א וואַזשנעם טאָן, אַז דאָס זינגען זיי דאָס ליד „שפּין, שפּין, טאָכטערל!"

מאַניקאַ האָט א קוק געטאָן אַרויפצוצו, אויף די צווייגען פון׳ם בוים, וואו די עפּעל זיינען געהאַנגען, וואונדערבאַר באַגולדעט פון דער רויטקייט פון דער זון. זי האָט פאַרזשמורעט די אויגען און זיך אָנגע־רופען באַגעהרליך:

— אַגאַטאַן, איך וואָלט אַזוי געוואָלט האָבען אַן עפּעל דאָ, פון אויבען!

— דו מוזט וואַרטען, מאַניקאַ!

— רק וואַרטען! פאַרוואָס־זשע?

— זיי זיינען נאָך ניט צייטיג, ליעבסטע!

— אָבער דאָס געדויערט דאָך אַזוי לאַנג...

— אַ, ניין! צוויי גוטע זומער־וואָכען, און זיי וועלען צייטיג ווערען, לאָז זיי ווערען פריהער צייטיג, מאַניקאַ!

און אַגאַטאַן האָט אַ קוש געטאָן דער יונגער מוטער אין שטערען.

ע נ ד ע.